ПУБЛІЧНЕ УРЯДУВАННЯ | PUBLIC MANAGEMENT

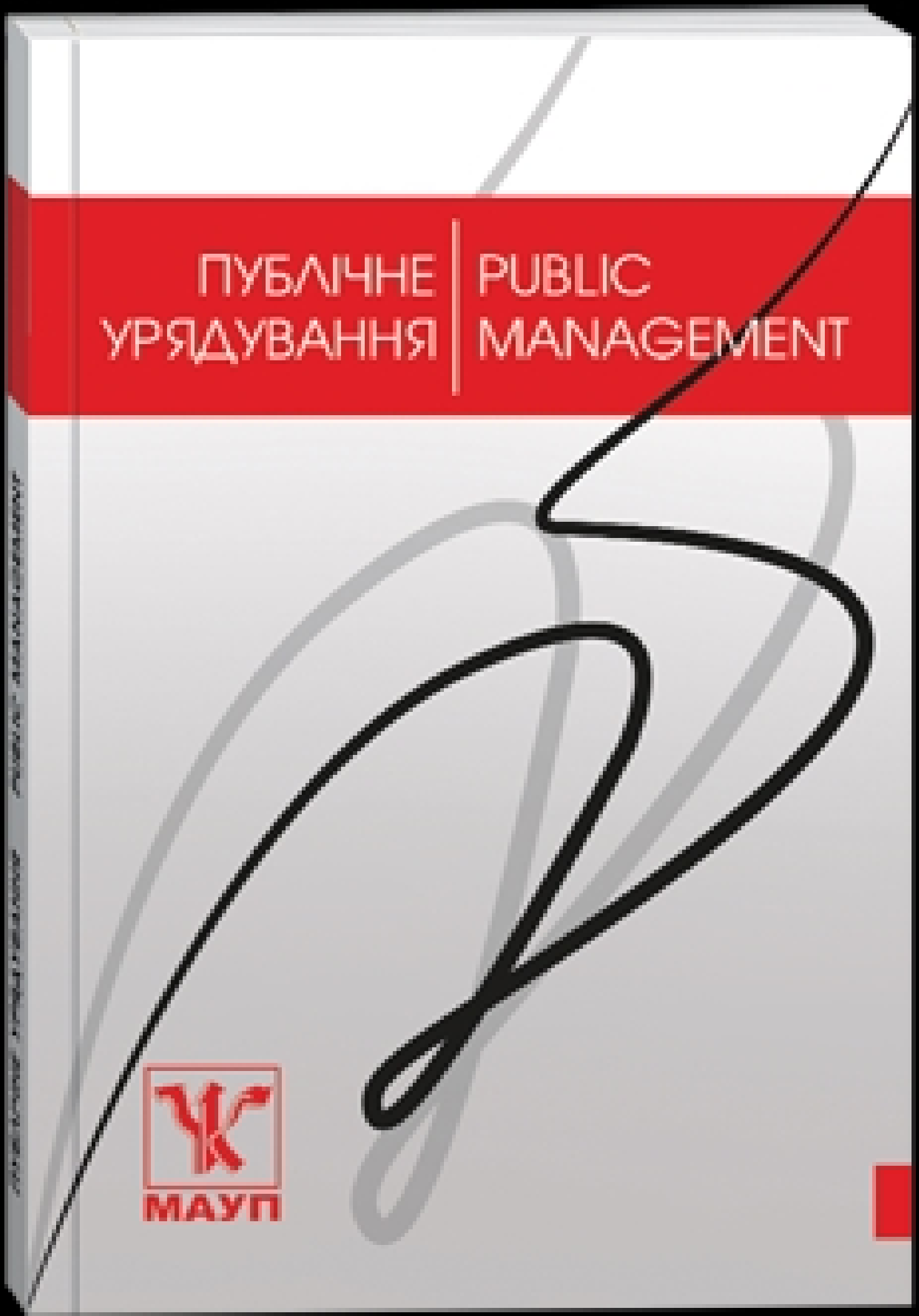

МАУП

ISSN 2414-05-62
DOI: https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14

ВСЕУКРАЇНСЬКА АСАМБЛЕЯ ДОКТОРІВ НАУК З ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

ПУБЛІЧНЕ УРЯДУВАННЯ
PUBLIC MANAGEMENT

№ 4 (14) — червень 2018 (спецвипуск)

Збірник підготовлений у науковому партнерстві з Українською Технологічною Академією

Українська Технологічна Академія

IIAS International Institute of Administrative Sciences

NISPAcee THE NETWORK OF INSTITUTES AND SCHOOLS OF PUBLIC ADMINISTRATION IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2018

Редакція
Головний редактор
Романенко Євген Олександрович,
доктор наук з державного управління,
професор, академік Української Технологічної
Академії, Міжнародної Кадрової Академії
та Академії наук публічного управління,
заслужений юрист України

Заступник головного редактора
Чаплай Ірина Віталіївна,
кандидат наук з державного управління

Випусковий редактор *А. А. Тютюнник*
Комп'ютерне макетування *А. П. Нечипорук*

Editorial
Editorial in Chief
Yevgen Oleksandrovych Romanenko,
Doctor of sciences in Public Administration, Professor,
Academician of the Ukrainian Technological Academy,
International Personnel Academy and Academy
of Sciences of Public Administration,
Honored Lawyer of Ukraine

Deputy Editor
Iryna Vitaliivna Chaplay,
PhD in Public Administration

Managing Editor *Y. A. Hosanchuk*
Computer modeling *A. P. Hechyporuk*

Публічне урядування
Свідоцтво КВ 21596-11496 Р

Видається з листопада 2015 року
Періодичність: 1 раз на квартал + 1 на рік
Друкується за рішенням Вченої ради
Міжрегіональної Академії управління персоналом
(Протокол № 5 від 30.05.2018)

Видання є таким, що реферується в міжнародних наукометричних базах Index Copernicus, РИНЦ та КіберЛенінка, у вітчизняній реферативній базі даних "Україніка наукова" та українському реферативному журналі "Джерело".
Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань з державного управління
(Наказ Міністерства освіти і науки України від 10.05.2017 № 693).

Відповідальність за зміст, достовірність фактів, цитат, цифр несуть автори матеріалів. Редакція залишає за собою право на незначне редагування і скорочення (зі збереженням авторського стилю та головних висновків). Редакція не завжди поділяє думки авторів та не несе відповідальність за надану ними інформацію. Матеріали подано в авторській редакції.
Передрук — тільки з дозволу редакції.

Адреса редакційної колегії: Андріївський узвіз,
буд. 11, оф. 68, м. Київ, Україна, 04070
E-mail: Assembly2015@ukr.net
www.vadnd.org.ua

Адреса видавництва:
ДП "Видавничий дім "Персонал"
просп. Червонозоряний, 119, літ. ХХ,
Київ, Україна, 03039

Public management
Certificate КВ 21596-11496 Р

Published from november 2015
Pereodisity: 4 times on a year + one
Published by the decision of Academic council of
Interregional Academy of Personnel Management
(Protocol № 5 from 30.05.2018)

The edition is such that is reviewed in the international scientometric bases Index Copernicus, РИНЦ, КіберЛенінка and in the domestic abstract database "Україніка наукова" and ukrainian abstract journal "Джерело" (Series 3. Social and Human Sciences. Arts).
The collection included in the list of scientific professional edition from Public Administration
(Ministry of Education and Science of Ukraine
from 10.05.2017 № 693)

The authors are responsible for the content, accuracy of the facts, quotes, numbers. The editors reserves the right for a little change and reduction (with preservation of the author's style and main conclusions). Editors can not share the world views of the authors and are not responsible for the information provided. Materials filed in the author's edition.
Reprinting — with the editorial's permission strictly.

Address of the editorial board: 11, Andriyivskyy
Descent, office 68, Kyiv, Ukraine, 04070
E-mail: Assembly2015@ukr.net
www.vadnd.org.ua

Addres of the editorial:
ДП "Видавничий дім "Персонал"
ave. Chervonozoryanyj, 119 lit. ХХ,
Kyiv, Ukraine, 03039

Українська
Технологічна Академія

IIAS
International Institute
of Administrative Sciences

NISPAcee
THE NETWORK OF INSTITUTES AND
SCHOOLS OF PUBLIC ADMINISTRATION
IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE

Публічне урядування : збірник. — № 4 (14) — червень 2018 (спецвипуск). — Київ : ДП "Видавничий дім "Персонал", 2018. — 396 с.

Головний редактор — Романенко Євген Олександрович, доктор наук з державного управління, професор, академік Української Технологічної Академії, Міжнародної Кадрової Академії та Академії наук публічного управління, заслужений юрист України.

Заступник головного редактора — Чаплай Ірина Віталіївна, кандидат наук з державного управління.

Редакційна колегія

1. Акімова Людмила Миколаївна — кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та природокористування Національного університету водного господарства та природокористування.

2. Андрущенко Тетяна Вікторівна — доктор політичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України.

3. Афонін Едуард Андрійович — доктор соціологічних наук, професор, академік Української Технологічної Академії, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри публічної політики та політичної аналітики Національної академії державного управління при Президентові України.

4. Балашов Анатолій Миколайович — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом, президент Всеукраїнської академії наук публічного управління.

5. Бова Тетяна В'ячеславівна — доктор наук з державного управління, доцент, Херсонський національний технічний університет, професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування.

6. Бодров Володимир Григорович — доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри управління національним господарством та економічної політики Національної академії державного управління при Президентові України.

7. Бульба Володимир Григорович — доктор наук з державного управління, професор, декан факультету підготовки магістрів державного управління Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

8. Бутирська Тетяна Олександрівна — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управління та місцевого самоврядування Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

9. Валевський Олексій Леонідович — доктор наук з державного управління, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Національного інституту стратегічних досліджень.

10. Ващенко Костянтин Олександрович — доктор політичних наук, Голова Національного агентства України з питань державної служби, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, заслужений економіст України.

11. Вендт Ян Анджей — доктор хабілітований наук про Землю у сфері географії, професор, заступник директора з питань науки та розвитку Інституту океанографії та географії Гданського університету (Польща).

12. Гаєвська Лариса Анатоліївна — доктор наук з державного управління, доцент, заступник начальника управління з навчальної роботи — начальник відділу менеджменту знань Національної академії державного управління при Президентові України, професор кафедри управління освітою.

13. Гвожьджєвіч Сильвія — кандидат наук, кафедра адміністрації та національної безпеки Державної професійної вищої школи ім. Якуба з Парадижа в Гожуві-Великопольському (Гожув-Великопольський, Польща).

14. Гечбайя Бадри Нодарович — доктор економічних наук, асоційований професор, Батумський державний університет ім. Шота Руставелі, факультет економіки і бізнесу. Керуючий департаментом управління бізнесом (Грузія).

15. Гурковський Володимир Ігорович — доктор наук з державного управління, перший заступник директора ВГО "Центр дослідження проблем публічного управління".

16. Дацій Надія Василівна — доктор наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри менеджменту і маркетингу Київського національного лінгвістичного університету.

17. Девадзе Анзор Хемидович — кандидат економічних наук, доктор економіки, професор, Батумський державний університет ім. Шота Руставелі, факультет туризму (Грузія).

18. Денисюк Світлана Георгіївна — доктор політичних наук, професор кафедри суспільно-політичних наук Вінницького національного технічного університету.

19. Довгань Валерій Іванович — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управління та місцевого самоврядування Хмельницького університету управління та права.

20. Драган Іван Олександрович — доктор наук з державного управління, професор кафедри менеджменту і маркетингу Київського національного лінгвістичного університету.

21. Драгомирецька Наталія Михайлівна — доктор наук з державного управління, професор кафедри філософських та соціально-політичних наук Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

22. Жулева Гергана — Доктор PhD, виконавчий директор болгарської урядової "Програми доступу до інформації" (Болгарія).

23. Іваницька Ольга Михайлівна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри теорії та практики управління Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського".

24. Ірвін Студін — Доктор PhD, професор Школи державної політики та управління Університету Торонто, Президент Інституту питань XXI століття, головний редактор і видавець журналу Global Brief (Канада).

25. Кайдашев Роман Петрович — доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом.

26. Карташов Євген Григорович — доктор наук з державного управління, завідувач кафедри управління проектами та загальнофахових дисциплін, Інститут менеджменту та психології Національної академії педагогічних наук України.

27. Кіслов Денис Васильович — доктор наук з державного управління, доцент, член-кореспондент Української Академії Наук, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом.

28. Козаков Володимир Миколайович — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державної політики та суспільного розвитку Національної академії державного управління при Президентові України.

29. Корнієвський Олександр Анатолійович — доктор політичних наук, доцент, завідувач сектору громадянського суспільства Національного інституту стратегічних досліджень.

30. Кринична Ірина Петрівна — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управління та місцевого самоврядування Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

31. Крюков Олексій Ігорович — доктор наук з державного управління, професор кафедри політології та філософії Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

32. Литвин Юрій Олексійович — доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри державного управління та місцевого самоврядування Академії муніципального управління.

33. Лопушинський Іван Петрович — доктор наук з державного управління, професор, Херсонський національний технічний університет, завідувач кафедри державного управління і місцевого самоврядування.

34. Мамічев Олексій Юрійович — доктор політичних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та історії російського та зарубіжного права Владивостоцького державного університету економіки і сервісу (Росія).

35. Миколайчук Микола Миколайович — доктор наук з державного управління, професор, Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, професор кафедри економічної та фінансової політики.

36. Мікеладзе Едуард Важаєвич — кандидат економічних наук, професор, Хічаурський навчальний університет ім. святої Тбел Абусеридзе, факультет економіки та бізнесу (Грузія).

37. Мішель Маффесолі — професор університету ім. Рене Декарта / Сорбонна — Париж V (Париж, Французька республіка).

38. Молодцов Олександр Володимирович — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управління та місцевого самоврядування Івано-Франківського національного технічного університету нафти та газу.

39. Науменко Раїса Андріївна — доктор наук з державного управління, старший науковий співробітник, Київський національний торговельно-економічний університет, професор кафедри менеджменту.

40. Наумкіна Світлана Михайлівна — доктор політичних наук, професор Державного закладу "Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського" (м. Одеса).

41. Непомнящий Олександр Михайлович — доктор наук з державного управління, академік Академії будівництва України, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом, заслужений будівельник України.

42. Новак-Каляєва Лариса Миколаївна — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управління та місцевого самоврядування Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

43. Новаченко Тетяна Василівна — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри парламентаризму та політичного менеджменту Національної академії державного управління при Президентові України.

44. Олуйко Віталій Миколайович — доктор наук з державного управління, професор, голова Хмельницького обласного територіального відділення Антимонопольного комітету України.

45. Пархоменко-Куцевіл Оксана Ігорівна — доктор наук з державного управління, радник Голови Національного агентства з питань запобігання корупції.

46. Пивоваров Костянтин Володимирович — доктор наук з державного управління, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом.

47. Пірен Марія Іванівна — доктор соціологічних наук, професор, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, завідувач кафедри.

48. Плющ Руслан Миколайович — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету.

49. Половцев Олег Валентинович — доктор наук з державного управління, професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету.

50. Радченко Олександр Віталійович — доктор наук з державного управління, професор надзвичайний Поморської академії в Слупську (Польща).

51. Ромат Євгеній Вікторович — доктор наук з державного управління, завідувач кафедри маркетингу та реклами Київського національного торговельно-економічного університету.

52. Руденко Ольга Мстиславівна — доктор наук з державного управління, доцент, директор Науково-дослідного інституту публічного адміністрування та менеджменту Чернігівського національного технологічного університету.

53. Ручка Анатолій Олександрович — доктор соціологічних наук, професор, Інститут соціології НАН України, головний науковий співробітник.

54. Саханенко Сергій Єгорович — доктор наук з державного управління, професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування Одеського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентові України.

55. Сіцінська Майя Володимирівна — доктор наук з державного управління, професор кафедри філософії та політології Національного університету державної податкової служби України.

56. Слінько Олександр Анатолійович — доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології та політичного управління Воронезької філії Російської академії народного господарства та державної служби при Президенті Російської Федерації (Росія).

57. Соболєва Наталя Іванівна — доктор соціологічних наук, старший науковий співробітник, Інститут соціології НАН України, провідний науковий співробітник.

58. Сурай Інна Геннадіївна — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри парламентаризму та політичного менеджменту Національної академії державного управління при Президентові України.

59. Суший Олена Володимирівна — доктор наук з державного управління, доцент, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, завідувач лабораторії.

60. Тадеуш Троціковскі — доктор наук про управління, професор, член-кореспондент Регіональної Академії Менеджменту, Голова Правління Регіонального Центру Європейської Інтеграції (Польща).

61. Усаченко Лариса Михайлівна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом, заслужений діяч науки і техніки України.

62. Халецька Аліна Анатоліївна — доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри менеджменту організацій та зовнішньоекономічної діяльності Волинського інституту економіки та менеджменту.

63. Філіпенко Тетяна В'ячеславівна — доктор наук з державного управління, професор Міжрегіональної Академії управління персоналом.

64. Чаплай Ірина Віталіївна — кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом, виконавчий директор Президії громадської організації "Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління".

65. Червякова Ольга Володимирівна — доктор наук з державного управління, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом.

66. Чернишов Юрій Георгійович — доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри Алтайського державного університету, директор Алтайської школи політичних досліджень (Росія).

67. Шайгородський Юрій Жанович — доктор політичних наук, доцент, головний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.

68. Шпак Юрій Валерійович — доктор наук з державного управління, професор кафедри економіки підприємства Східноєвропейського університету економіки і менеджменту.

69. Якимчук Аліна Юріївна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності Національного університету водного господарства та природокористування.

70. Яутріте Бріеде — доктор юридичних наук, професор, Латвійський університет, юридичний факультет (Латвія).

Editor in Chief — Yevhen Oleksandrovych Romanenko, Doctor of sciences in Public Administration, Professor, Academician of the Ukrainian Technological Academy, International Personnel Academy and Academy of Sciences of Public Administration, Honored Lawyer of Ukraine

Deputy Editor — Iryna Vitaliivna Chaplay, PhD in Public Administration.

Editorial board

1. Lyudmila Nikolayevna Akimova — PhD of economic science, assistant professor, assistant professor of the Department of finance and environmental sciences of the National University of Water and Environment.

2. Tetiana Viktorivna Andrushchenko — Doctor of Political Science, Professor, leading researcher of the Institute of Higher Education of National Academy of Educational Sciences of Ukraine.

3. Eduard Andriyovych Afonin — Doctor of sociological science, Professor, Professor of the Department of Political Analysis and Forecastingof the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine.

4. Anatolii Mykolaiovych Balashov — Doctor of science in Public Administration, Professor, Professor of the Department of Public Administration of the Interregional Academy of Personnel Management, President of the Ukrainian Academy of Science of Public Administration.

5. Tetiana Viacheslavivna Bova — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor of the Dept. of Public Administration and Local Self-Government of the Kherson National Technical University.

6. Volodymyr Hryhorovych Bodrov — Doctor of economic science, Professor, Head of the Dept. of administration of National Economy and Economic Policy of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine.

7. Volodymyr Hryhorovych Bulba — Doctor of Science in Public Administration, Professor, Dean of the Faculty of Masters Preparation of Public Administration of the Kharkov Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine.

8. Tetiana Oleksandrivna Butyrska — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor of the Dept. of Public Administration and Local Self-government of the Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas.

9. Oleksii Leonidovych Valevskyi — Doctor of science in Public Administration, Senior Researcher, Senior Research of the National Institute for Strategic Studies.

10. Kostiantyn Oleksandrovych Vashchenko — Doctor of Political Sciences, Head of the National Agency of Ukraine on Civil Service, member-correspondent of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Honored Economist of Ukraine.

11. Andrzej Jan Wendt — Habilitovanyy doctor of Earth Sciences in the field of geography, professor, Deputy Director from questions of Science and Development of Institute of the Oceanography and Geography of the Gdansk University (Poland).

12. Larysa Anatoliivna Haievska — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor, Depchief of Management from Educational Work is a Chief of Department of Management of Knowledge of the National Academy of State Administration at President of Ukraine, Professor of Department of Management Education.

13. Sylvia Hvozhdzhyevich — Candidate of Science, Dept. of Administration and the National Security of State Higher Professional School. named Jakub from Paradyzhu in Lublin-Velykopolckomu (Gorzow Wielkopolski, Poland).

14. Badry Nodarovych Hechbayya — Doctor of Economics, Professor Asotsiirovanyy, Batumi State University of Shota Rustaveli. Faculty of Economics and Business. Managing of the Dept. of business management (Georgia).

15. Volodymyr Ihorovych Hurkovskyi — Doctor of science in Public Administration, First Deputy Director of the NGO "Center of studies of problems of public administration".

16. Dadiy Nadezhda Vasilivna — Doctor of Sciences in Public Administration, Associate Professor, Head of the Department of Management and Marketing of the Kyiv National Linguistic University.

17. Anzor Hemydovych Devadze — Candidate of economic science, Doctor of Economics, professor, Sh. Rustaveli Batumi State University, Dept. of Tourism (Georgia).

18. Svitlana Heorhiivna Denysiuk — Doctor of Political Science, Professor of the Dept. Sociopolitical Sciences of the Vinnitsa National Technical University.

19. Valerii Ivanovych Dovhan — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor of the Dept. of Public Administration and Local Self — government of Khmelnytsky University of Management and Law.

20. Dragan Ivan Alexandrovich — Doctor of Science in Public Administration, Professor of Management and Marketing Department of Kyiv National Linguistic University.

21. Nataliia Mykhailivna Drahomiretska — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Dept. of Philosophy and Social and Political Sciences of the Odessa Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine.

22. Gargana Zhuleva — Doctor PhD, Executive Director of the Bulgarian government's "Program of access to information" (Bulgaria).

23. Ivanitskaya Olga Mikhailovna — Doctor of Science in Public Administration, Professor, Professor of the Department of Theory and Practice of Management of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute named after M.Sc. Igor Sikorsky".

24. Irvin Studin — PhD, Professor in the School of Public Policy and Governance of the University of Toronto, President of the Institute for XXI Century Questions, and also Editor-in-Chief and Publisher of Global Brief magazine (Canada).

25. Roman Petrovych Kaidashev — Doctor of juridical science, Associate professor, Professor of the Department of public administration of the Interregional Academy of Personnel Management.

26. Evgeny Grigoryevich Kartashov — Doctor of science in Public Administration, Head of the Department of Project Management and General Professional Disciplines, Institute of Management and Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine.

27. Kislov Denis Vasilievich — Doctor of Sciences in Public Administration, Associate Professor, Corresponding Member of the Ukrainian Academy of Sciences, Professor of the Department of Public Administration of the Interregional Academy of Personnel Management.

28. Volodymyr Mykolaiovych Kozakov — Doctor of science in Public Administration, Professor of public policy and social development of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine.

29. Oleksandr Anatoliiovych Kornievskyy — Doctor of Political Science, Associate professor, the Heard of the Dept. of civil society of the National Institute for Strategic Studies (NISS).

30. Iryna Petrivna Krynychna — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor, Professor Department of Public Administration and Local Self-Government of the Dnepropetrovsk Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine.

31. Oleksii Igorevych Kryukov — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Dept. of Political Science and Philosophy of the Kharkiv Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine.

32. Yurii Oleksiyovych Lytvyn — Doctor of science in Public Administration, Professor, Head of the Dept. of Public Administration and Local government of the Academy of Municipal Management.

33. Ivan Petrovych Lopushynskyi — Doctor of science in Public Administration, Professor, Head of the Dept. of public administration and local government of the Kherson National Technical University.

34. Oleksii Yuriyovich Mamichev — Doctor of Political Science, Associate professor, Head of the Department of Theory and history of Russian and international law of the Vladivostok State University of Economics and Service (Russia).

35. Mykola Mykolaiovych Mykolaichuk — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Dept. of economic and financial policy of the Odessa Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine.

36. Edward Vazhayevych Mikeladze — Candidate of Economic Science, Professor, Tbel Abuseridze Hichaurskiy University. Faculty of Economics and Business (Georgia).

37. Michel Maffesoli — Professor of the Paris Descartes University / Paris V (Paris, the French Republic).

38. Oleksandr Volodymyrovych Molodtsov — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Dept. of Public Administration and Local Self-government of the Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas.

39. Raisa Andriivna Naumenko — Doctor of science in Public Administration, Senior Research, Professor of the Dept. of management of the Kyiv National University of Trade and Economics.

40. Svitlana Mykhailivna Naumkina — Doctor of Political Science, Professor of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky.

41. Oleksandr Mykhailovych Nepomniashchyi — Doctor of science in Public Administration, Academician of Academy of building of Ukraine, Professor of the Department of Public Administration of the Interregional Academy of Personnel Management, Honored Builder of Ukraine.

42. Larysa Mykolaivna Novak-Kaliaieva — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor, Professor of the Dept. of Public Administration and Local Self-government of the Lviv Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine.

43. Tetiana Vasylivna Novachenko — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor of the Dept. of parliamentary and political management of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine.

44. Vitalii Mykolaiovych Oluiko — Doctor of science in Public Administration, Professor, Head of Khmelnitsky regional territorial office of the Antimonopoly Committee of Ukraine.

45. Oksana Ihorivna Parkhomenko-Kutsevil — Doctor of science in Public Administration, Advisor of the Head of the National Agency on corruption prevention.

46. Konstantin Vladimirovich Pivovarov — Doctor of Science in Public Administration, Professor of the Department of Public Administration of the Interregional Academy of Human Resources Management.

47. Maria Ivanivna Piren — Doctor of Social Sciences, Professor, Head of the Dept. of the Chernivtsi National University.

48. Ruslan Mykolaiovych Pliushch — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor of the Dept. of Public Administration and Local Self-government of the Kherson National Technical University.

49. Oleh Valentynovych Polovtsev — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Dept. of Public Administration and Local Self-government of the Kherson National Technical University.

50. Oleksandr Vitaliiovych Radchenko — Doctor of science in Public Administration, Professor of the emergency Pomeranian Academy in Slupsk (Poland).

51. Yevhenii Viktorovych Romat — Doctor of science in Public Administration, Head of the Dept. of marketing and advertising of the Kyiv National University of Trade and Economics.

52. Olha Mstyslavivna Rudenko — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor, Director of the Research Institute of Public Administration and Management of the Chernihiv National Technological University.

53. Anatolii Oleksandrovych Ruchka — Doctor of Social Sciences, Professor, Chief researcher of the Institute of Sociology of National Academy of Science of Ukraine.

54. Serhii Yehorovych Sahanienko — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Dept. of public administration and local government of the Odessa Regional Institute of Public Administration under the President of Ukraine of the National of Public Administration under the President of Ukraine.

55. Maiia Volodymyrivna Sitsinska — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Dept. of Philosophy and Political Science of the National University of the State Tax Service of Ukraine.

56. Alexander Anatoliiovych Slinko — Doctor of Political Science, Professor, Head of the Department of political science and political administration of the Voronezh branch of the Russian Academy of National Economy and Public Service under the President of the Russian Federation (Russia).

57. Natalia Ivanivna Sobolieva — Doctor of Social Sciences, senior researcher, leading researcher of the Institute of Sociology of National Academy of Science of Ukraine.

58. Inna Hennadiivna Surai — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor of the Dept. of parliamentary and political management of the of the National of Public Administration under the President of Ukraine.

59. Olena Volodymyrivna Sushyi — Doctor of science in Public Administration, Associate Professor, head of the laboratory of the Institute of Social and Political Psychology of the National Academy of Political Science of Ukraine.

60. Tadeusz Trocikowski — Doctor of Management Sciences, professor, corresponding member of the Regional Academy of Management, Chairman of the Regional Centre for European Integration (Poland).

61. Larysa Mykhailivna Usachenko — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Department of Public Administration of the Interregional Academy of Personnel Management, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine.

62. Alina Anatoliivna Khaletska — Doctor of science in Public Administration, Professor, Head of the Dept. of Management of Organizations and Foreign Activity of the Volyn Institute of Economics and Management.

63. Tetiana Viacheslavivna Filipenko — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Interregional Academy of Personnel Management.

64. Iryna Vitaliivna Chaplay — PhD in Public Administration, Associate Professor of the Department of Public Administration of the Interregional Academy of Personnel Management, Executive Director of the Presidium of the NGO "Ukrainian Assembly of doctors of science in public administration".

65. Olha Volodymyrivna Chervyakova — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Department of public administration of thwe Interregional Academy of Personnel Management.

66. Yurii Heorhiiovych Chernyshev — Doctor of Political Science, Professor, Head of the Department of Altai State University, Director of the Altai School of Political Studies (Russia).

67. Yurii Zhanovych Shaigorodskyi — Doctor of Political Science, Associate professor, Chief Research Scientist of the I. F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the NAS of Ukraine.

68. Yurii Valeriiovych Shpak — Doctor of science in Public Administration, Professor of the Dept. of Economics of the enterprise of the East European University of economics and management.

69. Alina Yuriivna Yakymchuk — Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Dept. of public administration, documentation and information activities of the National University of Water Household and Environment.

70. Jautrite Briede — Dr. iur, Professor, University of Latvia, Faculty of Law (Latvia).

ЗМІСТ

Афонін Е. А., Мартинов А. Ю.
Архетипи індивідуального і колективного в моделі універсального соціального циклу ... 18

Бєльська Т. В., Лашкіна М. Г.
Країни перехідної демократії під час демократичного транзиту: архетипний аспект 34

Валевський О. Л.
Інституціональні та ціннісні засади реформ в Україні: європейський контекст 51

Гавкалова Н. Л., Амосов О. Ю.
Влияние архетипов на общественные трансформации ... 63

Гаврилюк А. М.
Архетипіка українського етнічного туризму в символічних контекстах локальної ідентичності: управлінський аспект 77

Голованова Н. В.
Ціннісні орієнтири інформаційної політики в просторі Україна-ЄС (у світлі тлумачень Плотина, Левінаса і синкретичних підходів у філософії давнього Києва) 90

Горєлова І. В., Арпентьєва М. Р.
Проблеми контекстного та концептуального управління 91

Делія О. В.
Архетип місця в архітектоніці середовища lержавної політики 118

Довгань О. В.
Публічне управління з позицій детермінованого соціального смислу (архетипний підхід) 128

Карпа М. І.
Компетенційний підхід у європейському публічному управлінні: сутність та тенденції розвитку (архетиповий вимір) 136

Котовська О. П.
Конструювання ідентичностей та цінностей у вимірах локального, національного та віртуального просторів 148

Лапіна В. В.
Архетип споживання та його суперечності в сучасному європейському просторі економічних та соціальних взаємодій 164

Напльоков Ю. В.
Архетипні основи ціннісного вибору в процесі адаптації до сучасного суспільства 177

Новаченко Т. В.
Конкуренція уявлень ціннісних альтернатив щодо соціально-політичної реальності України 191

Омельяненко В. А.
Архетипний аналіз ресурсів інноваційного розвитку європейського публічного управлінського простору (компаративний підхід) 206

Патраков В. П.
Європейські генокоди національних культур. In varietate concordia 222

Плахтій Т. О.
Архетипні засади реструктуризації політичного простору 237

Пономаренко Л. В.
Сучасні тенденції та суперечності процесів націєтворення в Україні та Європейському Союзі у дзеркалі архетипіки 254

Рогульський О. І.
Підготовка публічних службовців у країнах Європи: архетипний підхід ... 265

Семенець-Орлова І. А., Кисельова Я. Я.
Багатовимірна управлінська сучасність: породження соціальних смислів для нових колективних ідентичностей 276

Сердечна Л. В.
Ціннісно-смислові архетипи "володіння" та "буття" в рекламному саморегулюванні 288

Сичова В. В.
Архетипне підґрунтя взаємодії влади й опозиції в процесі реалізації політики декомунізації в Україні ... 299

Собольніков В. В.
Несвідоме як джерело архетипу європи: дискурс номадизму в концепції М. Маффесолі 315

Судаков В. І.
Розподіл праці як архетипне джерело соціальної інтеграції, соціальних конфліктів та соціальної напруженості у європейському публічному просторі 328

Суший О. В.
Соціальна архетипіка у проблемному полі публічного управління: сучасний стан і перспективи розвитку 340

Шкляревський Г.
Розум, влада та просвітницький проект 355

Щегорцова В. М.
Мотивація державних службовців в архетипному підході: теорія та проблемні питання..... 373

Яременко Н. В., Коломієць Н. Є.
Реінтерпретація архетипу "божественна дитина" в аспекті реалізації програми сталого розвитку 385

ШАНОВНІ ПРЕДСТАВНИКИ ОРГАНІВ ВЛАДИ, ОРГАНІЗАТОРИ ТА УЧАСНИКИ ЩОРІЧНИХ ЗАХОДІВ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ АРХЕТИПІКИ!

Для мене особлива честь привітати Вас з початком ТМС-2018, присвяченого актуальній тематиці “Архетипіка і публічне управління”.

У 2017 році я вже мав честь бути одним із лекторів даного семінару і маю зізнатися, що я був вражений динамізмом думки й інтелектуальною сміливістю, з якою у вашій країні розглядаються питання еволюції державного управління з огляду на соціальні зміни.

Справді, наші моделі державної служби, що базуються на принципах прогресивності, індивідуалізму, раціоналізму та прагненні підвищити продуктивність, без сумніву, вичерпують себе, тож варто поновити їх для того, щоб пристосуватися до світу, який змінюється.

Дані питання зазвичай віддаються на розгляд політологам та юристам, однак, обговорення актуальної проблематики з точки зору архетипного аналізу дає можливість знайти найточніші терміни для того, щоб описати сучасні зміни та адаптуватися до них.

Цьогорічні заходи ТМС проводяться в університеті, де соціологія, етнологія, навіть філософія зазнали впливу великого французького антрополога Жільбера Дюрана, автора книги “*Антропологічні структури уявного*”. Згадаймо, що підхід Жільбера Дюрана посилається на Карла Густава Юнга і його концепцію архетипів як на основу колективного несвідомого і його різних виявів у сновидіннях, творчості й мистецтві, зокрема. Вимір уявного в рамках однієї епохи демонструє те, яким чином різні архетипи взаємодіють один з одним, через які вияви вони виражаються більшою чи меншою мірою, аби визначити атмосферу, властиву даній епосі. Наскільки аполлонівська модель та уявне діурна, тобто моделі меча, святкували свій тріумф у добу модернізму, настільки ж у нашу добу постмодернізму усе більш і більш очевидно виявляє себе уявне ноктюрна, тобто модель чаші, яку я називаю діонісійською.

Однак системи державного управління, або якщо говорити більш нейтрально, способи регулювання спільного співіснування на рівні держав,

не є індиферентними до даної суспільної еволюції та епохальних змін.

З огляду на це, визначення ключових архетипів того чи іншого типу державної конфігурації дозволяє переглянути основи “res publica” і спільного існування.

З європейської точки зору це питання є особливо важливим. Справді, нам варто переглянути своє місце в довгій історії розвитку наукової думки, виявити безперервність і спадкоємність поза історичними потрясіннями та, враховуючи історичні розриви. Набагато важливіше звернутися до питання коріння наших країн з огляду на органи державної влади в європейському живильному середовищі, ніж до питання національних кордонів, що являють собою результат подекуди застиглого модерну. В основі становлення європейських громад саме динамічне коріння має набагато більшу вагу, аніж політико-адміністративний поділ. Наша робота, яка, я впевнений, наповнена численними обмінами між Києвом і Монпельє і, більш загально, міжнародними обмінами університету імені Поля Валері, надасть можливості усім експертам у сфері адміністрування і політики поринути у міждисциплінарний, новаторський і сміливий аналіз.

Почесний професор Університету Сорбонна
Член Університетського інституту Франції
Засновник Центру досліджень
сучасності та повсякденності
та Європейського журналу уявного

Мішель Маффесолі

ШАНОВНІ КОЛЕГИ!

Процеси становлення та розвитку історичних традицій, здобутків та комунікативних прорахунків у формуванні довіри між органами державної влади та громадськістю, на шляху інституціонального та функціонального реформувань діяльності органів влади в Україні, є актуальними напрямами наукових досліджень галузі державного управління.

Річ у тім, що, на сучасному етапі, архетипіка є загальноприйнятою та визнаною управлінською концепцією міждисциплінарних досліджень державного управління, що має на меті збалансування інтересів держави та суспільства. Водночас, зростаюча взаємозалежність економічних, соціальних і екологічних інтересів призвела до того, що до сфери впровадження архетипіки увійшли соціально-економічні, політико-організаційні, державно-управлінські та інші царини суспільних відносин. Практика державного управління свідчить про те, що архетипіка стає концепцією, яка використовується органами державної влади та місцевого самоврядування.

Особливістю збірника "Публічне урядування" № 4 (14) — травень 2018 є ще й те, що він містить доповіді IX Теоретико-методологічного семінару за міжнародною участю "Архетипіка й публічне управління: механізми та стратегії розв'язання конфліктів у сучасному світі", що відбувся 29–30 червня 2018 р. у м. Монпельє (Франція), Університет

Монпельє. Користуючись нагодою, висловлюю подяку Керівнику Української школи архетипіки, доктору соціологічних наук, професору, Афоніну Едуарду Андрійовичу, який організував проведення IX Теоретико-методологічного семінару за міжнародною участю з архетипіки.

На мою думку, такий міждисциплінарний підхід № 4 (14) збірника має свої плюси, адже він відкриває можливості для серйозних проривів у глибину на флангах щодо актуалізації, раціоналізації та модернізації державного управління та народження нових наукових напрямів.

Бажаю вам, дорогі мої колеги і читачі, міцного здоров'я, творчої наснаги і нових професійних звершень у нашій відповідальній і почесній праці на благо розвитку освіти і науки в Україні.

З повагою,
головний редактор, проректор МАУП, Президент Всеукраїнської Асамблеї докторів наук з державного управління,
доктор наук з державного управління, професор,
заслужений юрист України **Є. О. Романенко**

ДОРОГІ ДРУЗІ, КОЛЕГИ-ДОСЛІДНИКИ ТА СПІВАВТОРИ-ЧИТАЧІ!

Щиро вітаю вас з виходом у світ спеціального випуску збірника "Публічне урядування", котрий репрезентує ключові ідеї 9-го щорічного теоретико-методологічного семінару і 6-го щорічного конкурсу молодих науковців за загальною темою "Архетипіка і публічне управління: європейський простір у вимірах уявного, реального та ідеального".

Цьогорічний науковий форум Української школи архетипіки 28–29 червня прийматиме славетний стародавній університет півдня Франції Монпельє імені Поля Валері. Історія цього університету тісно пов'язана з архетипами європейської культури, а його ойкумена закріплюється правдивими знаннями й одвічними гуманістичними цінностями. Можна без перебільшення стверджувати, що наукова і культурна спадщина Франції слугуватиме імпульсом для творчості Української школи архетипіки, ідейного збагачення сучасного розвитку і гармонізації національних і регіональних інститутів публічного врядування України.

Нинішнє зібрання є доброю нагодою для дослідників наукових шкіл Франції та України поглянути вглиб століть, побачити на тлі цивілізаційної мозаїки національні коріння наших країн, відчути титанічну енергію творення добрих справ великими попередниками, перейнятися славетним духом спільної Європейської культури. Надійними дороговказами для нащадків поставатимуть культурні пам'ятки європейських народів, часткою яких безперечно є Софія Київська і Києво-Печерська Лавра, Запорозька Січ і Києво-Могилянська Академія, Володимир Великий і Тарас Шевченко.

Саме тут гартувалася українська суспільна історія, яка часом несподівано для багатьох народів змінювала свою ходу, а її творці рішуче випросталися після столітніх принижень. На цій землі постала козацька вольниця, натхненна історичною пам'яттю й звитягою київоруської доби, освячена водами сивого Дніпра (Борисфена). Тут кувалися народна воля і державність.

До цих святих місць, звеличених національними апостолами правди і науки, де творилася історія, карбувалося слово правди й плекалося почуття національної гідності, ми з вами — сучасники раціонального суспільства повертаємося наче на прощу.

Впевнений, що доторкнувшись до духовних святинь, наша, віднині вже спільна з колегами Франції, наукова школа архетипіки та її учасники набуватимуть нових творчих злетів і стимулів до європейської злагоди і зростання!

Хай мудрість і досвід професорів і викладачів, творча наснага і устремління до честі та громадянського обов'язку молодих науковців постануть над усіма тимчасовими незгодами й прикрощами як істинні гуманістичні домінанти!

Науковий керівник
проекту "Українська школа архетипіки"
професор **Едуард Афонін**

УДК 316.012:141.7

Афонін Едуард Андрійович,
доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри публічної політики та політичної аналітики, Національна академія державного управління при Президентові України, 03057, м. Київ, вул. Антона Цедіка, 20, тел.: + 38 (067) 244 46 59, e-mail: bpafonin@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7493-6907

Афонин Эдуард Андреевич,
доктор социологических наук, профессор, профессор кафедры публичной политики и политической аналитики, Национальная академия государственного управления при Президенте Украины, 03057, г. Киев, ул. Антона Цедика, 20, тел.: + 38 (067) 244 4659, e-mail: bpafonin@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7493-6907

Afonin Eduard Andriyovych,
Doctor of Sociological Sciences, Professor, Professor of the Chair of Public Policy and Political Analytics, National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, 03057, Kyiv, Str. Antona Tsedika, 20, tel.: + 38 (067) 244 46 59, e-mail: bpafonin@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7493-6907

Мартинов Андрій Юрійович,
доктор історичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України, Інститут історії України НАН України, 01001, м. Київ, вул. Грушевського, 4, тел.: + 38 (044) 483 1572, e-mail: martynov.andriy@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9802-5980

Мартынов Андрей Юрьевич,
доктор исторических наук, профессор, ведущий научный сотрудник отдела истории международных отношений и внешней политики Украины, Институт истории Украины НАН Украины, 01001, г. Киев, ул. Грушевского, 4, тел.: (044) 483 15 72, e-mail: martynov.andriy@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9802-5980

Martynov Andrii Yuriyovych,
Doctor of Historical Sciences, Professor, Leading Researcher, Department of History of International Relations and Foreign Policy of Ukraine, Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine, 01001, Kyiv, Str. Hrushevskoho, 4, tel.: + 38 (044) 483 15 72, e-mail: martynov.andriy@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9802-5980
DOI https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.96

АРХЕТИПИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО І КОЛЕКТИВНОГО В МОДЕЛІ УНІВЕРСАЛЬНОГО СОЦІАЛЬНОГО ЦИКЛУ

Анотація. Розглянуто особливості взаємодії архетипів індивідуального та колективного у форматі моделі універсального соціального циклу та історії розвитку відповідних уявлень. Сучасні соціологічні теорії є спробами пошуку відповідей на виклики процесу модернізації, що триває. Конкуруючими підходами у більшості соціологічних теорій, здається, є "методологічний індивідуалізм" чи "методологічний холізм". Відповідно, сучасний простір позначається, так би мовити, домінуванням "інструментального розуму". З настанням епохи суспільства раннього модерну має місце жорстка опозиція до традиційних соціальних інститутів та цінностей (в дусі "революційної непоборності соціально-класових інтересів"). Протиріччя між індивідуальним та колективним стають дедалі гострішими і, зрештою, вирішуються на користь останнього. Розвинений Модерн вже характеризується ідеалами стабільності та безпеки, які примирюють індивідуальне і колективне. Натомість, уже пізній Модерн (або Постмодерн) посилює контраверсію у відносинах індивідуального та колективного, стимулює соціальну дезінтеграцію, розмиває індивідуальні і колективні ідентичності. Відкритим залишається питання нелінійного, циклічного підходу до висвітлення взаємодії архетипів індивідуального та колективного. Для кожної людини проживання в соціумі так чи інакше пов'язано з інформаційно-енергетичною взаємодією суспільства та індивіда, між "МИ" та "Я". Постмодерна сучасність актуалізує також інший бік соціального життя людини, суспільства та цивілізації, яке є циклічним психосоціальним процесом. Кожен з етапів цього процесу виявляє (як свідчать дослідження Української школи архетипіки) як національні особливості соціальних систем, так і властиві тій чи іншій історичній епосі психосоціальні характеристики, а соціально-історичний розвиток постає взаємодією психічних і соціальних структур.

Ключові слова: архетип, індивідуальне, колективне, універсальний соціальний цикл.

АРХЕТИПЫ ИНДИВИДУАЛЬНОГО И КОЛЛЕКТИВНОГО В МОДЕЛИ УНИВЕРСАЛЬНОГО СОЦИАЛЬНОГО ЦИКЛА

Аннотация. Рассматриваются особенности взаимодействия архетипов индивидуального и коллективного в формате авторской модели "универсального социального цикла" и истории развития соответствующих представлений. Современные социологические теории являются попытками поиска ответов на вызовы процесса модернизации, который продолжается. Конкурирующими подходами в большинстве социологических теорий, кажется, является "методологический индивидуализм" или "методологический холизм". Соответственно, современное пространство отмечается, так сказать, доминированием "инструментального разума". С наступлением эпохи общества раннего Модерна имеет место жесткая оппозиция традиционных социальных институтов и ценностей (в духе "революционной непреодолимости социально-классовых интересов"). Противоречия между индивидуальным и коллективным становятся все острее и, наконец, разрешаются в пользу последнего. Развитой Модерн уже характеризуется идеалами стабильности и безопасности, которые примиряют индивидуальное и коллективное. Зато уже поздний Модерн (или Постмодерн) усиливает контраверсию в отношениях индивидуального и коллективного, которая стимулирует социальную дезинтеграцию, размывает индивидуальные и коллективные идентичности. Открытым остается вопрос нелинейного, циклического подхода к освещению взаимодействия архетипов индивидуального и коллективного. Для каждого человека проживание в социуме так или иначе связано с информационно-энергетическим взаимодействием общества и индивида, между "МЫ" и "Я". Постмодернистская современность актуализирует также другую сторону социальной жизни человека, общества и цивилизации, которая является циклическим психосоциальным процессом. Каждый из этапов этого процесса обнаруживает (как показывают исследования Украинской школы архетипики) как национальные особенности социальных систем, так и присущие той или иной исторической эпохе психосоциальные характеристики, а социально-историческое развитие предстает взаимодействием психических и социальных структур.

Ключевые слова: архетип, индивидуальное, коллективное, универсальный социальный цикл.

ARCHETYPES OF INDIVIDUAL AND COLLECTIVE IN THE MODEL OF THE UNIVERSAL SOCIAL CYCLE

Abstract. The article deals with the peculiarities of the interaction of archetypes of individual and collective in the context of the model of the universal social cycle and the history of the development of corresponding concepts. Modern sociological theories are the attempts to find answers to challenges of the ongoing modernization process. Controversial approaches in most sociological theories seem to be "methodological individualism" or "methodological holism". Accord-

ingly, modern space is marked, so to speak, by the dominance of "instrumental reason". With the onset of the early Modern era, societies have a rigid opposition to traditional social institutions and values (in the spirit of "revolutionary disobedience of socio-class interests"). The contradictions between individual and collective become sharp, which ultimately, is resolved in favor of the latter. The developed Modern is already characterized by the ideals of stability and security that reconcile individual and collective. Instead, the late Modern (or Postmodern) reinforces the controversy in individual and collective relations, stimulates social disintegration, blurs individual and collective identities. The issue of the nonlinear, cyclic approach to the highlighting of the interaction of archetypes of individual and collective remains open. For every person living in the society in one way or another is connected with the information-energy interaction between society and the individual, between "WE" and "I". Postmodernity also actualizes the other side of social life of a human being, society and civilization, which is a cyclical psychosocial process. Each of the stages of this process reveals, as evidenced by the research of the Ukrainian school of archetypes, national peculiarities of social systems, as well as typical for one or another historical epoch psychosocial characteristics, and socio-historical development appears as interaction of mental and social structures.

Keywords: archetype, individual, collective, universal social cycle.

Постановка проблеми. Сучасні соціологічні теорії є спробами пошуку відповідей на виклики процесу модернізації, який триває. Конкуруючими підходами у більшості соціологічних теорій, здається, є "методологічний індивідуалізм" чи "методологічний холізм". Відповідно, модерний простір визначається домінуванням "інструментального розуму". Із початком раннього Модерну виникає жорстка (революційна) опозиція до традиційних суспільних інститутів і цінностей. Розвинутому Модерну вже властиві ідеали стабільності та безпеки як індивіда, так і колективу. Натомість уже пізній Модерн (або Постмодерн) посилює контраверсію у відносинах індивідуального та колективного, стимулює соціальну дезінтеграцію, розмивання індивідуальних і колективних ідентичностей.

Швейцарський психолог К. Г. Юнг визначав архетип як нераціональне несвідоме, яким він позначав абстрактну душу, спільну для всіх людей, навіть якщо вона виявляє себе через індивідуальну свідомість. Фактично архетип — це зафіксований колективним несвідомим культурний стереотип, який впливає на поведінку та історію людства. Оскільки архетип є феноменом людського несвідомого, що простежується в культурі та релігії, то йому властива певна соціально-історична динаміка, яка має свої закономірності. Першу спробу демонстрації взаємозв'язку між розвитком світової історії та ідеєю архетипу на прикладі розвитку локальних цивілізацій зробив німецький філософ О. Шпенглер.

Досвід багатьох поколінь, накопичений у духовних скарбницях пам'яті культур багатьох народів, загалом формує ландшафт архетипів локальних цивілізацій, кожна з яких є часткою світового цивілізаційного простору та уособленням певних груп народів, етносів і держав, які самоідентифікуються спільністю духовних, культурних, етнічних і релігійних цінностей, історичних доль та геополітичних інтересів. Послідовник К. Г. Юнга й засновник архетипної психології Дж. Хіллман у монографії "Сила характеру" зазначає, що "характер є спрямовуючою силою" [1, с. 178]. Цей характер формується у взаємодії архетипів індивідуального та колективного.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Засновник французької соціологічної школи Е. Дюркгейм пропонував розглядати суспільство як поза- та наднідивідуальну реальність, яка володіє щодо індивідів імперативною силою та не залежить від них. Водночас німецький філософ і засновник феноменології Е. Гуссерль наголошував, що раніше за все мислиме є "Я", що виявляється для суб'єкта, який висловлює таке судження, первісною інтенціональною базою його світу [2, с. 137–138]. Нині в провідних країнах світу за допомогою інноваційних комунікаційних систем особистість поступово здобуває дедалі більший ступінь індивідуальної свободи. Вона створює власний віртуальний світ, який виходить за межі національного державного організму, навіть стає провідним виробником інтелектуальної інформації, завдяки чому може претендувати на самостійну й незалежну від держави та соціальної групи роль у світовому просторі.

З іншого боку, це призводить до певного конфлікту між рухливими інтересами "автономної особистості" та соціальними цінностями, консолідованими в межах нації. Поступово це стає важливим чинником суперечностей між глобальним суб'єктом "Я" та сталою формою соціальної організації, що врешті-решт "штовхає" людську спільноту на новий цикл всесвітньо-історичного розвитку. А, по суті, актуалізується суперечність між індивідом та владою, яке вдало описали ідеологи анархізму від П. Кропоткіна та М. Бакуніна до сучасних анархічних груп, які протестують проти різних міжнародних форумів і видають себе за "борців з антигуманними ідеями глобалізації".

Становлення раннього Модерну так чи інакше пов'язано з ідеями К. Маркса та Ф. Енгельса щодо розвитку "продуктивних сил", в яких індивід розглядається як джерело фізичної сили, а економіка обмежується відносинами "товар — гроші – товар" (таке собі виробництво заради споживання). Індустріалізація, що стає провідною ідеєю модерної епохи, загострює соціальне питання та відносини між індивідом і колективом. У контексті архетипів індивідуального з'являються феномени "соціального фетишизму" та "індивідуального відчуження" [3, с. 114]. До "методологічного індивідуалізму" привертає нашу увагу німецький соціолог М. Вебер, який ставить проблему суб'єктивного сприйняття соціальних відносин. Американський соціолог Т. Парсонс, відповідаючи на питання, як може існувати соціаль-

ний устрій, констатує, що він існує лише завдяки колективним цінностям [4, с. 155]. Німецький соціолог Н. Еліас говорив про подвійний цивілізаційний процес, який характеризується нерівномірністю поширення моделей цивілізованої поведінки серед індивідів та у суспільстві в цілому [4, с. 196].

Один із співзасновників Франкфуртської філософської школи Т. Адорно в середині XX ст. писав, що ми живемо у століття "індивідів, які розпадаються, і суспільств, які регресують" [5, с. 361]. У праці "Діалектика просвітництва" Т. Адорно разом із М. Хоркхаймером зазначав, що "люди радикально відчужені один від одного й від природи" [6, с. 270].

Німецький футуролог Х. Опашовські пише про небезпеку розмивання середнього класу та "вияву феномену прекаріату, тобто тимчасово зайнятої робочої сили. Прогрес техніки вбиває багато робочих місць. Новим феноменом для західного цивілізаційного ареалу стає бідність тих, хто працює. Більше немає улюбленої роботи, яка була у батьків. Відчувається постійний дефіцит кваліфікації. Гнучка зміна професій призводить до втрати лояльності співробітників і дефіциту соціального часу. Унаслідок цього нестабільною стає демократична політична система [7, с. 45]. Відбувається гібридизація споживання в суспільстві, яке старіє. Через зростання антропологічного навантаження природа втрачає звичайні механізми саморегуляції. У соціальному житті відбувається незворотний процес втрати приватності персональних даних. Життя у мегаполісах де-факто відбувається під перманентним відеонаглядом. Аномія дає реальну картину руйнації колективної моралі. Замість двох гендерів вже йдеться про ґендерний плюралізм [8]. Процес глобалізації робить гібридними національні форми соціальної нерівності. М. Хардт та А. Негрі у монографії "Імперія" звернули увагу не лише на політичну тенденцію переходу від імперіалізму доби Модерну до постмодерного імперського порядку без зовнішніх кордонів та з обмеженим національним суверенітетом, а й на гібридизацію техніки та природи, а також техніки й людини [9]. У своїй останній монографії "Метаморфози світу" німецький соціолог У. Бек звертає увагу на те, що кліматичні зміни інтегрують природу та суспільство [10, с. 65].

Відкритим залишається питання нелінійного, циклічного підходу до висвітлення взаємодії архетипів індивідуального та колективного.

Мета статті полягає у демонстрації епістемологічних можливостей авторської циклічної моделі універсального соціального циклу на прикладі взаємодії архетипів індивідуального і колективного.

Виклад основного матеріалу. Для кожної людини *проживання в соціумі так чи інакше пов'язано з інформаційно-енергетичною взаємодією між суспільством та індивідом, між "МИ" та "Я"*. Відповідно, актуалізуються зв'язки між соцієтальною психікою, яка характеризує нинішнє постмодерне суспільство як цілісність, та індивідуальною психікою певної особи, яка на сьогодні зазнає динамічних змін. У контексті цих змін є всі підстави вважати суб'єктом лише ту частку соціуму, яка активно впли-

ває на інших поза собою. Наприклад, суб'єктами політики є великі соціальні групи зі своїми специфічними інтересами, які визначають сенс політичних дій. На певному етапі свого розвитку вони створюють власні політичні структури, покликані ефективно діяти в інтересах своїх груп. Безпосередніми організаторами політичних дій виступають індивіди, якщо вони визначають напрям, перебіг і зміст політичних процесів, тому важливу роль відіграє ще один суб'єкт — політичний лідер як людина, яка має вирішальний вплив на членів певної соціальної групи.

Лідер — це суб'єкт, який здійснює організаційний та інтегруючий вплив. Як засвідчує багатий історичний досвід, діяльність лідера сприяє розкриттю творчого потенціалу малої або великої соціальної групи, а іноді, навпаки, перешкоджає цьому. Доречно зазначити, що лібералізм вважає символічним "кінцем історії" звільнення індивідуума від усіх форм колективної ідентичності. І все це відбувається в контексті реалізації системоутворюючого для постмодерної епохи психологічного чинника.

Постмодерна сучасність актуалізує також інший бік соціального життя людини, суспільства та цивілізації, яке є циклічним психосоціальним процесом. Кожен з етапів цього процесу виявляє, як свідчать дослідження Української школи архетипіки, як національні особливості соціальних систем, так і властиві тій чи іншій історичній епосі психосоціальні характеристики, а соціально-історичний розвиток постає взаємодією психічних і соціальних структур.

Не останнє значення для соціального життя й поведінки соціальних систем мають біологічні цикли. Річна циклічність стародавніх сільськогосподарських суспільств установила традицію циклічного розуміння буття. Зокрема, О. Чижевський пов'язав людську (соціальну) активність із ритмами космічних циклів. Активність Сонця виводить напружену соціальну систему зі стану рівноваги, стаючи сигналом для її переключення в іншу якість [11, с. 24]. Усе життя людини традиційного суспільства, як зазначає російський філософ А. Ахієзер, є безкінечною системою циклів, які вона відтворює як ритуали. Сакральні ритуали були способом адаптації до природних, космічних циклів [12, с. 122]. Крім того, циклічний характер має психічний розвиток людини. Зокрема, в психологічній структурі діяльності людини навперемінно актуалізуються комунікативний (засвоєння завдань, мотивів, норм людської діяльності й розвиток емоційної сфери) та предметний (формування операційних можливостей) [13, с. 96].

Загальнонаукові засади авторського концепту універсального соціального циклу логічно пов'язуються з уявленням про те, що "неживій" природі характерна симетрія, тоді як *"живій" природі*, включно із соціальною формою матерії як ієрархічно вищою з усіх інших, *властива асиметрія*, яку спричинює гендерна дихотомія суспільства.

Двадцять років тому, виступаючи в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського з ювілейною (до авторського п'ятдесятиріччя)

лекцією "Соціальний релятивізм або соціологія перехідної доби суспільного розвитку", Е. Афонін привернув увагу своїх колег до закону Луї Пастера (1822–1885) і П'єра Кюрі (1859–1906), які в дослідженнях на кристалах показали й пояснили дисиметрію "живої" природи. А десятиріччям раніше, ґрунтуючись на оригінальній системотехнічній моделі росіянина А. Грібашева "Семислойці" й інтуїтивному відчутті асиметрії "живої" природи, вдалося сконструювати авторську проективну психодіагностичну методику "Колірних уподобань" (1987). Використовуючи як стимульний матеріал сім кольорів "веселки", методика дозволила виділити 49 людських психотипів. Адаптований до масових соціологічних опитувань варіант методики дозволив виміряти в 1992 р. коди української (62 : 38), російської (56 : 44) і білоруської (37 : 63) культур та розпочати моніторинг загальносистемних змін в Україні (1992–2017).

Авторське уявлення щодо можливого розподілу кодів світових культур дещо нагадує періодичну систему хімічних елементів таблиці російського хіміка Д. Менделєєва — класифікацію хімічних елементів, що встановлює залежність різних властивостей елементів від заряду атомного ядра. Ключова гіпотеза авторського концепту полягає в тому, що психосоціальні характеристики Східних і Південних національних культур є наближеними до симетрії, тоді як їх Західних і Північних культурних контроверз — до асиметрії. За таких умов логічно, що суспільно-історичні цикли, беручи свій початок на Сході й Півдні, в процесі розгортання великого епохального циклу переміщують центр історичного цивілізаційного процесу на Захід і Північ. Нині людство знову перебуває на перепутті.

Уявлення щодо нової циклічної парадигми історичного процесу полягають у розумінні принципової відмінності самої природи розгортання соціальних циклів. На відміну від циклів, які трапляються в природі, і є, як ми вже знаємо, симетричними, повторюваність історичних циклів також є асиметричною. Симетричні цикли (спіраль) відповідають моделі маятника, натомість ритми соціальних циклів є асинхронним. Принцип асиметричності циклів практично не враховувався в попередніх концепціях циклічного розвитку соціальних об'єктів, а традиційні уявлення про цикли все ще пов'язують кінцеву фазу розвитку з повторенням початкової, хоча зміст соціального циклу закономірно розглядається як сукупність пов'язаних між собою явищ і процесів, які відбивають завершене коло розвитку протягом певного часового періоду.

Важливе значення для розуміння циклічної моделі набуває уявлення про відмінність циклічної часової парадигми від лінійної. Соціальна реальність є історичною за своєю сутністю. Історичний феномен неможливо адекватно пояснити за межами його часу. Натомість поняття "соціальний час" характеризує людську діяльність і соціальні відносини під час певних суспільних процесів. При цьому кожному суспільству або локальній цивілізації притаманні власні конфігурації соціального ча-

су. За античних часів було введено до наукового обігу поняття "історичний час", тобто кайрос (з грецької мови — "сприятливий момент") як проміжок часу, сприятливий або несприятливий для певної події. Натомість хронос був визначений як "фізичний час". У православній традиції кайрос є часом, який має конкретний історичний смисл. Саме кайрос наповнює соціальні історичні періоди. Історичний час є локальною характеристикою розвитку органічної частини нелінійного середовища. Внутрішній (біологічний) час існування певної системи характеризує її функціонування. Натомість зовнішній (соціально-історичний) час є часом її змін. Наприклад, на думку польського соціолога П. Штомпки, внутрішній час становлять короткотермінові соціальні зміни, а зовнішній час є справжнім історичним часом, який входить у вічність [14, с. 287].

Взагалі соціальний час є ціннісно-нормативним поняттям, яке детермінує існування та функціонування суспільства. Соціальний час характеризує послідовність різних видів діяльності та є нематеріальною формою багатства суспільства й кожного його члена. Ритм соціального життя майже завжди є нерівномірним, адже він складається з багатьох ритмів складових компонентів.

Накопичена в певному фізичному часі інформація не передається автоматично кожній людині від народження. Натомість люди, перебуваючи в певній історичній ситуації, намагаються засвоїти її впродовж цілого життя. Тому люди, які живуть у різні історичні епохи, володіють якісно відмінними обсягами знань. Різними також є способи оволодіння знаннями, як і темп їх накопичення. Зокрема, за підрахунками американця А. Тоффлера, 70 % населення Землі живуть у різному минулому, 25 % — у сучасному, 3 % — в майбутньому [15, с. 81]. Історія вивчає минуле, соціологія — сучасне, футурологія — майбутнє. Симбіоз цих наук дає реальну картину буття.

Найбільш поширеними моделями соціального часу є лінійна, циклічна, точкова й фазова. У лінійній моделі час протікає безперервно та незворотно від минулого до сучасного, а потім до майбутнього. У класичній циклічній моделі перебіг часу постійно повторюється й утворює замкнене коло, в межах якого час послідовно й безперервно протікає в одному напрямі від минулого до майбутнього, а потім знову до минулого. До того ж традиційне тлумачення повного циклу зводиться до моделі, в якій кінцева фаза перетворюється на початкову, і цикл починається заново, проходячи тим самим маршрутом.

У спроектованому авторами "універсальному соціальному циклі" зворотний процес не збігається (за формою) із серією попередніх процесів. Він є втіленим у загальну траєкторію спіралі, коли послідовні стани здебільшого схожі, але не тотожні. Зворотні процеси в спіралі означають повторення процесу на відносно високому рівні або (для низхідної моделі) на відносно низькому рівні. Загальна при цьому тривалість циклу не є абсолютною (однаковою), а залежить від типу циклічних процесів. Тож, універсальний соціальний цикл є неритмічним, й інтервали між фазами цього циклу не є рівними. Власне,

такий цикл, на думку авторів, тільки і є спроможним протистояти хаосу й анархії.

Існуючі від часів Модерну уявлення щодо соціального розвитку на основі дихотомії понять "еволюція" — "революція" не є адекватними Сучасності та нинішній складності історичного процесу. Більш того, вони суперечать законам діалектики, зокрема закону заперечення заперечення, відповідно до якого природний цикл, який складають два нормативні періоди й два перехідні стани, мав би відтворитись у соціальній природі. *Автори пропонують модель "Універсального соціального циклу", частинами якого є два нормативні періоди: "інволюція" й "еволюція" та два перехідні стани: "революція" та "коеволюція".*

Революція. *Під час революції відбувається своєрідна "війна всіх проти всіх"* (лат. *Bellum omnium contra omnes*), якою англійський філософ-матеріаліст Т. Гоббс описує природний стан суспільства до укладення "суспільного договору" й утворення держави, адже в суспільній системі досягає максимуму можлива кількість самодостатніх індивідів. Непростий нелінійний процес каркаломних революційних перипетій, схоже, має закономірну тимчасову інверсію. Прикладом таких зворотних процесів у СРСР став період НЕП (Нової економічної політики), який тривав від кінця громадянської війни (1921) до початку індустріалізації (1929). Зрештою, разом із сформованим колективним суб'єктом "Ми" революціонери радянської системи повели за собою маси на "здобуття спільних плодів історичної творчості". Щоправда, в соціально-історичному плані революція закономірно відкриває шлях до соціальної інволюції, наслідком якої стає згортання соціального простору. Однак, загальноісторичним результатом інволюції стає засвоєння прийдешніми поколіннями нових — модерних — суспільних смислів. У цей час посилюють свій вплив психосоціальні механізми, що актуалізують роль міфологем і традицій, які, власне, і стають основними регуляторами "статичної соціальної норми". Ступінь же свободи індивіду в такому суспільстві обмежується впливом колективу та суспільства в цілому.

Інволюція. *Психосоціальну основу інволюції визначає емоційно-чутливий тип і поведінка людини,* в основі якої лежать матеріальна картина світу, орієнтація на суспільно значущі цінності, інтуїтивно-образне мислення, оціночно-вольовий спосіб прийняття рішень, опора на зовнішній соціальний контроль, функціонування та забезпечення цілісності як особливість суспільно-виробничої діяльності. Фундаментальні смисли, які напрацьовує наука інволюційної доби, становлять джерело розвитку колективного несвідомого. Механізмом перетворення цих смислів на колективне несвідоме слугує школа як соціальний інститут, яка завдяки колективній природі навчальної діяльності виробляє інваріанти цих дій. Зокрема, згідно з теорією "поетапного формування розумових дій" радянського українського психолога П. Гальперіна [16, с. 236–277], будь-яка дія, крім операцій, складається з ООД (орієнтовної основи дії) — системи уявлень про природу

середовища, умови, мету, план і засоби дії. Переведення в процесі навчання дій-умінь у навички — автоматичні дії, власне, і є тим механізмом, що перетворює знаннєву складову дії (теоретичні знання або їх смисли) у колективне несвідоме.

Коеволюція. Загальна конфігурація змін коеволюційного перехідного стану є дзеркальною до її контроверзи — революції. У її надрах постає нова — індивідуальна — цінність, та утверджується її носій — суб'єкт "Я" (такий собі самодостатній індивід), який витискує на периферію суспільної системи колишнього колективіста "Ми". Саме таким моментом в історії незалежної України став перший майдан — "Помаранчевий" (2004), який, власне, народив суб'єкта-громадянина або самодостатнього українця. Так, на 33,7 % дорослих громадян 21,3 % складали самодостатні українці, а 12,4 % — колективісти [17, с. 101]. "Майдан Гідності" (2013–2014) відбувався на тлі сутнісного зростання зазначених показників: 44,3 %, 24,1 %, 20,2 %. Наприкінці 2017 р. ці показники зросли, відповідно, до 46,8 %, 25,5 % і 21,3 %.

Доречно зазначити, що нереалізовані завищені очікування від "Помаранчевого майдану" щодо утвердження нових цінностей як основи подальшого розвитку країни породили (2006) в суспільній системі авторитарні — зворотні тенденції (такий собі "НЕП навпаки") і патопсихологічний стан (таку собі корову, яка потрапила на лід), в якому Україна (а також інші пострадянські країни) перебуває донині [17, с. 100]. Змістовно цей стан правомірно пов'язувати з порушеннями міжсистемних взаємозв'язків, що апріорі ставить Україну в ситуацію некерованості. Прогностично зазначимо, що як вхід, так і вихід суспільної системи з некерованого патопсихологічного стану відбувався й відбуватиметься "несподівано", хоча і за діалектичним законом переходу кількості в якість, про що, зокрема, свідчить наростаюча кількість суспільних реформ: 1 (2005) — 28 (2010) — 62 (2014) — 144 (2017).

За даними моніторингових досліджень "Загальносистемних змін в Україні", які здійснюються протягом 1992–2017 рр., представники Української школи архетипіки прогнозують високу ймовірність виходу українського суспільства з патопсихологічного стану та із системної кризи в цілому у період 2019–2021 рр. Власне, із цим періодом можна буде пов'язувати новий феномен країни — "Українське диво", тепер уже пов'язане не з деструктивною активністю, яка в цілому була притаманна країні від 2013–2014 рр., а з суцільним соціальним зростанням України, яке, зокрема, в економічному аспекті суттєво перевищить прогнозовані "Світовим банком" 2,5–3,0 % щорічного економічного зростання. До того ж це зростання відбуватиметься вже на оновленій психосоціальній основі.

У контексті ключового прогнозу Української школи архетипіки щодо перспектив соціального зростання України хочеться згадати п'ятдесятирічної давнини історичний роман П. Загребельного "Диво" (1968), в якому поєднувалися сюжетні лінії часів Київської Русі та тодішньої сучасності, долі Ярослава Мудрого й талановитого зодчого з долями ра-

дянських сучасників. Але, якщо описане П. Загребельним Українське диво виростало на міфах і традиціях як соціальних регуляторах радянської доби, то нинішнє, прогнозоване представниками УША Українське диво, виростатиме на суто раціональній основі. А разом обидва дива, як два боки однієї медалі, з'єднуватимуться через українську психосоціальну природу та її культурний код — "Золотий перетріз" і живитимуть головний — людський ресурс зростання України.

Еволюція. *Психосоціальну основу еволюції визначатимуть раціональний тип і поведінка людини, в основі якої лежать* суб'єктно-ідеалістична картина світу, орієнтація на утилітарні цінності (матеріальну користь, економічну ефективність тощо), сенсорно-логічне мислення (за формулою "не помацаю — не повірю"), особливість ухвалення рішень як наслідок розумного розрахунку, спирання на внутрішній самоконтроль, домінування в суспільній системі інноваційного розвитку як виходу за межі існуючого стану речей і зв'язку із зовнішнім світом як комунікативної активності та гармонізатора суспільних, державних і виробничих відносин.

Наростання складності та гетерогенності нової суспільної структури, її функціонування та розвитку як суб'єкта відбувається на засадах вироблення дедалі ширшого розмаїття соціальних смислів. При цьому передумовою такої масштабної інноваційної активності в еволюційний період є розкріпачення індивіда й посилення предметно-когнітивного компоненту в психологічній структурі особистості, який досліджував швейцарець Ж. Піаже. Слід також зазначити, що в умовах еволюційного періоду розгортання соціального циклу відбувається пошук соціального рішення, яке сприяє адаптації суб'єкта до постійно оновлюваної ним системи мотивації. Завдяки цьому у новій структурі соціальної діяльності суб'єкт-індивід змінює не лише самого себе та свої цілі й удосконалює засоби їх досягнення, а активно формує своє нове соціальне середовище. Наявні соціальні смисли в контексті інноваційних процесів екстраполюються на нові соціальні явища.

Поле існування соціального, таким чином, фокусується на взаємодії та співіснуванні індивідуального й суспільного. Індивідуальне та суспільне можна розглядати як двоєдині характеристики соціального, причому на передньому плані відтепер перебуває особистість. Класична соціологія розглядає її не скрізь призму неповторних властивостей та якостей (це є предметом психології особистості), а з позиції її соціально типових рис як суб'єкта розвитку суспільства. При цьому кожна особистість розглядається не лише як складова малої соціальної групи, а і як типовий представник певної великої соціальної групи з властивими цій групі нормами, традиціями, цінностями, поглядами тощо. Інтеграція індивіда до суспільства здійснюється через соціалізацію, тобто процес становлення особистості, засвоєння нею цінностей, норм і зразків поведінки, властивих суспільству, до якого індивід належить. Діалектика взаємозв'язку індивіда, суспільства та цивілізації становить проблему соціальної інтеграції або виокрем-

лення цих суб'єктів із соціального середовища.

З іншого боку, індивідуальне порівняно із суспільним і тим більше — з цивілізаційним є більш мінливим, адже соціальний час його розвитку обмежується тривалістю людського життя, яке вимірюється століттям, тоді як тривалість суспільного життя — століттями, а тривалість цивілізаційного життя — тисячоліттями. При цьому історичні періоди минулого, сучасного та майбутнього суспільства складають життя різних поколінь, які жили та діяли у певний історичний час. На жаль, радянська вікова психологія не висвітлювала не лише пренатальний період, але й дорослість, що ставало серйозним недоліком, оскільки порушувало цілісний розгляд психічного життя індивіда.

Завдяки комплексу військово-соціальних досліджень професора Е. Афоніна 1992–1994 рр. вдалося емпірично встановити, що онтогенетичний розвиток особистості описується чотирма малими циклами соціалізації та одним (заключним) великим циклом самореалізації людини [18, с. 14]. Соціальні цикли суспільства, навпаки, розвиваються від великого циклу праісторії до малих циклів самореалізації суспільства. Схожим (за формою) на онтогенетичний розвиток особистості є онтогенез розвитку людства (цивілізації) [18, с. 128].

Особистісний соціальний цикл розгортається швидше за національно-державний та цивілізаційний, він реалізується через зміну поколінь. Іспанський філософ Х. Ортега-і-Гасет слушно наголошував, що ротація поколінь є важливим історичним механізмом. В інволюційному стані циклу для особи усвідомлена соціальна позиція об'єктивно обумовлюється певним соціальним інтересом. У коеволюційному стані спочатку відбувається демонстративна презентація позиції, потім вже формується інтерес. В інволюційній фазі циклу вирішується проблема впливу всієї соціальної організації на індивіда. Натомість в еволюційній фазі циклу ключовим стає вплив індивіда на соціальну організацію та культуру.

Водночас ідентифікація здійснюється не з окремими людьми, а з маленькими або великими спільнотами. Модель дії цього механізму можна презентувати у вигляді взаємодії "Я" — "Ми" — "Інші". У зазначеному контексті можна встановити відмінності між директивною й обраною ідентичністю, причому соціальна ідентичність має і мотиваційні властивості самооцінки. На думку Е. Еріксона, взагалі ідентичність має три ознаки:

1) відчуття внутрішньої тотожності та інтегрованості у часі дії з минулим і надіями на майбутнє переживаються як такі, що пов'язуються із сьогочасною дійсністю;

2) відчуття внутрішньої тотожності та інтегрованості у просторі: людина сприймає себе всюди як цілісність, а всі свої дії та рішення розглядає не як випадкові або кимсь нав'язані, а як внутрішньо обумовлені;

3) ідентичність переживається серед значущих інших: взаємовідносини та ролі допомагають підтриманню та розвитку почуття інтегрованої, пролонгованої у часі ідентичності.

Саме особистісний цикл розгортається найшвидше. Він регулюється

через зміну поколінь. Вікові когорти соціокультурної соціалізації можуть бути аналогами для розуміння ієрархічно вищих типів історичного розгортання соціальних циклів. По суті, особистісний соціокультурний цикл становить фундамент циклічності розвитку макросоціальних суб'єктів вищого рівня ієрархії.

Висновки. Нове — постмодерне — комунікативне середовище трансформує саму природу інформації та інформаційну мережу соціальності. Завдяки комунікаційній революції людство отримало можливість блискавично розповсюджувати свої знання. Високі технології та біотехнології змінюють навколишній світ людини. Клонування людини трансформує існуючі традиційні релігійні уявлення та цінності. Тотальна комп'ютеризація змінює уявлення про матеріальний і віртуальний світи, коли в першому з них перебуває фізичне тіло людини, а в другому — її дух.

Суспільство перехідного стану (революції та коеволюції) переживає інституційні зміни, під час яких розмиваються соціальні структури й соціальні норми, соціальні зв'язки слабшають і навіть розриваються під час інверсії, порушується ієрархія факторів, які складають механізми відтворення соціальних структур. Дослідник має усвідомлювати те, що в транзитивному стані не лише розмиваються соціальні норми, а й порушуються причинно-наслідкові зв'язки.

З політичної точки зору соціальні суб'єкти "Ми" та "Я", які є визначальними для нормативних періодів інволюції та еволюції, кардинально різняться за такими ознаками:

• *за політичною свідомістю індивідів*, яка суттєво впливає на характер і спосіб здійснення влади: у тоталітарному суспільстві, де панує суб'єкт "Ми" — це тотальний державний (зовнішній стосовно індивіда) контроль та насилля, в автократичному суспільстві виникають певні зони свободи, недоступні державному контролю; за умов "переддемократичного режиму" влада починає вести діалог із незалежними групами, які визріли за часів автократії в своєрідних анклавах суспільної свободи, але сама визначає результати цього діалогу, нарешті за демократичного режиму влада здійснюється на представницькій основі відповідно до законів;

• *за ставленням людей до владного режиму*: для тоталітарної свідомості характерним є злиття з державною владою, для авторитарної влади — відчуження від влади, для преддемократичного владного режиму — це обмежений вплив на владу, для демократичної влади — вибір конкретних носіїв влади;

• *за статусом горизонтальних соціальних структур*: тоталітарний режим руйнує будь-які горизонтальні структури, авторитарний допускає їх існування до того часу, доки вони не мають політичного характеру, переддемократичний режим дозволяє існування будь-яких організацій, крім тих, що претендують на владу, при цьому опозиція має такий само менталітет, що і влада; у демократичному суспільстві структура суспільних організацій стає фундаментом політичної системи;

• *за ієрархією соціальних табу*: у тоталітарному суспільстві дозво-

лено те, що наказано владою, решту заборонено; в автократичному суспільстві право на життя має те, що не стосується політики, у переддемократичному суспільстві дозволено все, крім зміни влади; у демократичному суспільстві — дозволено все, що не заборонено законом;

• *за політичними ідеалами*: у тоталітарному суспільстві від влади вимагають всемогутності, а від людей — ентузіазму та скромності, в авторитарному суспільстві від влади вимагається компетентність, а від людей — професіоналізм і вірність, у переддемократичному суспільстві від влади вимагають моральності, від людей — активності та певної безвідповідальності, у демократичному суспільстві від влади та громадян вимагається лише дотримання законів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Hillman J.* The force of character : and the lasting life (1st ed.). — New York: Random House, 1999. — 272 p.
2. *Гуссерль Е.* Формальна і трансцендентальна логіка. Досвід критики логічного розуму / Е. Гуссерль // Читанка з історії філософії : у 6 кн. / за ред. Г. І. Волинки. — Київ : Фірма "Довіра", 1993. — Кн. 6: Зарубіжна філософія XX ст. — С. 137–138.
3. *Wallerstein I.* The modern World-System / I. Wallerstein. — New York, 1976. — P. 114.
4. *Hartmut R.* Soziologische Theorien / R. Hartmut, D. Strecker, A. Kottmann. — Konstanz, 2007. — S. 155.
5. *Adorno T.* Negative Dialektik / T. Adorno. — Frankfurt-am-Mein, 1966. — S. 361.
6. *Horkhaimer M.* Dialäktik der Aufklärung / M. Horkhaimer, T. Adorno. — Frankfurt-am-Mein, 1969. — S. 270.
7. *Opaschowski H.* Deutschland 2030. Wie wir in Zukunft leben / H. Opaschowski. — Gutersloh, 2008. — S. 45.
8. *Gildemeister R.* Die soziale Konstruktion von Geschlechtlichkeit / R. Gildemeister. — Opladen, 2001.
9. *Hardt M.* Empire / M. Hardt, A. Negri. — Frankfurt-am-Mein, 2000.
10. *Beck U.* Die Metamorphose der Welt / U. Beck. — Berlin, 2017. — S. 65.
11. *Чижевский А. Л.* Космический пульс жизни: Земля в объятиях Солнца. Гелиотараксия / А. Л. Чижевский. — М. : Мысль, 1995. — 768 с.
12. *Ахиезер А. С.* Между циклами мышления и циклами истории / А. С. Ахиезер // Общественные науки и современность. — 2002. — № 3. — С. 122–132.
13. *Фельдштейн Д. И.* Психология развития личности в онтогенезе / Д. И. Фельдштейн. — М. : Педагогика, 1989. — 208 с.
14. *Штомпка П.* Социология социальных изменений / П. Штомпка ; пер. с англ.: под ред. В. А. Ядова. — М. : Аспект Пресс, 1996. — 416 с. — (Программа "Высшее образование").
15. *Тоффлер Э.* Футурошок / Э. Тоффлер ; пер. с англ. — СПб. : Лань, 1997. — 464 с.
16. *Гальперин П. Я.* Психология мышления и учение о поэтапном формировании умственных действий / П. Я. Гальперин // Исследования мышления в советской психологии. — М. : Наука, 1966. — 236–277 с.
17. *Афонін Е. А.* Закономірності та особливості української трансформації / Е. А. Афонін, О. В. Суший // Стратегічна панорама. — 2015. — № 1. — С. 94–108.
18. *Afonin E. A.* Great co-evolution: Global problems of contemporaneity: historic-sociological analysis [Електронний ресурс] / E. A. Afonin, O. M. Bandurka, A. Y. Martynov. — Kyiv : Parliamentary Publishing House, 2003. —

256 p. — (Open Research Conception). — Режим доступу: http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/povni_text/coev_eng.pdf

REFERENCES

1. *Hillman J.* (1999). The force of character: and the lasting life (1st ed.). New York: Random House [in English].
2. *Husserl E.* (1993). Formalna i transtsendentalna lohika. Dosvid krytyky lohichnoho rozumu [Formale und transzendentale Logik: Versuch einer Kritik der logischen Vernunft]. Chytanka z istorii filosofii — The Reader in the History of Philosophy (Vols. 6), (p. 137–138). Kyiv: Firma "Dovira" [in Ukrainian].
3. *Wallerstein I.* (1976). The modern World-System. New York: Academic Press [in English].
4. *Hartmut R., Strecker D., Kottmann A.* (2007). Soziologische Theorien. Konstanz [in German].
5. *Adorno T.* (1966). Negative Dialektik. Frankfurt-am-Main: Suhrkamp [in German].
6. *Horkheimer M., Adorno T.* (1969). Dialäktik der Aufklärung. Frankfurt-am-Main [in German].
7. *Opaschowski H.* (2008). Deutschland 2030. Wie wir in Zukunft leben. Gutersloh [in German].
8. *Gildemeister R.* (2001). Die soziale Konstruktion von Geschlechtlichkeit. Opladen [in German].
9. *Hardt M., Negri A.* (2000). Empire. Frankfurt-am-Mein [in German].
10. *Beck U.* (2017). Die Metamorphose der Welt. Berlin [in German].
11. *Chizhevskiy A. L.* (1995). Kosmicheskiy puls zhizni: Zemlya v obyatiyakh Solntsa. Geliotaraksiya [The Cosmic Pulse of Life: The Earth in the Embrace of the Sun. Heliotoraxia]. Moscow: Mysl [in Russian].
12. *Ahiezer A. S.* (2002). Mezhdu tsiklami myshleniya i tsiklami istorii [Between the Cycles of Thinking and the Cycles of History]. Obshchestvennye nauki i sovremennost — Social Sciences and Modernity, 3, 122–132 [in Russian].
13. *Feldshteyn D. I.* (1989). Psikhologiya razvitiya lichnosti v ontogeneze [Psychology of personality development in ontogeny]. Moscow: Pedagogika [in Russian].
14. *Sztompka P.* (1996). Sotsiologiya sotsialnykh izmeneniy [Sociology of Social Change]. V. A. Yadov (Ed.). Moscow: Aspekt Press [in Russian].
15. *Toffler A.* (1997). Futuroshok [Future Shock]. Saint Petersburg: Lan [in Russian].
16. *Galperin P. Ya.* (1966). Psikhologiya myshleniya i uchenie o poetapnom formirovanii umstvennykh deystviy [Psychology of Thinking and the Teaching on the Gradual Formation of Mental Actions]. Issledovaniya myshleniya v sovetskoy psikhologii — Studies of Thinking in Soviet Psychology (p. 236–277). Moscow: Nauka [in Russian].
17. *Afonin E. A., Sushyi O. V.* (2015). Zakonomirnosti ta osoblyvosti ukrainskoi transformatsii [Patterns and Peculiarities of Ukrainian Transformation]. Stratehichna panorama — Strategic Panorama, 1, 94–108 [in Ukrainian].
18. *Afonin E. A., Bandurka O., Martynov A. Y.* (2003). Great co-evolution: Global problems of contemporaneity: historic-sociological analysis. Kyiv: Parliamentary Publishing House. Retrieved from http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/povni_text/coev_eng.pdf [in English].

УДК 351:35.078.3

Бєльська Тетяна Валентинівна,
доктор наук з державного управління, доцент кафедри менеджменту і адміністрування, Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, 61002, м. Харків, вул. Маршала Бажанова, 17, тел.: + 38 (066) 450 62 12, e-mail: tanya_belska@ukr.net

ORCID: 0000-0002-2792-4700

Бельская Татьяна Валентиновна,
доктор наук по государственному управлению, доцент кафедры менеджмента и администрирования, Харьковский национальный университет городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, 61002, г. Харьков, ул. Маршала Бажанова, 17, тел.: + 38 (066) 450 62 12, e-mail: tanya_belska@ukr.net

ORCID: 0000-0002-2792-4700

Bielska Tetiana Valentynivna,
Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor of the Department of Management and Administration, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, 61002, Kharkiv, Str. Marshala Bazhanova, 17, tel.: + 38 (066) 450 62 12, e-mail: tanya_belska@ukr.net

ORCID: 0000-0002-2792-4700

Лашкіна Марія Григорівна,
психолог-конфліктолог, кандидат наук з державного управління, помічник-консультант народного депутата України, Верховна Рада України, 01005, м. Київ, вул. Грушевського, 5, тел.: + 38 (050) 397 22 91, e-mail: maria.lashkina@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8331-1853

Лашкина Мария Григорьевна,
психолог-конфликтолог, кандидат наук по государственному управлению, помощник-консультант народного депутата Украины, Верховная Рада Украины, 01005, г. Киев, ул. Грушевского, 5, тел.: + 38 (050) 397 22 91, e-mail: maria.lashkina@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8331-1853

Lashkina Mariia Hryhorivna,
psychologist-conflictologist, PhD in Public Administration, Assistant-consultant of People Deputy of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, 01005, Kyiv, Str. Hrushevskoho, 5, tel.: + 38 (050) 397 22 91, e-mail: maria.lashkina@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8331-1853
DOI https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.97

КРАЇНИ ПЕРЕХІДНОЇ ДЕМОКРАТІЇ ПІД ЧАС ДЕМОКРАТИЧНОГО ТРАНЗИТУ: АРХЕТИПНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Пропонуються нестандартні погляди на процеси становлення демократії в країнах, що розвиваються. Аналізуються процеси демократичного транзиту із застосуванням архетипної методології; розглядаються процеси впливу архетипів на демократичні інститути в умовах інформаційного суспільства та технологічної революції. Визначено закономірності й умови формування чи руйнування інститутів держави в країнах перехідної демократії, їх гібридність, частково авторитарна ієрархізація або хаотичність й невпевненість просування до мети. Використовуючи методологію Е. Дюркгейма — накладення біологічних методів дослідження на соціальні процеси, метафорично порівнюються стадії розвитку особистості та процеси формування держави. Доведено, що Українська держава зараз перебуває у стадії індивідуалізації, розуміння себе. Розглядається структура особистості за К. Юнгом, виділяються основні її складові. Припускається, що в країнах, які нещодавно стали на шлях демократії, зв'язок раціонального й ірраціонального є сильнішим, ніж у країнах, що закріпилися в усталених демократіях. Ці процеси метафорично порівнюються зі зв'язком свідомого й несвідомого у формуванні особистості. Зазначено, що відсутність в архетиповій підсвідомій природі та коді культури й національних кодах демократичних цінностей створює перешкоди на шляху їх формування в суспільній свідомості. Це відображається і на соціально-політичній діяльності держави, і на функціональності її інститутів. В інформаційному суспільстві змінився вектор впливу архетипів на демократичні соціальні інститути, що призводить до гібридного викривлення поняття держави як апарату насильства й тиску. Посткомуністичні трансформації являють собою нову хвилю, однак траєкторії та результати посткомуністичних трансформацій є різними для держав, тому демократичний транзит відбувається нерівномірно.

Ключові слова: архетип, демократичний транзит, гібридні режими, громадянське суспільство, хаос, самоорганізація.

СТРАНЫ ПЕРЕХОДНОЙ ДЕМОКРАТИИ В ПРОЦЕССЕ ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО ТРАНЗИТА: АРХЕТИПНЫЙ АСПЕКТ

Аннотация. Авторы предлагают нестандартные взгляды на процессы становления демократии в развивающихся странах. Анализируются процессы

демократического транзита с применением архетипной методологии; рассматриваются процессы влияния архетипов на демократические институты в условиях информационного общества и технологической революции. Определены закономерности и условия формирования или разрушения институтов государства в странах переходной демократии, их гибридности, частично авторитарная иерархизация или хаотичность и неуверенность продвижения к цели. Используя методологию Э. Дюркгейма — наложение биологических методов исследования на социальные процессы, метафорически сравниваются стадии развития личности и процессы формирования государства. Доказано, что Украинское государство сейчас находится на стадии индивидуализации, понимания себя. Рассматривается структура личности по К. Юнгу, выделяются основные ее составляющие. Предполагается, что в странах, которые недавно стали на путь демократии, связь рационального и иррационального является более сильной, чем в странах, где закрепились в устоявшихся демократиях. Эти процессы метафорически сравниваются со связью сознательного и бессознательного в формировании личности. Сделан вывод, что отсутствие в архетипической подсознательной природе, в коде культуры и национальных кодах демократических ценностей создает препятствия на пути их формирования в общественном сознании. Это отражается и на социально-политической деятельности государства, и на функциональности ее институтов. В информационном обществе изменился вектор влияния архетипов на демократические социальные институты, что приводит к гибридному искривлению понятия государства как аппарата насилия и принуждения. Посткоммунистические трансформации представляют собой новую волну, однако траектории и результаты посткоммунистических трансформаций различны для государств, поэтому демократический транзит происходит неравномерно.

Ключевые слова: финансовая услуга, рынок финансовых услуг, участники рынка финансовых услуг, финансовый лизинг, перевод средств, факторинг.

COUNTRIES OF TRANSITION DEMOCRACY IN THE COURSE OF DEMOCRATIC TRANSIT: AN ARCHETYPAL ASPECT

Abstract. The authors offer non-standard views on the processes of establishing democracy in developing countries. In the article the processes of democratic transit by using archetypal methodology are analyzed; the processes of the influence of archetypes on democratic institutions in the conditions of information society and technological revolution are considered. The laws and conditions of the formation or destruction of state institutions in transition democracies, their hybridity, partially authoritarian hierarchy or chaos, and uncertainty of progress towards the goal are determined. The authors, by using of the methodology of E. Dyurgeym — imposition of biological methods of research on social processes, metaphorically compare the stages of personality development and the processes of state formation and conclude that the Ukrainian state is now in the stage of

individualization and understanding itself. The structure of personality according to K. Jung is considered, its main components are distinguished. The authors suggest that in countries that have recently embarked on a path of democracy, the connection between rational and irrational is stronger than in countries that are entrenched in established democracies. These processes are metaphorically compared by the authors with the connection of the conscious and unconscious in the formation of the individual. They come to the conclusion that the lack of archetypal subconscious nature and code of culture and national codes of democratic values creates obstacles to their formation in the public consciousness. This is reflected in the socio-political activity of the state and in the functionality of its institutions. In the information society, the vector of the influence of archetypes on democratic social institutions, which leads to a hybrid distortion of the concept of the state as a device of violence and pressure, has changed. Postcommunist transformations represent a new wave, but the trajectories and outcomes of postcommunist transformations are different for states, so democratic transit is uneven.

Keywords: archetype, democratic transit, hybrid regimes, civil society, chaos, self-organization.

"Свідомість — поганий суддя для того, що відбувається в глибині буття, тому що воно туди не проникає".
Давід Еміль Дюркгейм,
французький соціолог, філософ

Постановка проблеми. Сучасний світ стає все більш непередбачуваним і мінливим. Розвиток технологій, наукові відкриття й нові можливості для соціальних досліджень і впливів змінюють підходи до трактування політик, ідеологій і моральних імперативів. Десакралізація влади, інституцій, персоналій, професій та спеціальностей, що стала новим глобальним явищем у результаті впливу розвитку технологій і створення соціальних мереж, викликає занепокоєність сталістю демократичних режимів у науковців, експертів і політиків у всьому світі. Стан суспільств, які споживають дедалі більше інформаційного продукту й перебувають у суцільному нервово-стресовому стані через неможливість обробити та перетравити величезну кількість комунікативних впливів, дедалі частіше залежить від психоемоційного стану мас та основних гравців на політичних аренах, які відповідають за ухвалення рішень. Можна констатувати, що цей стан невизначеності є характерним для більшості трансформаційних країн. Україна не є унікальним елементом світової політичної системи, її психоемоційний стан ще додатково проходить випро-

бування військовими діями, що тривають уже чотири роки. Інституції, на яких тримається демократія, залежать від людського фактору сьогодні більше, ніж ще десять-двадцять років тому. Важливо розуміти всі впливи та процеси, що відбуваються в психосоціальній сфері суспільства, тому наш погляд на трансформаційні режими через архетипові методології є вельми актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій підкреслює міждисциплінарний погляд на проблему та надає нам можливість спиратися на теоретичні напрацювання різних сфер знань і наукових шкіл, зокрема на аналітичну психологію К. Юнга, його наступників Марії-Луізи фон Франц, Д. Шарпа та ін.; французьку школу соціології повсякденності М. Маффесолі, Ж. Бордіяра, Г. Лебона, Г. Тарда, Е. Дюркгейма, С. Московичі та ін.; концепцію етнокультурного розподілу цивілізацій С. Гантінгтона; політологічні погляди А. Брауна, Т. Карла та Ф. Шміттера. Серед сучасних українських науковців можна відзначити роботи авторів Української школи архетипіки: Е. Афоніна, О. Донченко й А. Мартинова, а також українських дослідників зі сфери державного управління Р. Войтович, В. Козакова, М. Пірен та ін.

Загальна проблема полягає в обумовленому розвитку високотехнологічного інформаційного переходу, що загострило вияви емоційно-інтуїтивного характеру людини, які настирливо вичавлювалися раціональністю індустріального суспільства. Це стає загрозою для існування інститутів демократії навіть у розвинених і міцних країнах, а для трансформаційних – загрожує гібридністю режимів та відставанням. Вплив архетипів на трансформаційні режими та їх взаємообумовленість не мали свого чіткого концептуального вивчення.

Метою статті є осмислення взаємовпливу архетипів та інститутів в умовах демократії й інформаційного суспільства і технологічної революції на країни, що розвиваються, закономірності й умови формування чи руйнування інститутів держави в країнах перехідної демократії, їх гібридність, часткову авторитарну ієрархізацію або хаотичність і невпевненість просування до мети.

Виклад основного матеріалу. В умовах змінності та невизначеності, які демонструє сучасний світ, архетипна методологія дає можливість з'ясувати закономірності, аналізуючи тенденції та випадковості, й зробити неординарні висновки. Феномен архетипу, як його характеризує український соціолог О. Донченко, не пов'язується з державою як управлінською структурою й здатен проникати в автономний (недержавний) спосіб життя та позадержавну модель, що постійно мобілізує колективний дух. Існують вертикальні й горизонтальні архетипи, архетипи господарського та культурного життя й мобілізаційні архетипи, що так чи інакше впливають і на соціально-економічні та політичні процеси в країні й на еліту [1, с. 158].

Серед великої кількості архетипів, що були проаналізовані й описані представниками Юнгіанської школи аналітичної психології, є матричний архетип цілісності, що отримав назву "уроборос" (від давньо-

грец. ουρά — хвіст і βορά — їжа — букв. "той, що з'їдає власний хвіст"), візуалізований у вигляді стародавнього символу змія, який зжирає власний хвіст. В аналітичній психології цей архетип символізує темряву та саморуйнування одночасно з родючістю й творчим потенціалом. Водночас Е. Нойманн визначає й аналізує цей архетип як ранню стадію розвитку особистості [2]. Він символізує сталість, ту основу, на чому тримається особистість.

Використовуючи методологію Е. Дюргейма щодо накладання біологічних методів дослідження на соціальні процеси, можемо метафорично порівняти стадії розвитку особистості та процеси формування держави. Якщо накласти їх на процеси в Україні, можемо стверджувати, що держава зараз перебуває у стадії індивідуалізації, розуміння себе. О. Донченко розширює зміст матричного архетипу й пропонує трактувати його як даність, що потребує, з одного боку, наявності різноманітності, а з іншого — відмови від будь-яких конфліктуючих між собою соціально-політичних трактувань формацій, установлення між ними відносин толерантності і взаємної потреби [1, с. 158]. Фактично, цей архетип дає розуміння наявності в соцієтальній психіці процесів як руйнування, так і розвитку й творення нових способів життя. Архетипи є частиною духовного життя нації й виявляються в період творчої активності.

С. Сибиряков умовно поділяв архетипи на три групи: універсальні — незмінні, етнокультурні — слабкозмінні та культурні — мінливі [3, с. 202]. Архетип "уроборос" можемо віднести до універсального, тобто до першопричин того, з чого все народилося. Він містить у собі хаос, самоорганізацію, всі притаманні складній динамічній структурі якості. Сучасний світ людського життя стає дедалі хаотичнішим, непередбачуванішим та конфліктнішим, із непевним складом цінностей; цей стан притаманний багатьом державам, зокрема й Україні.

К. Юнг порівнював архетипи з апріорними інстинктами, спільними з тваринними, настільки близькими, що виступають їх несвідомими образами, інакше кажучи, вони є "моделями інстинктивної поведінки". Зазвичай, ці моделі уособлюються в міфологічному національної свідомості. Архетип — самостійна галузь психіки, її неусвідомлена, тому дуже уразлива в умовах інформаційного світу частина, що має сильні механізми психологічного впливу.

Структура особистості за К. Юнгом містить у собі свідоме, несвідоме та колективне несвідоме. Колективне несвідоме наповнене пам'яттю пращурів, традиціями, обрядами, спадком усього людства, що відображається в індивідуальному архетипі кожної людини. Свідомість — "Персона" й "Его", ролі, насичені символами, міфами, персональними й суспільними обов'язками та думками, емоціями й ідеями, що її наповнюють. Архетип "Тінь", як його визначав К. Юнг, є підсвідомою прихованою сутністю, з якою іноді важко й не дуже приємно зустрічатися. Усвідомлення й розуміння себе з усіма своїми відкритими та прихованими перевагами та вадами і є важким шляхом до розвитку "Самості".

Зустріч із "Тінню" часто неприємна, викликає багато негативних емоцій, іноді призводить до вмикання методів психологічного захисту "витискання", "забування" тощо. Світ стикається зі своїм старим архетипом "Тінню" через вияви негативних діянь, зокрема тероризму й насильства, на державному рівні — ізоляціонізму, сепаратизму. Політика міжкультуралізму та комунітаризму, що була популярною у XX ст., обернулася ренесансом націоналізму. Що це, як не зустріч із Тінню перед формуванням Самості та усвідомлення своєї нової ролі в світі?

У філософському розумінні такі феномени добре трактує французький соціолог М. Маффесолі, який визначив ці прояви словом "трайбалізм", що виникає внаслідок потреби єднання за певними традиціями, спільними почуттями й міфами, які існують на певній території у суспільній психології, замість нав'язаних цінностей та правил і норм життя. Це явище є характерним для великих багатонаціональних суспільств, але також і для форм політичного устрою, що приходять на заміну традиційним суспільства. Як пише Мішель Маффесоллі, "Саме ця близькість надає свій сенс тому, що узвичаєно називати "божественне соціальне". Воно немає нічого спільного з якими б то не було догмами або офіційними приписами й знову чіпляє ту "язичницьку струну" в душі людини, яка, як би не було неприємно це чути історику, ніколи повністю не переставала звучати в народі" [4].

Для України, що опинилися в ситуації становлення нової цивілізаційної форми свого існування, роль "Тіні", на думку українського філософа Вахтанга Кебуладзе, відіграє Росія, яка сама не є повною мірою цивілізацією — як її розуміємо в європейському контексті, а тільки грає роль Тіні. Водночас "тінь не має сили, вона здатна лише на насильство, яке врешті-решт позбавить сили й того, хто застосовує насильство" [5].

Індивідуальне несвідоме, за К. Юнгом, відображено на рис. 1.

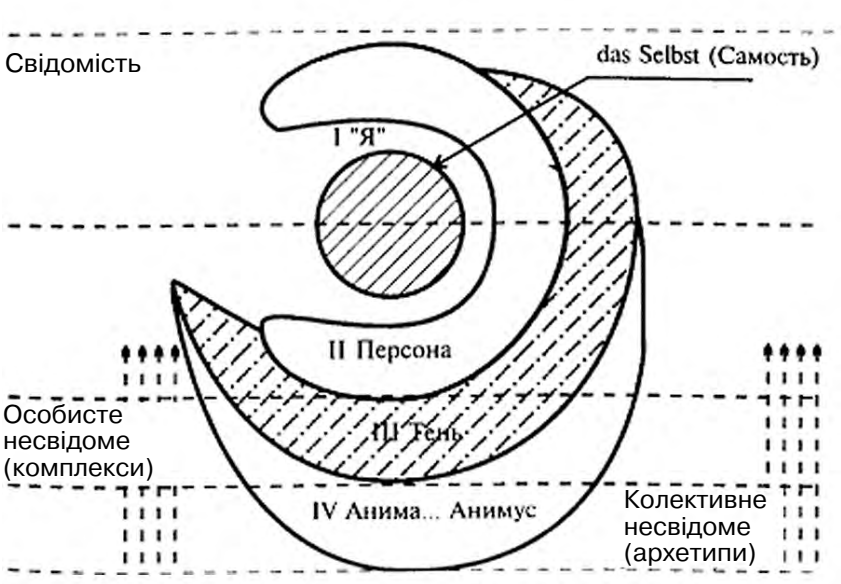

Рис. 1. **Структура особистості за К. Юнгом** [6]

Архетип "Самість" є центром індивідуального несвідомого, він означає досягнення внутрішньої гармонії, благості. Він об'єднує в собі всі архетипи; за визначенням К. Юнга, архетип Самості — це "Бог у нас", усвідомлення себе як усемогутньої істоти. Він об'єднує свідоме й несвідоме, доводить його до цілісності й описує саму особистість, відображає структурований образ психіки, гармонію та душевну рівновагу [7]. Становлення "Самості" — важкий і тривалий процес, не кожна особистість доходить до її реалізації. Так само і колективне несвідоме нації або держави, що долає шлях становлення в історичному процесі, має пройти всі стадії розвитку від Аніми до Самості та Логосу, або "уроборосу", який фактично і є основним архетипним відображенням сильної та стабільної держави.

У період Модерну стабільність та ефективність держави характеризувалась її інституціями, які активно впливали на суспільство, уособлювали владу й силу, мали виключне право на насильство [8]. Водночас у транзитних країнах демократичні інститути не стали настільки сильними й розвиненими, щоб демократія закріпилася як незворотна форма правління. Деякі режими перетворилися на напівдемократичні (гібридні демократії) або суто автократичні, як це демонструють, зокрема, країни колишнього Радянського Союзу (Росія, Казахстан, Туркменістан). Можна припустити, що в цих країнах зв'язок раціонального й ірраціонального є сильнішим, ніж у країнах, що пройшли цим шляхом вже багато років тому й закріпилися у своїх усталених демократіях. Це схоже на зв'язок свідомого й несвідомого у формуванні особистості. Тому насадити нові цінності майже неможливо, якщо їх не існує в архетиповій підсвідомій природі, культурі та національних кодах. В Україні, наприклад, рівень політичної участі зростає швидше, ніж організованість, уміння об'єднуватись. Оскільки мобілізація та політична участь у нашій країні є високими, а рівень організації й інституалізації низьким, між ними виникає конфлікт, що виявляється в непідготовленості мас до управління [9, с. 64].

Постмодерн та інформаційне суспільство внесли свої корективи у взаємовідносини архетипів та інституцій, і вектор змінився через вплив на інституції соціального, яке ґрунтується на індивідуальному. Це призводить до гібридного викривлення самого поняття держави як апарата насильства й тиску. Він перестає бути сакральним і визначальним у житті людини. Соціум через організацію громадського тиску й індивідуальну активність за допомогою технологій стає більш впливовим і змінює державно-владні взаємовідносини. Комунікативні технології в епоху Постмодерна виступають тим інструментом, який змінює та формує інституції управління в державі. Водночас це стає загрозливим фактором для демократії як форми державного устрою та цінностей, на яких вона тримається.

Політологічна наука до середини 90-х років XX ст. вважала, що після розпаду СРСР відбудеться швидке формування нових країн, де демократія стане реальною формою правлін-

ня, а ліберальні цінності призведуть до загального суспільного та міждержавного світового консенсусу. Історія внесла свої корективи, тому що не всі країни, що розвиваються, стають демократичними, а через вплив комунікативних і цифрових технологій, порушення світового устрою, що склався після Другої світової війни, та формування світу постправди, і сама демократія перебуває під загрозою.

Поняття "хвиля демократизації", під якою розуміються певні завершені цикли переходу до демократії, С. Гантінгтон використовує у 1991 р. в своїй книзі "Третя хвиля в кінці XX ст." Він дає таку періодизацію: перший підйом хвилі (1828–1926), перший спад (1922–1942), другий підйом (1943–1962), другий спад (1958–1975), третій підйом (з 1974, триває до сьогодні) [10]. Одним з усталених виразів, що характеризують процес становлення демократії у XX ст. у країнах пострадянського простору, є поняття "демократичний транзит". Термін "транзитний" у перекладі з англійської "*transitional*" означає перехідний, транзитний. Отже, поняття "демократичний транзит" і "демократичний перехід" є тотожними. Поняття "демократичний транзит" вживається для позначення переходу від тоталітарного або авторитарного політичного режиму до демократичного.

Демократичний транзит — це незавершений динамічний тимчасовий процес, у процесі якого здійснюються безперервна адаптація та наближення існуючих інститутів публічної влади й інститутів громадянського суспільства до ідеальних уявлень про сучасні інститути та ідеальне суспільство демократичного політичного режиму, що постійно уточнюються. Він є нечітким періодом часу, що минає між падінням тоталітарного режиму й моментом, коли важелі влади переходять під повний контроль демократичного режиму, що його змінює. Цей період зазвичай завершується, на думку М. Баранова, коли демократія наділяє себе законними інститутами та конституцією, коли демократичні керівники забезпечили своє верховенство, визнане армією й номенклатурою, що робить можливим мирний перехід влади [11, с. 115]. Однак за певних умов процес демократичного транзиту може повернути до авторитарного чи тоталітарного режиму. Так, Г. О'Доннелл [12], В. Меркель та А. Круасан [13] стверджують, що у державах, де переважають відмінні від громадянської типи політичної культури, процеси демократизації тягнуться дуже довго й призводять до появи "неповноцінних", або "дефектних" демократій, у яких наявні демократичні інститути, але сутність владно-суспільних відносин залишається авторитарною.

Посткомуністичні трансформації являють собою нову хвилю, однак траєкторії та результати посткомуністичних трансформацій є різними. Д. Растоу [14], Г. О'Доннел і Ф. Шміттер [15] та А. Пшеворський [16] визначають такі фази демократичного транзиту та його порядок (таблиця)

На І етапі відбувається децентралізація влади, відмічається поява плюралізму думок і конфліктів між прихильниками старої влади й опозицією.

Фази переходів до демократії [17, с. 96]

Вчений	Перша фаза	Друга фаза	Третя фаза
Д. Растоу	Підготовча фаза	Фаза ухвалення рішень	Фаза звикання
Г. О'Доннел і Ф. Шміттер	Лібералізація	Демократизація	Соціалізація
А. Пшеворський	Лібералізація	Демократизація	
		Звільнення	Конституювання

II етап характеризується участю громадянського суспільства у процесі ухвалення рішень, що стає можливим у результаті конституційного оформлення демократичних інститутів.

На III етапі збільшується активність громадянського суспільства, яка набуває цивілізованих форм і виявляється у встановленні громадського контролю та боротьбі з корупцією й бюрократією.

IV етап — це становлення правової держави шляхом засвоєння та запровадження нових норм і цінностей громадянами країни й консолідація суспільства. Навколо державних інститутів групуються інститути громадянського суспільства.

На певних етапах, пов'язаних із переходом від тоталітарних та авторитарних політичних режимів, переконаний О. Скрипнюк, простежуються елементи боротьби й протистояння між державою та громадянським суспільством. Це природно, оскільки громадянське суспільство вивільняється з-під влади держави. По-друге, в цьому випадку коректно говорити про боротьбу не між державою та громадянським суспільством взагалі, а лише між громадянським суспільством і певним типом організації державної влади [18, с. 432].

С. Гантінґтон і його послідовники вважають головним джерелом демократичного транзиту конфлікт між залученістю населення в активне життя суспільства й інститутами публічної влади. Активність мас у перехідні періоди випереджає розвиток політичних інститутів суспільства. У результаті виникають хаос, нестабільність і конфліктність, які перешкоджають становленню демократичних інститутів у суспільстві. Водночас постмодерні цінності остаточно змінюють пріоритети, надаючи перевагу самовираженню, якості життя людини над економічною ефективністю, індивідуального над колективним і перетворюють статичні соціальні норми на динамічну мережу [19, с. 9]. Нові технології, можливості інформаційного світу, кризові явища, природні катаклізми та розширення особливостей впливів на свідомість формують нові соціальні феномени взаємин у суспільстві та створюють умови для розвитку й позитивних змін.

Роль конфлікту в політичній напруженості та виробленні стійкої демократії відзначають Г. Каспер та М. Тейлор. На думку цих авторів, чим складніше й важче відбувається демократизація, і чим більше переговорів між її суб'єктами проводиться,

тим міцнішою буде сама демократія [20, с. 50]. Демократії, котрі постають із такого "легкого процесу", не демонструють ознак консолідації й можуть повернутися назад до авторитаризму. За дослідженнями Х. Лінца, розпад режимів, що демократизуються, відбувається через низьку професійність нових демократів і виникнення внаслідок цього невирішених проблем і різноманітних криз, наявність політичного насильства в процесі розпаду демократій, поступову відмову від завоювань демократії й авторитарні тенденції в керівництві новими демократичними інституціями та протистояння інститутів парламентаризму й президентства [21].

Усі теорії демократичного транзиту ґрунтуються на раціональному мисленні, притаманному індустріальному суспільству, яке існує в парадигмі теорії світових систем І. Валерстайна та різноманітних концепцій глобалізації, які ґрунтувалися на економічній концепції глобального капіталізму. Підходи розвитку індустрії та формування прибутку й корисності, що стали основою класу консьюмерістів. Теорія І. Валерстайна нині доповнюється новими підходами [22], в яких, зокрема, виділяється поділ країн світу на ядра світової системи, країни напівпериферії та країни периферії. Розрив в економічному, політичному та соціальному розвитку між цими країнами стає загрозливим джерелом міжнародної нестабільності та загрозою існуванню людству.

Демократичні інститути в різних країнах мають яскраво виражений національний характер і формуються під впливом ментальності окремого народу та його звичаїв в управлінні, але там, де часто використовується насилля, до нього звикають, що констатував ще Е. Дюркгейм [23]. Водночас слід відзначити глобальний характер транзитних процесів.

А. Мельвіль, відповідаючи на питання про причини різних траєкторій і результатів посткомуністичних трансформацій, указує на такі фактори: наявність чи відсутність демократичного досвіду; особливості зовнішнього середовища як фактора, що підтримує чи перешкоджає внутрішнім трансформаціям; стан соціально-економічної, політичної, культурної та інших сфер у відправних точках політичних трансформацій; перебіг процесів розпаду авторитарних структур влади; принципи зміни політичних та економічних еліт; специфіка нових політичних інститутів і шляхів їх вибудовування; тактика політичних акторів [24, с. 73–74].

Тенденція взаємозближення громадянського суспільства й владних структур є характерною для сталих демократій. Громадянське суспільство виникає в результаті ускладнень у державі як ефективна система, що дає можливість оптимізувати демократичні процеси. Демократії тримаються на сильному громадянському суспільстві, що тисне на інституції, які чинять спротив. Цей процес зараз спостерігається в Україні.

Взаємини влади та громадянського суспільства бувають різними за різних політичних режимів, але в перехідні періоди, зокрема в період демократичного транзиту, можна спостерігати часту зміну типів цих взаємовідносин, а саме ігнорування, конфронтація, конкуренція й

узгодженість (консенсус). На рис. 2 зображено спектр взаємовідносин між органами публічної влади й інститутами громадянського суспільства в період демократичного транзиту.

У період демократичного транзиту спостерігається високий рівень громадської активності та конфліктності в суспільстві.

Ігнорування — залишення без уваги, нехтування думкою організацій громадянського суспільства з боку держави та несприйняття діяльності органів влади з боку інститутів громадянського суспільства; в психології — форма психологічного захисту, за якої здійснюється контроль інформації про джерело впливу шляхом обмеження обсягу такої інформації або її спотвореного сприйняття. Ігнорування супроводжують приховані конфлікти.

Конкуренція — трансформаційні процеси в суспільстві, що призводять до порушення рівноваги у відносинах публічної влади та громадянського суспільства й до конфронтації, наслідком чого є виникнення конфліктів.

Конфронтація (франц. *confrontation*) — протиборство, протиставлення, зіткнення соціальних систем, класових інтересів і переконань (наприклад, політика конфронтації, військова конфронтація, конфронтація поглядів).

Узгодженість (*консенсус*) — це співпраця у вирішенні проблем, за якої обидві сторони діють відкрито та прозоро, можливим стає здійснення контролю громадськості за

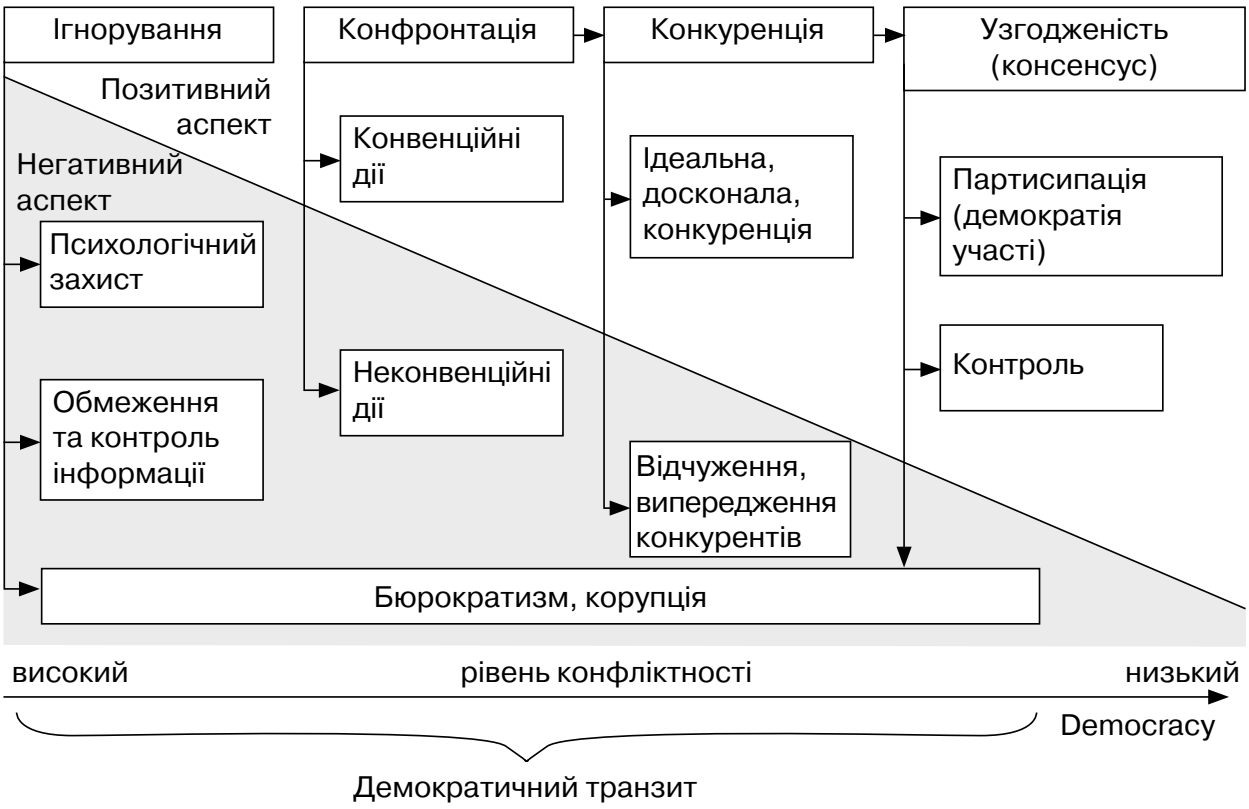

Рис. 2. **Послідовність демократизації взаємин органів публічної влади й інститутів громадянського суспільства в умовах демократичного транзиту** [26, с. 7]

діяльністю влади й контролю з боку влади; фаза становлення й адаптації демократичних структур, інститутів і норм, що частково або цілком визнаються громадянським суспільством як легітимні.

Головне завдання органів влади й організацій громадянського суспільства в умовах демократичного транзиту полягає у сприянні процесу демократизації. Однак перенесення готових зразків інститутів і моделей взаємин також може призвести до конфліктних ситуацій у суспільстві. Моделі відносин між органами влади й інститутами громадянського суспільства залежать, з одного боку, від рівня розвиненості громадянського суспільства та його інститутів, а з іншого — демократичності держави, в якій збалансовано функціонують гілки влади. Конфронтація у взаємовідносинах органів публічної влади й інститутів громадянського суспільства є показником неефективності державного управління та системи громадянського суспільства.

З установленням демократичних інститутів завершується період демократичного транзиту, що переходить у демократію. За несприятливих умов процес демократичного транзиту завершується встановленням авторитарних і тоталітарних режимів.

За твердженням американського футуролога Е. Тоффлера, перехід від індустріального суспільства до "комп'ютерно-інформаційної цивілізації" має такі ознаки: інформаційні технології, демасифіковане суспільство, в якому класи втрачають своє значення; антисипаторна (передбачувана) демократія, яка забезпечує участь громадян у житті суспільства; транснаціональні інститути, вирішальні глобальні проблеми сучасності. Можемо констатувати, що світ увійшов уже повною мірою у новий тип суспільства, й у такому суспільстві стає неможливим мобілізувати великі маси, а в результаті "ми маємо конфігуративне суспільство — суспільство, де тисячі меншин, багато з яких тимчасові, створюють нові перехідні моделі, рідко поєднуються (у 51 %) консенсус із серйозних проблем. Просування цивілізації Третьої хвилі, таким чином, послаблює саму легітимність багатьох існуючих урядів" [26, с. 661–662].

За умов інформаційного суспільства виникає ще один тип взаємин влади з громадянським суспільством, який можна назвати імітаційним, що послаблює саму владу, бо знижує довіру і до неї, й до самих інституцій громадського суспільства. Люди перестають бачити необхідність у самоорганізації.

Висновки. Подальші дослідження полягають у необхідності аналізувати сучасний світ і процеси, що в ньому відбуваються, використовуючи міждисциплінарний погляд та архетипну методологію, оскільки загострюються зближення соціального й індивідуального психічного. Процеси державотворення, що відбуваються в українській сучасності, стали наслідком, закономірним виявом архетипу "самоорганізація" в умовах неефективної, корумпованої, скопійованої з радянських лекал державної влади. Із точки зору традиціоналізму, їх можна назвати хаосом, із погляду з постіндустріального інформаційного світу, що поступово перетворюється

на мережеве суспільство, це — формування нової системи управління, яка спирається на синергетичні процеси, але не може бути впорядкована у традиційному розумінні цього поняття. Але неможливо стверджувати, що трансформація завершиться встановленням сталої й розвиненої демократичної моделі на ліберальних економічних принципах, оскільки самі ці ідеї й цінності потрапляють під цивілізаційні зміни, а авторитарні та тоталітарні традиції залишаються вельми сильними в архетипах населення в Україні. Залучення громадян до реалізації політики стає трендом української політичної системи, але і спротив системи також залишається потужним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Донченко Е. А.* Фрактальная психология (Доглубинные основания индивидуальной и социетальной жизни) / Е. А. Донченко. — К. : Знання, 2005. — 323 с.
2. *Нойманн Э.* Великая мать [Электронный ресурс] / Э. Нойманн. — 2012. — Режим доступа: http://castalia.ru/posledovateli-yunga-perevody/731-erih-noymann-velikaya-mat-glava-pervaya-struktura-arhetipa.html
3. *Донченко Е. А.* Фрактальная психология (Доглубинные основания индивидуальной и социетальной жизни) / Е. А. Донченко. — К. : Знання, 2005. — 323 с.
4. *Сибиряков С.* Соціальні медіа як середовище архетипного впливу на масову свідомість / С. Сибиряков // Публічне управління: теорія та практика: зб. наук. пр. Асоціації докторів наук з державного управління. — Х.: ДокНаукДержУпр, 2013. — Вип. № 1 (13). — С. 202–210.
5. *Маффесоли М.* Околдованность мира или божественное социальное [Электронный ресурс] / М. Маффесоли // СОЦИО-ЛОГОС. — М. : Прогресс, 1991. — С. 274–283. — Режим доступа : http://www.imaginaire.ru/node/117
6. *Кебуладзе В.* Інтелектуали contra інтелігенція [Електронний ресурс] / В. Кебуладзе // Філософська думка. — 2014. — № 2. — Режим доступу: http://journal.philosophy.ua/sites/default/files/library/files.pdf
7. *Структура* личности по Юнгу [Электронный ресурс]. — Режим доступа : https://sites.google.com/site/tohabiblio/the-team/analiticeskaa-teoria-unga/struktura-licnosti-po-ungu
8. *Lashkina M.* “Communicative component of conflict in the modern world: the birth of the archetype of the selfness” / Public management : collection. — № 3 (8). — June 2017 (Special edition). — Kyiv : ДП “Вид. дім “Персонал”, 2017. — С. 167–178.
9. *Закономірності* та особливості суспільно-трансформаційних процесів в Україні [Електронний ресурс] / Е. А. Афонін, О. В. Суший, Л. М. Усаченко // Український соціум. — 2011. — № 4. — С. 7–30. — Режим доступу : http://www.ukr-socium.org.ua/stok/Aktual/Afonin_4_2011.pdf
10. *Радченко О. В.* Політичний режим в Україні та теорії модернізації: вибір шляху демократизації / О. В. Радченко // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. Одеського регіон. ін-ту держ. упр. — Одеса. : Вид-во ОРІДУ НАДУ, 2007. — Вип 1 (29). — С. 59–64.
11. *Хантингтон С.* Третья волна. Демократизация в конце XX века [Электронный ресурс] / С. Хантингтон;

[пер. с англ.]. — Режим доступа : http://www.archipelag.ru/download/book/text_pdf/hantington_wave.pdf
12. *Баранов Н. А.* Трансформации современной демократии / Н. А. Баранов. — СПб. : Балт. гос. техн. ун-т, 2006. — 215 с.
13. *O'Donnell G.* "Delegative democracy", Journal of Democracy. — January 1994. — Vol. 5, № 1. — P. 56.
14. *Меркель В.* Формальные и неформальные институты в дефектных демократиях / В. Меркель, А. Круассан // Полис. — 2002. — № 1. — С. 7–17.
15. *Rustow D. A.* Transitions to Democracy: Toward a Dynamic Model. Comparative Politics / D. A. Rustow. — April 1970. — № 3. — P. 341–342, 345.
16. *O'Donnell G., Shmitter Ph.* Transition from Authoritarian Rule. Tentative Conclusions About Uncertain Democracies. Baltimor, 1986.
17. *Пшеворський А.* Демократия и рынок. Политические и экономические реформы в Восточной Европе и Латинской Америке / А. Пшеворский; [пер. с англ.; под ред. и с предисл. В. А. Бажанова]. — М. : Росспэн, 1999. — 319 с.
18. *Гаврилюк Г. І.* "Дефектні демократії" та пізнавальні можливості транзитологічної парадигми / Г. І. Гаврилюк // Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. — 2008. — № 825. — Вип. 13. — С. 94–101. — (Серія "Питання політології").
19. *Скрипнюк О. В.* Соціальна, правова держава в Україні : проблеми теорії і практики : монографія. — К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. — 600 с.
20. *Закономірності* та особливості суспільно-трансформаційних процесів в Україні [Електронний ресурс] / Е. А. Афонін, О. В. Суший, Л. М. Усаченко // Український соціум. — 2011. — № 4. — С. 7–30. — Режим доступу : http://www.ukr-socium.org.ua/stok/Aktual/Afonin_4_2011.pdf
21. *Casper G., Tailor M.* Negotiating Democracy. Transition From Authoritarian Rule. — University of Pittsburgh Press, 1966.
22. *Linz J. J.* Transitions to Democracy. — The Washington Quarterly, Summer 1990. — № 3.
23. *Валлерстайн И.* Анализ мировых систем и ситуация в современном мире [пер. с англ. П. М. Кудюкина] / И. Валлерстайн ; под ред. Б. Ю. Кагарлицкий. — СПб. : Универсальная кн., 2001. — 416 с.
24. *Durkheim E.* The Elementary Forms of Religious Life, trans. Karen Fields. New York: Free Press, 1995.
25. *Мельвиль А. Ю.* О траекториях посткоммунистических трансформаций / А. Ю. Мельвиль // Полис. — 2004. — № 2. — С. 64–75.
26. *Бєльська Т.* Взаємовідносини органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства в умовах демократичного транзиту : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.01 / Т. В. Бєльська; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. — Х., 2010. — 19 с.
27. *Тоффлер Э.* Третья волна: пер. с англ. / Э. Тоффлер. — М. : ООО "Изд-во АСТ", 2002. — 776, [8] с. — (Philosophy)

REFERENCES

1. *Donchenko E. A.* (2005), Fraktal'naya psykholohyya (Dohlubynnye osnovanyya yndyvydual'noy y sotsyetal'noy zhyzny) [Fractal Psychology (Submarine Foundations of Individual and Social Life)], Znannya, Kyiv, Ukraine.
2. *Neumann E.* (2012), Velykaya mat' [Great Mother], available at: http://castalia.ru/posledovateli-yunga-

perevody/731-erih-noymann-velikaya-mat-glava-pervaya-struktura-arhetipa.html.
3. *Donchenko E. A.* (2005), Fraktal'naya psykholohyya (Dohlubynnye osnovanyya yndyvydual'noy y sotsyetal'noy zhyzny) [Fractal Psychology (Submarine Foundations of Individual and Social Life)], Znannya, Kyiv, Ukraine.
4. *Sibiryakov S.* (2013), Social media as an environment of archetypal influence on the mass consciousness, Publichne upravlinnya: teoriya ta praktyka: zbirnyk naukovykh prats' Asotsiatsiyi doktoriv nauk z derzhavnoho upravlinnya, vol. 1 (13), p. 202–210.
5. *Maffesoli M.* (1991), The awakening of the world or the divine social, SOCIO-LOGOS Progress, Moscow, Russia, pp. 274-283, available at: http://www.imaginaire.ru/node/117
6. *Kebuladze V.* (2014), Intelligentsia contra intellectuals, Filosofs'ka dumka, vol. 2, available at: http://journal.philosophy.ua/sites/default/files/library/files.pdf
7. *Jung's* personality structure, available at : https://sites.google.com/site/tohabiblio/the-team/analiticeskaa-teoria-unga/struktura-licnosti-po-ungu
8. *Lashkina M.* (2017), Communicative component of conflict in the modern world: the birth of the archetype of the selfness, Public management : collection, vol. 3 (8), June 2017, p. 167–178, DP "Vydavnychyy dim "Personal", Kyiv, Ukraine.
9. *Afonin E., Sushi O., Usachenko L.* (2011), Patterns and Peculiarities of Social Transformation Processes in Ukraine, Ukrayins'kyy sotsium, vol. 4, p. 7–30, available at : http://www.ukr-socium.org.ua/stok/Aktual/Afonin_4_2011.pdf
10. *Radchenko O.* (2007), Political regime in Ukraine and the theory of modernization: the choice of the path of democratization, Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnya : zb. nauk. pr. Odes'koho rehional'noho instytutu derzhavnoho upravlinnya, vol. 1 (29), p. 59–64, Vyd-vo ORIDU NADU, Odesa, Ukraine.
11. *Huntington S.* (2003), Tret'ya volna. Demokratyzatsyya v kontse XX veka [Third wave. Democratization at the end of the twentieth century], available at : http://www.archipelag.ru/download/book/text_pdf/hantington_wave.pdf
12. *Baranov N.* (2006), Transformatsyy sovremennoy demokratyy [Transformation of Modern Democracy], The Baltic State University, St. Petersburg, Russia.
13. *O'Donnell G.* (1994), Delegative democracy, Journal of Democracy. January, vol. 5, № 1, P. 56.
14. *Merkel V.* (2002), Formal and Informal Institutions in Defective Democracies, Polys, vol. 1, p. 7–17.
15. *Rustow D. A.* (1970), Transitions to Democracy : Toward a Dynamic Model, Comparative Politics, April, vol. 3, P. 341–342, 345.
16. *O'Donnell G., Shmitter Ph.* (1986), Transition from Authoritarian Rule, Tentative Conclusions About Uncertain Democracies, Baltimor.
17. *Pshevorsky A.* (1999), Demokratyya y rynok. Polytycheskye y ékonomycheskye reformy v Vostochnoy Evrope y Latynskoy Ameryke [Democracy and the market. Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America], Rosspén, Moscow, Russia.
18. *Gavrilyuk G. I.* (2008), "Defective Democracy" and Cognitive Possibilities of the Transitological Paradigm, Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina, vol. 825, № 13, p. 94–101.
19. *Skrypnjuk O.* (2000), Sotsial'na, pravova derzhava v Ukrayini : problemy teoriyi i praktyky [Social and lawful state in Ukraine: problems of theory

and practice], Instytut derzhavy i prava im. V. M. Korets'koho NAN Ukrayiny, Kyiv, Ukraine.
20. *Afonin E., Sushi O., Usachenko L.* (2011), Patterns and Peculiarities of Social Transformation Processes in Ukraine, Ukrayins'kyy sotsium, vol. 4, p. 7–30, available at : http://www.ukr-socium.org.ua/stok/Aktual/Afonin_4_2011.pdf.
21. *Casper G., Tailor M.* (1966), Negotiating Democracy. Transition From Authoritarian Rule, University of Pittsburgh Press.
22. *Linz J. J.* (1990), Transitions to Democracy, The Washington Quarterly, Summer, vol. 3.
23. *Wallerstein I.* (2001), Analysis of world systems and the situation in the modern world, Yzd-vo "Unyversal'naya knyha", St. Petersburg, Russia.
24. *Durkheim E.* (1995), The Elementary Forms of Religious Life, trans, Karen Fields, New York: Free Press.
25. *Melvil A.* (2004), On the Trajectories of Post-Communist Transformations, Polis, vol. 2, p. 64–75.
26. *Bielska T.* (2010), Relations between public authorities and civil society institutions in the conditions of democratic transit; Abstract of Ph.D. dissertation, Public Administration, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Kharkiv. region in-t state government, Kharkiv, Ukraine, P. 7.
27. *Toffler E.* (2002), Third wave, LLC "Publishing AST", Moscow, Russia

УДК 32:316.7.001.73(477)

Валевський Олексій Леонідович,
доктор наук з державного управління, провідний науковий співробітник, Національний інститут стратегічних досліджень, 01030, Київ, вул. Пирогова, 7-а, тел.: + 38 (050) 654 38 98, e-mail: walewsk@gmail.com
ORCID: 000-003-0403-0277

Валевский Алексей Леонидович,
доктор наук государственного управления, ведущий научный сотрудник, Национальный институт стратегических исследований, 01030, Киев, ул. Пирогова, 7-а, тел.: +38 (050) 654 38 98, e-mail: walewsk@gmail.com
ORCID: 000-003-0403-0277

Valevskyi Oleksii Leonidovich,
Doctor of Science in Public Administration, Senior Researcher, National Institute for Strategic Stugies, 01030, Kyiv, Str. Pirohova, 7-a, tel.: + 38 (050) 654 38 98, e-mail: walewsk@gmail.com
ORCID: 000-003-0403-0277

DOI https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.98

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ТА ЦІННІСНІ ЗАСАДИ РЕФОРМ В УКРАЇНІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Анотація. Дослідницьке завдання полягає в тому, щоб визначити інституціональні складові реформ і ціннісні засади модернізаційного шляху розвитку України в європейському контексті. Визначається кілька причин, які спонукають до впровадження системних реформ. Це — технологічна відсталість і сировинна орієнтація української економіки, необхідність забезпечення стійкого економічного зростання та критичний стан соціальної сфери. Відсутність системних успішних реформ та порочна популістська соціальна політика протягом десятиріч призвели до того, що Україна перетворилася на одну з найбідніших європейських країн.

Угода про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом стала стимулом для реалізації необхідних реформ та інституціональних перетворень в економіці й суспільній сфері. Імплементація Угоди означає для України необхідність введення в дію правових норм європейського законодавства і створення інституційних умов для їх упровадження у суспільну практику.

Аналізуються інституційні, психосоціальні і політичні причини гальмування реформ. Зокрема, доводиться, що однією з перешкод на шляху до успіху українських реформ є феномен інституційної пастки. Реформатори пропонують нову систему соціально-економічних відносин, однак посттоталітарні інститути, функціонуючи в старих координатах цінностей, не сприймають зміни, тому реалізація ліберальних доктрин призводить до негативних наслідків. Інституційна пастка — це ситуація, коли згубні ціннісні установки та поведінкові моделі стають стійкими нормами життя і роблять неефективною будь-яку стратегію модернізації. Доводиться необхідність створення нових макрополітичних та інституційних засад державної політики реформ в Україні.

Ключові слова: державна політика реформ, реформи в Україні, інституційні реформи, європейський контекст українських реформ.

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ И ЦЕННОСТНЫЕ ОСНОВЫ РЕФОРМ В УКРАИНЕ: ЕВРОПЕЙСКИЙ КОНТЕКСТ

Аннотация. Определяются институциональные и ценностные основы модернизационного пути развития Украины в европейском контексте. Указываются причины проведения системных реформ. В частности, это технологическая отсталость и сырьевая ориентация украинской экономики, необходимость обеспечения устойчивого экономического роста и критическое состояние социальной сферы. Констатируется, что отсутствие системных успешных реформ и порочная популистская социальная политика в течение десятилетий привели к тому, что Украина превратилась в одну из беднейших европейских стран.

Соглашение об Ассоциации между Украиной и Европейским Союзом стало стимулом для реализации необходимых реформ и институциональных преобразований в экономике и социальной сфере. Имплементация Соглашения означает для Украины необходимость введения в действие правовых норм европейского законодательства и создание институциональных условий, которые могут обеспечить экономический рост.

Анализируются институциональные, психосоциальные и политические причины торможения реформ. В частности, доказывается, что одним из препятствий на пути к успеху украинских реформ является феномен институциональной ловушки. Реформаторы предлагают новую систему социально-экономических отношений, однако посттоталитарные институты, функционируя в старых координатах ценностей, не воспринимают изменения. Поэтому реализация либеральных доктрин приводит к негативным последствиям. Институциональная ловушка — это ситуация, когда пагубные ценностные установки и поведенческие модели становятся устойчивыми нормами жизни и делают неэффективной любую стратегию модернизации. Доказывается необходимость создания новых макрополитических и институциональных основ государственной политики реформ в Украине. Указываются основные направления формирования институциональных и ценностных аспектов политики реформ.

Ключевые слова: государственная политика реформ, реформы в Украине, институциональные реформы, европейский контекст украинских реформ.

INSTITUTIONAL AND VALUABLE BASICS OF REFORMS IN UKRAINE: EUROPEAN CONTEXT

Abstract. The institutional and value bases of the modernization path of development of Ukraine in the European context are analyzed. The reasons for systemic reforms are indicated. In particular, this is the technological backwardness and raw orientation of the Ukrainian economy, the need to ensure sustainable economic growth and the critical state of the social sphere. It is stated that the lack of systemic successful reforms and a vicious populist social policy for decades led to Ukraine becoming one of the poorest European countries.

The Association Agreement between Ukraine and the European Union has become an incentive for implementing the necessary reforms and institutional changes in the economy and the social sphere. The implementation of the Agreement means for Ukraine the need to enforce the legal norms of European legislation and the creation of institutional conditions that can ensure economic growth.

The institutional, psychosocial and political reasons for the inhibition of reforms are analyzed. In particular, it is proved that one of the obstacles to the success of Ukrainian reforms is the phenomenon of institutional traps. Reformers offer a new system of socio-economic relations, but post-totalitarian institutions, functioning in the old values co-ordinates, do not perceive change. Therefore, the implementation of liberal doctrines leads to negative consequences. An institutional trap is a situation where destructive values and behavior patterns become stable norms of life and make any modernization strategy ineffective. The necessity of creating new macro-political and institutional bases of the state policy of reforms in Ukraine is being proved. The main directions of formation of institutional and value aspects of reform policy are indicated.

Keywords: state policy of reforms, reforms in Ukraine, institutional reforms, the European context of Ukrainian reforms.

Постановка проблеми. Необхідність реалізації інституційних реформ постійно перебуває на порядку денному українського суспільства. Наразі доводиться констатувати, що після набуття чинності Угоди про асоціацію між Україною та ЄС відсутні переконливі успіхи політики реформ, тож необхідно дати реальну оцінку специфіці поточної соціально-економічної ситуації, визначити напрями інституційних перетворень і визначити ціннісні засади політики українських реформ у європейському контексті.

Метою статті є аналіз інституційних складових і ціннісних засад українських реформ у європейському контексті. Як показує поточна практика, проголошений курс кардинальних реформ на шляху їх впровадження стикається із перешкодами.

Тож, дослідницьке завдання полягає в тому, щоб визначити інституціональні складові реформ і ціннісні засади модернізаційного шляху розвитку України в європейському контексті.

Виклад основного матеріалу

Соціально-економічні причини необхідності інституціональних реформ

На момент створення незалежної держави Україна була розвиненою індустріально-аграрною республікою. Частка промисловості в структурі її економіки в 1990 р. становила 37,9 % [1]. Протягом двадцяти шести років реальний ВВП України скоротився на 35 %. Згідно з даними Світового банку це — один із найгірших показників у світі. В економіці почався процес деіндустріалізації. Так, у 2017 р. частка промисловості у ВВП скоротилася до 14 % [2]. Одночасно посилилася аграрно-сировинна спеціалізація економіки. За останні п'ять років частка продукції АПК у структурі експортної виручки України зросла з 26 % у 2012 р. до 42 % у 2016 р., при цьому основу аграрного експорту становить експорт сировини [3].

Драматичними для економіки виявилися 2014–2015 рр. Обсяг ВВП України протягом цього періоду скоротився на 15 %. У 2017 р. українська економіка показала зростання на 2,5 %, чого не достатньо, щоб досягти докризового рівня. Згідно з консенсус-прогнозом, оприлюдненим Міністерством економічного розвитку, зростання ВВП у 2018 р. становитиме 3 %, у 2019 р. — 3,6 %, у 2020 р. — 4 % [4], хоча для того, щоб Україна могла у найближчій перспективі подолати наслідки падіння, яке відбулося протягом 2014–2015 рр., необхідно забезпечити більш високі темпи економічного зростання. Так, за прогнозами у 2018 р. очікуваний ріст країн, що розвиваються, становитиме порядку 4,7 %. Тож, навіть показуючи невелике зростання, відставання української економіки від світової тільки збільшуватиметься. Очевидним є відставання й порівняно з найближчими сусідами України. За деякими підрахунками, якщо брати ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності, щоб наздогнати Білорусь, за умови, якщо українська економіка зростатиме на 5 % за рік, а білоруська залишиться на тому ж рівні, Україні знадобиться 17 років, а щоб наздогнати Росію за таких самих умов — 25 років, а щоб наздогнати Польщу — 33 роки. Але це — розрахунки для "ідеальної ситуації", якщо всі економіки зупиняться у зростанні, а українська додаватиме по 5 % на рік [5].

Серйозною проблемою, що впливає на впровадження системних реформ, є технологічна відсталість і сировинна орієнтація української економіки. В економіці посилюється тенденція зростання застарілості виробничих потужностей. Так, за останні роки рівень зношеності основних засобів виробництва зріс із 43,7 % у 2000 р. до 85 % у 2016 р. Як стверджують експерти, "За роки незалежності країна втратила не просто окремі підприємства й наукові комплекси, а цілі галузі. Технологічний занепад "подарував" Україні не просто сировинну економіку, але економіку загасаючу. Втративши колишню технологічну базу, вітчизняна еко-

номіка опинилася прив'язаною до світової кон'юнктури на сировину" [6]. Незважаючи на величезні обсяги державного боргу, за оцінками експертів, починаючи з 1991 р., з України в офшори було виведено капіталу близько 148 млрд дол. [7].

Таким чином, першою й основною причиною проведення системних інституційних реформ є необхідність забезпечення стійкого економічного зростання, без якого Україна ризикує опинитися на узбіччі історичного процесу.

Наступна причина, що спонукає до реалізації кардинальних реформ, — критичний стан соціальної сфери. Відсутність системних успішних реформ та порочна популістська соціальна політика протягом десятиріч призвели до того, що Україна перетворилася на одну із найбідніших європейських країн. За даними ООН в нашій державі за межею бідності перебуває порядку 60 % населення. У країні встановилися занижені соціальні стандарти, зберігається безробіття. Необхідними стають кардинальні економічні реформи та соціальні новації, які змогли б захистити населення країни від поширення бідності.

Гостро стоїть проблема поширення трудової міграції з України. На сьогодні за різними підрахунками за кордоном працює від 2 до 7 млн осіб. За даними Національного банку України обсяг грошових переказів трудових мігрантів у країну за підсумками 2017 р. склав 9,3 млрд дол., що в 5,2 раза більше від обсягу прямих іноземних інвестицій в економіку (1,8 млрд дол). Водночас мільйони наших громадян є потенційними трудовими мігрантами та гастарбайтерами.

Згідно з даними опитування, проведеного Соціологічною групою "Рейтинг", у вересні 2017 р., більше третини громадян України (35 %) заявило про наміри виїхати із країни на постійне місце проживання, при цьому 44 % опитаних респондентів зазначили, що хотіли б працевлаштуватися за межами країни. Серед молоді у віці від 18 до 35 років бажаючих виїхати з країни на постійне місце проживання виявилося 54 % [8].

Зазначений перелік соціально-економічних негативних процесів, з якими зіткнулося українське суспільство, не є вичерпним, однак і цих тенденцій достатньо для того, щоб зробити висновок, що подолати деструктивні процеси можна тільки у разі здійснення системних соціально-економічних реформ, які б могли зупинити кризові процеси та дозволили б нашому суспільству вийти на орбіту стійкого зростання.

Європейський контекст політики реформ: завдання на майбутнє

Угода про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом стала стимулом для реалізації необхідних реформ та інституціональних перетворень в економіці й суспільній сфері країни. Імплементація Угоди означає для України необхідність введення в дію правових норм європейського законодавства, створення інституційних умов для їх упровадження у суспільну практику та забезпечення позитивного впливу на економічну ситуацію в країні. Угода стала підґрунтям для розробки документів державної політики реформ.

Політичне й економічне значення Асоціації України з ЄС із часом набуватиме дедалі більшого *ціннісного значення*, позаяк від успіхів реформ в нашій державі багато в чому залежить привабливість європейської моделі для модернізації інших країн, що стали на шлях демократичного розвитку. Поразка українського проекту європейського вибору може поставити під загрозу цивілізаційну привабливість європейського вектора розвитку в регіоні та світі.

Реалізація політики реформ уже принесла певні позитивні результати. Як зазначає співголова Стратегічної групи радників з підтримки реформ в Україні Іван Міклош, найкращих результатів було досягнуто у сфері макроекономічної стабілізації, стабілізації державних фінансів, зниження інфляції, стабілізації валютного курсу й очищення банківського сектора. Ці чинники він характеризує як "необхідні умови для економічного зростання". І. Міклош зазначає, що "Україна має потенціал для досягнення високого й сталого зростання приблизно на 6–7 % на рік, але тільки у разі підтримки й подальшого поліпшення макроекономічних умов і забезпечення більш глибоких і комплексних структурних та інституціональних реформ" [9].

У 2017 р. Кабінет Міністрів України затвердив оновлений План заходів з виконання Угоди про асоціацію Україна-ЄС. Цим Планом, зокрема, визначається, що євроінтеграція є невід'ємною складовою стратегічного планування та формування політики кожного міністерства. План заходів — це зобов'язання за двадцяти чотирма напрямами державної політики, які стосуються соціально-економічних сфер суспільного життя. Документ визначає понад дві тисячі конкретних завдань щодо виконання положень Угоди та понад п'ять тисяч заходів з їх реалізації. Водночас доводиться констатувати, що реалізація Угоди перебуває у незадовільному стані. За даними урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції у 2017 р. вдалося виконати лише 41 % від запланованої євроінтеграційної роботи. У цілому парламент виконав заплановану роботу на 32 %, уряд — на 42 %, інші органи влади — на 50 % [10].

У доповіді "Україна та Угода про асоціацію: моніторинг виконання з 1 грудня 2016 року до 1 листопада 2017 року", підготовленій громадською організацією Український центр європейської політики, визначаються такі причини незадовільної імплементації Угоди:

- недостатня кадрова спроможність відповідальних інституцій забезпечувати процес адаптації законодавства та занадто забюрократизована процедура розробки, погодження й ухвалення актів законодавства;
- конфлікти інтересів між різними державними органами стосовно розподілу повноважень, що зумовлює затягування процесу розгляду проектів законодавчих актів;
- неврахування норм чинного законодавства в процесі адаптації законодавства, що спричинює дублювання норм;
- блокування проходження актів різними стейкхолдерами та групами інтересів, що побоюються змін, які

передбачає адаптація законодавства, що спричиняє тривалий розгляд законопроектів у комітетах Верховної Ради України за відсутності конструктивного діалогу між учасниками процесу та знаходження компромісних рішень [11].

Основні документи державної політики реформ

Стратегія сталого розвитку "Україна — 2020" є базовим документом ("дорожньою картою"), який формулює провідні напрями реформ. Стратегія визначає 62 реформи та програми розвитку. Реалізація Стратегії передбачає досягнення 25 ключових показників, що оцінюють перебіг виконання реформ і програм. Ці індикатори охоплюють широке коло показників, які стосуються соціально-економічного та гуманітарного розвитку суспільства [12].

Угода "Європейська Україна" була підписана у грудні 2014 р. фракціями, які на той час складали парламентську коаліцію, до якої входила більшість від конституційного складу депутатів Верховної Ради України [13]. Цією коаліційною угодою визначаються шляхи модернізації за сімнадцятьма напрямами в економічній, соціальній та гуманітарній сферах суспільства. Однак після низки парламентських міжфракційних конфліктів виконання Угоди відійшло на другий план, і реформаторського романтизму у народних депутатів поменшало. Наразі можна констатувати, що, незважаючи на те, що Угода є чинною, навряд чи якась політична сила візьме на себе відповідальність звітувати перед суспільством за перебіг її виконання.

У 2015 р. парламентом було схвалено План законодавчого забезпечення реформ в Україні [14]. У ньому визначено сім напрямів законодавчої роботи у різних сферах суспільства. Усього планувалося ухвалити 488 законопроектів, при цьому 46 із них були визначені пріоритетними. За своєю концепцією цей План об'єднує реформи, намічені в "Стратегії – 2020", Коаліційній угоді, Угоді про асоціацію з ЄС та програмі дій уряду. Втім, після руйнації парламентської коаліції депутати втратили зацікавленість у виконанні Плану.

У 2017 р. був затверджений Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 р., підготовлений на виконання "Стратегії-2020", Угоди про Асоціацію з ЄС та Плану законодавчих змін [15]. У ньому були визначені методологічні засади реалізації політики реформ. Зокрема, у документі зазначається, що План має стати основою середньострокового бюджетного планування, підготовки щорічних планів дій Уряду, стратегічних планів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. Це сприятиме покращенню системи стратегічного планування, моніторингу й оцінювання у досягненні цілей впровадження запланованих політик. У Плані міститься кілька новацій, зокрема, передбачено створення Національної системи планування. Серед новацій Плану слід звернути увагу на створення умов для забезпечення належної експертної підтримки впровадження реформ Урядом. Із цією метою створено Офіс реформ Кабінету Міністрів України, якій є постійно діючим консультативно-дорадчим органом Кабінету

Міністрів України. Доводиться, що моніторинг впровадження реформ, закладених у Плані, дасть можливість Уряду та громадськості контролювати загальний вплив на суспільство.

У 2017 р. Уряд зосередився на реалізації кількох реформ, визначених як пріоритетні. Це — публічна приватизація, зокрема продаж неефективного державного майна, пенсійна та земельна реформи, а також реформи освіти й охорони здоров'я. Проте слід визнати, що реалізація ухвалених реформаторських програм не дає очікуваних результатів. Позитивні здобутки є, але їх масштаб не може задовольнити українське суспільство. Передусім це стосується соціально-економічної сфери, де позитивних змін критично недостатньо. Як свідчать дані соціологічного опитування, проведеного Центром Разумкова у жовтні 2017 р., жодна з реформ, що проводилися протягом року, не знайшла підтримки більш ніж 25 % громадян. Як з'ясувалося, найкраще громадяни України ставляться до реформи освіти, але при цьому 26 % респондентів її підтримували, 41,8 % були проти. До медичної реформи позитивно поставилися 21,2 % громадян, негативно — 56,9 %. Пенсійну реформу підтримували 19,9 % респондентів, 56,9 % були проти. До земельної реформи позитивно ставилися 14,6 % громадян, негативно — 52,3 %. Судову реформу підтримували 12,6 % респондентів, 49,1 % були проти. До запланованої приватизації державних підприємств позитивно ставилися 12,4 % громадян, негативно — 49,9 % [16].

Отримані дані мають стати предметом уваги творців політики реформ, позаяк фактично половина громадян України зі скепсисом ставиться до реформ, які протягом 2017 р. були пріоритетними для уряду. Очевидно, що є необхідною суттєва корекція політики реформ для того, щоб конкретні соціальні групи отримали б можливість відчувати користь від їх реалізації.

Наявних позитивних результатів у справі реалізації реформ явно недостатньо. Широкі верстви населення на цю мить не відчувають поліпшення свого становища. Поточне економічне зростання не компенсує величезних втрат, які зазнала українська економіка. Більше того, проблематика реформ часто використовується у популістських цілях. Реальність є такою, що у громадській свідомості зміцнюється втомленість від непослідовної політики реформ. Як справедливо зазначає В. Горбулін, "Після 2014 року дуже багато було сподівань, що саме реформи зроблять те, чого так і не вдалося зробити за десятиліття української незалежності, — створять європейську модель держави й економіки, призведуть до викорінювання порочних явищ і консолідують суспільство. Ризикну зробити провокаційний висновок, але консолідація суспільства на темі реформ не вдалася. Точніше буде сказати, що деконсолідуючу роль виконують не самі реформи (важливість яких усі безумовно визнають), а те, що їх супроводжує. При цьому не можна сказати, що реформи не проводяться. Та хоча кількість їх велика, якість дуже страждає" [17].

Висновки. Адміністративно-олігархічна модель, сформована в Україні, не здатна забезпечити стійке

економічне зростання та соціальне благополуччя, тому успішне реформування соціально-економічної системи України має розглядатися в контексті необхідності системних інституційних змін, спрямованих на деструкцію наявної моделі суспільства.

Узагальнюючи складнощі, з якими доводиться стикатися у реалізації реформ, можна визначити кілька причин, чому новації відбуваються повільно. Зокрема, це чинник часу. Якщо протягом 2014–2017 рр. було ухвалено необхідне законодавство, яке створює правову базу для новацій, то оцінювати перші практичні результати треба у найближчій перспективі. Відчувається негативний вплив на ефективність реалізації реформ війни на Сході України. За деякими підрахунками, на військові потреби щомісяця витрачається порядку 5–7 млн дол. Насамкінець, гостро відчувається негативний вплив популізму на політику реформ, адже перманентні партійні конфлікти унеможливлюють консолідацію політичних сил заради їх реалізації.

Укотре необхідно зазначити, що однією з перешкод на шляху до успіху українських реформ є феномен інституційної пастки. Реформатори пропонують нову систему соціально-економічних відносин, однак або посттоталітарні інститути, функціонуючи в старих координатах цінностей, не сприймають зміни, або ж реалізація ліберальних доктрин призводить до протилежних наслідків. Інституційна пастка — це ситуація, коли згубні ціннісні установки та поведінкові моделі стають стійкими нормами життя і роблять неефективною будь-яку стратегію модернізації.

Українським політикам та їхнім "європейським партнерам" необхідно відмовитися від поверхневих уявлень про реформи. Зокрема, під ефективністю реформ слід розуміти не тільки поліпшення макроекономічних показників, але й посилення креативного потенціалу суспільства й культурних компетенцій особистості. На порядку денному стоїть необхідність вироблення осмисленої державної стратегії реформ, спрямованої на реіндустріалізацію української економіки й розвиток культурної компетенції громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Макроэкономика* Украины, 1990–2013 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.be5.biz/makroekonomika/profile/profile_ukraine.html
2. *Частка* промисловості у ВВП України за часи незалежності скоротилася до 14 % [Електронний ресурс] // Depo.ua. — 2016. — 11 жовтня. — Режим доступу: https://www.depo.ua/rus/money/chastka-promislovosti-u-vvp-ukrayini-za-chas-nezalezhnosti-11102016121200
3. *Основні* показники зовнішньої торгівлі України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/zovnishni_rinki/osnovni_ pokazniki_zovnishnoi_torgivli_ukraini
4. *Мінекономрозвитку* опублікувало консенсус-прогноз 2017–2020 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.me.gov.ua/News/Print?lang=uk-UA&id=cd6d0cd0-61cb-444f-ba34-10a251bb02f3

5. *Рост* украинской экономики отстает от мировой на 1,5 %, и разрыв будет увеличиваться [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://times.com.ua/News/82370/rost-ukrainskoy-ekonomiki-otstaet-ot-mirovoy-na-1-5-i-razryv-budet-uvelichivatsya-ekonomist
6. *Кораблин С.* Велика депресія. Україна [Електронний ресурс] / С. Кораблин // Дзеркало тижня. — 2015. — 21 серпня. — Режим доступу: http://gazeta.zn.ua/macrolevel/velikaya-depressiya-ukraina-_.html
7. *Шовкун І.* Промислове відродження України: ціна питання [Електронний ресурс] / І. Шовкун // Дзеркало тижня. — 2016. — 1 квітня. — Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/promyshliennost/promislove-vidrodzhennya-ukrayini-cina-pitannya-_.html
8. *Динаміка* міграційних настроїв українців. Соціологічна група "Рейтинг", 3 вересня 2017 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinamika_migracionnyh_nastroeniy_ukraincev.html
9. *Міклош Іван.* Реформи по-українськи. Що було досягнуто й чого очікувати? [Електронний ресурс] / Іван Міклош // Дзеркало тижня. — 2018. — 13 січня. — Режим доступу: https://dt.ua/macrolevel/reformi-po-ukrayinski-scho-bulo-dosyagnuto-y-chogo-ochikuvati-264637_.html
10. *Звіт* про виконання Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС у 2017 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/pro-vikonannya-ugodi-pro-asotsiatsiyu-mizh-ukrainoyu-ta-evropeyskim-soyuzom-za-2017-rik.pdf
11. *Україна* та Угода про асоціацію: моніторинг виконання з 1 грудня 2016 року до 1 листопада 2017 року [Електронний ресурс] / Український центр європейської політики. — Режим доступу: http://www.compet.kh.gov.ua/ukr/1661-ugoda-pro-asotsiatsiyu-z-es-monitoring-vikonannya
12. *Стратегія* сталого розвитку "Україна-2020" : затверджена Указом Президента України від 12.01.2015 р., № 5/2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015
13. *Угода* про коаліцію депутатських фракцій "Європейська Україна" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/n0001001-15
14. *Про "План* законодавчого забезпечення реформ в Україні" : постанова Верховної Ради України // ВВР України. — 2015. — № 31. — Ст. 297.
15. *Про затвердження* Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та Плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік : розпорядження Кабінету Міністрів України : від 03.04.2017 р., № 275-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249935442
16. *Більшість* українців виступають проти будь-яких реформ [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. — 2018. — 13 січня. — Режим доступу: https://dt.ua/UKRAINE/bilshist-ukrayinciv-vistupayut-proti-bud-yakih-reform-264402_.html
17. *Горбулін В.* Україна-2018: дорога між викликами й ризиками. Але дорога... [Електронний ресурс] / В. Горбулін // Дзеркало тижня. — 2018. — 13 січня. — Режим доступу: https://dt.ua/internal/ukrayina-2018-doroga-mizh-viklikami-y-rizikami-ale-doroga-264644_.html

REFERENCES

1. "*Macroeconomics* of Ukraine, 1990–2013", [Online], available at: http://

www.be5.biz/makroekonomika/profile/profile_ukraine.html (accessed 3 May, 2017).
2. "*The share* of industry in the GDP of Ukraine during the period of independence decreased to 14 %", Depo.ua., [Online], 11 Oct, 2016, available at: http://https://www.depo.ua/rus/money/chastka-promislovosti-u-vvp-ukrayini-za-chas-nezalezhnosti-11102016121200 (accessed 3 May, 2017)
3. "*Key Indicators* of Ukraine's Foreign Trade", [Online], available at: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/zovnishni_rinki/osnovni_pokazniki_zovnishnoi_torgivli_ukraini. (accessed 3 May, 2018)
4. "*The Ministry* of Economic Development has published a consensus forecast for 2017-2020", [Online], available at: http://www.me.gov.ua/News/Print?lang=uk-UA&id=cd6d0cd0-61cb-444f-ba34-10a251bb02f3
5. "*The growth* of the Ukrainian economy lags behind the world by 1,5 %, and the gap will increase", [Online], available at: https://times.com.ua/News/82370/rost-ukrainskoy-ekonomiki-otstaet-ot-mirovoy-na-1-5-i-razryv-budet-uvelichivatsya-ekonomist
6. *Korablyn S.* (2015) "The Great Depression. Ukraine", Dzerkalo tyzhnia, [Online], 21 Aug, available at: http://gazeta.zn.ua/macrolevel/velikaya-depressi-ya-ukraina-_.html (accessed 3 May, 2017).
7. *Shovkun I.* (2016) "Industrial revival of Ukraine: the price of issue", Dzerkalo tyzhnia, [Online], 1 Apr, 2016, available at: http://gazeta.dt.ua/promyshliennost/promislove-vidrodzhennya-ukrayini-cina-pitann-ya-_.html (accessed 3 May, 2017).
8. "*Dynamics* of migratory sentiment of Ukrainians". Sociological Group "Rating", 3 Sept, 2017, [Online], available at: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinamika_migracionnyh_nastroeniy_ukraincev.html. (accessed 3 May, 2017)
9. *Miklosh I.* (2017) "Reforms in Ukrainian. What has been achieved and what to expect?", Dzerkalo tyzhnia, [Online], 27 Dec, 2017, available at: https://zn.ua/macrolevel/reformy-po-ukrainski-chto-bylo-dostignuto-i-chego-ozhidat-270621_.html (accessed 3 May, 2017)
10. "*Report on* the implementation of the Association Agreement between Ukraine and the EU in 2017", [Online], available at: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/pro-vikonannya-ugodi-pro-asotsiatsiyu-mizh-ukrainoyu-ta-evropeyskim-soyuzom-za-2017-rik.pdf (accessed 3 May, 2018)
11. "*Ukraine and* the Association Agreement: monitoring implementation from December 1, 2016 to November 1, 2017", [Online], Ukrainian Center for European Policy, available at: http://www.compet.kh.gov.ua/ukr/1661-ugoda-pro-asotsiatsiyu-z-es-monitoring-vikonannya (accessed 3 May, 2018)
12. *The Verkhovna* Rada of Ukraine (2015) "The Strategy for Sustainable Development "Ukraine 2020": approved by the Decree of the President of Ukraine, 12 Jan, 2015, [Online], available at: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015
13. *The Verkhovna* Rada of Ukraine (2015) "Agreement on the coalition of deputy factions "European Ukraine", [Online], available at: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/n0001001-15
14. *The Verkhovna* Rada of Ukraine (2015) "Plan of Legislative Support of Reforms in Ukraine": Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine, Bulletin of the Verkhovna Rada, [Online], 2015, № 31, St. 297
15. *Cabinet* of Ministers of Ukraine (2017) "Resolution "On Approval of the Me-

dium-term Plan for Priority Actions of the Government by 2020 and the Plan of Priority Actions of the Government for 2017", Government Portal, 3 Apr, 2017, available at: https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249935442

16. "*Most Ukrainians* oppose any reforms", Dzerkalo tyzhnia, [Online], 13 Jan, 2018, available at: https://dt.ua/UKRAINE/bilshist-ukrayinciv-vistupayut-proti-bud-yakih-reform-264402_.html. (accessed 3 May, 2018)
17. *Gorbulin V.* (2018) "The Road Between Challenges and Risks. But the road ...", Dzerkalo tyzhnia, [Online] 13 Jan, 2018 available at: https://dt.ua/internal/ukrayina-2018-doroga-mizh-viklikami-y-rizikami-ale-doroga-264644_.html (accessed 3 May, 2018).

УДК 316.354

Гавкалова Наталія Леонідівна,
доктор економічних наук, професор, зав. кафедри Державного управління, публічного адміністрування та регіональної економіки Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9а, тел.: + 38 (050) 622 61 48, e-mail: ngavl@ukr.net
ORCID: 0000-0003-1208-9607

Гавкалова Наталья Леонидовна,
доктор экономических наук, профессор, зав. кафедры Государственного управления, публичного администрирования и региональной экономики Харьковского национального экономического университета им. С. Кузнеца, 61166, г. Харьков, просп. Науки, 9а, тел.: + 38 (050) 622 61 48, e-mail: ngavl@ukr.net
ORCID: 0000-0003-1208-9607

Gavkalova Nataliia Leonidivna,
Doctor of Economics, Professor, Head of Public Administration and Regional Economy Department, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, 61166, Kharkiv, Prospekt Nauky, 9-a, tel.: + 38 (050) 622 61 48, e-mail: ngavl@ukr.net
ORCID: 0000-0003-1208-9607

Амосов Олег Юрійович,
доктор економічних наук, професор, зав. кафедри економічної теорії та фінансів Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, 61001, м. Харків, просп. Московський, 75, тел.: + 38 (050) 237 97 25, e-mail: amosovoleg@ukr.net
ORCID: 0000-0001-8718-6343

Амосов Олег Юрьевич,
доктор экономических наук, профессор, зав. кафедры экономической теории и финансов Харьковского регионального института государственного управления Национальной академии государственного управления при Президенте Украины, 61001, Украина, г. Харьков, просп. Московский, 75, тел.: + 38 (050) 237 9725, e-mail: amosovoleg@ukr.net
ORCID: 0000-0001-8718-6343

Amosov Oleg Yuriyovych,
Doctor of Economics, Professor, Head of Economic Theory and Finances Department, Kharkiv Regional Institute of Public Administration National Academy of Public Administration attached to the Office of the President of Ukraine, 61075, Kharkiv, Prospekt Moskovskyi, 75, tel.: + 38 (050) 237 97 25, e-mail: amosovoleg@ukr.net
ORCID: 0000-0001-8718-6343
DOI https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.99

ВПЛИВ АРХЕТИПІВ НА СУСПІЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Анотація. Презентовано бачення суспільних трансформацій, які є складовою сучасного етапу модернізації суспільства. Запропоновано розглядати вплив архетипів на суспільні трансформації як засіб формування архетипно-інституціонального механізму регулювання соціально-економічних відносин, який пропонується розглядати як упорядковану множину інституціональних важелів, стимулів і заходів, спрямованих на забезпечення ефективного використання архетипів на основі поєднання дії факторів мікро- та макроекономічного середовища за допомогою засобів публічного адміністрування. Наголошено на посиленні ролі державних і наддержавних регулятивних архетипно-інституціональних утворень у проектуванні суспільних трансформацій. Узагальнено наявні теоретичні та концептуальні положення щодо визначення змісту процесу інституціоналізації архетипів і визначено, що механізм регулювання інституціональних трансформацій національного ринку має розглядатися в трьох основних аспектах, що відповідають економічній та соціальній природі міжсуб'єктної взаємодії учасників ринку. Зазначено, що системно-рефлексивна парадигма регулювання розвитку й управління трансформаційними змінами складних відкритих соціально-економічних систем ґрунтується на визначенні активного характеру впливу архетипів, суб'єктів, а також рефлексивних процедур їх взаємодії як на вибір напрямів і шляхів здійснення, так і на динаміку перебігу цих процесів. До складу основних положень, що визначають доцільність використання системно-рефлексивної парадигми у сфері регулювання соціально-економічних відносин, віднесено сукупність припущень. Виокремлено основні положення, що визначають доцільність використання системно-рефлексивної парадигми в особливій сфері — сфері регулювання соціально-економічних відносин. З'ясовано, що до складу інституціональних конфліктів належать вияви неузгодженості між архетипами й елементами інституціонального середовища.

Ключові слова: архетипи, архетипно-інституціональний механізм, суспільні трансформації, соціально-економічні відносини.

ВЛИЯНИЕ АРХЕТИПОВ НА ОБЩЕСТВЕННЫЕ ТРАНСФОРМАЦИИ

Аннотация. Представлено видение общественных трансформаций, которые являются составляющей этапа модернизации социума. Предложено рассматривать влияние архетипов на общественные трансформации посредством формирования архетипно-институционального механизма регулирования социально-экономических отношений, который предлагается расценивать как упорядоченное множество институциональных рычагов, стимулов и мер, направленных на обеспечение эффективного использования архетипов на основе сочетания действия факторов микро- и макроэкономической среды с помощью средств публичного администрирования. Сделан упор на усилении роли государственных и надгосударственных регулятивных архетипно-институциональных образований в проектировании общественных трансформаций. На основе имеющихся теоретических и концептуальных положений по определению содержания процесса институционализации архетипов определено, что механизм регулирования институциональных трансформаций национального рынка должен рассматриваться в трех основных аспектах, соответствующих экономической и социальной природе межсубъектного взаимодействия участников рынка. Отмечено, что системно-рефлексивная парадигма регулирования развития и управления трансформационными изменениями сложных открытых социально-экономических систем базируется на определении активного характера влияния архетипов, субъектов, а также рефлексивных процедур их взаимодействия как на выбор направлений и путей осуществления, так и на динамику протекания данных процессов. Определены основные положения, определяющие целесообразность использования системно-рефлексивной парадигмы в особой сфере — сфере регулирования социально-экономических отношений. Установлено, что к основным институциональным конфликтам относится проявления несогласованности между архетипами и элементами институциональной среды.

Ключевые слова: архетипы, архетипно-институциональный механизм, общественные трансформации, социально-экономические отношения.

THE INFLUENCE OF ARCHETYPES ON SOCIAL TRANSFORMATIONS

Abstract. The vision of social transformations, which is a component of the stage of modernization of society, is presented. It is proposed to consider the influence of archetypes on social transformations through the formation of an archetypical and institutional mechanism for regulating socio-economic relations, which is proposed to be considered as an ordered set of institutional levers, incentives and measures aimed at ensuring the effective use of archetypes on the basis of a combination of factors of the micro- and macroeconomic environment by means of public administration. The emphasis is placed on the strengthening of the role

of state and supra-national regulatory archetypical-institutional entities in the design of social transformations. Based on the existing theoretical and conceptual provisions for determining the content of the process of institutionalization of archetypes, it has been determined that the mechanism of regulation of institutional transformations of the national market should be considered in three main aspects, corresponding to the economic and social nature of the inter-subjective interaction of market participants. It is noted that the system-reflexive paradigm of regulation of the development and management of transformational changes of complex open socio-economic systems is based on the definition of the active nature of the influence of archetypes, subjects, as well as the reflexive procedures of their interaction, both on the choice of directions and ways of implementation, and on the dynamics of the flow of these processes. The composition of the main provisions that determine the feasibility of using a system of reflexive paradigm in the field of regulation of socio-economic relations, includes a set of assumptions. The main provisions defining the expediency of using the system-reflexive paradigm in the sphere of regulation of socio-economic relations are determined. It is established that the main institutional conflicts are manifestations of inconsistency between archetypes and elements of institutional environment.

Keywords: archetypes, archetype-institutional mechanism, social transformations, socio-economic relations.

Постановка проблеми. Невід'ємною складовою сучасного етапу, орієнтованого на активізацію структурно-інноваційних важелів, модернізацію й оновлення виробничо-технологічної бази, сприяння підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних суб'єктів господарювання та зростання добробуту населення, є здійснення низки масштабних змін, що спираються на архетипи суспільних відносин, які впливають на суспільні трансформації. У межах таких змін поступове формування нових і вдосконалення існуючих елементів суспільного середовища відповідно до новітніх умов суспільного буття не лише є вагомою складовою трансформації системи виробничих відносин, але й виступає також надзвичайно важливою умовою для успішної реалізації решти реформаторських заходів у всіх без винятку сферах життєдіяльності. Проте, природна довготривалість і надзвичайно складний зміст процесів формування елементів архетипного середовища суспільних відносин, обумовлений, насамперед, колективним і консенсусно-компромісним характером узгодження інтересів їх учасників, в умовах масштабних і швидкоплинних суспільних перетворень, характерних для сучасних умов трансформаційного суспільства, може призводити до виникнення перехідних і тимчасово діючих інституціональних утворень, функціонування яких здатне призводити навіть до гальмування об'єктивно необхідних суспільству реформ. Необхідною умовою забез-

печення усталеності процесу інституціональних трансформацій, запобігання виникненню під час цього процесу суперечностей і пасток, а також загостренню конфліктів, стає формування цілісного архетипно-інституціонального механізму регулювання суспільного розвитку, сутність якого — упорядкована множина інституціональних важелів, стимулів і заходів, спрямованих на забезпечення ефективного розвитку використання архетипів на основі поєднання дії факторів мікро- та макроекономічного середовища з використанням засобів публічного адміністрування. У цьому випадку інституціональний механізм слід розглядати як доповнення до механізму взаємодії архетипів, специфічність структурної будови та характеру дії якої пов'язується з особливостями інституціональних утворень, які входять до її складу, а також із характерними властивостями певного об'єкта інституціонального регулювання (сфери, сектору або галузі людської активності), що спирається на архетипи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Незважаючи на те, що проблема суспільних трансформацій вивчалась вченими-інституціоналістами, серед яких найбільш відомим є Д. Бромлі, Дж. Коммонс, Е. Остром, Д. Родрік та ін. [1–18], питання інституціонального регулювання суспільних трансформацій з урахуванням впливу архетипів, науковий базис яким в українській науці було створено школою науковців на чолі з Е. Афоніним, серед вітчизняної наукової спільноти є майже невивченими.

Мети статті — обґрунтування науково-теоретичних засад інституціонального регулювання суспільних трансформацій з урахуванням впливу архетипів.

Виклад основного матеріалу. Під час вивчення сутності архетипно-інституціонального механізму регулювання соціально-економічних відносин можна виділити два підходи — структурний (інституціональний механізм розглядається як складова механізму реформ у цілому, яка визначається, проте, власними структурою й особливостями функціонування) та інституціональний (у межах дослідження рефлексивних аспектів взаємодії архетипів на базі застосування певних інституціональних утворень). Слід зазначити, що саме інституціональне трактування природи цього механізму є більш привабливим, тому що відповідає структурно-організаційній природі утворення інституціонального механізму трансформації, складовими якого є держава (вона здійснює макроекономічне регулювання), професійні спілки (презентують інтереси найманих працівників), об'єднання (виступають на захист підприємницьких інтересів роботодавців) та засоби масової інформації (здійснюють функції суспільного нагляду та контролю). Проте в цьому випадку ігноруються як складна інституціональна природа цього механізму, так і рефлексивне підґрунтя взаємодії різних акторів. Крім того, суспільні інтереси в такій системі не можуть бути презентовані належним чином, оскільки майже цілком покладаються на державу, що також не відповідає складній та неоднозначній

інституціональній природі архетипів.

Можна розглядати архетипно-інституціональний механізм трансформації суспільства, з одного боку, як сукупність зв'язків між елементами інституціонального середовища, що здійснюються на засадах демократизації, узгодження інтересів та координації співпраці учасників соціально-трудових відносин (структурно-статичний аспект), а з іншого, — як систему інструментально-методичного забезпечення формалізованого впливу на суб'єктів суспільства, що певною мірою є альтернативою (противагою) процесам самоорганізації (тобто динамічно-ситуативний аспект). За необхідності виокремлення динамічної складової цього механізму пов'язується іманентна для системи затвердження формальних норм відсутність вбудованих механізмів збалансування інтересів (на основі узгодженої дії інституціональних стримувань і противаг), що не дає можливості забезпечити рутинізацію стимулюючих імпульсів позитивних змін і трансформацій, які ґрунтуються на архетипах.

Специфічність функціонального наповнення цього механізму полягає в тому, що його складові мають ефективно здійснювати такі функції: суб'єктноорієнтовану інтеграцію агентів для підтримки взаємодії на базі спільних норм і статусів (відповідно до архетипів), соціальну диференціацію суб'єктів та агентів за інституціональними критеріями, регламентацію взаємодії інституціональних суб'єктів та економічних агентів, рутинизацію нових норм і відтворення інституціональних новведень, субординування та координацію взаємозв'язків різних інституціональних суб'єктів та контроль за дотриманням норм і правил.

Стрижневим елементом архетипно-інституціонального механізму є його можливість впливати на суспільні трансформації. Динамічний аспект функціонування механізму ілюструють інституціональні перетворення, що спираються на архетипи й не лише змінюють структурну будову та режим функціонування інституціонального середовища, але суттєво впливають на систему суспільних відносин у цілому. Узагальнення термінологічних описів і поглядів науковців на визначення економічної сутності поняття "архетипно-інституціональні перетворення" (зміни) дозволило виділити такі основні підходи:

• *суспільний*, у межах якого архетипно-інституціональні перетворення ототожнюються із суспільними трансформаціями, тобто в якому внутрішнім змінам в інституціональному середовищі та відповідному механізмі регулювання не надається релевантне значення, а отже, ці явища вважаються органічною складовою об'єкта, який перебуває в стані трансформації;

• *архетипно-інституціонально-трансформаційний,* відповідно до положень якого архетипно-інституціональні зміни являють собою певний різновид надбудовних перетворень, що орієнтуються на створення таких умов навколо об'єкта регулювання (відповідної сфери суспільних відносин), що забезпечували б трансформацію цього об'єкта в певному цілеспрямовано обраному напрямі

на основі коригування поведінки суб'єктів, підтримки та поширення відповідних моделей і стратегій дій; у цьому випадку зміни архетипно-інституціонального середовища є окремим об'єктом регулювання та реформування.

Зокрема, слід зазначити, що під час здійснення інституціональних перетворень на основі архетипів чітко виділяються дві основні моделі трансформацій інституціонального середовища — еволюційна (органічні зміни, найчастіше зумовлені інерцією попередньої траєкторії розвитку) та революційна (ґрунтується на заміщенні й імпорті інститутів, не вкорінених у консервативні суспільні традиції, впровадження яких зазвичай пов'язано із суттєвими перетвореннями складових інституціонального середовища).

Отже, описаним варіантам здійснення інституціональних перетворень певною мірою відповідають дві моделі інституціогенезу на основі архетипів, а саме: інституціоналізація змін (більшою мірою орієнтована на еволюційну трансформацію інституціонального середовища) та інституціональне проектування (в контексті свідомості й цілеспрямованості дій суб'єктів — ініціаторів та учасників реформаторських процесів — визначається спрямованістю на революційні зміни).

Одним із ключових елементів господарського механізму, що відрізняється найбільшою чутливістю до впливу інституціональних змін, стає ринок праці, в межах розвитку якого відбувається взаємодія інтересів переважної більшості економічних агентів та здійснюється формування фундаментальних засад забезпечення сталого зростання національної економіки. Отже, наявна недосконалість структурної будови та неефективність функціонування складових інституціонального середовища слід вважати однією з головних причин поширення негативних явищ, що, зокрема, виявляються у зростанні нерегламентованої зайнятості та обмеженні можливостей для реалізації потенціалу продуктивної активності населення, послабленні соціального захисту працюючих та погіршенні умов праці, збільшенні невиправданої диференціації рівня оплати праці за галузями та регіонами, скороченні реальних доходів і поширенні бідності тощо.

Узагальнення положень теоретичних підходів, у межах яких розглядаються зміст і природа процесу інституціоналізації суспільно-економічних трансформацій, дало можливість визначити кілька основних із них, а саме:

• інтерактивно-динамічний підхід (виходить із положень соціологічного трактування інституціоналізації як процесу утворення легально-раціональної системи інститутів як на індивідуальному рівні, що охоплює динамічну інтерактивну взаємодію акторів певних відносин під час творчої генерації певних інституціональних норм, правил і процедур узгодження локальних інтересів, так і на загальносистемному рівні, який визначає структурні параметри відповідного інституціонального середовища);

• структурно-функціональний підхід (ґрунтується на майже повному виключенні релевантності впливу ін-

дивідуальних актів взаємодії на формування інститутів та наголошує на інтерактивній природі цього процесу, в межах якого інтеграція будь-яких локальних інтересів та очікувань учасників цих актів виступає тільки передумовою для узагальнення й уніфікації комплексу суспільних ролей і функцій, які відображають загальноприйнятні та відповідні);

• еволюційно-ціннісний підхід (розглядає інституціоналізацію як послідовний процес, у межах якого первинно сформувався архетипно-інституціональний простір, тобто окремі елементи, що складають його на макро-, мезо- та макрорівні, піддається поступовій трансформації під впливом трансформації уявлень акторів про найбільш важливі для них цінності та інтереси);

• динамічний підхід (формування інституціонального середовища вважається наслідком і формою реагування суспільної системи на об'єктивно мінливі умови).

Узагальнюючи наявні теоретичні та концептуальні положення щодо визначення змісту процесу інституціоналізації архетипів, слід зауважити, що механізм регулювання інституціональних трансформацій національного ринку має розглядатися в трьох основних аспектах, що відповідають економічній та соціальній природі міжсуб'єктної взаємодії учасників ринку: структурно-субстанціональному (впорядкування об'єктивно існуючих, але аморфно-неструктурованих і хаотично використовуваних актів взаємодії учасників цього ринку у певну систему унормованих відносин), функціональному (визначення ролей і функцій, що відповідають визнаним суспільно-необхідним та суспільно-корисним моделям поведінки акторів, індивідуальні інтереси яких при цьому не вважаються релевантними) й адаптивно-динамічному (забезпечення гнучкого реагування на зміни умов зайнятості через оновлення елементів інституціонального середовища соціально-трудових відносин, здатних як до самовідтворення та внутрішньої узгодженості, так і до пристосування до будь-яких господарських змін). Інституціональне проектування є спеціалізованою діяльністю з моделювання на основі архетипних утворень для свідомого та цілеспрямованого впровадження у сфері регулювання суспільних відносин.

Успішність поширення інституціональних змін як своєрідних планованих архетипно-соціокультурних нововведень (інновацій) вирішальною мірою визначається відповідністю архетипно-інституціонально-культурному контексту. Досягнення такої відповідності дає змогу інституціональній інновації вступити до своєрідної мета-конкуренції (яка передбачає не тільки змагальність, але й синергетичну підтримку різних елементів інституціонального середовища) з існуючими інституціональними утвореннями ("інститутами-субститутами"), ключовим фактором успішності в якій виступає порівняна економічна ефективність (насамперед у сфері впливу на трансформаційні витрати).

Слід підкреслити, що значення заходів із протидії архетипно-інституціональній інерції закономірно зростає з розширенням масштабу

реформ, що зрештою може унеможливити просте копіювання ефективних інституціональних практик та імпорт інститутів, тобто визначить неминучу необхідність реалізації соціально-генетичного підходу до вдосконалення існуючих складових інституціонального середовища.

Також необхідно наголосити на закономірному посиленні ролі державних і наддержавних регулятивних архетипно-інституціональних утворень у проектуванні суспільних трансформацій.

Слід звернути увагу на високу роль держави в інституціональному проектуванні через визначення її відповідальності за збереження стабільного стану головних суспільних передумов інституціональних змін (підтримки дії існуючих інституціональних утворень), що має забезпечити безконфліктність під час здійснення відповідних суспільних трансформацій.

Ефективність заходів з інституціонального проектування (насамперед, у контексті впровадження формальних правил і приписів) прямо залежить від пануючих архетипів, а також від дієвості механізмів (серед іншого — державного регулювання) співпраці зацікавлених груп інтересів.

Розмаїття ролей агентів у процесі інституціогенезу обумовлюється передусім внутрішніми закономірностями процесу утворення та розвитку складових архетипного середовища, етапами якого є пренатальна фаза, фаза структурування, інституціональне вичерпання й фаза інституціональних трансформацій. До складу основних ролей, які виконують актори протягом інституціонального проектування, слід віднести такі: ініціатор, адаптер, новатор, пропагандист, контролер, дистриб'ютор, комунікатор, прозеліт, реципієнт, статист, антагоніст.

Рольові функції ініціатора у процесі інституціонального розвитку полягають у накопиченні, усвідомленні та певній формалізації існуючих у суспільстві експектацій (очікувань), виникнення яких зазвичай пов'язується із накопиченням суперечностей між використовуваними механізмами забезпечення ефективної взаємодії учасників ринку. У сучасних умовах до найбільш помітних суперечностей такого зразка слід віднести такі: між наявною структурою зайнятості та вимогами інтенсифікації економічного зростання, між існуючою моделлю формування оплати праці та потребами забезпечення зростання внутрішнього попиту як рушійної сили господарського розвитку, між існуючою системою найму працівників та можливостями виконання соціальних гарантій і зобов'язань держави, між відсталою моделлю формування людського капіталу й вимогами до генерування компетентностей працівників, адекватних постіндустріальному способу виробництва, тощо. Через осмислення й упорядкування суспільних відчуттів щодо незадовільності існуючого стану інституціонального середовища актори-ініціатори (а саме державні органи, професійні спілки та об'єднання, представники наукової й освітньої спільноти) на підставі активізації власних ініціативно-ідейних установок і творчо-креативних здібностей розпочинають ідентифі-

кацію необхідних властивостей нових елементів інституціонального середовища, а також пошук варіантів об'єднання цих властивостей у певний прототип нового або трансформованого інституту.

Сформований прототип, доцільність впровадження якого після досягнення певного рівня обізнаності про нього серед широкого кола учасників ринку стає об'єктом уваги та предметом обговорення, надалі має пройти перевірку та (у разі визнання реалістичності переваг такого прототипу) доопрацювання (адаптацію). До функцій акторів-адаптерів (насамперед, експертної та консалтингової спільноти, представників держави) при цьому належить також перевірка адекватності ініціаторами сприйняття, рецепції та інтерпретації суспільних експектацій, пов'язаних із визнанням наявності потреб в інституціональному регулюванні.

Позитивне суспільне ставлення до нового інституціонального утворення закономірно приваблює увагу передових новаторів (насамперед — підприємців та посередників на ринку праці, а також окремих працівників, компетентність яких визначається унікальністю), які, здійснюючи спроби втілення створеного прототипу в господарське життя, переводять його із задумки у вид нової конкретної соціальної практики. Така практика не може вважатися новим елементом інституціонального середовища (власне, інституціональною інновацією), оскільки не набула ще поширення у множині певних соціально-економічних відносин на ринку праці, але дає змогу здійснити порівняльний аналіз потенційної продуктивності використання архетипу.

Успішність впровадження інституціональної інновації закономірно визначає зростання активності поширення позитивної інформації про інститут, в межах якої актори-пропагандисти (державні органи, засоби масової інформації, посередники на ринку, професійні організації та об'єднання) демонструють прихильність до інституту та певною мірою лобіюють його розповсюдження, протидіючи тим самим існуючим традиціям і звичаям, що перешкоджають (заперечують) поширенню нового інституціонального утворення. Необхідною умовою перевірки відомостей про нову інституціональну практику стає моніторинг її функціонування й поширення, реагування на порушення встановлених норм, врегулювання конфліктів, запобігання виявам егоїстично-опортуністичної поведінки економічних агентів та ін., що здійснюється уповноваженими державою та суспільством органами й організаціями (фахові державні установи, наукові та освітні заклади, професійні об'єднання).

Інший аспект поширення нової інституціональної практики пов'язано з формуванням дистриб'юторської системи підтримки її поширення, до завдань акторів якої (державні органи, посередники на ринку праці, професійні об'єднання, експертна та консалтингова спільнота) належить надання допомоги у вигляді передання учасникам національного ринку праці знань або специфічних активів, необхідних для адаптації до дії інституту, та роз'яснення особливос-

тей вживання цієї форми інституціонального утворення.

Таким чином, у процесі суспільного ухвалення нових інституціональних практик на реалізацію інтересів зацікавлених груп акторів впливають можливі індивідуальні розходження між ними з точки зору їхньої участі у здійсненні реформ, зокрема їхньої ролі у створенні та поширенні нових архетипів, а також у забезпеченні можливостей адаптації до соціально-економічних агентів.

Системно-рефлексивна парадигма регулювання розвитку й управління трансформаційними змінами складних відкритих соціально-економічних систем ґрунтується насамперед на визначенні активного характеру впливу архетипів і суб'єктів, а також рефлексивних процедур їх взаємодії як на вибір напрямів і шляхів здійснення, так і на динаміку перебігу цих процесів. До складу основних положень, що визначають доцільність використання системно-рефлексивної парадигми у сфері регулювання соціально-економічних відносин, слід віднести такі припущення.

По-перше, системно-рефлексивний підхід ґрунтується на визнанні суттєвих утруднень (або навіть неможливості) у формуванні повністю та однозначно об'єктивних (тобто, таких, що не містять у собі суб'єктивно-оціночних суджень) передумов для ухвалення рішень, спрямованих на регулювання розвитку або управління змінами під впливом архетипів.

По-друге, основу рефлексивної суб'єкт-суб'єктної взаємодії визначають архетипи ("інформаційні моделі") та системні уявлення агентів про власні властивості та релевантні характеристики партнерів, умови середовища, в межах якого зазначена взаємодія розгортається, тощо.

По-третє, рефлексивний підхід до регулювання розвитку й управління змінами в соціально-економічних відносинах полягає насамперед у налагодженні форм цілеспрямованої міжсуб'єктної взаємодії, у процесі якої зусилля суб'єктів мають зосереджуватися на формуванні інформаційного-архетипного простору (ієрархії ідей, уявлень та образів, що відповідають вектору цільової спрямованості інтересів цих суб'єктів), у контексті сприйняття якого іншими агентами дії цих агентів будуть орієнтованими на забезпечення зазначених інтересів.

По-четверте, системно-рефлексивна парадигма виходить із наявності надзвичайно складного механізму підтримки відносин агентів із полісуб'єктним середовищем їх функціонування та розвитку, яке також є рефлексивним відображенням умов діяльності через набір сформованих моделей архетипів, що враховують не тільки уявлення про стан певних явищ і процесів (у комплексі визначають параметри об'єкта управління), але й ціннісно-цільові установки інших суб'єктів, дії яких можуть надати релевантний вплив на трансформацію цього стану, тобто здатні також відбитися на успішності реалізації сформованих агентами моделей та обраних стратегій поведінки.

По-п'яте, впорядкування та систематизація інформаційних моделей (приведення у певну цілісну ієрархію образів та уявлень, що відбивають

базові ціннісно-цільові установки та відповідні моделі поведінки більшості суб'єктів), що в комплексі визначають параметри полісуб'єктного середовища діяльності, здійснюються на колективно-рефлексивній основі, тобто мають інституціональну природу процедур ухвалення групових рішень.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зазначимо, що до складу основних інституціональних конфліктів належать неузгодженості між архетипами й елементами інституціонального середовища, що перешкоджають ефективному вирішенню міжсуб'єктних суперечностей:

– між інституціями, що мають однорідну форму існування (формальні або неформальні), а також функціональну та предметну спрямованість (наприклад, розбіжності між нормативними актами, що регламентують відносини, або традиціями, які існують у певній галузі або професійній сфері);

– між інституціями й інституціональними нормами, що мають однорідну функціональну та предметну спрямованість, але різні форми існування або вияв у часі (наприклад, суперечності між діловою практикою трудового найму та державними соціальними стандартами працевлаштування);

– між інституціями та інституціональними нормами різної або однорідної форми існування (інституціональний конфлікт виникає за умови інституціонального проектування нових правил шляхом імпорту або заміщення).

Таким чином, невід'ємною складовою забезпечення успішного виконання широкого кола завдань у межах реформування є розбудова інституціонально-архетипного середовища та створення відповідного механізму архетипно-інституціонального регулювання соціально-економічних відносин, що має за основу урахування архетипів, орієнтованих на формування й розвиток синтезованого (людського, інтелектуального та соціального) капіталу, належного й адекватного щодо вимог сучасного етапу суспільного розвитку, що характеризується суспільними трансформаціями, які ілюструються ускладненням змісту та зростанням творчо-креативного характеру праці, глобалізацією масштабів та інтернаціоналізацією потоків міграції, підвищенням потреб виробництва у висококваліфікованих кадрах і розмаїтих за професійною спрямованістю компетентностей персоналу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Bromley D. W.* Economic Interests and Institutions: The Conceptual Foundations of Public Policy / D. W. Bromley. — New York ; Oxford : Basil Blackwell, 1989. — 274 p.
2. *Buchanan J. M.* Economics from the Outside // "Better than Plowing" and Beyond / J. M. Buchanan. — Texas : Texas A&M University Press; Texas A&M University Economics Series, 2007. — 254 p.
3. *Commons J. R.* Institutional Economics: Its Place in Political Economy. Vol. I. / J. R. Commons. — Б/м : Transaction Publishers, 1990. — 648 p.
4. *Davis L.* Institutional Change and American Economic Growth / L. Da-

vis, D. North. — Cambrige, 1971. — P. 5–6.
5. *Gavkalova N.* The paradigm of the state regulatory policy / N. Gavkalova, K. Wackowski // Економіка розвитку. — Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. — № 2. — С. 40–44.
6. *Hanisch M.* Institutional analysis and institutional change: What to learn from the case of bulgarian land reform? / M. Hanisch, A. Schlüter // Land Ownership, Land Markets and their Inuence on the Efficiency of Agricultural Production in Central and Eastern Europe / P. Tillack and E. Schulze (eds) ; Vauk ; Kiel, 2000. — P. 152–170.
7. *MacLeod G.* Globalizing Parisian thought-waves: recent advances in the study of social regulation, politics, discourse and space / G. MacLeod // Progress in Human Geography. — 1997. — № 4 : Vol. 21. — P. 530–553.
8. *Mainwaring S.* Party system institutionalization and party system theory after the third wave of democratization / S. Mainwaring, M. Torcal // Handbook of Party Politics / R. S. Katz and W.Crotty (eds). — London : Thousand Oaks ; CA and New Delhi : Sage, 2006. — P. 204–227.
9. *Ostrom E.* Understanding Institutional Diversity / E. Ostrom. — Princeton, NJ: Princeton University Press, 2005. — 376 p.
10. *Rodrik D.* Goodbye Washington Consensus, Hello Washington Confusion? / D. Rodrik // Journal of Economic Literature. — 2006. — № 44 (December). — P. 973–987.
11. *Savchuk N.* Institutional budget architectonics in the structure of budget system of Ukraine / N. Savchuk // The New economy. Scientific Journal. — Bratislava. — 2014. — № 1 : vol. 7. — P. 109–116.
12. *Schotter A.* The economic theory of social institutions / A. Schotter. — Cambridge : Cambridge University Press, 1981. — 192 p.
13. *Simon H.* Rationality in Psychology and Economics / H. A. Simon // The Journal of Business. — 1986. — № 4 : Vol. 59 : Part 2: The Behavioral Foundations of Economic Theory. — P. 209–224.
14. *Stiglitz J. E.* The economic role of the state / J. E. Stiglitz. — Б/м : Blackwell Pub, 1989. — 128 p.
15. *The Global* Competitiveness Report 2016–2017 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017-1
16. *The International* Bank for Reconstruction and Development. — 2007. — 92 p.
17. *Tversky A.* Advances in prospect theory: cumulative representation of uncertainty / A. Tversky, D. Kahneman // Journal of Risk and Uncertainty. — 1992. — № 5. — P. 297–232.
18. *Understanding* the Process of Economic Change / D. C. North. — Princeton, NJ : Princeton University Press ; The Princeton Economic History of the Western World, 2010. — 200 p.

REFERENCES

1. *Bromley D. W.* Economic Interests and Institutions: The Conceptual Foundations of Public Policy / D. W. Bromley. — New York and Oxford: Basil Blackwell, 1989. — 274 p.
2. *Buchanan J. M.* Economics from the Outside In: “Better than Plowing” and Beyond / J. M. Buchanan. — Texas A&M University Press: Texas A&M University Economics Series, 2007. — 254 p.
3. *Commons J. R.* Institutional Economics: Its Place in Political Economy. — Vol. I. / J. R. Commons. — Transaction Publishers, 1990. — 648 p.
4. *Davis L.* Institutional Change and American Economic Growth / L. Da-

vis, D. North. — Cambrige, 1971. — P. 5–6.
5. *Gavkalova N.* The paradigm of the state regulatory policy / N. Gavkalova, K. Wackowski // Економіка розвитку. — Х.: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. – № 2. — С. 40–44.
6. *Hanisch M.* Institutional analysis and institutional change: What tolearn from the case of bulgarian land reform? / M. Hanisch, A. Schlüter // in P. Tillack and E. Schulze (eds) Land Ownership, Land Markets and their Inuence on the Efficiency of Agricultural Production in Central and Eastern Europe. — Vauk. — Kiel, 2000. — P. 152–170.
7. *MacLeod G.* Globalizing Parisian thought-waves: recent advances in the study of social regulation, politics, discourse and space / G. MacLeod // Progress in Human Geography, (1997) Vol. 21, № 4. — P. 530–553.
8. *Mainwaring S.* Party system institutionalization and party system theory after the third wave of democratization / S. Mainwaring, M. Torcal // R. S. Katz and W.Crotty (eds) Handbook of Party Politics, London, Thousand Oaks, CA and New Delhi: Sage, 2006. — P. 204–227.
9. *Ostrom E.* Understanding Institutional Diversity / E. Ostrom. — Princeton, NJ: Princeton University Press, 2005. — 376 p.
10. *Rodrik D.* Goodbye Washington Consensus, Hello Washington Confusion? / D. Rodrik // Journal of Economic Literature. — 2006. — № 44 (December). — P. 973–987.
11. *Savchuk N.* Institutional budget architectonics in the structure of budget system of Ukrain / N. Savchuk // The New economy. Scientific Journal. — Bratislava. — 2014. — № 1, vol. 7. — P. 109–116.
12. *Schotter A.* The economic theory of social institutions / A. Schotter. — Cambridge: Cambridge University Press, 1981. — 192 p.
13. *Simon H.* Rationality in Psychology and Economics / H. A. Simon // The Journal of Business. — 1986. — Vol. 59, № 4, Part 2: The Behavioral Foundations of Economic Theory. — P. 209–224.
14. *Stiglitz J. E.* The economic role of the state / J. E. Stiglitz. — Blackwell Pub, 1989. — 128 p.
15. *The Global* Competitiveness Report 2016–2017 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017-1
16. *The International* Bank for Reconstruction and Development, 2007. — 92 p.
17. *Tversky A.* Advances in prospect theory: cumulative representation of uncertainty / A. Tversky, D. Kahneman // Journal of Risk and Uncertainty. — 1992. — № 5. — P. 297–232.
18. *Understanding* the Process of Economic Change / D. C. North. — Princeton University Press: The Princeton Economic History of the Western World. — 2010. — 200 p.

УДК 338.481.1 : 338.485 : 39] (477)

Гаврилюк Алла Михайлівна,
кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри міжнародного туризму, Київський національний університет культури і мистецтв, 01133, м. Київ, вул. Євгена Коновальця, 36, тел.: +38 (067) 500 66 92, e-mail: etnosvit24@ukr.net

ORCID: 0000-0003-2743-0409

Гаврилюк Алла Михайловна,
кандидат наук по государственному управлению, доцент, доцент кафедры международного туризма, Киевский национальный університет культуры и искусств, 01133, г. Киев, ул. Евгения Коновальца, 36, тел.: +38 (067) 500 66 92, e-mail: etnosvit24@ukr.net

ORCID: 0000-0003-2743-0409

Havryliuk Alla Mykhailivna,
PhD in Public Administration, Docent, Kyiv National University of Culture and Arts, Docentthe Department of International Tourism, 01133, Kyiv, Str. Evhena Konovaltsa, 36, tel.: +38 (067) 500 66 92, e-mail: etnosvit24@ukr.net

ORCID: 0000-0003-2743-0409
DOI https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.100

АРХЕТИПІКА УКРАЇНСЬКОГО ЕТНІЧНОГО ТУРИЗМУ В СИМВОЛІЧНИХ КОНТЕКСТАХ ЛОКАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

Анотація. Досліджено управлінські аспекти впливу архетипових складових української етніки на процес формування колективної локальної ідентичності населення, яке проживає на певній території. Акцентовано увагу на тому, що архетип місця впливає на особливості розвитку різновидів туризму в Україні. Виокремлено український етнічний туризм як один із популярних вітчизняних ресурсів промоції країни, що має "прив'язку" до автентичних самобутніх традицій народу. Вказано, що специфіка українського етнічного туризму полягає в його полікультурності і виявляється через такі різновиди, як сільський екологічний, релігійний, паломницький, фестивальний, етнографічний, культурно-пізнавальний, екстремальний, подієвий та інші види туризму, які чітко відображаються в символічних контекстах локальної ідентичності.

Акцентовано увагу на своєчасності введення у правове поле сфери туризму дефініції “етнотуризм”. На прикладі діяльності Комунального підприємства “Агентство розвитку Дніпра” в м. Дніпро наголошено на важливість участі місцевої громади у формуванні засад колективної локальної ідентичності. У дослідженні представлено розроблену автором схему наскрізних зв’язків, що визначають взаємозалежність особливостей формування колективної локальної ідентичності від ментальної архетипіки населення в межах адміністративно-територіальної одиниці. Визначено напрями діяльності органів місцевого управління у процесі публічно-приватного партнерства з представниками бізнесу та громадськості, серед яких: створення умов для визнання спадковості традицій населення території; організація та проведення заходів суспільно-виховного, морально-духовного, культурно-пізнавального змісту, що об’єднують етнічну спільноту; розробка та реалізація програм соціально-економічного та культурно-історичного розвитку території тощо.

Зроблено висновки про те, що українська ментальна архетипіка формується під впливом суспільно-політичного та культурно-історичного розвитку Української держави. Її нинішній етап відбувається під дією українського етнічного ренесансу, що визначає сучасні вектори розвитку вітчизняного туризму через український етнічний туризм, який вибудовується на цінностях українського етногеокультурного феномену.

Ключові слова: архетип, етнотуризм, український етнічний туризм, ідентичність, колективна ідентичність, локальна ідентичність, органи місцевого управління.

АРХЕТИПИКА УКРАИНСКОГО ЭТНИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В СИМВОЛИЧЕСКИХ КОНТЕКСТАХ ЛОКАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ: УПРАВЛЕНЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Аннотация. Исследован управленческий аспект влияния архетипических составляющих украинской этники на процесс формирования коллективной локальной идентичности населения, проживающего на определенной территории. Акцентировано внимание на том, что архетип места влияет на особенности развития разновидностей туризма в Украине. Выделен украинский этнический туризм как один из популярных отечественных ресурсов продвижения страны, который имеет “привязку” к самобытным традициям народа. Указано, что специфика украинского этнического туризма заключается в его поликультурости и проявляется через такие разновидности, как сельский экологический, религиозный, паломнический, фестивальный, этнографический, культурно-познавательный, экстремальный, событийный и другие виды туризма, которые четко отображаются в символических контекстах локальной идентичности.

Акцентировано внимание на своевременности введения в правовое поле сферы туризма дефиниции “этнотуризм”. На примере деятельности коммунального предприятия “Агентство развития Днепра” в г. Днепре указано на важность

участия местного сообщества в формировании основ коллективной локальной идентичности. В исследовании представлена разработанная автором схема связей, определяющих взаимозависимость особенностей формирования коллективной локальной идентичности от ментальной архетипики населения в пределах административно-территориальной единицы. Определены направления деятельности органов местного управления с представителями бизнеса и общественности в процессе государственно-частного партнерства, среди которых: создание условий для признания наследственности традиций населения территории; организация и проведение мероприятий общественно-воспитательного, нравственно-духовного, культурно-познавательного характера, объединяющих этническую общность; разработка и реализация программ социально-экономического и культурно-исторического развития территории и др.

Сделаны выводы о том, что украинская ментальная архетипика формируется под влиянием общественно-политического и культурно-исторического развития Украинского государства. Ее нынешний этап происходит под действием украинского этнического ренессанса, что определяет современные векторы развития отечественного туризма через украинский этнический туризм, который выстраивается на ценностях украинского етногеокультурного феномена.

Ключевые слова: архетип, этнотуризм, украинский этнический туризм, идентичность, коллективная идентичность, локальная идентичность, органы местного управления.

ARCHETYPE OF UKRAINIAN ETHNIC TURISM IN SYMBOLIC CONTEXT OF LOCAL IDENTITY: MANAGEMENT ASPECT

Abstract. The article is devoted to the study of the management aspects of the influence of archetypal components of Ukrainian ethnics on the process of formation of the collective local identity of the population living on a certain territory. The emphasis is placed on the fact that the archetype of the place influences the peculiarities of development of tourism varieties in Ukraine. Ukrainian ethnic tourism is singled out as one of the popular domestic resources of the country's promotion, which is "tied" to the authentic indigenous traditions of the people. It is specified that the specificity of Ukrainian ethnic tourism lies in its polyculture and is manifested through such varieties as: rural ecological, religious, pilgrimage, festival, ethnographic, cultural and cognitive, extreme, event and other types of tourism, which are clearly reflected in the symbolic contexts of local identity.

The emphasis is on the timely introduction of the definition of "ethno tourism" in the legal field of tourism. An importance of participation of the local community in the formation of principles of collective local identity is illustrated through the work of the Dnipro Development Agency Public Utility Company in Dnipro. The original procedure of cross-links that determine the interdependence of peculiarities of formation of collective local identity from the mental archetype of the population on some areas of the administrative-territorial unit is presented. We determined the directions of activity of local government bodies in

the process of public-private partnership with the representatives of business and the public, among which: creation of conditions for the recognition of the heredity of the traditions of the population of the territory; organization and conduct of socio-educational, moral and spiritual, cultural and cognitive events, that unite the ethnic community; development and implementation of socio-economic and cultural historical programs of the territory development etc.

The conclusion is drawn that the Ukrainian mental archetype is formed under the influence of socio-political, cultural and historical development of the Ukrainian state. Its current stage is under the influence of Ukrainian ethnic Renaissance, which determines modern vectors of the development of domestic tourism through Ukrainian ethnic tourism, which is based on the values of Ukrainian ethno-geocultural phenomenon.

Keywords: archetype, ethno-tourism, Ukrainian ethnic tourism, identity, collective identity, local identity, local government bodies.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації міжнародний туризм посідає одне зпровідних місць у світовій економіці. За оцінкою Всесвітньої туристичної організації ООН (ЮНВТО), внесок туризму до світового валового внутрішнього продукту з урахуванням непрямого ефекту становить 10 %. Загальна кількість робочих місць, що прямо або опосередковано задіяні у сфері туризму, становить 11 % [1].

Підтвердженням зростаючого інтересу до вітчизняних туристичних ресурсів стає етнотуризм, який науковці розглядають по-різному: як різновид внутрішнього, спеціалізованого, етнографічного, культурно-пізнавального, інших видів туризму, а тому актуальними і затребуваними стають теоретико-практичні дослідження цього феномену через призму відкриття унікальності та неповторності вітчизняних туристичних дестинацій та атракцій.

Нині в Україні є попит на етнотуризм, оскільки підвишився інтерес самих українців до подорожей країною та пізнання автентичних самобутніх традицій народу, які в переважній більшості мають архетипічний контекст і "прив'язку" до території й разом формують локальну ідентичність населення.

В Україні довгий час у правове поле не було введено поняття "етнотуризму". Лише в 2016 р. Стратегія розвитку туризму та курортів в Україні на період до 2026 р. задекларувала етнічний туризм як різновид внутрішнього туризму [1]. Це, зокрема, сприяє розвитку цього напряму, та водночас, ставить ряд викликів перед органами місцевого управління, громадськістю та представниками туристичного бізнесу в регіонах його активного поширення та спонукає до проведення наукових розвідок, підтверджуючи актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Все частіше серед науковців, і практиків порушується питання щодо використання основних

засад теорії "етнічного ренесансу", введену в науковий світ Е. Смітом та втілену в життя багатьма країнами. Її теоретичний концепт ґрунтується на відродженні етнічного минулого та привнесення його в реальне сьогодення через непросте копіювання, а оновлення, осучаснення, модернізацію [2]. Прикметно, що саме Е. Сміт одним із перших запропонував розглядати етнотуризм як засіб пізнання традицій екзотичних народностей, що включає відвідування їхніх домівок та поселень, спостереження за обрядами тощо.

Водночас, дослідник виокремив родову, місцеву, регіональну, економічну, релігійну, етнічну, національну, геополітичну та цивілізаційну колективні ідентичності, що формуються під впливом глобалізаційних процесів [3]. Особливої актуальності набуває процес віднайдення "свого унікального сценарію" для різних видів ідентичностей в межах локально визначеної території.

Серед плеяди вітчизняних дослідників етнотуризму варто виокремити таких вчених, як: О. Дутчак [4], С. Муравська [5], Л. Петранівський, А. Мисик [6], О. Любіцева, Є. Панкова, В. Стафійчук [7], М. Кляп, Ф. Шандор [8] та ін. В їхніх творчих доробках відображено теоретичні аспекти розвитку етнотуризму, узагальнено термінологічний апарат, представлена характеристика вітчизняних етнотуристичних регіонів України з позиції формування етнотурів, виокремлено етнографічний, етнокультурний, гастрономічний, подієвий, етнофестивальний напрями, які можуть вважатися як окремими видами туризму, так і різновидами етнічного.

Висвітленню питань, пов'язаних із застосуванням архетипного підходу до функціонування окремих сфер діяльності, присвячені праці С. Кримського [9, 10], Е. Афоніна, А. Мартинова [11], О. Сушій [12], інших вчених. На актуальність вивчення різновидів колективних ідентичностей, акцентують увагу З. Бауман [13], Я. Котенко [14], Г. Коржов [15], М. Степико [16] та ін. Науковці вказують на взаємозв'язок приватного та колективного; участь членів громади в спільному творенні місцевих справ, подій, заходів в межах чітко окресленої території. Недаремно З. Бауман стверджує, що "ідентичність стає призмою, через яку розглядаються, оцінюються і вивчаються важливі риси сучасного життя [13]".

Разом з тим, серед вітчизняних досліджень відсутні такі, що пов'язані з вивченням впливу архетипіки на формування локальної ідентичності засобами туризму в цілому, та українського етнічного туризму, зокрема, з точки зору науки "державне управління". Вони здебільшого, стосуються аксіологічного та соціокультурного підходу, без врахування архетипної складової, яка в пропонованій статті є ключовою.

З огляду на це, **мета статті** полягає в обґрунтуванні теоретико-практичних засад впливу української архетипіки на особливості формування колективної локальної ідентичності засобами українського етнічного туризму у процесі публічно-приватного партнерства органів місцевого управління, бізнес структур та гро-

мадськості на чітко окресленій території.

Виклад основного матеріалу. Виходячи з теорії К. Г. Юнга — в основі розуміння архетипіки покладено досвід, що передається від покоління до покоління. Це, власне, структуровані елементи людської психіки, що знаходяться в колективному підсвідомому, які є спільними для значної кількості людей. Ці архетипи успадковуються фізіологічно, генетично, психологічно і виявляються у спільних історичних наративах, підтверджуючи тяглість поколінь.

Архетипам властиво змінюватися під впливом суспільно-політичних та соціально-економічних обставин. Вони виявляються в індивідуальному, колективному підсвідомому та виражаються у специфіці загальнолюдської, національної та етнокультурної спадщини і як базовий ресурс сфери туризму.

Кожна територія як туристична дестинація (від англ. *destination* — місце призначення) володіє певним набором цінностей, які вирізняють її з-поміж інших подібних, демонструючи унікальні, притаманні тільки їй, туристичні атракції (принади), локації (місця концентрації) та в цілому туристичні ресурси.

В Україні склалося регіональне розмаїття туристичних дестинацій, які сформували комплекс історико-культурної, природної, етнографічної спадщини території. Відповідно, це впливає на формування засад локальної ідентичності місцевого населення, яке ідентифікує себе з певною групою людей, їх мовою, культурою, звичаями, традиціями, державотворенням. Водночас, діяльність органів місцевого управління спрямовується на збереження, охорону і популяризацію туристичних ресурсів локального та національного значення та безпосередній, а не опосередкований вплив на архетипіку індивідуумів.

Серед значної кількості різновидів виокремлюється український етнічний туризм, тобто вид внутрішнього туризму, що сприяє задоволенню духовних, психологічних, фізіологічних, соціальних потреб осіб, які подорожують, створює умови для ознайомлення з історико-культурною, етнографічною, духовною спадщиною певного етносу (визначення наше). Матеріальні, духовні та культурні цінності, створені та збережені представниками українського етносу у процесі життєдіяльності на чітко окресленій території вважаються об'єктами такого виду туризму. До суб'єктів належать колективи індивідуумів та окремі особи (туристи), які за допомогою різноманітних комунікативних практик ознайомлюються з етнотуристичним ресурсним потенціалом території.

Специфіка українського етнічного туризму полягає в тому, що цей вид туризму є полікультурним і виявляється через такі його різновиди, як: сільський екологічний, релігійний, паломницький, фестивальний, етнографічний, культурно-пізнавальний, екстремальний, подієвий та ін., що яскраво відображаються в символічних контекстах локальної ідентичності.

До тлумачення поняття "ідентичність" звертаються багато вчених з різних галузей наук. Однак, у більшості випадків, трактування поняття

зводиться до характеристики соціопсихологічного стану особистості як члена спільноти/громади, об'єднаних спільним фізичним простором, який має символічну цінність та культуру [14]. На формування локальної ідентичності впливають культурні, історичні, ментальні, соціогенні та інші чинники, які викристалізовують колективний та індивідуальний досвід індивіда у процесі взаємодії з іншими членами соціуму в межах певної локальної спільноти.

Нині вчені з різних галузей намагаються представити архетипові засади українського етносу. Спробуємо схарактеризувати цей феномен. Серед архетипів українського етносу чітко виокремлюються: архетип матері, батька, сім'ї, родини; архетип "доброї", "ласкавої", "родючої землі"; архетип великої любові до природи, землі, людей; архетип поваги до старших; архетип працелюбності; архетип свободи; архетип доблесті, хоробрості, героїзму, відваги.

Представлені архетипи можуть бути об'єднані в національні як світоглядні ціннісні підмурки, вибудовані на підвалинах української філософії серця. Ця концепція спостерігається в Україні з часів Київської Русі й продовжується у творах середньовічних полемістів, київських митрополитів та священиків, філософів та науковців.

Українська національна філософія серця вибудовувалась на принципах, які доповнювали її упродовж не одного століття. Серед них: принцип індивідуальності та джерела людяності (П. Юркевич), мікросвіт, вираження внутрішньої людини, що втілює Бога (Г. Сковорода), шлях до ідеалу та гармонії з природою (Т. Шевченко), орган надії, передчуття, провидіння (П. Куліш), ключ до "господарства душі", її мандрів у вічність, сферу добра і краси (М. Гоголь). Антропоцентризм, що властивий українському народному світогляду, в якому людина є центром Всесвіту, підсилюється з ідейного боку архетипом софійності світу, що розглядався як Книга Буття, архетип української культури [17].

З давніх давен і донині українці з великою повагою шанують жінку-матір, Богиню-Берегиню людського роду, найвищу субстанцію житейської мудрості, виховного ідеалу, джерела національних самобутніх традицій. Ставленням до жінки-матері визначається рівень культури суспільства. Цей архетип вивищується з-поміж інших через сакральну сутність українського материнства, яке ототожнюється з загальносуспільним — батьківщина. У ньому простежується тяглість поколінь від прадавніх трипільців до сучасних українців.

Заглянемо до карти України, щоб побачити "місця сили" національної материзни. Враховуючи те, що саме часи трипільської культури заклали високий рівень суспільної свідомості, епіцентром духовного єства якого була жінка-мати, Богиня-Берегиня, доречними будуть відвідування таких туристичних локацій, як: Історико-археологічний музей "Прадавня Аратта — Україна" (с. Трипілля, Київська обл.), Державний історико-культурний заповідник "Трипільська культура" (с. Легедзине, Черкаська обл.), Музей трипільської культури Національного історико-етнографічного заповідника "Переяслав"

(м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл.), Борщівський обласний музей з відділенням у печері Вертеба (Тернопільська обл.), інші об'єкти.

Жінка у багатьох мистецьких творах, іконографічних зображеннях втілювала ментальні риси етносу. Для українців нею була, безсумнівно, Софія — Премудрість Божа. Нею постала Оранта в Софії Київській — головному храмі міста. На особливу роль жінки в українській архетипіці, її ментального осердя, що знайшло своє відображення в появі значної кількості Богородичних ікон, вказує Н. Ковальчук. Дослідниця дає розлогу характеристику таким її назвам, як: "Непорушна стіна", "Заступниця старанна", "Покрова", "Несподівана радість", "Милостива цілителька", "Угамування скорботи" та ін. [18].

Пошанування Богородиці в національній християнській традиції вказує на особливу роль жіночого початку в українській ментальності. В цілому, на думку С. Кримського, Київ персоніфікує Богородицю [10]. Навіть поява в місті перших кам'яних християнських храмів — Десятинної церкви, що уособлювала благу вість, Софії Київської, Богородиці Пирогощі, Благовіщенської надбрамної церкви Золотих воріт, комплексу монастирських споруд з храмами Києво-Печерської лаври — є переконливим доказом цьому. Окрім того, Київ стає містом, де Богородична мудрість знайшла собі простір для побудови місцевого устрою і державності [18, с. 209].

Безсумнівно, пошана материнства знайшла своє відображення у великій кількості ікон, що створювались в домашніх умовах. Цей напрям народної православної культури спричинив появу музейних осередків та експозицій по всій Україні в наш час. Окремий сегмент туристів активно відвідують Музей домашньої ікони в історико-культурному комплексі Замок "Радомисль", Музей волинської ікони, інші регіональні музейні заклади.

Архетип матері реалізується в здатності навчати, виховувати, передавати традиції. Світ материнської любові плекає нас як особистість, збагачує духовно, окрилює емоційно, програмує на успіх та досягнення цілей. Україна, як найбільша країна Європи, має розмаїті регіональні відмінності в організації ужиткового простору, народно-пісенної творчості, ментальних особливостей. Однак всі вони проникнуті ідеєю добротворення, любові, толерантності, вихованості, етнічного спадку, патріотичних почуттів.

Тому для охочих доторкнутися до світу традиційного народного ужиткового мистецтва в поєднанні з мальовничими краєвидами в нагоді стануть українські скансени — Національний музей архітектури і побуту в с. Пирогів (Київська обл.), Музей архітектури і побуту імені Климентія Шептицького у Львові "Шевченківський гай", Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини (м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл.), Етнографічний комплекс "Українське село" (с. Бузова, Київська обл.), Закарпатський музей народної архітектури та побуту (м. Ужгород), Сільський музей архітектури та побуту "Старе село" — (с. Колочава, Закарпатська обл.), Етнографічно-ту-

ристський комплекс "Козацький хутір" (с. Стецівка, Черкаська обл.), а також музеї просто неба в с. Крилос та с. Косів Івано-Франківської обл., в с. Рокині поблизу м. Луцька, в с. Писарівка Харківської обл. та інші об'єкти.

Представлені туристичні локації у період загальнодержавних і релігійних свят перетворюються на осередки плекання народних традицій, кристалізації історичної пам'яті, гартування національного духу, єднання українського нації.

Нерозривним у поєднанні з материнством, для українців є архетип батька — мудрого, працелюбного, завжди замисленого, інколи, настороженого та натрудженого. Так склалося історично, що перебуваючи на перетині геополітичних шляхів, Україною пройшлися за влучним висловом Ліни Костенко "всі катки цивілізацій", а тому це сформувало досить специфічний архетип батька-трудівника і батька-захисника.

Найперше, українця асоціювали з селянином, людиною Землі, яка давала йому й продукти харчування, й сили для творчих задумів. Любов, дбайливе ставлення до всього живого була невід'ємною складовою культури українського землеробства. У ставленні до матері-землі виявлялася особлива емоційність і глибока релігійність українства. Вона була присутня в усіх циклах народних обрядових дійств, спостереженнях за природою, буденному житті.

Унікальністю українського світогляду є природна тяга до землі та всього земного як особливого цінісного начала української етнічної душі, своєрідний етнодух Землі, закладений ще в епоху трипільської культури та сформований упродовж тисячолітнього історичного розвитку Української держави. Це не лише природне біорізноманіття, цінні ґрунти, мальовничі ландшафти, сприятливі природно-кліматичні умови, які давали сили для життя, а й синергія етногеокультурних традицій, що відповідно склалися саме на цій території як поєднання духовних цінностей, в яких земля возвеличувалась не лише як годувальниця, а стрижнева вісь ментального буття українців.

Доречно згадати й класифікацію чоловічих архетипів за О. Арестовичем, який виокремив серед них: "Святослава" (в образі характерника), "Єзуїта" (в образах Б. Хмельницького, І. Мазепи, П. Могили) і "Козака Мамая" [17].

Аналізуючи структуру архетипіки через призму українського етнічного туризму важливо звернути увагу на такі його складові, як архетип свободи, доблесті, хоробрості, героїзму, відваги. Він гартувався в генах українського народу під час воєн, битв, військових походів у боротьбі за незалежність України.

За тривалий час в українців сформувався національний ген не завойовника, а захисника. Вітчизняний науковець А. Безпаленко стверджує, що під впливом воєн "українське гармональне депо настільки зжіночнено, що українці є найбільш миролюбною нацією" [19, с. 269]. Домінування в національній архетипіці жіночого начала позбавляє українців агресивної активності.

Формування локальної ідентичності засобами туризму є пріори-

тетним напрямом розвитку території. Цю сучасну стратегію намагаються застосувати органи місцевого управління в окремих регіонах держави. І якщо деякі з них лише точково застосовують таку практику, то місцева громада м. Дніпра підійшла до вирішення цього питання концептуально.

Починаючи з листопада 2016 р. розпочало активну діяльність Комунальне підприємство "Агентство розвитку Дніпра", головна місія якого полягає у створенні сприятливого інвестиційного клімату та формування нового туристичного бренда міста, що має унікальне історичне минуле та інноваційне сьогодення. Серед багатовекторних напрямів діяльності особливу увагу привертає Програма розвитку історії міста і місцевої ідентичності "З Україною в серці" на 2018–2020 рр., затверджена Міською радою м. Дніпра [20].

Документом передбачено створення умов для збереження та подальшого розвитку українських національних самобутніх традицій, історичних цінностей, стабільного та динамічного поширення української культури в усіх вікових та соціальних групах населення; українізації міського простору, формування глибокої національної свідомості. Досвід роботи органів місцевого управління м. Дніпра потребує детального аналізу, вивчення та поширення, тому претендує на окрему наукову розвідку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Викладене надає можливість зробити загальний висновок про те, що українська ментальна архетипіка формувалася під впливом суспільно-політичного та культурно-історичного розвитку Української держави. Нині вона осучаснюється використовуючи засади українського етнічного ренесансу і визначає сучасні вектори розвитку вітчизняного туризму через український етнічний туризм, що вибудовується на цінностях *українського етногеокультурного феномену*. Представлена тенденційність співзвучна з міжнародним досвідом відродження духовних традицій етносів, що формуються на основі усталеної національної архетипіки.

За результатами проведеного дослідження представлено розроблену автором схему наскрізних зв'язків, що визначають взаємозалежність особливостей формування колективної локальної ідентичності від ментальної архетипіки населення в межах адміністративно-територіальної одиниці та наявних різновидів туризму. Пріоритетну роль у реалізації концептуально-ціннісного підходу до розвитку території виконують органи державної влади та органи місцевого самоврядування у процесі публічно-приватного партнерства із зацікавленими представниками бізнесу та громадськості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Про схвалення* Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: розпор. Кабінету Міністрів України від 16 березня 2016 р. № 168–р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80
2. *Сучасний* етнічний ренесанс [Електронний ресурс]. — Режим до-

ступу: http://aa0880kb.blogspot.com/2012/11/blog-post_21.html
3. *Сміт Е. Д.* Національна ідентичність / Е. Сміт ; пер з англ. Петра Таращука. — К. : Основи, 1994. — 224 с.
4. *Дутчак О. І.* Термінологічні проблеми етнотуризму / О. І. Дутчак // Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи : зб. матеріалів ІІ Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 25–26 квітня, 2012 р.). — Львів : ЛІЕТ, 2012. — С. 110 –113.
5. *Муравська С. В.* Етнічний туризм: до проблеми визначення терміна / С. В. Муравська // Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 2–3 березня, 2011 р.). — Львів : ЛІЕТ, 2011. — С. 70–74.
6. *Петранівський В. Л.* Етнокультурний та етнофестивальний туризм: теорія і практика / В. Л. Петранівський, А. С. Лисик // Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи : матеріали наук.-практ. конф. — Львів : ЛІЕТ, 2011. — С. 28–41.
7. *Любіцева О. О.* Туристичні ресурси України / О. О. Любіцева, Є. В. Панкова, В. І. Стафійчук : навч. посіб. — К. : Альтерпрес, 2007. — 369 с.
8. *Сучасні* різновиди туризму: навч. посіб. / М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор. — К. : Знання, 2011. — 334 с.
9. *Кримський С. Б.* Земля — це не тільки ґрунт, а й соціальне явище [Електронний ресурс] // День. — 2004. — 21 січня. — Режим доступу: https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/zemlya-ce-ne-tilki-grunt-ale-y-socialne-yavishche
10. *Крымский С. Б.* Софийная основа сакральной топографии древнего Киева / С. Б. Крымский // Collegium. — 2001. — № 11. — С. 4–29.
11. *Афонін Е. А.* Архетип і соцієтальне / Е. А. Афонін, А. Ю. Мартинов // Публічне управління: теорія і практика: зб. наук. пр. Асоціації докторів наук з держ. упр. — Х. : ДокНаукДержУпр. — Спец. вип. — 2008. — лип. — С. 193–200.
12. *Суший О. В.* Психосоціальна культура державного управління : монографія / О. В. Суший; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. — К.: Світогляд, 2012. — 344 с.
13. *Бауман З.* Индивидуализированное общество [Электронный ресурс] / пер. под ред. В. Л. Иноземцева. — М. : Логос, 2005. — 390 с. // Центр гуманитарных технологий. — Режим доступа : http://gtmarket.ru/laboratory/basis /4993/5006
14. *Котенко Я.* Локальна ідентичність як умова розвитку об'єднаних територіальних громад (навч. модуль) / Я. Котенко. — К. : ІКЦ "Легальний статус", 2016. — 44 с.
15. *Коржов Г.* Територіальні ідентичності: концептуальні інтерпретації в сучасній зарубіжній думці / Г. Коржов // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2010. — № 1. — С. 107–124.
16. *Степико М. Т.* Українська ідентичність: феномен і засади формування. — К.: НІСД, 2011. — 334 с.
17. *Берест П.* Український національний архетип [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/blog/pberest/read/54522/Ukrajinskyj_nacionalnyj_arkhetyp.
18. *Ковальчук Н. Д.* Концепція софійності в контексті православної культури доби Київської Русі / Н. Д. Ковальчук // Гілея: наук. вісн.: зб. наук. пр. — Філософські науки. — 2014. — Вип. 87. — С. 208–211.
19. *Безпаленко А. М.* Морфологічна фігура прегнантності в українській національно-мовній картині світу //

Філологія. — К. : КНУ ім. Т. Шевченка. — 2010. — 30. — С. 262–269.
20. *Агентство* розвитку Дніпра. Офіц. сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://dda.dp.ua.

REFERENCES

1. *The Cabinet* of Ministers of Ukraine (2016), The Order "On Approval of the Strategy for the Development of Tourism and Resorts for the period up to 2026", available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80 (Accessed 26 Mach 2018).
2. *Modern* ethnic renaissance, available at: http://aa0880kb.blogspot.com/2012/11 /blog-post_21.html (Accessed 26 Mach 2018).
3. *Smit E. D.* (1994), Natsional'na identychnist' [National Identity], "Osnovy", Kyiv, Ukraine.
4. *Dutchak O. I.* (2012), "Terminological problems of ethno-tourism", Zbirnyk materialiv II Vseukrainskoi naukovo-prakychnoi konferencii [A collection of materials of the 2-nd All-Ukrainian Scientific and Practical Practical Conference], [Rozvytok ukrains'koho etnoturyzmu: problemy ta perspektyvy] L'viv, Institute of Economics and Tourism, Ukraine, 25–26 April, p. 110 –113.
5. *Muravs'ka S. V.* (2011), "Ethnic tourism: to the problem of definition of the term", Zbirnyk materialiv Vseukrainskoi naukovo-prakychnoi konferencii [A collection of materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Practical Conference], [Rozvytok ukrains'koho etnoturyzmu: problemy ta perspektyvy] L'viv, Institute of Economics and Tourism, Ukraine, 2–3 March, p. 70–74.
6. *Petranivs'kyj V. L. and Lysyk A. S.* (2011), Ethnocultural and ethnofestival tourism: theory and practice [Etnokul'turnyj ta etnofestyval'nyj turyzm: teoriia i praktyka] Zbirnyk aterialiv Vseukrainskoi naukovo-prakychnoi konferencii [A collection of materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Practical Conference], [Rozvytok ukrains'koho etnoturyzmu: problemy ta perspektyvy], L'viv, Institute of Economics and Tourism, Ukraine, 2–3 March, p. 28–41.
7. *Liubitseva O. O., Pankova Ye. V. and Stafijchuk V. I.* (2007), Turystychni resursy Ukrainy [Tourist resources of Ukraine], Al'terpres, Kyiv, Ukraine.
8. *Kliap M. P. and Shandor F. F.* (2011), Suchasni riznovydy turyzmu: [Modern varieties of tourism], Znannia, Ukraine.
9. *Kryms'kyj S. B.* (2004), 'Zemlia — tse ne til'ky grunt, a j sotsial'ne iavysche. "Den.", available at: https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/ zemlya-ce-ne-tilki-grunt-ale-y-socialne-yavishche (Accessed 28 Mach 2018).
10. *Kryms'kyj S. B.* (2001), Sofyjnaia osnova sakral'noj topohrafyy drevneho Kyeva, Collegium, vol. 11, p. 4–29.
11. *Afonin E. A. and Martynov A. Yu.* (2008), "Archetype And Societal" Publichne upravlinnia: teoriia i praktyka : Kharkiv, Spets. Vyp, p. 193–200.
12. *Sushyj O. V.* (2012), Psykhosotsial'na kul'tura derzhavnoho upravlinnia, [Psychosocial culture of public administration], Svitohliad, Kyiv, Ukraine.
13. *Bauman Z.* (2005), Yndyvydualyzyrovannoe obschestvo [Individualized Society], Logos, Moscow, Russia.
14. *Kotenko Ya.* (2016), Lokal'na identychnist' iak umova rozvytku ob'iednanykh terytorial'nykh hromad [Local identity as a condition for the development of united territorial communities], IKTS "Lehal'nyj status", Kyiv, Ukraine.
15. *Korzhov H.* (2010), Territorial identities: conceptual interpretations in contemporary foreign thought, Sotsiolohiia: teoriia, metody, marketynh, vol. 1, p. 107–124.

16. *Stepyko M. T.* (2011), Ukrains'ka identychnist': fenomen i zasady formuvannia, [Ukrainian identity: the phenomenon and principles of formation], NISD, Kyiv, Ukraine.
17. *Berest P.* (2014) "Ukrainian national archetype", available at: http://texty.org.ua/pg/blog/pberest/read/54522/Ukrajinskyj_nacionalnyj_arkhetyp (Accessed 29 Mach 2018).
18. *Koval'chuk N. D.* (2014), "Concept of Sophia in the context of the Orthodox culture of Kievan Rus", Hileia: naukovyj visnyk : Filosofs'ki nauky, vol. 87, p. 208–211.
19. *Bezpalenko A. M.* (2010), "Morphological figure of pretentiousness in the Ukrainian national-language picture of the world", Filolohiia, vol. 30, p. 262–269.
20. *Ahentstvo* rozvytku Dnipra. Ofitsijnyj sajt, available at: http://dda.dp.ua, (Accessed 29 Mach 2018).

УДК 35:316.77:341.1/8

Голованова Наталя Вікторівна,
аспірант 3-го курсу кафедри політології та філософії Харківського регіонального інституту Національної академії державного управління при Президентові України, 61000 м. Харків, Московський просп., 75, тел.: +38 (097) 946 90 79, (099) 146 60 19, e-mail: natalya041162@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6729-2226

Голованова Наталья Викторовна,
аспирант 3-го курса кафедры политологии и философии Харьковского регионального института Национальной академии государственного управления при Президенте Украины, 61000, г. Харьков, Московский просп., 75, тел.: +38 (097) 946 90 79, (099) 146 60 19 e-mail: natalya041162@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6729-2226

Holovanova Natalia Viktorivna,
Ph.D. student of the 3rd year of the Department of Political Science and Philosophy of the Kharkiv Regional Institute of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, 61000, Kharkiv, Moskovskyi Prospekt, 75, tel.: +38 (097) 946 90 79, (099) 146 60 19, e-mail: natalya041162@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6729-2226
DOI https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.101

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У ПРОСТОРІ УКРАЇНА–ЄС (У СВІТЛІ ТЛУМАЧЕНЬ ПЛОТИНА, ЛЕВІНАСА І СИНКРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ У ФІЛОСОФІЇ ДАВНЬОГО КИЄВА)

Анотація. Уточнено властивості сучасного медіапростору як суперпозиції фізичного, інформаційного та віртуального світів. Узагальнено різні підходи до понять “медіапростір”, “буття”, “іншість”, “контекст” в епоху постмодерну. Представлено питання європейської єдності у генезі, основні витоки інтеграції по-європейськи, причини проблемності збереження європейської ідентичності, діалогу та пов’язаної з ним теми розуміння в епоху метамодерну. Розглянуто інтерпретації цих понять Плотина, Левінаса та основні

характеристики філософії Київської Русі. Проаналізовано основні договори та джерела "м'якого" права Ради Європи в інформаційній сфері та цінності, які вони несуть своїм змістом. Розглянуто спільні дії України, Європейського Союзу та Ради Європи щодо впровадження прозорості медіавласності, мовлення територіальних громад, суспільного мовлення, цифрового мовлення, заходів з питань інформаційної безпеки. Проаналізовано зміст Угоди про асоціацію Європейського Союзу та України і акценти щодо захисту прав людини у системі міжнародного права. Наголошено на необхідності гнучких підходів та перегляді публічної політики у всіх сферах в умовах глобалізації. Приведені ціннісні принципи нового публічного урядування та основні регуляторні механізми в європейському кіберпросторі. Зазначені принципи та історія розвитку мовлення територіальних громад у Європі. Наголошено на пріоритетах державної політики в інформаційній сфері. Визначено проблеми вироблення сучасної інформаційної політики України. Запропоновані напрями удосконалення концепції сучасного європейського медіапростору та інформаційної політики у регіоні.

Ключові слова: європейська єдність, європейська ідентичність, європейський медіапростір, джерела "м'якого" права, прозорість медіавласності, мовлення територіальних громад, суспільне мовлення, цифрове мовлення, інформаційна безпека, інформаційна політика.

ЦЕННОСТНЫЕ ОРИЕНТИРЫ ИНФОРМАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ В ПРОСТРАНСТВЕ УКРАИНА–ЕС (В СВЕТЕ ТОЛКОВАНИЙ ПЛОТИНА, ЛЕВИНАСА И СИНКРЕТИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ В ФИЛОСОФИИ ДРЕВНЕГО КИЕВА)

Аннотация. Уточнены характеристики современного медиапространства как суперпозиции физического, информационного и виртуального миров. Обобщены различные подходы к понятиям "медиапространство", "бытие", "различность", "контекст" в эпоху постмодерна. Представлены вопросы европейского единства в генезисе, основные истоки интеграции по-европейски, причины проблемности сохранения европейской идентичности, диалога и связанной с ним темы понимания в эпоху метамодерна. Рассмотрены интерпретации этих понятий Плотина, Левинаса и основные черты философии Киевской Руси. Проанализированы основные договоры и источники "мягкого" права Совета Европы в информационной сфере и ценности, которые они несут своим содержанием. Рассмотрены совместные действия Украины, Европейского Союза и Совета Европы по внедрению прозрачности медиасобственности, вещания территориальных общин, общественного вещания, цифрового вещания, мероприятий по вопросам информационной безопасности. Проанализированы содержание Договора об ассоциации Европейского и Украины и акценты по защите прав человека в системе международного права. Отмечена необходимость гибких подходов и пересмотра публичной политики во всех сферах в условиях глобализации. Приведены

ценностные принципы нового публичного управления и основные регуляторные механизмы в европейском киберпространстве. Указаны принципы и история развития вещания территориальных общин в Европе. Отмечены приоритеты государственной политики в информационной сфере. Определены проблемы выработки современной информационной политики Украины. Предложены направления совершенствования концепции современного европейского медиапространства и информационной политики в регионе.

Ключевые слова: европейское единство, европейская идентичность, европейское медиапространство, источники "мягкого" права, прозрачность медиасобственности, вещание территориальных общин, общественное вещание, цифровое вещание, информационная безопасность, информационная политика.

VALUES OF INFORMATION POLICY IN THE SPACE OF UKRAINE-EU (IN THE LIGHT OF PLOTIN, LEVINAS AND SYNCRETIC APPROACHES IN THE PHILOSOPHY OF ANCIENT KYIV)

Abstract. Properties of modern media space as a superposition of the physical, informational and virtual worlds are specified. Different approaches to the concepts of "media space", "being", "otherness", "context" in the postmodern era are generalized. The questions of European unity in the genesis, the main sources of integration in Europe, the causes of the problem of preserving European identity, dialogue and related topics of understanding and problems of European identity in the metamodern era are presented. The interpretation of these concepts of Plotinus, Levinas and the main features of the philosophy of the Kievan Rus is considered. The main treaties and sources of soft law of the Council of Europe in the information sphere and the values that they carry with their content are analyzed. The joint actions of Ukraine, the European Union and the Council of Europe on implementation of transparency of media ownership, broadcasting of territorial communities, public broadcasting, digital broadcasting, information security measures are considered. The content of the Association Agreement between Ukraine and Ukraine and the emphasis on the protection of human rights in the system of international law are analyzed. The need for flexible approaches and a review of public policy in all areas in the context of globalization are emphasized. The main regulatory mechanisms in European cyberspace are presented. Principles and the history of the development of broadcasting of territorial communities in Europe are mentioned. The priorities of the state policy in the informational sphere are emphasized. The problems of development of modern information policy of Ukraine are determined. Directions of improvement of the concept of modern European media space and information policy in the region are proposed.

Keywords: European unity, European identity, European media space, sources of soft law, media ownership transparency, broadcasting of territorial communities, public broadcasting, digital broadcasting, information security, information policy.

Постановка проблеми. Є різні підходи до розуміння сутності поняття медіапростору як такого та концепції інформаційного суспільства й до розуміння сутності глобалізації. З'ясування ціннісних вимірів медіапростору Україна–ЄС, який відтворює спільну інформаційну політику Європи й України, є важливим для уточнення цих понять і для напрацювання принципів інформаційної політики держав на етапі метамодерну як таких із певною перспективою у часі. Також важливим є розуміння витоків питання — історико-філософських аспектів формування інформаційної політики в Україні та Європі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання медіапростору та інформаційної політики досліджується у роботах Л. Абу-Луголд, П. Адамса, А. Аппадураі, Д. Аркілли, З. Баумана, У. Бека, Д. Белла, П. Бергера, Д. Блеквелла, Ж. Бодріяра, Н. Больца, С. Болл-Рокича, А. Бріггза, М. Бугайські, П. Бурдьє, Е. Гідденса, Є. Гофмана, Р. Дарендорфа, К. Девідсона, Ж. Дельоза, Ж. Деррида, М. Дефлюера, Ф. Діна, І. Дзялошинського, Г. Зиммеля, Л. Іригарея, М. Кастельса, П. Коблі, Р. Кордрі, Н. Коулдрі, Р. Куденхова-Калергі, П. Лазарсфельда, Ж. Лакана, Г. Лассвела, А. Лефевра, Е. Левінаса, С. Леша, В. Ліппмана, Е. Лоренца, Т. Лукмана, Т. Люка, А. Маккарті, Г. Маклюена, Є. Нім, І. Пригожина, Д. Рашкоффа, Р. Робертсона, Д. Ронфледа, Е. Россі, П. Сорокіна, А. Спінеллі, Р. Стултса, Ф. Уебстера, М. Уотерса, М. Флера, Д. Фолкхаймера, М. Фуко, С. Харрісона, А. Янссона, вітчизняних дослідників М. Бурича, Є. Волкової, С. Грицай, Л. Зубанової, В. Ільганаєвої, С. Кулібаби, О. Крюкова, О. Петрунька, Т. Піскун, Г. Почепцова, М. Фезерстоуна, Р. Шведа, К. Шорома, Є. Юдіної та ін. Співробітництво України та Ради Європи, зокрема з питань інформаційної політики, серед вітчизняних науковців досліджують М. Анісімова, О. В'юницька, Л. Гіждіван, С. Горбатюк, І. Грицяк, В. Дзюндзюк, М. Жук, Н. Малиш, С. Матяж, Б. Мелех, С. Москаленко, А. Пазюк, Т. Перга, А. Полешко, П. Рабінович, І. Розпутенко, І. Тодоров, Ю. Федунь, В. Ціватий та ін.

Метою статті є з'ясування ціннісних вимірів медіапростору Україна–ЄС, які створює спільна інформаційна політика Європи та України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобальний медіапростір усуває всі традиційні обмеження фізичного простору та скасовує будь-яку географічну віддаленість, а подальша глобалізація розкриває перед людством унікальні інформаційні, освітні, наукові та культурні можливості, формуючи людину медійну й нову, медійну цивілізацію. Актуальним стає платонівське metaxis — коливання між протилежним та одночасне їх використання. Це платонівське поняття частково визначає зміст метамодернізму. Народження неоплатонізму пов'язують з античним філософом Плотином. Його вчення про подвійну діяльність і звернення до медіаплатонізму дають певний інструмент тлумачення зазначених понять і змістів: "від Єдиного "через розмаїття" походить множинність іншого — необмежена "вторинна" діяльність, яка ще не є

Розумом, а є утворюючою силою", — таку діяльність Плотин називає "невизначене життя" (або "невизначена діада" — принцип множинності і невизначеності, існування якого було сформоване в найдавнішій платонівській традиції); це вторинна й необмежена діяльність, яка бере початок від Єдиного, до нього, зрештою, і повертається з певного роду "оберненням" [8, с. 393].

У зв'язку з цим Плотин говорить про "погляд, який ще не бачить". Такий тип мислення — не є "дискурсивним", не є "інференційним", а охоплює "все одразу". Діяльність плотинівського розуму є безкінечною й вічною, оскільки перебуває поза межами часу й тому виключає тривалість, неповноту. Крім того, Плотин значно глибше, ніж це до нього зробили платоніки, розвиває платонівську думку про красу, ототожнюючи її з досконалістю ідеального світу. Ступеням буття, за Плотином, відповідають ступені життя та ступені "яскравості від досконалого світу розуму до темряви найнижчих ступенів реальності, до матерії бачення форм, до матерії; бачення форм з боку Розуму уподібнюється світлу, що бачить інше світло, без зовнішніх засобів" [8, с. 394–395; 200].

Сучасні дослідники розвивають підходи до понять "медіапростір", "буття" й "іншість". За ідеями Б. Андерсона, "новий світовий порядок" ґрунтувався на "уявлених спільнотах". Постмодерні "неосвітові порядки", згідно з ідеями Т. Люка, є прикладами віртуальних спільнот, яким притаманний настільки високий рівень гіперабстракції, що час руйнує історію, простір — реальність, а плин образів/інформації — соціальність. Паралельно відбувається перехід від "реальної політики", яку здійснювали нації-держави в "історичному просторі", до гіперреальної політики, яку втілюють під- і понаднаціональні колективні актори в постісторичному "кіберпросторі". "Модель" передує гіперреальному, гіперреальне "анулює" реальність. "Модель" має комбінаторний характер, за Ф. де Сосюром, моделі є "системами знаків", "мініатюризованими одиницями", з них формуються "матриці", "банки пам'яті". За Кінгом, урбанна та глобальна модерність, — простір, де "все тверде вивітрюється на повітрі", причина — космополітизм потоків. За З. Бауманом, починає діяти стрижнева суперечність між "системністю" та "непередбачуваністю".

Твори Ж. Дельоза, Ж. Деррида, Л. Іригарея, Ж. Лакана та М. Фуко перемістили наголос із закритої ідентичності на неясність і відмінність. Втрату фіксованих ідентичностей, яку деякі члени Франкфуртської школи сприйняли за ознаку занепаду, інші витлумачили як передвісника нової форми суспільства. Західна цивілізація опинилася перед подвійним викликом: ззовні — гібридизація західної культури внаслідок руху людей і символів з африканських, азійських та інших "орієнтальних" джерел, усередині — криза модерності.

Ми говоримо про суміш культур, поліетнічність, але недооцінюємо того, що Л. Абу-Луголд назвала "половинностями". При цьому явища культурного націоналізму на кшталт

“ніхонджінрону” (дискурс про унікальність Японії) — загальновживана практика [17, с. 25–31, 42–46].

На часі бачення медіапростору як суперпозиції фізичного, інформаційного та віртуального світів. Трансформується бачення поняття “контекст”. Сприйняття явища чи людини у контексті минулого, контексті майбутнього, контексті, який є суперпозицією контекстів різних часів тощо, руйнує саме поняття часу, а сприйняття об’єкта у просторі у контексті віртуалізації простору, абстрагування та пересування руйнує поняття самого простору. Трансформують картину медіапростору Космос і штучний суперінтелект. Навіть прогнозні свідчення про вплив цих чинників у майбутньому (теорії С. Вайнберга, Ф. Дайсона, М. Тегмарка) суттєво трансформують зміст, картину й наше уявлення про медіапростір [29, с. 11–19]. Важливим є когнітивний підхід (Д. Блеквелл, К. Девідсон, Ф. Дін, Р. Кордрі) [18].

Одними із суттєвих складових медіапростору, важливими чинниками формування інформаційної політики є діалог і пов’язана з ним тема розуміння. Діалог є складним, багатовимірним явищем, яке в світлі викликів новітнього часу та модернізації державної інформаційної політики слід вивчати окремо. По праву неперевершеним теоретиком діалогу вважають Еманюеля Левінаса. Левінас спирається на феноменологічну спадщину Гуссерля та Хайдеггера й бачить в іншому співрозмовника, якого є бажання зрозуміти, але стосунки з ним виходять за межі розуміння. За Е. Левінасом, окрема істота може вважати себе тотальністю, лише коли не в змозі мислити [10, с. 9–10]. Як така, що мислить, людина є тим, для кого зовнішній світ існує. Звідси — його філософія “третього” [10, с. 16–18]. Е. Левінас розкриває теми існування, ментальності, боголюдини, нової раціональності за Габріелем Марселем, страждання і тему міжлюдського. Він пише свою теорію промовляння як задоволення [10, с. 84–88, 115–117]. У розділі “Від “єдиного” до “іншого”. Трансценденція і час” Левінас викладає свою феноменологію усуспільнення — “відповідальність, що, без сумніву, зберігає секрети усуспільнення, чия цілісна безкорисність, нехай даремна в цих межах, називається любов’ю до ближнього...” [10, с. 169]. Левінас дає бачення “Я” і “Я-взагалі” у спілкуванні, поняття усуспільнення у контексті часу в цілому, у контексті минулого та чистого майбутнього [10, с. 183–193].

Зазначені закономірності відбиваються, зокрема, в європейському інформаційному медіапросторі, серед іншого і в просторі Україна–ЄС.

Генеза європейської єдності втілюється у творах П. Дюбуа “Повернення Святої Землі”, Д. Аліг’єрі “Про монархії”, М. де Бетюн “Герцог Сюллі”, В. Пенна “Все про сучасний та майбутній мир у Європі”, Дж. Бейлерса, Ш. Сен-П’єра та ін. Концепціями євроінтеграції стали федералізм, функціоналізм, неофункціоналізм, транзакціоналізм і теорія інтерговернменталізму. Основоположником нової концепції миру став І. Кант. Ідеї його “Проекту вічного миру” є такими: мирний договір знищує всі причини майбутніх воєн; жодна держава не може бути

захоплена іншою як спадок або в результаті обміну, купівлі, або як подарунок; постійні армії згодом повинні зникнути; має бути заборонене використання державних позик на підготовку до війни та її ведення; жодна держава не має права втрутитися у справи іншої держави; жодна держава під час війни не може проводити такі дії, які унеможливлять взаємну довіру в майбутньому.

Ідея європейської єдності реалізовувалася кількома етапами. У 20–40-ві роки XX ст. Р. Куденхов-Калергі в книзі-маніфесті "Пан-Європа" (1923 р.) виклав принципи імплементації цієї ідеї: переведення ресурсів під колективний контроль, подолання протистояння між Німеччиною та Францією і взаємне визнання та гарантія кордонів, створення пан-європейського митного союзу та спільного економічного простору, створення "Сполучених Штатів Європи".

У 1933 р. була запропонована нова програма Пан-європейського союзу. Після 40-х років ідея європейської єдності втілилася у "Плані Тард'є". Друга світова війна відродила ідею "єдиної Європи" (А. Спінеллі, Е. Россі, У. Черчилль); після неї почалося втілення ідеї за принципом наднаціональності Ж. Моне: "саме люди є істинною основою цивілізації".

Окремі етапи втілення ідеї були такими: 40–50-ті роки XX ст.; 50–90-ті роки XX ст., 90-ті роки — нинішній час, утворення нового європейського культурного простору, єдина спадщина (міфи, символи, спогади) [2, с. 7–19, 30–49].

Основні витоки інтеграції по-європейськи є такими: впорядкований індивідуалізм, сформований римським правом; особиста свобода, специфічний характер господарювання, суперечності між приватною власністю та партикуляризмом, колективне управління, об'єднуючий фактор європейської ідентичності, політична система — "картель еліт" (Р. Дарендорф), ставка на науку й технології, утворення єдиного наукового простору.

Причинами проблемності збереження європейської ідентичності (за Р. Шведом, К. Шором, П. Бергером, Р. Дарендорфом та У. Беком) є ті виклики, з якими стикається сучасна публічна політика держав: процес подальшого розширення Євросоюзу, формування нового світоустрою, процеси глобалізації, зміна природи, структури й форм модерних держав ("денаціоналізація — ерозія або трансформація національної держави у державу транснаціональну"), зміна характеру цивілізаційних загроз і нездатність національних держав самостійно вирішувати проблеми безпеки, руйнування/стирання кордонів, формування інформаційного суспільства, потреба альтернативних орієнтирів, зростання рівня масових міграцій людей, появи феномену номадизму як нового способу життя та мислення людини у XXI ст., трансформування смислового поля диспозиції "свій — чужий — інший", трансформація ідентичності, масова культура, криза журналістики та ін.

З огляду на зазначені виклики у формуванні інформаційної політики ЄС та Рада Європи спираються на принципи New Public Governance, яке запроваджує форми управління, орієнтовані на споживача, ринок і

власних співробітників (перехід від адміністрування до менеджменту); приділяє значну увагу досягненню результатів і персональній відповідальності керівників; орієнтується на створення гнучких організацій, відмовляється від принципу чіткого розподілу політичної та адміністративної діяльності, використовує певні ринкові методи у своїй діяльності, підтримує тенденцію до зменшення ступеня й сфери впливу органів влади, приділяє значну увагу чіткому та якісному визначенню організаційних і персональних цілей.

Ціннісні принципи New Public Governance є такими:

- не ізольований, а партнерський характер процесу ухвалення рішень;
- розподілена відповідальність;
- скоординовані й інтегровані цілі та завдання;
- критерій успіху — не результат, а процес;
- ключовий атрибут — не професіоналізм, а чутливість;
- орієнтири: мережі, інтеракції, взаємодія, колективні дії, взаємовідповідальність, відкритість, підзаконність, партнерство, діалог, керованість, довіра, розмаїття мов, зорієнтованість на консенсус [16, с. 115–119].

13 червня 2017 р. Європейський Союз та Україна провели щорічний Діалог з питань прав людини. В Угоді про асоціацію вони заявили про взаємну повагу до таких спільних цінностей, як демократичні принципи, верховенство права, ефективне управління, права людини та засадничі свободи. Водночас є прагнення зберегти розмаїття європейських культур, толерантність і свободу особистості, вирішити проблеми (як-то ксенофобія, національні меншини, нетерпимість, навколишнє середовище, наркотики, злочинність, зовнішня агресія) та підтримати реформи у країнах ЄС.

Такі цінності були заявлені практично в усіх документах 1991–2017 рр., ухвалених Радою Європи щодо України, починаючи з Декларації Ради Європи щодо України від 02.12.1991 р. [19–28]. Спільна програма ЄС та РЄ "Зміцнення інформаційного суспільства в Україні" 2015 р. містить План дій з лібералізації ЄС візового режиму для України [5]. Діяльність Ради Європи, членом якої Україна стала після приєднання до Статуту РЄ 9 листопада 1995 р., передбачає розвиток міжнародно-правового регулювання інформаційної сфери.

Усі документи, які ухвалюються на рівні ЄС щодо медіапростору, зокрема Інтернету, як керівні принципи мають такі акценти щодо захисту прав людини: доступ і недискримінація, свобода вираження думок та інформації, зібрання, об'єднання й участь, приватне життя та захист даних, освіта й грамотність, діти та молодь, ефективні механізми правового захисту [6, с. 172, 195–202].

В умовах глобалізації стає важливим питання гнучких підходів, перегляду стилю публічної політики в усіх сферах. Можна виділити чотири основні конкуруючі регуляторні механізми у кіберпросторі: національно-правове регулювання сфери телекомунікацій, саморегулювання на рівні окремих компаній чи корпорацій, двосторонні угоди між ЄС та

його країнами-членами із США або між окремими компаніями та багатосторонні переговорні платформи, наприклад, ОЕСР, ICANN, СОТ, ООН [6, с. 53–54].

Медіареформи є одним із зобов'язань України перед Європейським Союзом у рамках виконання Угоди про асоціацію, що була синхронно ратифікована сторонами у вересні 2014 р. Серед найбільш важливих спільних проектів у межах Рамкової програми співробітництва (РПС) України з Радою Європи та Євросоюзом 2014–2017 рр. є проект "Свобода медіа в Україні". Поняття "свобода медіа" є одним із базових у визначенні наявності "свободи думок" [24].

Протягом 2014–2017 рр. в Україні впроваджено дії щодо:

- надання телерадіоорганізаціями та провайдерами програмної послуги — інформації про структуру медіавласності (прозорість медіавласності);
- мовлення територіальних громад;
- суспільного мовлення;
- цифрового мовлення;
- заходів з питань інформаційної безпеки [3; 7; 13; 14].

Мовлення громад діє на базі громадянського суспільства та участі суспільства. Воно є незалежним від державної влади, в т. ч. місцевої, і створюється шляхом добровільного об'єднання, діє із суспільною метою, а не заради приватної вигоди, забезпечує громадам доступ до інформації та надає право голосу, сприяє дискусіям на рівні громад, обміну інформацією та знаннями, а також допомагає ухвалювати суспільно важливі рішення, що поглиблює демократію у країні. На цих засадах працює мовлення територіальних громад у Європі, створене у Західній Європі у 1980-х років одночасно з початком розвитку приватного мовлення, у Східній Європі — на початку 1990-х років разом із розвитком державного мовлення по завершенні радянського періоду; зараз воно найбільш представлене у Данії, Франції, Італії, Нідерландах і Сполученому Королівстві, є у Чехії, Естонії, Литві, Польщі й Румунії [11, с. 3–6].

6–7 червня 2017 р. у Києві відбувся експертний семінар "Європейські практики щодо інформаційної безпеки: законодавчі інновації та особливості імплементації", у процесі якого були обговорені Доктрина інформаційної безпеки України, 2017 р., Резолюція Європейського Парламенту від 23 листопада 2016 р. про стратегічні комунікації ЄС для протидії пропаганді проти нього третіми сторонами (2016/2030(INI) та досвід європейських країн з питань безпеки.

Проголошено пріоритети державної політики в інформаційній сфері, зокрема: створення інтегрованої системи оцінювання інформаційних загроз, удосконалення повноважень регуляторних органів, які здійснюють діяльність щодо інформаційного простору держави; визначення механізмів регулювання, забезпечення повного покриття території України цифровим та Інтернет-мовленням, насамперед у прикордонних районах, а також на тимчасово окупованих територіях, боротьба з дезінформацією та деструктивною інформацією з боку Російської Фе-

дерації; стимулювання розвитку національного виробництва текстового й аудіовізуального контенту, зокрема шляхом створення системи квотування; забезпечення функціонування і належного фінансування Суспільного телебачення і радіомовлення України, створення системи мовлення територіальних громад, підтримка вітчизняної книговидавничої справи, зокрема перекладів іноземних творів; розвиток правових інструментів захисту прав людини та громадянина на вільний доступ до інформації тощо, комплексна підтримка розвитку механізмів саморегуляції засобів масової інформації, підвищення медіаграмотності суспільства, розвиток механізмів електронного урядування, інформування громадян України про діяльність органів державної влади, розвиток сервісів, спрямованих на більш масштабне й ефективне залучення громадськості до ухвалення рішень органами державної влади й органами місцевого самоврядування, сприяння формуванню культури суспільної дискусії та формування позитивного міжнародного іміджу України [4, с. 11–14].

У 2016 р. ухвалено Концепцію популяризації України у світі [9].

Проблемами вироблення сучасної інформаційної політики суто України, а отже, впровадження базових цінностей є брак універсальності підходів, їх антропоцентричної та когнітивної складової, вплив тоталітарних принципів, низькі просвітницькі та духовні стандарти як база законотворчості, мінімізована вага особистості в державі, засилля законів і підзаконних актів, їх нелаконізм, слабка кадрова політика й мінімальна роль у виробленні рішень спільноти вчених, митців, експертів і громади.

Недостатнім є спирання на історичні витоки української державності як такі. Україна здатна втілити у європейському медіапросторі цінності, які їй притаманні з часів Київської Русі, адже особливостями саме філософії цієї давньої держави є синкретизм, різноманітність підходів і поліфонія, кордоцентризм і любомудріє, києвоцентризм, єрусалимоцентризм і подорож, а також погляд на Київ як на втілення ідеї "граду Божого" на землі [1, с. 67–125].

Висновки та перспективи подальших досліджень. За умов ущільнення ноосфери, динамізму глобального медіапростору й насичення простору соціальними змістами маємо медіапростір Україна–ЄС багатоемоційним, полілогічним і полізмістовним. У формуванні інформаційної політики ЄС та Рада Європи спираються на принципи New Public Governance.

Україна останніми роками зазнала втрат щодо конкурентоспроможності. За умов негараздів економічної глобалізації (надвиробництво, надспоживання, фіктивні гроші) й такої загрози, як воєнна експансія, вона мусить виробляти інформаційну політику з урахуванням цих загроз.

На порядку денному стоїть універсальне міжнародно-правове регулювання Інтернету, кіберпростору та медіапростору. Потрібні підходи й методи постнекласичних наук, потрібна побудова єдиного європейського простору з урахуванням простору світового.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Кіярдонна Р.* Плотин / у кн. "Історія європейської цивілізації. Рим" під ред. Умберто Еко. — Харків: Фоліо, 2014. — 1104 с.
2. *Плотин.* Эннеады [Електронний ресурс] / Избранные трактаты. — Режим доступу: http://www.theosophy.ru/lib/enne-ogl.htm
3. *Фезерстоун М., Леш. С.* Глобалізація, модерність і опросторовлення суспільної теорії // у кн. "Глобальні модерності", за ред. М. Фезерстоуна, С. Леша та Р. Робертсона, сер. "Зміна парадигми". — К.: Ніка-Центр, 2013. — 400 с.
4. *Tegmark M.* The Mathematical Universe [Електронний ресурс] / October 2007. — Режим доступу: https://arxiv.org/pdf/0704.0646.pdf
5. *Blackwell J.* Leverage the Cognitive Domain of War [Електронний ресурс] / September 2012. — Режим доступу: http://www.css.ethz.ch/en/services/digital-library/articles/article.html/153109/pdf
6. *Левінас Е.* Між нами. Дослідження думки-про-іншого / Еманюель Левінас // Бібліотека XXI століття. — К.: Дух і Літера; Задруга, 1999. — 312 с.
7. *Convention* for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, 1950 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf
8. *Convention* for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data, 1981 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/108
9. *Council* of Europe Convention on Cinematographic Co-Production (revised) 2017 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/220
10. *European* Convention on the Legal Protection of Services based on, or consisting of, Conditional Access, 2001 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/178.htm
11. *Full* chronology of EU-Ukraine relations [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/eu_ukraine/chronology/index_en.htm
12. *Raboy M.* Media and Democratization in the Information Society [Електронний ресурс] / M. Raboy // Communicating in the Information Society, edited by Bruce Girard and Sean O Siochru. — Geneva: UNRISD, 2003. — P. 113. https://rm.coe.int/1680599369 http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/httpNetITFramePDF?ReadForm&parentunid=26BE21C65B15A339C1256E550056A85F&parentdoctype=documentauxiliarypage&netitpath=80256B3C005BCCF9/(httpAuxPages)/26BE21C65B15A339C1256E550056A85F/$file/raboy.pdf
13. *Declaration* of the Committee of Ministers on human rights and the rule of law in the Information Society, 2005 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.coe.int/t/dgap/goodgovernance/Activities/Public_participation_internet_governance/Declaration-Information-Society/011_DeclarationFinal%20text_en.asp
14. *Recommendation* Rec(2002)1 of the Committee of Ministers to member states on the Guiding principles for sustainable spatial development of the European Continent, 2002 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bbsr.bund.de/BBSR/EN/Publications/

IzR/2003/7Appendix5.pdf?__blob=publicationFile&v=3
15. *Recommendation* Rec(2004)15 of the Committee of Ministers to member states on electronic governance ("e-governance"), 2004 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.coe.int/t/dgap/goodgovernance/Activities/Key-exts/Recommendations/00Rec_2004_15e-gov_en.asp
16. *Resolution* 1191 (1999) Information society and a digital world [Електронний ресурс] // Official Gazette of the Council of Europe. — May 1999. — Режим доступу: http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta99/ERES1191.htm
17. *Зміцнення* інформаційного суспільства в Україні [Електронний ресурс] // IGF-UA 2015. Роман Шлапак, Керівник Спільної програми Європейського Союзу та Ради Європи. — Режим доступу: http://old.inau.org.ua/15.3426.1.0.1.0.phtml
18. *Інтеграція* України в європейське інформаційне суспільство: виклики та завдання [Електронний ресурс] / упорядкув. і заг. ред. А. В. Пазюк. — Київ, 2014. — Режим доступу: https://rm.coe.int/1680599369
19. *Договори* та конвенції Ради Європи, ратифіковані Україною [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.coe.int/ru/web/conventions/search-on-states/-/conventions/treaty/country/U
20. *Інфографіка* [Електронний ресурс] // Сайт Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення. — Режим доступу: https://www.nrada.gov.ua/category/infografika/
21. *Проект* Закону про засади діяльності мовлення територіальних громад в Україні 22.12.2017 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60789
22. *Прозорість* медіавласності [Електронний ресурс] // Сайт Нац. ради України з питань телебачення і радіомовлення. — Режим доступу: https://www.nrada.gov.ua/prozorist-mediavlasnosti/
23. *Суспільне* мовлення [Електронний ресурс] // зб. документів Ради Європи. — Режим доступу: https://rm.coe.int/native/1680706eb2
24. *Мовлення* громад в Україні: можливості для розвитку [Електронний ресурс] // Аналітичний звіт, Стівен Баклі. — Режим доступу: https://rm.coe.int/16806a6732
25. *Європейські* практики щодо інформаційної безпеки: законодавчі інновації та особливості імплементації // Матеріали семінару, 6–7 червня 2017 р., проект Ради Європи "Зміцнення свободи медіа та створення системи Суспільного мовлення в Україні". — Київ, 2017. — 55 с.
26. *Концепція* популяризації України у світі [Електронний ресурс] / 2016. — Режим доступу: http://mip.gov.ua/files/pdf/MIP_Pop_Ukr_04.pdf
27. *Горський В.* Біля джерел / В. Горський. — К.: ВД "Києво-Могилянська академія", 2006. — 262 с.

REFERENCES

1. *Kiiardonna R.* (2014) Plotyn / "Istoriia yevropeiskoi tsyvilizatsii. Rym" [History of European civilization], ed. Umberto Eko / Folio, Kharkiv, Ukraine.
2. *Plotyn.* Enneadi [Enneads] / Selected treatises / available at: http://www.theosophy.ru/lib/enne-ogl.htm
3. *Fezerstoun M., Lesh S.* (2013) Hlobalizatsiia, modernist i oprostorovlennia suspilnoi teorii [Globalization, moderation and opproportionation of social theory] // "Hlobalni modernosti" [in the book. "Global Modernities"], ed. M. Fezerstoun, S. Lesh and R. Robert-

son, ser. “Zmina paradyhmy” [Changing the paradigm] / Nika-Center, Kyiv, Ukraine.
4. *Tegmark M.* (2007) The Mathematical Universe, available at: https://arxiv.org/pdf/0704.0646.pdf
5. *Blackwell J.* (2012) Leverage the Cognitive Domain of War, available at: http://www.css.ethz.ch/en/services/digital-library/articles/article.html/153109/pdf
6. *Levinas E.* (1999) Mizh namy. Doslidzhennia dumky-pro-inshoho [Between us. The study of thought-about-another] / Emaniuel Levinas // Biblioteka XXI stolittia [Library of the XXI Century] / Dukh i Litera. Zadruha, Kyiv, Ukraine.
7. *Convention* for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, 1950, available at: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf
8. *Convention* for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data, 1981, available at: http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/108
9. *Council* of Europe Convention on Cinematographic Co-Production (revised), 2017, available at: http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/220
10. *European* Convention on the Legal Protection of Services based on, or consisting of, Conditional Access, 2001, available at: http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/178.htm
11. *Full* chronology of EU-Ukraine relations, available at: http://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/eu_ukraine/chronology/index_en.htm
12. *Raboy M.* (2003) Media and Democratization in the Information Society / M. Raboy // Communicating in the Information Society, ed. Bruce Girard and Sean O Siochru, UNRISD, Geneva, available at: https://rm.coe.int/1680599369 http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/httpNetITFramePDF?ReadForm&parentunid=26BE21C65B15A339C1256E550056A85F&parentdoctype=documentauxiliarypage&netitpath=80256B3C005BCCF9/(httpAuxPages)/26BE21C65B15A339C1256E550056A85F/$file/raboy.pdf
13. *Declaration* of the Committee of Ministers on human rights and the rule of law in the Information Society, 2005, available at: http://www.coe.int/t/dgap/goodgovernance/Activities/Public_participation_internet_governance/Declaration-Information-Society/011_DeclarationFinal%20text_en.asp
14. *Recommendation* Rec(2002)1 of the Committee of Ministers to member states on the Guiding principles for sustainable spatial development of the European Continent, 2002, available at: http://www.bbsr.bund.de/BBSR/EN/Publications/IzR/2003/7Appendix5.pdf?__blob=publicationFile&v=3
15. *Recommendation* Rec (2004)15 of the Committee of Ministers to member states on electronic governance (“e-governance”), 2004 available at: http://www.coe.int/t/dgap/goodgovernance/Activities/Key-exts/Recommendations/00Rec_2004_15e-gov_en.asp
16. *Resolution* 1191 (1999) Information society and a digital world [Електронний ресурс] // Official Gazette of the Council of Europe, available at: http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta99/ERES1191.htm
17. *Zmitsnennia* informatsiinoho suspilstva v Ukraini (2015) [Strengthening the Information Society in Ukraine] // ed. Roman Shlapak

/ available at: http://old.inau.org.ua/15.3426.1.0.1.0.phtml
18. *Intehratsiia* Ukrainy v yevropeiske informatsiine suspilstvo: vyklyky ta zavdannia (2014) [Integration of Ukraine into the European Information Society: Challenges and Tasks] // ed. Paziuk A. V. / Kyiv, Ukraine, available at: https://rm.coe.int/1680599369
19. *Dohovory* ta konventsii Rady Yevropy, ratyfikovani Ukrainoi [Treaties and conventions of the Council of Europe ratified by Ukraine] // available at: http://www.coe.int/ru/web/conventions/search-on-states/-/conventions/treaty/country/U
20. *Infohrafika* [Infographics] // Sait Natsionalnoi rady Ukrainy z pytan telebachennia i radiomovlennia [The site of the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting] available at: https://www.nrada.gov.ua/category/infografika/
21. *Draft* Law on the Principles of Broadcasting of Territorial Communities in Ukraine, 22.12.2017, available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60789
22. *Prozorist* mediavlasnosti [Transparency of media ownership] // Sait Natsionalnoi rady Ukrainy z pytan telebachennia i radiomovlennia [The site of the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting] available at: https://www.nrada.gov.ua/prozorist-mediavlasnosti/
23. *Suspilne* movlennia [Public Broadcasting] // Zbirnyk dokumentiv Rady Yevropy [Council of Europe Documents] / available at: https://rm.coe.int/native/1680706eb2
24. *Movlennia* hromad v Ukraini: mozhlyvosti dlia rozvytku [Community Broadcasting in Ukraine: Opportunities for Development] // Analytical Report, Stephen Buckley / available at: https://rm.coe.int/16806a6732
25. *Yevropeiski* praktyky shchodo informatsiinoi bezpeky: zakonodavchi innovatsii ta osoblyvosti implementatsii (2017) [European practices in the field of information security: legislative innovations and implementation peculiarities] // Materialy seminaru, proekt Rady Yevropy "Zmitsnennia svobody media ta stvorennia systemy Suspilnoho movlennia v Ukraini" [Workshop materials, draft Council of Europe "Strengthening Freedom of the Media and Creating a Public Broadcasting System in Ukraine"/ Kyiv, Ukraine.
26. *Kontseptsiia* populiaryzatsii Ukrainy u sviti (2016) [The concept of Ukraine's popularization in the world], available at: http://mip.gov.ua/files/pdf/MIP_Pop_Ukr_04.pdf
27. *Horskyi V.* (2006) Bilia dzherel [Near sources] / Horskyi Vilen / VD "Kyiv-Mohyla Academy", Kyiv, Ukraine.

УДК 332.142.2

Горєлова Ірина Валеріївна,
кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку, аналізу та аудиту, Волгоградський інститут управління — філія Російської академії народного господарства і державної служби при Президенті Російської Федерації, 400131, м. Волгоград, вул. Гагаріна, 8, + 7-8442-24-17-32, e-mail: gorelovairina0606@gmail.com

ORCID: 0000–0001–6465–0676

Горелова Ирина Валерьевна,
кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры учета, анализа и аудита, Волгоградский институт управления — филиал Российской академии народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации, 400131, г. Волгоград, ул. Гагарина, 8, +7-8442-24-17-32, e-mail: gorelovairina0606@gmail.com

ORCID: 0000–0001–6465–0676

Gorelova Irina Valerievna,
PhD in Economy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Accounting, Analysis and Audit, Volgograd Institute of Management, a branch of the Russian Academy of National Economy and Public Administration under the President of the Russian Federation, 400131, Volgograd, Str. Haharina, 8, +7-8442-24-17-32, e-mail: gorelovairina0606@gmail.com

ORCID: 0000–0001–6465–0676

Арпентьєва Маріям Равильївна,
доктор психологічних наук, доцент, член-кореспондент Російської академії природознавства (РАП), професор кафедри психології розвитку і освіти, Калузький державний університет ім. К. Е. Ціолковського, провідний науковий співробітник кафедри теорії та методики фізичного виховання Югорського державного університету, Російська Федерація, 628012, м. Ханти-Мансійськ, Ханти-Мансійський Автономний округ — Югра, вул. Чехова, 16, +7-953-313-48-16, e-mail: mariam_rav@mail.ru

ORCID: 0000–0003–3249–4941

Арпентьева Мариям Равильевна,
доктор психологических наук, доцент, член-корреспондент Российской академии естествознания (РАЕ), профессор кафедры психологии развития и образования, Калужский государственный университет имени К. Э. Циолковского, ведущий научный сотрудник кафедры теории и методики физического воспитания Югорского государственного университета, Российская Федерация, 628012, г. Ханты-Мансийск, Ханты-Мансийский Автономный округ — Югра, ул. Чехова, 16, +7-953-313-48-16, e-mail: mariam_rav@mail.ru

ORCID: 0000–0003–3249–4941

Arpentieva Mariam Ravilievna,
grand doctor (Grand PhD) of psychological Sciences, associate professor, corresponding member of the Russian academy of natural sciences (RANS), professor of the department at the development and education psychology, Tsiolkovskiy Kaluga state University, leading researcher fellow, Department at the Theory and Methods of Physical Education, Ugra State University, Russian Federation, 628012, Khanty-Mansiysk, Khanty-Mansi Autonomous Area — Yugra, Str. Chekhova, 16, +7-953-313-48-16, e-mail: mariam_rav@mail.ru

ORCID:0000–0003–3249–4941
DOI https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.100

ПРОБЛЕМИ КОНТЕКСТНОГО ТА КОНЦЕПТУАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

Анотація. Мета дослідження — привернення уваги до формування та імплементації релевантності в сучасних умовах концептуального підходу до управління. Концептуальне управління на противагу контекстуального управління дає можливість ідентифікувати його елементи, функціонал і, найголовніше, визначити і збалансувати роль суб'єкта та об'єкта. Існуючі концепції управління еклектично представлені в російському дискурсі і управлінських практиках. Розроблювана в країні система профстандартів покликана вирішити великий спектр управлінських проблем. Однак позаконцептуальне використання профстандартів несе в собі більше шкоди, ніж користі, доводячи паралельно існування національної моделі управління, головна особливість якої полягає в дисбалансі суб'єктно-об'єктного зв'язку. Висвічується проблематика застосування профстандартів щодо двох категорій працівників — молодший медичний персонал та державні цивільні службовці. Недотримання вимог профстандарту першою категорією працівників загрожує їхнім переведенням на іншу нижчу посаду. Недотримання ж вимог профстандарту державними цивільними службовцями не тягне за собою ніякої відповідальності. Останнє показано на прикладі визначення мети й формулювання текстів регіональних стратегій. Наявність стратегій — це стимул для розвитку територій будь-якого адміністративного рівня. Однак відсутність алгоритму складання й оцінки таких документів, аналізу прак-

тик їх імплементації, нівелювання значущості цього аспекту в системі оцінки діяльності органів влади призводить до того, що даний інструмент стратегічного управління залишається незатребуваним в системі територіального управління. У роботі висвітлюються два аспекти проблеми територіального стратегування: 1) обґрунтування причин — наслідків формулювання неякісних стратегій; 2) пошук методології аналізу текстів документів стратегій. Коріння першої проблеми слід шукати в дисбалансі суб'єкт-об'єктного зв'язку в національній моделі управління. Для вирішення другої проблеми автор пропонує використовувати інструментарій SEO-аналізу як методику оцінки текстів стратегій. Цей інструментарій вирішує завдання аудиту територіальних стратегій у контексті управлінських, соціально-психологічних і лінгвістичних аспектів діяльності держслужбовців.

Ключові слова: об'єкт управління, компетенція, профстандарт, стратегія, мета фрейм-результату, SEO-аналіз.

ПРОБЛЕМЫ КОНТЕКСТНОГО И КОНЦЕПТУАЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ

Аннотация. Цель исследования — привлечение внимания к формированию и имплементации релевантности в современных условиях концептуального подхода к управлению. Концептуальное управление в противовес контекстуального управления, позволяет идентифицировать его элементы, функционал и, самое главное, определить и сбалансировать роль субъекта и объекта. Существующие концепции управления эклектично представлены в российском дискурсе и управленческих практиках. Разрабатываемая в стране система профстандартов призвана решить целый спектр управленческих проблем. Однако внеконцептуальное использование профстандартов несет в себе больше вреда, нежели пользы, доказывая параллельно существование национальной модели управления, главная особенность которой состоит в дисбалансе субъект-объектной связи. Рассматривается проблематика применения профстандартов в отношении двух категорий работников — младший медицинский персонал и государственные гражданские служащие. Несоблюдение требований профстандарта первой категорией работников грозит переводом на другую нижестоящую должность. Несоблюдение же требований профстандарта государственными гражданскими служащими не влечет за собой никакой ответственности. Последнее показано на примере целеполагания и формулирования текстов региональных стратегий. Наличие стратегий — это стимул для развития территорий любого административного уровня. Однако отсутствие алгоритма составления и оценки таких документов, анализа практик их имплементации, нивелирования значимости данного аспекта в системе оценки деятельности органов власти приводит к тому, что данный инструмент стратегического управления остается невостребованным в системе территориального управления. В работе освещаются два аспекта проблемы территориального стратегирования: 1) обоснование причин — следствий формулирования некачественных стратегий; 2) поиск

методологии анализа текстов документов стратегий. Корни первой проблемы следует искать в дисбалансе субъект-объектной связи в национальной модели управления. Для решения второй проблемы автор предлагает в качестве методики оценки текстов стратегий использовать инструментарий SEO-анализа. Данный инструментарий решает задачу аудита территориальных стратегий в контексте управленческих, социально-психологических и лингвистических аспектов деятельности госслужащих.

Ключевые слова: объект управления, компетенция, профстандарт, стратегия, цель, фрейм-результата, SEO-анализ.

PROBLEMS OF CONTEXT AND CONCEPTUAL MANAGEMENT

Abstract. The aim of the study is to pay attention to the formation and implementation of a conceptual approach to management that is relevant to modern conditions. Conceptual management, as opposed to contextual management, allows to identify its elements, functionality, and, most importantly, to determine and balance the role of the subject and the object. The existing management concepts are eclectically presented in the Russian discourse and management practices. The system of professional standards developed in the country is designed to solve a whole range of management problems. However, the non-conceptual use of professional standards carries more harm than good, proving in parallel the existence of the national model of management, the main feature of which is the imbalance of subject–object communication. The article reveals the problems of the use of professional standards in respect of two categories of workers — Junior medical personnel and civil servants. Failure to comply with the requirements of the professional standard of the first category of employees threatens transfer to another lower position. Failure to comply with the requirements of the professional standard of civil servants does not entail any liability. The latter is shown by the example of targeting and formulation of texts of regional strategies. The presence of strategies is an incentive for the development of territories of any administrative level. However, the absence of an algorithm for compiling and evaluating such documents, analyzing the practices of their implementation, leveling the importance of this aspect in the system of assessing the activities of authorities leads to the fact that this tool of strategic management remains unclaimed in the system of territorial management. Two aspects of the problem of territorial strategizing are covered: (1) justification of the reasons — consequences of formulation of poor-quality strategies; (2) search of methodology of the analysis of texts of documents of strategies. The roots of the first problem should be found in the imbalance of subject–object communication in the national management model. To solve the second problem, the author proposes to use SEO analysis tools as a methodology for evaluating strategy texts. This tool solves the problem of auditing territorial strategies in the context of administrative, socio-psychological and linguistic aspects of civil servants.

Keywords: object of management, competence, professional standard, strategy, goal, result frame, SEO-analysis.

Концептуальний переворот — це організаційна зброя.
А. Юркін

Концепція (від лат. Conceptio — "розуміння", система) — певний спосіб розуміння, трактування будь-яких явищ, основна точка зору, керівна ідея для їх вивітлення.
З матеріалів Вікіпедії

Постановка проблеми. Є такі поняття, використання яких не викликає необхідного пієтету й не викликає апріорі закладений у них ефект. На, адресоване студентам старших курсів запитання, що означає словосполучення "концептуальний підхід", відповіді, як правило, не дають. Це відбувається незважаючи на те, що кожна дисципліна, що вивчається студентами, починається з визначення її концептуальних засад. "Концепт", "концептуальний підхід" означає теоретичний базис, понятійний і методологічний апарат досліджень.

Еволюція терміна "концепт" у російській мові є помітною у відриві від філософської традиції, починаючи з 1920-х років. Це цілком зрозуміло. Концептуальний підхід дає можливість формувати ідеологію відносин і дискурс у певній сфері. Спочатку й до середини 1970-х років термін "концепт" використовувався як синонім терміна "поняття". До кінця XX ст. відбулося розмежування термінів "поняття" й "концепт": перший уніфікує розуміння різними суб'єктами використовуваної термінології, другий переходить у категорію симулякрів. Мода на термін "концепт" у науковій і художній літературі кінця XX — початку XXI ст. "вказує на цікавість до реконструкції тих сутностей у житті людини, з якими ми стикаємося в повсякденному житті, не замислюючись над їх "істинним" (апріорним) змістом" [1, *48*]. "Концепт є ментальною одиницею, елементом свідомості. Людська свідомість — посередник між реальним світом і мовою" [2, *38*].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальний підхід до аналізу проблем управлення в Росії запропоновано в роботах таких дослідників, як Т. Ю. Базаров, В. А. Віттіх, О. С. Анісімов, О. С. Віханський, М. Р. Арпентієва, І. В. Горелова, І. Н. Герчикова, Р. А. Дубовицький, Е. О. Кондратьєв, Е. А. Уткін, Р. А. Фатахутдінов, Е. А. Ерохіна, Д. С. Жуков, С. К. Леймін, Дж. Вараджао та ін. [3–11]. Теоретичному розгляду та аналізу архетипів соціально-політичних систем присвячено роботи А. Бентлі, Т. Дай, Р. Даль, Х. Зіглер, А. Лейпхарта, К. Пейтман, А. Пшеворського, Дж. Сарторі, Д. Трумена, Ю. Хабермаса, Й. Шумпетера та ін. Психологічні та політичні архетипи під різними кутами зору розглядають Ю. Бєгунов, В. Горбатенко, Л. Зубрицька, А. Колодій, В. Колотило, О. Крюков, А. Лукашов, В. Мартиненко, А. Мельвіль, В. Нікітін, О. Радченко.

Однак, особливості вияву архетипів у діяльності держави й побудові відносин допомоги, влади та розуміння недостатньо досліджено й мало враховано на практиці. Дослідженню архетипів у менеджменті наукового поля приділяють значну увагу Е. Афонін, Т. Вакулова, О. Донченко, Л. Кочубей, А. Крутий, О. Пелін, В. Омельяненко, Ю. Романенко, Ю. Шайгородський, В. Шедяков і багато інших учених [12–15]. Багато уваги соціальним уявленням про управління та їх ролі в управлінні приділяли І. Кант, Г. Гегель, А. Шопенгауер і Ф. Ніцше, а також школа соціальних уявлень С. Московічі, Ж. Фламан та ін. Загальні, в тому числі архетипні, аспекти державного управління розглядали М. Вебер, Ж. Блондель, Р. Такер і Р. Лінтон. Вивченню національних традицій в управлінні сферою приділили значну увагу І. Бойко, В. Антонович, Д. Яворницький, І. Дробот, О. Д. Лазор, А. Рогожин і М. Бармак [16–20].

Метою статті є стислий опис досвіду аналізу концептуальних засад управління в пострадянській Росії порівняно з розвиненими демократіями; опис типових підходів до реалізації (імітації) стратегічного планування в управлінні, а також наслідки та специфічні риси контекстного, а-стратегічного управління. Обґрунтовано застосування методу SEO для оцінювання стратегій управління державою, регіонами та підприємствами; використовуються основні лінгвістичні (концептуальні) критерії стратегії управління.

Виклад основного матеріалу. У російській системі управління й системах управління низки інших країн колишнього СРСР, зокрема в управлінні життєдіяльністю в цілому, питання проходження обраної концепції парадоксальним чином не є актуальним. Практично в будь-якій сфері можна зустріти множинність і паралельність смислів, практик і концептів. Перемагає в цьому випадку далеко не найсильніший. Найчастіше нам зустрічаються ситуації, коли повністю нівелюється сама ідея розвитку, а концепт перекручується. Така ось "прецесія симулякрів" [21, *17*]. Звідси — складності у визначенні точки опори в будь-якого типу й рівня конфліктах. У системі управління превалює зміна формальних, неадаптованих концептів. Підкреслимо: контекст не змінюється, він "підминає" концепт(и), виправдовує їх і надає їм звучання, виходячи із заданого концепту "полюса". Концепти тепер не "речі самі в собі", у них з'являється друге дно залежно від убудованості в контекст. Доказ цієї теорії — вікна Дж. Овертон.

Запит у правові системи щодо об'єкта управління в системі трудових відносин однозначної відповіді не дає. Слова, які апріорі не можуть співіснувати в межах однієї концепції, які є, по суті, взаємовиключними, парадоксальним чином використовуються в російському законодавстві та законодавствах низки інших "цивілізованих" країн як синоніми. Якщо в усьому світі словосполучення "управління персоналом", "управління людським капіталом" та "управління людськими ресурсами" мають на увазі під собою еволюцію підходів до людини праці, то в Росії й деяких інших

країнах колишнього СРСР зазначені концепції перетворилися на симулякри. Якщо судити з паперів, що циркулюють у відділах кадрів, у трудових відносинах панує перша з перелічених концепцій. Судячи з оголошень про прийом на роботу, в пріоритеті друга концепція.

У науковій риториці користується популярністю концепція управління людськими ресурсами. На Заході в контексті імплементації останнього підходу під час прийому на роботу укладають трудовий договір на придбання за певну плату компетенцій, необхідних організації для досягнення поставлених цілей, але не всього їх носія — працівника. Звідси розвиненість на Заході положень компенсаційного менеджменту. На думку ж російських керівників, об'єктом управління в системі будь-якого масштабу та призначення визнається людина (люди) [22]. Уся. Цілком. Але не компетенції, навички й здібності, які можна оцінити. На рівні підприємств таке розуміння об'єкта управління виявляється у неможливості грамотно вибудувати трудові відносини, оцінити професіоналізм працівника. Але в разі зазначеного розуміння об'єкта управління це і ні до чого, хоча "Все, що робиться людьми, які не мають надії на краще, робиться вкрай погано". Не дивно, що ми не отримуємо тих прибутків від господарств, де трудяться раби, які можна було б отримати, якби до людей ставилися як до вільних громадян. Дійсно, прибуток від праці вільних римських громадян був набагато більшим. Головна проблема полягає у тому, що у раба немає стимулу, щоб працювати краще. Він працює за їжу, і скільки б він не зробив, все одно отримає тільки їжу [16, *31*].

Концепція управління людськими ресурсами еволюціонувала паралельно з розвитком теорії та практики стратегічного управління. До початку XXI ст. з'явилося усвідомлення "неоднорідності одиниці аналізу" в стратегічному управлінні, коли вченими було запропоновано дворівневе тлумачення об'єкта управління [10, *10*]. По-перше, це сама фірма (макроодиниця). По-друге, це джерело конкурентних переваг підприємства (мікроодиниця). Доступність ресурсів підприємства нівелює можливість отримання стійкої конкурентної переваги ззовні. Тому у пошуках конкурентної переваги підприємства звертають погляд усередину. Цей погляд і зумовлює другий рівень об'єкта дослідження.

Пошуки того, що можна було б назвати джерелом конкурентної переваги, не закінчилися. Більшість авторів схиляється до думки, що такими визнаються компетенції. Але що таке компетенції, питання й дотепер залишається дискусійним. Зазвичай, під ними розуміють тріаду "знання — вміння — навички". Ця ж тріада ґрунтується на професійних стандартах, що запроваджуються у практику трудових відносин. Однак за відсутності чіткого розуміння призначення такого інструменту управління ефект його впровадження негативний. За відсутності уваги до деталей у процесі розробки зазначених документів ефективність упровадження професійних стандартів має на виході "антіефект".

Наведемо приклад стандартизації. Серед базових кваліфікаційних

вимог виділимо вимоги до загальних та управлінських умінь, що свідчать про наявність необхідних професійних та особистісних якостей. Загальні вміння (для всіх категорій і груп посад цивільної служби) є такими: вміння мислити системно (стратегічно), вміння планувати, раціонально використовувати службовий час і досягати результату, комунікативні вміння й уміння управляти змінами. Управлінські вміння: вміння керувати підлеглими, ефективно планувати, організовувати роботу та контролювати її виконання; вміння оперативно ухвалювати й реалізовувати управлінські рішення. Окремо варто зазначити професійно-функціональні кваліфікаційні вимоги, зазначені в тому самому документі [23] (таблиця).

Якщо розглянути, наприклад, уміння "мислити системно стратегічно", то його наявність довести нелегко. Однак можна знайти релевантний психологічний тест, змоделювати "типову" ситуацію. Разом з тим тести у відборі керівників у Росії практично не застосовуються: керівники набираються серед схожих на своїх керівників, що відтворюють а-концептуальні, антистратегічні моделі. Позаконцептуальна законотворчість на вищому рівні призводить до суто негативних результатів, а регіональна законотворчість — дещо інших. При цьому а-стратегічність "законотворчості" у сфері територіального стратегіювання збільшує антиефект у рази.

Головне функціональне завдання у процесі розробки стратегії — формулювання мети і завдань. Відсутність змін у текстах документів стратегічного планування відображає їх неактуальність у часі, що говорить про незатребуваність цих документів і самого стратегічного планування (50 % наявних стратегій), що уможливлює розглянути їх з особливого ракурсу. У російських планах управління країною та регіонами практич-

Професійно-функціональні кваліфікаційні вимоги

Функціональні обов'язки	Кваліфікаційні вимоги до функціональних знань	Кваліфікаційні вимоги до функціональних умінь
Нормативне правове регулювання та вироблення державної політики	– поняття норми права, нормативного правового акта, правовідносин і їх ознак; – поняття проекту "нормативний правовий акт", інструменти й етапи його розробки; – поняття офіційного відкликання проектів нормативних правових актів: етапи, ключові принципи й технології розробки; – класифікація моделей державної політики; – завдання, терміни, ресурси й інструменти державної політики; – поняття та процедура розгляду звернень громадян	– розробка, розгляд та узгодження проектів нормативних правових актів та інших документів; – підготовка офіційних відгуків на проекти нормативних правових актів; – підготовка методичних рекомендацій і роз'яснень; – підготовка аналітичних, інформаційних та інших матеріалів; – організація та проведення моніторингу застосування законодавства

но всі цілі апріорі є недосяжними. На жаль, у системі управління немає санкцій за недосягнення стратегічних цілей і невиконання завдань, а також немає санкцій за постановку завдань фіктивних. Імплементація стратегії не входить до переліку критеріїв оцінювання діяльності глав регіонів. Відповідно, немає стимулу ні формулювати грамотні цілі розвитку територій, ні прагнути їх реалізувати. Найпарадоксальніший момент полягає в тому, що відповідальності за некомпетентну роботу у чиновників рівня регіонального розвитку набагато менше, ніж у найнижчого за статусом персоналу інших установ.

Доречно зазначити, що універсального шаблону формулювання текстів стратегій не існує. Немає і розуміння того, навіщо шаблони та стратегії потрібні. Відповідно, розробляються вони в ситуації відсутності стимулів для якісної розробки вкрай недобросовісно та неякісно. Аналіз текстів стратегій за виділеними критеріями також виявляє невідповідність критеріям професійних стандартів для державних цивільних службовців.

Аналіз текстів стратегій соціально-економічного розвитку регіонів в науково-публіцистичній літературі зустрічається часто, але, зазвачай, далі статистичних пошуків у тих, хто має доступ до актуальних баз даних, супутнім стратегічному плануванню та управлінню, справа не йде. А буває і так: люди пишуть і шукають винних сторонніх [23] Інші експерти намагаються проаналізувати цілі розвитку та згрупувати їх [9]. З одного боку, в ситуації відсутності цілей як таких робити це безглуздо. Також немає сенсу шукати актуальні тексти стратегій щодо низки суб'єктів Росії: єдиної бази немає, текстів щодо низки суб'єктів теж немає. З іншого боку, судячи з темпів розвитку Москви й деяких інших областей центру Росії, можна замислитися, чи дійсно потрібні ці самі стратегії для розвитку регіонів. З третього боку, проводяться конкурси зазначених документів і є переможці (Деякі документи є на сайті https: // strategyrf. ru). Виникає парадокс парадоксів. Контекстуальний підхід до управління пояснює всі ці парадокси й суперечності.

У ситуації, коли аналізувати, з точки зору управлінських навичок, нічого, ми зробили спробу проаналізувати самі тексти. Таке бажання виникло після виявлення в текстах стратегій надмірностей у вигляді наративів, метафор, гіпербол тощо, натомість у кваліфікаційних вимогах до функціональних умінь держслужбовців присутнє завдання "розробка, розгляд та узгодження проектів нормативних правових актів та інших документів". Аналіз зазначених документів виявляє: 1) присутність у них метафор і наративів, що полегшують завдання формування легкотравного контексту; 2) нівелювання можливості їх використання як інструменту для цілей розвитку території, а також для атестації чиновників; 3) доказ дисбалансу суб'єктно-об'єктного зв'язку в національній моделі управління. На жаль, намагаючись зрозуміти читане, мало хто звертає увагу на той факт, що словосполучення "органи управління" й "органи влади" в російському менталітеті є синоніміч-

ними, практично нероздільними, що має певні наслідки [3]. "Що хочу, те й роблю" — стратегія виявляється зайвою.

За основу методики аналізу текстів стратегій автори взяли SEO-аналіз текстів (Search Engine Optimization — "оптимізація для пошукових машин"). Використання цієї методики дає змогу оцінити якість сайта за низкою параметрів і допомагає його подальшому просуванню. По суті, SEO-аналіз є основою аудиту сайтів і текстів, оскільки вирішує головне завдання: оцінює унікальність сайта (тексту) в світі сучасних інформаційних технологій. Параметри оцінювання та їх характеристики щодо стратегій територіального розвитку є такими: довжина текстів стратегій, наявність "води", "нудота", кількість слів, словник, топ-10 слів, словник ядра, тематика.

Аналіз текстів стратегій регіонів центру Росії за допомогою інструментів SEO-аналізу показує: 1) словник стратегій зростає прямо пропорційно кількості слів у документі; 2) наявність "води" як показник використання ресурсу перебуває в нормі; 3) показник нудоти тексту є дуже значним: за норми академічної нудоти, використовуваної для аналізу сайтів у 9 пунктах, у стратегіях цей показник, який доходить до 60 пунктів, свідчить про надмірне повторювання найуживаніших слів і словосполучень, це говорить про превалювання в тексті номіналізацій; 4) завдяки цьому можна зробити висновок про нівелювання фрейма-результату [7, *65*], який має ґрунтуватися на зазначених документах. Це зайвий раз доводить імплементацію моделі контекстуального управління й орієнтацію в управлінні на ментальну модель дизайнера.

У термінології Д. А. Нормана контекстуальне управління — управління, орієнтоване на ментальну модель дизайнера на противагу ментальній моделі користувача. У книзі "Дизайн звичних речей" Д. А. Норман визначає типи ментальних моделей [16, *58*]. Існує концептуальна модель дизайнера (його розуміння результату) й модель користувача — це модель, яка створюється в результаті взаємодії із системою, втілений результат. Тут вбачається головна думка менеджменту. Якщо дизайнер, ухвалюючи рішення, орієнтується на ментальну модель користувача (об'єкта управління), швидше за все рішення буде більш ефективним. "Поганий дизайн" у перекладі на мову сучасного менеджера — це "хибні ментальні моделі (орієнтація на модель / концепт дизайнера) і недостатній зворотний зв'язок". Акцент на владних повноваженнях, які тлумачаться як права, не підкріплені обов'язками, дає можливість менеджерам (дизайнерам) нівелювати ментальну модель користувача (підлеглого) в ухвалених рішеннях. Підлеглий і його модель світу є зайвою ланкою в національній моделі управління.

Таким чином, ми повернулися до вихідного моменту: менеджмент у Росії продовжує залишатися астратегічним, він не враховує думки тих, ким здійснюється керівництво, розглядає їх як однорідну масу рабів, які потребують жорсткого контролю "влади". У цьому — "секрет" економічної, політичної та соціальної неуспішності сучасної Росії, яка сто-

їть на межі тотального краху всіх її систем. Контекстуальний підхід до управління передбачає ідентифікацію зовнішніх і внутрішніх факторів управління. Ці фактори мають бути значущими з точки зору суб'єкта стратегії, а також її "об'єкта" (керованих компетенцій, людей або процесів та організацій). Урахування значущих чинників зумовлює здатність системи управління досягати очікуваного результату. Воно створює стратегічне розуміння результатів управління. Коли в Росії реалізується контекстуальний підхід, його суб'єкти й "об'єкти" як актори можуть досягти навіть "найнедосяжніших" цілей. Принаймні як менеджер, так і організація (держава, регіон) і працівники будуть знати, для чого вони працюють, і прагнутимуть працювати якісно й ефективно. Керівництво та його стратегія не повинні бути формальними, фіктивними, відірваними від життя. Вони мають бути значущими, конкретними й реалістичними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Степанов Ю. С.* Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю. С. Степанов. — М.: Школа "Языки русской культуры", 1996. — С. 46–54.
2. *Демьянков В. З.* Понятие и концепт в художественной литературе и в научном языке / В. З. Демьянков // Вопр. филологии. — 2001. — № 1. — С. 35–47.
3. *Арпентьева М. Р., Горелова И. В.* Управленческий буллинг: феноменология, исследование, профилактика и коррекция / М. Р. Арпентьева, И. В. Горелова // Present innovative technologies in economics, science, education / Hg. Vl. Grinev. — Berlin: West-Ost-Verlag Berlin, 2017. — 451 s. — S. 274–286.
4. *Арпентьева М. Р., Моисеева Т. В.* Переговоры как интерсубъективная технология / М. Р. Арпентьева, Т. В. Моисеева // Онтология проектирования. — 2017. — № 1. — С. 102–114. DOI: 10.18287/2223-9537-2017-7-1-102-114.
5. *Горелова И. В.* Нивелирование лингвистической составляющей как ключевой риск территориального стратегирования / И. В. Горелова // Управление в современных системах: сборник трудов VII Всерос. науч.-практ. конф. научных, научно-педагогических работников и аспирантов / науч. ред. О. С. Нагорная, А. В. Молодчик. — Челябинск: ОУ ВО "Южно-Уральский ин-т управления и экономики", 2017. — С. 18–28.
6. *Горелова И. В.* Симулякры и кванторы общности как неотъемлемый элемент "русской модели управления" / И. В. Горелова // Ползуновский альманах. — 2017. — № 3. — Т. 2. — С. 45–48.
7. *Ерохина Е. А.* Развитие национальной экономики: системно-самоорганизационный подход / Е. А. Ерохина. — Томск: Изд-во Томского ун-та, 1999. — 160 с.
8. *Жуков Д. С., Лямин С. К.* Метафоры фракталов в общественно-политическом знании / Д. С. Жуков, С. К. Лямин. — Тамбов: Тамбовский гос. ун-т им. Г. Р. Державина, 2007. — 136 с.
9. *Ильина И. Н., Плисецкий Е. Е., Копыченко Г. С., Рыбина Е. Г., Климова В. С.* Будущее регионов России: аналитический обзор документов стратегического планирования субъектов РФ / И. Н. Ильина, Е. Е. Пли-

сецкий, Г. С. Копыченко, Е. Г. Рыбина, В. С. Климова. — Москва: НИУ ВШЭ, 2015. — 48 с.
10. *Катькало В. С.* Эволюция теории стратегического управления: автореф. ... д-ра экон. наук / В. С. Катькало. — СПб.: Петербургский ун-т, 2007. — 41 с.
11. *Vittikh V. A.* Introduction to the theory of intersubjective management // Group Decision and Negotiation. — 2015. — V. 24 (1). — P. 67–95.
12. *Дилтс Р.* Фокусы языка. Изменение убеждений с помощью НЛП / Р. Дилтс. — СПб.: Питер, 2016. — 256 с.
13. *Норман Д.* Дизайн привычных вещей. — Москва: ИД "Вильямс", 2006. — 384 с.
14. *Varajão J.* Success Management as a PM Knowledge Area — Work-in-Progress J. Varajão // Procedia Computer Science. — 2016. — Vol. 100. — P. 1095–1102.
15. *Rzevski G., Skobelev P.* Managing complexity. — London: WIT, 2014. — 198 p.
16. *Тонер Дж.* Как управлять рабами / Дж. Тонер. — Москва: Олимп—Бизнес, 2015. — 240 с.
17. *Guetat S. B. A., Dakhli S. B. D.* Services-based integration of urbanized information systems: Foundations and governance / S. B. A. Guetat, S. B. D. Dakhli // Information Resources Management Journal. — 2016. — Vol. 29 (4). — P. 17–34.
18. *Montequin V. R., Cousillas S. M., Alvarez V., Villanueva J.* Success Factors and Failure Causes in Projects: Analysis of Cluster Patterns Using Self-organizing Maps / V. R. Montequin, S. M. Cousillas, V. Alvarez, J. Villanueva //Procedia Computer Science, 2016. — Vol. 100. — P. 440–448.
19. *Wang H. J., Lo J.* Adoption of open government data among government agencies / H. J. Wang, J. Lo // Government Information Quarterly. — 2016. — Vol. 33 (1). — P. 80–88.
20. *Varajão J., Trigo A., Soto-Acosta P.* An exploratory study on the influencers of the perceived relevance of CIO's activities / J. Varajão, A.Trigo, P. Soto-Acosta // International Journal of Enterprise Information Systems. — 2016. — Vol. 12 (4). — P. 1–15.
21. *Бодрийяр Ж.* Симулякры и симуляция / Ж. Бодрийяр. — Тула: ООО "Тульский полиграфист", 2013. — 204 с.
22. *Демьяненко В.* Особенности управления изменениями в России / В. Демьяненко. — Москва: Издат. решения, 2016. — 138 с.
23. *Анализ* факторов реализации документов стратегического планирования верхнего уровня. Аналитический доклад / С. А. Белановский, М. Э. Дмитриев, В. М. Комаров, М. О. Комин, В. А. Коцюбинский, А. В. Никольская; под ред. М. Э. Дмитриевой. — СПб.: ЦСР, 2016. — 205 с.

REFERENCES

1. *Stepanov Yu. S.* (1996) Konstanty. Slovar' russkoy kul'tury. Opyt issledovaniya [Constants. Dictionary of Russian culture. Experience of research]. Moscow: School "Languages of Russian Culture", p. 46–54.
2. *Dem'yankov V. Z.* (2001) Ponyatiye i kontsept v khudozhestvennoy literature i v nauchnom yazyke [Concept and concept in fiction and in scientific language]. Voprosy filologii. [Questions of Philology], № 1, p. 35–47.
3. *Arpentieva M. R., Gorelova I. V.* (2017) Upravlencheskiy bulling: fenomenologiya, issledovaniye, profilaktika i korrektsiya [Managerial bullying: phenomenology, research, prevention and correction]. In: Grinev Vl. (Hg.) Present innovative technologies in economics, science, education.

Berlin: West-Ost-Verlag Berlin, s. 274–286.
4. *Arpentieva M. R., Moiseeva T. V.* (2017) Peregovory kak intersub'yektivnaya tekhnologiya [Negotiations as intersubjective technology]. Ontology of design, № 1, p. 102–114. DOI: 10. 18287 / 2223-9537-2017-7-1-102-114
5. *Gorelova I. V.* (2017) Nivelirovaniye lingvisticheskoy sostavlyayushchey kak klyuchevoy risk territorial'nogo strategirovaniya [Leveling of the linguistic component as a key risk of territorial strategy]. In: O. S. Nagornaya, A. V. Molodchik (Ed.) Upravleniye v sovremennykh sistemakh: sbornik trudov VII Vserossiyskoy nauchno-prakticheskoy konferentsii nauchnykh, nauchno-pedagogicheskikh rabotnikov i aspirantov. [Management in modern systems: a collection of proceedings of the VII All-Russian Scientific and Practical Conference of Scientific, Scientific and Pedagogical Workers and Postgraduate Students]. Chelyabinsk: South Ural Institute of Management and Economics, p. 18–28.
6. *Gorelova I. V.* (2017) Simulyakry i kvantory obshchnosti kak neot'yemlemyy element "russkoy modeli upravleniya" [Simulacra and quantifiers of generality as an integral element of the "Russian management model"]. Polzunovskiy al'manakh [Polzunovsky almanac], № 3 (2), p. 45–48.
7. *Erokhina E. A.* (1999) Razvitiye natsionalnoy ekonomiki: sistemno-samoorganizatsionnyy podkhod [Development of the national economy: a system-self-organization approach]. Tomsk: Publishing house of Tomsk University, 160 p.
8. *Zhukov D. S., Lyamin S. K.* (2007) Metafory fraktalov v obshchestvenno-politicheskom znanii [Metaphors of fractals in social and political knowledge]. — Tambov: G.R. Derzhavin Tambov state University, 136 p.
9. *Il'ina I. N., Plisetskii E. E., Kopychenko G. S., Rybina E. G., Klimova V. S.* (2015) Budushcheye regionov Rossii: analiticheskiy obzor dokumentov strategicheskogo planirovaniya sub'yektov RF [The future of the regions of Russia: an analytical review of the documents of strategic planning of the subjects of the Russian Federation]. Moscow: NIU HSE, 48 p.
10. *Katkalo V. S.* (2007) Evolyutsiya teorii strategicheskogo upravleniya: avtoreferat diss. ... doktora ekonomicheskikh nauk [Evolution of the theory of strategic management. Abstract od diss... Grand PhD in economy]. — St. Petersburg: St. Petersburg State University, 41 p.
11. *Vittikh V. A.* (2015) Introduction to the theory of intersubjective management. Group Decision and Negotiation, vol. 24 (1), p. 67–95.
12. *Dilts R.* (2016) Fokusy yazyka. Izmeneniye ubezhdeniy s pomoshch'yu NLP [The focus of the language. Change beliefs with NLP]. St. Petersburg: Peter, 256 p.
13. *Norman D.* (2006) Dizayn privychnykh veshchey [Design of the usual things]. Moscow: Williams Publishing House, 384 p.
14. *Toner J.* (2015) Kak upravlyat' rabami [How to manage slaves]. Moscow: Publishing house "Olympus-Business", 240 p.
15. *Rzevski G., Skobelev P.* (2014) Managing complexity. London: WIT, 198 p.
16. *Varajão J.* Success Management as a PM Knowledge Area — Work-in-Progress // Procedia Computer Science, vol. 100, p. 1095–1102.
17. *Guetat S. B. A., Dakhli S. B. D.* (2016) Services-based integration of urbanized information systems: Foundations and governance. Information Resources Management Journal, vol. 29 (4), p. 17–34.

18. *Montequin V. R., Cousillas S. M., Alvarez V., Villanueva J.* (2016) Success Factors and Failure Causes in Projects: Analysis of Cluster Patterns Using Self-organizing Maps. Procedia Computer Science, vol. 100, p. 440–448.
19. *Wang H. J., Lo J.* (2016) Adoption of open government data among government agencies. Government Information Quarterly, vol. 33 (1) , p. 80–88.
20. *Varajão J., Trigo A., Soto-Acosta P.* (2016) An exploratory study on the influencers of the perceived relevance of CIO's activities. International Journal of Enterprise Information Systems, vol. 12 (4), p. 1–15.
21. *Demyanenko V.* (2016) Osobennosti upravleniya izmeneniyami v Rossii [Features of change management in Russia]. Moscow: Publishing Solutions, 138 p.
22. *Baudrillard J.* (2013) Simulyakry i simulyatsiya [Simulacra and simulation].Tula: OOO "Tula Polygraphist", 204 p.
23. *Belanovsky S. A., Dmitrieva M. E., Komarov V. M., Komin M. O., Kotsyubynsky V. A., Nikolskaya A. V.* (2016) Analiz faktorov realizatsii dokumentov strategicheskogo planirovaniya verkhnego urovnya. Analiticheskiy doklad. [Analysis of the factors of implementation of top-level strategic planning documents. Analytical report]. Dmitrieva M. E. (ed.). St. Petersburg: CSR, 205 p.

УДК: 351/354

Делія Оксана Вікторівна,
кандидат історичних наук, доцент, докторант кафедри суспільного розвитку та суспільно-владних відносин, Національна академія державного управління при Президентові України, 03680, м. Київ, вул. Ежена Потьє, 20, тел.: +38 (044) 456 13 86, e-mail: oksanadelia@gmail.com
ORCID: 0000–0001–9806–5328

Делия Оксана Викторовна,
кандидат исторических наук, доцент, докторант кафедры общественного развития и общественно-властных отношений, Национальная академия государственного управления при Президенте Украины, 03680, г. Киев, ул. Эжена Потье, 20, тел.: +38 (044) 456 13 86, e-mail: oksanadelia@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9806-5328

Deliia Oksana Viktorivna,
Candidate of Historical Sciences, associate professor, doctoral student of the Department of Social Development and Public-Power Relations, National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, 03680, Kyiv, Str. Ezhena Potie, 20, tel.: +38 (044) 456 13 86, e-mail: oksanadelia@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9806-5328
DOI https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.103

АРХЕТИП МІСЦЯ В АРХІТЕКТОНІЦІ СЕРЕДОВИЩА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Анотація. Актуалізований розгляд поняття середовища державної політики в сучасному публічно-управлінському науковому дискурсі, зумовлений браком системних та комплексних досліджень з цієї проблематики.

Представлено результати розгляду середовища державної політики як місця із застосуванням парадигми архетипного дослідження. Також окреслено та висвітлено зв'язок архетипних уявлень про місце із сучасним перебігом державної політики. Оцінювання середовища як "місця" історично пов'язане з констатацією існування речі або явища та лежить у площині просторової термінології. Місце, в межах підходу, трактується як частина простору, зайнята людиною чи річчю, при цьому місцю надається сенс мінімальної межі, а простору, відповідно, — максимальної межі.

У межах дослідження виокремлено інші підходи, які розкривають категорію місця у дисциплінарних та міждисциплінарних контекстах: соціологічно-поведінковий, феноменологічний, системний тощо. Наголошено, що просторовий переворот у структурі пізнання зумовив аналіз державної політики у просторових категоріях, обґрунтування модерних міждисциплінарних вимірів середовища державної політики, які зумовили появу у тезаурусі державної політики топологічних і метричних характеристик реальності: локація, периферія, центр, диспозиція та взаємодія "місць" суб'єкт-об'єктного складу державної політики тощо. Разом з тим сучасний постнекласичний етап посилив суб'єктивний аспект у розгляді категорії місця, тому категорія "місце" наділяє середовище державної політики соціально-когнітивною сутністю, яка, зокрема, дефінується у понятті ідентичності та зумовлює появу нових підходів до аналізу ідентичності: регіональних, локальних ідентичностей, ідентифікації з місцем, середовищем чи з місцеперебуванням.

Ключові слова: державна політика, середовище, архетип, місце, простір, ідентичність.

АРХЕТИП МЕСТА В АРХИТЕКТОНИКЕ СРЕДЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ

Аннотация. Актуализировано рассмотрение понятия среды государственной политики в современном публично-управленческом научном дискурсе, обусловленное нехваткой системных и комплексных исследований по этой проблематике.

Представлены результаты рассмотрения среды государственной политики как места путем применения парадигмы архетипного исследования. Также определена и отражена связь архетипических представлений о месте с современным ходом государственной политики. Оценка среды как "места" исторически связана с констатацией существования вещи или явления и лежит в плоскости пространственной терминологии. Место, в рамках подхода, трактуется как часть пространства, занятая человеком или вещью, при этом месту придается смысл минимального предела, а пространству — максимального предела.

В рамках исследования выделены другие подходы, которые раскрывают категорию места в дисциплинарных и междисциплинарных контекстах: социологически-поведенческий, феноменологический, системный и др. Отмечено, что пространственный переворот в структуре познания обусловил анализ государственной политики в пространственных категориях, которые обосновали современные междисциплинарные измерения среды государственной политики. Также обусловлено появление в тезаурусе государственной политики топологических и метрических характеристик реальности: локация, периферия, центр, диспозиция и взаимодействие "мест", субъект-объектного состава государственной политики и т. д.

Вместе с тем современный постнеклассический этап усилил субъективный аспект в рассмотрении категории места, таким образом категория "ме-

сто" наделяет среду государственной политики социально-когнитивной сущностью, которая, в частности, дефинируется в понятии идентичности и приводит к появлению новых подходов к анализу идентичности: региональных, локальных идентичностей, идентификации с местом, средой или с местопребыванием.

Ключевые слова: государственная политика, среда, архетип, место, пространство, идентичность.

ARCHETYPE OF THE PLACE IN ARCHITECTONIC OF THE ENVIRONMENT OF PUBLIC POLICY

Abstract. The review of the concept of public policy environment in the modern public-management scientific discourse is actualized due to the lack of systematic and comprehensive studies on this problem.

The results of consideration of the state policy environment as a place through the application of the archetypal paradigm are presented.

The connection between archetypal ideas about the place and the modern course of state policy is also outlined and highlighted. The evaluation of the environment as a "place" is historically connected with the statement of the existence of a thing or phenomenon and lies in the plane of spatial terminology. The place, within the framework of the approach, is considered as a part of the space occupied by a person or an object, while the place is given the value of the minimum limit, and the space is given a maximum limit. Within the framework of the research, other approaches are highlighted that disclose the category of place in disciplinary and interdisciplinary contexts: sociological-behavioral, phenomenological, systemic, etc.

It is noted that the spatial revolution in the structure of cognition determined the analysis of state policy in spatial categories, which substantiated modern interdisciplinary measurements of the environment of state policy. And — the appearance in the thesaurus public policy topological and metric features reality: location periphery, a center, location and interaction "places", theme composition state policy, etc.

Therefore, the category "place" confers on the environment of state policy a social and cognitive entity, which, in particular, is defined in the concept of identity and leads to the emergence of new approaches to the analysis of identity: regional, local identities, identification with a place, environment or residence.

Keywords: public policy, environment, archetype, place, space, identity.

Постановка проблеми. Державна політика, як будь-який суспільний процес і феномен, зумовлена середовищем свого перебування, тим що її формує, оточує та впливає на неї. Безперервне уточнення предметного змісту державної політики, необхідність усебічного розуміння контек-

сту її підготовки, планування та реалізації зумовлюють позиціювання середовища вироблення державної політики як об'єкта наукового пізнання.

Водночас поняття "середовище державної політики" в понятійно-категоріальному апараті науки публічного управління посідає особливе місце, оскільки характеризується доволі широким спектром наукової інтерпретації його змісту та фрагментарністю розгляду у вітчизняній науковій літературі. До того ж зміст дефініції відтворюється лише у межах масштабного розуміння державно-політичного процесу. Осмислення середовища державної політики у контексті онтологічного виміру державної політики як стрижневої основи для її формування є у працях нечисленної, на превеликий жаль, групи зарубіжних і вітчизняних дослідників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною першоосновою публікації постали філософські теорії античних мислителів — Геракліта, Платона й Аристотеля [1]. Окрему групу склали культурологічно-філософські розвідки, присвячені об'єктивації дефініції "середовище" у межах класичної, некласичної й постнекласичної наукової раціональності: Ж. Дельоза і Ф. Гваттарі [2], Н. Барсукової [3], М. Хайдегера [4] і В. Лепського [5], а також праці Є. Орлова [6], Х. Штейнбаха та В. Еленського [7] й А. Раппапорта [8].

Науково-методологічне підґрунтя дослідницького пошуку склали публікації вітчизняних дослідників — В. Тертички, В. Купрія [9–11] й О. Антонової [12; 13].

Разом з тим попередній огляд стану проблеми в науковій літературі дає можливість стверджувати, не применшуючи значущість наявних теоретичних здобутків, що спостерігається брак системного та комплексного дослідження щодо розуміння середовища державної політики як місця із застосуванням методологічного інструментарію архетипної парадигми.

Мета статті — визначити актуальність докладного теоретичного та методологічного аналізу поняття "середовище державної політики" через окреслення його смислового конструкта й виокремлення методологічних підходів до розуміння цієї дефініції. У цьому дослідженні будемо спиратися на широкий історичний контекст, у межах якого існували дотичні концепції, архетипові картини світу й уявлення, які можна об'єднати на основі теоретичних установок сучасної середовищної теорії.

Виклад основного матеріалу. Методологія наукового пошуку зумовлює декомпозицію концепту "середовище" з метою опису його сутнісних характеристик. Оцінювання середовища як "місця" історично пов'язується з констатацією існування речі або явища та лежить у площині просторової термінології.

Простір постає визначальною категорією міфологічної моделі світу. "Оволодіння простором — це перший жест життя людей і тварин, рослин і хмар, основоположна маніфестація рівноваги і сталості" [14, с. 63]. Архаїчна свідомість осмислює простір у широкому сенсі як феномен, що відрізняється від геометричного простору та фізичної його моделі.

Міфопоетична багатовимірність простору реалізується через дроблення просторових уявлень, подання образу світу як окремого місця дії чи місця чийогось перебування (поле битви, місце проживання тощо). Місцевості, позначені у міфологічних текстах, не прив'язані до світу в цілому чи до окремих його частин.

Міфопоетична модель світу як просторово-часовий континуум — це простір, наповнений речами, людськими та сакральними істотами, всім, що його структурує та організовує. У підґрунті конструювання образу світу лежить опозиція "простір — позапростір": Світ, Космос як територія проживання та інший світ — Хаос, чужий, невідомий, антагоністичній. Така опозиція інтерпретує процес відносин людини та світу — світ навколо є ворожим, сповненим небезпеки. Процес перетворення Хаосу на Космос через символи та ритуальні дії і є процесом організації, формування середовища перебування [15, с. 27].

Вислів Аристотеля: "Речі, що існують, перебувають десь, а неіснуючі ніде не перебувають" окреслив для системного аналізу проблематику місця [16]. У цього мислителя місце може існувати без прив'язки до тіла, воно продовжує існувати, коли зникають речі, прив'язані до місця. Але зміна місця змінює річ. Установлена відповідність речі та місця є виявленням природи предмета, що аналізується. Першим підходом є ієрархічне зіставлення місця й простору як частини й цілого. Місце трактується як частина простору, зайнята людиною чи річчю, при цьому місцю надається сенс мінімальної межі, а простору, відповідно, — максимальної межі.

Другий підхід склала сукупність теоретичних конструктів соціологічної науки, пов'язаних з вирішенням проблеми взаємовідношення місця та соціального явища. Місце, наділене соціальним характером, формулюється як фокус визначеності, місцеперебування (П. Бурьє); осереддя, в якому кристалізуються соціальні зв'язки (Г. Зіммель), конструюються будь-які події (Т. Макогон), розміщується те, чим ми розпоряджаємося (Е. Штрекер) [17; 18].

Соціологічні теорії посилили у фундаментальних дослідженнях проблеми "місця" просторово-темпоральний аспект розгляду, який отримав об'єктивацію у поняттях "локал" та "місце місць". Ідея локалу є одночасно опозицією географічному поняттю "місце розташування" й поняттю "місцезнаходження" та передбачає використання простору з метою формування середовища перебігу соціальної взаємодії, у якій координуються простір і час. Поняття "місця місць" (розташування місця) є продуктом ідентифікації місця іншим суб'єктом соціальної дії й точкою перетину простору та часу, оскільки передбачає ідею руху, переміщення тіл, а отже, використання часового горизонту для розділення подій на "до того", "тепер" і "після" [19, с. 78].

Поведінковий підхід, підґрунтям якого стала концепція Р. Баркера, розглядає "місце" як виключно поведінкове поняття, де організоване фізичне середовище є детермінантою поведінки людини. У цьому контексті місце осмислюється як обмежена

в часі та просторі одиниця поведінки, у межах якої здійснюється циклічно-повторювана діяльність.

Наступний підхід відзначається ідеєю конкретності, системності та структурованості "місця", заданості категорії в певній системі координат. У підґрунті підходу лежить географічне розуміння місця як територіальної одиниці (таксону, за Е. Алаєвим), будь-якої ділянки геоторії, що характеризується географічним становищем і протиставляється всій поверхні Землі [20, с. 65]. У В. Глазичева місце є "молекулою" середовища та визначається взаємодією людей у предметно-просторовому оточенні. Місце середовища проживання за Дж. Гібсоном — це протяжна компоновка, яка посідає певне становище в навколишньому світі [21, с. 46]. Г. Щедровицький називає "місцем" позицію людини в певній системі, а його функціонування має цілком відповідати вимогам системи. Тобто "людина–місце" в системі визначається накладеними на нього зв'язками структури та процесами, які відбуваються всередині [22].

Феноменологічна інтерпретація середовища як "місця" зумовлюється ідеями звернення до смислу й множинності суб'єктивного сприйняття соціального світу, яка є його частиною. Представники підходу обстоюють вичерпність розуміння місця як об'єктивно вимірюваної реальності. Проблеми нескінченності та поліваріантності сприйняття реальності, об'єктивовані у постмодерних розвідках, спрямували локус усвідомлення предметно-просторової дійсності у бік концентрації на суб'єктивних станах "місця".

Суб'єктивні параметри категорія "місце" отримала через категорії "відчуття місця", "місце поведінки", розуміння відносності місця, його ототожнення через усвідомлення й через процес пізнання, "подійність", які посилюють основну думку — створювальність місця. Місце постає, як те, що має значущість для людського життя, впливає на нього. Ідея місця пов'язана з проживанням, місцеперебуванням.

Усі речі світу за М. Гайдеггером розташовуються навколо місця, визначеного як "ось-буття". Стурбованість відводить речам місце, спрямовує речі, облаштовуючи місце [23, с. 19–23]. Місце визначається зв'язками поля, збиральністю подій, становищем в організаційному механізмі [24]. Суб'єктивізм місця породжує смисли, які наповнюють людське буття. Осягнення смислу можливе за умов усвідомлення місця. Зміна місця означає появу нових смислів. Взаємодія простору та місця як означуваного й того, що означає, дає змогу поєднати їх віссю породження смислів, тобто визначити спільну функцію — функцію породження смислів [25, с. 29].

Досліджене підвищення ролі соціального простору, так званий "просторовий переворот" у процесах пізнання, зумовило обґрунтування модерних міждисциплінарних вимірів середовища державної політики, які, з-поміж іншого, існують у тезаурусі державної політики топологічних і метричних характеристик реальності: локація, периферія, центр, диспозиція та взаємодія "місць" суб'єктно-об'єктного складу державної політики тощо.

Так, популяризація диспозицій різноманітних "місць", на якій ґрунтується туристична політика будь-якої держави, створює масштабні мотивації, що спонукають людей до зміни поведінки чи способу життя за рахунок демонстрації привабливості перебування саме у цьому місці. Водночас глобалізація й електронні технології, крім інтенсифікації туризму, посприяли формуванню принципово нових ментальних форм просторової поведінки людей — появі груп "неономадів" від топ-менеджерів до "трейлерних" мандрівників.

Набуття першочергового значення смислових і змістовних установок сучасного просторового виміру державної політики зумовлює появу в державно-політичному процесі проблематики "місця", його сприйняття, уточнення диспозицій культурно-історичних цінностей, навколо яких відбувається соціальна консолідація. Зокрема, одним із формальних наслідків цих процесів є конструювання феномена регіоналізації у сенсі виявлення нових підходів до аналізу ідентичності: регіональних, локальних ідентичностей, ідентифікації з місцем, середовищем чи з місцеперебуванням.

Комбінації таких горизонтальних ідентичностей (життєвих сфер) становлять основу соціальної ідентичності у колективних та індивідуальних її формах, яка впливає у соціально-когнітивному сенсі на державну політику через усвідомлення прав як домагань: територіальних (екологічних, земельних, стосовно території як місця проживання), природно-антропологічних (житлових, демографічних), духовно-культурних (вірування, символи, культура, мова), суб'єктно-професійних (володіння й виробництво). Соціальна ідентичність спонукає до дій на захист своїх прав та інтересів через участь на початковому етапі у суспільних об'єднаннях і громадянських акціях. Це, в свою чергу, забезпечує створення проміжної суспільної ланки між життєвими сферами людей і державною політикою. Отже, концептуалізація політики ідентичності в межах державно-політичного процесу зумовлюється намаганням держави враховувати та використовувати ідентифікацію громадян як неінституційний політичний ресурс [26].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розгляд категорії "місце" зумовлюється визначенням його контексту. Розуміння місця як метафізичного явища дає можливість розділити суще і сутнісне: суще визначається набором природних характеристик, а сутнісне є осмисленням сущого. За місцем закріплюється сутнісна сторона явища. "Середовище, з одного боку, — це фізичні факти, з іншого — система людського досвіду" [27].

Аналіз категорії "місце" поряд з аналітичними процедурами пізнання середовища як місця соціальної взаємодії, набору феноменів, фактів і речей окреслює семантичну складову процесу цього усвідомлення. Середовище набуває ознак суб'єктивної цілісності та формується як складна система смислів, що наповнює емпірико-раціональну реальність. У цьому контексті категорія "місце" наділяє середовище держав-

ної політики соціально-когнітивною сутністю, яка, зокрема, дефінується у понятті ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Грицанов А. А.* История философии. Энциклопедия / А. А. Грицанов, В. Л. Абушенко. — Минск, 2002. — С. 883–887.
2. *Делез Ж.* Ризома / Ж. Делез, Ф. Гваттари // Философия эпохи постмодерна : сб. переводов и рефератов. — Минск, 1996. — С. 6–31.
3. *Барсукова Н. И.* Дизайн среды в проектной культуре постмодернизма / Н. И. Барсукова. — М. : ФГОУ ВПО РГАУ ; МСХА им. К. А. Тимирязева, 2007. — 242 с.
4. *Хайдеггер М.* Бытие и время / М. Хайдеггер; [пер. В. В. Бибихина]. — М. : Ad Marginem, 1997. — 452 с.
5. *Лепский В.* Рефлексивно-активные среды инновационного развития [Електронний ресурс] / В. Лепский. — Режим доступу: http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/6728
6. *Орлов Е.* Средовой подход в современном управлении / Е. Орлов // Современная наука. — 2010. — № 2. — С. 152–155.
7. *Штейнбах Х.* Психология жизненного пространства / Х. Штейнбах, В. Еленский. — СПб. : Язык, 2007. — 207 с.
8. *Раппапорт А.* Границы времени и сред [Електронний ресурс] / А. Раппапорт. — Режим доступу: http://papardes.blogspot.com/
9. *Тертичка В. В.* Державна політика: аналіз та здійснення в Україні / В. В. Тертичка. — К. : Основи, 2002. — 750 с.
10. *Купрій В. О.* Соціально-політичне середовище державної політики. Конспект лекцій [Електронний ресурс] / В. О. Купрій, В. В. Тертичка. — Режим доступу: http://ipas.org.ua/old/doc/du/4_Synopsis.pdf
11. *Купрій В. О.* Організації громадянського суспільства як суб'єкти вироблення державної політики : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.01 / В. О. Купрій ; Національна академія держ. управління при Президентові України. — К., 2007. — 20 с.
12. *Антонова О.* Проблема політичного середовища в аналізі державної політики / О. Антонова // Проблемні питання аналізу державної політики / уклад. В. Є. Романов. — Дніпропетровськ : Центр екон. освіти, 2002. — С. 13–21.
13. *Антонова О. В.* Середовище вироблення державної політики (теоретико-методологічні аспекти) : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.01 / О. В. Антонова; Дніпропетровський регіональний ін-т держ. управління Нац. академії держ. упр. при Президентові України. — Дніпропетровськ, 2005. — 20 с.
14. *Барсукова Н. И.* Дизайн среды в проектной культуре постмодернизма / Н. И. Барсукова. — М. : ФГОУ ВПО РГАУ ; МСХА им. К. А. Тимирязева, 2007. — 242 с.
15. *Элиаде М.* Священное и мирское / Мирча Элиаде ; пер. с фр., предисл. и коммент. Н. К. Гарбовского. — М. : Изд-во МГУ, 1994. — 144 с.
16. *Аристотель.* Физика // Сочинения в 4 т. / Аристотель. — М.: Мысль, 1981. — Т. 3. — С. 59–262.
17. *Бурдье П.* Социология политики / П. Бурдье ; пер. с фр. Н. А. Шматко. — М. : Socio-logos. 1993. — 251 с.
18. *Макогон Т. И.* Топология местных сообществ / Т. И. Макогон // Вестн. Томского гос. ун-та. — 2013. — № 3. — С. 49–55.

19. *Филиппов А.* Социология пространства / А. Филиппов. — СПб. : Владимир Даль, 2008. — 285 с.
20. *Алаев Э. Б.* Социально-экономическая география / Э. Б. Алаев. — М. : Мысль, 1983. — 290 с.
21. *Гибсон Дж.* Экологический подход к зрительному восприятию / Дж. Гибсон. — М. : Прогресс, 1988. — 464 с.
22. *Щедровицкий Г. П.* Система педагогических исследований (методологический анализ) / Г. П. Щедровицкий // Педагогика и логика. — М., 1993. — С. 16–200.
23. *Артеменко А. П.* Поняття "топос" в онтологічній та соціально-філософській сферах дослідження / А. П. Артеменко // Гуманітарний часопис. — 2011. — № 1. — С. 19–23.
24. *Хайдеггер М.* Бытие и время / М. Хайдеггер ; [пер. В. В. Бибихина]. — М. : Ad Marginem, 1997. — 452 с.
25. *Костинский Г. Д.* Географическая матрица пространственности / Г. Д. Костинский // Известия РАН. — 1997. — № 5. — С. 20–37. — (Серия географическая).
26. *Волкова О. А.* Идентификация как объект изучения в политической социологии [Електронный ресурс] / О. А. Волкова, В. М. Капицын. — Режим доступа: https://istina.msu.ru/ (Дата звернення: 02.07.17).
27. *Братко М. В.* Освітнє середовище вищого навчального закладу: пошук стратегій управління / М. В. Братко // Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка : зб. наук. пр. — 2014. — № 22. — С. 15–21.

REFERENCES

1. *Gritsanov A. A., and Abushenko V. L.* (2002), Istoriya filosofii. Entsiklopediya [History of Philosophy. Encyclopedia], Minsk, Belarus.
2. *Delez Zh. and Gvattari F.* (1996), Rizoma [Rizoma]. Filosofiya epohi postmoderna: sb. perevodov i referatov, Minsk, Belarus.
3. *Barsukova N. Y.* (2007), Dyzayn sredy v proektnoy kul'ture postmodernyzma [Design of the environment in the project culture of postmodernism], FGOU VPO RGAU; MSHA im. K. A. Timirjazeva, Moscow, Russia.
4. *Haydegger M.* (1997), Byitie i vremya [Being and Time], Ad Marginem, Moscow, Russia.
5. *Lepskiy V.* "Reflexive active environments of innovative development", available at: http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/6728 (Accessed 14.09.2016).
6. *Orlov E.* (2010), "A medium-based approach to modern management", Sovremennaya nauka, vol. 6, p. 152–155.
7. *Shteynbah H. and Elenskiy V.* (2007), Psihologiya zhiznennogo prostranstva [The psychology of living space], Jazyk, SPb, Russia.
8. *Rappaport A.* (1984), "Problems of formation of the environment", available at: http://papardes.blogspot.com/2011/01/blog-post_4054.html?q=%D1%81%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B0 (Accessed 18.01.2018).
9. *Tertichka V. V.* (2002), Derzhavna politika: analIz ta zdIysnennya v Ukrayini [State policy: analysis and implementation in Ukraine], Osnovy, Kyiv, Ukraine.
10. *Kupriy V. O. and Tertichka V. V.* (2009), "Socio-political environment of state policy. Summary of lectures", available at: //ipas.org.ua/old/doc/du/4_Synopsis.pdf (Accessed 15.11.2017).
11. *Kupriy V. O.* (2007), "Civil society organizations as actors of state policy development", Ph.D. Thesis, Public Administration, National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

12. *Antonova O.* (2002), "The Problem of the Political Environment in the Analysis of the State Policy", Problemni pitannya analizu derzhavnoyi politiki, Centr ekon. osvity, Dnipropetrovs'k, Ukraine.
13. *Antonova O. V.* (2005),"The medium of development of state policy (theoretical and methodological aspects)", Ph.D. Thesis, Public Administration, Dnipropetrovs'k Regional Institute, National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, Dnipropetrovs'k, Ukraine.
14. *Barsukova N. Y.* (2007), Dyzayn sredy v proektnoy kul'ture postmodernyzma [Design of the environment in the project culture of postmodernism], FGOU VPO RGAU ; MSHA im. K. A. Timirjazeva, Moscow, Russia.
15. *Eliade M.* (1994), Svyaschennoe i mirskoe [Sacred and secular], Yzd-vo MHU, Moscow, Russia.
16. *Aristotel.* (1981), Fizika. Sochineniya v 4 t. [Physics. Essays in 4 volumes], vol. 3, Myisl, Moscow, Russia.
17. *Burde P.* (1993), Sotsiologiya politiki [Sociology of politics], Socio-logos, Moscow, Russia.
18. *Makogon*, T. I. (2013), "Topology of Local Communities", Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta, vol. 3, p. 49–55.
19. *Filippov A.* (2008), Sotsiologiya prostranstva [Space sociology], Vladimir Dal', SPb, Russia.
20. *Alaev E. B.* (1983), Sotsialno-ekonomicheskaya geografiya [Socio-economic geography], Myisl, Moscow, Russia.
21. *Hibson DZh.* (1988), Ekolohycheskyy podkhod k zrytel'nomu vospryyatyyu [An ecological approach to visual perception], Progress, Moscow, Russia.
22. *Schedrovitskiy G. P.* (1993), "The system of pedagogical research (methodological analysis), Pedagogika i logika, Moscow, Russia.
23. *Artemenko A. P.* (2011), "The notion of "topos" in ontological and sociophilosophical spheres of research", Gumanitarniy chasopis, vol. 1, p. 19–23.
24. *Haydegger M.* (1997), Byitie i vremya [Being and Time], Ad Marginem, Moscow, Russia.
25. *Kostinskiy G. D.* (1997), "Geographical matrix of spatiality", Izvestiya RAN, vol. 5, p. 20–37.
26. *Volkova O. A. and Kapitsyin V. M.* "Identification as the object of study in political sociology", available at: https://istina.msu.ru (Accessed 2.07.17).
27. *Bratko M. V.* (2014), "Educational environment of a higher educational institution: the search for management strategies", Zbirnik naukovih prats: PedagogIchna osvita: teoriya i praktika. Psihologiya. Pedagogika, vol. 22, p. 15–21.

УДК: 35.071:124.2

Довгань Олексій Валентинович,
кандидат філологічних наук, член-кореспондент Міжнародної академії освіти і науки, заступник директора, Наукова бібліотека Національної академії керівних кадрів культури й мистецтв, 02000, м. Київ, вул. Лаврська, 9, тел.: +38 (050) 720 20 03, e-mail: dovgan396@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6728-818X

Довгань Алексей Валентинович,
кандидат филологических наук, член-корреспондент Международной академии образования и науки, заместитель директора, Научная библиотека Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств, 02000, г. Киев, ул. Лаврская, 9, тел.: +38 (050) 720 20 03, e-mail: dovgan396@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6728-818X

Dovgan' Aleksej Valentinovich,
Candidate of philological sciences, Corresponding Member of the International Academy of Education, Deputy Director, Scientific Library of the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts, 02000, Kyiv, Str. Lavrska, 9, tel.: +38 (050) 720 20 03, e-mail: dovgan396@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6728-818X

DOI https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.105

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ З ПОЗИЦІЙ ДЕТЕРМІНОВАНОГО СОЦІАЛЬНОГО СМИСЛУ (АРХЕТИПНИЙ ПІДХІД)

Анотація. Розглянуто особливості і роль детермінованого соціального смислу в контексті архетипного підходу; презентовано специфіку побутування зазначеного феномену відносно публічного управління. Репрезентовано природу й принципи функціонування архетипів як безпосереднього прагматичного чинника ухвалення рішень особистістю. Стверджується, що архетипи суттєво відрізняються від історично усталених або перероблених людиною символів, значення яких не є психічно успадкованими, тим, що вони передаються з покоління в покоління. Акцентується увага на актуальності архетипного підходу для досліджень управлінської сфери в цілому й детермінованого соціального смислу зокрема. Наголошено, що архетип постає безпосереднім прагматичним чинником ухвалення рішень особистістю,

виступаючи у ролі витвореного внутрішнього ускладнення, що забезпечує перебіг певних соціально-детермінованих процесів у мозку людини. Акцентується увага на нерозривності понять “смисл” і “культура”: з моменту відчуження людини від довколишнього природного світу всі створені нею думки, створені речі, знайдені й використовувані засоби та способи дій наділяються смислами. Таким чином, рішення, тобто вибір, постає як природна основа побутування індивідуума в онтологічній реальності, виступаючи необхідною передумовою структурування його адміністративних, правових тощо потреб у сучасному суспільстві. Подальше дослідження архетипного підходу до вивчення феномену детермінованого соціального смислу вбачається у дослідженні особливостей рефлексії громадян на витворювані урядом образи й символи з метою досягнення певних поведінкових виявів в останніх, що дасть змогу більш глибоко й чітко розуміти потреби народу, а також актуалізувати релевантну роль публічного управління в його житті. При цьому з позицій мовної, соціальної, психологічної, культурологічної тощо прагматики архетип виступає первинною формою смислу, стратифікованою за описаними Юнгом типами. Така диференціація цього феномену є природною, внаслідок його універсалізму, що дозволяє говорити про ступінь соціальної адаптивності останнього.

Ключові слова: смисл, соціальний смисл, детермінований смисл, публічне управління, архетип, архетипний підхід.

ПУБЛИЧНОЕ УПРАВЛЕНИЕ С ПОЗИЦИЙ ДЕТЕРМИНИРОВАННОГО СОЦИАЛЬНОГО СМЫСЛА (АРХЕТИПИЧЕСКИЙ ПОДХОД)

Аннотация. Рассмотрены особенности и роль детерминированного социального смысла в контексте архетипического подхода; представлена специфика бытований очерченного феномена относительно публичного управления. Представлены природа и принципы функционирования архетипов как непосредственной прагматической составляющей принятия решений личностью. Утверждается, что архетипы существенно отличаются от исторически сложившихся либо переработанных человеком символов, значение которых не является психически наследованным, тем, что они передаются из поколения в поколение. Акцентируется внимание на актуальности архетипического подхода для исследований управленческой сферы в целом и детерминированного социального смысла в частности. Подчеркивается, что архетип непосредственным прагматическим фактором принятия решений личностью, выступая в роли созданного внутреннего осложнения, обеспечивающего ход определенных социально-детерминированных процессов в мозгу человека. Акцентируется внимание на неразрывности понятий “смысл” и “культура”: с момента отчуждения человека от окружающего естественного мира все созданные им мысли, созданные вещи, найденные и используемые средства и способы действий наделяются смыслами. Таким образом, решение, то есть выбор, представляется естественной основой бытования индивидуума

в онтологической реальности, выступая необходимым предусловием структурирования его административных, правовых и так далее потребностей в современном обществе. Дальнейшее исследование архетипического подхода к изучению феномена детерминированного социального смысла усматривается в исследовании особенностей рефлексии граждан на создаваемые правительством образы и символы с целью достижения неких поведенческих проявлений у последних, позволяющих более глубоко и четко понять потребности народа, а также актуализировать релевантную роль публичного управления в его жизни. При этом с позиций социальной, психологической, культурологической прагматики и так далее архетип выступает первичной формой смысла, стратифицированной по описанными Юнгом типами. Такая дифференциация этого феномена является естественной, вследствие ее универсализма, позволяющего говорить о степени социальной адаптивности последнего.

Ключевые слова: смысл, социальный смысл, детерминированный смысл, публичное управление, архетипический подход.

PUBLIC ADMINISTRATION FROM THE STANDPOINT OF DETERMINISTIC SOCIAL SENSE (ARCHETYPAL APPROACH)

Abstract. The features and the role of deterministic social sense in the context of the archetypical approach are considered in the article; the specifics of the existence of the above-mentioned phenomenon in relation to public administration are presented. The nature, principles of the functioning of archetypes as a direct, pragmatic decision-making factor of the personality are represented. It is argued that archetypes are significantly different from those historically established or transformed by human characters, whose senses are not mentally inherited, but transmitted from generation to generation. The emphasis is placed on the relevance of the archetypal approach for research in the management sector in general and deterministic social sense — in particular. The author emphasizes that the archetype is a direct pragmatic factor in personal decision-making, acting as a created internal complication that ensures the course of certain socially determined processes in the human brain. Attention is focused on the continuity of the concepts of "sense" and "culture": from the moment of alienation of a person from the surrounding natural world, all thoughts, created things, found and used means and methods of actions are given meanings. Thus, the decision, that is, the choice, appears to be the natural basis for an individual's being in ontological reality, acting as a necessary precondition for structuring his administrative, legal and so on needs in modern society. Further investigation of the archetypal approach to the study of the phenomenon of deterministic social sense is seen in the study of the features of citizens' reflection on the images and symbols created by the government in order to achieve some behavioral manifestations in the latter, allowing more deeply and clearly understand the needs of the people, and also to update the relevant role of public administration in his life. At the same time, from the standpoint of social, psychological, culturological pragmatics etc., the archetype

is the primary form of sense stratified according to the types described by Jung. This differentiation of this phenomenon is natural, due to its universalism, which allows us to speak about the degree of social adaptability of the latter.

Keywords: sense, social sense, deterministic sense, public administration, archetype, archetypal approach.

Постановка проблеми. Буття індивідуума в онтологічній реальності є невід'ємним від особливостей його тілесності, самоідентифікації, комунікації тощо. Це дає змогу дійти висновку, що в підґрунті зазначеного процесу лежить *архетип*, що, за словами К. Г. Юнга, є глибинним образом несвідомого, в якому приховані загальнолюдські, вихідні образи [1, с. 80]. Своєю чергою, це надає нам можливість постулювати його велике соціокомунікативне значення, адже будь-які соціально зумовлені процеси містять у своїй структурі певне архетипне значення, яке є релевантним для соціально детермінованого смислу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окреслена проблематика знайшла своє вираження у низці наукових досліджень таких авторів, як М. Александрова, Е. Афонін, В. Бортніков, В. Буданов, М. Вебер, О. Донченко, Д. Істон, П. Лазарсфельд, Г. Лассуел, О. Мелешкіна, Ч. Мерріам, Д. Ольшанський, А. Радченко, С. Роккан, О. Шестопал та ін.

Метою статті є розгляд особливостей і ролі детермінованого соціального смислу в контексті архетипного підходу, *предметом* — специфіка буття зазначеного феномену відносно публічного управління.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. З позицій мовної, соціальної, психологічної, культурологічної тощо прагматики архетип виступає первинною формою смислу, стратифікованою за описаними Юнгом типами. Отже, така диференціація цього феномену є природною внаслідок його універсалізму, що дає можливість говорити про ступінь соціальної адаптивності останнього. Так, архітектура, узвичаєна для нас у вигляді непорушних споруд, створюється насправді виключно у вигляді ідей, зафіксованих у візуальній формі [2]. Останнє пояснюється тим, що абсолютна більшість її форм перебуває у проективній формі (креслення), натомість матеріалізованим є надзвичайно малий відсоток.

Таким чином, смисл можна позиціонувати як дискурс стосовно архетипу, оскільки він постає матеріалом, з якого пізніше буде витворена форма (власне сам архетип, позиціонований не просто формою як такою, але свого роду межею атомізації певної ділянки смислової тканини/субстанції від іншої, яка набуває автономії відносно оточення). Таке широке тлумачення зазначеного поняття видається продуктивним за рахунок того, що це надає мож-

ливість детальніше розглянути його психосоціальні зв'язки. Своєю чергою, зазначене зумовлює розуміння окреслених меж смислу як дописемної, до- і мовної конвенції [3]. При цьому відбувається позиціонування ціннісно-смислових архетипних форм комунікативного простору, в якому розгортається реалізація психосоціальних характеристик.

Існує визначення архетипу, за яким він позиціонується як глибинна форма колективного несвідомого, форма без змісту, яка, виявляючись в індивідуальній свідомості, набуває специфічно образного характеру, який можна досліджувати й осмислювати [4]. Однак ми не можемо погодитись з цим визначенням, оскільки архетип у нашому розумінні є формою зі змістом, проте сама природа цього змісту є детермінованою соціальним смислом через актуалізацію антропологічної детермінанти, тобто сама категоризація смислу, певне його *оформлення* тощо постають процесом соціальної детермінізації. Окрім того, архетип певною мірою можна позиціонувати як передформу, оскільки закладений у нього смисл має великий ступінь антропоцентризму, проте цілком не вписується в культуру як таку.

При цьому остання є складним, багатовимірним феноменом, який можна розглядати з різних позицій, формулюючи різноманітні системи її опису й щоразу отримуючи нові характеристики останнього. У сучасній філософії культури існує безліч точок зору на неї й низка визначень сутнісних основ останньої. Так, різноманітні наукові школи по-різному інтерпретують її, концентруючи увагу на тому чи іншому аспекті. Відповідно, існує не одна, а безліч теорій культури, безліч дослідницьких підходів і методів її вивчення [5, с. 3].

Таким чином, виправданим вважаємо розширений підхід до поняття культури з позицій публічного управління як до духовного надбання людства, презентованого у низці форм ідеальної (ідеї) й фізичної (речі) природи. Згідно з таким тлумаченням цього поняття під культурою варто розуміти архетипно структуровані сегменти реальності, адаптовані через категоризацію людським мозком. Таким чином, ми говоримо вже про трансіндивідуальні, але, по суті, інтрапсихічні явища, закріплені в мозку подібно до інстинктів тварин, що дає можливість постулювати наявність феномену *синхронічності* [6] (тобто одночасного розгортання певного психічного стану з одним або кількома зовнішніми подіями, які виглядають смисловими аналогами моментального суб'єктивного стану).

Що ж до публічного управління, то тут доцільною є розмова безпосередньо про особливості детермінованого соціального смислу, однією з віх якого вважаємо феномен *самості*. За своєю природою це явище варто позиціонувати як психічну тотальність, яку можна прирівняти до давньоіндійського поняття "атаман" або давньокитайського "дао". Окрім того, цікавою є в цьому світлі специфіка японської концепції "му" як деструктивної порожнечі, що протиставляється "наповненості" особистості. Отже, самість — поняття, що виражає людську суть, оскільки всі витоки духовного життя походять

від цієї точки неповернення: вона кумулює всі найвищі й найостанніші цілі [7, с. 48].

Саме тому самість для публічного управління постає віхою соціального існування індивідуума, з проблемою якого пов'язана актуальна для зазначеної сфери проблема *вибору* як диференціюючої ознаки його стратифікації як соціальної особини. Так, саме існування людини можна позиціонувати як суму всіх її виборів, зроблених протягом життя. Таким чином, особистість виступає споживачем товарів, послуг тощо, витворених для забезпечення своїх соціально детермінованих прагнень (Пелєвін В. "Покоління "Р"", Ф. Бегбедер "99 франків" та інші художні твори, в яких ідеться про психолого-економіко-соціальні основи такого процесу).

Закономірно при цьому, що вибір є результатом певного *рішення*, тому сутнісно його ухвалення можна схарактеризувати як внутрішню, відносно сталу основу, що визначає смисл, роль і місце останнього в функціонуванні й розвитку установи (організації, підприємства тощо). Отже, сутність ухвалення рішень зазвичай виявляється через багатоманітні зовнішні зв'язки й дії, які характеризують одну зі сторін [8, с. 6].

Що ж до ухвалення тих чи інших рішень, то архетипи варто сприймати як образи або мисленнєві схеми, наповнені закладеним смислом, які дають можливість людині впорядкувати свій життєвий досвід і сприйняти зовнішній світ, що виявляється через форми поведінки [4]. При цьому їх інтерпретація не вимагає розумових зусиль, оскільки вони сприймаються на несвідомому рівні й мають єдиний смисл для всього людства [9, с. 124].

Таким чином, постулюємо суб'єктивістський початок зазначених процесів, що можна позиціонувати як природне підґрунтя для його розгортання, лімітоване професійними (у випадку побутування у діловій сфері) й особистими (моральні, психологічні тощо передумови) детермінантами. Останні є суголосними з поглядом на сучасне суспільство як таке, що репрезентує інформацію як базовий, стрижневий компонент, що є релевантним для управлінської сфери.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, архетип постає безпосереднім прагматичним чинником ухвалення рішень особистістю, виступаючи у ролі витвореного внутрішнього ускладнення, що забезпечує перебіг певних соціально-детермінованих процесів у мозку людини. При цьому архетипи суттєво відрізняються від історично усталених або перероблених людиною символів, значення яких не є психічно успадкованими, а передаються з покоління у покоління [9, с. 124]. Останнє дає змогу дійти висновку про актуальність архетипного підходу для досліджень управлінської сфери в цілому й детермінованого соціального смислу зокрема.

Також акцентуємо увагу на нерозривності понять "смисл" і "культура": з моменту відчуження людини від довколишнього природного світу всі створені нею думки, створені речі, знайдені й використовувані засоби та способи дій наділяються смислами [9, с. 122]. Таким чином, рішен-

ня, тобто вибір, постає як природна основа побутування індивідуума в онтологічній реальності, виступаючи необхідною передумовою структурування його адміністративних, правових тощо потреб у сучасному суспільстві.

Подальше дослідження архетипного підходу до вивчення феномену детермінованого соціального смислу вбачаємо у дослідженні особливостей рефлексії громадян на витворювані урядом образи й символи з метою досягнення певних поведінкових виявів в останніх, що дасть можливість більш глибоко й чітко розуміти потреби народу, а також актуалізувати релевантну роль публічного управління в його житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Юнг К. Г.* Психология бессознательного / К. Г. Юнг; пер. с англ. — 2-е изд. — Москва : Когито-Центр, 2010. — 352 с.
2. *Басс В.* Бумажная архитектура [Электронный ресурс] / В. Басс // ПостНаука. — Режим доступа: https://postnauka.ru/faq/68819
3. *Дудаков-Кашуро К.* Дадаизм [Электронный ресурс] / К. Дудако-Кашуро // ПостНаука. — Режим доступа: https://postnauka.ru/faq/70906
4. *Архетип* [Электронный ресурс] // Понятия и категории : вспомогательный проект портала "Хронос". — Режим доступа: http://ponjatija.ru/taxonomy/term/1593
5. *Колчанова Е. А.* "Архетип" как категория философии культуры : дис. ... канд. филос. наук : спец. 24.00.01 / Е. А. Колчанова; Тюменский гос. ун-т. — Тюмень, 2006. — 160 с.
6. *Гроф С.* Архетипы, мифическое воображение и современное общество: новое очарование для мира [Электронный ресурс] / С. Гроф // Станислав Гроф: персональный сайт. — Режим доступа: http://stanislavgrof.ru/articles/arhetipy-mificheskoe-voobrazhenie-i-sovremennoe-obshhestvo-novoe-ocharovanie-dlya-mira.html
7. *Вертель А.* Архетип самости : холизм в философии К. Г. Юнга / А. Вертель // Наук. вісн. Чернівецького ун-ту: зб. наук. пр. — Вип. 646/647. — С. 45–51.
8. *Колпаков В. М.* Теория и практика принятия управленческих решений: учеб. пособие / В. М. Колпаков. — 2-е изд., перераб. и доп. — Киев : МАУП, 2004. — 504 с.
9. *Кошетарова Л. Н.* Архетип и символ как основные формы выражения культурных смыслов рекламы / Л. Н. Кошетарова // Знание. Понимание. Умение. — 2010. — № 4. — С. 122–126.

REFERENCES

1. *Jung K. G.* (2010), Psychology of the unconscious, 2nd ed., Kogito Center, Moscow, Russian Federation.
2. *Bass V.* (2018) "Paper architecture", PostNauka [Online], available at: https://postnauka.ru/faq/68819 (Accessed 4 April 2018).
3. *Dudakov-Kashuro K.* (2016) "Dadaism", PostNauka [Online], available at: https://postnauka.ru/faq/70906 (Accessed 4 April 2018).
4. "*Archetype*", Concepts and categories: auxiliary project of the portal "Chronos" [Online], available at: http://ponjatija.ru/taxonomy/term/1593 (Accessed 4 April 2018).
5. *Kolchanova E. A.* (2006) "Archetype" as a category of the philosophy of culture": abstract of Art. Candidate of Philosophical Sciences Dissertation, Public Admnistration, Tyumen State

University, Tyumen, Russian Federation.
6. *Grof S.* (2004) "Archetypes, mythical imagination and modern society: a new charm for the world", Stanislav Grof: personal site [Online], available at: http://stanislavgrof.ru/articles/arhetipy-mificheskoe-voobrazhenie-i-sovremennoe-obshhestvo-novoe-ocharovanie-dlya-mira.html (Accessed 4 April 2018).
7. *Vertel A.* (2013), "Archetype of the Self: Holism in the Philosophy of K. G. Jung", Naukovy Visnik Chernivtsi University: Zbirnyk nauk. etc., Vyp. 646/647, p. 45–51.
8. *Kolpakov V. M.* (2004) Theory and practice of making managerial decisions: Textbook. Allowance, 2nd ed., recycled and additional, SAMP, Kyiv, Ukraine.
9. *Koshetarova L. N.* (2010), "Archetype and the symbol as the main forms of expression of cultural sense by advertising", Knowledge. Understanding. Skill, № 4, p. 122–126.

УДК 351(061.1ЄС)

Карпа Марта Іванівна,
кандидат наук з державного управління, докторант кафедри регіонального управління та місцевого самоврядування Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, 79491, м. Львів-Брюховичі, вул. Сухомлинського, 16, тел.: +38 (067) 670 57 77, e-mail: marta.karpa@ukr.net
ORCID: 0000-0001-8141-4894

Карпа Марта Ивановна,
кандидат наук по государственному управлению, докторант кафедры регионального управления и местного самоуправления Львовского регионального института государственного управления Национальной академии государственного управления при Президенте Украины, 79491, г. Львов-Брюховичи, ул. Сухомлинского, 16, тел.: +38 (067) 670 57 77, e-mail: marta.karpa@ukr.net
ORCID: 0000-0001-8141-4894

Karpa Martha Ivanivna,
Candidate of Sciences in Public Administration, doctoral student of the Department of Regional Administration and Local Self-Government of Lviv Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, 79491, Lviv-Briukhovychi, Str. Sukhomlynskoho, 16, tel.: +38 (067) 670 57 77, e-mail: marta.karpa@ukr.net
ORCID: 0000-0001-8141-4894
DOI https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.106

КОМПЕТЕНЦІЙНИЙ ПІДХІД У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ: СУТНІСТЬ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ (АРХЕТИПОВИЙ ВИМІР)

Анотація. Розкрито основні ознаки компетенційного підходу у практиці європейського публічного управління. Визначено ознаки компетенційного підходу у публічному управлінні на підставі аналізу основних його концепцій. У динаміці становлення й розвитку популярних теорій взаємодії державної та місцевої влади, таких як теорія вільної громади, громадівської (громадської) та громадсько-державницької (теорія муніципального дуалізму),

простежується низка характерних ознак компетенційного підходу, які виявляються як через загальнотеоретичні співвідношення й прояви, так і через практику співіснування органів публічної влади. Виникає проблема визначення та розподілу публічних функцій як передумови визначення та формування компетенцій публічних інституцій. Важливим питанням у контексті компетенційного підходу є інституційне закріплення функцій у розрізі існування основних моделей територіальної організації влади. У кожному з різновидів концепції Governance (концепція Responsive Governance, концепція Democratic Governance, концепція Good Governance) визначено специфіку використання компетенційних складових.

Виокремлено архетипові символи в європейському публічному управлінні з використанням аналізу компетенції в публічному управлінні за основними її складовими. Надано стислу характеристику архетипного виміру європейського публічного управління. Основні складові компетенції показано у зв'язку з наявними архетиповими символами та характерними тенденціями їх розвитку. Показано їх зв'язок за схемою "суб'єктна складова (хто?) — об'єктна складова (що?) — управлінська складова (як?) — основа (в якому середовищі?)".

Щодо тенденцій розвитку компетенційного підходу у контексті практики й теорії публічного управління визначено, що сучасні концепції публічного управління характеризуються зміщенням балансу між державними та громадськими інституціями до сфери спільних цілей і завдань, а відповідно і відповідальності. Спільна діяльність усіх суб'єктів суспільства потребує нових форм співробітництва, визначення сфер і предметів діяльності кожного суб'єкта для ефективної співпраці, розподілу функцій та компетенцій суб'єктів, становлення й закріплення їх статусних характеристик.

Ключові слова: публічне управління, публічна служба, компетенція, компетенційний підхід, компетенція суб'єкта публічного управління, архетип.

КОМПЕТЕНЦИОННЫЙ ПОДХОД В ЕВРОПЕЙСКОМ ПУБЛИЧНОМ УПРАВЛЕНИИ: СУЩНОСТЬ И ТЕНДЕНДИИ РАЗВИТИЯ (АРХЕТИПИЧНОЕ ИЗМЕРЕНИЕ)

Аннотация. Раскрыты основные особенности компетенционного подхода в практике европейского публичного управления. Определены признаки компетенционного подхода в публичном управления на основе анализа основных его концепций. В динамике становления и развития популярных теорий взаимодействия государственной и местной власти, таких как теория свободной общины, громадовской (общественной) и общественно-государственного (теория муниципального дуализма), прослеживается ряд отличительных признаков компетенционного подхода, которые проявляются как через общетеоретические соотношение и проявления, так и через практику сосуществования органов публичной власти. Возникает проблема определения и распределения публичных функций как предпосылки для определения и формирования компетенций публичных учреждений. Важным вопро-

сом в контексте компетенционного подхода является институциональное закрепление функций в разрезе существования основных моделей территориальной организации власти. В каждом из разновидностей концепции Governance (концепция Responsive Governance, концепция Democratic Governance, концепция Good Governance) определена специфика использования компетенционных составляющих.

Выделены архетипические символы в европейском публичном управлении с использованием анализа компетенции в публичном управлении по основным ее составляющим. Предоставлено краткую характеристику архетипного измерения европейского публичного управления. Основные составляющие компетенции показано в связи с имеющимися архетипическими символоми и характерными тенденциями их развития. Показана их связь по схеме "субъектная составляющая (кто?) — объектная составляющая (что?) — управленческая составляющая (как?) — основа (в среде?)".

В связи с тенденциями развития компетенционного подхода в контексте практики и теории публичного управления определено, что современные концепции публичного управления характеризуются смещением баланса между государственными и общественными институтами в сферу общих целей и задач, а соответственно и ответственности. Совместная деятельность всех субъектов общества требует новых форм сотрудничества, определение сфер и предметов деятельности каждого субъекта для эффективного сотрудничества, распределения функций и компетенций субъектов, становления и закрепления их статусных характеристик.

Ключевые слова: публичное управление, публичная служба, компетенция, компетенционный подход, компетенция субъекта публичного управления, архетип.

COMPETENCE APPROACH IN EUROPEAN PUBLIC ADMINISTRATION: ESSENCE AND DEVELOPMENT TRENDS (ARCHETYPAL ASPECT)

Abstract. The article reveals the main features of the competence approach in the practice of European public administration. The features of the competence approach in public administration are determined on the basis of analysis of the basic concepts of public administration. In the dynamics of the formation and development of popular theories of interaction between state and local authorities, such as the theory of a free community, community (public) and public and state (the theory of municipal dualism), we can trace a number of characteristic features of a competency approach, which manifests itself both through the general theoretical relations and manifestations, and through the practice of coexistence of public authorities. There is a problem of definition and distribution of public functions as a prerequisite for defining and shaping the competences of public institutions. An important issue in the context of a competent approach is the institutional consolidation of functions in the context of the existence of the basic models of territorial organization of power. In each of the varieties of the Gover-

nance concept (Responsive Governance concept, Democratic Governance concept, Good Governance concept), the specifics of the use of competencies are defined.

The archetypal symbols in the European public administration are singled out using the analysis of competence in public administration in its main constituents. A brief description of the archetypal aspect of European public administration is given. The main components of competence are shown in connection with the existing archetypal symbols and the characteristic trends of their development. Their connection is shown according to the scheme "the entity component (who?) — the object component (what?) — the administrative component (how?) — the basis (in what environment?)".

Concerning the trends of development of a competence approach in the context of practice and theory of public administration, it is determined that modern concepts of public administration are characterized by shifting the balance between state and public institutions to the sphere of common goals and tasks, and thus responsibility. The joint activity of all subjects of society requires new forms of cooperation, definition of the spheres and subjects of each entity's activity for effective cooperation, distribution of functions and competences of the entities, formation and consolidation of their status characteristics.

Keywords: public administration, public service, competence, competence approach, competence of the entity of public administration, archetype.

Постановка проблеми. Актуальність цього дослідження зумовлюється розвитком компетенційної парадигми у публічному управлінні. Вплив на формування систем публічного управління, безумовно, здійснюють архетипи, оскільки вони формують середовище функціонування суспільства та держави, впливають на розвиток демократії, зокрема стосовно виокремлення громад як суб'єктів управління. У контексті цього дослідження доцільними є спроба визначити архетипний вимір публічного управління, пошук та визначення архетипових символів у європейському публічному управлінні з позиції застосування компетенційного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням окремих складових компетенцій суб'єктів публічного управління займалися представники різних іноземних наукових шкіл, а саме Г. Бребан, Ж. Ведель, Д. Гарнер, Ж. Гримо, К. Дейвіс, Дж. Ебербах, К. Екштайн, Дж. Елдер, Н. Оуен, С. Солон, Р. Шафхаузер, Ж. Шевальє та ін. Поняттю компетенції приділила увагу низка науковців, серед яких В. Б. Авер'янов, С. С. Алексєєва, І. Л. Бачило, І. А. Грицяк, В. С. Куйбіда, В. К. Мамутов, О. І. Сушинський, Ю. О. Тихомиров і К. Ф. Шеремета.

Не вирішеною раніше частиною загальної проблеми у контексті цієї проблематики залишаються процеси формування концепції компетенції у публічному управлінні як з позиції теоретико-методологічної розробки,

так і з питань практичної її реалізації.

Мета статті — визначити основні особливості компетенційного підходу у концепціях і теоріях європейського публічного управління й виокремити архетипові символи у публічно-управлінському аспекті.

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку низки дослідників, компетенційна парадигма виникла у 70-х роках XX ст. Розвиток компетенційного підходу як системної концепції опису освіченості людини ув'язують із дослідженнями відомого американського лінгвіста Н. Чомськи, який сформулював поняття компетенції стосовно теорії мови [1]. Як домінуюча освітня парадигма компетенційний підхід почав розвиватися наприкінці 70-х років XX ст. під впливом формування моделей освіти в Західній Європі та США [2].

У динаміці становлення й розвитку популярних теорій взаємодії державної та місцевої влади, таких як теорія вільної громади, громадівської (громадської) та громадсько-державницької (теорія муніципального дуалізму), простежується низка характерних ознак компетенційного підходу, що виявляються як через загальнотеоретичні співвідношення й прояви, так і через практику співіснування органів публічної влади. Теорія вільної громади брала за основу ідею природного права громади щодо вирішення питань громади. Про це свідчать норми бельгійського та французького права у XVII–XIX столітті [3; 4]. Отже, інститут громади виокремлювався як суб'єкт здійснення місцевої влади, й визначалися питання, які він має вирішувати, тобто предмети відання громади як складові її компетенції. Функції контролю залишалися за державною владою. У цьому вбачаємо спробу розмежування компетенції державної та самоврядної влади.

У контексті розвитку системи управління європейських держав інститути влади характеризуються такою особливістю, як відсутність вертикальних структур управління та центрального регулюючого впливу (своєрідне "управління без уряду", яке набуває транснаціональних горизонтальних мереж) [5]. Такій концепції притаманні децентралізаційні способи управління та соціальна саморегуляція. Характерною рисою цієї моделі є взаємозалежність суб'єктів, що породжує ідею формування спільних цілей і мети діяльності з потребою розмежування функцій кожного суб'єкта. Найгостріше постають тут політичні питання розмежування влади, адже суб'єктами такої моделі є учасники з різним статусом і, відповідно, з різним функціональним та компетенційним навантаженням. Інтегрування державних і недержавних утворень породжує низку питань щодо їх взаємодії та компетенції, передусім щодо відповідальності та статусних характеристик. Серед можливих форм нововведень у контексті дії концепція політичних (соціальних) мереж визначає їх можливість забезпечити горизонтально-координуючі зв'язки, асоціативні форми організації й управління, координацію та реорганізацію, корпоративізацію

державного управління, зорієнтованість на соціальну відповідальність; використання проектно-програмно-цільового управління, адміністративно-фінансової та публічної підзвітності, а також раціональний розподіл ресурсів. Незважаючи на згадування спільної діяльності державних і громадських інституцій на партнерських засадах ("надання соціальних послуг на партнерських засадах", "оптимізація (належного) співвідношення "централізація — децентралізація"", "її (держави) партнерство з населенням в ухваленні рішень"), В. Бакуменко бачить сильну роль держави у діяльності мережевих структур ("домінування держави у різних сферах суспільства за партнерської участі з громадськими структурами") [6].

Виникає проблема визначення та розподілу публічних функцій як передумови визначення та формування компетенцій публічних інституцій.

Важливим питанням у контексті компетенційного підходу є інституційне закріплення функцій у розрізі існування основних моделей територіальної організації влади. У своїх дослідженнях С. Хікс зазначає, що відносини між державними та недержавними інституціями є неієрархічними та характеризуються взаємозалежністю. Основними функціями урядування є не розподіл, а регулювання соціальних і політичних ризиків [7]. У "Білій книзі" також зазначається, що "урядування стосується здатності держави служити своїм громадянам. Урядування стосується правил, процесів та поведінки, за допомогою яких формулюються інтереси, здійснюється управління ресурсами та здійснюються державні владні функції" [8].

Континентальна (французька) модель характеризується ієрархічною системою підпорядкування й переважаючою контрольною функцією за субординаційним принципом. Місцеві органи мають визначені функції: муніципалітети — щодо питань розпорядження майном, керівництвом відповідними службами, розподілом коштів місцевих бюджетів та ін.; органи державної влади — здійснення державної влади на всіх інституціональних рівнях ієрархічної піраміди й контролю виконання функцій органів публічної влади.

Змішана модель поєднує у собі ознаки континентальної та англосаксонської моделей. Особливостями цієї системи є діяльність органів державної та самоврядної влади як однієї системи, виконання функцій держави здійснюється частково самоврядуванням, поява громадських інституцій у взаємовідносинах держави та суспільства. Наприклад, Німеччина як яскравий представник цієї моделі визнала, що федерація й землі не є єдиними суб'єктами державного управління. Громади функціонують або як інститути самоврядування, або як органи, яким держава делегувала окремі функції [9].

Концепція Public administration була побудована на діяльності державних структур та інституцій, особливостями якої є ієрархічна будова взаємозв'язків, стандартизація процедур та ухвалення рішень і субординаційні взаємовідносини суб'єктів влади. Головними завданнями, характерними для державного управ-

ління на цьому етапі, були і забезпечення безпеки громадян і захисту власності, встановлення соціальних стандартів та дотримання принципу верховенства права [5].

Поширена з 90-х років XX ст. концепція Governance, яка сформувалася після виходу праці Ю. Габермаса "Теорії комунікативної дії" [10] у 90-х рр. XX ст., характеризується партнерськими засадами взаємодії, що формує інституційне закріплення відносин між владою, бізнесом та громадянами. Часто це трактують як рівноправне партнерство, що має означати однакове право доступу до ресурсів. Одночасно у компетенційному аспекті складними залишаються питання встановлення норм відповідальності, розподілу повноважень, а отже наділення учасників відповідним статусом. Основа концепції залишається і надалі актуальною, хоча першоджерелом її створення була реалізація владних повноважень у процесі розпорядження політичними, економічними та соціальними ресурсами країн, які здійснювали перехід від тоталітарного до демократичного режимів, що вважалося інструментом Світового банку від 1993 р. [11].

У кожному з різновидів концепції Governance є специфіка використання компетенційних складових. Концепція Responsive Governance найбільше простежується у частині відповідальності як складової компетенції суб'єктів врядування, концепція Democratic Governance – у контексті формування та закріплення статусних характеристик усіх суб'єктів врядування як рівноправних учасників, що формує владні повноваження, відомчість і відповідальність. Найбільшу увагу викликає концепція Good Governance — добре/належне врядування, що передбачає залучення бізнесу та громадськості до процесів управління, в основі якої — права людини, взаємодія різних інституційних рівнів. Усі види концепції Governance розширюють участь його суб'єктів у публічному управлінні, серед іншого у громадян, громадських організацій, утворень і бізнес-структур. Посилення громадського контролю створює певні компетенційні обмеження органів влади чи навіть органів самоврядування.

З позиції застосування компетенційного підходу спробуємо проаналізувати архетипові символи, виокремивши у таблиці основні його складові, зв'язок складової/формуюче питання, архетипові символи та тенденції їх розвитку. Отже, основні складові компетенції показано у зв'язку з наявними архетиповими символами та характерними тенденціями їх розвитку. Показано їх зв'язок за схемою: "суб'єктна складова (хто?) — об'єктна складова (що?) — управлінська складова (як?) — основа (в якому середовищі?)".

З позиції концепції компетенції зазначені символи становитимуть предмет компетенції в узагальненому вигляді, що на початкових етапах формує узагальнену функцію публічного управління (наприклад, захист прав та свобод громадян), системне її визначення (розробка й упровадження функцій щодо захисту прав та свобод громадян у конкретну систему публічного управління), ін-

Архетипові символи в публічному управлінні у середньостроковій перспективі з позиції застосування компетенційного підходу (авторська модель)

Складова компетенційного підходу	Зв'язок / формуюче питання	Архетипові символи	Тенденції розвитку
Суб'єкт	Суб'єкт / хто?	Громада (Бельгія, XIX ст.) — держава; громадянин — держава; приватний сектор; громадські інституції — владні інституції; громадянське суспільство — влада; місцеве самоврядування – державна влада; мережеві структури; міждержавні інституції	Розширення ролі мультисуб'єктності, співсуб'єктності, інтерсуб'єктності; переважання у бік суб'єкт-суб'єктних зв'язків (зменшення суб'єктно-об'єктних)
Предмет компетенції	Об'єкт / що?	Права громадян; суспільні потреби; публічні інтереси — владні інтереси — державні інтереси	Розвиток соціальної інтеграції, групування спільнот, визначення цілей та потреб суспільства, громадян і груп; становлення інтерсуб'єктних складових (цілей, потреб, мети)
Управлінська складова	Механізм / як?	Управління — керування — адміністрування; державне управління — публічне управління — місцеве самоврядування; громадське управління; самоуправління, самоорганізація	Тенденція самоуправління, самоорганізації
Принципи й основа	основа / в якому середовищі?	Гуманізація; захист прав; свобода; демократія; рівність; соціалізація; комунікація	Розвиток комунікативної парадигми; соціалізація суспільства

ституалізацію функцій (створення інституцій відповідно до функцій, визначення механізмів діяльності, нормативно-правове забезпечення тощо) та змістове наповнення (забезпечення організаційно-функціонального навантаження інституції у системі публічного управління, ресурсне та методологічне забезпечення тощо).

Архетиповий вимір європейського публічного управління простежується в архетипних ідеях та принципах, які формують середовище для здійснення публічного управління. Архетип, за визначенням професора Е. Афоніна, — це "зафіксований колективним несвідомим культурний стереотип, який впливає на поведінку та історію людства" [12].

Можна припустити, що на сьогодні актуальними є такі сформовані узагальнюючі архетипові площини, сутність яких можна схарактеризувати їх складовими та певними особливостями. Площина "Рівність" — захист прав громадянина, рівні права доступу до ресурсів, повноважень і влади. До площини "Рівність" можна віднести і феномен "Громадянське суспільство" як одну з форм застосування рівності до процесів залучення суб'єктів управління у контексті існування системи публічного управління. Дискусійним питанням у вимірі архетипу "Рівність" є питання привілеїв, пільг, особливих режимів, особливих статусів тощо, що нівелює саме поняття рівності. Проблемними питаннями залишаються рівноправна участь громадян у політичному житті, рівність усіх публічних інституцій, рівні повноваження в публічному управлінні тощо.

Площина "Демократія" — основу його існування однозначно розглядаємо як політичний режим (пряма, опосередкована демократія). Але також це сукупність ідей і принципів, які склались у суспільній свідомості; наявність прав та свобод, підпорядкованість меншості більшості, влада народу, захист прав і свобод, виборність, можливість суспільного контролю тощо. Площина "Свобода" — можливість вибору, неучасть, вільне визначення, обмеження фільтрами нормативно-правової основи та суспільними фільтрами.

Площина "Глобалізація" — глобальна демократія, інтеграційні процеси, космополітична демократія, багаторівневість, мережеве врядування, світове громадянство тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ознаками компетенційного підходу у концепціях і теоріях публічного управління на підставі здійсненого аналізу можна вважати такі:

• виокремлення інституту громади як суб'єкта здійснення місцевої влади та визначення питання, які він має вирішувати, тобто предметів відання громади; функції контролю залишалися за державною владою, у цьому вбачаємо спробу розмежування компетенції державної та самоврядної влади;

• наявність спільних цілей щодо надання необхідних послуг населенню місцевою та центральною владою на партнерських засадах чи на засадах рівноправної участі та наявність різних цілей, що створює межі компетенції суб'єктів управління;

• наявність потреби розмежувати функції кожного суб'єкта; найгостріше постають тут політичні питання розмежування влади, адже суб'єктами часто виступають учасники з різним статусом і, відповідно, з різним функціональним і компетенційним навантаженням;

• інтегрування державних та недержавних утворень породжує цілу низку питань щодо їх взаємодії, най-

перше стосовно відповідальності та статусних характеристик;

• наявність і розвиток суб'єктно-статусних характеристик у публічному управлінні, що сприяє встановленню та розмежуванню компетенцій усіх суб'єктів управління;

• формування цілей визначає функції суб'єктів систем управління, що стають базовою передумовою визначення та фіксації компетенції суб'єктів управління; важливим питанням розвитку публічного управління, зокрема у контексті компетенційного підходу, є розподіл функцій та їх інституційне закріплення;

• відносини між державою та громадою, що розвиваються, виходячи з власних і спільних предметів відання у формі бажань, інтересів та потреб;

• передумовою для характеристики особливостей компетенційного підходу у публічному управлінні можна вважати специфіку правових систем (сімей);

• у правовому аспекті найбільш гостро постає питання конституційної регламентації компетенції суб'єктів публічного управління.

Архетипові символи у європейському публічному управлінні виокремлено з використанням аналізу компетенції у публічному управлінні за основними її складовими. Основні складові компетенції показано у зв'язку з наявними архетиповими символами та характерними тенденціями їх розвитку. Показано їх зв'язок за схемою "суб'єктна складова (хто?) — об'єктна складова (що?) — управлінська складова (як?) — основа (в якому середовищі?)".

Щодо тенденцій розвитку компетенційного підходу у контексті практики й теорії публічного управління визначено, що сучасні концепції публічного управління характеризуються зміщенням балансу між державними та громадськими інституціями до сфери спільних цілей і завдань, а відповідно і відповідальності. Спільна діяльність усіх суб'єктів суспільства потребує нових форм співробітництва, визначення сфер і предметів діяльності кожного суб'єкта для ефективної співпраці, розподілу функцій та компетенцій суб'єктів, становлення й закріплення їх статусних характеристик.

Основні тенденції розвитку публічного управління з позиції реалізації компетенційного підходу до здійснення публічних функцій є такими:

• посилення та розвиток процесів взаємодії влади з населенням, посилення участі громадян у владі, що створює умови для партнерських підходів щодо розподілу функцій управління у суспільстві;

• ієрархічні структури влади поступово заміняються на горизонтальні, координаційні або локальні, мережеві; субординація поступово замінюється координацією, що посилює компетенційну складову, підвідомчість і територіальне функціональне навантаження на суб'єкт управління;

• зміна розподілу впливу на об'єкти управління державними та громадськими утвореннями; тенденції будуть простежуватися як у сферах впливу, тобто у визначенні об'єктів управління та їх закріплені за суб'єктами, так і в можливості

співпраці й партнерстві між державними та самоврядними суб'єктами управління з метою досягти впливу на об'єкти управління;

• значне місце в управлінні починають посідати управлінські технології, змінюється сама управлінська діяльність, з'являються новітні парадигми, принципи й норми, що формують складні системи як державного, так і муніципального менеджменту; найчастіше новітні управлінські технології застосовуються у сфері ухвалення управлінських рішень, лідерства, комунікації, управління конфліктами, відповідальності й організаційної культури;

• збільшуватиметься явище публічності управління, яке виявлятиметься в щоразу більшому використанні публічної підзвітності (фінансової, організаційної, адміністративної), доступності отримання послуг чи товарів, можливістю суспільства прямо чи опосередковано брати участь у публічному управлінні;

• публічна служба вимагатиме нових фахівців — публічних службовців з притаманними їм аналітичними, інноваційними, адміністративними й антикризовими менеджерськими здібностями, навичками та досвідом;

• посилюються тенденції координування, мотивації, регуляції, дерегуляції та саморегуляції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Офіційний* сайт Noam Chomsky [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://chomsky.info
2. *Сімченко Н. О.* Напрями реалізації компетенційного підходу в управлінні людськими ресурсами організації [Електронний ресурс] / Н. О. Сімченко. — 2012. — Режим доступу: http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=26165
3. *Бельгийская* конституция 7 февраля 1831 года / (под ред. и прим. С. Сватикова ; пер. с фр. А. Харитонова, В. Харитонова). — Ростов-на-Дону : Изд-во Н. Парамонова "Донская Речь", 1905. — 39 с.
4. *Місцеве* самоврядування в Україні. Історія, проблеми, пропозиції. — Київ, 1994. — 368 с.
5. *Розвиток* системи управління в ЄС: досвід для України : наук.-метод. розробка / авт. кол.: О. Я. Красівський, П. В. Когут, О. С. Киричук та ін. — Київ : НАДУ, 2012. — 52 с.
6. *Бакуменко В.* Парадигма інноваційного розвитку суспільства: сучасні концепції реформування публічного управління / В. Бакуменко, С. Попов // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. — 2015. — Вип. 43. — С. 21–28.
7. *Hix S.* The study of the European Union II: The "New governance" agenda and its rival / S. Hix // Journal of European Public Policy. — 1998. — № 5. — P. 38–65.
8. *European* governance: A White Paper // European Commossion. COM (2001) 428. — Brussels, 2001. — P. 27.
9. *Євтушенко О. Н.* Державна влада і місцеве самоврядування: теорія й методологія взаємодії [Електронний ресурс] / О. Н. Євтушенко // Вісн. Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого. — 2009. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vnyua/2009_1/163-174.pdf
10. *Habermas J.* Theorie des kommunikativen Handelns / Jurgen Habermas. — B. I. Frankfurt, 1981. — 524 c.

11. *Traité* de Lisbonne modifiant le traité sur l'Union européenne et le traité instituant la Communaute europeenne, signé. — Lisbonne le 13 décembre 2007 [Електронний ресурс] // Journal officiel de l'Union europeenne. — 17.12.2007. — 306 с. — Режим доступу: http://europa.eu/lisbon_treaty/full_text/index_fr.htm
12. *Афонін Е. А.* Архетип і соцієтальне: взаємодія і взаємовпливи [Електронний ресурс] / Е. Афонін, А. Мартинов // Публічне управління: теорія та практика. — 2013. — Спец. вип. — С. 193–200. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2013_spets.vip._27

REFERENCES

1. *The official* site of Noam Chomsky, available at: https://chomsky.info
2. *Simchenko N. O.* (2012), "Ways of realizing competence in the management of human resources", available at: http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=26165
3. *The Belgian* Constitution on February 7, 1831, edited by S. Svatikov, trans. with A. Kharitonov, V. Kharitonov), Paramonova "Don's Rech", 1905, p. 39.
4. *The Fund* for Settlement and Development of the Territorial and Regional Self-Adoption of Ukraine (1994), "Local government in Ukraine. History, problems, suggestions", p. 368, Kyiv, Ukraine.
5. *Krasivsky O. Y., Kogut P. V., Kirichuk O. S.* (2012), "Development of the EU governance system: experience for Ukraine: science-method. research", NADU, Kyiv, Ukraine.
6. *Bakumenko V. and Popov S.* (2015), "Paradigm of innovative society development: modern concepts of reforming public administration", Efektyvnist' derzhavnoho upravlinnia, vol. 43, p. 21–28.
7. *Hix S.* (1998), "The study of the European Union II: The "New governance" agenda and its rival", Journal of European Public Policy, vol. 5, p. 38–65.
8. *European* governance: A White Paper, European Commossion, vol. COM (2001) 428, Brussels , p. 27.
9. *Yevtushenko O. N.* (2009), "State power and local government: the theory and methodology of interaction", Visnyk Natsional'noi iurydychnoi akademii imeni Yaroslava Mudroho, available at: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vnyua/2009_1/163-174.pdf
10. *Habermas J.* (1981), Theorie des kommunikativen Handelns, Jurgen Habermas, p. 524.
11. *Traité* de Lisbonne modifiant le traité sur l'Union européenne et le traité instituant la Communaute europeenne, signé. — Lisbonne le 13 décembre 2007, Journal officiel de l'Union europeenne, vol. 17.12.2007, p. 306.
12. *Afonin E. A., Martynov, A.* (2013), "Archetype and societal: interaction and mutual influence", Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka, pp.193-200, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2013_spets.vip._27

УДК 35: 316.752.4

Котовська Ольга Петрівна,
кандидат філософських наук, доцент, докторантка кафедри публічної політики та політичної аналітики, Національна академія державного управління при Президентові України, 03057, м. Київ, вул. Софії Перової, 5, 1000, тел.: +38 (067) 786 03 39 e-mail: olhakotovskalviv@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8479-915X

Котовская Ольга Петровна,
кандидат философских наук, доцент, докторант кафедры политической аналитики и прогнозирования, Национальная академия государственного управления при Президенте Украины, 03057, г. Киев, ул. Софии Перовой, 5, 1000, тел.: +38 (067) 786 03 39, e-mail: olhakotovskalviv@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8479-915X

Kotovska Olha Petrivna,
Doctor of Philosophy, Associated Professor, Postdoctoral researcher, Department of Public Policy and Political Analytics, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, 03057, Kyiv, Str. Sofii Perovoi, 5, 1000, tel.: +38 (067) 786 03 39, e-mail: olhakotovskalviv@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8479-915X
DOI https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.107

КОНСТРУЮВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ ТА ЦІННОСТЕЙ У ВИМІРАХ ЛОКАЛЬНОГО, НАЦІОНАЛЬНОГО ТА ВІРТУАЛЬНОГО ПРОСТОРІВ

Анотація. Досліджено сучасне значення ідентичності та цінностей у просторових вимірах локального та національного, а також проаналізовано їх крізь призму сконструйованої впродовж останніх десятиліть віртуальної реальності. На основі теоретичних досліджень, історичних аналогій та наочних прикладів показано взаємозв'язок цінностей у формуванні ідентичності, зосереджено увагу на проблемі розмивання традиційних та формуванні нових ідентичностей. На відміну від західноєвропейських народів, які пройшли шлях формування націй у власних державних кордонах, українська національна ідентичність творилась в уявному просторі. Інституційні відмінності творення перших українських політичних організацій у 1840-х роках у Льво-

ві та Києві наочно показують неперервність об'єднавчих зв'язків між українцями, розділеними кордонами двох "чужих" імперій. Історичний контекст й незавершений цикл самостійного формування української національної та громадсько-політичної ідентичностей загострює необхідність творення соціокультурної ідентичності на засадах архетипного підходу.

Репрезентуються сучасні виклики, що стоять перед українською державою в умовах гібридної війни та пов'язані з маніпуляцією інформацією й стереотипами. На конкретних прикладах відтворено ситуації, коли стереотипи незалежно від самої людини впливають на її поведінку й оцінку будь-якого явища, визначають межі її особистого вибору. Показано, як віртуальний простір змінює звичні для людини модерну уявлення про себе, свою ідентичність і спільноту з якою вона себе ототожнює. З одного боку, віртуальна реальність створює колосальну кількість можливостей для виявлення особистості, а з іншого — вона є джерелом маніпуляцій інформацією на рівні індивіда, держави й світової спільноти.

Ключові слова: ідентичність, цінності, конструювання нових ідентичностей та цінностей, стереотипи, маніпуляція інформацією, архетипний підхід.

КОНСТРУИРОВАНИЕ ИДЕНТИЧНОСТЕЙ И ЦЕННОСТЕЙ В ИЗМЕРЕНИИ ЛОКАЛЬНОГО, НАЦИОНАЛЬНОГО И ВИРТУАЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА

Аннотация. Исследовано современное значение идентичности и ценностей в пространственных измерениях локального и национального, а также анализа их в отношении к сконструированной в течение последних десятилетий виртуальной реальности. На основе теоретических исследований, исторических аналогий и наглядных примеров показана взаимосвязь ценностей в формировании идентичности, сосредоточено внимание на проблеме размывания традиционных и формирование новых идентичностей. В отличие от западноевропейских народов, прошедших путь формирования наций в собственных государственных границах, украинская национальная идентичность создавалась в воображаемом пространстве. Институциональные различия создания первых украинских политических организаций в 1840-х годах во Львове и Киеве наглядно показывают непрерывность объединительных связей между украинцами, разделенными границами двух для них "чужих" империй. Исторический контекст и незавершенный цикл самостоятельного формирования украинской национальной и общественно-политической идентичностей обостряет необходимость создания социокультурной идентичности на основе архетипического подхода.

Предлагаемая статья также представляет современные вызовы, которые стоят перед украинским государством в условиях гибридной войны и связанные с манипуляцией информацией и стереотипами. На конкретных примерах воспроизведены ситуации, когда стереотипы независимо от самого человека влияют на его поведение и оценку любого явления, определяют границы его

личного выбора. Показано, как виртуальное пространство меняет привычные для человека модерна представление о себе, своей идентичности и объединением с которым он себя отождествляет. С одной стороны, виртуальная реальность создает колоссальное количество возможностей для проявления личности, а с другой — она является источником манипуляций информацией на уровне индивида, государства и мирового сообщества.

Ключевые слова: идентичность, ценности, конструирование новых идентичностей и ценностей, стереотипы, манипуляция информацией, архетипический подход.

THE CONSTRUCTION OF IDENTITY AND VALUES IN LOCAL, NATIONAL AND VIRTUAL SPACE

Abstract. The article reveals the study of the contemporary meaning of identity and values in local and national dimensions, as well as their analysis in the context of the virtual reality, constructed during the last decades. On the basis of theoretical background, historical analogies and practical examples, the author shows the influence of values on the identity formation, focuses on the problem of the erosion of traditional and the formation of new identities. If to compare conditions of Ukrainian national identity constructing with those western European peoples, which were formed as nations at their own state borders, Ukrainian national identity was shaped in imagined by Ukrainians space. Institutional differences in the creation of the first Ukrainian political organizations in Lviv and Kyiv clearly represent a very important component — divided by the border between two empires Ukrainians were constantly connected by the idea of their unity. The historical context and the unfinished cycle of independent formation of Ukrainian national and socio-political identitys strengthen the need to create a socio-cultural identity on the basis of an archetypal approach.

The article also represents contemporary challenges, which Ukrainian state faces in conditions of hybrid warfare and which are provoked by the manipulation of information and stereotypes. Incorporating concrete examples, the author shows how stereotypes influence on one's own behavior and estimation of any phenomenon; determine the limits of personal choices. At the same time virtual space changes image of oneself, self-identity and the community which a person identifies "the Self" with. From one point of view, virtual reality opens huge amount of possibilities for personal self-realization, from another, it can be a source for manipulations of information in the individual, state or international levels.

Keywords: identity, values, construction of new identities and values, stereotypes, manipulation of information, archetypal approach.

Постановка проблеми. Постмодерний світ — це реальність свідомо вибраних, конструйованих чи нав'язаних кимось ззовні ідентичностей, цінностей та смислів, які творять у певному локальному, національному

чи віртуальному просторі паралельні світи. Ці світи можуть перетинатись, конфліктувати чи взагалі не знати про існування одне одного. Пік популярності терміна "ідентичність" припадає на початок 2000-х років, а терміна "цінності" — на 2010-ті роки. Власне кажучи, цінності стали одним з ключових понять не тільки у наукових публікаціях з аксіології, але й у повсякденних мовленнєвих практиках політиків, економістів, громадських діячів, журналістів, блогерів. На важливих економічних й геополітичних форумах в першу чергу говориться про цінності та моральний капітал (П. Штомпка) як визначальну складову розвитку і самозбереження спільноти та людства. Чи віддзеркалюють ці два терміни найбільш назрілі чи, можливо, штучно сконструйовані в перші десятиліття XXI ст. проблеми суспільства? — це питання, що пов'язані з новими феноменами "постістини", "віртуальної реальності" та "псевдореальності". Псевдореальність формується як паралельний світ, що побудований за певною власною логікою переважно керованою чи маніпульованою засобами масової інформації та інтернет-ресурсами, які насправді лише підтримують домінуючі у паралельних світах уявлення про реальність [10, с. 55].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У другій половині XX ст. поняття "ідентичність" та "цінності" стали предметом значної кількості міждисциплінарних досліджень (Ю. Габермас, В. Джеймс, Е. Гіденс, Е. Еріксон, Р. Інґлгарт, Г. Клагес, Дж. Мід, С. Московічі та ін.). Водночас з початком тисячоліття такі науковці як З. Бауман, М. Кастельс, М. Маффесолі, Р. Патнем, П. Штомпка, Ф. Фукуяма та ін. частіше звертаються у своїх дослідженнях до проблеми розмивання традиційних ідентичностей та конструювання нових типів локальних, національних, віртуальних ідентичностей постмодерну. Такі зарубіжні дослідники як О. Гнатюк, Н. Девіс, А. Еткінд, С. Плохій, Т. Снайдер та українські дослідники Е. Афонін, Я. Грицак, Є. Головаха, О. Донченко, О. Забужко, А. Колодій, В. Малінін, Є. Романенко, А. Ручка, М. Рябчук, О. Стегній, О. Суший та інші безпосередньо займаються аналізом вітчизняних особливостей формування ідентичностей та трансформації цінностей. Від початку відкритої форми гібридної війни з боку Росії однією з центральних тем для представників української влади, науковців (Г. Почепцов, Є. Магда, В. Горбулін та ін.) та громадських діячів стала проблема інформаційної протидії штучним (фейковим) інформаційним повідомленням на масовому комунікаційному рівні. З огляду на це формування цілісної соціокультурної ідентичності та спільних для українського народу цінностей є важливим чинником подолання травми колоніального минулого, визначення власного шляху державотворення, вироблення дієвої стратегії популяризації українського культурного "продукту" та відродження цілісного колективного архетипу Самості (К. Юнг).

Мета статті — проаналізувати сучасне значення ідентичностей та цінностей у просторових вимірах локального та національного, а також

наблизити їх до сконструйованої впродовж останніх десятиліть так званої віртуальної реальності. Для реалізації поставленої дослідницької мети авторкою використано сучасні методи дослідження, зокрема архетипний та аксіологічний, історичний та соціокультурний, а також прикладні методи (кейс-стаді).

Виклад основного матеріалу. Перш ніж розпочати концептуально-філософське осмислення впливу часово-просторових змінних на конструювання ідентичностей та трансформацію цінностей звернемося до тих концептів, з якими вони пов'язані, а саме до понять "ідентичність" та "цінності".

Цінності — це явище соціальне, яке безпосередньо пов'язане з психосоціальною природою людини, впливає на її діяльність, соціальний вибір і в цілому на суспільну поведінку людини. Дослідники розрізняють цінності матеріальні / духовні, термінальні (цінності-цілі) / операційні (цінності-засоби). В цьому розмаїтті виділяють також ціннісні орієнтири або соціальні (культурні, громадянські, політичні) цінності. Громадянські цінності, як ідейна основа громадянського суспільства, виражаю рівень громадської активності, взаємостосунки довіри чи підозри до державних інститутів влади, груп інтересів чи окремих суб'єктів. Цінності на макрорівні формуються під впливом соціокультурного середовища та своєю чергою творять такі соціальні зв'язки, які можуть стати додатковим "ресурсом" для економічного розвитку держави. На рис. 1 показано взаємозв'язок цінностей у формуванні соціального та морального капіталу. Польський соціолог П. Штомпка визначає моральний капітал через шість ключових цінностей (довіра, лояльність та повага до іншого, взаємність зобов'язань, солідарність, справедливість) та зазначає, "простір міжлюдських відносин, пов'язаних з цінностями можна визначити як моральний простір, а індивіди і спільноти, які діють в межах цього простору можна описати як таких, що володіють моральним капіталом" [16, с. 15].

Розмаїття соціально-ціннісних різновидів впорядковується на основі

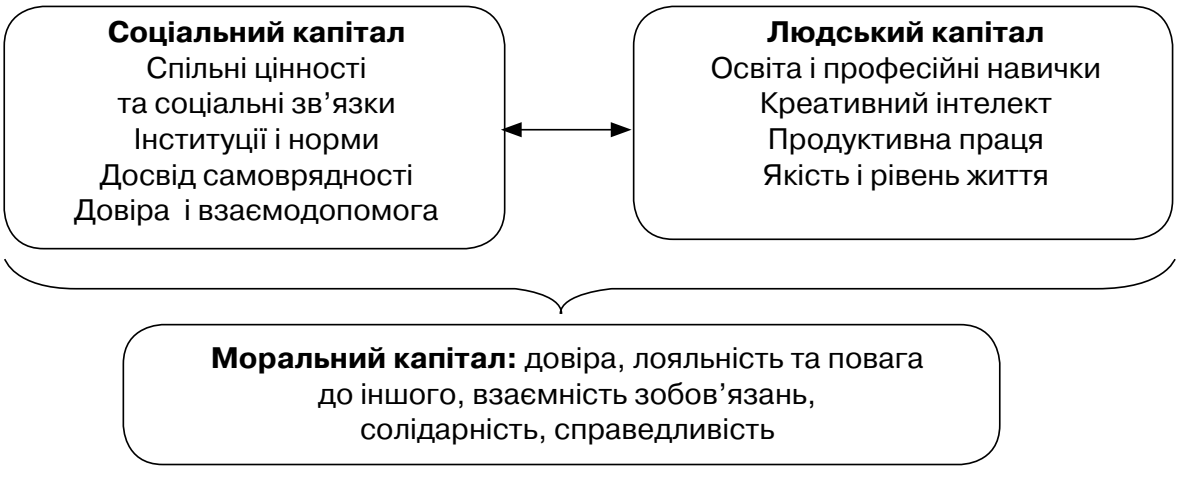

Рис. 1. **Порівняння цінностей морального та соціального капіталу**

особистісної ідентичності, самоототожнення людини з національною, соціальною та іншими спільнотами. Ідентичність — це самоусвідомлення та співвіднесення себе з іншими індивідами та соціальними групами, яким притаманні певні культурні, соціальні, економічні чи релігійні ознаки. Тобто, по-перше ідентичність конструюється на основі зв'язків, які об'єднують індивідів у групу. По-друге, ознаки, які набувають визначального характеру для формування певного типу ідентичності, зумовлені особливостями певного історичного періоду. По-третє, вибір ідентичності здійснюється індивідом автоматично чи усвідомлено, коли людина приймає або відмовляється від зв'язків, якій їй апріорі задані через народження, соціальне походження чи стать. На рис. 2 авторкою укладено своєрідну карту ідентичності, тобто визначено основні складові формування феномену ідентичності, його типізацію, наукові напрацювання, історичні особливості та сучасні зміни.

Процеси ідентифікації та соціалізації мають свої особистісні та групові часово-культурно-просторові особливості, які впливають на формування домінуючих видів ідентичності, як протягом життя конкретної людини, спільноти, так і людства загалом. Водночас соціокультурні трансформації доби постмодерну зумовили виникнення нового модусу ідентичності — соцієтальної, яка на відміну від соціальної зорієнтована на колективні уявлення про "своє" і "чуже". Соцієтальна ідентичність спрямована на нематеріальні культурні цінності, на індивідуальний саморозвиток з точки зору цілісності та безперервності власної зміни [1, с. 267].

Соцієтальній ідентичності передували ідентичності модерного періоду. Національна ідентичність яскраво проявилась спершу серед тогочасної станової та інтелектуальної еліти. На сьогодні вона зберігає свій визначальний вплив у моноетнічних спільнотах та характерна для суспільств з традиційними цінностями. Важливими складовими національної ідентичності є також культура, яка на символічному рівні об'єднує національну спільноту, та національна ідея, яка формується як своєрідне ідейне бачення реалізації спільних й унікальних, з погляду цієї спільноти, цінностей.

Досі у деяких народів триває процес національної самоідентифікації, коли національна ідентичність формується через відокремлення від інших етнонаціональних спільнот. Способи відмежування "власного" від "чужого" бувають різними: від толерантного співжиття з "іншими" як "близькими сусідами" до агресивного протистояння на ґрунті національної належності. Якщо у сфері культури міжнаціональний та міжрелігійних/міжконфесійний діалог практично завжди призводить до розквіту та збагачення сусідніх культурних традицій унікальними зразками архітектури, літератури й мистецтва, то у просторовому вимірі співжиття з іншою етнонаціональною спільнотою є джерелом потенційного конфлікту (сепаратистські настрої, озброєні конфлікти, тероризм). Часові й просторові межі розгортання кон-

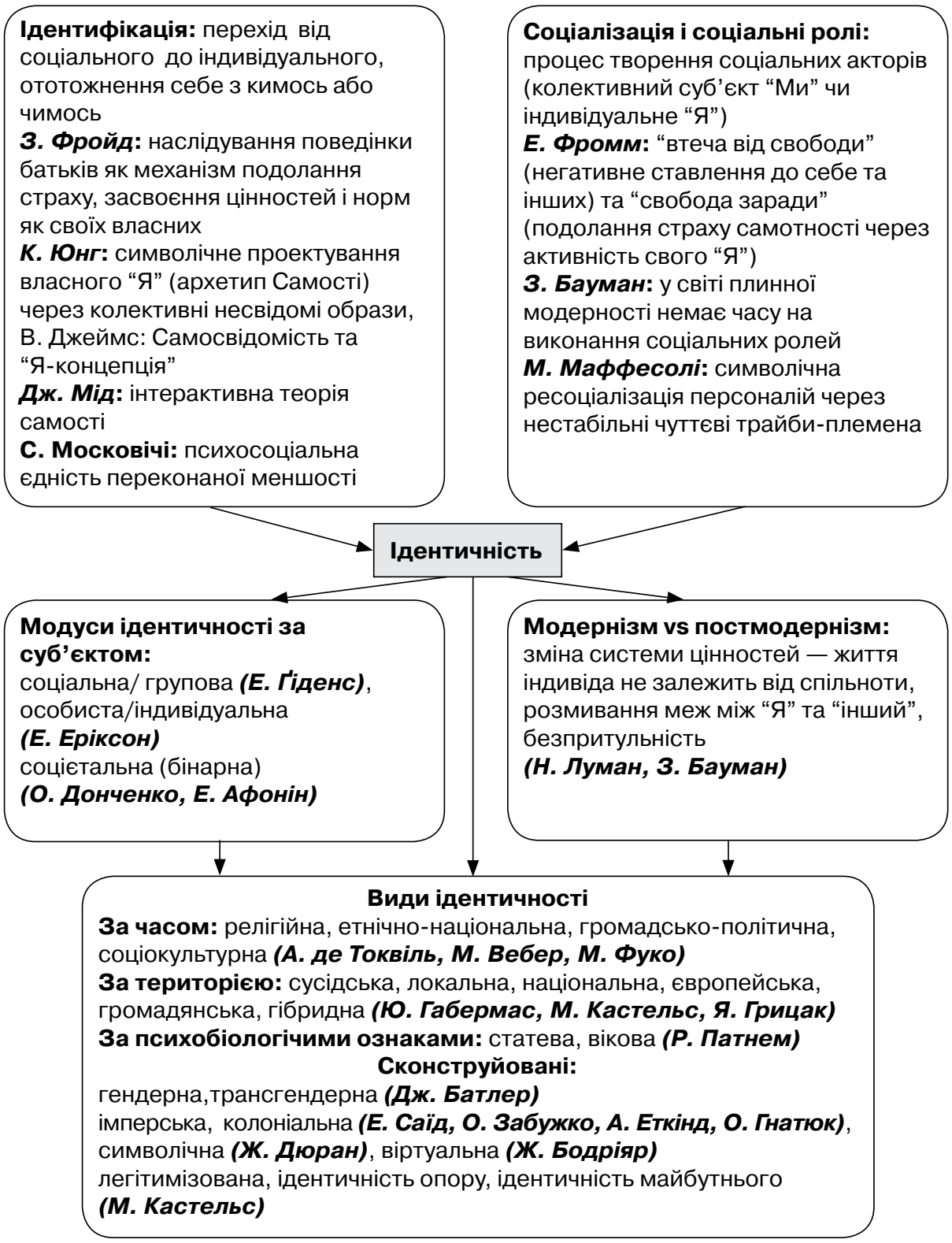

Рис. 2. **Карта ідентичності**

флікту залежать від сили впливу на масову свідомість конфронтуючих стереотипів, а також від соціальної дистанції, тобто (не)готовності членів спільноти вступати у відносини з "іншим" як "близьким", "чужим" чи "ворожим".

Протягом століть сучасна Україна була місцем зустрічі різних культур і "кривавими землями" (Т. Снайдер)

через найбільші людські втрати під час воєн між "їхніми" імперіями. "У XVIII ст. Україною керували з Санкт-Петербурга й Відня, Варшави та Стамбула. У XIX ст. з цього переліку лишилося тільки перші дві столиці. У другій половині XX ст. на більшості українських земель планувала лише Москва. Кожна з імперій претендувала на землю та її багатства, залишаючи свій відбиток на ландшафті та характері населення, сприяючи формуванню особливої прикордонної ідентичності та духу", — стверджує професор української історії та директор Українського наукового інституту у Гарварді С. Плохій [8, с. 23]. Отже, якщо досліджувати культурну, релігійну, національну чи громадсько-політичну ідентичності України, слід завжди враховувати соціокультурний простір та історичні передумови, які безпосередньо вплинули на процес їх формування.

Сучасна українська культурна ідентичність у значній мірі є результатом взаємодії двох рухомих кордонів: перший з них пролягає між євроазійським степами та східноєвропейським лісостепом, другий — між східним та західним християнством [8, с. 24]. Якщо перший з кордонів є просторовим та впливає на формування регіональних ідентичностей, то другий, насамперед, є ціннісно-смисловим, що означає його сутнісний вплив на формування усіх виявів людського життя. Після того як у XVIII ст. цей другий кордон сягнув Дніпра і перемістився до меж Галичини, до кордонів між імперіями Габсбургів та Романових, він досі залишається у ментальності українців [8, с. 450]. Цей кордон також показує значні відмінності у традиціях суспільно-політичного життя, що впливає на способи формування громадсько-політичної ідентичності та ведення публічної політики в сучасній Україні.

Громадсько-політична ідентичність — це ідейний "продукт" Нового часу і Просвітництва. У цей період важливе значення відіграють переконання в дієвості правового та раціонально-комунікативного механізмів захисту власних прав і свобод (Дж. Локк) та теорія договірного характеру походження держави, яка виникає як необхідна умова обмеження егоїстичних за своєю природою людей заради їх виживання (Т. Гоббс). Сформований ще в грецьких полісах інститут громадянства від XVIII ст. поступово зміцнювався у англосаксонській (британській і північноамериканській) та західноєвропейській (континентальній) традиціях на законодавчому рівні у громадянських та політичних правах, які захищають громадянина від несправедливості з боку держави та забезпечують можливість брати участь в громадянсько-політичному житті суспільства.

Інститут громадянства, так само як особливості функціонування громадянського суспільства зберігають свої культурно-цивілізаційні відмінності досі. Послуговуючись просторовим критерієм можна говорити про наступні моделі громадянського суспільства за країнами та цивілізаційними групами країн: англосаксонську, континентальну, центрально-східноєвропейську, східноазійську, близькосхідну та інші

[7, с. 158]. У 30–40-х роках XIX ст. французький державний діяч А. де Токвіль наголосив на тому, що саме інститути громадянського суспільства як особлива сфера діяльності громадян, здатних до самоорганізації заради захисту власних інтересів, становлять основу основ американської демократії. "Повсюди там, де на чолі якоїсь нової справи у Франції ви побачите представника уряду, а в Англії — якогось вельможного пана, — пише А. де Токвіль, — будьте певні, що у Сполучених Штатах ви матимете справу з якоюсь асоціацією чи об'єднанням"[12, с. 416].

Загальні політичні права, зокрема жіноче виборче право, почали застосовуватись з кінця XIX ст. А творчість А. де Токвіля, починаючи десь з 1930 р., зазнала "дивовижної нової хвилі популярності" в американській та західноєвропейській традиції й тепер наново переосмислюється державами посткомуністичного минулого [4, с. 7].

Відмінності в умовах формування громадсько-політичної ідентичності українців по дві сторони реального кордону у часи А. де Токвіля можна показати на прикладі високосного 1848 р., який увійшов у європейську історію як рік "Весни народів". Заворушення, які почалися у лютому 1848 р. в Парижі, поширились на тогочасну Італію, Німеччину й усю Австрійську імперію з Галичиною включно. Через протести й повстання у володіннях династії Габсбургів німці, поляки, італійці, румуни, хорвати, українці, чехи та угорці намагалися вибороти ширшу автономію та національні свободи для своїх народів. Тоді було скасовано кріпосне право в Австрійській імперії. Діти й онуки селян, звільнені від традиційної панщини, могли не тільки вирости заможними фермерами, а й міщанами, та розпочинати активно діяти на ниві відстоювання власних національних прав. 2 травня 1848 р. на з'їзді української галицької інтелігенції у Львові була створена перша українська політична організація — Головна Руська Рада, яка проголосила вірність цісареві та розвиток "нашої руської (української — О. К.) народності". Після цього були створені численні місцеві осередки, народні театри, які мали підтримку як з боку місцевого населення, так і з австрійського губернатора Галичини. Друкованим виданням Головної Руської ради була перша україномовна газета "Зоря Галицька". У протоколі засідання від 15 травня 1848 р. зазначалося, що символ галицьких українців — лев, кольори "рускі (українські — О. К.) синій і жовтий". Цього високосного року у Києві, що перебував у складі Російської імперії, були розпочаті репресії проти членів Кирило-Мефодіївського братства. Зауважимо, що товариство як політична організація з ідеєю створення української автономії діяло впродовж 1845–1847 років таємно у складі 12 членів, до яких в т. ч. належав Т. Шевченко.

Ці часові збіги й інституційні відмінності творення перших українських політичних організацій у Львові та Києві наочно показують дуже важливу складову розвитку української культури, національної ідентичності та громадсько-політичної активності — неперервність об'єднавчих зв'язків між українцями,

розділеними кордоном. Символічно, що слова і музика Державного Гімну незалежної України були створені "киянином" Павлом Чубинським та "галичанином" Михайлом Вербицьким, які жили по різні сторони кордону та водночас були послідовниками двох перших українських політичних організацій, Кирило-Мефодіївського товариства та Головної Руської Ради. Перед створенням Гімну "Ще не вмерла Україна" українці Галичини називали себе русинами і власне з творчістю Кобзаря та патріотичною поезією Павла Чубинського стали іменувати себе українцями Галичини.

Отже, на відміну від традицій тих західноєвропейських народів, що пройшли шлях формування націй у власних державних кордонах, українська національна ідентичність творилась в уявному просторі, який реально був розділений кордонами двох "чужих" імперій. Спроби таких українців та українок, як І. Франко, Леся Українка, М. Хвильовий створити власні культурні проекти, модернізувати ("європеїзувати") історичну спадщину й відкрити її світові після Першої світової війни були обірвані репресивною комуністичною машиною спочатку у центральній та східній частинах України [3], а двадцять років пізніше й у решті західних областей Української РСР. Як зазначає один з найвпливовіших дослідників політики ідентичності в інформаційному суспільстві М. Кастельс: "Радянський Союз був побудований на засаді подвійної ідентичності: з одного боку, етнічних ідентичностей, підпорядкованих російській, а з іншого боку, новій радянській ідентичності". Радянський (совєцький) народ мав бути новою культурною ідентичністю, мета якого полягала у побудові комунізму" [13, с. 38].

Історичний контекст й незавершений цикл самостійного формування української національної та громадсько-політичної ідентичності, загострюють необхідність творення соціокультурної ідентичності на засадах архетипного підходу. Сутність архетипного підходу, запропонованого, зокрема, О. Суший, передбачає включення часової складової до дослідження динамічної природи психосоціальних явищ. Це дозволяє, "по-перше, виявити особливості впливу архетипних механізмів у процесі суспільної трансформації, по-друге, показати, що у процесі суспільної трансформації кардинальні зміни відбуваються не лише на зовнішньому — соціально-інституційному рівні суспільної системи, але й у глибинних структурах психічного буття людей" [11, с. 213].

Соціокультурна ідентичність як більш комплексний інтегрований в історичний контекст феномен є основним чинником консолідації, який забезпечує включення громадян до реалізації загальнодержавних завдань; поєднує національну, громадсько-політичну ідентичності [6]. Саме тому створення національного символічного та інформаційно-комунікативного просторів, здійснення політики колективної пам'яті є життєво важливими для України в умовах гібридної війни. Таке завдання як формування цілісної соціокультурної ідентичності безпосередньо стоїть перед державними суб'єктами, інституціями громадян-

ського суспільства та наддержавними міжнародними організаціями.

Реальна відсутність України протягом століть у міжнародному політичному дискурсі та європейському символічному просторах засвідчена невідомим митцем зі Штирії, (сучасна Австрія) у XVIII ст. (рис. 3.). У наступній послідовності автор зобразив типового іспанця, француза, італійця, німця, англійця, шведа, поляка, угорця, росіянина, турка. Він також подав наступні "ознаки": 1) зовнішній вигляд (звичаї); 2) характер; 3) спосіб мислення, 4) основна риса; 5) наука; 6) стиль, 7) погані звички; 8) захоплення, 9) типові захворювання; 10) земля, 11) військові чесноти; 12) релігійна традиція; 13) правління; 14) велика кількість продукції; 15) розваги; 16) порівняння з твариною; 17) спосіб смерті. Для того, щоб сам текст цієї статті не став причиною емоційного підживлення стереотипів ми зупинимось тільки на двох "ознаках". Так звичаї у іспанця — панські, у француза — безпосередні, у італійця — підлабузницькі, у німця — прямолінійні, у англійця — конкретні, у шведа — сильні і зверхні, у поляка — сільські, в угорця — нелояльні, у росіянина — нечесні, у турка — непевні. Згідно з цією табличкою у іспанців вдосталь є фруктів, у французів — виробів, у італійців — вина, у німців — зерна, у англійців — худоби, у шведів — корисних копалин, у поляків — хутра, в угорців — всього, у росіян — бджіл, у турків — делікатних м'яких речей.

Наведена типізація є наочним прикладом стереотипізації народів і тих патріархальних цінностей, які існували у цей період. Тільки чоловіки могли бути представниками своїх народів на цьому історично-

Рис 3. **Короткий опис народів, які мешкають в Європі та визначення рис їхнього характеру, автор невідомий, Штирія (сучасна Австрія), поч. XVIII ст.**

му етапі. Характеристики не узгоджуються між собою і з позиції здорового глузду не творять цілісний образ. Зрештою стереотипи й не виконують такої функції. Вони формуються в такий спосіб, щоб на основі упереджених узагальнених уявлень конструювати позитивний чи негативний образ про "іншого". Тобто, стереотипи формують у масовій свідомості власну реальність, яка може цілковито розходитись з дійсністю і створювати штучний конфлікт з "іншим", особливо тоді, коли особа не має безпосереднього контакту з "іншим". Найбільша небезпека стереотипізації полягає в тому, що через подання відповідно підібраної інформації відбувається підживлення стереотипів з високим рівнем емоційного забарвлення. Використання стереотипів є одним з ключових механізмів маніпуляції масовою свідомістю у масмедійному та віртуальному просторах.

Наскільки важливою є роль інформації у процесі трансформації стереотипів Волтер Ліппманн розкрив у своїй оригінальній міждисциплінарній праці "Громадська думка" (1922), яка була опублікована через три роки після закінчення Першої світової війни. Американський публіцист наводить конкретні випадки, коли стереотипи (*образи в наших головах*) здатні трансформуватись під впливом інформації ззовні. На прикладі гіпотетичної ситуації він розкриває зміну поведінки мешканців острова в океані, які продовжували жити звичайним добросусідським життям, не знаючи про початок у серпні 1914 р. Першої світової війни. В середині вересня інформація, що надійшла з прибулого корабля, змінила усталений світ англійців, французів та німців, які мешкали на острові. "Вони довідались, що понад шести тижнів ті з них, хто був англійцями, і ті з них, хто були французами, боролися заради святості договорів проти тих з них, хто були німцями. За шість незрозумілих тижнів вони поводились ніби друзі, коли насправді були ворогами" [14].

Даний приклад показує конкретний факт і його інтерпретацію різними членами конфлікту на основі стереотипів, що у латентній (прихованій) формі існують у колективній пам'яті. Описана ситуація, спроектована зовні, модифікує індивідуальне уявлення про світ й незалежно від самої людини більшою чи меншою мірою впливає на її судження про "*іншого*" як "*близького*", "*чужого*", "*ворожого*". Але чи для зміни у оцінці конкретних англійців, французів та німців з острова були реальні для них самих причини? Як змінилась в цій ситуації поведінка жителі в острова в океані? І що реально лежить в основі таких змін? Відповіді на ці запитання залежать від індивідуального вибору, що входить до сфери конфлікту досвіду безпосередніх міжособистісних стосунків на острові та патріотичних почуттів, які пов'язують їх з власними національними спільнотами. Аналізуючи причини таких різких змін у настроях колишніх приятелів та близьких сусідів, які миттєво опинились по різні сторони барикад, варто говорити про переоцінку себе і кожного з них з точки зору ментальної самоідентифікації, національної ідентичності. Але якщо, скажімо, припустити, що

факт початку війни був недостовірним або цілеспрямовано вигаданим капітаном, недобросовісним газетярем чи будь-ким іншим, то у запропонованій ситуації можна чітко спостерігати пряму маніпуляцію свідомістю людей, обмежених у доступі до альтернативних джерел інформації.

Інакше кажучи, міфи та стереотипи незалежно від самої людини впливають на її поведінку й оцінку будь-якого явища, визначають межі її особистого вибору. І, якщо протягом попередніх століть ліберально-демократична традиція у свободі преси вбачала джерело формування *публічної сфери* (Ю. Габермас) [2], незалежного від держави простору критичної дискусії [5, с. 90], то упродовж ХХ ст. спочатку газети, а потім радіо, телебачення і соціальні мережі стали одним з дієвіших знарядь влади, механізмом маніпуляції масовою свідомістю. Більше того, величезний скандал, який щойно розгорнувся (весною 2018 р.) навколо витоку даних більш ніж 87 мільйонів користувачів *Facebook*, які були використані фахівцями британської компанії "Кембридж Аналітіка" (Cambridge Analytica) для створення психологічних портретів та відповідних варіантів рекламних повідомлень під час виборчих кампаній, засвідчив, що в (пост) інформаційному суспільстві методи маніпуляції настільки удосконалюються, що протидіяти їм можна тільки на рівні світової спільноти. Захист особистих даних та протидія фейковим, неправдивим інформаційним повідомленням, необхідність підтвердження ідентичності та місця розташування під час розміщення політичної реклами у соціальних мережах — це, за словами засновника соціальної мережі Facebook Марка Цукерберга, один з механізмів запобігання таким маніпуляціям, як пропаганда з Росії під час президентської кампанії у США 2016 р. [9].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи загальні тенденції розуміння ідентичностей та цінностей, слід зазначити, що сучасне їх пояснення головно наголошує на доказових, емпірично доведених аргументах та не вирішує екзистенційного занепокоєння тих мислителів, які не перестають апелювати до духовного начала кожного окремого індивіда при виборі своєї ідентичності. Життя у світі постмодерну є невпинним творенням паралельних ідентичностей; пошуком, переосмисленням і конструюванням нових смислів-цінностей. Плюралізація життєвих стилів, пропагування інакшості й особистої свободи набуло нових форм конструювання ідентичності у координатах нетрадиційної сексуальної орієнтації, але не у сферу бажаної інтимності з "іншим" як близьким. Людина "плинної сучасності" (З. Бауман), як турист, не заглиблюється у внутрішні дилеми життєвих виборів, не бере участі у громадсько-політичному житті власного міста чи держави, а ставиться до життя як до розваги. Все, що виходить поза межі приватних інтересів, не цікавить людину "плинної сучасності". Діагностуючи негативні зміни, які впродовж останньої чверті ХХ ст. відбулись

у виборчій активності американців, Р. Патнем прийшов до висновку, що зниження показників стосується не лише громадсько-політичної сфери, а й звичного проведення вільного часу. Традиційні для американців "командний дух", родинні цінності відійшли у минуле й сучасний американець надає перевагу грати навіть групові ігри наодинці із собою, а не у колі друзів чи сім'ї [15].

З іншого боку, нові соціальні зв'язки, які виникають через комунікацію в соціальних мережах, формують нові соціальні рухи поза інститутами громадянського суспільства (М. Кастельс). Віртуальний простір змінює звичні для людини модерну уявлення про себе і власне місце у світі. Завдяки новітнім технологіям людина незалежно від її соціального статусу й місцезнаходження може в лічені секунди стати відомою, створити стартап чи об'єднати групу людей для реалізації спільної ідеї, не виходячи з дому. Але віртуальна реальність має колосальну кількість можливостей для маніпуляцій як інформацією на рівні індивіда, так і на рівні держави й світової спільноти. Протистояти їм може тільки цілісна особистість й держава, яка здатна створити консолідоване суспільство на засадах спільних ціннісно-смислових орієнтирів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Афонін Е. А., Бережний Я. В., Валевський О. Л.* та ін. Концептуальні засади взаємодії політики й управління: навч. посіб. [Текст] / за заг. ред. В. А. Ребкала, В. А. Шахова, В. В. Голубь, В. М. Козакова. — К. : НАДУ, 2010. — 300 с.
2. *Габермас Ю.* Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянського суспільства / Ю. Габермас; пер. з нім. А. Онишка. — Львів: Літопис, 2000. — 318 с.
3. *Гнатюк О.* Прощання з імперією: Українські дискусії про ідентичність / О. Гнатюк; пер. з польськ. — К.: Критика, 2005. — 528 с.
4. *Жарден А.* Передмова / Ф. Жарден // Токвіль А. де. Про демократію в Америці: у 2 т.; пер. з франц. Г. Філіпчука. Т. 1. — К.: ВД "Всесвіт", 1999. — С. 7–15.
5. *Кулик В.* Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки / В. Кулик. — К.: Критика, 2010. — 656 с.
6. *Малінін В. В.* Механізми формування соціокультурної ідентичності в контексті реформування системи державного управління : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. / В. В. Малінін. — Івано-Франківськ, 2016. — 19 с.
7. *Основи* демократії: Підруч. для студ. вищих навчальних закладів / за заг. ред. А. Колодій. — Львів: Астролябія, 2009. — 832 с.
8. *Плохій С.* Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності / С. Плохій. — Харків: КСД, 2016. — 496 с.
9. *Сафаров А.* Скандал з витоком даних у Facebook: як це? / Deutsche Welle 11.04.2018 [Електронний ресурс] / А. Сафаров. — Режим доступу : http://www.dw.com/uk/%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D0%BB-%D0%B7-%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BC-%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%85-%D1%83-facebook-%D1%8F%D0%BA-

%D1%86%D0%B5-%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D1%81%D1%8F/a-43337300
10. *Світова* гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. — К. : НІСД, 2017. — 496 с.
11. *Суший О. В.* Психосоціальна культура державного управління : монографія / О. В. Суший. — К. : Світогляд, 2012. — 344 с.
12. *Токвіль А. де.* Про демократію в Америці: у 2 т. / А. де Токвіль; пер. з франц. Г. Філіпчука та М. Москаленка. Т. 2. — К.: ВД "Всесвіт", 1999. — 590 с.
13. *Castells M.* The Power of Identity, [Text] / M. Castells. — 2rd ed, Wiley-Blackwell: Oxford, 2009. — vol. II. — 584 p.
14. *Lippman W.* Public Opinion. — Long Island: Wading River, 1921 [Electronic Resource] / W. Lippman. — Access mode: http://www.gutenberg.org/cache/epub/6456/pg6456.html
15. *Putnam R. D.* Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community / R. D. Putnam. — New York: Simon & Schuster, 2000. — 544 p.
16. *Sztompka P.* Values — a prerequisite for the well being and development of society / P. Sztompka // Open Eyes Book. — Vol. 2. — Kraków, 2017. — p. 9–21.

REFERENCES

1. *Afonin E. A., Berezhnyj Ya. V., Valevskyj O. L.* (2010). Konceptualni zasady vzayemodiyi polityky i upravlinnya [Conceptual framework for policy and governance interaction], National Academy for Public Administration, Kyiv, Ukraine.
2. *Castells M.* (2009), The Power of Identity, Vol. II, 2nd ed, Wiley-Blackwell, Oxford, UK.
3. *Gnatyuk O.* (2005), Proshhannya z imperiyeyu: Ukrayinski dyskusiyi pro identychnist [The leave of empire: the discourse of the Ukrainian identity], Kritika, Kyiv, Ukraine.
4. *Habermas Jü.* (2000), Strukturni peretvorennya u sferi vidkrytosti: doslidzhennya katehoriyi hromadyans'koho suspil'stva [Structural transformations in the field of openness: a study of the civil society category], Litopys, Lviv, Ukraine.
5. *Jardin A.* (1999), Peredmova [Foreword] / Tocqueville A. de. Democracy in America. vol. 1, Publishing House "Vsesvit", Kyiv, Ukraine, p. 7–15.
6. *Kulyk V.* (2010), Dyskurs ukrayins'kykh mediy: identychnosti, ideolohiyi, vladni stosunky [The Ukrainian media discourse: identities, ideologies, power relations], Krytyka, Kyiv, Ukraine.
7. *Lippman W.* (1922), Public Opinion, Wading River, Long Island, US, available at: http://www.gutenberg.org/cache/epub/6456/pg6456.html (Accessed 14 April 2018).
8. *Malinin V. V.* (2016), "Mechanisms of socio-cultural identity formation in the context of reforming the system of public administration", Ph.D. Thesis, Public Administration, Ivano-Frankivsk, Ukraine.
9. *Osnovy* demokratiyi [The basics of democracy] (2009), Kolodii, A. [ed.], Astrolyabiya, Lviv, Ukraine.
10. *Plokhy S.* (2016), Brama Yevropy. Istoriya Ukrayiny vid skifs'kykh voyen do nezalezhnosti [The Gates of Europe: A History of Ukraine], Klub simejnogo dozvillja, Kharkiv, Ukraine.
11. *Putnam R. D.* (2000), Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community, Simon & Schuster, New York, US.
12. *Safarov A.* (2018), Skandal z vytokom danykh u Facebook: yak tse? [Scandal with the data in Facebook: how is it?] "Deutsche Welle" available at:

http://www.dw.com/uk/%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D0%BB-%D0%B7-%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BC-%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%85-%D1%83-facebook-%D1%8F%D0%BA-%D1%86%D0%B5-%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D1%81%D1%8F/a-43337300 (Accessed 14 April 2018).
13. *Sushyj O. V.* (2012), Psykhosotsial'na kul'tura derzhavnoho upravlinnya [Psychosocial culture of public administration, Svitohlyad, Kyiv, Ukraine.
14. *Svitova* hibrydna viyna: ukrayins'kyy front [The world hybrid war: Ukrainian forefront], (2017), Horbulin V. [ed.], NISD, Kyiv, Ukraine.
15. *Sztompka P.* (2017), "Values — a prerequisite for the well being and development of society", Open Eyes Book, vol. 2, p. 9–21.
16. *Tocqueville A. de* (1984), Democracy in America. vol. 2, Pengwin Books, New York, US.

УДК: 316.728

Лапіна Вікторія Вікторівна,
кандидат соціологічних наук, PhD (соціальна психологія), старший науковий співробітник науково-дослідного центру факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 01601, Київ, вул. Володимирська, 64/1, тел.: +38 (050) 645 18 07, e-mail: v.lapina39@ukr.net
ORCID: 0000-0002-1071-2971

Лапина Виктория Викторовна,
кандидат социологических наук, PhD (социальная психология), старший научный сотрудник научно-исследовательского центра факультета социологии, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, 01601, Киев, ул. Владимирская, 64/13, тел.: +38 (050) 645 18 07, e-mail: v.lapina39@ukr.net
ORCID: 0000-0002-1071-2971

Lapina Viktoria Viktorovna,
Candidate of Sociological Sciences, PhD (Social Psychology), Senior Reserch, Faculty of Sociology, Tarasa Shevchenka National University of Kyiv, 01601, Kyiv, Str. Volodymyrska, 64/13, tel.: +38 (050) 645 18 07, e-mail: v.lapina39@ukr.net
ORCID: 0000-0002-1071-2971
DOI https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.108

АРХЕТИП СПОЖИВАННЯ ТА ЙОГО СУПЕРЕЧНОСТІ В СУЧАСНОМУ ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРІ ЕКОНОМІЧНИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ ВЗАЄМОДІЙ

Анотація. Здійснено аналіз теоретичних інтерпретацій суперечностей архетипу споживання в сучасному європейському просторі економічних та соціальних взаємодій. Підкреслена важливість розвитку наукових досліджень новітніх практик споживання в умовах глобалізації та європейської інтеграції. Доведено доцільність наукового розуміння споживання як фундаментального цивілізаційного транскультурного архетипу забезпечення організації та технологічного розвитку сучасних виробничих систем, ефективного ресурсного обміну між індивідуальними та колективними суб'єктами суспільного життя. Аргументовано, що розвиток основних практик споживання відбувається в глобалізованому публічному просто-

рі окремих регіонів, наочним прикладом якого є європейський публічний простір. Доведено, що основні суперечності функціональних виявів архетипу споживання в європейському публічному просторі економічних та соціальних взаємодій зумовлені процесами реальної конкуренції різних моделей споживання, посиленого маніпулятивного впливу ЗМІ та реклами, які транслюють цінності ідеології консьюмеризму і стандарти елітарного споживання, не приймаючи до уваги існуючі глибокі соціально-економічні нерівності у більшості європейських суспільств. Доведено, що посилення процесів інтернаціоналізації індивідуальних та колективних практик споживання суттєво змінює наукові уявлення щодо просторових умов їх соціального відтворення. В умовах інтенсивного глобального ресурсного обміну, спричиненого діяльністю ТНК та процесами глобального переміщення людей, розвиток основних практик споживання відбувається в глобалізованому публічному просторі окремих регіонів, наочним прикладом якого є європейський публічний простір.

Ключові слова: глобалізація, споживання, архетип споживання, моделі споживання, культура споживання, глобальна ідеологія споживання, консьюмеризм, медіа, реклама.

АРХЕТИП ПОТРЕБЛЕНИЯ И ЕГО ПРОТИВОРЕЧИЯ В СОВРЕМЕННОМ ЕВРОПЕЙСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ ЭКОНОМИЧЕСКИХ И СОЦИАЛЬНЫХ ВЗАИМОДЕЙСТВИЙ

Аннотация. Осуществлен анализ теоретических интерпретаций противоречий архетипа потребления в современном европейском пространстве экономических и социальных взаимодействий. Подчеркнута важность развития научных исследований новейших практик потребления в условиях глобализации и европейской интеграции. Доказана целесообразность научного понимания потребления как фундаментального цивилизационного транскультурного архетипа обеспечения организации и технологического развития современных производственных систем, эффективного ресурсного обмена между индивидуальными и коллективными субъектами общественной жизни. Аргументировано, что развитие основных практик потребления происходит в глобальном публичном пространстве отдельных регионов, наглядным примером которого является европейское публичное пространство. Доказано, что основные противоречия функциональных проявлений архетипа потребления в европейском публичном пространстве экономических и социальных взаимодействий обусловлены процессами реальной конкуренции различных моделей потребления, усиленного манипулятивного воздействия СМИ и рекламы, которые транслируют ценности идеологии консьюмеризма и стандарты элитарного потребления, не принимая во внимание существующие глубокие социально экономические неравенства в большинстве европейских обществ. Представлены доказательства, что усиление процессов нтернационализации индивидуальных и коллективных практик потребления су-

щественно меняет научные представления о пространственных условиях их социального воспроизводства. В условиях интенсивного глобального ресурсного обмена, который вызван деятельностью ТНК и процессами глобального перемещения людей, развитие основных практик потребления происходит в глобальном публичном пространстве отдельных регионов, наглядным примером которого является европейское публичное пространство.

Ключевые слова: глобализация, архетип общества потребления, общество потребления, консьюмеризм, реклама, социальный конфликт, социальная напряженность, социология потребления.

THE ARCHETYPE OF CONSUMPTION AND ITS CONTRADICTIONS IN THE CONTEMPORARY EUROPEAN SPACE OF ECONOMIC AND SOCIAL INTERACTIONS

Abstract. The analysis of the theoretical interpretations of the contradictions of the consumption archetype in the contemporary European space of economic and social interactions is presented in the article. The importance of the further development of scientific research on the newest consumption practices under the context of globalization and European integration is substantiated. The scientific understanding of consumption as the fundamental civilizational transcultural archetype which defined as determining factor for organization and technological development of contemporary production systems of production and as the stimulus of resource exchange between individual and collective subjects of public life is proved by the author. Also presented argumentation that the development of main practices of consumption reproduce in the globalized public space of the separate regions, and the European public space is the evident example of such region. It is proved that the main contradictions of the functional manifestations of the consumption archetype in the European public space of economic and social interactions are determined by the processes of real competition of various models of consumption, and by the increased manipulative influence of the media and advertising, which translate the values of the ideology of consumerism and the standards of elitist consumption without taking into account the existing deep socioeconomic inequality in most European societies.

In this article is presented by the author the scientific argumentation of the conceptual position that internationalization of individual and collective practices of consumption determines the radical changes of the spatial conditions of social reproduction of these practices. Under contemporary conditions of the intensive global resource exchange, which is caused by the activities of TNCs and by the global migration, the development of basic consumption practices stimulate the new social transformations in the globalized public space of the different regions, and the European public space is also the one of such regions.

Keywords: globalization, consumption, archetype consumption, models of consumption, culture of consumption, global ideology of consumption, consumerism, media and advertising.

Постановка проблеми. Відомо, що серед актуальних питань, на дослідження яких спрямовані зусилля вчених-суспільствознавців є питання споживання, споживчої поведінки та культури споживання. Зазначимо, що на сучасному етапі трансформації суспільства, споживання відіграє важливішу роль у формуванні ціннісних орієнтацій населення і стає предметом наукових дискусій як в Україні, так і за її межами. У суспільній свідомості зміцнюється уявлення про споживання як одного з найважливіших ідентифікаційних критеріїв соціальної диференціації суспільства. Чисельні наукові соціологічні та економічні дослідження підтверджують тісну залежність сучасних стратифікаційних процесів від певних усталених стилів споживання та фіксують значущість споживчих практик для стабільного відтворення соціальних відносин. Сам процес споживання є одним з найважливіших універсальних процесів організації суспільного життя та основоположним елементом економічних взаємодій між людьми. Тому споживання доцільно визнати як цивілізаційний транскультурний архетип забезпечення ресурсного обміну у будь-якому суспільстві.

Споживання являє собою предмет міждисциплінарних досліджень, що також сприяє множинності інтерпретацій даного поняття. Саме тому, в силу множинності функціональних виявів, неможливо чітко виділити соціологічне, економічне визначення архетипу споживання, але можна класифікувати підходи до його визначення залежно від того, які критерії до феномену споживання використовуються. Загальний економічний підхід передбачає розглядати архетип споживання за критерієм рівня споживання та його структурою, тобто як загальне уявлення про форми споживчої суспільної діяльності і поведінки. Соціологічний підхід до вивчення конкретних соціальних характеристик архетипу споживання відзначається багатьма концептуальними суперечностями, оскільки у різних соціологічних парадигмах специфічним чином акцентується на функціональних, конфліктних та інтерактивних виявах практик споживання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підвищення інтересу серед західних вчених до проблематики споживання було багато в чому обумовлено бурхливим економічним розвитком і зростанням споживання в західних країнах в XIX ст.

Ідеї щодо споживання, які містяться в роботах класиків соціології кінця XIX — початку XX ст., таких як М. Вебер, Т. Веблен, Г. Зіммель, В. Зомбарт та ін. — здійснили у своїх роботах теоретичне обґрунтування процесів, що відбувалися у сфері споживання, розкриваючи деякі основні поняття, пов'язані з цим явищем. У роботах цих авторів розкриваються деякі основні поняття, пов'язані зі споживанням, а саме, "демонстративне споживання", "підставне споживання", "грошова сила", "рівень життя", "ефект просочування", "мода" і ін. Американський соціолог Т. Веблен одним з перших здійснив серйозний аналіз соціально-психологічного боку споживання, приділивши значну увагу таким мотиваційним механізмам спожи-

вчої поведінки, як соціальне суперництво і соціальне наслідування.

Відомий американський економіст Дж. Катон, який вважається основоположником наукових досліджень споживання, поділив всі споживчі витрати і заощадження на обов'язкові (контрактні) і необов'язкові (дискреційні). Сучасне суспільство цей вчений визначає як "суспільство масового споживання", для якого безумовно характерне зростання частки дискреційних витрат. А поведінка споживача на ринку визначається загальним економічним кліматом в країні та власним становищем споживача, у т. ч. психологічною готовністю купити товар.

У ширшому розумінні напрями дослідження суспільства споживання представлені в спеціалізованому тематичному виданні за редакцією Н. Гудвіна, Ф. Акермана і Д. Кірона, в якому опубліковані статті близько 80 авторів, де представлені найбільш значущі та дискусійні напрями дослідження суспільства споживання [1, с. 26].

Наукові спроби з'ясування специфіки організаційних засад та тенденцій функціональних змін інституціональних систем споживання в постсучасних "суспільствах споживання", як вже наголошувалось у наших наукових публікаціях, характерні для праць Ж. Бодрійяра, П. Бурдьє, З. Баумана, Е. Гіденса, Д. Ліона, С. Майлза, М. Фезерстоуна та ін. [2, с. 26]. Більшість з них вказують на небезпеку, що спостерігається в тенденції посилення інституціональної автономності процесу споживання і його відриву від систем виробництва. Більшість авторів відзначають також, що в постсучасному суспільстві підсилюється символічна функція споживання. Серед сучасних науковців, які продовжили науковий пошук проблем споживання в Україні в 60–80-ті роки XX ст., був відомий український соціолог В. Тарасенко, який у монографії "Соціологія споживання" обґрунтував наукові можливості соціологічного підходу до вивчення споживання [3 с. 14–33]. Українська дослідниця І. Набруско в своїх працях розглядає споживання з точки зору аналізу його статусних вимірів. В новітніх наукових доробках Ф. Джеймісона, М. Маклюена, та ін. визначається, що суттєвий вплив на споживача здійснюють засоби масової інформації.

Таким чином, докладний аналіз зазначених пізнавальних джерел дав змогу виявити значущість дослідження архетипу споживання в сучасному європейському просторі.

Мета статті — проаналізувати теоретичні інтерпретації визначення суперечностей архетипу споживання в сучасному європейському просторі економічних та соціальних взаємодій.

Виклад основного матеріалу. Насамперед зазначимо, що сучасні дослідники, вивчаючи соціальні вияви архетипу споживання незмінно намагаються проаналізувати його суспільну значущість. Пізнавальний інтерес соціологів виник, передусім, з потребою ідентифікації власне "соціальних" ознак поняття споживання як економічної категорії. Цей інтерес виявився в дослідженні таких аспектів споживання, як мода; зразки споживання; моделі споживання, культура споживання в межах пев-

ного способу життя. У дослідженні акцентується увага на з'ясуванні характеру соціальних відносин, що мають місце й розвиваються у процесі споживання матеріальних, духовних і соціальних благ. Більшість авторів зазначають також, що в постсучасному суспільстві підсилюється символічна функція споживання. Споживання стає свого роду ланкою, частиною більш широкого символічного обміну, в який залучені всі члени суспільства.

Споживання як "споживча сила" входить до циклу розширеного відтворення продуктивних сил. Індивідуальні потреби підкоряються міркуванням статусу і престижу, підсилюється знаковість споживання. Знакове споживання і відрізняє, і поєднує людей. Споживається все: речі й відносини, природа й культура. Саме це і пояснює архетипну економічну природу споживання.

Доцільно звернути увагу на те, що соціологічне мислення на відміну від економічного — це не натуралізм у підході до продукту, а сприйняття його як "носія індексованих соціальних значень" [4, с. 19]. Зростання індустрії послуг, нові форми організації споживання викликали певні зміни в теоретичних підходах до тлумачення соціальної ролі споживання. Так, вихідна теза постмодерністської теорії споживання Ж. Бодрійяра полягає в тому, що речі здобувають характер знаків, які утворюють специфічний дискурс. Споживання в цілому розглядається як символічна практика маніпулювання знаками, за допомогою якої захоплюється свідомість людей. Ж. Бодрійяр звернув увагу на подвійність (дуальність) предмета: товар існує в полі економічних обмінів в умовах ринку, але процес споживання демонструє іншу, неекономічну логіку поведінки — специфічно знакову логіку розрізнення. Особливо гостро така знакова логіка розрізнення виявляється в ситуації надлишкового споживання. Загалом споживання у Ж. Бодрійяра — це своєрідний аукціон, де важливі не споживчі властивості товару, а його престиж [5, с. 119–122]. Цілком можливо, що Ж. Бодрійяр певною мірою абсолютизує символічну сутність споживання, як "діяльність систематичного маніпулювання знаками", але, на наш погляд, це свідоме акцентування на феномені посилення віртуалізації процесу споживання, на наш погляд, фіксує ідею глобального мережевого розвитку інституціональних систем споживання.

Ця ідея одержує розвиток у роботах Дж. Рітцера [5], який розглядає її стосовно нових елементів споживання (ресторани швидкого обслуговування, кредитні карти, супермаркети, онлайнконсультації), що має поширення в останні десятиліття XX ст.

Варто також згадати й іншого впливового сучасного теоретика споживання — соціолога-постструктураліста П. Бурдьє [6]. Головною його роботою, присвяченій цій проблемі, є "Відмінності: соціальна критика суджень про смак" (перше французьке видання вийшло в 1979 р.). Активний конструктивний характер споживання конкретизується в такому його практичному напрямі, як конструювання ідентичності. Про цьому досить переконливо писав П. Бурдьє: "Смак,

схильність і здатність даного класу до присвоєння (матеріальному й/або символічному) класифікованих і об'єктів, що класифікують практики, які лежать в основі стилю життя" [6, с. 21].

Стиль і статус виявляються в безперервному потоці дрібних якісних відмінностей індивідів — дорогі сигарети, машина бізнес-класу, розкішна вілла входять в постіндустріальний кодекс ознак, суворого соціального розмежування. Суспільна ієрархія практично цілком переноситься на предметний світ. Речі цінуються не за споживчу вартість, а за їх роль як показників вищого або нижчого життєвого статусу, вони жорстко диференціюють світ на престижне і посереднє.

Засвоєння ціннісної предметності, розшифровка коду може відбуватися на різному рівні, так само як і побудова коду, тобто перетворення речей у відмітні знаки. П. Бурдьє вводить в аналіз категорію смаку. Для нього "смак є практичним оператором перетворення речей у відмінні й відмітні знаки, безперервних розподілів по дискретних опозиціях; він переносить розходження, вписані у фізичний лад тіл [ordre physique], у символічний лад [ordre symbolique] значущих відмінностей". Смак як "система схем, що класифікують", як "нестаток, що став чеснотою" формує особливий стиль життя. "У сфері культурного споживання основна позиція встановлюється, виходячи із загального обсягу капіталу, між видами споживання, що вважаються шляхетними вже в силу своєї рідкості й характерними для груп, що володіють одночасно найбільшим економічним і культурним капіталом, і видами споживання, соціально позначеними як вульгарні, в силу їхньої доступності й поширеності й характерними для найбільш обділених у цих двох відносинах груп. При цьому проміжне положення займають практики, які сприймаються як претензійні в силу явної невідповідності між амбіціями і реальними можливостями" [6, с. 33].

Слід констатувати про значний вплив ідеї "культурного споживання" П. Бурдьє на дослідження споживання інших вчених, зокрема на американського соціального психолога й соціолога І. Гофмана, який розглядає сам стиль споживання як специфічну практику соціальної презентації та позиціювання індивідуальних та колективних суб'єктів у соціальному середовищі [7].

Українська дослідниця І. Набруско у своїх працях розглядає споживання з точки зору аналізу взаємозв'язку статусної ідентичності соціальних суб'єктів та обраних ними певних моделей та стилів споживання. Аналіз споживацьких стратегій населення України з точки зору статусу дає можливість виділити три основні моделі.

По-перше, це **конформістське споживання**, обумовлене ефектом приєднання до більшості, прагненням не відстати від життя, від моди.

Друга модель — це **демонстративне споживання**, яке передусім виражається в купівлі найбільш дорогих товарів та послуг, кількість яких значно перевищує реальні потреби. І, нарешті, третя модель, яка має ознаки архіпу споживання — **звичайне (габітусне) споживання**, яке є ре-

зультатом тривалого життя, в рамках визначених статусних позицій і яке приводить до формування певних уподобань та звичок (габітусів) [8, с. 373–376].

Вищезгадані моделі споживання відображають основні тенденції глобальних змін у споживанні, основи практики якого відтворюються в інтернаціоналізованому публічному просторі розвинених європейських суспільств. Проте дослідження моделей та практик споживання в сучасному українському суспільстві не може здійснюватись лише на основі досліджень у західних країнах, оскільки ця проблема потребує значного переосмислення на ґрунті сучасної української соціокультурної реальності.

У сучасних наукових доробках Ф. Джеймісона [9], М. Маклюена [10] та ін. визначається, що суттєвий вплив на споживача здійснюють засоби масової информації. Важливим стимулюючим механізмом у трансформації інституціональних систем споживання сучасних соціумів є реклама. У процесі рекламних розповсюджень нав'язаних ззовні смаків, думок, настроїв виникають все нові технологічні способи підштовхування людей до нескінченної гонитви за новим "життєвим стандартом", роблять їх фанатичними прихильниками моди. Реклама сприяє формуванню споживання не "того що", а "для того щоб", не як трата, витрата, засіб для виживання, а як напрям розвитку людини, конструювання його ідентичності.

Реклама намагається не просто задовольнити поточні потреби, а викликати до життя довгострокові, "укорінені" потреби в товарах та послугах, пропонованих рекламою. У такий спосіб досягається схильність адресатів реклами до придбання певного блага, а це створює можливість довгострокової видозміни структури споживання в напрямі, бажаному для виробників товарів і послуг. Водночас варто також звернути увагу на ту важливу обставину, що в сучасних умовах віртуалізованої та насиченої інформаційними технологіями глобалізованої ринкової економіки реклама постає не як локальний, зовнішньо привнесений елемент системи споживчих відносин, а як знання. Таким чином, соціальна роль реклами чітко виявляється в зміні структури переваг у споживчому попиті. Нерідко тільки реклама здатна перемістити ті чи інші блага на більш високий щабель споживчих переваг, тому що лише вона здатна надати цим благам такого привабливого іміджу.

Архетипні рекламні символи породжують у споживача ілюзію, що у випадку споживання (використання) пропонованого блага він зможе підвищити свій особистий престиж і домогтися підвищення соціального статусу. У соціальній ситуації, коли існує нерівність у суспільному становищі (соціальному статусі), люди, що перебувають на різних рівнях суспільної ієрархії, мають досить різний соціальний "ранг". У таких умовах спробу людей "вирівняти" свій соціальний статус, домогтися його підвищення психологічно цілком можна пояснити. Засобом досягнення цієї мети є споживання, яке в цьому процесі відіграє важливу роль. Цю обставину враховують твор-

ці реклами, що адресують рекламні заклики підростаючому поколінню, молоді; адже вони прекрасно розуміють, що споживчі смаки й переваги у цієї вікової категорії формуються під впливом навколишнього середовища, і в першу чергу груп ровесників.

Необхідно підкреслити роль реклами у формуванні однорідної (гомогенної) соціальної системи. Вона займає особливо важливе місце в уніфікації не тільки способу споживання, його структури, але й в уніфікації напряму думок, звичок і менталітету. Реклама сприяє посиленню соціального контролю над людьми, спонукує індивіда додержуватися моди не тільки у споживанні, але й у суспільно-політичному житті.

На думку української дослідниці І. Чудовської, реклама конструює картину соціальної структури суспільства, позначаючи ті чи інші статусні позиції, виступаючи атрибутом повсякденних практик актора. Товари стають маркерами соціального стану агента, його особистісних та культурних якостей. Таким чином, реклама вчить ідентифікувати статус людини, орієнтуючись на речі, що одночасно виступають цінностями та символами, які визначаються як значущі в суспільстві. Водночас, у сучасному глобалізованому світі реклама виступає і як важливий функціональний стимул перетворення соціальної реальності. "Реклама не тільки відображає наявну соціальну реальність в усіх її виявах, а фактично видозмінює її, переносячи норми, цінності, ідеали з однієї культури до іншої, надаючи нових смислових навантажень уже відомим знакам культури, конструюючи нову філософію споживання у широкому розумінні — філософію споживання речей. Ця функція реклами реалізується поряд з основною — збільшення обсягів збуту та здійснюється через багаторазове повторення принципів певної життєвої філософії. Таким чином, відбувається модифікація ціннісного рівня та створюються найбільш сприятливі умови для збуту продукції. Нова філософія забезпечує безмежне споживання та звільняє від культурних обмежень та бажання, що були традиційними для суспільства і слаборозвиненим виробництвом. Будучи різновидом соціальної практики, реклама вкорінена у соціокультурному просторі" [11, с. 395–396]. Вочевидь, що перспективні наукові дослідження такої "вкоріненості" реклами в глобальному соціокультурному просторі" потребують концептуального осмислення певного кола важливих проблем.

По-перше, надзвичайно важливою постає проблема пояснення причин глобалізації рекламних практик — тобто потребує свого осмислення проблема масштабного поширення (експансії) реклами практично в усіх типах сучасних соціально-історичних систем, які можна, слідуючи принципам теорії світ-системного аналізу І. Валерстайна, віднести до Центру, Напівпериферії та Периферії сучасної цивілізації як глобальної світ-системи.

По-друге, потребує нового осмислення конструктивістська суспільна місія реклами, яка як раз і полягає у тому, щоб провокувати та створювати "новий інтерес" різних соціальних суб'єктів до різноманіт-

них товарів та послуг, спрямованих на інноваційне оновлення суспільного життя [12].

По-третє, акцент на пристосуванні змісту рекламних повідомлень до уявлень людей про інтернаціоналізований певний життєвий стиль ще не означає вирішення важливого питання мінімізації маніпулятивного впливу реклами на поведінку споживачів. Тому важливим постає дослідження проблеми гуманізації рекламних практик в контексті ідентифікації та інтерпретації їх органічного зв'язку з феноменом "надлишкового споживання".

Зазначимо, що конструктивне концептуальне вирішення означеного кола проблем зумовлене певними теоретико-методологічними суперечностями, які загалом пов'язані з уведенням в контекст новітніх наукових дискусій концепту глобалізації.

Прийнято вважати, що глобалізація є провідною тенденцією розвитку сучасної цивілізації. На думку переважної більшості сучасних вчених — економістів, політологів, культурологів, соціологів — глобалізацію слід розуміти як основоположний транссистемний фактор, що визначає порядок та характер взаємозалежного співіснування у єдиному цивілізаційному просторі різних соціально-історичних систем — систем аграрно-індустріального, індустріального та постіндустріального типу.

Водночас, слід констатувати, що теоретичні погляди соціологів стосовно розуміння сутності та функціональної природи глобалізації суттєво відрізняються. Саме цією обставиною можна пояснити появу двох концептуально протилежних соціологічних теорій глобалізації:

1) соціологічної теорії глобальної модернізації;
2) соціологічної теорії глобальної залежності.

1. Як раніше зазначалось, саме ці дві теорії формують основні способи концептуального пояснення нерівного розподілу багатства та влади в сучасному світі. Так соціологічна теорія глобальної модернізації — "це модель економічного та соціального розвитку, у межах якої глобальна нерівність пояснюється технологічними та культурними відмінностями між суспільствами". Соціологічна теорія глобальної залежності — "це модель економічного та соціального розвитку, яка пояснює глобальну нерівність історично обумовленою експлуатацією бідних країн багатими" [13, с. 419]. Фіксація концептуальних відмінностей між двома типами означених теорій, на наш погляд, є важливим пізнавальним стимулом для більш детального аналізу маніпулятивного соціального впливу сучасних рекламних практик в контексті ідентифікації та інтерпретації їх органічного зв'язку з феноменом "надлишкового споживання" який, на думку авторитетних соціологів є генетичною основою розвитку багатьох соціальних ризиків глобального характеру.

На думку А. Турена, подальший прогрес глобальної капіталістичної системи забезпечить інтенсивний розвиток науки та технологій. Однак він вважає, що найбільші ризики системи виникають у сфері споживання. Стихійний характер процесу споживання призводить до знижен-

ня інтегративного потенціалу взаємодій та комунікацій між людьми. Антиризикові зусилля, що спрямовані на відновлення даного потенціалу, перетворюють сучасне суспільство споживання на "програмоване суспільство" [14, с. 419].

Загалом узагальнення проаналізованих у даній праці думок сучасних вчених засвідчує про посилення наукового інтересу до дослідження тенденцій змін процесу споживання та його суперечливого характеру в системі економічних та соціальних взаємодій в сучасних європейських суспільствах.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

1. Розвиток наукових досліджень новітніх практик споживання в умовах інтенсифікації процесів економічної, політичної і культурної глобалізації та європейської інтеграції на сьогодні є актуальним напрямом соціальних та гуманітарних систем знань. Зусилля сучасних вчених нині спрямовані не лише на конкретизацію та розвиток наукових уявлень щодо визначення місця, ролі та функціональної специфіки споживання в системі економічних відносин окремих суспільств, а на розробку інноваційних дослідницьких стратегій наукового аналізу соціальних детермінант споживчих практик, ідентифікацію моделей споживчої поведінки та фіксацію якісних змін у культурі споживання.

2. Основні результати наукових досліджень феноменальної та процесуальної специфіки споживання засвідчують про важливість його розуміння як фундаментального цивілізаційного транскультурного архетипу забезпечення організації та технологічного розвитку сучасних виробничих систем, ефективного ресурсного обміну між індивідуальними та колективними суб'єктами суспільного життя.

3. Посилення процесів інтернаціоналізації індивідуальних та колективних практик споживання суттєво змінює наукові уявлення стосовно просторових умов їх соціального відтворення. В умовах інтенсивного глобального ресурсного обміну, спричиненого діяльністю ТНК та процесами глобального переміщення людей, розвиток основних практик споживання відбувається в глобалізованому публічному просторі окремих регіонів, наочним прикладом якого є європейський публічний простір.

4. Основні суперечності функціональних виявів архетипу споживання в європейському публічному просторі економічних та соціальних взаємодій обумовлені процесами реальної конкуренції різних моделей споживання, посиленого маніпулятивного впливу ЗМІ та реклами, які транслюють цінності ідеології консьюмеризму та стандарти елітарного споживання, не приймаючи до уваги існуючі глибокі соціально-економічні нерівності у більшості європейських суспільств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *The consumer* society / edited by Neva R. Goodwin, Frank Ackerman, and David Kiron Washington, D.C. : Island Press, 1997. — 385 p.
2. *Лапіна В.* Особливості новітніх концептуальних інтерпретацій інсти-

туціонального впливу реклами на процес споживчої поведінки / В. Лапіна // Ринок праці та зайнятість населення. — 2012. — № 4. — С. 36–42.
3. *Тарасенко В. И.* Соціологія споживання: методологічні проблеми / В. И. Тарасенко. — К., 1993. — 165 с.
4. *Бодрийяр Ж.* К критике политической экономии знака. — С. 19.
5. *Ритцер Дж.* Макдональдизация общества / Дж. Ритцер. — СПб.: Питер, 2012. — 368 с.
6. *Бурдье П.* Социология социального пространства / П. Бурдье; под общ. ред. пер. Н. А. Шматко. — М. : Ин-т эксперимент. социологии ; СПб. : Алетейя, 2005. — 288 с.
7. *Гофман Э. Т. А.* Полное собрание сочинений : в 2 т. — М., 2011. — Т. 1.
8. *Набруско І. Ю.* Стилі споживання та статусна нерівність в умовах сучасної України // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. — Вип. 16. — К.: Вид-во КНУТШ, 2010. — С. 373–376.
9. *Джеймісон Ф.* Постмодернізм, або Логіка культури пізнього капіталізму / Ф. Джеймісон; пер. з англ. П. Дениска. — К.: Курс, 2008. — 504 с.
10. *Маклюэн М.* Понимание Медиа: Внешние расширения человека; пер. с англ. В. Николаева; закл. ст. М. Вавилова. — М.: Жуковский: "КАНОН-пресс-Ц", "Кучково поле", 2003. — 464 с.
11. *Чудовська-Кандиба І. А.* Соціокультурні виміри рекламних практик / І. А. Чудовська-Кандиба. — К.: КІС, 2010. — 446 с.
12. *Валлерштайн И.* Конец знакомого мира: социология XXI века / И. Валлерштайн. — М.: Логос, 2004. — 368 с.
13. *Лапіна В. В.* Проблема ідентифікації концептуальних засад ідеології консьюмеризму в сучасній теоретичній соціології / В. В. Лапіна //Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: зб. наук. пр. — К.: Логос, 2013. — Вип. 19. — С. 77–84.
14. *Турен А.* Возвращение человека действующего. Очерк социологии / А. Турен. — М.: Науч. мир, 1998. — 204 с.

REFERENCES

1. *The consumer* society (1997), edited by Neva R. Goodwin, Frank Ackerman, and David Kiron Washington, D.C.: Island Press.
2. *Lapina V.* (2012) Osoblyvosti novitnikh kontseptual'nykh interpretatsij instytutsional'noho vplyvu reklamy na protses spozhyvchoi povedinky, Rynok pratsi ta zajniatist' naselennia, vol 4, p. 36–42.
3. *Tarasenko V. Y.* (1993), Sotsiolohiia spozhyvannia: metodolohichni problemy [Sociology of consumption: methodological problems], V. Y. Tarasenko. — Kyiv, Ukraine.
4. *Bodrijjar Zh.* (2007) K kritike politicheskoj jekonomii znaka, [For a criticism of the political economy of the sign] per. s fr. D. Kralechkina M. : Akademicheskij proekt.
5. *Ritcer Dzh.* (2012) Makdonal'dizacija obshhestva, [The mcdonaldization of society], Dzhordzh Ritcer. — SPb: Piter.
6. *Burd'o P.* (2005) Sociologija social'nogo prostranstva, [Sociology of social space], P. Burd'e; obshh. red. per. N. A. Shmatko. — M. : In-t jeksperiment. sociologii ; SPb. : Aletejja.
7. *Gofman Je. T. A.* (2011) Polnoe sobranie sochinenij, [Complete set of works]: V. 2 T. M., T. 1.
8. *Nabrusko I. Yu.* (2010) "Styles of consumption and status inequality in the conditions of modern Ukraine", Metodolohfia teoriia ta praktyka sotsiolohichnoho analizu suchasnoho suspil'stva, vol. 16, Kyiv: Vyd-vo KNUTSh, p. 373–376.

9. *Dzhejmison F.* (2008) Postmodernizm, abo Lohika kul'tury pizn'oho kapitalizmu, [Postmodernism, or the Logic of the culture of late capitalism]; per. z anhl. P. Denyska. — Kyiv, Ukraine: Kurs.
10. *Makljujen M.* (2003) Ponimanie Media: Vneshnie rasshirenija cheloveka, [Understanding Media: the extensions of man]. Per. s angl. V. Nikolaeva; Zakl. st. M. Vavilova. — M.: Zhukovskij: "KANON-press-C", "Kuchkovo pole".
11. *Chudovs'ka-Kandyba I. A.* (2004) Sotsiokul'turni vymiry reklamnykh praktyk [Socio-cultural dimensions of advertising practices], Kyiv, Ukraine.: Vyd-vo "KIS".
12. *Vallerstajn I.* (2003) Konec znakomogo mira: sociologija HH1 veka, [The End of the World As We Know It: Social Science for the Twenty-First Century], Per. s angl. pod red. V. L. Inozemceva. — M.: Logos.
13. *Lapina V. V.* (2013) "The problem of identification of the conceptual foundations of the ideology of consumerism in modern theoretical sociology", Aktual'ni problemy sotsiolohii, psykholohii, pedahohiky: zb. nauk. prats'. — K.: Lohos. — vol. 19. — P. 77–84.
14. *Turen A.* (1998) Vozvrashhenie cheloveka dejstvujushhego. Ocherk sociologii, [LE RETOUR DE L'ACTEUR. Essai de sociologie.], M.:Nauchnyj mir.

УДК: 005.05:159.923

Напльоков Юрій Васильович,
магістр стратегічних наук, магістр військових наук та військового мистецтва, старший викладач кафедри підготовки миротворчого персоналу, Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, полковник, аспірант кафедри менеджменту і адміністрування Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова, 03049, м. Київ, Повітрофлотський просп., 28, тел.: +38 (098) 242 13 53, e-mail: designyvn@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0343-8337

Наплёков Юрий Васильевич,
магистр стратегических наук, магистр военных наук и военного искусства, старший преподаватель кафедры подготовки миротворческого персонала, Национальный университет обороны Украины имени Ивана Черняховского, полковник, аспирант кафедры менеджмента и администрирования Харьковского национального университета городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, 03049, г. Киев, Воздухофлотский просп., 28, тел.: +38 (098) 242 13 53, e-mail: designyvn@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0343-8337

Naplyokov Yuriy Vasilievich,
Master of Strategic Sciences, Master of Military Art and Science, senior lecturer of the department of training of peacekeeping personnel, National Defense University of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky, Colonel, postgraduate student of the Department of Management and Administration of Kharkov National University of Municipal Economy named after O. M. Beketov, 03049, Kyiv, Povitroflotskyi Prospect, 28, tel.: +38 (098) 242 13 53, e-mail: designyvn@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0343-8337
DOI https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.109

АРХЕТИПНІ ОСНОВИ ЦІННІСНОГО ВИБОРУ В ПРОЦЕСІ АДАПТАЦІЇ ДО СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Анотація. Пояснюється важливість архетипних основ ціннісного вибору для адаптування держави (системи) до сучасного суспільства (середовища). Для забезпечення ефективності системи потрібно підтримувати рівновагу між системою та середовищем через процес прийняття рішень (ППР), який

ґрунтується на балансі цілей, способів та засобів у межах можливого допустимого ризику.

Переконання та цінності мають вирішальне значення для ППР. Застарілі переконання та цінності можуть суттєво знизити ефективність системи. Головне завдання — виробляти рішення на основі актуальних цінностей для адаптування системи до середовища та підтримування національних інтересів. Архетип може допомогти знайти правильний набір цінностей у певному середовищі як поєднання минулого та майбутнього.

Парадокс понять переконань та цінностей — це одночасна необхідність їх зберігання та змін для успішного розвитку системи. Вони є фундаментальними, і їх повна зміна може створити хаос і взагалі знищити систему. Таким чином, вибір цінностей є життєво важливим та психологічно болючим процесом. По-перше, важко зрозуміти необхідність таких змін. По-друге, проблематично знайти відповідні цінності, які повинні сприяти успішному розвитку системи у теперішньому та майбутньому середовищі.

Щоб вирішити ці проблеми, державна влада (ДВ) та громадянське суспільство (ГС) разом повинні формувати рішення через конвергентні та дивергентні процеси мислення. Національний архетип як відносно стійка ментальна структура об'єднує ці процеси разом на основі досвіду. Належна збалансована участь ДВ та ГС у керівництві держави на основі необхідних цінностей може зробити систему ефективною.

Ціннісний вибір не означає прийняття або копіювання цінностей інших. Це означає, насамперед, перегляд поточних цінностей, щоб залишатися ефективним і функціонуючим як нація в сучасному суспільстві. Застосування архетипних основ може допомогти вибрати відповідні переконання та цінності, які сприятимуть прийняттю рішень, які забезпечать м'яку адаптацію до нового середовища без конфліктів і революцій.

Ключові слова: архетип, цінності, переконання, культура, процес прийняття рішень, державна влада, громадянське суспільство, система, середовище, рівновага, мислення, ефективність.

АРХЕТИПНЫЕ ОСНОВЫ ЦЕННОСТНОГО ВЫБОРА В ПРОЦЕСЕ АДАПТАЦИИ К СОВРЕМЕННОМУ ОБЩЕСТВУ

Аннотация. Объясняется важность архетипных основ для выбора ценностей с целью адаптации государства (системы) к современному обществу (среде). Для обеспечения эффективности системы требуется поддержание равновесия между системой и средой посредством процесса принятия решений (ППР), основанного на балансе целей, путей и средств системы в рамках возможного допустимого риска.

Убеждения и ценности имеют решающее значение для ППР. Устаревшие убеждения и ценности могут резко снизить эффективность системы. Основная задача заключается в том, чтобы принимать решения, основанные на актуальных ценностях для адаптации системы к среде и поддержания нацио-

нальных интересов. Архетип может помочь найти правильный набор ценностей в определенной среде как сочетание прошлого и будущего.

Парадокс понятий убеждений и ценностей заключается в одновременной необходимости их сохранения и необходимости их изменения для успешного развития системы. Они фундаментальны, и их полная замена может создать хаос и даже разрушить систему вообще. Таким образом, выбор ценностей — это жизненно важный и психологически болезненный процесс. В первую очередь трудно понять необходимость таких изменений. Во-вторых, проблематично найти соответствующие ценности, которые должны способствовать успешному развитию системы в настоящей и будущей среде.

Чтобы решить эти проблемы, государственная власть (ГВ) и гражданское общество (ГО) вместе должны генерировать решения посредством конвергентных и дивергентных процессов мышления. Национальный архетип как относительно стабильная ментальная структура объединяет эти процессы на основе опыта. Правильное сбалансированное участие ГВ и ГО в руководстве государства, основываясь на требуемых ценностях, может сделать систему эффективной.

Выбор ценности не означает принятие или копирование ценностей других. Это означает, прежде всего, пересмотр текущих ценностей, чтобы оставаться эффективным и функциональным как нация в современном обществе. Применение архетипических основ может помочь в выборе правильных убеждений и ценностей, которые поспособствуют принятию решений, которые обеспечат мягкую адаптацию системы к новой среде без конфликтов и революций.

Ключевые слова: архетип, ценности, убеждения, культура, процесс принятия решений, государственная власть, гражданское общество, система, среда, равновесие, мышление, эффективность.

THE ARCHETYPAL FOUNDATIONS OF VALUE CHOICE IN THE PROCESS OF ADAPTATION TO THE MODERN SOCIETY

Abstract. This article explains an importance of archetypal foundations for the value choice in order to adapt the state (system) to the modern society (environment). To provide effectiveness of the system requires maintaining equilibrium between the system and the environment through decision-making process (DMP) that is based on balance system's ends, ways, and means in the framework of possible permissible risk.

Beliefs and values are critical for the DMP. Obsolete beliefs and values can decrease system effectiveness drastically. The main task is to produce decisions based on topical values to adapt the system to the environment and maintain national interests. An archetype can help to find a right set of values in a certain environment as a combination of the past and the future.

The paradox of the notions of beliefs and values is the need of their saving and the need of their change for successful system development at the same time. They are fundamental and their complete replacement can create chaos and even

destroy the system at all. Thus, values choice is a vital and psychological painful process. At first it is difficult to understand the need of their change. Second, it is problematic to find appropriate values that should facilitate successful system development in the given and future environment.

To solve these problems the state authority (SA) and the civil society (CS) together should generate decisions through convergent and divergent processes of thinking. A national archetype, as a relatively stable mental structure, combines these processes together based on the experience. A proper balanced participation of the SA and the CS in the state leadership, based on required values, can make the system effective.

Value choice does not mean accepting or copying values of others, it means reconsidering current values in order to remain effective and functional as a nation in the modern society. Applying of archetypal foundations can help to choice proper beliefs and values that can facilitate making decisions that will provide soft adaptation of the system to a new environment without conflicts and revolutions.

Keywords: archetype, values, beliefs, culture, decision-making process, state authority, civil society, system, environment, equilibrium, thinking, effectiveness.

Постановка проблеми. Проблема вибору цінностей є критичною для адаптації нації (системи) до сучасного суспільства (середовища). Архетипні основи можуть сприяти вибору необхідного набору цінностей, які повинні зробити систему ефективною в умовах складного та динамічного середовища. Тому проблема вибору цінностей на архетипних основах заслуговує на вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні автори описують архетипи як повторювані події та процеси, такі як закономірності поведінки, думки й психологічні ознаки людини, повторювані символ чи мотиви у літературі та мистецтві. Вони застосовують їх до окремих осіб та організацій як види людських психологічних образів та організаційних культур.

Карл Юнг вважав, що архетипи це "форми чи образи колективної природи, які виникають практично по всій Землі як складові міфів і разом з тим як окремі продукти несвідомого... [форми та зображення] мають відбиток та скріплюються в нашій психіці" [1]. Він усвідомлював, що універсальні, міфічні персонажі — архетипи — перебувають у межах колективного несвідомого людського світу. Також К. Юнг вважав архетипи психологічними органами, аналогічними фізичним, оскільки вони є морфологічними конструкціями, які виникли через еволюцію [2]. Водночас еволюція сама по собі може розглядатися архетиповою конструкцією [3].

К. Юнг описував народження, смерть, відділення від батьків, ініціювання, шлюб та об'єднання протилежностей як архетипні події. Також він розрізняв людські архетипні постаті з власними цінностями: Велика

Мати, Батько, Дитина, Диявол, Бог, Мудрий Старий, Мудрець, Трюкач, Герой тощо, й архетипні мотиви: апокаліпсис, потік, творіння та ін. [4, с. 114].

Дж. Корлетт і К. Пірсон стверджують, що організація має свідомий організаційний рівень (громадське обличчя, центр свідомості), несвідомий рівень (комплекси, містика участі, організаційні архетипи) та колективний рівень несвідомого (архетипи й інстинкти) [5]. Вони підкреслюють, що основні припущення існують у несвідомій частині організації, особливо в частині своєї психіки, які називаються у К. Юнга "комплексами", що формуються за допомогою організаційного досвіду, сформованого психічною енергією архетипів, як вони формують це у свідомості окремих осіб і колективів. Вони наводять на думку, що архетипи є "ключовими учасниками організаційної культури, багато з яких є формами або контурами основних реакцій на організаційне життя" [6].

Архетипи — це візерунки поведінки людини та образи, що походять від колективного несвідомого і є психічним аналогом інстинкту [7]. Зигмунд Фрейд писав: "Не можна не сумніватися, що джерело [фантазії] лежить в інстинктах; але це все одно має бути поясненим, чому ті самі фантазії з тим самим змістом створюються на будь-який момент" [8]. Він вважав, що первісні фантазії є залишком конкретних спогадів про доісторичні переживання, яке тлумачилося як прив'язане до ідеї архетипів.

Архетип організації презентує її культуру. За Е. Шейном, культура складається з артефактів, цінностей і переконань, а також основних припущень [9]. Він стверджує, що культура є "схемою спільних базових припущень, про які група дізналася, оскільки вона вирішувала свої проблеми зовнішньої адаптації та внутрішньої інтеграції, яка працювала досить добре, щоб вважатись дійсною, і тому використовується для навчання нових членів як правильний спосіб сприймати, думати й ставитися до цих проблем" [10, с.18].

Таким чином, згадані автори вказують, що особи й організації мають архетипи. Проте вони не обговорюють застосування архетипних основ для вибору цінностей з метою адаптації системи до нового середовища шляхом ухвалення належних рішень.

Мета статті полягає в тому, щоб пояснити практичне значення архетипних основ для вибору цінностей у процесі адаптації суспільства до нового середовища. Розуміння соціальних архетипів може сприяти формуванню необхідного набору цінностей та переконань, щоб вчасно ухвалювати правильні рішення й уникати точок біфуркації на шляху до соціального розвитку.

Виклад основного матеріалу. Архетип може передбачати цінності та переконання, які можуть сприяти ефективному ухваленню рішень для вирішення проблем, що можуть виникати між будь-якою соціальною групою (системою) та сучасним суспільством (середовищем). Виходячи з відносної стійкості природи людини, можна припустити, що застосування архетипу як комбінації цінностей, переконань і норм може бути

корисним для належного керування системою.

Цінності та переконання можуть бути різними, але вони є критичними для процесу ухвалення рішень (ППР). Переконання можна розглядати як справжні припущення на підставі досвіду. У змінних та динамічних умовах переконання слід переглянути через їх відносність у правді. Цінності ґрунтуються на постійній людській природі та спрямовуються на забезпечення безпеки й відчуття того, що ви — людина. Вони — універсальні, а не контекстуальні та безпосередньо пов'язані з потребами людини. Разом з тим цінності та переконання презентують глибокий рівень культури як сукупність організаційного спільного навчання та досвіду. Адаптація системи до мінливого середовища може вимагати переосмислення цінностей і переконань через розуміння необхідності їх зміни.

Архетип може передбачити необхідні цінності для нації, щоб зробити державу ефективною в новому середовищі. Технологічний розвиток та комунікація, що збільшилась, глобалізують світ і роблять його відкритим та уразливим. Це трансформує суспільство з колективної форми в індивідуальну, надаючи можливість кожному брати участь в обговоренні й ухваленні рішень через соціальні мережі. Це може стирати межі національної ідентичності та створювати нові правила поведінки.

Можна припустити, що люди формують свою культуру як певний тип соціальної поведінки на основі вибраних цінностей, щоб пристосувати систему до середовища та/або формувати це середовище. Комбінація цінностей може повторюватися на новому рівні розвитку системи. С. Гантінгтон стверджує, що "світ розділений на вісім основних цивілізацій або "культурних зон", які ґрунтуються на культурних відмінностях, що зберігаються століттями. Ці зони були сформовані релігіями, традиціями, які сьогодні є потужними, незважаючи на сили модернізації" [11]. Це може довести той факт, що культура є національним архетипом. Також, незважаючи на глобалізацію, "нація залишається ключовою одиницею спільного досвіду, а її освітні та культурні інститути формують цінності майже всіх у суспільстві" [12, с. 37]. Більше того, "емпіричні докази з 65 суспільств зазначають, що цінності можуть змінюватися та змінюються, але вони також продовжують відображати культурну спадщину суспільства" [13, p. 49].

З одного боку, цінності мають бути постійними, щоб зберегти систему від знищення, з іншого — збереження функціональності системи вимагає перегляду переконань і цінностей в умовах мінливого середовища. Необхідність змінювати та зберігати цінності одночасно створює парадокс. Застосування комбінації цінностей як певного соціального архетипу може вирішити цю проблему.

Існує дві школи думок про взаємодію між цінностями та процесом розвитку системи. Вони вказують на конвергентні та дивергентні процеси у процесі розвитку системи. Метою конвергентного процесу є збереження системи, а дивергентний процес має адаптувати її до середовища че-

рез зміни. Перша школа підкреслює "конвергенцію цінностей внаслідок "модернізації" — переважної економічної та політичної сили, що сприяє культурним змінам. Ця школа передбачає зниження традиційних цінностей та їх заміну "сучасними" цінностями... Інша школа думки підкреслює збереження традиційних цінностей, незважаючи на економічні та політичні зміни. Ця школа припускає, що цінності є відносно незалежними від економічних умов" [14, p. 19].

Скасування кріпацтва в Російській імперії в 1864 р. та рабства в США в 1865 р. є прикладами промислової революції та економічного зростання, що сприяло розвитку демократичних цінностей. Американська громадянська війна ґрунтувалась на конкуренції між сільськогосподарським Півднем та зростаючою індустріальною Північною частиною країни за вільну, мотивовану працю замість рабської.

Крім того, незважаючи на вплив економічного розвитку на зростання демократії, просування демократичних цінностей може також сприяти економічному розвитку. П. ді Маджио підкреслює вплив культури на економіку: "культура може впливати на економічну поведінку, позначаючись на тому, як суб'єкти визначають свої інтереси (конститутивні наслідки...), обмежуючи їх зусилля від власного імені (регулюючі ефекти) або формуючи здатність групи мобілізувати або її мету в мобілізації" [15, с. 28]. Більш того, "виживання / виразність самовираження відображає матеріалістичні цінності (такі як підтримання порядку та боротьба з інфляцією) проти постматеріалістичних цінностей (таких, як свобода й самовираження), суб'єктивне благополуччя, міжособистісна довіра, політична активність і толерантність поза групами" [16, p. 29]. Таким чином, "положення в цьому двовимірному просторі відображають багатовимірну реальність — соціально-економічну-культурну; узгодженість відображає той факт, що культуру суспільства формує вся його економічна й історична спадщина" [17, с. 32].

Отже, архетип системи може підтримувати дві основні тенденції — необхідність змінити та зберегти систему одночасно. Таким чином, розвиток системи ґрунтується на конвергентних і дивергентних процесах. Завдання полягає в тому, щоб розвинути суспільство й отримати взаємовигідний результат як для багатих людей, так і людей із середнім доходом. Тому певна сукупність / набір цінностей повинні відповідати архетипу, який забезпечить цю умову.

Різні комбінації індивідуальних архетипів можуть утворювати архетипи груп, що формують національний архетип. Архетип групи — це організаційна культура, яка має зробити цю групу ефективною в певному середовищі. Поєднання групових архетипів формує національний архетип (національну культуру). Цей національний архетип може відповісти на те, які цінності слід прийняти, щоб зробити систему ефективною в новому середовищі. Технологічний розвиток змінює середовище та ініціює перегляд цінностей, тому відповідний набір цінностей може

сприяти підтриманню ефективності системи.

Вибір цінностей — це покроковий процес вибору потрібного набору цінностей, який має сприяти ефективному ППР для задоволення людських потреб [18] та вирішення проблем шляхом установлення рівноваги між системою та середовищем. Виникає думка, що взагалі типи людських цінностей можна поділити на чотири набори цінностей: індивідуальні, групові (організаційні), національні та міжнародні (корпоративні). Ці набори цінностей можуть комбінуватись у певному порядку й адаптуватись або вибиратись системою під внутрішнім та/або зовнішнім впливом, щоб ухвалювати рішення, які забезпечать необхідну ефективність системи. Набір цінностей (архетип) може бути повторений на новому рівні розвитку системи.

Прикладом перегляду та повторення цінностей на новому рівні розвитку може стати розпад Радянського Союзу як геополітична зміна, що змусила громадян колишніх радянських республік змінювати цінності. Однак це не новий набір цінностей — цей соціальний архетип використовувався, наприклад, українською нацією в минулому. Зміна структури системи не означає відмову від попередніх цінностей. Це може бути певний набір цінностей, який відповідає ситуації й допомагає вирішити проблему (збалансувати систему) шляхом установлення рівноваги між системою та середовищем. Набір цінностей може ґрунтуватися на несвідомих архетипах або їх пануванні. Колишній набір цінностей може бути практичним для застосування на новому рівні розвитку системи.

Навіть для розвинених демократичних країн такі цінності можуть мати різні пріоритети [19], тому найважливішими речами є не самі цінності, а їх поєднання або національний набір цінностей, що становить національний соціальний архетип. Архетип містить у собі найкращу пропорцію різних цінностей і збалансовується відповідно до національних особливостей та середовища. Цей архетип як сукупність цінностей має вирішити проблему в існуючому середовищі. Індивідуальні, організаційні та національні цінності повинні підтримувати одна одну й, отже, являти собою певний набір цінностей на кожному рівні розвитку системи. Наприклад, зростання індивідуальної цінності (свободи) має відповідати демократичному суспільству. Соціалістичне суспільство зменшує роль особистості й зосереджується на колективних інтересах та цінностях.

Можна припустити, що певний набір цінностей уже існував на нижчому рівні розвитку системи. Отже, можна знову застосувати цей набір цінностей для вирішення проблеми, але на новому рівні. Це може допомогти зрозуміти, які цінності треба розвивати у суспільстві заздалегідь, щоб бути готовими до майбутніх викликів.

Повторюваний характер історичних подій підтверджує важливість архетипних основ для вибору цінності. Суспільства мали різноманітні набори цінностей для побудови ефективного державного управління. Наприклад, міста-держави Дав-

ньої Греції, такі як Спарта й Афіни, ґрунтувались на різних людських цінностях, переконаннях і нормах, делегуванні повноважень та свободи дій. Афіни були демократичною державою з високим рівнем участі громадянського суспільства (ГС) у процесі ухвалення рішень державою. У Спарті було централізоване й авторитетне управління із сильною військовою дисципліною. Іншим прикладом є система радянського керівництва з централізованою владою комуністичної партії та колективною ідеєю проти американської системи керівництва, орієнтованої на бізнес, з акцентом на індивідуальні цінності. Лідери інших країн, такі як Мустафа Кемаль Ататюрк у Туреччині та Аугусто Піночет у Чилі застосовували архетип централізованого військового управління в період застою та хаосу у своїх країнах. Таким чином, ґрунтуючись на умовах системи та середовища, використання відповідних архетипів може допомогти ефективно керувати суспільством.

Цінності мають підтримувати ППР, спрямованим на захист самої системи. На новому рівні розвитку набір цінностей може бути частково покращено / змінено з метою адаптації системи до нового середовища. Система має бути достатньо адаптованою. Розуміння середовища та самої системи через її відкритість може зменшити затримку в реакції системи. Це також забезпечує синхронізацію дій між системою та середовищем.

Дивергентні та конвергентні процеси мають збалансувати систему у її розвитку через ППР як комбінацію критичного та творчого мислення [20]. Національний архетип може визначати тип відносин між державною владою (ДВ) і ГС для вирішення проблем у новому середовищі. ДВ і ГС можуть відображати реакцію системи на зміну середовища відповідно до швидкості та частоти цієї зміни. Це відбувається на основі поточного набору цінностей, що походить від національного архетипу. Завдання полягає у збереженні функціональності системи через опір системи та/або її можливу адаптацію. Захист системи від небажаних змін і мінімізація ризику є головними завданнями ДВ, яка презентує конвергентний процес мислення. З іншого боку, система має бути адаптованою до середовища. ГС шукає шляхи, щоб покращити людське життя й презентує дивергентний процес у мисленні, який відкриває систему для змін та інновацій. Співпраця між ДВ та ГС є життєво важливою і має бути реалізована завдяки ефективному управлінню, що ґрунтується на взаєморозумінні та механізмі зворотного зв'язку. Відповідний набір цінностей на архетипній основі може визначати частку взаємодій між ДВ та ГС. Ця пропорція має покращити ППР, щоб зробити систему ефективною та живучою в новому середовищі.

Реалізація рішення завжди створює затримку в реакції системи на зміну середовища, оскільки вона ґрунтується на аналізі даних, інформації, знаннях та циклі зворотного зв'язку. Коефіцієнт динамічної рівноваги (K_{eq}) між системою та середовищем визначає цю затримку й показує, як система та середовище є придатними одне до одного [21, p. 9]. Існує певний критичний коефіцієнт динамічної рівноваги ($K_{eq\ crt}$) [22,

р. 146], коли система починає втрачати стабільність без можливості бути відновленою і, врешті-решт, створює нову структуру. Щоб уникнути руйнування системи, існує певний мінімальний коефіцієнт динамічної рівноваги $K_{eq\ min}$ [23, с. 201], коли рішення необхідно ухвалити. Досягнення $K_{eq\ min}$ повинно генерувати зміну набору цінностей, ґрунтуючись на архетипних основах. Якщо ми не змінюємо набір цінностей, ефективність системи може критично зменшитись ($K_{eq\ min} \rightarrow K_{eq\ crt}$).

Максимальна відкритість системи може створити резонанс, який також може змінити (зруйнувати) структуру системи. Цей момент може відповідати певному максимально можливому коефіцієнту динамічної рівноваги ($K_{eq\ max}$), коли система є максимально відкритою й уразливою. Досягнення $K_{eq\ max}$ може бути однаково негативним із досягненням $K_{eq\ crt}$, коли система також може бути знищена. Отже, досягнення $K_{eq\ crt}$ та $K_{eq\ max}$ може негативно впливати на систему в контексті збереження її функціональності.

Частота коливання системи (*Fs*) і частота коливання середовища (*Fe*) описують процес їх взаємодії. Якщо реакція системи не збігається зі зміною середовища або фаза затримки в ППР є великою, то система може бути зруйнована. Неправильний набір цінностей може зробити ППР неефективним і збільшити затримку (ΔT) у реакції системи на зміну середовища (рис. 1).

Певний оптимальний коефіцієнт динамічної рівноваги ($K_{eq\ opt}$) [24, p. 194] забезпечує максимальну досяжну ефективність системи в умовах змінного середовища. Досягнення $K_{eq\ opt}$ може бути визначено найбільш сприятливою комбінацією взаємодії між системою та середовищем на основі ефективного керування відносинами між ДВ та ГС.

Таким чином, існує чотири основні точки, які повинні братись до уваги для ефективного керівництва системою: $K_{eq\ crt} - K_{eq\ min} - K_{eq\ opt} - K_{eq\ max}$. Вони характеризують дивергентні та конвергентні процеси в ППР, що ґрунтуються на архетипних підвалинах вибору цінностей, для адаптування системи до середовища. Існує функція між K_{eq} та вибором цінностей, що ґрунтується на архетипних основах: $K_{eq} = f$ (типи цінностей,

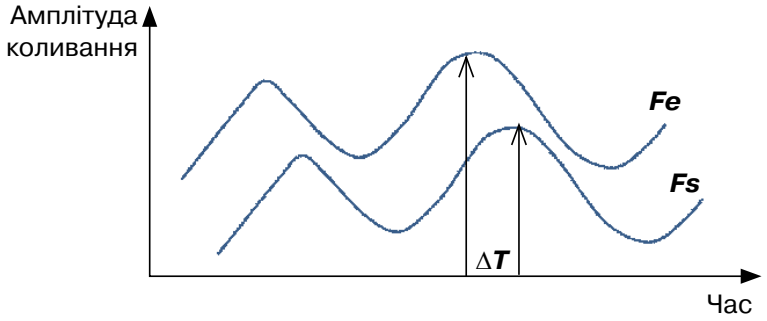

Рис. 1. **Коливання системи та середовища**
Джерело: створено автором

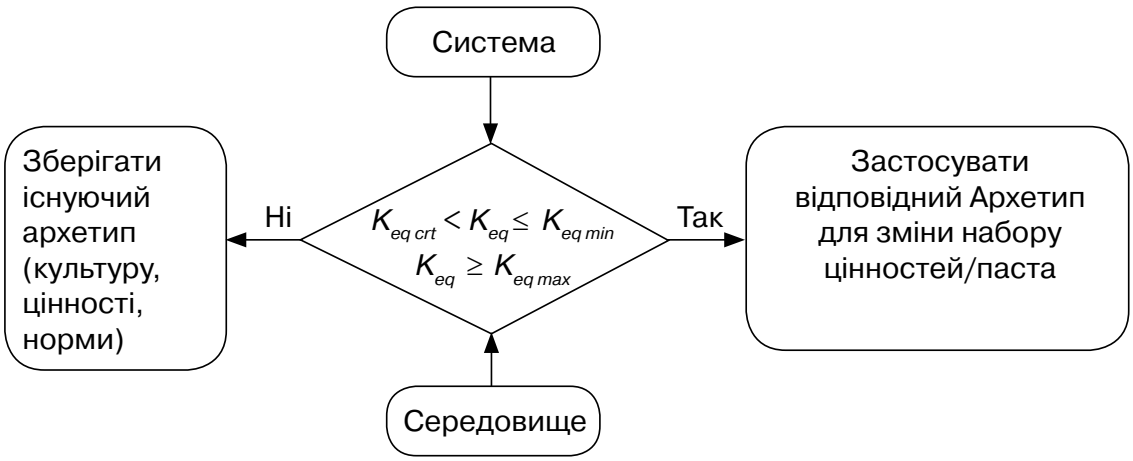

Рис. 2. **Алгоритм зміни набору цінностей**
Джерело: створено автором

набір цінностей). Алгоритм зміни набору цінностей визначає умови, коли система має почати змінювати цей набір цінностей (рис. 2).

K_{eq} може бути визначений як показник ефективності (відповідає на питання "Ми робимо правильні речі?") та міра продуктивності (відповідає на питання "Чи робимо ми правильні речі добре?") [25, с. 15]. Ці показники створено людьми, оскільки вони визначають рівень задоволення їх потреб. Тому вони ґрунтуються на сукупності / наборі цінностей. Крім того, ефективність державного управління може також визначатися рівнем людського задоволення через керування процесом вибору цінностей.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підбиваючи підсумки, застосування архетипних основ для вибору цінностей може успішно адаптувати націю до сучасного суспільства. Конвергентні та дивергентні процеси як взаємодія між ДВ та ГС сприяють належному ППР на основі соціального архетипу й моніторингу чотирьох основних точок взаємодії системи та середовища для перегляду цінностей. Крім того, на новому рівні розвитку системи вибраний набір цінностей може збагачуватися новими цінностями, які можуть з'явитися через технологічний розвиток та інновації. Таким чином, архетипні основи вибору цінностей можуть допомогти сформувати набір цінностей, який зробить систему ефективною в сучасному та майбутньому середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Jung C. G.* Edited by Gerhard Adler & R. F. C. Hull. (1970). "Psychology and Religion: West and East. Collected Works of C. G. Jung". Vol. 11. Princeton, N. J.: Princeton University Press.
2. *Boeree C. George.* (2006) "Carl Jung." Archived from the original on 6 February 2006. Retrieved from: https://web.archive.org/web/20060206030011/http://www.ship.edu/~cgboeree/jung.html
3. *Brown R. S.* (2013). "Beyond the Evolutionary Paradigm in Consciousness

Studies". The Journal of Transpersonal Psychology, Vol. 45, № 2, p. 159–171.
4. *Retrieved* from: http://atpweb.org/jtparchive/trps-45-13-02-159.pdf
5. *Jacobi Jolande*. (1959). Complex, Archetype, Symbol in the Psychology of C. G. Jung. London: Routledge & Kegan Paul.
6. *Corlett* John G. and Pearson Carol S. (2003). Mapping the Organizational Psyche — A Jungian Theory of Organizational Dynamics and Change. Gainesville, Florida: Center for Applications of Psychological Type.
7. *Feist J. and Feist G J.* (2009) Theories of Personality, New York New York; McGraw-Hill.
8. *Freud S.* (1917). "Introductory Lectures on Psycho-Analysis". The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XVI (1916–1917).
9. *Schein E. H.* (2010). Organizational culture and leadership. The Jossey-Bass business & management series, (4th ed.). San Francisco: Jossey-Bass.
10. *Huntington Samuel P.* (1993). "The Clash of Civilizations?" Foreign Affairs 72 (3), p. 22–49. 1996. The Clash of Civilizations and the Remarking of World Order. New York: Simons and Schuster.
11. *Inglehart Ronald and Wayne E. Baker.* (2000). "Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values". American Sociological Review, Vol. 65, № 1 (February, p. 19–51). Retrieved from: http://www.jstor.org/stable/2657288
12. *DiMaggio Paul.* (1994). "Culture and Economy". p. 27–57 in the Handbook of Economic Sociology, edited by N. J. Smelser and R. Swedberg. Princeton, Princeton University Press.
13. *Inglehart Ronald and Wayne E. Baker.* (2000). "Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values". American Sociological Review, Vol. 65, № 1 (February, p. 19–51). Retrieved from: http://www.jstor.org/stable/2657288
14. *Maslow A. H.* (1943). "A theory of human motivation". Psychological Review. 50 (4), p. 370–396. Retrieved from: http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm
15. *World* Values Surveys. Retrieved from: http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV6.jsp
16. *Allen C. D.* (2012). "Creative Thinking for Individuals and Teams". An essay on creative thinking for military professionals. U. S. Army War College. Retrieved from: http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/army-usawc/allen_creative_thkg_sr_ldrs.pdf
17. *Naplyokov Y. V.* (2014). "An Algorithm for Maintaining Dynamic Equilibrium to Achieve Strategic Goals". Master's Thesis, U.S. Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania 17013, USA.
18. *Naplyokov Y. V.* (2017). "Adaptation of the system through management of its center of gravity" // Public Management. — № 4 (9). — P. 139–151.
19. *Retrieved* from: http://vadnd.org.ua/ua/collection/
20. *Naplyokov Y. V.* (2017). "Archetypical principles as a basis for non-conflicting decision-making" // Public Management. — № 3 (8). — P. 194–203. Retrieved from: http://vadnd.org.ua/ua/collection/
21. *Naplyokov Y. V.* (2018). "Changing of mental models for effective decision-making" // Public Management. — № 1 (11). — P. 189–206. Retrieved from: http://vadnd.org.ua/ua/collection/
22. *Headquarters*, Department of the Army (2015). FM 6-0, Commander and Staff Organization and Operations. Washington, DC, USA.

REFERENCES

1. *Jung C. G.* Edited by Gerhard Adler & R. F. C. Hull. (1970). "Psychology and Religion: West and East. Collected Works of C. G. Jung". Vol. 11. Princeton, N. J.: Princeton University Press.
2. *Boeree C. George.* (2006) "Carl Jung". Archived from the original on 6 February 2006. Retrieved from: https://web.archive.org/web/20060206030011/http://www.ship.edu/~cgboeree/jung.html
3. *Brown R. S.* (2013). "Beyond the Evolutionary Paradigm in Consciousness Studies". The Journal of Transpersonal Psychology, Vol. 45, № 2, p. 159–171.
4. *Retrieved* from: http://atpweb.org/jtparchive/trps-45-13-02-159.pdf
5. *Jacobi Jolande.* (1959). Complex, Archetype, Symbol in the Psychology of C. G. Jung. London: Routledge & Kegan Paul.
6. *Corlett John G. and Pearson Carol S.* (2003). Mapping the Organizational Psyche — A Jungian Theory of Organizational Dynamics and Change. Gainesville, Florida: Center for Applications of Psychological Type.
7. *Feist J. and Feist G. J.* (2009) Theories of Personality, New York New York; McGraw-Hill.
8. *Freud S.* (1917). "Introductory Lectures on Psycho-Analysis". The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XVI (1916–1917).
9. *Schein E. H.* (2010). Organizational culture and leadership. The Jossey-Bass business & management series, (4th ed.). San Francisco: Jossey-Bass.
10. *Huntington Samuel P.* (1993). "The Clash of Civilizations?" Foreign Affairs 72 (3), p. 22–49. 1996. The Clash of Civilizations and the Remarking of World Order. New York: Simons and Schuster.
11. *Inglehart Ronald and Wayne E. Baker.* (2000). "Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values". American Sociological Review, Vol. 65, № 1 (February, p. 19–51). Retrieved from: http://www.jstor.org/stable/2657288
12. *DiMaggio Paul.* (1994). "Culture and Economy". p. 27–57 in the Handbook of Economic Sociology, edited by N. J. Smelser and R. Swedberg. Princeton, Princeton University Press.
13. *Inglehart* Ronald and Wayne E. Baker. (2000). "Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values". American Sociological Review, Vol. 65, № 1 (February, p. 19–51). Retrieved from: http://www.jstor.org/stable/2657288
14. *Maslow A. H.* (1943). "A theory of human motivation". Psychological Review. 50 (4), p. 370–396. Retrieved from: http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm
15. *World* Values Surveys. Retrieved from: http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV6.jsp
16. *Allen C. D.* (2012). "Creative Thinking for Individuals and Teams". An essay on creative thinking for military professionals. U.S. Army War College. Retrieved from: http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/army-usawc/allen_creative_thkg_sr_ldrs.pdf
17. *Naplyokov Y. V.* (2014). "An Algorithm for Maintaining Dynamic Equilibrium to Achieve Strategic Goals". Master's Thesis, U. S. Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania 17013, USA.
18. *Naplyokov Y. V.* (2017). "Adaptation of the system through management of its center of gravity" // Public Management. — № 4 (9). — p. 139–151.
19. Retrieved from: http://vadnd.org.ua/ua/collection/

20. *Naplyokov Y. V.* (2017). "Archetypical principles as a basis for non-conflicting decision-making" // Public Management. — № 3 (8). — p. 194–203. Retrieved from: http://vadnd.org.ua/ua/collection/
21. *Naplyokov Y. V.* (2018). "Changing of mental models for effective decision-making" // Public Management. — № 1 (11). — p. 189–206. Retrieved from: http://vadnd.org.ua/ua/collection/
22. *Headquarters*, Department of the Army (2015). FM 6-0, Commander and Staff Organization and Operations. Washington, DC, USA.

УДК 316.012.177

Новаченко Тетяна Василівна,
доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри публічної політики та політичної аналітики Національної академії державного управління при Президентові України, 03057, м. Київ, вул. Антона Цедіка, 20, тел.: +38 (097) 421 05 48, e-mail: tatnov9@yahoo.com
ORCID: 0000-0001-6812-5342

Новаченко Татьяна Васильевна,
доктор наук по государственному управлению, доцент, профессор кафедры публичного управления и политической аналитики Национальной академии государственного управления при Президенте Украины, 03057, г. Киев, ул. Антона Цедика, 20, тел.: +38 (097) 421 05 48, e-mail: tatnov9@yahoo.com

Novachenko Tetiana Vasylivna,
Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor, Professor, of the Department of Public Policy and Political Analytics National Academy of Public Administration, Office of the President of Ukraine, 03057, Kyiv, Str. Antona Tsedika, 20, tel.: +38 (097) 421 05 48, e-mail: tatnov9@yahoo.com

ORCID: 0000-0001-6812-5342
DOI https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.110

КОНКУРЕНЦІЯ УЯВЛЕНЬ ЦІННІСНИХ АЛЬТЕРНАТИВ ЩОДО СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Анотація. Проаналізовано конкуренцію уявлень ціннісних альтернатив щодо соціально-політичної реальності України в контексті архетипного підходу. Вивчення окресленої проблеми ґрунтується на працях французьких вчених-соціологів — Жильбера Дюрана та Мішеля Маффесолі, а також наукових доробках учених української школи архетипіки. Відповідно до змін психосоціальної природи сучасного суспільства і людини доведено доцільність застосування архетипного підходу щодо розуміння соціально-політичних феноменів, процесів, а також характерів і типів управлінців. Архетипи через уяву, символи й образи надають можливість побачити багатоманітність, множинність соціально-політичного життя цілісно, без домінування тих чи інших його сторін.

Наголошується, що соціальна система будь-якого масштабу передбачає існування системи певних цінностей, що розділяються більшістю в суспільстві, оскільки саме в них містяться відповіді, які дає певне суспільство на фундаментальні світоглядні проблеми. Так, в епоху Постмодерну виявляється характерна для цього часу ціннісна смислова структура множинності з пріоритетом самореалізації особистості та розширенню сфери її індивідуального вибору. Значущу роль у цьому процесі відіграє символічний капітал — престиж, репутація та імідж, що здебільшого моделюються та підтримуються віртуальною реальністю й ігроізацією. У таких умовах люди не тільки визначають різновиди ідеальних цінностей, конвертуючи їх одна в одну, а зберігають їх у соціальній уяві як імператив, норму, ідеал.

Підтверджено, що будь-які надбання необхідно використовувати, оскільки множинні цінності соціальної уяви, реалізуючись у психосоціальних концептах людей і суспільства, приводять до вироблення громадської думки та солідаризації. Встановлено, що конкуренція множинних ціннісних уявлень є особистісно інтеріоризованими ідеями, які мають надособистісний характер, що впливає на творення соціально-політичної реальності в Україні.

Ключові слова: цінності, уявне, реальне, архетипи, альтернатива, конкуренція, симулякр.

КОНКУРЕНЦИЯ ВООБРАЖЕНИЙ ЦЕННОСТНЫХ АЛЬТЕРНАТИВ В СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ РЕАЛЬНОСТИ УКРАИНЫ

Аннотация. Проанализирована конкуренция воображений ценностных альтернатив относительно социально-политической реальности Украины в контексте архетипного подхода. Изучение обозначенной проблемы основывается на трудах французских ученых-социологов — Жильбера Дюрана и Мишеля Маффесоли, а также разработках ученых украинской школы архетипики. Согласно изменениям психосоциальной природы современного общества и человека доказана целесообразность применения архетипного подхода к пониманию социально-политических феноменов, процессов, а также характеров и типов управленцев. Архетипы через воображение, символы и образы дают возможность увидеть многообразие социально-политической жизни целостно, без доминирования тех или иных ее сторон.

Отмечается, что социальная система любого масштаба предполагает существование системы определенных ценностей, разделяемых большинством общества, поскольку именно в них содержатся ответы, которые дает то или иное общество на фундаментальные мировоззренческие проблемы. Так, в эпоху постмодерна проявляется характерная для этого времени ценностная смысловая структура множественности с приоритетом самореализации личности и расширению сферы ее индивидуального выбора. Значимую роль в этом процессе играет символический капитал — престиж, репутация, имидж, который, в основном, моделируются и поддерживаются виртуальной реальностью и игроизацией. В таких условиях люди не только определяют разно-

видности идеальных ценностей, конвертируя их друг в друга, а сохраняют их в социальном воображении как императив, норму, идеал.

Подтверждено также, что любое достояние необходимо использовать, поскольку множественные ценности социального воображения, реализуясь в психосоциальных концептах людей и общества, приводят к выработке общественного мнения и в солидаризации. Установлено, что конкуренция множественных ценностных представлений является личностно-интериоризированными идеями, которые имеют надличностный характер, что влияет на создание социально-политической реальности в Украине.

Ключевые слова: ценности, воображаемое, реальное, архетипы, альтернатива, конкуренция, симулякр.

COMPETITION OF REPRESENTATION OF VALUE ALTERNATIVES TO SOCIO-POLITICAL REALITY OF UKRAINE

Abstract. The article presents an analysis of the competition between the imaginations of value alternatives relative to the socio-political reality of Ukraine in the context of the archetypal approach. The study of this problem is based on the works of French sociologists — Gilbert Durand and Michel Maffesoli, as well as developments of scientists of the Ukrainian school of archetypics. According to the changes in the psychosocial nature of modern society and man, the expediency of applying the archetypal approach to understanding social and political phenomena, processes, and also the characters and types of managers is proved. Archetypes, manifested through imagination, symbols and images, provide an opportunity to see the diversity of socio-political life holistically, without dominating one or other of its sides.

It is noted that a social system of any scale presupposes the existence of a system of certain values shared by the majority of society, since it is in them that the answers that this or that society gives to fundamental worldview problems are contained. Thus, in the epoch of postmodern, the valuable semantic structure of plurality with a priority of self-realization of the personality and expansion of the sphere of its individual choice is characteristic for this time. At the same time, a significant role in this process is played by symbolic capital — prestige, reputation, image, which, in the main, is modeled and supported by virtual reality and igroization. In such conditions, people not only define varieties of ideal values, converting them into each other, but retain them in the social imagination as an imperative, norm, ideal.

It has also been confirmed that any accumulation must be used, since the multiple values of social imagination, realized in the psychosocial concepts of people and society, lead to the development of public opinion and in solidarization. It is established that the competition of multiple value representations is a person-internalized idea that has a transpersonal character that influences the creation of a socio-political reality in Ukraine.

Keywords: values, imaginary, real, archetypes, alternative, competition, simulacra.

Постановка проблеми. Характерною рисою сучасної соціально-політичної реальності є посилення конкуренції, однак не тільки щодо наявності природних та економічних ресурсів чи використання передових технологій, а й щодо конкурентних переваг, які визначаються ціннісними альтернативами індивідів і суспільств. На сьогодні ця тенденція є визначальною, оскільки пов'язується зі збільшенням ролі людського фактора, зростанням творчих можливостей кожної особистості, а також із розподілом ресурсів, благ і впливів. Вочевидь, що така інтенсивність конкуренції викликає симпатію, антипатію та інші оціночні ставлення одних членів суспільств до інших, що часто-густо призводить до конфліктів, зокрема й політичних. Намагання подолати цей дискомфорт зумовлює необхідність інтеграції ціннісних уявлень системи об'єктивних, суб'єктивних та інтерсуб'єктивних компонентів соціально-політичної реальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Явища сучасної соціально-політичної реальності потребують суттєвого концептуального оновлення класичних засад науки державного управління. Відповідно, актуалізується необхідність переосмислення змін множинних ціннісних орієнтирів постмодерного українського суспільства шляхом застосування архетипного підходу. Вагомим внеском у розвиток останнього стали наукові доробки засновника української школи архетипіки Е. Афоніна та чималої кількості науковців-однодумців, дослідження яких дають змогу окреслити грані розуміння соціально-політичних феноменів, процесів та характерів і типів управлінців.

Наша розвідка ґрунтується також на працях французьких учених, а саме: соціологів Жильбера Дюрана та Мішеля Маффесолі. Так, Ж. Дюран наголошує, що уява є первинною, й саме вона створює внутрішній вимір об'єктів та суб'єктів світу. Зміст уяви вчений поділяє на міфи, архетипи та символи й сюжети [12].

Наукові розробки М. Маффесолі, учня Ж. Дюрана, присвячено проблематиці постмодерної епохи, зокрема наскрізною проблемою його досліджень є феномен уявного, його втілення в соціальних і символічних формах. Учений наголошує, що Постмодернізм після циклу Модернізму повторно відновлює, але на іншому рівні, зв'язок із цінностями Передмодернізму, коли інакшість становить відправну точку соціальних зв'язків. Тому спільну волю, яка понад або поза інтелектуальними конструкціями забезпечує міцність суспільства, ґрунтуючись на силі розуму, тобто на нематеріальній цінності, можна назвати суспільним уявним. Тож, не лише розум, а й емоції, імітації та віруси за сприяння засобів інтерактивного спілкування різного порядку стали нашими щоденними реаліями [13].

Вивчення феномену становлення та розвитку нових соціально-політичних ціннісних орієнтацій залишається предметом досліджень сучасних науковців, що презентовано у монографії дослідників Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України "Ціннісні орієнтації сучасного інформаційного суспільства" [7],

дослідженні процесів змін загальнолюдських цінностей у постмодерну епоху "Цінності та постекзистенціалістське мислення" [8], дослідження цінностей як системоутворюючих чинників національної безпеки "Найважливіша цінність для українців — безпека" [9] та найважливіших соціально-гуманітарних цінностей щодо збереження безпеки у суспільно-політичних процесах [10], дослідження феномену авторитету як типу цінності та архетипу [11].

Однак попри те, що науковцями напрацьовано вагомий теоретико-методологічний і науково-прикладний доробок щодо динамічності сучасних процесів, зміни та розвитку системи ціннісних орієнтирів і їх вплив на процеси соціально-політичної реальності, актуалізується застосування архетипного підходу.

Мета статті — обґрунтувати архетипні основи конкуренції уявлень ціннісних альтернатив, визначивши їх вплив щодо соціально-політичної реальності України.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що цінності (анг. "values") визначаються як етичні ідеали та переконання. За М. Вебером, цінності — це те, що для нас є значущим, на що ми орієнтуємося в своєму житті й що ми беремо до уваги [1]. Як відомо, біля витоків концепції культурно-історичного релятивізму, для якої характерною є ідея множинності рівноправних ціннісних систем, стояв В. Дільтей. Його послідовники (О. Шпенглер, А. Тойнбі, П. Сорокін) для тлумачення ціннісного сенсу культур застосовують персоніфікований (інтуїтивістський) підхід. Так, П. Сорокін, поєднуючи ціннісне спілкування, розглядав будь-які взаємодії: по-перше, осіб як суб'єкта взаємодії, по-друге, суспільства як сукупності індивідів, що взаємодіють, по-третє, культури як сукупності значень, цінностей і норм, якими володіють взаємодіючі особи, що об'єктивують, соціалізують і розкривають ці значення [2, с. 429].

У концепції структурно-функціонального аналізу Т. Парсонса "цінності — це складові соціальної системи, загальноприйняті уявлення про бажаний тип соціальної системи" [3, с. 368].

Американською школою соціальної біології запропоновано два різновиди людських цінностей — "первинні" та "вторинні". Відповідно, перші цінності — це ті, що сформувалися генетично, тобто природжені, а другі — "продукти раціонального мислення"; тобто, первинні цінності зумовлюють мотивацію засвоєння людиною тих чи інших типів вторинних критеріїв. Ця позиція отримала подальшу розробку у Ф. Хайєка, який зазначає, що "ці два різновиди цінностей є єдиними різновидами людських цінностей" [4, с. 183]. Також існує думка про те, що цінності — це не лише матеріальні об'єкти та їх властивості, а й духовні утворення [5, с. 116]. Цінності також визначаються в таких формах існування:

• цінності — ідеал або мрія, що виробляються суспільною психологією та свідомістю й містять у собі уявлення про необхідне та про благо;

• цінності виявляються в об'єктивованій формі — у вигляді витворів матеріальної та духовної культури, людських вчинків і громадських ру-

хів, що є втіленням певних ціннісних ідеалів — політичних, економічних, етичних тощо;

• соціальні цінності, переломлюючись через призму індивідуальної життєдіяльності та досвіду, входять до психологічної структури особистості як персоніфіковані цінності, які виступають важливим джерелом мотивації поведінки індивідів [6, с. 4].

Сучасні вітчизняні дослідники С. Пазенок, В. Лях та О. Соболь роблять наголос на процесі формування "нових" цінностей сучасності, таких як потреба в безперервній освіті, креативному, інноваційному способі мислення та продуктивної діяльності, толерантності, солідаризму, формування почуття власної гідності, співчуття тощо [7].

Отже, цінності виконують найважливіші регулятивні функції в суспільстві. Важливість цих функцій важко переоцінити, оскільки ціннісна предметність є засобом існування людини, адже вона живе в середовищі, яке ми своєю практичною діяльністю наділяємо властивістю бути цінністю, й лише в цьому середовищі людина здатна жити саме як людина.

Таким чином, у згаданих вище інтерпретаціях поняття "цінність" визначається їх загальна значущість. Однак сфера панування цінностей протиставляється світу природи, де існують закони, які свідчать про те, що є і мусить неминуче бути, цінності ж говорять про те, як має бути правильно, тобто цінності становлять інший модус буття, від якого віє ілюзорністю. Але ж відомо, що цивілізація живе, доки є непорушними право, норми, традиції та моральні закони. Соціальна система будь-якого масштабу передбачає існування системи певних цінностей, що розділяються більшістю в суспільстві. У них містяться відповіді, які дає певне суспільство на фундаментальні світоглядні проблеми: ким є людина, відносини між нею та природою, визначення як вищої цінності певного виміру часу (минуле, сучасне й майбутнє), якими є ієрархізація видів людської діяльності, сприйняття та оцінювання існуючих суспільних відносин і соціального ладу.

В епоху Постмодерну виявляється характерна для цього часу ціннісна смислова структура множинності, надається пріоритет самореалізації особистості, розширенню сфери індивідуального вибору. У таких умовах люди не тільки визначають різновиди ідеальних цінностей, конвертуючи їх одна в одну, а зберігають їх у соціальній уяві як імператив, норму, ідеал. М. Маффесолі наголошує, що це — "закон братів", де колективні знання та ритуали, пов'язані з цими знаннями, вступають у взаємодію з метою утворення міцних соціальних зв'язків [13].

Поняття "ідеал" походить від лат. "idealis", грец. "Ιδέα" — образ, ідея, вища цінність. Добре відомо, що ідеалом ми називаємо уявлення про найдосконаліші предмети та явища; ідеал — це найвища мета, до якої прагнуть люди. Очевидно, що слово "ідеальний" означає "найкращий", "найдосконаліший". Утіленням наших уявлень про досконалу людину є її фізичні, естетичні, розумові та моральні якості. В усі часи люди прагнули визначитися, яким є ідеальний набір чеснот. Безсумнівними моральними ідеалами для багатьох

людей є Ісус Христос, Будда чи Мухаммед, яким притаманні найкращі моральні якості: жертовність, милосердя, мужність, сміливість, всепрощення, мудрість і безкорислива любов, що є символами духовності та гуманізму, який ґрунтується на визнанні людини найвищою цінністю. У цих постатях риси ідеальної людини поєднуються з божественністю, до якої так прагнуть люди у своєму намаганні бути кращими. Ідеальними постатями людства є також святі, пророки, провідники та подвижники.

На чотиристолітньому шляху до незалежності Україна мала кілька типів яскравих особистостей. Це Богдан Хмельницький з усіма рисами вождя, який став засновником нації і держави, Тарас Шевченко — пророк і провідник у царині духу, Іван Франко — подвижник, який підніс українське. Добре відомо, що у колективному досвіді українців є й інші приклади ідеальних постатей — носіїв кращих моральних якостей, високих взірців певної чесноти чи здібностей: це козак Мамай, Байда, Самійла Кішка та ін. Однак у поглядах на ідеали немає одностайності — одні вважають ідеальним таке суспільство, де всі забезпечені матеріально, інші обстоюють думку, що в ідеальному суспільстві кожен має можливість розвинути свої здібності, творчо працювати й бути щасливим.

Важливим є зауваження Е. Фромма, який наголошує на необхідності відрізняти справжні ідеали від підроблених. Усі справжні ідеали мають одну спільну рису — вони прагнуть до чогось такого, що ще не досягнуто, але є необхідним для демократичного розвитку та, що найголовніше, безпримусового співіснування індивідів. На нашу думку, розвиток демократичних суспільств полягає не в тому, щоб зіштовхувати між собою універсальне й особливе, а в тому, щоб жити в напруженні, яке на сьогодні реально існує між ними, однак не відмовляючись від жодного з них, оскільки зміна основних понятійних характеристик зумовлює трансформацію уявлень про цінності загального та специфічного.

Так, у своєму науковому доробку "Антропологічні структури уяви" (Ж. Дюран) на основі ідей К.-Г. Юнга про колективне несвідоме (архетипи) вводить у науковий обіг поняття l'imaginaire — уявний, вкладаючи у нього такі смисли: уява, як здатність (інстанція); уявне, що штучно відтворюється через фантазію; витоки (джерело) вияви фантазії; процес уяви; щось, що є спільним для усього. Ж. Дюран наголошує, що уява є первинною, оскільки саме вона створює внутрішній вимір суб'єктів та об'єктів зовнішнього світу. При цьому вчений окреслює самостійний феномен — trajet anthropologique — антропологічна подорож — траект, що перебуває між суб'єктом та об'єктом [12]. Тобто, соціальна свідомість і колективне несвідоме відбуваються, виявляються завдяки людині. Отже, відповідно до того, що суспільство є загальним соціальним траектом, можна говорити про збереження ідеальних цінностей у соціальній уяві. Однак добре відомо, що будь-які накопичення необхідно використовувати, тому множинні цінності соціальної уяви, реалізуючись

у психосоціальних концептах людей і суспільства, призводять до єдності, яка, на думку М. Маффесолі, не має нічого спільного з одностайністю. Це єдність протилежностей, у самій напрузі в якій вже містяться сила та суть людського існування.

З тих пір інакшість становить відправну точку соціальних зв'язків. Первинним є не усвідомлення себе й таким чином — світу, а зовнішнє відносно себе, причому "себе" є більш широким — таким, в якому міститься природний і соціальний світ — "екософія" як вселенська мудрість, мудрість незаперечної та граничної світської даності. Екософія виявляється у взаємодії, в реверсивній здатності та в інших, так би мовити, "опертях"; вона — форма постмодерністської єдності, сполученості. Бути поєднаним з іншим, хто відрізняється за природою (космос), за общиною (мікрокосмос), за релігійною (макрокосмос) ідентичністю. Сполученість, об'єднаність, що виявляється у відчутті належності, емоціях і колективному обуренні, тобто процесу співпереживання, численні вияви якого можна спостерігати під час різних масових заходів (спортивних, музичних, релігійних чи політичних) [13].

Отже, під час таких суспільних практик використовується весь ціннісний потенціал людей, тому в такій палітрі можливостей, що відкриваються, відбувається й фіксується як ідеал, як синтез бажань і потреб те, що слід здійснити та що відповідає індивідуальним та колективним цінностям. Здійснюючись усвідомлено, цей ідеал-уява, відтворюється з покоління у покоління, підносячись духовно-моральними нормами в пріоритети розвитку реальних соціально-політичних цінностей, закріплюючись у колективному несвідомому як сукупності первісних вроджених мотивів, що складають зміст "архетипу". При цьому його ціннісна природа характеризується певним особливим впливом або силою, завдяки якій архетип зачаровує або спонукає до дії, вчинків тощо.

Як зазначалося, Постмодернізм має імплозивний, вибухоподібний характер процесу, спрямованого всередину, який можна пов'язати з "тріумфом" особистісної індивідуальності, що відбувається на тлі її внутрішнього пробудження — усвідомлення своєї відповідальності за процеси, що відбуваються в суспільстві та державі. Постмодерна доба замість віри в однозначність прогресивного соціального розвитку відроджує образ циклічності соціально-історичного часу як нову тенденцію в культурному та психосоціальному самоусвідомленні розвинених суспільств, де сприйняття, заперечення й протистояння проявляються повною мірою. Відповідно, актуалізується думка Е. А. Афоніна про те, що нові явища постмодерної соціально-психологічної формації потребують суттєвого концептуального оновлення класичних засад науки державного управління шляхом застосування архетипного підходу [14].

Вочевидь, що у такій динаміці найбільш гідними й авторитетними членами соціуму мають виступати ті, хто найбільш повно концентрує в собі зразкову людину, спільний інтерес, колективні уявлення та суспіль-

ну волю, що закріплюються у змісті колективного несвідомого. За цих умов конкуренцію ціннісних уявлень багато в чому формують засоби масової інформації, використовуючи знаки й символічні образи, що дозволяє творити політичний символічний капітал — престиж, репутацію, імідж.

Про політичний престиж (від фр. "prestige" — авторитет, повага) заговорили в кінці XIX ст. Його вплив ґрунтувався на повазі та захопленні співгромадян. Це явище може пояснюватися своєрідним рухом моди як результат наслідування політику-взірцю. Подальші дослідження показали, що людина дійсно схильна ідентифікувати себе з тим, хто має соціальний престиж, що зумовлювало прагнути до одержання престижної професії, запозичувати смаки й думки його носіїв. Закріплюючись у стереотипі, цей образ переноситься спочатку на всю професійну діяльність, а потім на її типових представників, формуючи престижні оцінки. Процес формування престижних оцінок є результатом складної взаємодії двох факторів: оцінювання професійної діяльності політика суспільством і групами, а також формування оцінок окремими індивідами. Якщо образ політика має виражене негативне забарвлення, то підвищення престижу його діяльності нерозривно пов'язується з руйнуванням стереотипу, що сформувався, якщо ж позитивне — то з необхідністю його підтримування. Проте і перше, й друге можуть бути нестабільними й тимчасовими.

Спільний смисл закладено у поняттях "авторитет" (нем. Autorität, від лат. *auctoritas* — "влада", "вплив") і "репутація", (франц. reputation, від лат. *reputatio* — "роздум", "міркування"), оскільки репутація й авторитет як суспільні явища функціонально пов'язуються з таким поняттям, як довіра, яке допомагає особам скорочувати у часі процеси формування авторитету та репутації. Тож, політик може мати переваги, якщо він характеризується позитивною репутацією, яка вимагає миттєвого встановлення й, акумулюючись у реальний образ, дає можливість скоротити дистанцію у взаємодії між людьми.

На відміну від репутації, існує її нереальний образ — імідж (англ. "image" від лат. "imago, imitari" — імітувати) — штучна імітація або відтворення будь-якого образу, об'єкта, особливо особи. Імідж політика — це думка про нього, що виникла у людей у результаті сформованого в їх психіці образу цієї людини, який утворився внаслідок прямого їх контакту з цією людиною або внаслідок отриманої про неї інформації від інших людей. Імідж — уявний образ дійсності, що стійко відтворюється в індивідуальній або масовій свідомості, подоба, копія, символ, зразок, характеристика об'єкта, представлена в рекламі та здатна програмувати певну поведінку людей. Відповідно до згаданих визначень, поняття "імідж" асоціюється з таким засобом комунікації, як маніпуляція. Маніпуляція — спосіб впливу на людей через програмування їх поведінки. Цей вплив здійснюється приховано й має за мету змінити думки, мотиви та цілі людей і їх поведінку у потрібному напрямі. Маніпулятивний

характер іміджу виявляється у тому, що в деяких випадках треба змінювати не характер людини або її погляди, а враження, яке вона справляє, а це часто-густо залежить від ЗМІ. Один із перших теоретиків іміджу Н. Макіавеллі визначав його сенс як уміння вибудовувати міжособистісні комунікації, прогнозуючи реакції з боку інших людей і співвідносячи свої дії з цими реакціями. Отже, в процесі іміджування — низки навмисно побудованих моделей поведінки — встановлюється позитивна інтеракція.

Нинішнє соціально-політичне та духовне життя стало театральним, де важко відшукати істину чи реальність, оскільки здебільшого замість них володарюють шоу-політика, шоу-правосуддя й шоу-культура. Таке відчуття театральної прозорості, нереальності життя виявилося у 80-х роках XX ст., і воно ж стимулювало процеси переосмислення індивідуальної особистості у постмодерному суспільстві.

Зазвичай люди, зокрема й політики, вибирають собі ролі, які їм близькі в цьому сенсі, однак це не повний образ вибраної ролі, оскільки є ще зворотний бік, що стосується несвідомого й називається Тінню. Тінь — це підсвідомі бажання, несумісні із соціальними стандартами, це якийсь нижчий рівень свідомості відносно сучасного суспільства, і це хтось, хто хоче робити те, чого людина собі не дозволяє. Часто-густо людина підозрює в собі цю чужу особистість, коли, ввійшовши в раж, потім виправдовує себе: "Це не я, на мене немов падь така пала". А те, що на неї "пало", — це первісна, неконтрольована, тваринна частина особистості — Тінь. Інакше кажучи, віртуальна реальність, гра може виявляти "тінь" людини й таким чином ставати її "доповненням" через створення чи знищення віртуального образу та перенесення його в реальний.

Отже, відбувається заміщення, вказування на інше — те, що є невидимим, але що може бути припущене. Інакше кажучи, знак, символ — це начебто відсутність реальності, але водночас і існування реальності — уявної, віртуальної.

Знаки, образи й символи Ж. Бодріяр називає "симулякри" й трактує їх як символи самодостатньої реальності. Учений вважає, що симулякри розповсюдились на всі сфери суспільного життя та стали реальностями. Тож, світ, в якому ми живемо, замінено на копію світу, в якій ми знаходимо тільки штучні стимули — симулякри й нічого іншого. Проте, симулякр — це зовсім не те, що приховує істину — це істина, яка приховує, що її немає. Симулякр — істина [15]. Ж. Бодріяр упевнений, що переважна більшість цінностей, що з'явилися останніми десятиліттями, є ні чим іншим, як симулякрами — чи то йдеться про популярного політика, чи то про нову марку питної води. Витоки слова "симулякри" містяться в понятті "копія копії", введеного ще Платоном, яке вказує на те, що багаторазове копіювання зразка призводить до втрати ідентичності образу. Відповідно до зазначеного симулякри набувають автономного смислу, який не збігається з реальністю. Однак у сучасному суспільстві вони сприймаються завдяки тому, що

реальність замінюється знаками, і в такий спосіб утверджується ілюзія реальності. Тож, істиною є те, що людина живе у знаковому середовищі, в оточенні образів та імітацій, які в сучасному суспільстві сприймаються завдяки асоціаціям з конкретними об'єктами, явищами та подіями. Інакше кажучи, заміна реальності знаками реального надає можливість існувати ілюзії реальності. Рух у цьому напрямі призвів до повної незалежності знака-символу від реальності, до гіперреальності, що є поняттям постмодерністської філософії й означає уявний світ свідомості, яка не здатна відрізнити дійсність від фантазії. Підкреслимо, що гіперреальність — це світ, в якому переважають симулякри — самодостатні знаки-символи, які вже не віддзеркалюють зовнішню реальність, не відсилають до предмета, тепер вони — єдина реальність. Із такого розуміння можна зробити висновок, що будь-яка реальність стане відсутньою, навпаки, вона наповнюється якісно новим змістом, який створює людина. Далеко не завжди існує можливість висловити словами все те, що ми відчуваємо та розуміємо. Є цінності, стани та події, суть яких неможливо "розкласти по полицях", пояснити раціонально, оскільки в глибинах людської душі "живе" колективне несвідоме — архетипи, первинні природні образи, ідеї й переживання, властиві людині як суб'єктові колективного несвідомого, які містять у собі "тисячу й один" зміст ціннісних переживань і таємниць, які будь-якої миті можуть реалізуватися, акумулювавшись в уяві — ідеалі, образі чи символі.

У своїй книзі "Проблеми душі нашого часу" К. Г. Юнг пише про те, що розуміє під символом не алегорію чи простий знак, а деякий образ, який повинен, наскільки це можливо, схарактеризувати всього лише невиразно передбачувану природу духу. Символ не передбачає й не пояснює, а показує через самого себе ще й на той, що лежить осторонь, незрозумілий, лише невиразно передбачуваний сенс.

Отже, архетипи, проявляючись через уяву, символи й образи, надають можливість побачити багатоманітність, множинність соціально-політичного життя цілісно, без домінування тих чи інших його сторін. Знаки-символи, образи й моделі є природним для людини, а ілюзія — одна з граней її світогляду, яка з успіхом перетворює моделі на реальність, а реальність — на моделі. Тож, у такій соціальній динаміці постають інші можливості — "знімання копій з оригіналу", коли копія є не гіршою за оригінал. У такий спосіб відбувається тиражування, і конкуренція цінностей, представлених символами, начебто втрачає реальність. Однак "віртуальна реальність", що викликає ілюзію, дає можливість створювати необхідний символічний капітал — репутацію, престиж, імідж. Очевидно, що можливість вибору є позитивною подією, але такою, що створює складність. Проте затребуваність віртуальної реальності допомагає подолати цю складність, оскільки творчість сучасного суспільства визначається не виробництвом, а споживанням (через його образи, манери та стилі).

Споживання може відбуватися через ігроізацію — впровадження прин-

ципів “гри” та її елементів у прагматичні соціально-політичні життєві стратегії [16, с. 156]. У поняттях “гра” й “ігроізація” є відмінності. Так, перша — це те, що не по-справжньому, формально; в грі беруть участь зазвичай люди близькі за віком і лише одного соціального статусу, для неї визначається час. В ігроізацію втягуються всі прошарки людей, вона залучається в трудову діяльність. Так, політики стають ігровими образами — героїв, рятувальників, лідерів, вождів тощо. І вони починають гратися, хто на чому й хто у що: хтось купається в ополонці, хтось із вилами з’являється в аеропорту, а хтось закликає підірвати Верховну Раду, щиро вірячи у те, що завдяки насиллю можна змінити життя на краще.

Останнє проаналізуємо в контексті окресленої мети цієї розвідки. Як уже зазначалося, цінності є одним з первинних факторів, які визначають вектор розвитку суспільства, впливаючи на якість політиків, а деякі з них у результаті впливу ззовні або у процесі значних історичних потрясінь можуть якісно випереджати свій час. Однак українське суспільство демонструє здебільшого цінності, несумісні з розвитком країни: лояльність до корупції, сприйняття влади як інструменту особистого збагачення, низьку громадянську участь, нетерпимість до меншин, почуття нещасливості, вузький радіус довіри тощо.

Логіка наших умовиводів потребує звернення до характеристики поняття “довіра” як одного з основних джерел політичної думки, важливий фактор, що визначає політичну обстановку в суспільстві та політичну атмосферу країни. Довіра утворює ідеальний духовний простір політики й влади, заповнюючи їх етичними моральними оцінками, створює соціально-психологічний простір настроїв і громадянських позицій стосовно політики та влади. Однак результати досліджень щодо феномену довіри, зокрема ставлення до інститутів представництва інтересів громадян, відображає невтішні результати. Так, 35 % громадян із вищим рівнем доходів найбільше у плані представництва їх інтересів у суспільних процесах довіряють громадським організаціям і найменше — політичним партіям (8 %) та окремим політикам (7 %). Жителі центру також більше довіряють представляти свої інтереси громадським організаціям (24 %), ніж партіям (17 %). Рівень довіри до профспілок як до потенційного представника інтересів громадян у суспільних процесах не виглядає надто високим. Відносна більшість (46 %) громадян не бачить в Україні політичних лідерів, які б могли ефективно керувати країною. Майже половина (49 %) громадян не бачить таких політичних партій і рухів, яким можна довірити владу. При цьому в усіх регіонах і серед різних соціально-демографічних груп частка тих, хто не бачить у країні політичних лідерів, здатних ефективно керувати країною, і партій, яким можна довіряти владу, перевищує частку тих, хто їх бачить. Виняток становлять лише Захід, де частки тих, хто не бачить лідерів, і тих, хто їх бачить, є рівними, та група старших за віком (60 років і старше), де дещо більше тих, хто бачить у країні ефективних політичних лідерів (47 % проти 42 %). Такий стан громадської

думки може бути наслідком як зникнення "старих", звичних раніше політичних сил після подій 2014 р., так і розчарування значної частки суспільства в нових "постмайданних" партіях, рухах та лідерах [17, с. 8–9]. Зазначений фрагмент дослідження пояснює, хоча й не повною мірою, запит частини українського суспільства щодо підтримки заклику застосування насильства.

Як відомо, К. Г. Юнг виокремив шість головних архетипів, серед яких значущу роль відіграє архетип Дитини, який доволі часто виникає у міфах, казках і фольклорі, в яких, крім немовляти Ісуса, є безліч сюжетів із дітьми, які спочатку мають у собі "божественну" цінність. При цьому образ-символ "Ображеної дитини" є одним з найбільш стійких образів світової літератури, в якій найчастіше йдеться про негативні впливи на дитину, яка зазвичай потребує допомоги дорослого. Ще одним боком цього архетипу є смерть дитини або її мертвонародженість, що символізує відсутність майбутнього, деструктивне начало, потребу значущих змін, смерть, статику. Інколи дитина постає в образі Героя, який після відділення від матері має увійти у конфлікт, перемогти темні сили, одержавши у нагороду царство як нову єдність, тому що, метою кожної людини — процес індивідуалізації — становлення особистості в усіх аспектах її можливостей, у його підґрунті закладено ідею самості. Однак вантаж дитячих травм і розчарувань, неувага до цієї самості пригальмовують індивідуалізацію, що не дає людині самоактуалізуватися, створюючи архетип "Ображена дитина". Тож, можна припустити, що заклик до силового знищення Верховної Ради України співвідноситься з особистістю персонажу, створеного саме цим архетипом, який гостро потребує допомоги й уваги задля того, щоб зцілити свою особистість.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз конкуренції уявлень ціннісних альтернатив щодо соціально-політичної реальності України доводить доцільність застосування архетипного підходу, оскільки нинішні суспільні зміни актуалізують психологічний контекст функціонування та розвитку державно-управлінських систем. Доведено, що конкуренція ціннісних уявних альтернатив, у якій престиж, репутація й імідж як символічний капітал моделюються та підтримуються віртуальною реальністю й ігроізацією, позначається на вироблені громадської думки. При цьому конкуренція множинних ціннісних уявлень є особистісно інтеріоризованими ідеями, які мають надособистісний характер, що впливає на творення соціально-політичної реальності в Україні.

Перспективи подальших досліджень перебувають у міждисциплінарній площині із застосуванням розробленого архетипного інструментарію щодо аналізу управлінської діяльності в контексті нового психосоціального типу людини та суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Вебер М.* Политика как призвание и профессия // Избранные произве-

дения / М. Вебер ; [пер. с нем.]. — М., 1990. — 808 с.
2. *Сорокин П.* Социокультурная динамика / П. Сорокин // Человек. Цивилизация. Общество. — М. : Политиздат, 1992. — С. 425–524.
3. *Парсонс Т.* Общий обзор // Американская социология. Перспективы. Проблемы. Методы / Т. Парсонс. — М., 1972. — С. 360–378.
4. *Хайєк Ф.* Право, законодавство та свобода / Ф. Хайєк. — Київ : Сфера, 2000. — Т. 3. — 252 с.
5. *Шилов В.* Политические ценности: специфика и функции / В. Шилов // Социально-гуманитарные знания. — 2003. — № 6. — С. 116–125.
6. *Попов А.* Ценности в политике / А. Попов, Л. Зуева // Вестн. МГУ. — 2000. — № 1. — С. 3–12.
7. *Ціннісні* орієнтації сучасного інформаційного суспільства: монографія / В. С. Пазенок, В. В. Лях, О. М. Соболь та ін. ; НАН України, Ін-т філос. — Київ, 2013. — 406 с.
8. *Ємельяненко Г. Д.* Цінності та постекзистенціалістське мислення: монографія / Г. Д. Ємельяненко, К. Ю. Райда, С. Л. Шевченко. — Київ; Полтава; Слов'янськ : Парапан, 2012. — 150 с.
9. *Найважливіша* цінність для українців — безпека. Результати дослідження [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://hromadskeradio.org/2015/06/03/nayvazhlivisha-tsinnist-dlya-ukrayintsiv-bezpeka-rezultati-doslidzhennya
10. *Весельська Л. А.* Роль соціальних цінностей у збереженні безпеки суспільства [Електронний ресурс] / Л. А. Весельська. — Режим доступу: http://www.academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Veselskaya.pdf
11. *Новаченко Т. В.* Архетипова парадигма авторитету керівника в державному управлінні : монографія / Т. В. Новаченко. — Ніжин-Київ, 2013. — 320 с.
12. Durand G. Les structures anthropologiques de l'imaginaire / G. Durand. — Paris : Dunod, 1984. — 535 p.
13. *Маффесолі М.* Хвала релятивізму / М. Маффесолі / Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2017. — № 3. — С. 37–48.
14. *Афонін Е. А.* Велика розтока (глобальні проблеми сучасності: соціально-історичний аналіз) / Е. А. Афонін, О. М. Бандурка, А. Ю. Мартинов. — Київ: Парапан, 2002. — 352 с.
15. *Бодріяр Ж.* Симулякри і симуляція / Ж. Бодрійяр. — Київ : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2004. — 230 с.
16. *Ретюнских Л. Т.* Философия игры / Л. Т. Ретюнских. — М. : Вузовская кн., 2002. — 256 с.
17. *Політична* культура та парламентаризм в Україні: сучасний стан та основні проблеми: інформ.-аналіт. матеріали до фахової дискусії, 14 грудня 2017 р. [Електронний ресурс] / Центр Разумкова. — 125 с. — Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/uploads/socio/2017_Politychna_kultura.pdf

REFERENCES

1. *Veber M.* (1990), Politika kak prizvanie i professija [Politics as a vocation and profession], Progress, Moskva, Rossija.
2. *Sorokin P.* (1992), Sociokul'turnaja dinamika. Chelovek. Civilizacija. Obshhestvo [Sociocultural dynamics. Human. Civilization. Society.], Politizdat, Moskva, Rossija.
3. *Parsons T.* (1972), General review. American sociology. Prospects. Problems. Methods [Overview of Outlook. Problems. Methods], Progress, Moskva, Rossija.
4. *Khajiek F.* (2000), Pravo, zakonodavstvo ta svoboda [Law, legislation is that freedom], Sfera, Kyiv, Ukraine.

5. *Shilov V.* (2003), Political Values: Specificity and Functions, Social'no-gumanitarnye znanija, vol. 6. — P. 116–125.
6. *Popov A. and Zueva L.* (2000), Values in politics, Vestnik MGU, vol. 1. — P. 3–12.
7. *Pazenok V. S, Liakh V. V., Sobol' O. M.* (2013), Tsinnisni oriientatsii suchasnoho informatsijnoho suspil'stva [The information of the day and evening information syspilstva], Kyiv, Ukraine.
8. *Yemel'ianenko H. D., Rajda K. Yu., Shevchenko S. L.* (2012), Tsinnosti ta postekzystentsialists'ke myslennia [Values and post-existential thinking], Parapan, Kyiv, Ukraine.
9. *"The most* important value for Ukrainians is safety. Research results", [Online], available at: http://hromadskeradio.org/2015/06/03/nayvazhlivisha-tsinnist-dlya-ukrayintsiv-bezpeka-rezultati-doslidzhennya, (Accessed april 2018).
10. *Vesel's'ka L. A.* "The role of social values in preserving the security of society", [Online], available at: http://www.academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Veselskaya.pdf (Accessed april 2018).
11. *Novachenko T. V.* (2013), Arkhetypova paradyhma avtorytetu kerivnyka v derzhavnomu upravlinni [Archetype paradigm of the authority of the head of public administration], Nizhyn-Kyiv, Ukraine.
12. *Durand G.* (1984), Les structures anthropologiques de l'imaginaire, Paris, France.
13. *Maffesoli M.* (2017), "Praise for relativism", Sotsiolohiia: teoriia, metody, marketynh vol. 3, p. 37–48.
14. *Afonin E. A., Bandurka O. M.. and Martynov A. Yu.* (2002), Velyka roztoka (hlobal'ni problemy suchasnosti: sotsial'no-istorychnyj analiz [Great development (global problems of the present: socio-historical analysis)], Vydavets' Parapan, Kyiv, Ukraine.
15. *Bodriiar Zh.* (2004), Symuliakry i symuliatsiia [Simulations and simulation], Osnovy, Kyiv, Ukraine.
16. *Retjunskih L. T.* (2002), Filosofija igry [The philosophy of the game], Vuzovskaja kniga, Moskva, Rossija.
17. "*Political* culture and parliamentarism in Ukraine: current state and main problems: informational and analytical materials for the professional discussion" (2017), Razumkov Center, [Online], available at: http://www.razumkov.org.ua/uploads/socio/2017_Politychna_kultura.pdf (Accessed april 2018).

УДК 330.341.1:159.9

Омельяненко Віталій Анатолійович,
кандидат економічних наук, старший викладач кафедри бізнес-економіки та адміністрування, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, 40002, м. Суми, вул. Роменська, 87, тел.: +38 (095) 167 5952, e-mail: omvitaliy@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0713-1444

Омельяненко Виталий Анатольевич,
кандидат экономических наук, старший преподаватель кафедры бизнес-экономики и администрирования, Сумской государственный педагогический университет имени А. С. Макаренко, 40002, г. Сумы, ул. Роменская, 87, тел.: +38 (095) 167 5952, e-mail: omvitaliy@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0713-1444

Omelyanenko Vitalii Anatoliyovych,
PhD, Senior Lecturer of Business Economics and Administration Department, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, 40002, Sumy, Str. Romenska, 87, tel.: +38 (095) 167 5952, e-mail: omvitaliy@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0713-1444
DOI https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.111

АРХЕТИПНИЙ АНАЛІЗ РЕСУРСІВ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО ПРОСТОРУ (КОМПАРАТИВНИЙ ПІДХІД)[1]

Анотація. Актуалізація інноваційної проблематики у сфері публічного управління пояснюється тим, що останніми роками підвищення його ефективності, поліпшення якості реалізації державних функцій та надання публічних послуг є пріоритетними завданнями в процесі реформування публічного управління. Наслідком цього є низка суттєвих змін в організаційних структурах і чисельності державного апарату, а також у принципах

[1] Робота виконувалася за рахунок бюджетних коштів МОН України, наданих на виконання науково-дослідного проекту № 0117U003855 “Інституційно-технологічне проектування інноваційних мереж для системного забезпечення національної безпеки України” (Наказ МОН України від 10 жовтня 2017 р. № 1366).

організації, функціонування публічного управлінського простору та оцінювання ефективності публічного управління.

У дослідженні показано, що компаративний аналіз забезпечує можливість проаналізувати механізми, що реалізуються розвиненими країнами, та здійснити їх органічну імплементацію в існуючу інституційну матрицю України, що ґрунтується на унікальній сукупності архетипів. Доведено, що необхідні інновації, які прямо впливали б на вироблення нових рішень (інновації для інновацій). Для цього потрібні накопичені обсяги знань щодо інновацій, які забезпечує компаративний підхід, а також деяке сприятливе середовище для їх поширення, аналіз якого стає можливим завдяки архетипній методології.

Відповідно до визначених видів інновацій ресурси інноваційного розвитку запропоновано розглядати як потенційні можливості (резервні можливості, засоби розвитку, джерела) певних якостей, які ще не розвинулись. Звідси можемо перейти до вивчення еволюційних факторів розвитку: інноваційні процеси та системи мають специфічний характер і розвиваються під впливом національних особливостей економічного, соціально-політичного, а також історичного розвитку країни.

У дослідженні обґрунтовано, що в основі формування та використання ресурсів інноваційного розвитку мають визначатися напрями інноваційного процесу з урахуванням національних потреб, тенденцій інноваційного розвитку та базових технологій технологічного укладу в їх проекції на сферу публічного управління, а також забезпечення розширеного відтворення інноваційних ресурсів на базі нелінійних моделей інноваційного процесу.

Ключові слова: інноваційні ресурси, публічне управління, стратегія, розвиток, ефективність, компаративний аналіз, архетип.

АРХЕТИПНЫЙ АНАЛИЗ РЕСУРСОВ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ЕВРОПЕЙСКОГО ПУБЛИЧНОГО УПРАВЛЕНЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА (КОМПАРАТИВНЫЙ ПОДХОД)

Аннотация. Актуализация инновационной проблематики в сфере публичного управления объясняется тем, что в последние годы повышение его эффективности, улучшение качества реализации государственных функций и предоставление публичных услуг являются приоритетными задачами в процессе реформирования публичного управления. Следствием этого является ряд значительных изменений, которые сказываются не только на организационной структуре и численности государственного аппарата, но и на принципах организации, функционировании публичного управленческого пространства и оценки эффективности публичного управления.

В исследовании показано, что компаративный анализ обеспечивает возможность проанализировать механизмы, которые реализуются развитыми странами, и осуществить их органическую имплементацию в существующую институционную матрицу Украины, которая базируется на уникальной со-

вокупности архетипов. Доказано, что необходимы инновации, которые прямо влияли бы на выработку новых решений (инновации для инноваций). Для этого нужны накопленные объемы знаний относительно инноваций, которые обеспечивают компаративный подход, а также некоторая благоприятная среда для их распространения, анализ которого становится возможным благодаря архетипной методологии.

Согласно определенным видам инноваций ресурсы инновационного развития предложено рассматривать как потенциальные возможности (резервные возможности, средства развития, источника) определенных качеств, которые еще не развиты. Затем можем перейти к изучению эволюционных факторов развития: инновационные процессы и системы носят специфический характер и развиваются под влиянием национальных особенностей экономического, социально-политического, а также исторического развития страны.

В исследовании обосновано, что в основе формирования и использования ресурсов инновационного развития должны быть определены направления инновационного процесса с учетом национальных нужд, тенденций инновационного развития и базовых технологий технологического уклада в их проекции на сферу публичного управления, а также обеспечено расширенное воспроизведение инновационных ресурсов на базе нелинейных моделей инновационного процесса.

Ключевые слова: инновационные ресурсы, публичное управление, стратегия, развитие, эффективность, компаративный анализ, архетип.

ARCHETYPICAL ANALYSIS OF THE INNOVATION DEVELOPMENT RESOURCES OF EUROPEAN PUBLIC ADMINISTRATIVE SPACE (COMPARATIVE APPROACH)

Abstract. The actualization of innovation problems in the field of public administration is explained by the fact that in recent years improving of its effectiveness, improving the quality of public functions implementation and public services providing are priority tasks in the public administration reforming process. A consequence of this is a number of significant changes that affect not only the organizational structure of the public sector, but also the principles of organization, functioning of public management space and the evaluation of public administration effectiveness.

It is shown that comparative analysis provides an opportunity to analyze the mechanisms that are implemented by developed countries and implement their organic implementation in the existing institutional matrix of Ukraine, which is based on a unique set of archetypes. It is proved that it is also necessary to identify innovations that directly influence the development of new solutions (innovation for innovation). This requires accumulated knowledge of innovation, which provides a comparative approach, as well as some favorable environment for their distribution, the analysis of which becomes possible due to the archetypal methodology.

According to the certain types of innovations, innovation development resources are proposed to be considered as potential opportunities (reserve capabilities, means of development, source) of certain qualities that are not yet developed. Then we can proceed to study of evolutionary factors of development: innovative processes and systems are specific and develop under the influence of national features of economic and socio-political, as well as historical development of the country.

In the study it is justified that the basis for the formation and use of innovation development resources should be the identification of the directions of the innovation process, taking into account national needs, the trends of innovation development and basic technologies of the technological structure, they have projections for public administration, as well as ensuring the expanded reproduction of innovative resources based on nonlinear models of the innovation process.

Keywords: innovation resources, public management, strategy, development, efficiency, comparative analysis, archetype.

Постановка проблеми. Актуалізація інноваційної проблематики публічного управлінського простору пояснюється тим, що останніми роками підвищення його ефективності, поліпшення якості реалізації державних функцій і надання публічних послуг є пріоритетними завданнями у процесі реформування публічного управління. Наслідком цього є низка значних змін в організаційній структурі державного апарату, а також у принципах організації й функціонування публічного управлінського простору та оцінювання ефективності публічного управління.

Також протягом останніх років громадяни України прагнуть більш широкої участі в управлінні, що формує суспільний попит на розробку й упровадження інновацій у сферу публічного управління через використання найсучасніших інформаційних та управлінських технологій. Варто взяти до уваги і фактор інноваційного потенціалу суспільства. Зокрема, за даними моніторингових досліджень Української школи архетипіки, приблизно 10 млн українців мають інноваційний потенціал, а найближчим часом ця цифра може досягти свого граничного значення в 16 млн. Звідси постає питання вироблення стратегій, що дадуть можливість використати цей ресурс і в публічному управлінському просторі.

Таким чином, аналіз ресурсів інноваційного розвитку як одного з ключових факторів, що забезпечують ефективність сфери публічного управління, обумовлює необхідність усебічного аналізу процесів, що відбуваються в цій сфері, дослідження нових, раніше не вивчених явищ і проблем забезпеченості цими ресурсами. Тому створення повноцінного аналітичного забезпечення підтримки ухвалення ефективних рішень у сфері публічного управління є акту-

альною проблемою, вирішення якої здатне забезпечити ефективний розвиток країни.

З огляду на слабку розробленість цієї тематики й практичну відсутність методик оцінювання ефективності використання інновацій у сфері публічного управління за наявності постійно зростаючої необхідності в таких ресурсах, тема дослідження є особливо актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найважливішою сучасною теорією, що пов'язує ресурси та розвиток, є ресурсна концепція конкурентоспроможності, що ґрунтується на дослідженнях Б. Вернерфельта, Р. М. Гранта, К. Прахалада, Г. Б. Клейнера та ін. Ці підходи ґрунтуються на економічному розвитку. У межах економічних досліджень ресурсна концепція передбачає наявність залежності стану суб'єкта на ринку від наявних у нього ресурсів, ефективність використання яких визначається його організаційними здатностями.

Вважаємо, що такий підхід може з певними корективами бути застосований і до публічного управління. Однак, на наш погляд, процес інноваційного розвитку сфери публічного управління має певні особливості, пов'язані з диференціаціями процесів у державних органах і комерційних організаціях та відповідних критеріях оцінювання їх діяльності (ефективності). Наявність цих особливостей вимагає розроблення відповідних підходів до аналізу проблем управління інноваційними розвитком сфери публічного управління та визначення відповідних ресурсів розвитку.

Аналізуючи питання ресурсів розвитку, зазначимо, що в європейських країнах велика увага приділяється вирішенню проблем співвідношення якості й ефективності управління з точки зору витрат [1]. D. Osbome і T. Gaebler, визначаючи сутність концепції New Public Management, орієнтують її на ефективність і результативність процесу державного управління в усіх його формах — економічній, соціальній та організаційній [2], розглядаючи при цьому ресурси (в першу чергу людський капітал) та інновації, що дають змогу максимізувати ефекти їх використання [3].

У дослідженні "Публічне адміністрування в Україні: зв'язок з архетипами та пріоритети розвитку" [4] було визначено низку пріоритетів розвитку публічного адміністрування, з яких основними, на нашу думку, є накопичення так званого синтезованого капіталу (поєднання людського, інтелектуального та соціального капіталу) з подальшою його реалізацією на національному рівні з урахуванням архетипів та створення умов трансформації цього капіталу в національний геоекономічний капітал, що забезпечує ефективність інноваційної моделі розвитку держави. У наведених авторами пріоритетах майже не розглядаються інноваційний вимір і відповідні особливості публічного управлінського простору.

У дослідженні Е. А. Афоніна, Л. В. Гонюкової та Р. В. Войтович [5] розглядаються аспекти нових форм активного впливу соціуму на державно-управлінські процеси через інноваційні форми партнерства

та співробітництва в межах нового контексту соціальних цінностей, ініційованого постмодерним типом суспільного розвитку.

Аналізуючи більш ширший контекст ефективності публічного управління, авторами у праці "Національна безпека України" [6] зазначається, що міждисциплінарність націобезпекознавства, що ґрунтується на ефективності публічного управління, насамперед виявляється у дослідженнях комплексних проблем забезпечення національної безпеки, які потребують для свого аналізу та вирішення залучення методології численних окремих наукових напрямів.

У різних дослідженнях [7; 8–10] розглянуто питання оцінювання ефективності публічного управління на основі цінностей [9] та сукупності ефектів [8], зокрема на прикладі європейського публічного простору й через упровадження інновацій [7; 10].

Формуючи спектр можливих факторів та аналітичних підходів, звернемося до класичних тез про інституціональні зміни, в яких зазначено, що інституціональні межі формують стимули до інвестицій у знання, а стимули визначають вибір індивідами таких знань і навичок, що забезпечують їм максимальний виграш. Також низка вчених-інституціоналістів підкреслює, що розуміння навколишнього світу (відповідно, з подальшими діями інноваційного характеру) обумовлюється ментальними моделями індивідів.

У результаті доходимо до завдання як додаткової концептуалізації ресурсів інноваційного розвитку сфери публічного управління, а також формування аналітичних основ управління ними.

Мета статті — архетипний аналіз стратегічних аспектів формування ресурсів інноваційного розвитку на основі використання компаративного підходу щодо європейського публічного управлінського простору.

Методологія дослідження. Для вирішення завдань дослідження будуть використані загальнонаукові методи аналізу й синтезу, історичного та логічного, системного та структурно-функціонального аналізу. Серед інноваційних методів для проектування інноваційної стратегії буде використано імітаційне інституційно-еволюційне моделювання з метою максимізації ефектів синергії у публічному управлінському просторі та системний підхід до його побудови.

Для вирішення широкого спектра оптимізаційних завдань будуть використані адаптовані методи ухвалення рішень на основі оптимізації показників ефективності, методи пошуку інноваційних шляхів розвитку, методи комплексного аналізу політики розвитку та методи проектного управління.

При цьому необхідність залучення архетипової методології обумовлюється тим, що завдання комплексного реформування публічного управління мають вирішуватися з урахуванням національних особливостей кожної країни. Підтвердження доречності цього підходу знаходимо у Хосе Кабальєро, старшого економіста Центру конкурентоспроможності при бізнес-школі IMD World Competitiveness Center, який підкреслює роль національних осо-

бливостей для вибору пріоритетів розвитку та стратегій їх практичного втілення, а також наголошує на особливому значенні ЄС як можливості для України, оскільки тут ідеться про дотримання норм стосовно демократії, протидії корупції, прозорості дій влади та системної ефективності публічного управління [11].

Вищезгадана теза підтверджує актуальність нашого дослідження, оскільки в цьому контексті компаративний аналіз забезпечує можливість проаналізувати механізми, що реалізуються розвиненими країнами, та здійснити їх органічну імплементацію в існуючу інституційну матрицю України, що ґрунтується на унікальній сукупності архетипів. Необхідно також виявити інновації, які прямо впливали б на вироблення нових рішень (інновації для інновацій). Для цього потрібні накопичені обсяги знань щодо інноваційних практик, які забезпечує компаративний підхід, а також сприятливе середовище для їх поширення, аналіз якого стає можливим саме завдяки архетипній методології.

Виклад основного матеріалу. Дослідження ґрунтується на ідеях, що поєднують теорії публічного управління, інноваційного розвитку й архетипну основу управлінських процесів і здійснють компаративний аналіз.

По-перше, у випадку публічного управління поняття ресурсів розвитку має бути уточнене, і в ньому, на відміну від існуючих, ці ресурси мають розглядатися не тільки як фактор, що призводить до одержання більш високих результатів окремих суб'єктів, але і як фактор розвитку державної системи (зокрема економіки) в цілому. Загалом же інноваційні ресурси охоплюють сукупність ресурсів, що забезпечують інноваційний процес (матеріально-технічні, фінансові, людські, організаційно-управлінські та інформаційні).

На основі цього управління інноваційним розвитком сфери публічного адміністрування можна аналізувати як цілеспрямований вплив на систему, "покликаний скоригувати природний рух, визначений вихідними умовами, енергетичним станом та процесами обміну системи із середовищем" [12, с. 26] з метою адаптації системи до нових умов. У дослідженні "Управління інноваціями й інновації в управлінні" [13] виділяються такі види інновацій та відповідних процесів у сфері публічного управління:

• інновація для установ, коли основна увага приділяється відновленню існуючих установ та/або створенню нових організаційних структур;

• організаційна інновація, що передбачає впровадження нових процедур (методів управління) у сфері публічного управління;

• інновація у формі вдосконалення процесів, коли акцент робиться на підвищенні якості публічних послуг;

• концептуальна інновація, спрямована на втілення нових форм управління (інтерактивне формування політики, публічне управління на основі широкої участі суспільства, горизонтальне /мережеве/управління).

Наступний аспект ґрунтується на тому, що відповідно до вказаних видів інновацій ресурси розвитку варто розглядати як потенційні можливості (резервні можливості, засоби роз-

витку, джерела) певних якостей, що ще не розвинулись (не функціонують, не використовуються). Звідси можемо перейти до вивчення еволюційних факторів розвитку: інноваційні процеси та системи мають специфічний характер і розвиваються під впливом національних особливостей економічного, соціально-політичного, а також історичного розвитку країни. Відповідно, системні інновації публічного управління мають глибокі наслідки як для особистості, так в низки груп (соціальні й професійні групи), а тому не можуть здійснюватися (бути ефективними) без відповідної психологічної аналітики, що забезпечує допомогу індивідам і групам у процесі інноваційної діяльності й адаптації до змін.

Інший фактор ґрунтується на тому, що проблеми розвитку інноваційного потенціалу (та відповідних ресурсів) і впровадження інновацій у сферу публічного управління пов'язуються з людськими й організаційними факторами, а також особистою спрямованістю державних службовців. Інноваційна діяльність — це послідовність складних і багатоетапних процесів, що реалізуються різними групами, динамічна взаємодія індивідів, суспільних груп, підрозділів та організацій. Водночас, успіх змін завжди пов'язується з подоланням низки перешкод та опору, тому інновації неможливі без значних зусиль з урахуванням управлінських, організаційних і соціальних факторів [14]. Отже, ресурси інноваційного розвитку можна розглядати в контексті усунення зазначених перешкод.

Важливий аспект пов'язується з тим, що система публічного управління складається з двох підсистем: керуючої (суб'єкт управління) та керованої (об'єкт управління — галузь, спектр відносин та функцій, проект тощо) підсистем. Відповідно пропонуємо розглядати і джерела формування ресурсів інноваційного розвитку в кожній з цих систем, однак ураховуючи їх системну єдність.

Європейський інститут інновацій і технологій ставить у кути "трикутника знань" бізнес, науку та освіту, а держава та суспільство "оточують" цей трикутник, формуючи середовище розвитку. Найбільш привабливими для співробітництва є бізнес та освіта, а складніше за все — створювати комунікаційний процес із державою.

Відповідно до ієрархічного підходу в межах аналізу еволюції систем виділяють три основні моделі впровадження нового в діяльність публічних структур [15]:

• "зверху вниз" (top-down), або залежний від політики (policy-depended) — інноваційна активність у діяльності нижчих структур не виникає без прямої вказівки від ієрархічно вищих органів;

• "знизу вгору" (bottom-up) — державні органи в межах своїх повноважень відслідковують інновації, що виникають у різних секторах економіки та соціальної сфери, заохочують інноваційні ініціативи співробітників, аналізують практичний досвід і перетворюють його на кращі практики й методики, придатні для поширення;

• "пошук знань" (knowledge-scanning) — організації "сканують" уже наявний досвід впровадження інновацій у таких сферах управління

і на підставі його результатів ухвалюють рішення щодо вдосконалення власних управлінських технологій.

Розвиток інновацій у світовій практиці традиційно здійснюється відповідно до двох базових стратегій, на основі яких ми розробили схему формування ресурсів інноваційного розвитку публічного управлінського простору (рис. 1).

Інновації можуть існувати тільки в підготовленому для них середовищі. Однак якщо намагатися управляти інноваціями, не впроваджуючи зміни на верхніх рівнях (або ж навпаки), інноваційний потенціал не буде використано. Тому саме від поєднання суспільного потенціалу та дій влади на певному рівні (країна, регіон, економічний суб'єкт) значною мірою залежить ефективність дій підлеглих (підсистем, керованих систем, об'єктів або процесів).

У цьому контексті публічне управління можемо розглядати як процес пошуку найкращих (інноваційних) способів використання суспільних ресурсів для досягнення пріоритетних цілей суспільного розвитку, що спільно реалізується урядом, представницькими органами та громадянським суспільством. Тому всі демократичні форми урядування (а саме властиві демократії відкритість і партисипативність) сприяють реалізації потенціалу "соціальної творчості" й формуванню через розуміння більш адекватних і прийнятних умов існування, виступаючи як "соціальний експеримент" і спосіб реалізації суспільних інновацій.

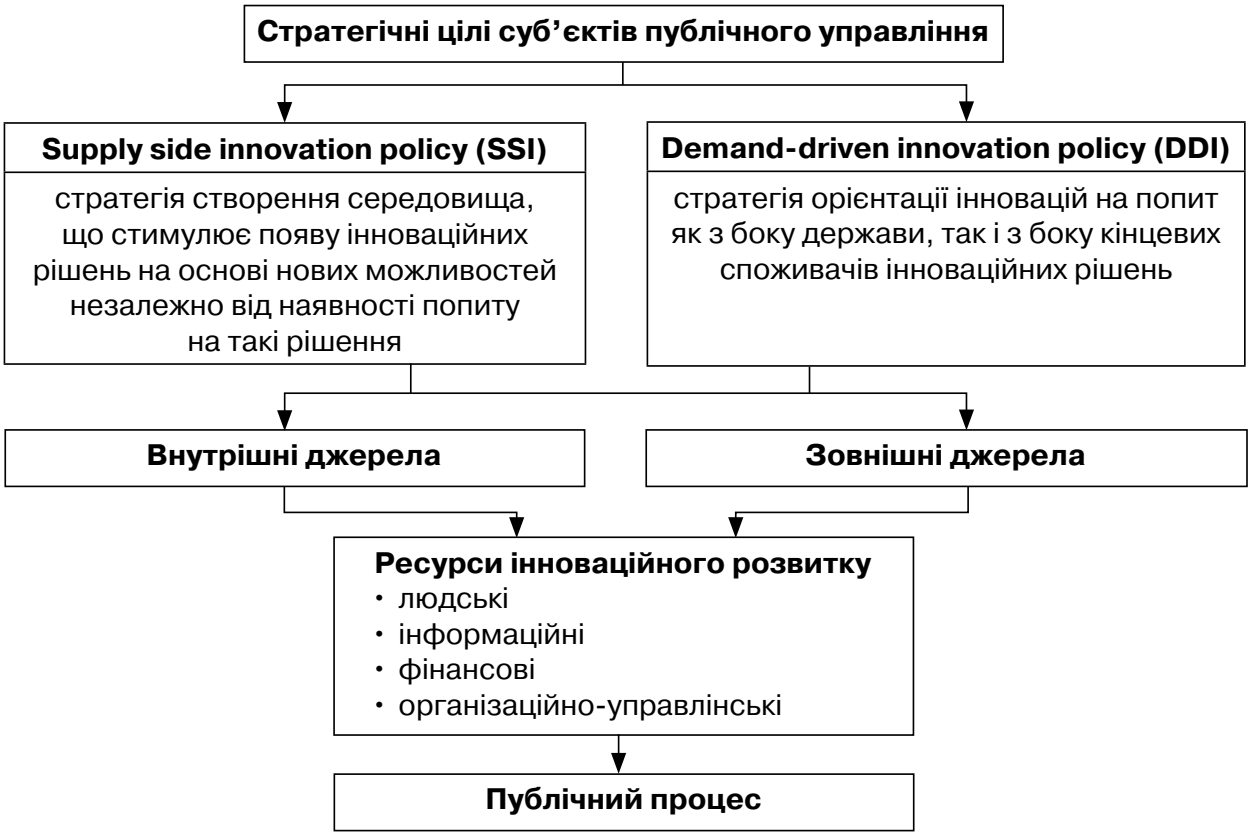

Рис. 1. **Схема генерації ресурсів інноваційного розвитку публічного управлінського простору (розробка автора)**

Для аналітики інновацій у системі публічного простору пропонуємо використати положення системного підходу, зокрема відкритість системи. Архетипна складова в цьому контексті важлива, оскільки соціальні комунікації, що ґрунтуються на них, дають змогу змінювати способи взаємодії із суспільством, вчасно відповідати на зовнішні виклики та передбачати їх [13]. З іншого боку, актуальною є гнучкість системи як її здатність до структурної адаптації у відповідь на впливи навколишнього середовища. У цьому аспекті відкритість системи публічного управління є відображенням її стану для зацікавлених агентів і визначає готовність до так званого державно-суспільного управління.

Будь-яка система, що еволюціонує, володіє ресурсами значно більшими, ніж необхідно для виконання її функцій (властивість надмірності системи). Зазначений аспект також можна пояснити через визначення публічного адміністрування, що передбачає активні взаємодії. Система, що еволюціонує за рахунок власних ресурсів, є такою, що саморозвивається. Зазначений тип систем володіє найбільшим інноваційним потенціалом. Цей аспект ми пропонуємо розглядати, виходячи з того, що фундаментальний ресурс знань формується, накопичується та відтворюється через інший фундаментальний ресурс сучасного інноваційного розвитку — людський капітал (сукупність навичок, кваліфікацій, компетенцій і мотивацій до їх реалізації). Відповідно, в розрізі мотивацій можна розглянути й характер впливу архетипів.

Відкритість системи публічного управління можна визначити як здатність ідентифікувати та враховувати зміни зовнішнього середовища з метою власного розвитку. Кожну точку відкритої системи можна розглядати як окремий "організм", здатний до саморозвитку. Використовуючи зовнішнє середовище в діахронії, залучаючи нові види сприйняття й трансформуючи структуру концептів-інтерпретаторів, система змісту сама відтворює та розвиває свою концептуальну структуру. Таким чином, відкритість створює умови для самоорганізації.

Західна модель аналітичного державного управління ґрунтується на інноваційних форматах діалогу, що широко залучає як інституції державного управління, так і низку партнерів зі співробітництва та суспільство в цілому. Важливим аспектом цієї моделі в сенсі залучення ресурсів розвитку є також здатність конкурувати на ринку праці з приватним сектором за обмежені якісні людські ресурси.

Поширеною є практика використання краудсорінгу у сфері публічного управління через спеціально розроблені акції з підвищення поінформованості щодо рішень і політики та залучення до роботи (участі) державного сектору. Зокрема, в європейських країнах громадяни можуть зазначитиі місце свого розташування на карті, написати про проблему, правопорушення або висловитися щодо певного рішення. Слід зазначити також і практику консультативних референдумів та громадських обговорень.

У цьому контексті варто згадати концепцію Х. Уерта де Сото [16], що розвиває погляди представників австрійської економічної школи, ґрунтуючись на ролі підприємницького таланту в забезпеченні динамічної (адаптивної) ефективності. На думку дослідника, динамічна ефективність інституту (системи) залежить від рівня їх творчої здатності до підприємництва та, що особливо важливо для нашого дослідження, — координації (внутрішньої та зовнішньої).

Яскравим прикладом практичного втілення вказаної концепції є інноваційна система Франції, де за рахунок засобів державного бюджету фінансується до 80 % витрат на фундаментальні дослідження (порівняно високий рівень у ЄС), а наявний високий ступінь прямого державного регулювання в галузі науки балансується підкреслено колективістським (публічним) підходом до визначення стратегічних пріоритетів науково-технологічного розвитку [15]. Відзначимо, що до цієї роботи залучаються не тільки власне вчені та працівники вищої школи, але й усі зацікавлені учасники, що представляють інтереси держави, суспільства та бізнесу. Це яскравий приклад краудсорсінгу для пошуку ідей, підтримання системного зворотного зв'язку та контролю якості.

Зазначені приклади показують, що за допомогою мережевих комунікацій краудсорсінгу можна ефективно вирішувати завдання будь-якої складності з залученням інноваційних ресурсів стейкхолдерів — від брендингу території, планування розвитку до оптимізації процесів надання публічних послуг.

Незважаючи на складність процесу, колективістська методика вибору та узгодження пріоритетів і рішень дає можливість агрегувати зовнішні виклики та актуальні запити соціуму, що ґрунтуються на актуальних архетипах, разом із відповідним інноваційним потенціалом, а тому здатна ефективно відігравати роль інструмента легітимації рішень органів влади.

У продовження теми відкритості акцентуємо увагу на так званих ресурсах взаємодії. Відповідно, можна виділити дві взаємозалежні логіки мережевої взаємодії в публічному управлінському просторі: зовнішню — формально-організаційну (організація публічного управління через кооперацію та об'єднання соціальних ресурсів) і внутрішню — суб'єктивну (логіка міжособистісних відносин, самовизначення та самореалізації в мережах). У цих мережах учасники тісно пов'язані спільною метою, але водночас там враховуються інтереси кожного. Зв'язки у взаємодії мають горизонтальний характер, що передбачає автономність, рівність і відкритість суб'єктів мережі та виключає нав'язані вказівки згори.

Компаративний аналіз також надав можливості виявити, що під час впровадження інновацій в європейському публічному просторі явно чи опосередковано використовується концепція загального менеджменту якості (TQM). Відповідно до TQM управління інноваціями охоплює всі стратегічні й оперативні завдання організації, планування, координації та контролю процесів публічного управління. Отже, з'являється мож-

ливість виявляти інноваційні ресурси в окремих процесах публічного управління, а у випадку архетипного підходу — поєднувати їх з мотивами діяльності усіх стейкхолдерів.

На основі можливості протидії архетипам, що протидіють інноваціям, варто визначити відповідні управлінські інновації. Цей фактор ураховано й у сучасних концепціях публічного управління. Зокрема, один з експертів у сфері New Public Management (NPM) R. Behn визначає NPM як "колекцію тактик і стратегій, націлених на подолання неефективності, властивої традиційній моделі державного сектору" [17].

Використання елементів економічного підходу та соціальних комунікацій, здатних забезпечити надходження зовнішніх ресурсів, формує ефективну методологічну базу аналізу ресурсів інноваційного розвитку. Виходячи з цього, для формування стратегічних засад реформування публічного управлінського простору України вважаємо доцільним використати підхід D. Kettl, який пропонує шість основних характеристик NPM, таких як продуктивність, маркетизація, орієнтація на клієнта, децентралізація, орієнтація на цілях і звітність за результатами [18, p. 30–33].

Зазначені характеристики вказують на те, що формою стабілізації траєкторії інституціональної динаміки є соціальні контракти між суспільством і державою. При цьому довіра, на думку Ч. Пратера [19], є вирішальним фактором розвитку інновацій.

Проведене наприкінці 2017 р. фондом Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва та Центром Разумкова загальнонаціональне дослідження показує ще більше зростаючу в Україні, порівняно з 2016 р., недовіру до державних структур. За показниками довіри владних інституцій Україна, за даними низки українських та європейських соціальних досліджень, стабільно посідає останнє місце серед країн ЄС. Нелегітимність базових формальних інститутів для більшої частини суспільства та нерозвиненість демократичних механізмів контролю над владою посилюють архетипи індивідуалізму, що призводить до втрати коопераційних ресурсів.

Формування ресурсів інноваційного розвитку доцільно також розглядати з точки зору цінності послуг публічного управління, що тісно пов'язано з TQM та підходом D. Kettl і дає можливість встановити аналогічні економічним підходам індикатори.

На думку експертів ООН, викладену в United Nations e-government Survey [20, p. 14], наступними етапом після e-Government має стати Connected Governance, націлене на поліпшення співробітництва між урядовими службами, поглиблення консультацій і залучення громадян, що дасть змогу залучити до процесу регіональних і міжнародних мульти-стейкхолдерів.

Інша концепція Connected Governance пов'язується з ідеєю управління публічними цінностями. Цей підхід є результатом переходу від традиційного державного управління до управління взаємодіями, а згодом і до управління публічними цінностями [21–25].

Таким чином, у підґрунті формування та використання ресурсів інноваційного розвитку має перебувати визначення напрямів інноваційного процесу з урахуванням національних потреб і цінностей, тенденцій інноваційного розвитку та базових технологій технологічного укладу в їх проекції на сферу публічного управління, а також забезпечення розширеного відтворення інноваційних ресурсів на базі нелінійних моделей інноваційного процесу.

На підставі аналізу можемо сформувати такі складові управлінських технологій, що стимулюватимуть залучення інноваційних ресурсів:

• проектний підхід до пріоритетів уряду та діяльності установ публічного управління;

• розвинені компетенції працівників державного управління;

• регулярний перегляд витрат у державних бюджетних установах і політика "нульової бюрократії";

• удосконалена система оцінювання результативності;

• управління мережевою стратегічною комунікацією пріоритетів уряду та реформ;

• аудит політики заробітної плати працівників.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У дослідженні визначено методологічні основи управління ресурсами інноваційного розвитку публічного управлінського простору. Проведено аналіз сучасних концепцій публічного управлінського простору країн ЄС і визначено основні механізми впровадження змін у ньому.

Використання ресурсів інноваційного розвитку публічного управлінського простору може здійснюватися за умови впровадження нової парадигми публічного управління, що ґрунтується на адаптації сучасних підходів менеджменту (орієнтацію на громадянина як клієнта, роботу в умовах прозорої конкуренції за ресурси, підвищення якості публічних послуг, застосування корпоративної ідеології, мотивація до саморозвитку) з урахуванням національної специфіки.

Перспективи подальших досліджень охоплюють розгляд конкретних (секторальних) механізмів публічного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Behn R. D.* Rethinking Democratic Accountability / R. D. Behn. Washington, 2001.
2. *Good* Practices and Innovations in Public Governance United Nations Public Service Awards Winners, 2012–2013 // United Nations. — New York, 2014.
3. *Kettl D.* The Global Public Management Revolution: A Report on the Transformation of Governance / D. Kettl. Washington, 2000.
4. *Kudrina O.* Conceptual principles of development resources security analysis / O. Kudrina, D. Volodin, V. Omelyanenko // Marketing and Management of Innovations. — 2017. — № 2. — P. 280–287.
5. *Osbome D.* Reinventing Government. How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector / D. Osbome, T. Gaebler. — N.Y., 1992.
6. *Prokopenko O.* Priority Selection Within National Innovation Strategy in Global Context / O. Prokopenko,

V. Omelyanenko // Economics and Business. — 2017. — Vol. 30, Iss. 2. — P. 5–18.
7. *Stoker G.* Public Value Management. A New Narrative for Networked Governance? / G. Stoker // American Review of Public Administration. — 2006. — Vol. 36. — № 1.
8. *United* Nations e-Government Survey. From e-Government to Connected Governance. — New York : UN, 2008.
9. *Амосов О.* Публічне адміністрування в Україні: зв'язок з архетипами та пріоритети розвитку / О. Амосов, Н. Гавкалова // Публічне управління: теорія та практика. — 2014. — № 2 (18). — С. 6–13.
10. *Афонін Е. А.* Громадська участь у створенні та здійсненні державної політики / Е. А. Афонін, Л. В. Гонюкова, Р. В. Войтович. — Київ : Центр сприяння інституційному розвитку держ. служби, 2006. — 160 с.
11. *Вне конкуренции.* Хосе Кабальеро о том, с чего Украине начать настоящие реформы [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://focus.ua/money/393501/
12. *Донченко Е. А.* Феноменология архетипа и государственное управление / Е. А. Донченко // Публичное управление: теория и практика. — 2010. — № 3–4. — С. 35–36.
13. *Дудник І. М.* Вступ до загальної теорії систем / І. М. Дудник. — Полтава, 2010. — 129 с.
14. *Иванова Н. Л.* Внедрение инноваций в сфере государственного управления: проблемы и факторы [Електронний ресурс] / Н. Л. Иванова // Вопр. управления. — 2014. — № 4 (29). — Режим доступу: http://vestnik.uapa.ru/ru/issue/2014/04/02/
15. *Князев С. Н.* Управление инновациями и инновации в управлении / С. Н. Князев, И. И. Ганчеренок // Університет. наук. записки. — 2007. — № 3. — С. 41–44.
16. *Козак В. І.* Формування креативності в системі публічної служби України: проблеми та перспективи розвитку / В. І. Козак // Аспекти публічного управління. — 2015. — № 10. — С. 39–47.
17. *Костюк И. К.* Применение инновационных технологий в государственном управлении в контексте европейских стандартов / И. К. Костюк // Молодой ученый. — 2014. — № 21. — С. 519–521.
18. *Ліпкан В. А.* Національна безпека України / В. А. Ліпкан. — Київ : КНТ, 2009. — 575 с.
19. *Наумов С. Ю.* Система государственного управления / С. Ю. Наумов. — М. : Форум, 2008. — 304 с.
20. *Пратер Ч.* Как создавать инновации [Електронний ресурс] / Ч. Пратер. — Режим доступа: https://econ.wikireading.ru/75931
21. *Сороко В. М.* Результативність та ефективність державного управління і місцевого самоврядування / В. М. Сороко. — К.: НАДУ, 2012. — 260 с.
22. *Таньчук О. А.* Основні підходи до оцінювання ефективності публічного управління / О. А. Таньчук // Вісн. Нац. академії держ. управління при Президентові України. — 2015. — № 3. — С. 63–71.
23. *Тютин Д. В.* Эволюция нового государственного управления: логика эффективности, результативности и менеджмента публичных ценностей / Д. В. Тютин // Теория и практика общественного развития. — 2014. — № 5. — С. 179–181.
24. *Уэрта де Сото Х.* Социально-экономическая теория динамической эффективности / Х. Уэрта де Сото. — Челябинск : Социум, 2011.
25. *Яник А. А.* Новые тренды в государственном управлении развитием

науки во Франции / А. А. Яник, С. М. Попова // Государственное управление. Электронный вестн. — 2015. — № 51. — С. 152–184.

REFERENCES

1. *Kostuk I. K.* (2014), "Application of innovative technologies in public administration in the context of European standards", Molodoj uchenyj, № 21, p. 519–521.
2. *Osbome D. and Gaebler T.* (1992), Reinventing Government. How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector, N. Y.
3. *Kudrina O., Volodin D., and Omelyanenko V.* (2017), "Conceptual principles of development resources security analysis", Marketing and Management of Innovations, № 2, p. 280–287.
4. *Amosov O. and Gavkalova N.* (2014), "Public Administration in Ukraine: Relationship with Archetypes and Development Priorities", Publichne upravlinnia: teorija ta praktyka, № 2 (18), p. 6–13.
5. *Afonin E. A., Gonjukova L. V. and Vojtovych R. V.* (2006), Gromadska uchast u tvorenni ta zdijsnenni derzhavnoi polityky [Public participation in the creation and implementation of public policy], Center for Support of Civil Service Institutional Development, Kyiv.
6. *Lipkan V. A.* (2009), Nacionalna bezpeka Ukrainy [National Security of Ukraine], KNT, Kyiv.
7. *United* Nations (2014), Good Practices and Innovations in Public Governance United Nations Public Service Awards Winners, 2012–2013, United Nations, New York.
8. *Soroko V. M.* (2012), Rezultatyvnist ta efektyvnist derzhavnogo upravlinnia i miscevogo samovriaduvannia [Effectiveness and Efficiency of Public Administration and Local Self-Government], NADU, Kyiv.
9. *Tanhuk O. A.* (2015), "The main approaches to the evaluation of the effectiveness of public administration", Visnyk Nacionalnoi akademii derzhavnogo upravlinnja pry Prezydentovi Ukrainy, № 3, p. 63–71.
10. *Tjutin D. V.* (2014), "Evolution of New Public Administration: The Logic of Efficiency, Efficiency and Management of Public Values", Teoryia i praktyka obshhestvennogo razvytyia, № 5, p. 179–181.
11. *Fokus.ua* (2018), "Outside the competition. Jose Caballero on where to start real reforms in Ukraine", Fokus.ua, available at: https://focus.ua/money/393501/ (Accessed 4 February 2018).
12. *Dudnyk I. M.* (2010), Vstup do zagalnoi teorii sistem [Introduction to the general theory of systems], Poltava.
13. *Kniazev S. N. and Gancherenuk I. I.* (2007), "Management of innovation and innovation in management", Universytetski naukovi zapysky, № 3, p. 41–44.
14. *Naumov S. Yu.* (2008). Sistema gosudarstvennogo upravleniia [The system of public administration], Forum, Moscow.
15. *Yanyk A. A. and Popova S. M.* (2015), "New trends in the state management of the development of science in France", Gosudarstvennoe upravlenye. Elektronnyj vestnyk, № 51, p. 152–184.
16. *Uerta de Soto H.* (2011), Socialno-ekonomicheskaia teoriia dinamicheskoj effektivnosti [Socio-economic theory of dynamic efficiency], Socium, Chelyabinsk.
17. *Behn R. D.* (2001), Rethinking Democratic Accountability, Washington, 2001.
18. *Kettl D.* (2000), The Global Public Management Revolution: A Report on the Transformation of Governance, Washington.

19. *Prater Ch.* "How to create innovations" available at: https://econ.wikireading.ru/75931 (Accessed 4 February 2018).
20. *UN* (2008), United Nations e-Government Survey. From e-Government to Connected Governance, New York: UN.
21. *Stoker G.* (2006), "Public Value Management. A New Narrative for Networked Governance?", American Review of Public Administration, Vol. 36, № 1.
22. *Prokopenko O. and Omelyanenko V.* (2017), "Priority Selection Within National Innovation Strategy in Global Context", Economics and Business, Vol. 30, Iss. 2, p. 5–18.
23. *Donchenko E. A.* (2010), "Phenomenology of the Archetype and Public Administration", Publichnoe upravleniie: teoryia i praktyka, № 3–4, p. 35–36.
24. *Ivanova N. L.* (2014), "Introduction of innovations in the sphere of public administration: problems and factors", Voprosy upravleniia, [Online], № 4 (29). available at: http://vestnik.uapa.ru/ru/issue/2014/04/02/ (Accessed 4 February 2018).
25. *Kozak V. I.* (2015), "Formation of creativity in the system of public service of Ukraine: problems and prospects of development", Aspekty publichnogo upravlinnia, № 10, p. 39–47.

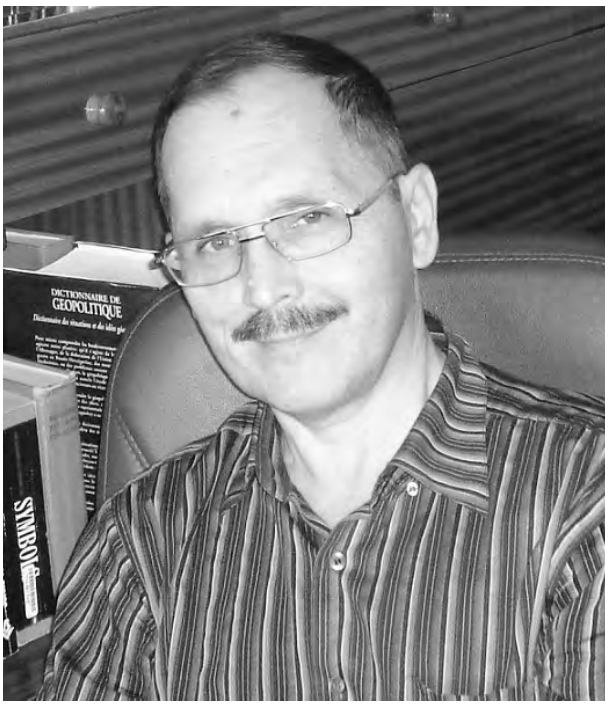

УДК 316.72

Патраков Володимир Петрович,
філософ, незалежний дослідник, Республіка Казахстан, 021500, м. Степногорськ, 3, тел. +7 702 123 1671, e-mail: bolinbrog@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4418-4257

Патраков Владимир Петрович,
философ, независимый исследователь, Республика Казахстан, 021500, г. Степногорск, 3, тел. +7 702 123 1671, e-mail: bolinbrog@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4418-4257

Patrakov Vladimir Petrovich,
philosopher, independent researcher, Republic Kazakhstan, 021500, Stepnogorsk, 3, tel.: +7 702 123 1671, e-mail: bolinbrog@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4418-4257
DOI https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.112

ЄВРОПЕЙСЬКІ ГЕНОКОДИ НАЦІОНАЛЬНИХ КУЛЬТУР. IN VARIETATE CONCORDIA

Анотація. Викладено основи авторської міждисциплінарної концепції генокодів національних культур (ГНК), яка є синтезом гегелевського вчення про національний дух (Volksgeist), теорії про архетипи колективного несвідомого Юнга, системи гексаграм давньокитайського “Канона змін” та вимірювання національних культур у співавторстві соціалістичної партії Хірат Хофстеде. У національних генокодах виокремлюються родові гени (архетипи) і видові. Родові гени лежать в основі 6-ти культурних царств, а видові — в окремих національних культурах. Усі вимірені Хофстеде країни поділяються на 6 культурних царств. Царства Цянь, Творчість (США, Канада, Австралія, Польща та Скандинавія), Лі, Сяяння (Західна Європа) і Ген, Зосередження (Японія) мають індивідуалістичний генокод. А царства Чжень, Збудження (Росія, Балкани, Греція, Туреччина, Середня Азія), Дуй, Радість (Африка, Латинська Америка, Близький Схід) і Кунь, Виконання (Китай, Індія і ЮВА) — колективістський генокод. Основу європейської цивілізації утворюють родові гени царства Лі, Цянь і Чжень. Взаємодія між родивими та видовими генами цих царств, їх комплементарність або конфлікт лежить в основі союзів між державами або війнами. Показано, що найбільші конфлікти спостерігаються між країнами з індивідуалістичною та колективістською культурами, тому Балканські країни, Греція, Туреччина і Росія протягом

усієї історії перебували у тому чи іншому ступені напруженості відносин із Західноєвропейськими країнами. Але розуміння та вивчення генокодів національних культур дасть можливість зняти тиск і конфлікт між країнами, зрозуміти роль та місце кожної країни у світовій та, зокрема, Європейській Культуросфері, прокласти шлях до довгострокового союзу народів і держав.

Ключові слова: генокоди національних культур, архетипи Юнга, індекси Г. Хофстеде, європейська цивілізація.

ЕВРОПЕЙСКИЕ ГЕНОКОДЫ НАЦИОНАЛЬНЫХ КУЛЬТУР. IN VARIETATE CONCORDIA

Аннотация. Изложены основы авторской междисциплинарной концепции генокодов национальных культур (ГНК), которая представляет собой синтез гегелевского учения о национальном духе (Volksgeist), теории об архетипах коллективного бессознательного Юнга, системы гексаграмм древнекитайского "Канона перемен" и измерений национальных культур голландского социолога Гирта Хофстеде. В национальных генокодах выделяются родовые гены (архетипы) и видовые. Родовые гены лежат в основе 6-ти культурных царств, а видовые — отдельных национальных культур. Все измеренные Хофстеде страны делятся на 6 культурных царств. Царства Цянь, Творчество (США, Канада, Австралия, Польша и Скандинавия), Ли, Сияние (Западная Европа) и Гэнь, Сосредоточенность (Япония) имеют индивидуалистический генокод. А царства Чжэнь, Возбуждение (Россия, Балканы, Греция, Турция, Средняя Азия), Дуй, Радость (Африка, Латинская Америка, Ближний Восток) и Кунь, Исполнение (Китай, Индия и ЮВА) — коллективистский генокод. Основу европейской цивилизации образуют родовые гены царства Ли, Цянь и Чжэнь. Взаимодействие между родовыми и видовыми генами этих царств, их комплементарность или конфликтность лежит в основе союзов между государствами или войн. Показано, что наибольшие конфликты наблюдаются между странами с индивидуалистической и коллективисткой культурами, поэтому Балканские страны, Греция, Турция и Россия на протяжении истории находились в той или иной степени напряженных отношениях с Западноевропейскими странами. Но понимание и изучение генокодов национальных культур позволит снять напряженность и конфликтность между странами, понять роль и место каждой страны в мировой и в частности Европейской Культуросфере, проложить путь к долгосрочному союзу народов и государств.

Ключевые слова: генокоды национальных культур, архетипы Юнга, индексы Г. Хофстеде, европейская цивилизация.

EUROPEAN GENOCODES OF NATIONAL CULTURES. IN VARIETATE CONCORDIA

Abstract. This paper has summarized the foundations of the author's interdisciplinary concept of national cultures genocodes (NCG), which represents synthesis of of the Hegelian doctrine about national spirits (Volksgeist), the Jung's theory of the collective unconscious, system of hexagrams of the Ancient

Chinese Book of Changes and Girt Hofstede's measurements of national cultures. There are generic genes (archetypes) and species ones in the national genocodes. Generic genes are the cornerstone of 6 cultural kingdoms, and specific genes — separate national cultures. All countries measured by Hofstede are divided into 6 cultural kingdoms. Kingdoms of Qian, Creative (USA, Canada, Australia, Poland and Scandinavia), Lee, Radiance (Western Europe) and Gen, Keeping Still (Japan) have an individualistic genocode. Kingdoms Zhen, Arousing (Russia, the Balkans, Greece, Turkey, Central Asia), Dui, Joyous (Africa, Latin America, Middle East) and Kun, Receptive (China, India and Southeast Asia) have a collectivist genocode. The basis of European civilization is the generic genes of the kingdoms of Lee, Qian and Zhen. The interaction between the generic and species genes of these kingdoms, their complementarity or conflict lies at the heart of alliances or wars between states. It has been shown that the greatest conflicts are observed between countries with individualistic and collectivist cultures, therefore the Balkan countries, Greece, Turkey and Russia throughout history were in a varying degree unfavorable relations with the Western European countries. But studying NCG will allow to minimize tension between countries, to understand a role and the place of each country in the World and in particular the European Cultural Space, to lay a way to the long-term union of peoples and states.

Keywords: genocodes of national cultures, Jungian archetypes, Hofstede's cultural dimensions theory, European civilization.

Постановка проблемы. Теории архетипов коллективного бессознательного Карла-Густава Юнга и режимов воображения Жильбера Дюрана обладают мощным когнитивным потенциалом. Но пока они еще слабо используются в изучении национальных культур. Этому мешает, на наш взгляд, сугубо качественный, смысловой характер данных концепций. Соединение с количественными методами поможет усилить эвристический потенциал архетипической парадигмы. С этой целью автор статьи предложил концепцию генокодов национальных культур, в которой количественный подход (кросс-культурные измерения национальных культур) был объединен с системой архетипов коллективного бессознательного.

Анализ последних исследований и публикаций. Основы концепции ГНК были изложены в монографии автора "Геополитика Книги перемен" (2015) [1] и в статье "Генокоды национальных культур" (2016) [2]. В работе "Геополитика Книги перемен" был предложен самый общий подход к понятиям генокодов. Они были рассмотрены на уровне больших сообществ — культурных царств. В статье "Генокоды национальных культур" был предложен путь расширения концепта до уровня отдельной страны (народа).

Цель статьи. В данной статье впервые делается попытка дать целостное изложение основных положений концепции ГНК на примере европейских государств. Поскольку

эта концепция создавалась на основе междисциплинарного подхода, то анализ национальных культур стран Европы в ее понятиях может показать их в новом ракурсе и дать ответы на ряд вопросов, которые не могут быть решены в рамках отдельных гуманитарных наук.

Изложение основного материала. *Основные положения концепции ГНК.* Теоретическим предшественником концепции ГНК является учение о природной душе и народных духах Г. Гегеля [3; 4]. По Г. Гегелю, народный дух определяет характер, менталитет и ценности данного народа и поэтому лежит в основе его истории. В системе категорий исследователя народный дух находится между царством природы и сознанием и таким образом совпадает с коллективным бессознательным [5]. Напомним, что как таковая концепция бессознательного была развита в работах З. Фрейда, К. Юнга и Ж. Дюрана. З. Фрейд открыл бессознательное, К. Юнг обнаружил его архетипы, а Ж. Дюран — системы архетипов и режимы их функционирования (ноктюрн и диурн). В понятиях концепции ГНК архетипы коллективного бессознательного этносов играют роль генов культуры, которые в совокупности образуют генокод или геном культуры того или иного народа. Этот геном лежит в основе культурной идентичности этноса, его уникальной судьбы.

Поскольку архетипы тесно связаны с базовыми ценностями того или иного народа, то, изучая их, мы изучаем и архетипы. Из многочисленных систем кросс-культурных измерений наиболее разработанной и признанной является система из шести ценностных индексов нидерландца Герта Хофстеде:

1) индекс *дистанции власти* (PDI) связан с различными решениями основной проблемы социума — неравенством;

2) индекс *индивидуализма–коллективизма* (IDV) связан с интеграцией людей в основные группы;

3) индекс *принятия–непринятия неопределенности* (открытости — закрытости, UAI) связан с уровнем напряжения в обществе перед лицом неизвестного будущего;

4) индекс *мужественности–женственности* (MAS) связан с разделением гендерных ролей между женщинами и мужчинами;

5) индекс *долгосрочной–краткосрочной ориентации* (LTO) связан с выбором того, где находится временной фокус деятельности людей: в будущем, настоящем или прошлом, а также с преобладанием прагматичности или нормативности;

6) индекс *снисходительности–сдержанности* (IND) связан с удовлетворением или сдерживанием основных человеческих желаний и имеет отношение к наслаждению жизнью [6].

Поскольку индексы дистанции власти и индивидуализма, по утверждению самого Г. Хофстеде, значительно корреллируют друг с другом, то канадским исследователем Мондо Сектером они были объединены в один индекс — индекс индивидуализма — коллективизма в дистанции власти (IPD) [7].

Далее, к индексам Хофстеде мы добавили еще один индекс — *экстравертности–интровертности* (EI),

который определяет тип культуры того или иного народа — западный (в широком смысле) или восточный. По К. Юнгу для западных авраамических религий характерна экстравертность, а для восточных неааврамических — интровертность [8]. Поэтому культуры с преобладанием западных религий (христианство, ислам, иудаизм) будут обозначены индексом экстравертности (E), а восточных (буддизм, индуизм и др.) — интровертности (I).

Следующий шаг — расположение индексов культуры в иерархическом порядке от абстрактного к конкретному. Индексы экстравертности — интровертности маркируют пространство развития (внешнее или внутреннее), долгосрочности и краткосрочности — время, индивидуализма и коллективизма в дистанции власти — структуру (субъект) развития, мужественности и женственности — гендер, снисходительности и сдержанности — эмоции (душевные процессы), принятия и непринятия неопределенности — ментальность (когнитивные процессы).

Более подробно эта схема выглядит так:

1. Пространство. *Экстравертность* — активная внешняя деятельность, экспансионизм. *Интровертность* — преобладание внутренней политики, изоляционизм.

2. Время. *Краткосрочная ориентация (нормативность)* — прошлое и настоящее. *Долгосрочная ориентация (прагматичность)* — будущее.

3. Субъект, его структура. *Индивидуализм* — члены общества относительно автономны друг от друга. *Коллективизм* — члены общества тесно связаны друг с другом.

4. Гендер. *Мужественность* — жесткость, конкуренция, борьба. Женственность — мягкость, сотрудничество, кооперация.

5. Душа. *Снисходительность* — эмоциональность, раскрепощенность. *Сдержанность* — формализм, сухость.

6. Ментальность. *Принятие неопределенности (открытость)* — ситуативность, спонтанность, открытость к новому, непредсказуемость. *Избегание неопределенности (закрытость)* — *последовательность,* систематичность, предсказуемость.

Три первых индекса обозначают родовые, наиболее глубокие и универсальные архетипы — архетипы шести культурных царств, а три последних — видовые архетипы. В совокупности родовые и видовые индексы (архетипы) обозначают генокод страны и народа.

Эти кросс-культурные индексы необходимо соединить с системой архетипов, поскольку только такое соединение даст целостное описание культуры того или иного народа. И система архетипов коллективного бессознательного существует, называется она И цзин, “Канон перемен”, составленный китайскими жрецами-предсказателями в Шанскую эпоху (около 1600 до н. э.) [9]. Отметим, что “Канон перемен” стал одним из истоков теории архетипов коллективного бессознательного К. Юнга, который рассматривал символы И цзин — 64 гексаграммы, образованные шестью целыми и прерывными линиями (ян и инь) как визуальное выражение данных архетипов. Напомним читателям, что *ян* — обозначает мужское начало: свет, твердость, энергию, силу, творчество и

т. д., а *инь* — женское начало: тьму, мягкость, материю, исполнение и т. д. Таким образом, первой нижней линии гексаграммы соответствует пространство, второй — время, третьей — структура, четвертой — гендер, пятой — душа, шестой (высшей) — ментальность.

В табл. 1 показано соответствие родовых и видовых генов символам инь — *ян* и режимам *диурна* и *ноктюрна* Ж. Дюрана.

Таблица 1

Соответствие родовых и видовых генов друг с другом и символами *инь–ян*

Родовые гены (царства)	Видовые гены (семейства)	Презентации
1. Пространство	**4. Гендер**	**Пространство — гендер**
• Внешнее 1. Ян — ген экстравертности	• Мужской 4. Ян — ген мужественности	• Ян-пространство: внешнее и мужское. Диурн 1–4. Разнородное, светлое, твердое. Открытость, развернутость, бесконечность. Конкуренция, агрессивность. Авраамические религии. Поиск истины
• Внутреннее 1. Инь — ген интровертности	•Женский 4. Инь — ген женственности	•Инь пространство: внутреннее и женское. Ноктюрн 1–4. Однородное, темное, мягкое. Закрытость, свернутость, конечность. Миролюбие, кооперация. Восточные религии. Поиск гармонии
2. Время	**5. Душа**	**Время — эмоции**
• Прошлое и настоящее. Нормативность 2. Ян — ген кратко-сроч. (нормативности)	• “Холодное” общество 5. Ян — ген сдержанности	•Ян-процессы: время и эмоции. Диурн 2–5. Краткосрочные планы и проекты, обращение к прошлому, монументализм, гордость, постоянство, сдержанность, превосходство и т. д.
• Будущее. Прагматичность 2. Инь — ген долгосрочности (прагматичности)	• “Горячее” общество 5. Инь — ген снисходительности	• Инь-процессы: время и эмоции. Ноктюрн 2–5. Долгосрочные планы и проекты, мягкость, чувственность, эмоциональность, гибкость, братство, любовь, раскованность и т. д.
3. Структура	**6. Ментальность**	**Структура — ментальность**
• Дискретность 3. Ян-ген индивидуализма	• Избегание неопределенности 6. Ян-ген закрытости	• Янские социальные и ментальные структуры. Диурн 3–6. Автономность, жесткость, логичность, механистичность, систематичность, непроницаемость. Редукционизм. Малая дистанция власти
• Целостность 3. Инь — ген коллективизма	• Принятие неопределенности 6. Инь — ген открытости	• Иньские социальные и ментальные структуры. Ноктюрн 3–6. Связность, мягкость, спонтанность, органичность, континуальность, проницаемость, ситуативность, непредсказуемость. Холизм. Большая дистанция власти

А в табл. 2 дано соответствие восьми триграмм "Канона перемен" с вышеназванными генами культуры. Восемь триграмм путем объединения создают 64 гексаграммы — 64 генокода культуры, которые разделены на 8 групп (царств). В этих гексаграммах первая триграмма (линии 1, 2, 3) соответствует родовым генам, а вторая триграмма (линии 4, 5, 6) — видовым.

Два царства не совпали с индексами Хофстеде. Это царства природных стихий Кунь — Воды (Мирового океана) и Сюнь — Воздуха (Пространства). Таким образом, мы получаем реальные генокоды шести культурных царств, образованные из родовых генов.

• 111 *Глобальный индивидуалистический* — Царство Цянь (Небо, Творчество). США, Канада, Австралия, Новая Зеландия Ирландия, Дания, Норвегия, Исландия, Польша.

• 110 *Глобальный коллективистский* — Царство Дуй (Озеро, Радость). Страны Латинской Америки, Африки и Ближнего Востока.

Таблица 2

Триграммы. Соответствие родовых и видовых генов

Триграмма	Имя	Образ	Код	Родовые гены (1 — ян, 0 — инь)	Видовые гены (1 — ян, 0 — инь)
☰	*Цянь* **(Творчество)**	небо	111	1. Индивидуализм 1. Нормативность 1. Экстравертность	1. Закрытость 1. Сдержанность 1. Мужественность
☷	*Кунь* **(Исполнение)**	земля	000	0. Коллективизм 0. Прагматичность 0. Интровертность	0. Открытость 0. Снисходительность 0. Женственность
☳	*Чжэнь* **(Возбуждение)**	молния	100	0. Коллективизм 0. Прагматичность 1. Экстравертность	0. Открытость 0. Снисходительность 1. Мужественность
☶	*Гэнь* **(Сосредоточенность)**	гора	001	1. Индивидуализм 0. Прагматичность 0. Интровертность	1. Закрытость 0. Снисходительность 0. Женственность
☲	*Ли* **(Сияние)**	огонь	101	1. Индивидуализм 0. Прагматичность 1. Экстравертность	1. Закрытость 0. Снисходительность 1. Мужественность
☱	*Дуй* **(Радость)**	водоем, озеро	110	0. Коллективизм 1. Нормативность 1. Экстравертность	0. Открытость 1. Сдержанность 1. Мужественность
☵	*Кань* **(Опасность)**	вода	010	0. Коллективизм 1. Нормативность 0. Интровертность	0. Открытость 1. Сдержанность 0. Женственность
☴	*Сюнь* **(Проникновение)**	ветер, дерево	011	1. Индивидуализм 1. Нормативность 0. Интровертность	1. Закрытость 1. Сдержанность 0. Женственност

• 101 *Европейский индивидуалистический* — Царство Ли (Солнце, Сияние). Западноевропейские страны.

• 100 *Евразийский коллективистский* — Царство Чжэнь (Молния, Возбуждение). Россия, некоторые страны восточной Европы и Средней Азии.

• 000 *Азиатский коллективистский* — Царство Кунь (Земля, Исполнение). Индия, Китай и страны ЮВА.

• 001 *Азиатский индивидуалистический* — Царство Гэнь (Гора, Сосредоточенность). Япония.

Генокоды европейских государств. Генокоды отдельных народов и стран образуются путем добавления к родовым генам видовых. Рассмотрим генокоды стран Европы. В табл. 3 показано образование объединенного индекса индивидуализма в дистанции власти.

Таблица 3

Объединенный индекс индивидуализма и дистанции власти (IPD) [6; 7]

№	Страна	A Дистанция власти PDI	B Индивидуализм IDV	C 100 — A	Индекс IPD = (B+C)/2
1	2	3	4	5	6
1	Австрия	11	55	89	72
2	Бельгия	65	75	35	55
3	Болгария	70	30	30	30
4	Великобритания	35	89	65	77
5	Венгрия	46	80	54	67
6	Германия	35	67	65	66
7	Греция	60	35	40	37,5
8	Дания	18	74	82	78
9	Ирландия	28	70	72	71
10	Исландия	30	60	70	65
11	Испания	57	51	43	47
12	Италия	50	76	50	63
13	Латвия	44	70	56	63
14	Литва	42	60	58	59
15	Люксембург	40	60	60	60
16	Мальта	56	59	44	51,5
17	Нидерланды	38	80	62	71
18	Норвегия	31	69	69	69
19	Польша	68	60	32	46
20	Португалия	63	27	37	32
21	Россия	93	39	7	23
22	Румыния	90	30	10	20
23	Сербия	86	25	14	18,5
24	Словакия	104	52	–4	24
25	Словения	71	27	29	28
26	Турция	66	37	34	35,5
27	Финляндия	33	63	67	65

Окончание табл. 3

1	2	3	4	5	6
28	Франция	68	71	32	51,5
29	Хорватия	73	33	27	30
30	Чехия	57	58	43	50,5
31	Швейцария	34	68	66	67
32	Швеция	31	71	69	70
33	Эстония	40	60	60	60

В таблице 4 показаны генокоды европейских стран. Для перевода значений индексов Хофстеде в двузначную (инь-яневскую, 0–1) форму мы высчитали среднюю цифру для каждого индекса с погрешностью ±2. Индексы внутри погрешности называются переходными.

На рисунке "География европейских генокодов" мы видим слегка упрощенные данные табл. 4.

Семантика генокодов, заключенная в гексаграммах "Канона перемен" и в первую очередь в их именах, отражает место того или иного народа и его роль в европейской цивилизации.

Генокод Австрии и Бельгии называется *Сияние* — 101 101. Это гармоничный генокод, выражающий сущность европейской культуры.

Генокод *Единомышленники* — 101 111 имеют два ведущих государства Западной Европы — Италия и Германия, а также государства, которые на рубеже первого тысячелетия восприняли германскую культуру — Чехия и Венгрия. Этот генокод отличается подавляющим преобладанием ян-генов — 5, что говорит о его силе и жесткости. Поэтому на протяжении большей части своей истории немцы и итальянцы были раздроблены на множество феодальных

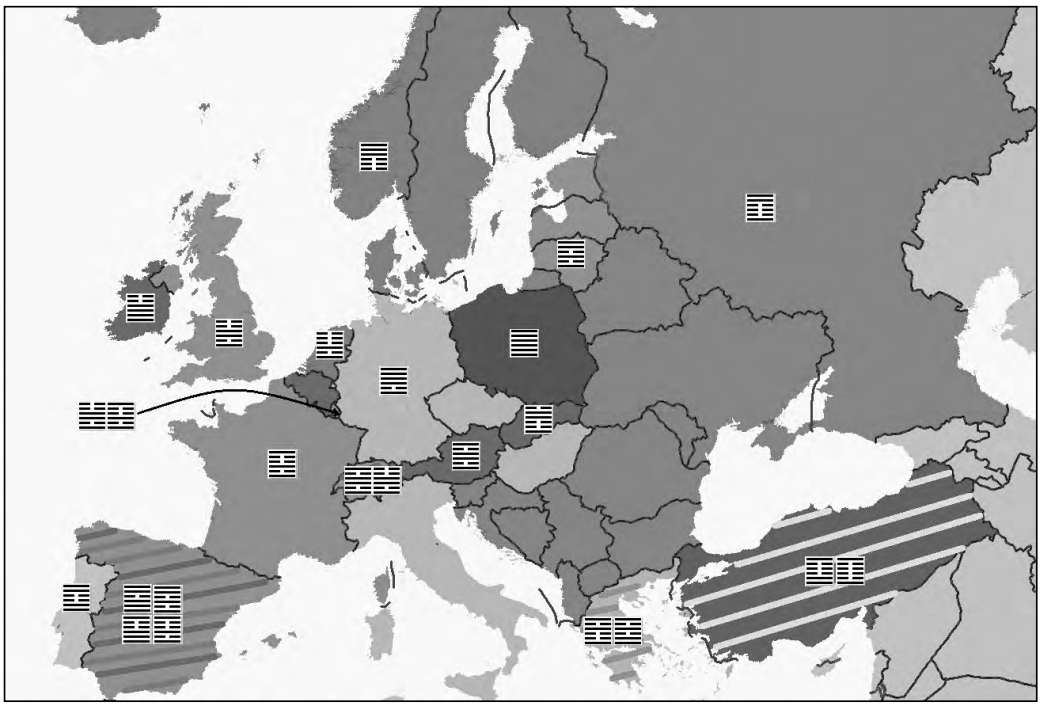

География европейских генокодов

Таблица 4

Генокоды Европы [6; 10]

Царства	**Страны**	**Родовые гены**						**Видовые гены**						**Национальные генокоды**
		Простран.		**Время**		**Структ.**		**Гендер**		**Душа**		**Менталь.**		
		IE авраам.– 1, восточ. — 0		**LTO < 47– 1 > 47 — 0**		**IPD < 43 — 0 > 43 — 1**		**MAS < 50 — 0 > 50 — 1**		**IND < 45 — 1 > 45 — 0**		**UAI < 60 — 0 > 60 — 1**		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Цянь 111	Польша	католиц.	1	38	1	46	1	64	1	29	1	93	1	111 111
	Ирландия	католиц.	1	24	1	71	1	68	1	65	0	35	0	111 100
	Финляндия	протест.	1	38	1	65	1	26	0	57	0	59	1/0	111 001/0
	Дания	протест.	1	35	1	78	1	16	0	70	0	23	0	111 000
	Норвегия	протест.	1	35	1	69	1	8	0	55	0	50	0	111 000
	Исландия	протест.	1	28	1	65	1	10	0	67	0	50	0	111 000
Ли 101	Германия	католиц. протест.	1	83	0	66	1	66	1	40	1	65	1	101 111
	Италия	католиц.	1	61	0	63	1	70	1	30	1	75	1	101 111
	Чехия	католиц.	1	70	0	51	1	57	1	29	1	74	1	101 111
	Венгрия	католиц.	1	58	0	67	1	88	1	31	1	82	1	101 111
	Австрия	католиц.	1	60	0	72	1	79	1	63	0	70	1	101 101
	Бельгия	католиц.	1	82	0	55	1	54	1	57	0	94	1	101 101
	Швейцария	католиц.	1	74	0	67	1	70	1	66	0	58	0/1	101 100/1
	Великобритания	протест.	1	51	0	77	1	66	1	69	0	35	0	101 100
	Люксембург	католиц.	1	64	0	60	1	50	1/0	56	0	70	1	101 1/001
	Латвия	протест.	1	69	0	63	1	9	0	13	1	63	1	101 011
	Литва	протест.	1	82	0	59	1	19	0	16	1	65	1	101 011
	Эстония	протест.	1	82	0	60	1	30	0	16	1	60	1 0	101 011
	Франция	католиц.	1	63	0	52	1	43	0	48	0	86	1	101 001
	Швеция	католиц.	1	53	0	70	1	5	0	78	0	29	0	101 000
	Нидерланды	католиц.	1	67	0	71	1	14	0	68	0	53	0	101 000

Окончание табл. 4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Цянь – Ли 111 101	Испания	католиц.	1	48	0/1	47	1	42	0	44	1/0	86	1	10/11 01/01
	Мальта	католиц.	1	47	1/0	52	1	47	0	66	0	96	1	10/11 001
Чжэнь 100	Словакия	католиц.	1	77	0	24	0	110	1	28	1	51	0	100 110
	Россия	правосл.	1	81	0	23	0	36	0	20	1	95	1	100 011
	Болгария	правосл.	1	69	0	30	0	40	0	16	1	85	1	100 011
	Сербия	правосл.	1	52	0	20	0	43	0	28	1	92	1	100 011
	Румыния	правосл.	1	52	0	20	0	42	0	20	1	90	1	100 011
	Хорватия	правосл.	1	58	0	30	0	40	0	33	1	80	1	100 011
Дуй 110	Португалия	католиц.	1	28	1	32	0	31	0	33	1	104	1	110 011
Чжэнь-Дуй 100–110	Греция	правосл.	1	45	1/0	38	0	57	1	50	0	112	1	11/00 101
	Турция	ислам	1	46	1/0	37	0	45	0	49	0	85	1	11/00 001
	Словения	католиц.	1	49	1 0	28	0	19	0	48	0	88	1	11/00 001

микрогосударств, которые бесконечно воевали между собой. Но, несмотря на раздробленность, Германия всегда были интегрирующей силой в Европе, сначала как центр Св. Германской империи, а сейчас — Европейского союза, а Святой престол Папы Римского объединил католиков не только Европы, но и всего мира.

Генокод Франции *Украшение* — 101 001 гармоничен (3 ян и 3 инь-гена) и динамичен. Он украшает современную цивилизацию светом социальных идей, морали, а также особым изяществом и стилем. Франция — родина европейского стиля, родина моды и этикета.

Генокод Великобритании *Изобилие* 101 100 состоит из трех ян и трех инь-генов, то есть он сочетает в себе твердость и энергичность, мягкость и гибкость. Твердость мужественности объединятся в нем с открытостью к неопределенному и неизвестному и снисходительностью к эмоциональной стороне человеческого бытия. Такое сочетание сделало Великобританию родоначальницей научно-технической революции, которая преобразовала весь мир.

Скандинавский генокод называется *Расцвет* — 111 000. Поэтому не случайно скандинавские страны занимают первые места в рейтингах развития человеческого потенциала. Гармоничное взаимодействие между родовыми ян и видовыми инь-генами, Небом и Землей, между народом и правящим элитами позволило скандинавам найти срединный путь, примиряющий все слои общества, который получил название *сканди-навская модель*.

А вот генокод Польши *Чистый ян* — 111 111 — самый жесткий генокод. Его характеристики — твердость и сила (тысячелетняя польская история среди борющихся между собой цивилизаций), хрупкость (бесконечные внутренние конфликты и распады страны). На протяжении почти всей своей истории генокод *Чистый ян* выполнял роль западного щита от восточных "варваров". Но когда Запад и Россия договаривались, то необходимость в щите отпадала, и Польша как государство исчезала.

Генокод Швеции и Нидерландов называется *Поражение света* (*Просвещение варваров*) — 101 000. Это самый иньский генокод царства Ли, царства Солнца. Поэтому в культурах Швеции и еще более — Нидерландов (поскольку значение гена долгосрочности у Нидерландов значительно выше, а Швеция приближается к царству Цянь) так много ноктюрновых, иньских мотивов. Именно Нидерланды развили культуру эвтаназии, потребления наркотиков, толерантности к разного рода меньшинствам.

Прибалтийские страны Литва, Латвия и Эстония имеют один ян-иневский генокод *Домашние* — 101 011. Этот генокод обособлял прибалтов от Российской империи и затем СССР, которые в их представлении были бараками, общежитиями. Они всеми силами сохраняли свою европейскую культуру, укрепляли и обустраивали свои европейские домики в условиях чуждой для них коллективисткой культуры.

Люксембург имеет переходный генокод, включающий женский и мужской гены, который называется *Сияние–Украшение* — 101 101–101 001. Функция этого генокода — соединять мужскую германскую и женскую французскую культуры. Поэтому не случайно, что, несмотря на свои небольшие размеры, Люксембург играет важную роль в европейской интеграции.

Переходный генокод Швейцарии называется *Сияние–Изобилие* — 101 101–101 100. Он связывает католические, закрытые к неопределенности страны, с протестантскими их геномом открытости. Это гармоничный генокод, лежащий в основе истории швейцарских народов, небольшой страны в центре Европы, которая показывает пример демократии, равноправия народов, мирного сотрудничества и устойчивого развития.

Испанский сложный переходный генокод *Воспитание малым–Воспитание великим–Украшение–Домашние* — 111 011–111 001–101 011–101 011 находится на границе между царствами Цянь и Ли. Это не удивительно, если вспомнить, что на протяжении нескольких веков Испанией владели арабы, которые оставили неизгладимый след в ее культуре.

Генокод Словакии *Последование* — 100 110 лежит в основе хорошо интегрированного, стабильного общества. Во внешней политике он определяет следование за другими, более могущественными соседями. Только на основе этого генокода словаки, небольшой народ в центре Европы, мог сохранить свою уникальную культуру.

Россия и балканские страны (Болгария, Румыния, Сербия, Хорватия) имеют единый ян-иневский генокод

Приумножение — 100 011. Он лежит в основе самой большой державы в мире, объединившей бескрайние евразийские просторы. Схожесть генокодов России и балканских государств объясняется общими культурными корнями: влиянием Византии, откуда эти государства переняли православие, и тюркско-монгольских империй, которые повлияли на их государственно-политическое устройство. Напомним, что Балканы на протяжении около пятисот лет входили в состав Османской империи, а Русь несколько веков находилась в вассальной зависимости от Золотой Орды.

Переходный генокод Греции называется *Стиснутые зубы — Разлад* 100/110 101. Этот конфликтный генокод сформировался в результате нахождения Греции между двумя воюющими цивилизациями: европейской христианской и азиатской мусульманской. Более четырехсот лет Греция находилась в составе Османской империи, ее этнический состав подпитывался переселенцами с ближнего Востока и Африки. Поэтому родина Европейской цивилизации стала коллективисткой страной с большой дистанцией власти, которой долгое время управляли авторитарные режимы. И теперь Греция плохо вписывается в концерт Европейского союза, и ее выход из него постоянно стоит на повестке дня.

Турецкий переходный генокод *Убыль–Питание* — 110 001–100 001 выполняет роль посредника между культурами стран царства Дуй с культурами стран царства Чжэнь. То есть, это, по сути, буферный генокод. Эта функция турецкого генокода нашла выражение в концепции *Промежуточного региона* греческого геополитика Димитроса Кацикиса как региона, связывающего Восток и Запад [10]. Но с позиций концепции ГНК вступление Турции в ЕС маловероятно.

Ограниченные жесткими рамками статьи, мы не можем сказать о взаимодействии генокодов, комплементарности или конфликтности генов национальных культур. Отметим только, что наибольшие конфликты наблюдаются между индивидуалистическими и коллективистскими генами, например ожесточенные войны между Германией (царство Ли) и Россией (царство Чжэнь), а внутри отдельных царств — между мужскими и женскими генокодами. Поэтому многолетние кровопролитные войны между Францией (инь-ген женственности) и Германией и Англией (ян-ген мужественности) получают свое новое освещение.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Концепция ГНК объединяет в одно целое теорию народных духов Г. Гегеля, кросс-культурные измерения национальных культур и систему архетипов коллективного бессознательного. Такой синтез философии, социологии, культурологи и символики обладает огромным когнитивным потенциалом. Так, из приведенного очень общего обзора ряда европейских стран можно увидеть, что междисциплинарная концепция ГНК позволяет понять архетипическую сущность данной страны, ее место и функцию в сообществе европейских народов, что очень важно для построения долгосрочных стратегических прогнозов.

Но концепция ГНК — это статическая структурно-функциональная концепция. Поэтому она должна быть дополнена процессуальной концепцией, концепцией исторического развития европейской цивилизации на основе системы ее культурных архетипов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Патраков В. П.* Геополитика "Книги перемен". Время Евразийского меридиана / В. П. Патраков. — Москва; Берлин : Директ-Медиа, 2015. — 441 с.
2. *Патраков В. П.* Генокоды национальных культур. Концептуальные основы [Электронный ресурс] / В. П. Патраков // Публічне урядування. — 2016. — Режим доступа: https://cyberleninka.ru/article/n/genokody-natsionalnyh-kultur-kontseptualnye-osnovy
3. *Гегель Г. В. Ф.* Энциклопедия философских наук : Т. 3. Философия духа / Г. В. Ф. Гегель. — М. : Мысль, 1977. — 471 с.
4. *Гегель Г. В. Ф.* Философия права / Г. В. Ф. Гегель. — М. : Мысль, 1990. — 524 с.
5. *Mills Jon.* The unconscious abyss : Hegel's anticipation of psychoanalysis / Jon Mills. — New York : State University of New York, 2002. — 261 p.
6. *Hofstede's* cultural dimensions theory, available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Hofstede%27s_cultural_dimensions_theory
7. *Hofstede G.* Cultures and Organizations: Software of the Mind / G. Hofstede, G. J. Hofstede, M. Minkov. — McGraw-Hill, 2010. — 576 p.
8. *Secter Mondo.* The Architectonics of Culture. A Critique, Modification, and Extension of Hofstede's Study of Societal Culture / Mondo Secter. — Simon Fraser University, 2003. — 346 p.
9. *Юнг К. Г.* Различия между восточным и западным мышлением [Электронный ресурс] / К. Г. Юнг. — Режим доступа: http://www.jungland.ru/node/1811
10. *Щуцкий Ю. К.* Китайская классическая "Книга перемен" / Ю. К. Щуцкий. — М. : Наука, 1993. — 606 с.
11. *Кицикас Д.* Геополитика Греции и промежуточный регион [Электронный ресурс] / Д. Кицикас. — Режим доступа: http://evrazia.org/article/1861

REFERENCES

1. *Patrakov V. P.* Geopolitics of the Book of Changes. Time of the Eurasian meridian. — Moscow-Berlin : Direct Media, 2015. — 441 p.
2. *Patrakov V. P.* Genocodes of national cultures. Conceptual bases // Public Administrative, 2016, available at: https://cyberleninka.ru/article/n/genokody-natsionalnyh-kultur-kontseptualnye-osnovy
3. *Hegel G. W. F.* Philosophy of Mind // Encyclopedia of Philosophical Sciences. V. 3. — M. : Mysl', 1977. — 471 p.
4. *Hegel G. W. F.* Element of the Philosophy of Right. — M. : Mysl', 1977. — 524 p.
5. *Mills Jon.* The unconscious abyss : Hegel's anticipation of psychoanalysis. — State University of New York, 2002. — 261 p.
6. *Hofstede's* cultural dimensions theory, available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Hofstede%27s_cultural_dimensions_theory
7. *Hofstede G., Hofstede G. J., Minkov M.* Cultures and Organizations: Software of the Mind. — McGraw-Hill, 2010. — 576 p.
8. *Secter Mondo.* The Architectonics Of Culture. A Critique, Modification,

and Extension of Hofstede's Study of Societal Culture. — Simon Fraser University, 2003. — 346 p.
9. *Jung, Carl Gustav.* Differences between Eastern and Western thinking, available at: http://www.jungland.ru/node/1811
10. *Wilhelm Richard.* The I Ching or Book of Changes. Translated from German to English by Cary Baynes. — Princeton University Press, 1967. — 730 p.
11. *Intermediate* Region, available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Intermediate_Region

УДК 329.001(100)

Плахтій Тарас Олексійович,
незалежний дослідник, 79014, Львів, Тракт Глинянський, 36-Б , тел.: +38 (050) 317 37 01, e-mail: taras.plakhtiy@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1339-7441

Плахтий Тарас Алексеевич,
независимый исследователь, 79014, Львов, Тракт Глинянский, 36-Б, тел.: +38 (050) 317 37 01, e-mail: taras.plakhtiy@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1339-7441

Plakhtiy Taras Oleksiiovych,
independent researcher, 79014, Lviv, Trakt Glynianiskyi, 36-B, tel.: +38 (050) 317 37 01, e-mail: taras.plakhtiy@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1339-7441
DOI https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.115

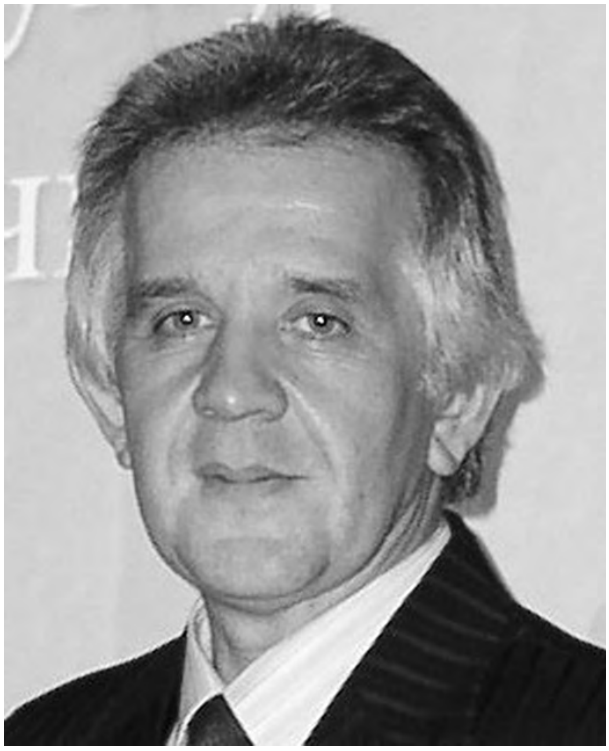

АРХЕТИПНІ ЗАСАДИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО ПРОСТОРУ

Анотація. На основі розробленої архетипної моделі взаємодії членів політичних партій обґрунтовано та вироблено стратегію їх активації, що полягає у вольовому й усвідомленому виборі та запровадженні лідерами інтегрованого комплексу організаційних інструментів для впорядкування діяльності партійних підрозділів, який забезпечує системне управління ситуаціями та контекстами конкурентної взаємодії, що періодично відтворюються, з метою унеможливити ініціювання та підтримку в них міжособистісних та міжгрупових конфліктів.

Реалізація такої стратегії ґрунтується на запуску та використанні природного, біологічно обумовленого джерела активації членів підрозділів політичних партій, що підтримується нейрогуморальними реакціями в їх мозку для здійснення процесу ранжування в ситуаціях конкурентної взаємодії, які впорядковано виникають і переходять у ситуації співпраці в межах запровадженого лідерами інтегрованого комплексу організаційних інструментів.

Аналіз основних складових запропонованого нами варіанта такого комплексу, а саме — розробленої нами методики безконфліктної колективної діяльності великих груп людей в динамічній мережі у поєднанні з відомою методологією діяльності — стратегічним плануванням, з точки зору трьох базових принципів соціальної психології засвідчив їх потенційну здатність активувати членів партії у процесі колективної діяльності у складі партійних підрозділів.

На нашу думку, вибір політиками рекомендованого інтегрованого комплексу організаційних інструментів приведе політичні партії до здатності формувати внутрішню етику й поширювати її назовні в умовах відсутності або послаблення зовнішньої етики, наприклад протестантської, яка великою мірою обумовила становлення сучасного Західного світу.

Створення політиками початкового "кристалу" нової соціальної структури на основі запропонованого варіанта такого комплексу дасть можливість збудувати політичну партію нового покоління в результаті його мультиплікації, самовідтворення і самопоширення в середовищі елітних груп, а пізніше — реструктурувати за цим зразком більшість інших організацій з метою подолання зростаючої соціальної складності, що за деякий час зумовить реструктуризацію політичного простору як національного, так і глобального рівня.

Ключові слова: політичний простір, політична партія, фрактальний архетип, культурний архетип, динамічна мережа, стратегічне планування.

АРХЕТИПИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РЕСТРУКТУРИЗАЦИИ ПОЛИТИЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА

Аннотация. На базе созданной архетипической модели взаимодействия членов политических партий обосновано и выработано стратегию их активации, которая заключается в волевом осознанном выборе и внедрении лидерами интегрированного комплекса организационных инструментов для упорядочения деятельности партийных подразделений, который обеспечивает системное управление периодически воспроизводящимися ситуациями и контекстами конкурентного взаимодействия с целью сделать невозможным инициирование и поддержку в их рамках межличностных и межгрупповых конфликтов.

Реализация такой стратегии основывается на запуске и использовании природного, биологически обусловленного источника активации членов подразделений политических партий, который поддерживается нейрогуморальными реакциями в их мозгу для осуществления процесса ранжирования в ситуациях конкурентного взаимодействия, которые упорядоченно возникают и переходят в ситуации сотрудничества в пределах введенного лидерами интегрированного комплекса организационных инструментов.

Анализ основных составляющих предложенного нами варианта такого комплекса, а именно — разработанной нами методики бесконфликтной коллективной деятельности больших групп людей в динамической сети в сочетании с известной методологии деятельности — стратегическим планированием, с точки зрения трех базовых принципов социальной психологии показал их потенциальную способность активировать членов партии в процессе коллективной деятельности в составе партийных подразделений.

По нашему мнению, выбор политиками рекомендованного интегрированного комплекса организационных инструментов приведет политические

партии к способности формировать внутреннюю этику и распространять ее вовне в условиях отсутствия или ослабления внешней этики, например, протестантской, которая во многом обусловила становление современного Западного мира.

Создание политиками начального “кристалла” новой социальной структуры на основе предложенного нами варианта такого комплекса позволит построить политическую партию нового поколения в результате его мультипликации, самовоспроизведения и самораспространения в среде элитных групп, а позже — реструктурировать по этому образцу большинство других организаций с целью преодоления растущей социальной сложности, что через некоторое время обусловит реструктуризацию политического пространства как национального, так и глобального уровня.

Ключевые слова: политическое пространство, политическая партия, фрактальный архетип, культурный архетип, динамическая сеть, стратегическое планирование.

ARCHETYPAL PRINCIPLES BEHIND POLITICAL SPACE REALIGNMENT

Abstract. Based on our archetypal model of interaction of political party members, we have provided a rationale for and developed a strategy for their activation, involving a willful and conscious choice and introduction by leaders of an integrated set of organizational instruments for streamlining the activity of party units that can ensure direct management of recurrent situations and contexts of competitive interaction in order to prevent initiation and maintenance of interpersonal and intergroup conflicts within such units.

Implementation of this strategy is based on launching and using a natural, biologically determined source of activation of political party members, supported by neurohumoral reactions in their brain aimed to carry out the ranking process in competitive interaction situations that coherently occur and transform into situations of cooperation within the framework of an integrated set of organizational tools introduced by leaders.

Analysis of the main components of the proposed version of such a set (namely, our method of conflictless teamwork of large groups of people in a dynamic network in combination with strategic planning as a well-known methodology of activity) based on the three basic principles of social psychology attests to its potential to activate party members in the process of their collective activity in the framework of party units.

In our opinion, by opting for the recommended integrated set of organizational tools, politicians will help political parties to generate their internal moral code and to spread it outward in the absence or weakening of an external moral code, similarly to the Protestant one, for instance, which to a large extent governed the making of the modern Western world.

By creating the initial “crystal” of a new social construction based on the proposed variant of such a set politicians will be able to establish a new generation

of political parties through its multiplication, self-propagation and self-dissemination among elite groups, and subsequently to restructure the majority of other organizations following this model in order to overcome the growing social complexity, which over time will lead to realignment of the political space at both national and global levels.

Keywords: political space, political party, fractal archetype, cultural archetype, dynamic network, strategic planning.

Постановка проблеми. У багатьох країнах сучасного світу можна спостерігати ознаки кризи політичного управління, яку викликано зростанням соціальної складності та яка виявляється у вигляді дисфункції всього політичного простору як цілісної й динамічної системи, що охоплює владу, ідеології, елітні групи, держави, політичні інститути, нації, великі та малі електоральні групи з їх інтересами тощо, поєднані між собою рухливими мережами комунікаційних зв'язків.

Центральним елементом, системотворчим стрижнем, який утримує цілісність політичного простору, є політичні партії, які, з одного боку, формують і представляють інтереси електоральних груп у межах певних ідеологій, а з іншого — відповідно до національних конституцій змагаються за право здійснювати державну владу.

Таким чином, відновлення функціональності політичного простору й, відповідно, вирішення політичних криз сучасності є прямо пов'язаним із якісними змінами політичних партій з метою приведення їх складності відповідно до складності швидкозмінного та непередбачуваного зовнішнього соціального середовища.

У "місиві" взаємопов'язаних і взаємообумовлених проблем сучасних політичних партій ми виділили ключову, на наш погляд, проблему пасивації членів партії, наслідком якої є щоразу більше їх віддалення від вироблення, обговорення та ухвалення політичних рішень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Пасивація членів політичної партії є одним з виявів дії закону "олігархізації" Міхельса у процесі концентрації внутріпартійної влади в руках її керівного ядра, що обмежує доступ партійного загалу до вироблення й ухвалення рішень [1].

Дію одного з ключових механізмів, що призводить до пасивації членів політичних організацій, — делегування, за допомогою якого одна особа, так би мовити, дає владу іншій особі, виділив та описав П'єр Бурдьє [2]. Він визначив делегування як складний акт перенесення влади, коли довіритель дає дозвіл довіреній особі підписуватися, діяти або говорити замість себе, даючи повну владу діяти для нього, що стає початком політичного відчуження.

В Україні ситуація з активністю членів політичних партій ускладнилася тим, що на певному етапі розвитку національної політичної системи було запроваджено оплату за участь

у партійних заходах. Проведені соціальними психологами дослідження [3] показали, що винагорода за певну поведінку насправді може знизити її привабливість і зменшити ймовірність її здійснення в майбутньому.

Запуск і підтримання зворотного процесу — процесу активації членів політичних партій — є водночас управлінським та організаційним завданням, адже, очевидно, йдеться про здійснення на них певного впливу з метою зміни їх поведінки. У свою чергу, вплив на членів політичних організацій з метою зміни їх поведінки за своєю сутністю є однією з існуючих форм соціального контролю, які у контексті універсального епохального циклу детально розглядалися одним із засновників Української школи архетипіки, доктором Е. Афоніним і його колегами [4]. У роботі вказується, що всі ці форми завжди взаємодіють у складній системі й не можуть розглядатися окремо. Механізм соціального контролю, зазначає автор, функціонує саме завдяки складній взаємодії між відповідними інститутами, покликаними регулювати соціальні відносини, та морально-етичними нормами самоконтролю індивідів, чиї рішення суттєво впливають на інституційний соціальний контроль.

У сфері бізнесу існує багато підходів до вирішення завдання активації співробітників, які розроблялися різними авторами в межах теорії організацій та менеджменту. Так, один з них — І. Адізес — вважає, що для виконання дій, які допомага вирішувати множину проблем, з якими організація стикається в реальному часі, менеджери бізнесових організацій повинні володіти необхідним обсягом управлінської енергії [5]. Джерелами цієї енергії, на думку автора, є повноваження, влада і вплив.

Таким чином, завдання активації членів політичних партій зводиться до пошуку альтернативних джерел управлінської енергії, які змогли б компенсувати відсутність у партійних лідерів — основного її джерела, яким володіють менеджери бізнесових корпорацій, — влади як можливості карати та винагороджувати працівників зміною розміру грошових виплат.

Пошук і вироблення стратегії використання альтернативних джерел управлінської енергії доцільно, на наш погляд, здійснювати в межах архетипного менеджменту. Основні положення цієї дисципліни представила в своїй роботі ще одна із засновниць Української школи архетипіки — О. Донченко [6].

Ввівши відповідне поняття й описуючи організуючі принципи фрактального архетипу психосоціальної еволюції у своїй роботі [7], О. Донченко вважає, що ці принципи є своєрідною матрицею впорядкування, яка накладається на хаос таким чином, що будь-який зміст знаходить собі місце. Авторка виділяє такі складові фрактального архетипу: тоталітарний (тотемний) тип життєустрою суспільства, авторитарний тип, ліберальний, демократичний устрій життя.

Автори підручника “Управління персоналом” [8] вважають визначені у роботі О. Донченко [7] складові фрактального архетипу культурними архетипами консолідації, конфронтації, конкуренції та кооперації,

рівні активації яких є взаємообумовленими з домінуючим типом організаційної культури кожного суспільства на будь-якому етапі його історичного розвитку.

Практичне вирішення завдання активації членів політичних партій є неможливим без здатності успішно передбачати або хоча б пояснювати їх поведінку в межах політичних організацій, що змушує звернутися до сучасної соціальної психології, а саме до трьох її основних принципів, які детально проаналізували Л. Росс та Р. Нісбетт [9]: сильного детермінуючого впливу на поведінку людини безпосередньої соціальної ситуації; впливу на поведінку суб'єктивної інтерпретації; залежності поведінки від стану індивідуальної психіки та соціальної групи як напружених систем.

На нашу думку, пошук механізмів активації членів політичних партій є неможливим без урахування їх генетично детермінованих поведінкових актів, які розглядаються в межах етології людини, що є частиною більш широкої наукової дисципліни — біополітики.

Один з її представників А. Олексін зазначає, що точки зору біополітики соціальна поведінка є складним переплетенням двох таких її форм: 1) агоністичної, що охоплює форми поведінки, пов'язані з конфліктами між живими організмами, а саме агресію, ізоляцію, підпорядкування (як сукупність форм поведінки, спрямованих на припинення агресії з боку іншої особи); 2) неагоністічної (лояльної, "дружньої"), що охоплює афіліацію, кооперацію, а також соціальне полегшення й імітацію [10].

Агоністична форма поведінки — агресія є результатом активації живих організмів унаслідок перебігу сукупності нейрогуморальних реакції у їх мозку під впливом сприйняття ними відповідних зовнішніх чинників, зокрема присутності одного чи певної кількості інших живих організмів.

Зазначимо, що агресія та підпорядкування добре корелюють із груповими ефектами, які вивчаються в межах соціальної психології — із соціальною фасилітацією та соціальною інгібіцією. Перший з них полягає у підвищенні активності індивіда у процесі діяльності в групі, а другий — у гальмуванні його активності у присутності інших людей.

Аналізуючи неагоністичні форми поведінки, А. Олексін спирається на дослідження П. Корнінга [11], який вважає, що формування дедалі складніших систем у результаті об'єднання раніше самостійних частин є магістральною тенденцією біологічної еволюції. Кожна біосоціальна система, що ускладняється, є більшою, ніж сума її частин, тобто вона має нові властивості, відсутні в її компонентах, якщо розглядати їх окремо. П. Корнінг переконаний, що еволюцію спрямовано на дедалі більше координовану, ефективну кооперацію між індивідами у складі таких систем.

Остання теза добре корелює з описаним Дж. Гараєдагі [12] зсувом організаційної парадигми від систем з одним розумом біологічної моделі до мультирозумних систем соціальної моделі та дає можливість стверджувати, що поява політичних організацій нового покоління є не-

можливою без вироблення та запровадження альтернативних способів активації їх членів порівняно зі способами, що використовуються в існуючих політичних партіях.

Мета статті — в межах архетипного підходу виробити й обґрунтувати стратегію активації членів політичних партій нового покоління як передумови реструктуризації політичного простору та запропонувати організаційні інструменти її реалізації на практиці.

Виклад основного матеріалу. Під час розроблення фрактальної моделі соцієтальної психіки ми розглядали її як складну цілісну систему, ключовими складовими якої є поле свідомого, середнє та колективне несвідомі, що перебувають у безперервній взаємодії в межах визначених нами архетипних механізмах її функціонування [13].

Для вироблення ефективної стратегії активації членів політичних партій використаємо основні підходи нашого попереднього дослідження та запропонуємо архетипну модель процесу їх взаємодії у складі партійних підрозділів, наведену на схемі.

В її підґрунтя покладемо взаємопереходи між трьома складовими психіки — полем свідомого, середнім несвідомим і колективним несвідомим. При цьому вважатимемо очевидним те, що колективне несвідоме сформувалося під впливом природної потреби забезпечити реалізацію біологічної мети життєдіяльності людської популяції — виживання як здатності до самовідтворення в часі та експансії

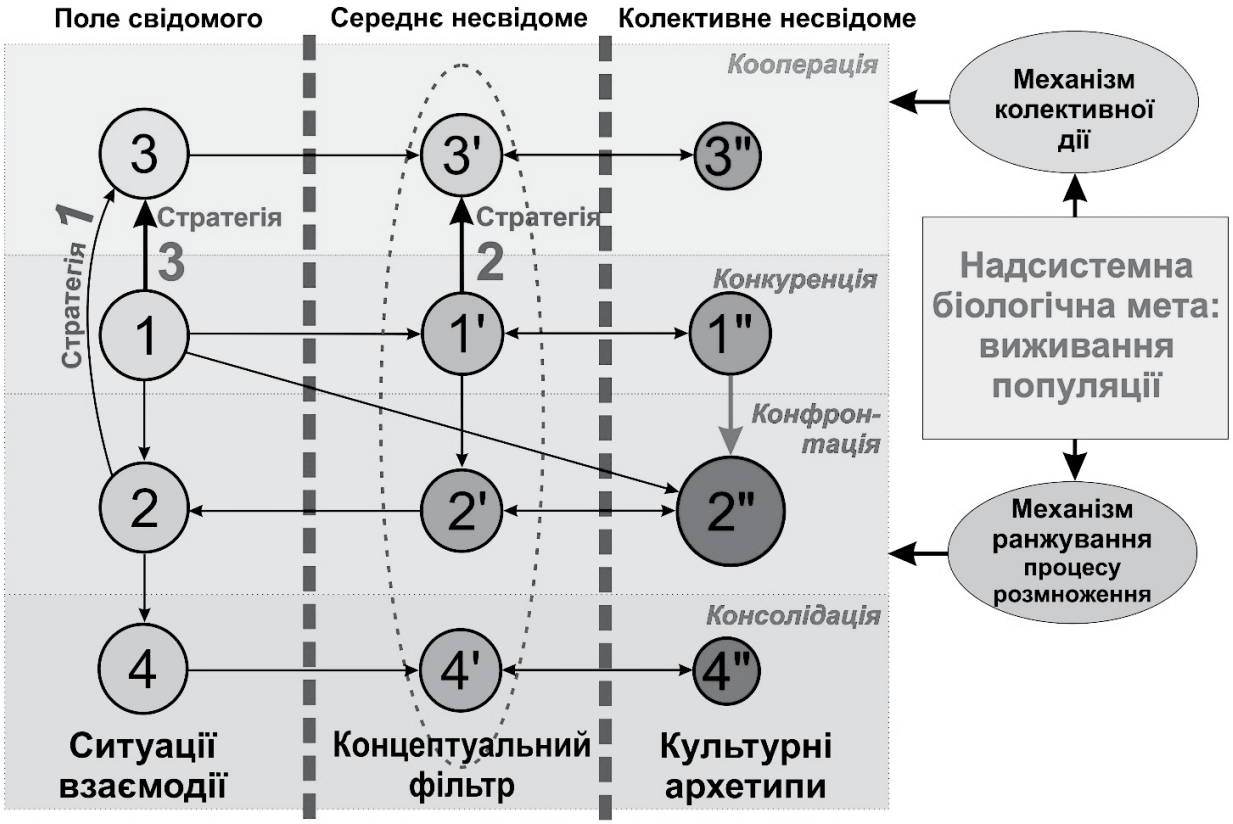

Архетипна модель процесу взаємодії членів політичних партій

у просторі в межах екосистеми — системи більш високого рівня. Так трактує мету життєдіяльності популяцій сучасна біополітика [10], і так само її трактування пропонує сучасна теорія організацій [12] щодо організаційних систем з одним розумом біологічної моделі, якими є переважна більшість організацій сучасного світу включно з політичними партіями.

Вважатимемо, що ця мета реалізується одночасно двома взаємообумовленими шляхами, перший з яких — природний відбір найбільш життєздатних особин для допуску до процесу розмноження через механізм ранжування, а другий — підвищення ефективності цілої популяції через механізми колективної дії [10].

Очевидно, що первинним, а отже, більш високоенергетичним (на реалізацію якого організмом виділяється більша кількість енергії) є перший шлях. Другий шлях є вторинним, він обумовлюється соціальною природою біологічних організмів, яка сформувалася у процесі їх еволюції, і покликаний забезпечити найбільш сприятливі умови реалізації першого шляху.

Водночас ці обидва шляхи є протилежно спрямованими, адже перший з них забезпечує виокремлення, сепарацію найбільш придатних до розмноження особин, а другий — об'єднання всіх особин у спільноти для підвищення життєздатності цілої популяції. Таким чином, реалізація другого шляху потребує додаткової енергії на придушення процесів ранжування у вже проранжованій спільноті, яку і виділяє її лідер із метою управління активністю інших, підпорядкованих йому членів у процесі їх взаємодії.

Отже, формування та розвиток несвідомого людської й, відповідно, соцієтальної психіки, що підпорядковувалися потребі реалізувати біологічну мету популяції — виживання, визначали структуру її фрактального архетипу та тенденції його зміни для встановлення оптимального співвідношення обох визначених вище шляхів реалізації цієї мети на різних етапах розвитку людської популяції — суспільства.

Вважатимемо, що **середнє несвідоме** охоплює набуті членами популяції у процесі їх соціалізації комплекси логічно зв'язаних ідей (соціальні норми у форматах релігії, ідеології тощо), габітуальних (організаційних) практик та особисто досвіду взаємодії на їх основі у процесі життєдіяльності цих членів. Вони разом із поточним психоемоційним станом та усвідомленими потребами утворюють свого роду концептуальний фільтр, який, з одного боку, через механізми резонансу пов'язує відображені й усвідомлені в **полі свідомого** ситуації взаємодії фізичного плану з відповідними культурними архетипами **колективного несвідомого**, активуючи їх, а з іншого — призводить до системного відтворення на фізичному плані обумовлених ним однотипних ситуацій взаємодії [14].

На схемі колективне несвідоме розділено на чотири частини для відображення складових фрактального архетипу у термінах культурних архетипів консолідації, конфронтації, конкуренції та кооперації [8]. Цей поділ поширено на середнє несвідоме й на поле свідомого для відо-

браження у них зон, що відповідають переліченим культурним архетипам.

Таким чином, кожна ситуація взаємодії є обумовленою концептуальним фільтром, і водночас вона через цей фільтр активує відповідний культурний архетип несвідомого в учасників взаємодії, що актуалізує цінності та поведінкові моделі, що йому відповідають, які усвідомлюються та стають основою вибору одного з можливих варіантів поведінкової реакції учасника на цю ситуацію. Активований таким чином культурний архетип зумовлює запуск на біологічному рівні нейрогуморальних реакцій, що йому відповідають, які наповнюють енергією живий організм для реалізації обраного варіанта поведінки на фізичному плані в цій ситуації.

Водночас, як ми показали в роботі "Фрактальна модель психіки і архетипи соціальної поведінки" [13], одночасно з активацією одного з культурних архетипів через концептуальний фільтр, усвідомлена ситуація взаємодії залежно від ступеня її вираженості й інтенсивності здатна прямо — безпосередньо та миттєво — активувати інші культурні архетипи, впливаючи через актуалізацію цінностей та поведінкових моделей, що їм відповідають, на процес вибору учасниками взаємодії варіантів поведінки на фізичному плані.

Наприклад, у ситуації розгортання міжособистісного конфлікту між членами первинного підрозділу політичної партії її ідеологія як складова концептуального фільтра передбачає його залагодження на основі набору цінностей поведінкових моделей культурного архетипу кооперації. Однак на практиці така ситуація безпосередньо й миттєво активує культурний архетип конфронтації, що актуалізує притаманні йому цінності та поведінкові моделі й у більшості випадків призводить до ескалації конфлікту внаслідок вибору учасниками взаємодії поведінкової стратегій, що їм відповідає, на кожному з етапів його розгортання.

На нашу думку, це пов'язано з **безпосереднім впливом надсистемної мети життєдіяльності популяції — виживання — на структуру колективного несвідомого учасників взаємодії, який виявляється у зміщенні активації його складових — культурних архетипів в умовах ситуації конкурентної взаємодії.** Тобто, пряма чи опосередкована (через концептуальний фільтр) активація такою ситуацією взаємодії культурного архетипу конкуренції під впливом її контекстів швидко зсувається до активації одного з культурних архетипів — конфронтації або кооперації. При цьому ймовірність активації культурного архетипу конфронтації є значно вищою, ніж імовірність активації культурного архетипу кооперації внаслідок перебігу нейрогуморальних реакцій у мозку учасників взаємодії, що енергетично підтримують ранжування як механізми природного відбору у процесі розмноження.

Також слід зазначити, що в межах нашого аналізу ми розглядатимемо лише той аспект культурного архетипу консолідації, який найчастіше виявляється в сучасному суспільстві та є взаємопов'язаним з агоністичною формою поведінки — (само-) ізоляцією індивіда, його відчужені-

стю, втратою соціальних зав'язків із первинною групою з метою уникнення конфронтації з агресивним лідером групи чи претендентами на лідерство у процесі їх ранжування.

Розглянемо динаміку взаємодії членів політичних партій у межах запропонованої нами архетипної моделі.

Під час створення політичної партії члени ініціативної групи потрапляють в ситуацію конкурентної взаємодії **1**, в якій вони в межах процесу природної групової динаміки змагаються за максимально високі позиції у статусній ієрархії. У цю ж ситуацію **1** із ситуації консолідації **3** потрапляє новоприйнятий член підрозділу діючої політичної партії — і він починає відразу конкурувати з іншими його членами, намагаючись потіснити частину з них в ієрархії статусів. Тут варто зазначити, що періодичне відтворення таких ситуацій взаємодії зумовлено впливом концептуального фільтра, зокрема засвоєними та збереженими у середньому несвідомому організаційними практиками, які сформувалися у процесі історичного розвитку кожного суспільства та є невід'ємною складовою його соцієтальної психіки.

Водночас, ситуація конкурентної взаємодії **1** через механізми резонансу активує певні компоненти концептуального фільтра **1'**, взаємопов'язані із відповідною ділянкою **1''** культурного архетипу конкуренції колективного несвідомого, в результаті активації яких усвідомлюються цінності та можливі поведінкові моделі, що їм відповідають, у межах цієї ситуації.

Частина концептуального фільтра, пов'язана із соціальними нормами, закріпленими у процесі соціалізації індивідів у форматі релігійних постулатів, ідеологічних положень і юридичних норм, ідентифікує суперника-однопартійця як "свого" та спонукає ставитися до нього як до партнера й вибудовувати з ним відносини в межах цінностей і поведінкових моделей відповідної ділянки **3''** культурного архетипу кооперації (перехід **1' → 3' → 3**).

Однак, уже на перших етапах взаємодії внаслідок описаного зміщення активації складових фрактального архетипу ситуація конкурентної взаємодії **1** й активована нею відповідна ділянка **1''** культурного архетипу конкуренції під впливом надсистемної біологічної мети життєдіяльності популяції з метою енергетичної підтримки процесу ранжування активують високоенергетичну ділянку **2''** культурного архетипу конфронтації. Таким чином відбувається миттєвий безпосередній перехід **1 → 2"**.

У свою чергу, ділянка **2''** культурного архетипу конфронтації активує у середньому несвідомому компонент концептуального фільтра **2'**, що йому відповідає, який відразу або через кілька послідовних взаємодій обумовлює усвідомлення ситуації конкурентної взаємодії **1** як ситуації конфронтації **2**. Таким чином, результатом описаної послідовності переходів стає перехід **1 → 2**.

У результаті конфлікту, який супроводжує цей перехід, визначаються статуси учасників взаємодії, і вони переходять із позицій конкурентної взаємодії у позиції домінування — підпорядкування, що супроводжується активацією лідерів та пасивацією підлеглих, аж до

формального чи неформального (шляхом саботування виконання своїх партійних обов'язків) виходу останніх з організації. Таким чином, уникнення підлеглими подальшої взаємодії з лідерами супроводжується ефектом їх соціальної інгібіції та обумовлює перехід **2** → **4**, який переводить пасивованих членів підрозділу політичної організації у ситуацію відчуження **4** з активуванням нею відповідних компонентів **4'** концептуального фільтра та ділянки **4''** культурного архетипу консолідації, що зумовлюють їх (само-) ізоляцію й втрату ними соціальних зав'язків із підрозділом партійної організації.

Однак у випадку, якщо дія ідеологічного компонента концептуального фільтра є достатньо потужною та підтримує активність низькостатусних членів вище певної енергетичної межі для переходу в ситуацію **4**, то вони залишаються у партії й у результаті примусу з боку лідерів переходять у ситуацію співробітництва **3**, яка резонує з відповідним компонентом **3'** концептуального фільтра що активує ділянку **3''** культурного архетипу кооперації. Її активація призводить до усвідомлення членами проранжованих підрозділів політичних партій цінностей та поведінкових моделей, що відповідають цьому архетипу, та змушує їх співпрацювати, перебуваючи у ситуації кооперації **3** аж до послаблення чи повного зникнення лідерського та/або ідеологічного контролю.

Однак у процесі спільної діяльності в ситуації співпраці **3** члени проранжованих підрозділів політичної партії повсякчас потрапляють у ситуацію конкурентної взаємодії **1**. Це відбувається, наприклад, унаслідок необхідності обрати один з кількох запропонованих різними членами партії варіантів рішення або через необхідність вибору одного з кількох способів його реалізації. Далі відбувається описаний вище перехід із ситуації конкурентної взаємодії **1** в ситуацію конфронтації **2**. Багатократне повторення таких переходів здатне активувати ділянку **2''** культурного архетипу конфронтації до такого рівня, за якого виділеної під впливом нейрогуморальних реакцій, що супроводжують ці переходи, енергії буде достатньо для того, щоб подолати лідерський та/або ідеологічний примус до співпраці членів проранжованих підрозділів політичної партії. Тому далі або відбувається вже описаний нами вище перехід **2** → **4**, або учасники знову повертаються у ситуацію співпраці (перехід **2** → **3**) унаслідок посилення до необхідного рівня ідеологічного та/або лідерського примусу.

Якщо ж перехід **2** → **4** здійснюють організовані групи членів партії з власними мікролідерами, то відбувається дроблення материнської організації на кілька частин. В українських реаліях, як ми показали в роботі "Архетипна модель виникнення, ескалації та розв'язання соціального конфлікту" [14], процес фрагментації національних елітних груп набув катастрофічного характеру. Цьому сприяє невідповідність актуальної та габітуальної організаційних культур, яка унеможливлює сакралізацію лідерів, що знижує їх сумарну управлінську енергію у розумінні І. Адізеса [5] за рахунок нівелювання її харизматичної складової в умовах

відсутності у них іншої найважливішої складової, якою володіють менеджери бізнесових компаній — влади заохочувати й карати зміною розміру оплати праці.

Описана архетипна модель взаємодії членів політичних партій дає можливість виділити три різні стратегії їх активації.

Перша стратегія (перехід **2 → 3**) полягає у нарощуванні управлінської енергії лідерів за рахунок посилення її джерел — харизми (шляхом політтехнологічного формування відповідного образу), статусу (шляхом адміністративного зростання значення їх посади) та влади (шляхом отримання ними важелів негативного чи позитивного стимулювання членів партії). Реалізація цієї стратегії в межах українського політичного простору є проблематичною внаслідок блокування процесу сакралізації лідерів політичних партій описаною нами в роботі "Архетипна модель виникнення, ескалації та розв'язання соціального конфлікту" [14] невідповідністю актуальної ієрархічної організаційної культури до габітуальної — горизонтальної, а також унаслідок неможливості легально і, головне, достатньою мірою стимулювати партійний загал.

Друга стратегія (перехід **1' → 3'**) полягає у посиленні міфологічної (ідеологічної) компоненти концептуального фільтра шляхом створення нової потужної національної ідеї, захоплюючої картинки майбутнього, переконливої нової ідеології тощо. Енергії цієї компоненти повинно вистачити на ідеологічну активацію членів партії, що, з одного боку, утримає їх від (само-) ізоляції в умовах взаємостосунків домінування/підпорядкування, а з іншого — забезпечуватиме протягом тривалого часу ідеологічний примус до співпраці в проранжованих підрозділах політичної партії незважаючи на періодичне потрапляння в ситуацію конкурентної взаємодії.

Реалізація цієї стратегії є проблематичною в умовах інформаційного суспільства, коли наростаючі потоки інформації розривають увагу членів політичних партій та не дають їм сконцентруватися на ідеологемах з метою координації та синхронізації колективної діяльності у їх межах. Це унеможливлює ідеологічний примус до співпраці членів проранжованих підрозділів політичних організацій в інформаційному суспільстві, які періодично потрапляють у ситуацію конкурентної взаємодії у процесі спільної діяльності й перебувають унаслідок описаного вище зміщення активації складових фрактального архетипу під впливом безпосередньо активованої цією ситуацією відповідної ділянки культурного архетипу конфронтації.

Третя стратегія (перехід **1 → 3**) **полягає у вольовому й усвідомленому виборі та запровадженні лідерами політичних партій інтегрованого комплексу організаційних інструментів** для впорядкування діяльності партійних підрозділів, який забезпечує системне управління ситуаціями та контекстами конкурентної взаємодії, що періодично відтворюються, з метою унеможливити ініціювання та підтримання в них міжособистісних та міжгрупових конфліктів.

У разі реалізації цієї стратегії в політичних партіях ситуація конку-

рентної взаємодії **1**, у яку періодично потрапляють члени їх підрозділів, активуватиме учасників взаємодії (тобто через нейрогуморальні реакції у мозку наповнюватиме їх енергією для ініціювання та підтримання конфлікту в межах біологічно обумовленого процесу ранжування) внаслідок послідовності переходів **1 → 1' → 1" → 2"**, однак заблокує їх перехід **2" → 2' → 2** у ситуацію конфронтації та зупинить її розвиток через неможливість ініціювати та підтримувати міжособистісні й міжгрупові конфлікти. Це дасть змогу протягом тривалого часу утримувати членів підрозділів політичної партії в ситуації співпраці **3** в умовах безперервного стимулювання їх активності під час періодичних переходів у ситуацію конкурентної взаємодії **1** з активацією ділянки культурного архетипу конфронтації **2''** і повернення назад у **3** через неспроможність конфліктувати в процесі їх колективної діяльності.

Третя стратегія забезпечить цілеспрямовану зміну структури фрактального архетипу шляхом посилення його складової — культурного архетипу кооперації в референтних спільнотах — політичних партіях, що за деякий час відобразиться у фрактальному архетипі всього суспільства і, відповідно, реструктурує його політичний простір.

Таким чином, реалізація третьої стратегії ґрунтується на запуску та використанні природного, біологічно обумовленого джерела активації членів підрозділів політичних партій, що підтримується нейрогуморальними реакціями в їх мозку для здійснення процесу ранжування в ситуаціях конкурентної взаємодії, які впорядковано виникають і переходять у ситуації співпраці в межах запровадженого лідерами інтегрованого комплексу організаційних інструментів.

Фактично, такий комплекс організаційних інструментів мав би забезпечувати на практиці періодичне занулення статусів членів організації, яке б зумовлювало рестарт процесу ранжування на кожному новому циклі взаємодії, і внаслідок цього запускалися б біологічні механізми їх активації для ініціювання та підтримки цього процесу. Водночас цей комплекс мав би унеможливлювати розгортання міжособистісних та міжгрупових конфліктів, утримуючи їх на початковій стадії, коли виділяється незначна, але достатня для підтримання активності членів організації, кількість енергії. Це б дало змогу протягом тривалого часу утримувати їхню психіку в напруженому стані певного рівня, періодично розряджаючи її практичною колективною діяльністю з реалізації спільно визначених цілей.

Тривала колективна діяльність без міжособистісних і міжгрупових конфліктів приведе до посилення поля довіри всередині організації та формування організаційної компоненти концептуального фільтра, що їй відповідає, у вигляді певної цілісної сукупності норм у межах нової організаційної культури, яка, в свою чергу, за деякий час сама сприятиме відтворенню заданих ситуацій взаємодії членів партії без додаткових вольових зусиль з боку лідерів та унеможливлять відкриту чи приховану боротьбу останніх за абсолютну владу.

На нашу думку, умовами реалізації цієї стратегії в українських політичних партіях є усвідомлення лідерами наявних організаційних проблем та їх природи, вироблення ними політичної волі до змін, вдалий вибір відповідних організаційних інструментів безконфліктної роботи великих груп людей, а також здатність цих інструментів усунути суперечність між актуальною ієрархічною та габітуальною горизонтальною організаційними культурами шляхом поєднання їх в одне ціле в результаті циклічної взаємозаміни з метою розподілу між ними властивих кожній з них функцій.

У роботі "The Procedure of Group Work in Two- and Three-Dimensional Dynamic Networks" [15] ми презентували розроблений нами варіант інтегрованого комплексу організаційних інструментів — динамічну мережу як змінну структуру політичних організацій, яка впорядковує й утримує у безконфліктному стані взаємодію всіх своїх членів шляхом їх циклічної реструктуризації у малі групи різного функціонального призначення за певним алгоритмом, що забезпечує вироблення, узгодження й ухвалення колективних рішень учасниками у позиціях "рівний з рівним", а виконання — у множині тимчасових ієрархічних проектних, виконавчих і процесних груп із відповідальними виконавцями на чолі. Методика роботи в динамічній мережі містить у собі три інтегровані в одне ціле компоненти: методику здійснення мозкового штурму, методику роботи в перехресних групах і проектний менеджмент.

Ця методика спирається й частково охоплює всі три принципи сучасної соціальної психології [9], що дає можливість прогнозувати поведінку членів підрозділів політичних партій, взаємодія яких відбувається в її межах.

Згідно з першим принципом вона дає змогу системно, протягом тривалого часу відтворювати задані однотипні ситуації взаємодії та їх контексти, в яких перебувають члени партії під час колективної діяльності. Ці ситуації достатньо жорстко детермінують поведінку та, до певної міри, активують учасників взаємодії внаслідок перебігу нейрогуморальних реакцій у їх мозку, що забезпечують запуск і підтримання процесу ранжування. Однак ця активність у межах лише пропонованої методики не спрямовується на конкретну діяльність через відсутність у ній відповідних канальних факторів. Це зумовлює потребу у її доповненні інструментами планування колективної діяльності, які б системно формували та розподіляли у просторі й часі канали індивідуальної та колективної діяльності членів і підрозділів політичної партії.

Згідно з другим принципом ця методика внаслідок багатоканального, впорядкованого та форсованого обміну інформацією між членами великої групи сприяє досягненню тотожної суб'єктивної інтерпретації ситуації взаємодії та її контекстів усіма учасниками взаємодії. Однак сама наша методика не дозволяє системно інтерпретувати та періодично оновлювати вироблену інтерпретацію зовнішньої до організації ситуації без її доповнення спеціальними аналітичними інструментами.

Згідно з третім принципом презентована методика дає змогу утримувати горизонтально структурований партійний підрозділ у квазістабільному напруженому стані через утримання рівноваги між спонукальними та стримуючими запуск міжособистісних і міжгрупових конфліктів силами, а виділену на них енергію спрямовувати порційно, цілеспрямовано й точково на реалізацію спільних цілей після переструктурування підрозділу в ієрархію. Однак для реалізації третього принципу нашій методиці бракує інструментів цілепокладання для визначення дерева цілей, на які б мала порційно й точково спрямовуватися енергія, що накопичилася в умовах системного примусу в її межах до безконфліктної взаємодії членів партійного підрозділу.

З метою повноформатного охоплення визначених у роботі "Людина та ситуація. Перспективи соціальної психології" [9] трьох основних принципів соціальної психології, які детермінують і дають змогу прогнозувати поведінку людей, запропоновану нами методику безконфліктної колективної роботи їх великих груп у динамічній мережі необхідно поєднати з відомою методологією діяльності — стратегічним або нормативним плануванням, що широко використовується у сферах бізнесу та державного управління. Це дасть можливість узгодити інтерпретацію зовнішнього середовища в межах підрозділів партії, визначити ієрархію цілей і порційно й точково спрямувати через установлені нею канали накопичену у процесі горизонтальної взаємодії енергію на їх реалізацію.

На нашу думку, вибір політиками рекомендованого нами інтегрованого комплексу організаційних інструментів приведе до набуття політичними партіями здатності формувати внутрішню етику й поширювати її назовні в умовах відсутності або послаблення зовнішньої етики, наприклад протестантської, яка великою мірою обумовила становлення сучасного Західного світу. Це за деякий час зумовить реструктуризацію політичного простору як національного, так і глобального рівня.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вироблена й обґрунтована на основі сформованої нами архетипної моделі взаємодії членів політичних партій стратегія їх активації полягає у вольовому й усвідомленому виборі та запровадженні лідерами інтегрованого комплексу організаційних інструментів з метою запуску та використання природного, біологічно обумовленого джерела активації членів підрозділів політичних партій, що підтримується нейрогуморальними реакціями в їх мозку для здійснення процесу ранжування в ситуаціях конкурентної взаємодії, які впорядковано виникають і переходять у ситуації співпраці в межах цього комплексу.

Ефективна та результативна діяльність політичних партій нового покоління, що будуть створені на основі запропонованої нами стратегії активації членів їх підрозділів, за деякий час зумовить реструктуризацію політичного простору як національного, так і глобального рівня.

Подальші дослідження мали б обґрунтувати практичні підходи до

створення політиками на основі запропонованого нами інтегрованого комплексу організаційних інструментів зразка політичної партії нового покоління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Political* Parties: A Sociological Study of the Oligarchical. Tendencies of Modern Democracy / Robert Michels. — New. York : Hearst's International Library Company, 1915. — 416 p.
2. *Бурдьё Пьер*. Делегирование и политический фетишизм [Электронный ресурс] / Пьер Бурдьё. — Режим доступа: http://bourdieu.name/content/delegirovanie-i-politicheskij-fetishizm-0
3. *Lepper M.* Undermining children's intrinsic interest with extrinsic rewards: A test of the "overjustification" hypothesis / M. Lepper, D. Greene, R. Nisbett // Journal of Personality and Social Psychology. — 1973. — № 28. — P. 129–137.
4. *Афонін Е. А.* Велика розтока (глобальні проблеми сучасності: соціально-історичний аналіз) / Е. А. Афонін, О. М. Бандурка, А. Ю. Мартинов; Укр. Т-во сприяння соц. інноваціям, Від. Інф.-бібл. Забезпечення Апарату Верховної Ради України. — Київ : Видавець Парапан, 2002. — Вип. 2. — 352 с. — (Сер.: Відкрита дослідницька концепція).
5. *Адизес И.* Управление жизненным циклом корпораций / И. Адизес; пер. с англ. В. Кузина. — М. : Манн, Иванов и Фербер, 2014. — 512 с.
6. *Донченко О. А.* Архетиповий менеджмент : монография / О. А. Донченко; Національна академія пед. наук України, ін-т соціальної та політичної психології. — Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2012. — 264 с.
7. *Донченко О. А.* Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення / О. А. Донченко, Ю. В. Романенко. — Київ : Либідь, 2001. — 334 с.
8. *Управление* персоналом : учебник для вузов / под ред. Т. Ю. Базарова, Б. Л. Еремина. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Юнити, 2002. — 560 с.
9. *Росс Л.* Человек и ситуация. Перспективы социальной психологии / Л. Росс, Р. Нисбетт ; пер. с англ. В. В. Румынского ; под ред. Е. Н. Емельянова, В. С. Магуна. — М. : Аспект Пресс, 1999. — 429 с.
10. *Олексин А. В.* Биополитика. Политический потенциал современной биологии: философские, политологические и практические аспекты / А. В. Олексин. — М. : МГУ им. В. М. Ломоносова, 2006. — 583 с.
11. *Corning P.* The synergism hypothesis. A theory of progressive evolution / P. Corning. — N.Y. ; St. Louis; San Fransisco; Auckland : McGraw-Hill, 1983.
12. *Гараедаги Дж.* Системное мышление: как управлять хаосом и сложными процессами. Платформа для моделирования архитектуры бизнеса / Дж. Гараедаги; пер. с англ. Е. И. Недбальска; науч. ред. Е. В. Кузнецова. — Минск : Гревцов Паблишер, 2007. — 480 с.
13. *Плахтій Т.* Фрактальна модель психіки і архетипи соціальної поведінки / Т. Плахтій // Публічне управління: теорія та практика : зб. наук. пр. Асоціації докторів наук з держ. упр. — Харків : Вид-во "ДокНаукДержУпр", 2015. — Спец. вип. — 226 с.
14. *Плахтій Т. О.* Архетипна модель виникнення, ескалації та розв'язання соціального конфлікту / Т. О. Плахтій // Публічне урядування. — 2017. — № 3 (8) (спецвип.). — Київ: ДП Вид. дім "Персонал", 2017. — С. 245–259.
15. *Plakhtiy T.* The Procedure of Group Work in Two- and Three-Dimensional

Dynamic Networks [Електронний ресурс] / T. Plakhtiy. — (May 30, 2014). — Режим доступу: https://ssrn.com/abstract=2544458
16. *Плахтій Т.* Діяльність партій в сучасних умовах [Електронний ресурс] / Т. Плахтій (16.01.2018). — Режим доступу: https://zbruc.eu/node/75432

REFERENCES

1. *Michels R.* (1915), Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical. Tendencies of Modern Democracy, Hearst's International Library Company, New. York, USA.
2. *Bourdieu P.* (1984), "La délégation et le fétichisme politique", Actes de la recherche en sciences sociales, vol. 52–53, p. 49–55.
3. *Lepper M., Greene D. and Nisbett R.* (1973), "Undermining children's intrinsic interest with extrinsic rewards: A test of the "overjustification" hypothesis", Journal of Personality and Social Psychology, 28, p. 129–137.
4. *Afonin E. A., Bandurka O. M. and Martynov A. Yu.* (2002), Velyka roztoka (globalni problemy suchasnosti: socialno-istorychnyj analiz [Great branching (global problems of the present: socio-historical analysis)], Vydavecz PARAPAN, Kyiv, Ukraine.
5. *Adizes I.* (2004), Managing Corporate Lifecycles, The Adizes Institute Publishing, Santa Barbara, CA, USA.
6. *Donchenko O. A.* (2012), Arkhetypovyj menedzhment: monohrafyia [Archetypal Management. Monograph], National Academy of the Pedagogical Sciences of Ukraine, Institute of Social and Political Psychology, Kirovograd, Ukraine.
7. *Donchenko O. A., Romanenko Yu. V.* (2001), Hlybynni rehuliatyvy psykhopolitychnoho povsiakdennia [Deep Regulatives of the Psychopolitical Everyday Life], Lybid, Kyiv, Ukraine.
8. *Bazarov T. U. and Yeriomina B. L.* (2002), Upravlenie personalom: uchebnik dlja vuzov [Human Resource Management: A Textbook for high schools], 2nd ed, UNITI, Moscow, RF.
9. *Ross L. and Nisbett R.* (1991), The person and the situation: Perspectives of social psychology, McGraw-Hill, New York, USA.
10. *Oleksin A. V.* (2006), Politicheskij potencial sovremennoj biologii: filosofskie, politologicheskie i prakticheskie aspekty [Biopolitics. The political potential of modern biology: philosophical, political and practical aspects], Lomonosov Moscow State University, Moscow, RF.
11. *Corning, P.* (1983), The synergism hypothesis. A theory of progressive evolution, McGraw-Hill, San Fransisco, USA.
12. *Gharajedaghi J.* (2006), System thinking: Managing Chaos and Complexity: A Plaform for Designing Business Architecture, 2nd ed, Butterworth-Heinemann is an imprint of Elsevier, Burlington, USA.
13. *Plakhtiy T.* (2017), "Fractal Model of Psyche and Archetypal Mechanisms of Human Behaviour", available at: https://ssrn.com/abstract=2901688 (Accessed 19 January 2017).
14. *Plakhtiy T.* (2017), "Archetypal model of emergence, escalation and resolution of social conflicts", Public management: collection, vol. 3 (8) (Special edition), p. 235–248.
15. *Plakhtiy T.* (2014), "The Procedure of Group Work in Two- and Three-Dimensional Dynamic Networks", available at: https://ssrn.com/abstract=2544458 (Accessed 30 May 2014).
16. *Plakhtiy T.* (2018), "Activity of parties in modern conditions", available at: https://zbruc.eu/node/75432 (Accessed 26 December 2017).

УДК 323.1

Пономаренко Людмила Вікторівна,
провідний фахівець відділу забезпечення міжнародних зв'язків управління комунікативними зв'язками Національної академії державного управління при Президентові України, 04050, м. Київ, вул. Пугачова, 12/2, тел.: +38 (044) 481 21 76, e-mail: plv_maren@ukr.net
ORCID: 0000-0001-9999-6335

Пономаренко Людмила Викторовна,
ведущий специалист отдела обеспечения международных связей управления коммуникативными связями Национальной академии государственного управления при Президенте Украины, 04050, г. Киев, ул. Пугачева, 12/2, тел.: +38 (044) 481 21 76, e-mail: plv_maren@ukr.net
ORCID: 0000-0001-9999-6335

Ponomarenko Liudmyla Viktorivna,
Leading specialist of the International Relations Division, Communications Department, the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, 04050, Kyiv, Str. Puhachova, 12/2, tel.: +38 (044) 481 21 76, e-mail: plv_maren@ukr.net
ORCID: 0000-0001-9999-6335
DOI https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.116

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА СУПЕРЕЧНОСТІ ПРОЦЕСІВ НАЦІЄТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ У ДЗЕРКАЛІ АРХЕТИПІКИ

Анотація. Досліджено процеси націєтворення в Україні та країнах Європейського Союзу. Акцентовано увагу на факторах, що є спільного та відмінного для України, яка змогла відновити свою незалежність після тривалих національно-визвольних змагань, з країнами Європейського Союзу, більшість з яких можна назвати державами із сталою демократією. З метою вивчення особливостей процесів націєтворення розглянуто універсальні ознаки, характерні для будь-якої нації: історію, територію, мову, культуру та національну самосвідомість.

Окреслено особливості націєтворення в новостворених і постімперіалістичних державах, а також вплив історії на формування архетипів націй. Досліджено причини активізації процесів націєтворення та їх взаємозв'язок

із посиленням сепаратистських настроїв. Зазначено актуальність питання сепаратизму в порядку денному не лише України, але й країн Європи. Розглянуто вплив процесів націотворення на тлумачення історичних фактів та подій, на спроби "переписування" історичних фактів або їх замовчування. Вивчено роль мовного питання в націєтворенні та двоякість його тлумачення. Окрему увагу звернено на розбіжності, що склалися у процесі націєтворення в Україні та державах — членах Європейського Союзу. Розглянуто суперечності у тлумаченні різних суспільно-політичних і культурних явищ в Україні та країнах Європейського Союзу. Проаналізовано історичні уроки Європейського Союзу, які варто засвоїти Україні для подальшого безболісного творення нації, та цінний європейський досвід, який варто вивчати або враховувати на практиці. Висвітлено основні виклики, що стоять перед Україною та країнами Європейського Союзу, щодо подальшого націєтворення, мирного співіснування та продуктивного співробітництва.

Ключові слова: націєтворення, Україна, Європейський Союз, територія, сепаратизм, мова, історія, самосвідомість.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПРОТИВОРЕЧИЯ ПРОЦЕССОВ НАЦИЕОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ И ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ В ЗЕРКАЛЕ АРХЕТИПИКИ

Аннотация. Предпринята попытка исследовать процессы нациеобразования в Украине и странах Европейского Союза. Акцентировано внимание на факторах, являющихся общими и отличительными для Украины, которая смогла восстановить свою независимость после длительной национально-освободительной борьбы, и стран Европейского Союза, большинство из которых можно назвать государствами с устоявшейся демократией. С целью изучения особенностей процессов нациеобразования рассмотрено универсальные признаки, характерные для любой нации: историю, территорию, язык, культуру и национальное самосознание.

Определены особенности нациеобразования в новосозданных и постимпериалистичних государствах, а также влияние истории на формирование архетипов наций. Исследованы причины активизации процессов нациеобразования и их взаимосвязь с усилением сепаратистских настроений. Указано актуальность вопроса сепаратизма в повестке дня не только Украины, но и стран Европы. Рассмотрено влияние процессов нациеобразования на толкование исторических фактов и событий, попытки "переписывания" исторических фактов или их замалчивание. Изучена роль языкового вопроса в нациеобразовании и двойственность его толкования. Отдельное внимание обращено на различия, которые сложились в процессе нациеобразования в Украине и государствах – членах Европейского Союза. Рассмотрены противоречия в толковании различных общественно-политических и культурных явлений в Украине и странах Европейского Союза. Проанализированы исторические уроки Европейского Союза, которые стоит усвоить Украине для дальнейшего безболезненного созидания нации, и ценный европейский

опыт, который стоит изучать или учитывать на практике. Освещены основные вызовы, стоящие перед Украиной и странами Европейского Союза относительно дальнейшего нациеобразования, мирное сосуществование и продуктивное сотрудничество.

Ключевые слова: нациеобразование, Украина, Европейский Союз, территория, сепаратизм, язык, история, самосознание.

MODERN TRENDS AND CONTRADICTIONS IN THE PROCESSES OF NATION-BUILDING IN UKRAINE AND THE EUROPEAN UNION IN THE MIRROR OF ARCHETYPES

Abstract. The article is an attempt to study the nation-building processes in Ukraine and in the countries of the European Union. The similarities and differences are accentuated for Ukraine, which was able to restore its independence after a long national liberation struggle, and the countries of the European Union, most of which can be called the states with sustainable democracy. In order to study the peculiarities of the nation-building processes, universal features common for any nation are investigated: history, territory, language, culture and national self-consciousness.

The peculiarities of the nation-building in the newly and post-imperialist states are determined, as well as the influence of history on the formation of the archetypes of the nations. The reasons for the activation of the nation-building processes and their interrelation with the strengthening of separatist sentiments are investigated. The urgency of the separatism issue on the agenda of not only Ukraine but also of the countries of Europe is mentioned. The influence of nation-building processes on the interpretation of historical facts and events, attempts to "rewrite" historical facts or to silence them is considered. The role of the language issue in the nation-building and the duality of its interpretation are studied. Particular attention is drawn to the disagreements that have emerged in the nation-building process in Ukraine and the Member States of the European Union. The contradictions in the interpretation of various social, political and cultural phenomena in Ukraine and the countries of the European Union are considered. The historical lessons of the European Union, which are worth learning in Ukraine for the further painless nation-building, and valuable European experience, which should be studied or taken into account in practice, are analysed. The main challenges facing Ukraine and the European Union countries regarding the future of the nation-building, peaceful coexistence and productive cooperation are highlighted.

Keywords: nation-building, Ukraine, European Union, territory, separatism, language, history, self-consciousness.

Постановка проблеми. Розвиток української державності ніколи не був простим та однозначним процесом. Українці подолали довгий шлях від безправного населення підкорених земель до повноправних госпо-

дарів у власній державі. Водночас проголошення курсу на європейську інтеграцію, посилення націєтворчих процесів і прагнення самостійно вирішувати внутрішні та зовнішньополітичні питання неочікувано викликали супротив як усередині "п'ятої колони" в Україні, так і в окремих її державах-сусідах. Доки держава є політично, економічно чи військово слабкою, доти вона не здатна захистити ні себе, ні своїх громадян.

Посилення націєтворчих процесів в Україні є свідченням оновлення, переосмислення державності, усвідомлення власної належності до української нації та власної унікальної ідентичності. Цей процес є цілком природнім та закономірним, і він є характерним не лише для України, але і для країн Європейського Союзу. Держави-члени ЄС пройшли або досі проходять ті ж самі етапи націєтворення, що й Україна, звертаються до тих самих національних архетипів, які творять кожну окрему націю. Усвідомивши схожість націєтворчих процесів в Україні та Європейському Союзі, можна буде говорити про подальшу розбудову спільних шляхів до мирного співіснування, плідної співпраці та повноцінного взаєморозуміння як серед рівноправних держав єдиної європейської родини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання нації, націоналізму, національних еліт та національної ідеї викликають очікувану цікавість в сучасному українському суспільстві й отримали широке відображення в дослідженнях вітчизняних та закордонних науковців. Питання націєтворення розглядаються головним чином у контексті зазначених вище питань. Серед дослідників, які працювали в цьому напрямі, можна зазначити Б. Андерсона, Ю. Вебера, Я. Дашкевича, К. Дойча, Е. Ґелнера, Б. Кравченка, В. Липинського, І. Лисяка-Рудницького, Е. Сміта та ін.

Водночас питання націєтворення й пошук дотичних елементів націєтворчих процесів в Україні та в державах Європейського Союзу, незважаючи на свою актуальність, залишаються доволі мало вивченими.

Мета статті полягає у визначенні характерних рис, властивих процесам націєтворення в Україні та Європейському Союзі у дзеркалі архетипіки.

Виклад основного матеріалу. Сучасний світ, як і сучасна Європа зокрема, глобалізується з кожним роком. Відкриваються кордони, спрощуються або скасовуються візові процедури, посилюється міграція, особливо трудова, що сприяє розмиттю монолітності націй та культурних цінностей.

Створення Європейського Союзу як наднаціональної єдності передбачає не лише об'єднання ринків та уніфікацію норм законодавства держав-членів, а й узагальнення засад повсякденного життя середньостатистичного європейця.

Водночас на тлі політики об'єднання, уніфікації, стандартизації та мультикультуралізму виразно простежуються тенденції до обстоювання власної національної ідентичності, й у старій Європі, де розстановка сил є сталою вже багато десятиліть, пожвавлюються націєтворчі процеси, посилюється актуальність

власних націєтворчих архетипів. Очевидним стає те, що процес націєтворення є властивим не лише новоствореним державам, які нещодавно проголосили чи повернули незалежність, але й державам, які ніколи її не втрачали.

Багато європейських країн у багажі історії мають імперське минуле, і в зовнішній, і внутрішній політиці таких держав можна помітити архетипи поведінки, властиві колишній Британській імперії, Французькій колоніальній імперії, Австро-Угорщині чи Речі Посполитій. Архетип домінування, закладений у підсвідомість, змушує прагнути до primus inter pares[1] і не погоджуватися на менше.

Європейський Союз відкриває для країн Європи широкі економічні можливості, однак обмежує їх власну самоідентифікацію та свободу ухвалення рішень. Тому пожвавлення національних рухів, у тому числі сепаратистських настроїв, і загострення націоналізму в окремих країнах стають своєрідною формою протесту.

Посилення процесів націєтворення може бути зумовлено різними причинами. Для одних країн, як для Великої Британії, вони можуть бути економічними, а для інших, як для Польщі, — ідеологічними [1; 2]. Активізація націєтворчих процесів в Україні, які за великим рахунком на українських землях ніколи і не припинялися, була детонована загрозою втрати незалежності, спричиненою зовнішньою військовою агресією. У відповідь українці звернулися до тих джерел, тих архетипів, на яких і твориться нація.

Питання творення будь-якої нації є дуже чутливим. На нього суттєвий вплив чинять історичні особливості розбудови нації, ті архетипи, які закладено в основу нації на початку її зародження, та ті зовнішні впливи, яких зазнала нація за часів свого існування.

Тож, щоб зрозуміти сучасні процеси націєтворення в Європейському Союзі та в Україні, варто дослідити характерні для кожної нації універсальні ознаки, а саме історію, територію, на якій проживає нація, мову, культуру та національну самосвідомість [3]. Саме до цих ознак починають апелювати громадяни під час активізації націєтворчих процесів у державі.

Історія України та українського народу не була простою й однозначною. Втрата незалежності, роздробленість, поділеність українських земель між західними та східними сусідами, століття окупації та поневолення не могли не вплинути на націєтворчі процеси в сучасній Україні. Здобуття незалежності в 1991 р. запустило ті процеси націєтворення, які протягом попередніх століть було придушено або які розвивалися вкрай повільно, змушені долати численні перепони.

Цікавість до свого історичного минулого, витоків нації є природною. Переосмислення зазнали численні історичні події, позбувшись ідеологічного затьмарення та замовчування. По-новому вдалося поглянути на постаті багатьох українців, які творили українську історію. Так, для прикладу, тепер можна вголос

[1] Перший серед рівних (лат.).

говорити про геноцид українців у 1932–1933 рр., про примусове переселення до Сибіру та нелюдські умови утримання в радянських концтаборах політичних в'язнів; повернулися із небуття імена представників "Розстріляного відродження", позбувся епітету "зрадник" гетьман Іван Мазепа. Логічним продовженням цього процесу є видання оновлених підручників з історії, наукових досліджень і публікацій, а також донесення історичних фактів до широких верств населення у простій для сприйняття формі за допомогою засобів масової інформації чи соціальних мереж.

На жаль, унаслідок свідомого спотворювання історичних фактів, злочинного замовчування й відвертого переписування історичних джерел московськими окупантами українських земель, українці сьогодні не повною мірою знають свою власну історію, по крихтам збираючи безцінну інформацію, зокрема з досліджень європейських істориків, роботи яких не зазнали антиукраїнської цензури, та з даних із досі засекречених архівів.

Водночас дослідження власної історії є дотичним до історії інших держав, і як би країнам ЄС не хотілося б сказати про закриття історичних рахунків одне до одного, про їх остаточне "поховання", практика свідчить про протилежне. Тож, закономірними виглядають спроби окремих держав "переписати" окремі історичні події, надавши їм нового трактування чи заперечуючи сам факт їх існування. Історичні фальсифікації, що вперше виникли ще за часів Давнього Єгипту, існують до нині. Навіть "офіційна" Біблія неодноразово переписувалася й редагувалася під час численних церковних соборів. Однак для сучасної Європи більш актуальним є, напевно, трактування історії Другої світової війни та повоєнного періоду. Окремі держави намагаються "відбілити" власну роль у тогочасних подіях, переклавши відповідальність на інші сторони протистояння, а герої національно-визвольної війни для однієї держави можуть виявитися ворогом для іншої, свідченням чого є, наприклад, постать латвійця Герберта Цукурса, якого сьогодні одні називають національним героєм, а інші – військовим злочинцем часів Другої світової війни [4].

Друга світова війна залишила по собі не лише двозначність у трактуванні певних історичних подій та постатей, однак і в питаннях повоєнного територіального розділу Європи. Після неї світові лідери намагалися закріпити кордони країн у тодішніх межах, однак у Європі, як і по всьому світу, тривають націєтворчі процеси, і тому виникають протистояння на національному ґрунті та спалахи сепаратизму.

Так, наприклад, варто згадати доволі гостру ситуацію в Іспанії з країною Басків, а також схожу ситуацію з каталонцями та галісійцями. У Франції відкритим лишається питання Корсіки та меншою мірою Бретані. У Бельгії напружені стосунки зберігаються між валлонами та фламандцями. Велика Британія пережила складний період протистояння сепаратистським тенденціям у Північній Ірландії, а тепер змушена протидіяти спробам Шотландії вийти з її складу.

Україна, на відміну від перелічених прикладів, змогла відновити свою незалежність, вирвавшись з-під імперіалістичного гноблення. На жаль, їй не вдалося уникнути територіальних претензій. Відповідні заяви звучали з боку Польщі, Угорщини та Румунії. Економічна та політична слабкість нашої держави негативно вплинула на спроби асимілювати спірні території, наслідком чого став спалах проросійського сепаратизму в найбільш уразливих регіонах України – в Криму та на Донбасі, результатом чого стали збройна анексія півострова та військове протистояння окупантам і сепаратистам у частині Луганської та Донецької областей.

При цьому, коли європейці активно протидіють сепаратистським настроям на території власних держав, відповідна протидія з боку України викликає осуд та "занепокоєння" з боку європейців. Однак, як показав український досвід 2014 р., нерішучість у протидії сепаратизму несе загрозу для кожного громадянина України й може стати фатальною для незалежності держави у цілому. Тож, захист територіальної цілісності й обороноздатність держави є питаннями національної безпеки, що вимагають рішучих і продуманих дій. І в цій ситуації як територіально зацікавленим державам, так і "занепокоєним" спостерігачам із ЄС варто пам'ятати про окупацію Судетів у 1938 році і про наслідки, які вона мала для всієї Європи.

На сьогодні Європейський Союз має 28 держав-членів та офіційно розмовляє 24 мовами. Можна багато говорити про те, наскільки важливу роль у міжнародному спілкуванні відіграє англійська мова, однак варто зазначити, що перш ніж заговорити англійською, держави-члени повною мірою захистили своє право на власну мову.

Особливо яскравим є мовний приклад Франції. Незважаючи на її імперське минуле, вона також зіткнулася з необхідністю розвитку та захисту французької мови як державної. Понад півтора століття боротьби на мовному "фронті" дали законодавче закріплення статусу французької мови, зокрема у сферах освіти, праці, торгівлі та публічних послуг, мовні квоти на радіо, передбачену законодавством фінансову підтримку заходів з популяризації мови та штрафні санкції для порушників відповідного мовного законодавства, зокрема закону Тубона [5]. Водночас на сторожі державної мови стоять не лише спеціально визначені для цього державні структури, але й численні мовні асоціації. І лише останніми роками консервативна у мовному плані Франція пішла на мінімальні, однак досі нечувані для неї поступки, прикладом чого може слугувати запровадження в Національній школі управління (ENA), де готують еліту французької державної служби, англомовних курсів для іноземців.

Можна також навести приклад феноманії — національно-визвольного руху у Фінляндії, метою якого був перехід зі шведської мови на фінську, а також здобуття Фінляндією незалежності [6]. Незважаючи на нинішню офіційну фінську двомовність, можна впевнено говорити про перемогу не такої вже й "лагід-

ної" феноманії. Боротьба за власну мову забезпечила зростання рівня національної самосвідомості фінів, достатнього для здобуття державної незалежності та подальшого її захисту.

А із найсвіжіших прикладів варто згадати ситуацію в Естонії, де за незнання державної мови сьогодні можна втратити роботу [7]. Відповідні вимоги до володіння державною мовою також закріплено на законодавчому рівні.

Українська мова, незважаючи на лінгвоцид, який їй довелося пережити за часів свого існування, та десятки заборон за останні 400 років все ж таки, на щастя, не була у такому скрутному становищі, як, наприклад, іврит. Водночас важко нині уявити такий собі Легіон оборонців української мови, який би ходив вулицями українських міст та осмикував перехожих, що розмовляють російською, словами: "Українцю, говори українською!" Але саме такий Легіон існував в Ізраїлі, й саме такою діяльністю серед іншого він і займався [8].

Водночас, як такі країни, як Франція, доклали чимало зусиль для розвитку та захисту своєї державної мови, скромні намагання України захистити мову 42 мільйонів своїх громадян викликають несподіваний осуд з боку окремих держав, хоча 77,8 % з мешканців України за переписом населення 2001 р. є етнічними українцями, а дані опитування Центру Разумкова у 2017 р. свідчать, що етнічними українцями себе вважає абсолютна більшість громадян України — 92 % [9; 10].

Тож, цілком закономірною в моноетнічній, тобто однонаціональній українській державі є її українізація як необхідний засіб захисту етнічних українців від спроб сусідніх держав "врятувати" нас від вигаданих загроз.

Мова є не просто засобом комунікації, а одним з найпотужніших архетипів у розбудові держави, джерелом, яке століттями живило національно-визвольний дух наших співгромадян і попри всі заборони продовжує об'єднувати українців.

У процесі націєтворення характерним є повернення нації до власних витоків, історичних та культурних коренів, в яких зашифровано архетипи нації, ті особливості, які і відрізняють її від інших членів європейської сім'ї.

Величезні кошти вкладаються як Європейським Союзом загалом, так і окремими європейськими країнами зокрема у розвиток власної культури та її популяризацію за межами ЄС. Український народ, який за тисячоліття свого існування має колосальний історичний спадок, поки що, на жаль, не здатен розпорядитися ним належним чином. Частину пам'яток культури було втрачено під час окупації різними державами, коли національні скарби вивозилися до музеїв держав-окупантів, а частину — через брак власних "господарницьких здібностей". Однак українська самобутність не обмежується матеріальними артефактами, які можна втратити чи знищити. Це величезний прошарок культурних та духовних цінностей, що охоплює народну творчість, ремесла, вірування, традиції та звичаї, але не обмежується ними. Усе разом і робить українців українцями.

Труднощі, з якими останніми роками зіткнулися українці, неочіку-

вано стали стимулом, якого не вистачало багатьом громадянам нашої держави на шляху до національного самоусвідомлення. Населення України, яке тривалий час мало відрізнялося від населення інших країн колишнього СРСР, під впливом потужних потрясінь нарешті усвідомило себе громадянами, і не просто громадянами, а українцями — народом самобутнім, давнім, який має величну й трагічну історію, непросте сьогодення та майбутнє, яке будувати треба просто зараз.

Тотальне відновлення національної пам'яті — так можна схарактеризувати процеси, що відбуваються в українському суспільстві на сьогодні. Такі процеси відбувались у країнах, які тривалий час були позбавлені державності, а природні національні процеси були придушені. Закономірно, що протидія такій "амнезії" супроводжується загостренням здавнілих міжнаціональних або і міждержавних конфліктів. Складно назвати навіть хоч одну європейську державу, яка б уникнула конфліктів із сусідами. Практично у кожної з них за найменшого приводу з'являється низка історичних претензій, які лише чекають нагоди, щоб нагадати про себе.

Процеси націєтворення в Україні та в країнах Європейського Союзу, архетипи, до яких звертаються всі без винятку народи, загалом є дуже схожими, як і складнощі, які їм доводиться долати на своєму шляху. Толерантність і терпимість мають бути тими стовпами, на яких це націєтворення відбувається.

Україні часто та незаслужено дорікають тим, що, серед іншого, і робить нас націю. Однак дивно дорікати ухваленням мовних законів у той час, коли такі ж закони існують у країнах Європейського Союзу, у тому числі вже згаданих Франції та Естонії. Смолоскипна хода на вулицях українських міст виглядає не так загрозливо, якщо згадати ходу зі смолоскипами у Великій Британії та Шотландії, у Латвії чи Франції [11].

Патріотизм, політична та громадянська активність в Україні трактуються як радикальний націоналізм, тоді як націоналісти цілком легітимно обживають місця у парламентах Франції й Німеччини, а також активно заявляють про себе в Австрії та Польщі. Недоречно говорити про територіальні претензії в контексті підписаних Гельсинських угод та інших міжнародних договорів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Архетипи, які властиві кожній нації, передаються з покоління в покоління. Українські землі будуть там, де говоритимуть українською мовою, де шануватимуть українську культуру, знатимуть правдиву українську історію, де усвідомлюватимуть себе українцями й виховуватимуть це усвідомлення у своїх дітях та онуках. І важливим завданням сьогодення є повага один до одного, виважене ставлення до національного різноманіття країн Європи, до яких належить і Україна, а також усвідомлення власної національної гідності.

Націєтворчі процеси в Україні триватимуть, і, зважаючи на численні внутрішні та зовнішні загрози, вони потребують особливої уваги та підтримки з боку держави. Саме від

повноти усвідомлення причин і мети цих процесів, а також зваженої державної підтримки залежать успішність впровадження реформ, відновлення економічної стабільності та забезпечення національної безпеки. Подальші наукові дослідження повинні відбуватися саме у цьому напрямі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Forbes* (2016), "3 Reasons Brits Voted For Brexit", available at: https://www.forbes.com/sites/johnmauldin/2016/07/05/3-reasons-brits-voted-for-brexit/#3e684bde1f9d (Accessed 30 March 2018).
2. *The Daily* Star (2018), "Memory laws and nationalist lies", available at: https://www.thedailystar.net/opinion/project-syndicate/memory-laws-and-nationalist-lies-1552414 (Accessed 30 March 2018).
3. *Історія* України (2010), "Нація" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://histua.com/slovnik/n/naciya (Accessed 30 March 2018).
4. *Ревизионизм* Холокоста (2013), "Херберт Цукурс — мифы или принципы?" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://holocaustrevisionism.blogspot.com/2013/01/blog-post_25.html (Accessed 30 March 2018).
5. *ZN.UA* (2011), "Мовне законодавство і мовні відносини у Франції: погляд крізь віки-2" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://dt.ua/POLITICS/movne_zakonodavstvo_i_movni_vidnosini_u_frantsiyi_poglyad_kriz_viki-2.html (Accessed 30 March 2018).
6. *Тексти.org.ua* (2009), "Як фіни ставали фінами. Проти Швеції — фольклор, проти Росії — террор" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/article/newsmaker/read/11032/ (Accessed 30 March 2018).
7. *Європейська* правда (2018), "В Естонії через незнання державної мови звільнили дюжину рятувальників" [Електронний ресурс]. — Режим доступу:https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/03/29/7079660/ (Accessed 30 March 2018).
8. *UA Modna* (2018), "Іврит: воскресіння з мертвих (закінчення)" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://uamodna.com/articles/ivryt-voskresinnya-z-mertvyh-zakinchennya/?utm_source=daily&utm_medium=email&utm_campaign=20180321 (Accessed 30 March 2018).
9. *Державний* комітет статистики України (2003), Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/ (Accessed 30 March 2018).
10. *Центр* Разумкова (2017), "Українці зліва направо" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://razumkov.org.ua/statti-ta-interviu/ukraintsi-zliva-napravo (Accessed 30 March 2018).
11. *Вголос* (2016), "Не варто боятись смолоскипів" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://vgolos.com.ua/articles/ne_varto_boyatys_smoloskypiv_243639.html (Accessed 30 March 2018).

REFERENCES

1. *Forbes* (2016), "3 Reasons Brits Voted For Brexit", available at:

https://www.forbes.com/sites/johnmauldin/2016/07/05/3-reasons-brits-voted-for-brexit/#3e684bde1f9d (Accessed 30 March 2018).
2. *The Daily* Star (2018), "Memory laws and nationalist lies", available at: https://www.thedailystar.net/opinion/project-syndicate/memory-laws-and-nationalist-lies-1552414 (Accessed 30 March 2018).
3. *History* of Ukraine (2010), "Nation", available at: http://histua.com/slovnik/n/naciya (Accessed 30 March 2018).
4. *Revisionism* of the Holocaust (2013), "Herberts Cukurs — myths or principles?", available at: http://holocaustrevisionism.blogspot.com/2013/01/blog-post_25.html (Accessed 30 March 2018).
5. *ZN.UA* (2011), "Language legislation and linguistic relations in France: a look through the centuries-2", available at: https://dt.ua/POLITICS/movne_zakonodavstvo_i_movni_vidnosini_u_frantsiyi_poglyad_kriz_viki-2.html (Accessed 30 March 2018).
6. *Texty.org.ua* (2009), "How Finns became Finns. Against Sweden — folklore, against Russia — terror", available at: http://texty.org.ua/pg/article/newsmaker/read/11032/ (Accessed 30 March 2018).
7. *Yevropeiska* pravda (2018), "In Estonia, due to the lack of knowledge of the state language, a dozen rescuers were fired", available at: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/03/29/7079660/ (Accessed 30 March 2018).
8. *UA Modna* (2018), "Hebrew: resurrection from the dead (ending)", available at: https://uamodna.com/articles/ivryt-voskresinnya-z-mertvyh-zakinchennya/?utm_source=daily&utm_medium=email&utm_campaign=20180321 (Accessed 30 March 2018).
9. *State* Statistics Committee of Ukraine (2003), "On the number and composition of the population of Ukraine according to the results of the All-Ukrainian Population Census 2001", available at: http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/ (Accessed 30 March 2018).
10. *Razumkov* Centre (2017), "Ukrainians from left to right", available at: http://razumkov.org.ua/statti-ta-interviu/ukraintsi-zliva-napravo(Accessed 30 March 2018).
11. *Vgolos* (2016), "Do not be afraid of torches", available at: http://vgolos.com.ua/articles/ne_varto_boyatys_smoloskypiv_243639.html (Accessed 30 March 2018).

УДК 352:061.21

Рогульський Олег Іванович,
аспірант кафедри регіонального управління та публічного адміністрування Одеського регіонального інституту державного управління, 65009, м. Одеса, вул. Генуезька, 22, тел.: +38 (067) 357 65 92, e-mail: oleg.rogylskyy@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4317-5604

Рогульский Олег Иванович,
аспирант кафедры регионального управления и публичного администрирования Одесского регионального института государственного управления, 65009, г. Одесса, ул. Генуэзская, 22, тел.: +38 (067) 357 65 92, e-mail: oleg.rogylskyy@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4317-5604

Rohulskyi Oleh Ivanovych,
postgraduate student, Odessa Regional Institute for Public Administration, 65009, Odessa, Str. Genueska, 22, tel.: +38 (067) 357 65 92, e-mail: oleg.rogylskyy@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4317-5604

DOI https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.117

ПІДГОТОВКА ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ У КРАЇНАХ ЄВРОПИ: АРХЕТИПНИЙ ПІДХІД

Анотація. Наведено основні складові інституційної основи архетипного підходу до публічного управління. Визначено, що система підготовки публічних службовців спирається на низку універсальних основоположень архетипіки, зокрема на неї впливає принцип формування кадрів на публічній службі, сформований на основі суспільної думки.

Спираючись на два основних принципи, що стосуються вступу на публічну службу визначено три основні моделі підготовки публічних службовців у країнах Європи: німецьку, французьку та англосаксонську.

Проаналізовано кожну з моделей та визначено архетипи, що вплинули на їх становлення та розвиток.

Визначено переваги кожної з моделей професійної підготовки публічних службовців, зокрема: німецької моделі — балансування між теоретичними знаннями та практичними навичками, які отримує публічний службовець під час навчання, а як недолік — орієнтація підготовки на юридичну спрямованість, що обмежує можливість обіймати керівні посади для багатьох

службовців; французької — чітко виважене розуміння завдань, а саме: децентралізацію й територіальну організацію державних служб, комунікацію, підтримку територіальних громад, поглиблене пізнання та розуміння необхідності співпраці з інституціями європейської співдружності, високоякісний менеджмент людських ресурсів та орієнтацію на екологічно чисті інновації, така модель підготовки публічних службовців є цілісною, не затратною й ефективною; англосаксонської моделі підготовки публічних службовців орієнтація на реалізацію концепції публічного управління й індивідуальний підхід до підготовки службовця, що враховує всю специфіку його діяльності, забезпечується формування кадрів, здатних вирішувати конкретні завдання.

Зроблено висновок, що на сьогодні в більшості країн Європи переважають змішані моделі, що включають в себе елементи різних моделей.

Ключові слова: архетипний підхід, архетипи, професійна підготовка, професійне навчання, безперервна освіта, публічний службовець, підвищення кваліфікації, моделі підготовки публічних службовців.

ПОДГОТОВКА ПУБЛИЧНЫХ СЛУЖАЩИХ В СТРАНАХ ЕВРОПЫ: АРХЕТИПНЫЙ ПОДХОД

Аннотация. Описаны основные составляющие институциональной основы архетипного подхода к публичному управлению. Определено, что система подготовки публичных служащих опирается на цепь универсальных основоположений архетипики, в частности на нее влияет принцип формирования кадров на государственной службе, сформированный на основе общественного мнения.

Опираясь на два основных принципа, касающихся вступления в публичную службу, определены три основные модели подготовки публичных служащих в странах Европы: немецкая, французская и англосаксонская.

Проанализирована каждая модель и определены архетипы, повлиявшие на их становление и развитие.

Определены преимущества каждой из моделей профессиональной подготовки публичных служащих, в частности: немецкой модели — балансирование между теоретическими знаниями и практическими навыками, которые получает публичный служащий во время обучения, а как недостаток можно выделить ориентацию подготовки на юридическую направленность, ограничивает возможность занимать руководящие должности для многих служащих; французской — четко взвешенное понимание задач, а именно: децентрализацию и территориальную организацию государственных служб, коммуникацию, поддержку территориальных общин, углубленное знание и понимание необходимости сотрудничества с институтами европейского содружества, высококачественный менеджмент человеческих ресурсов и ориентацию на экологически чистые инновации, такая модель подготовки публичных служащих является целостной, а не затратной, и эффективной; англосаксонской — является ее ориентация на реализацию концепции пу-

бличного управления и индивидуальный подход к подготовке служащего, учитывающий всю специфику его деятельности, обеспечивается формирование кадров, способных решать конкретные задачи.

Сделан вывод, что на сегодняшний день в большинстве стран Европы преобладают смешанные модели, включающие в себя элементы разных моделей.

Ключевые слова: архетипический подход, архетипы, профессиональная подготовка, профессиональное обучение, непрерывное образование, публичный служащий, повышение квалификации, модели подготовки публичных служащих.

PREPARING PUBLIC SERVANTS IN EUROPEAN COUNTRIES: FN ARCHETYPAL APPROACH

Abstract. The article describes the main components of the institutional framework of an archetypical approach to public administration. It is determined that the system of preparation of public servants is based on a chain of universal foundations of archetype, in particular, it is influenced by the principle of formation of personnel in the public service, formed on the basis of public opinion.

Based on two basic principles relating to admission to public service, three basic models of training civil servants in the European country are defined: German. French and Anglo-Saxon

We analyze each of the models and define the archetypes that influenced their formation and development.

The advantages of each model are determined, in particular, the benefits are: the German model of training managers is the balancing between the theoretical knowledge and practical skills that a public servant receives during training, but as a disadvantage one can distinguish the orientation of preparation for legal orientation, which limits the ability to hold managerial positions for many employees The French model of professional training of public servants should include a well-balanced understanding of tasks, namely: decentralization and territorial organization of public services, communication, support of territorial communities, in-depth knowledge and understanding of the need for cooperation with institutions of the European Commonwealth, high-quality human resource management and orientation towards environmentally friendly innovations, such a model of training of public servants is holistic, costly and effective; The Anglo-Saxon model of training of public servants is its orientation towards the implementation of the concept of public administration and the individual approach to employee training, taking into account all the specifics of its activities, providing for the formation of personnel capable of solving specific problems.

It is concluded that today in most European countries dominated by mixed models that include elements of different models.

Keywords: archetypal approach, archetypes, vocational training, continuous education, public servant, advanced training, model of training of public servants.

Постановка проблеми. Інтеграція України в європейську спільноту зумовила необхідність проведення низки реформ і приведення законодавства відповідно до стандартів Європейського Союзу. У зв'язку з цим важливою складовою подальшого розвитку нашої держави є підготовка висококваліфікованих публічних службовців, здатних втілити ці реформи в життя. Перед системою підготовки публічних службовців постає важливе завдання — підготовка нових управлінських кадрів, які мають досконало володіти сучасними технологіями управління, розуміти євроінтеграційні процеси та впроваджувати європейські стандарти в систему публічного управління.

Одним із шляхів досягнення необхідних результатів є імплементація кращого зарубіжного досвіду, зокрема європейських країн, у підготовку публічних службовців. Вивчення особливостей професійної підготовки публічних службовців і виявлення основних тенденцій її розвитку в країнах Європи є необхідними для розробки рішень щодо реформування вітчизняної системи професійної підготовки публічних службовців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підготовки публічних службовців, серед іншого і можливість використання зарубіжного досвіду, досліджували такі українські вчені: В. Авер'янов, А. Андрющук, А. Бураковська, Н. Гончарук, Д. Дзвінчук, С. Дубенко, В. Загорський, М. Іжа, Н. Колісніченко, Н. Липовська, А. Ліпенцев, І. Лопушинський, В. Луговий, Є. Матвіїшин, О. Мельников, Т. Мотренко, Н. Нижник, О. Оболенський, В. Олуйко, Г. Опанасюк, С. Серьогін, В. Сороко, Ю. Сурмін, Ю. Шаров, П. Шевчук, А. Чемерис та ін.

Метою статті є аналіз основних моделей професійної підготовки публічних службовців у Європі й вивчення впливу архетипів на їх становлення та розвиток.

Виклад основного матеріалу. Концепція застосування архетипного підходу являє собою систему поглядів на тлумачення управлінських процесів як колективно підсвідомих [1, с. 473].

Інституційна основа архетипного підходу до публічного управління охоплює такі складові: держава, суспільний договір, що трактує громадянське суспільство як результат конвенції соціальних феноменів (інститутів), і закон (право) [2].

Публічне управління в цілому та система підготовки публічних службовців спираються на ланцюг універсальних основоположень архетипіки. Насамперед — це стосується ідеї природного права, ідеї держави як гаранта природного права, ідеї конституювання закону та держави в акті вільного волевиявлення людини й ідеї народу, якому властиві суверенне право та влада.

Ідея народу передбачає існування впливової суспільної думки, тобто стан масової свідомості, що містить у собі ставлення людей до подій і фактів соціальної дійсності й до діяльності груп та особистостей і розглядається з точки зору відносин із соціальними інститутами або окремими особами [2].

Формування суспільного підсвідомого можна пояснити через

існування суспільних інтересів, що складаються з потреб соціальних груп, колективів, інституцій, інститутів, організацій та особистостей. Суспільні інтереси зумовлюються економічними відносинами, що панують у цьому суспільстві [2].

На систему підготовки публічних службовців у країнах Європи впливає принцип формування кадрів на публічній службі, сформований на основі суспільної думки. На сучасному етапі науковці виділяють два основних принципи що стосуються вступу на публічну службу та її проходження — принципи кар'єрного зростання та конкуренції.

Принцип кар'єрного зростання ґрунтується на тому, що вступ відбувається на конкурсній основі, а просування має чітко визначені етапи та централізовано регулюється, а конкуренція передбачає відкритий конкурс на заміщення вакантних посад [3].

На основі цих принципів можна виділити три основні архетипні моделі професійної підготовки публічних службовців у Європі: німецьку, французьку й англосаксонську.

Проаналізуємо кожну з моделей та визначимо архетипи, що вплинули на їх становлення та розвиток.

Німецька модель підготовки публічних службовців передбачає розмежування політики й адміністрування, яке спирається на правову основу для визначення цих завдань [4, с. 210]. У Німеччині головними вимогами до публічних службовців є професійна освіта й спеціальна підготовка, види та діяльність якої диференціюються залежно від рівня в публічному управлінні. Чиновники підвищеного й вищого рівнів обов'язково повинні мати вищу освіту.

Під впливом колективного несвідомого в Німеччині сформувалася думка, що люди, які належать до фахової групи "юрист", мають усі необхідні навички для процвітання як у структурах громадянського суспільства, так і в органах публічної влади, найчастіше як законодавці. Саме тому вважається, що керівником має бути людина з фаховою освітою — юрист. Якщо ж під час вступу на посаду вищої категорії у кандидата немає юридичної освіти, то він її отримує в спеціалізованих закладах протягом двох років після того, як почне на ній працювати. Через це більшість дисциплін у німецькій моделі підготовки управлінців має юридичний характер.

Окрім того, велика увага приділяється стажуванню, особливо це стосується керівних кадрів. Прикладом такого стажування є Федеральна академія державного управління в Баден-Вюртемберзі, де навчання кадрового резерву за спеціальністю "державне управління" та "управління персоналом" триває п'ятнадцять місяців, шість із яких відводиться на стажування, у тому числі три місяці в державних органах і три — в комерційних структурах, що нерідко буває у структурах управління Європейського Союзу [5, с. 166].

Німецька модель підготовки публічних службовців передбачає кілька форм підвищення кваліфікації (підвищення кваліфікації для початківців, підвищення кваліфікації за спеціальністю та посадою, підвищення кваліфікації з метою переходу до служби вищого рангу та підви-

щення кваліфікації для керівників [6, с. 468]), які можна поділити на дві категорії: першу спрямовано на забезпечення належного рівня знань у публічних службовців, а другу — на їх адаптацію до змін.

Перевагами німецької моделі підготовки управлінців є балансування між теоретичними знаннями та практичними навичками, які отримує публічний службовець під час навчання, а як недолік можна виокремити орієнтацію підготовки на юридичну спрямованість, що обмежує можливість обіймати керівні посади для багатьох службовців.

Розглядаючи французьку модель підготовки публічних службовців, можна зустріти характеристики, подібні до таких у німецькій. Аналогом німецького керівника-юриста виступає керівник-універсал. Такий універсал має володіти полівалентними знаннями й уміннями. Він здатен виконувати свої професійні обов'язки в будь-якій сфері державної служби, зокрема адміністративній, контрольній, інспекційній, економічній, дипломатичній та інших. Для підготовки таких спеціалістів використовується двадцятисемимісячне навчання, що пропорційно поділяється на періоди теоретичної та практичної підготовки [7].

Французька модель передбачає різні форми навчання: курси підвищення кваліфікації, навчання, пов'язане з просуванням публічного службовця по службі (підготовка до професійних конкурсів чи конкурсів, які організовуються для тих, хто проходить службу на певній посаді, з метою підвищити чин чи перейти до іншого корпусу), вдосконалення професійної підготовки, коли працівник для самостійних занять чи наукових розробок, що є суспільно корисними, тимчасово відраховується зі служби до резерву чи отримує відпустку для підвищення кваліфікації.

Для цієї моделі актуальними є такі поняття, як "безперервна підготовка" або "постійна професійна підготовка". Під ними розуміється підготовка публічного службовця до першої посади (початкова професійна підготовка) та підготовка протягом усієї кар'єри.

Стажування є важливим елементом навчального процесу, і йому відводиться багато часу. Обов'язковим є закордонне стажування, що дає можливість майбутньому чиновнику навчитися оцінювати реальну ситуацію у своїй країні, дізнатися про іншу систему та ментальність, інший стиль функціонування. Це — французька специфіка, яка відрізняє розглядувану модель від британської та німецької [8].

Мета підвищення кваліфікації у французькій моделі підготовки публічних службовців полягає в тому, що воно є одним із основних понять підходу до "оновлення публічної служби". Підвищення кваліфікації у французькій моделі підготовки публічних службовців виконує дві функції: їх пристосування до нових вимог та умов роботи й підвищення індивідуального рівня розвитку кожного службовця.

М. Міненко у своїх дослідженнях виділяє такі форми підвищення кваліфікації французької моделі [9]:

• заходи вдосконалення, що мають на меті збереження або вдоско-

налення професійних якостей, забезпечення пристосованості службовців до змін техніки й адміністративних структур, культурних, економічних та соціальних змін і перетворень, які з них випливають;

• заходи підготовки до конкурсів, що організовуються для службовців, які вже обіймають посаду, а також до професійних іспитів і конкурсів, метою яких є зміна чину чи корпусу;

• заходи пристосування до посади, які охоплюють два напрями: пристосування до першої посади (адаптація на державній службі) та пристосування до нової посади (підвищення, зміна корпусу та ін.);

• відпустки для підготовки (максимальна тривалість відпустки — три роки, але вона може бути розділена й надається тільки для проходження підготовки за згодою держави за умови, що агент відпрацює щонайменше три роки в адміністрації).

Позитивним у французькій моделі професійної підготовки публічних службовців є чітко виважене розуміння завдань, а саме: децентралізація й територіальна організація державних служб, комунікація, підтримки територіальних громад, поглиблене пізнання та розуміння необхідності співпраці з інституціями європейської співдружності, високоякісний менеджмент людських ресурсів та орієнтація на екологічно чисті інновації. Незважаючи на велику кількість установ і центрів ухвалення рішень у галузі підготовки кадрів, французька модель підготовки публічних службовців є цілісною, не затратною й ефективною.

Основоположником англосаксонської моделі підготовки кадрів для публічної служби є Великобританія. Для цієї держави актуальним є принцип конкуренції. Підготовку спрямовано на використання міждисциплінарного підходу до формування програм навчання, орієнтованого на розвиток у майбутніх чиновників системного мислення, комунікабельності, вміння працювати в команді, самостійності та ініціативності.

Під впливом архетипів у цій моделі сформувалась ідея підготовки лідерських якостей у службовців, їх здатності адаптуватися до змін середовища. Це спонукає до використання індивідуальних програм навчання з урахуванням специфіки функцій і посад, які обіймають ті чи інші чиновники.

У Великобританії немає централізованої підготовки, навчання зазвичай діючих чиновників проводиться в Коледжі державної служби. Водночас існує широка система семінарів, конференцій та освітніх курсів, що організовуються міністерствами та відомствами, у статуті яких є хоча б віддалена згадка про відповідальність за підготовку кадрового складу. За всієї різноманітності форм і методів навчання спільними для них є теоретична підготовка в навчальному закладі, підготовка випускної роботи за проектом і набуття практичного досвіду.

Порівняно з двома згаданими моделями англосаксонська більше орієнтується на здобуття теоретичних знань і розвиток індивідуальності. Стажування не має такого обов'язкового характеру і не триває протягом довгого періоду.

Перевагами англосаксонської моделі підготовки публічних служ-

бовців є її орієнтація на реалізацію концепції публічного управління й індивідуальний підхід до підготовки службовця, що враховує всю специфіку його діяльності. Така підготовка забезпечує формування кадрів, здатних вирішувати конкретні завдання.

Що ж стосується підготовки в інших країнах, то вони здебільшого є похідними від розглянутих вище моделей з урахуванням традицій і цінностей відповідних держав. У сучасному європейському просторі можна зустріти багато змішаних моделей підготовки публічних службовців, що містять у собі елементи архетипних моделей. Яскравим прикладом є Польща, де поєднано англосаксонську та французьку моделі.

У Польщі існує багато різних закладів, які здійснюють навчання публічних службовців. Більша частина навчання планується, організовується та фінансується децентралізовано й головним чином залежить від зусиль генерального директора у міністерстві або центральному відомстві. Вибір надавача навчальних послуг має здійснюватися шляхом проведення державних закупівель, а опис тендерної пропозиції має охоплювати загальні вимоги, яким повинен відповідати надавач таких послуг. Навчання публічних службовців здебільшого здійснюють установи приватного сектору й меншою мірою — університети або експертні центри.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши основні моделі підготовки публічних службовців у країнах Європи, можна зробити висновок, що вони формувалися під впливом певних політичних, соціальних та культурних особливостей і традицій країн, де застосовуються. Інакше кажучи, можна стверджувати, що вони розвивалися під впливом архетипів, колективного несвідомого впливу суспільства та його потреб, державно-управлінських і політичних систем. Можна виділити три основні архетипні моделі: англосаксонську, німецьку та французьку.

Однак із розвитком європейського суспільства дедалі більше спостерігається переплетіння моделей підготовки публічних службовців. Усе це зумовлено співпрацею у різних галузях, спільними інтересами й цінностями та наявністю транскордонної співпраці, що породжує необхідність готувати спеціалістів з однаковими знаннями та можливостями.

Спостерігається тенденція щодо зменшення впливу колективного несвідомого на моделі підготовки службовців, і, навпаки, збільшується вплив колективної свідомості, тобто розуміння того, що для досягнення певних цілей потрібні об'єднання, обмін досвідом, державно-управлінською культурою і технологіями.

У подальших дослідженнях мають знайти своє відображення результати пошуку переходу між реальністю національного й ідеальністю наднаціонального та побудови уніфікованої, універсальної моделі підготовки публічних службовців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Краткий* экономический словарь / под ред. А. Н. Азрилияна. — 2-е изд.,

доп. и перераб. — М. : Ин-т новой экономики, 2002. — 1088 с.
2. *Амосов О.* Концептуальні засади публічного управління: архетипний підхід / О. Амосов, Н. Гавкалова // Публічне управління: теорія та практика : зб. наук. пр. Асоціації докторів наук з держ. упр. : спецвипуск. — Харків : ДокНаукДержУпр, 2015. — С. 255.
3. *Санников С. В.* Система подготовки государственных служащих в структуре высшего профессионального образования: проблема адаптации зарубежного опыта [Электронный ресурс] / С. В. Санников // Материалы Всерос. науч. конф. с междунар. участием "Модернизация нац. системы высшего образования и проблемы интеграции вузов России в мировое образовательное пространство". — Режим доступа: publicservice2005.narod.ru
4. *Титаренко Л.* Підготовка управлінської еліти в Україні та зарубіжний досвід / Л. Титаренко // Актуальні проблеми держ. упр. : зб. наук. пр. Одеського регіон. ін-ту держ. упр. — Одеса : ОРІДУ; Вісн. УАДУ, 2003. — Вип. 1 (13). — С. 206–216.
5. *Гриненко В.* Професійне навчання вищих керівних кадрів для державної служби в зарубіжних країнах / В. Гриненко // Вісн. УАДУ. — 2005. — № 3. — С. 162–169.
6. *Іщенко О.* Актуальні питання кадрової політики на сучасному етапі / О. Іщенко // Вісн. УАДУ. — 2003. — № 1. — С. 5–11.
7. *Луговий В.* Про принципи і тенденції підготовки вищих керівників у галузі державного управління (професійно-методологічний підхід) / В. Луговий // Вісн. УАДУ. — 2004. — № 2. — С. 5–13.
8. *Піганьоль Р.* Система підготовки державних службовців у Франції / Раймон Піганьоль, експерт проекту Twinning "Розвиток і удосконалення системи підготовки державних службовців в Україні", голова Департаменту з європейських і міжнародних справ, Головне управління адміністрації і держ. служби, Міністерство державної служби Франції Звіт підготовлений в рамках фінансованого ЄС проекту Twinning "Розвиток і удосконалення системи підготовки державних службовців в Україні". — Київ, 2010. — 18 с.
9. *Міненко М.* Підвищення кваліфікації управлінських кадрів у розвинених європейських країнах: досвід для України / М. Міненко // Вісн. УАДУ. — 2004. — № 4. — С. 464–470.

REFERENCES

1. *Azrilijana A. N.* (2002), Kratkij jekonomicheskij slovar' [Brief economic dictionary], 2nd ed, Institute of New Economy, Moscow, Russia.
2. *Amosov O. and Havkalova N.* (2015), "Conceptual Principles of Public Administration: An Archetypical Approach", Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka: zbirnyk naukovykh prats' Asotsiatsii doktoriv nauk z derzhavnoho upravlinnia, special issue, p. 8–12.
3. *Sannikov C. B.* (2005), "Public service training system and higher professional education: adoption of the international experience", Mizhnarodna Ekonomichna konferentsiya Vseros. nauch. konf. s mezhdunar. uchastiem [All-Russian. sci. Conf. with intern. participation], Modernizacija nac. sistemy vysshego obrazovanija i problemy integracii vuzov Rossii v mirovoe obrazovatel'noe prostranstvo [Public service training system and higher professional education: adoption of the international experience], Novosibirsk State University, Novosibirsk, Russia, available at: publicservice2005.narod.ru

4. *Tytarenko L.* (2003), "Preparation of a management elite in Ukraine and foreign experience", Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnia: zbirnyk naukovykh prats' Odes'koho rehional'noho instytutu derzhavnoho upravlinnia, vol. 1 (13), p. 206–216.
5. *Hrynenko V.* (2005), "Professional training of senior management personnel for civil service in foreign countries", Visnyk UADU, vol. 3, p. 162–169.
6. *Ischenko O.* (2003), "Topical issues of personnel policy at the present stage", Visnyk UADU, vol. 1, p. 5–11.
7. *Luhovyj V.* (2004), "On the Principles and Trends in the Training of Senior Officials in Public Administration (Professional and Methodological Approach)", Visnyk UADU, vol. 2, p. 5–13.
8. *Pihan'ol' R.* (2010), "System of training civil servants in France", Zvit pidhotovlenyj v ramkakh finansovanoho YeS proektu Twinning [The report is prepared within the EU-funded Twinning project], Rozvytok i udoskonalennia systemy pidhotovky derzhavnykh sluzhbovtsiv v Ukraini [Development and improvement of the training system of civil servants in Ukraine], Ukraine, Kyiv, p. 18.
9. *Minenko M.* (2004), "Improvement of qualification of managerial personnel in developed European countries: experience for Ukraine", Visnyk UADU, vol. 4, p. 464–470.

УДК 351.851:005.332.3

Семенець-Орлова Інна Андріївна,
кандидат політичних наук, доцент кафедри соціології та політології Національного авіаційного університету, 03058, м. Київ, просп. Космонавта Комарова, 1, тел.: +38 (044) 406 7153, e-mail: innaorlova@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9227-7426

Семенец-Орлова Инна Андреевна,
кандидат политических наук, доцент кафедры социологии и политологии Национального авиационного университета, 03058, г. Киев, просп. Космонавта Комарова, 1, тел.: +38 (044) 406 7153, e-mail: innaorlova@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9227-7426

Semenets-Orlova Inna Andriivna,
PhD (Politics), lecturer, Department of Sociology and Politology, National Aviation University, 03058, Kyiv, Prosp. Kosmonavta Komarova, 1, tel: +38 (044) 406 71 53, e-mail: innaorlova@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9227-7426

Кисельова Ярослава Ярославівна,
студентка 4-го курсу кафедри соціології та політології Національного авіаційного університету, 03058, м. Київ, просп. Космонавта Комарова, 1, тел.: +38 (044) 406 71 53, e-mail: yaroslava.kiseleva64@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5940-1285

Киселева Ярослава Ярославовна,
студентка 4-го курса кафедры социологии и политологии Национального авиационного университета, 03058, г. Киев, просп. Космонавта Комарова, 1, тел.: +38 (044) 406 71 53, e-mail: yaroslava.kiseleva64@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5940-1285

Kyselova Yaroslava Yaroslavivna,
Student of the 4 course of the Department of Political Science and Sociology, National Aviation University, 03058, Kyiv, Prosp. Kosmonavta Komarova, 1, tel.: +38 (044) 406 71 53, e-mail: yaroslava.kiseleva64@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5940-1285

DOI https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.118

БАГАТОВИМІРНА УПРАВЛІНСЬКА СУЧАСНІСТЬ: ПОРОДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ СМИСЛІВ ДЛЯ НОВИХ КОЛЕКТИВНИХ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ

Анотація. Проаналізовано процес породження соціальних смислів на просторі європейської цивілізації. Досліджено тенденції посилення соціальної активності у місцевих громадах, що супроводжує децентралізаційні процеси в сучасній Україні. Визначено характерні ознаки неотрайбів, виходячи із концепції неотрайбалізму М. Маффесолі, відслідковано тенденцію реактуалізації дещо трансформованого общинного способу життя сучасних племен. Надано уваги відновленню запиту на ціннісну освіту в суспільстві. Наголошено на зростанні тенденції наповнюваності сенсом професійної діяльності публічних управлінців, відповідно до значного запиту забезпечення публічних інтересів та колективних цілей з боку громадян. Визначено нову роль публічного управління — забезпечення публічної освіти. У контексті даної проблематики обґрунтовано критичну потребу успішного закінчення реформи децентралізації влади в Україні. Виходячи із процесу неотрайбалізму, що охоплює сучасну Європу, автори прогнозують появу нових колективних ідентичностей у європейському просторі.

Спостережено характерну тенденцію актуалізації для українського суспільства потреби у вирішенні внутрішніх проблем. Це виявляється у виправленні пробілів у культурній та освітній політиці минулих років, самоорганізації (через волонтерський та добровольчий рух), громадянській відповідальності за добробут своїх громад і участь в управлінні місцевими справами, що, на думку авторів, відповідає тенденції децентралізації і впливає на домінантний тип соціальності майбутнього — не індивідуальне “Я”, “Я — у своїй спільноті”. Наголошено, що реформи державного управління в Україні покликані підтримати тенденцію децентралізації і активність громадян, все більше позиціонуючи публічну політику як інструмент публічної освіти, навчання громадян через залучення у процес вироблення та прийняття рішень.

Ключові слова: архетипи, неотрайби, децентралізація, публічний інтерес, ціннісна освіта.

МНОГОМЕРНАЯ УПРАВЛЕНЧЕСКАЯ СОВРЕМЕННОСТЬ: ПОРОЖДЕНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ СМЫСЛОВ ДЛЯ НОВЫХ КОЛЛЕКТИВНЫХ ИДЕНТИЧНОСТЕЙ

Аннотация. Анализируется процесс порождения социальных смыслов на просторах европейской цивилизации. Исследованы тенденции усиления социальной активности в местных общинах, что сопровождает децентрализационные процессы в современной Украине. Обозначены характерные признаки неотрайбов, исходя из концепции неотрайбализма М. Маффесоли, отслежена тенденция реактуализации несколько трансформированного общинного способа жизни современных племен. Обращено внимание на

возобновление запроса на ценностное образование в обществе. Подчеркнут рост тенденции наполняемости смыслом профессиональной деятельности публичных управленцев в соответствии со значительным спросом на обеспечение публичных интересов и коллективных целей со стороны граждан. Определена новая роль публичного управления — обеспечение публичного образования. В контексте данной проблематики авторы обосновывают критическую потребность в успешном окончании реформы децентрализации власти в Украине. Исходя из процесса неотрайбализма, охватившего современную Европу, авторы прогнозируют появление новых коллективных идентичностей в европейском простанстве.

Отмечается тенденция актуализации для украинского общества потребности решения внутренних проблем. Это видно в исправлении пробелов в культурной и образовательной политике прошлых лет, самоорганизации (через волонтерское и добровольческое движение), гражданской ответственности за благосостояние своих общин и участие в управлении местными делами, что, по мнению авторов, отвечает тенденции децентрализации и влияет на доминантный тип социальности будущего — не личное “Я”, а “Я — в своем сообществе”. Отмечено, что реформы государственного управления в Украине призваны поддержать тенденцию к децентрализации и активности граждан, все больше позиционируя публичную политику как инструмент публичного образования, обучения граждан через вовлечение в процесс выработки и принятия решений.

Ключевые слова: архетипы, неотрайбы, децентрализация, публичный интерес, ценностное образование.

MULTIDIMENSIONAL MANAGEMENT CONTEMPORARY: GENERATION OF SOCIAL MEANINGS FOR A NEW COLLECTIVE IDENTITIES

Abstract. The article is devoted to the analysis of the process of generating social meanings on the area of European civilization. Authors assign a separate place to the research of the tendency of increasing social activity in local communities, which accompanies decentralization processes in modern Ukraine. The article analyzes the characteristic features of non-tribes, based on the M. Maffesoli’s concept of “neo-tribalism”, and traces the tendency of reactualization a partly transformed communal way of life of modern tribes. The authors investigate the retrieval of the request for a valuable education in society. It is emphasized on the growing tendency of the filling of the meaning of the professional activity of public administrators, according to the significant request of providing public interests and collective goals by citizens. The authors singled out a new role of public administration — providing public education. In the context of this problem, the authors substantiate the critical need for a successful completion of the authority decentralization reform in Ukraine. Proceeding from the process of neo-tribalism that covers modern Europe, the authors predict the emergence of a new collective identities on the European area.

The authors point to a characteristic tendency: Ukrainians are deeply embedded in solving internal problems of society, which manifests in the correction of gaps in cultural and educational policies of past years, self-organization (through volunteer and volunteer movements), civil responsibility for the welfare of their communities, and participation in the management of local affairs. According to the authors, this tendency influences the dominant type of future sociality (it is not the individual "Me", but "Me as a part of community").

Keywords: archetypes, neo-tribes, decentralization, public interest, value education.

Постановка проблеми. Ще буквально десятиліття назад глобальна і процвітаюча Європа не могла передбачити виникнення антиєвропейського націоналізму цілих держав, що бажають виходу з Європейського Союзу, хвилі радикалізму, популізму, глибоку міграційну кризу, зростання сепаратистських настроїв у багатьох європейських регіонах. У деяких країнах Європи до мігрантів почали висувати вимоги щодо вивчення державної мови країни, де вони знайшли притулок, приймати європейські та християнські принципи. Видається, що це не зовсім демократичний, але вимушений крок Європи для забезпечення своєї безпеки і збереження ідентичності.

Якою бути Європі майбутнього? Сила і, водночас, уразливість Європи обумовлена її цивілізаційною специфікою, такими характерними ознаками, як єдність в різноманітності, висока культура та повага до правил справедливої гри, відкритість і раціональність. Саме завдяки цьому Європейський дім став привабливий для українців. Однак соціальний час сучасної Європи — це тягуча повсякденність суперечливих процесів, тривожна фрагментація інтелектуального європейського простору, нестійке бажання боротися за свої цінності. Навіть такі країни — колиски європейського гуманізму, як Франція та Італія, — стали вразливими до путінської пропаганди.

Для вирішення внутрішніх проблем, українське суспільство, маючи власні інтелектуальні резерви, тривалий час було змушене імпортувати чужий досвід. Це була ситуація вияву дії архетипу "дистресового досвіду" [1], але сьогодні він починає все менш спрацьовувати для українців. Соціальні очікування українців дуже високі — складається враження, що для України настав історичний час (за відомим соціологом П. Штомпкою, — це період, сприятливий для реалізації комплексних і системних перетворень, так званий якісний час [2, с. 72]). Усі роки політична еліта в Україні говорила про реформи, але найбільш близько і конструктивно до реального здійснення хоча б часткової модернізації радянських систем освіти, охорони здоров'я, державного управління, підійшла лише зараз. Водночас, велика частина українського суспільства в умовах соціально-економічної не-

стабільності тривожно ставиться до всього нового. Природною захисною реакцією суспільства в таких умовах стає — залишатися під прихистком минулого, екстраполювати на сучасне структури незмінного, історичного, архетипного, що довели свою дієвість раніше. Більша актуалізація традицій є своєрідним виявом рефлексу самозбереження, надзвичайно потрібного для підтримки функціонування, поки триває пошук відповідей на питання.

Ментально властивий українцям кордоцентризм дещо трансформується — українське суспільство починає все менше довіряти обіцянкам, втрачає ілюзії, починає мислити більш раціональніше, усвідомлює потребу розбудови власної армії та мобілізації внутрішніх ресурсів для перемоги над агресором. Поряд з важливістю перспективи і співпраці перед глобальними викликами українці відчувають потребу комфорту "тут і зараз" — це типова логіка неотрайбів (сучасних племен) М. Маффесолі, тому починають все частіше покладатися на себе, брати ініціативу у свої руки, активно співпрацювати один з одним перед викликами сьогодення.

Європа — це витвір нескінченних пошуків ідентичності. Її часто порівнюють з оркестром. Є миті, коли окремі інструменти замовкають або грають другорядну партію. Але оркестр існує і далі [3, с. 32]. Ідентичність Європи майбутнього — це не індивідуальне "Я". Інша особливість у тому, що, зважаючи на свою різноманітність, Європа починає повертається, в тому числі і до України, іноді з різних ракурсів. Феномен Східної Європи в тому, що вона не стає менш європейською від своєї недостатньої економічної розвиненості чи напівавторитарних лідерів. Завдяки власній знедоленості Східна Європа саме сьогодні в багатьох аспектах стає більш європейською, бо більше цінує те, що багаті жителі Заходу вважають за належне. Цю думку яскраво підверджують результати опитування 2017 р. в Україні. За результатами опитування, частіше за інших готові терпіти матеріальні труднощі заради збереження громадянських прав мешканці саме Донбасу (54,8 %) та Східного регіону (42,4 %). Український Донбас дуже змінився, але досі не все українське суспільство готове це прийняти. У цій роботі спробуємо відшукати, якими ж будуть у найближчому майбутньому соціальні смисли нових ідентичностей Європи, в тому числі й України.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Архетипна парадигма та дослідження соціоєстального представлені у вчених Української школи архетипіки — Е. Афоніна [4], О. Суший, О. Бандурки, А. Мартинова та ін.

Погодимося з вітчизняною дослідницею І. Грушецькою у тому, що традиційний інструментарій не може бути застосований для аналізу соціальних ландшафтів сучасності. Проблематика дослідження колективних ідентичностей, які можуть виникнути у майбутньому, в контексті швидких трансформацій сучасності — особливо актуальна. У роботі буде представлено три змістові лінії, взаємоважливі та взаємообумовлені для того, щоб по-новому погляну-

ти на окреслену наукову проблему через концепції неотрайбалізму М. Маффесолі і зробити загальні висновки: 1) про майбутнє європейської цивілізації; 2) про колективні ідентичності сучасної України; 3) про соціальні смисли у сучасній управлінській реальності.

Мета статті — на основі аналізу внутрішнього довкілля європейської цивілізації визначити соціальні смисли, що формуються з появою нових колективних ідентичностей у сучасній Європі, в тому числі в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Етап глобалізації суттєво послабив ціннісні орієнтації Європи, тому захисною реакцією європейської культури очікувано стало тимчасове повернення до традиційного — релігії, етнічних цінностей, групової солідарності. Новітній феномен неотрайблізму — повністю відповідний цій тенденції. У даній роботі ми проаналізуємо його місце в соціальній організації сучасної Європи та України.

З суспільно-політичної точки зору рівень складності викликів демократії наразі став не відповідним готовності громадян та національних лідерів їх вирішити. Через неспроможність результативно запобігати конфліктам в суспільстві, політична еліта стає все більше популістською, залишається не достатньо доброчесною, відторгаючи креативно-гуманістичний та ціннісний характер епохи після-постмодерну (що найбільш вірогідно, на нашу думку). Це будує стіну між елітою і громадянами. Люди як природну захисну реакцію використовують навички общинності, що залишилися на рівні колективного несвідомого, і починають брати все меншу участь людей у державному житті. Їхня активність зростає у повсякденні невеликих спільнот і громад.

У невеликих об'єднаннях індивіди відчувають свій вплив, можливість бути реально почутим і практично корисним. *Неспроможність представницької демократії у загальнокраїновому масштабі робить привабливою демократію безпосередню*, яка, хоч неможлива на рівні багатомільйонної країни, повністю реальна у неотрайбах — малих групах, об'єднаних на основі певної уявної ідеї (наприклад, соціальні мережі в Інтернеті) чи реального інтересу, наприклад, локус-фактора (місцеві громади, еко-поселення). У неотрайбах рішення приймаються колективно, члени спільноти навчаються слухати і чути один одного, мирно вирішувати суперечки та досягати консенсусу.

Як частина психічного несвідомого, архетипи є чинниками поступового, еволюційного розвитку певного суспільства. О. Донченко та Ю. Романенко серед інших визначають властивий українцям архетип "анігілятивної рівності", що полягає у домінуванні емоційної оцінки оточуючого світу над інтелектуальною [1]. Цей архетип співвідноситься із характерною для українського суспільства "майданною демократією". Зміст архетипу передбачає необхідність сильних колективних емоцій (протестів, революцій) для мотивування дій індивідів (наприклад, щоб активізувати діяльність державного апарату).

Для сценарію смислопродукування або стратегії сенсорної, інтуїтивної, вольової та емоційної спрямованості архетипу "анігілятивної рівності" формується анігілятивно-децентрований соціотип. Для останнього властиві моделі аутоанігіляції та соціоанігіляції, або ж моделі за "принципом задоволення" та моделі за "принципом реальності". "Принцип задоволення" — це модель слідування за потоком чуттєвості: настроями, бажаннями, емоційними станами, афектами, примхам, присутньою абсолютизацію теперішнього моменту часу, моменту тут-і-тепер. "Принцип реальності" — це модель слідування за пам'яттю (уречевленим досвідом, уявленнями) [1]. У період між сильними колективними емоціями, які не можуть бути частими, українське суспільство шукає яскравих групових емоцій на рівні певних спільнот.

Французький класик соціологічної думки Е. Дюркгейм стверджував, що з часом у суспільстві все більше посилюється диференціація задач, обов'язків і ролей, що пов'язано з демографічним фактором. Ріст населення посилює моральну "щільність", тобто інтенсивність контактів, складність і якість соціальних зв'язків. Тому взамін "механічній солідарності" з'являється солідарність органічна, в основі якої лежить взаємозалежність та взаємодоповнюваність великого різноманіття ролей та занять. У гетерогенності, за Е. Дюркгеймом, і полягає фактор соціального розвитку. Соціолог Ф. Тьоніс у своїх працях, навпаки, говорив про ностальгію людства за втраченим "первісним" способом життя і постійністю реального живого спілкування. Концепт неотрайбалізму М. Маффесолі об'єднує певні риси органічної солідарності Е. Дюркгейма і "еволюцію без прогресу" Ф. Тьоніса, ставлячи акцент на частому, супраінтерактивному, яскравому спілкуванні, іноді — живому, іноді — віртуальному, за допомогою сучасних технологій.

У концепції неотрайбалізму М. Маффесолі видовище та комунікації для розваги є основою для конструювання неотрайбів [5]. Однак, "модель щастя" неотрайбів може бути як гедоністичною, так і евдемонічною (сучасні еко-поселення, об'єднання громадян на місцевому рівні тощо).

Про "щастя", в тому числі і як компонент соціальних смислів майбутнього, вчені та експерти почали активно говорити протягом останніх кілька років. Наприклад, у 2011 р. Генеральна Асамблея ООН у згоді із 50 державами прийняла резолюцію "Щастя: цілісний підхід до розвитку", в якій рекомендувала використовувати щастя як показник розвитку країни [6]. Серед показників, за якими ООН з 2012 р. оцінює рівень щастя є свобода громадян самостійно приймати життєво важливі рішення, а також щедрість (як моральна якість) [6]. Згідно з даними досліджень проекту "Всесвітній огляд цінностей", суб'єктивне переживання людьми благополуччя сильніше всього корелює із вільним вибором.

На думку Аристотеля, людина відчуває щастя, коли концентрується не на своїх емоціях, а на зовнішньому світі і має якусь мету у житті,

відчуває свою належність до чогось більшого [6]. Гедоністичне щастя — дуже короткотривале (наприклад, задоволення після смачної вечері). Сучасні психологи наголошують, що, у той же час, в довготерміновій перспективі якась соціально важлива (волонтерська) робота дає відчуття, що твоє життя минає не дарма. На потребі розвивати навички волонтерства у дітей наголошено у проекті Концепції розвитку громадянської освіти в Україні, що наразі перебуває на етапі громадського обговорення.

Головний редактор аналітичного центру при Стенфордському університеті Е. Сміт протягом п'яти років опитувала людей з приводу того, що робить їх щасливими. У своїй книзі "Сила сенсу" (2017 р.) дослідниця прийшла до висновку, що гонка за щастям робить людей нещасними, тоді як пошук сенсу веде до більшого задоволення [7]. Люди знаходять сенс у житті, коли відчувають свою причетність до чогось і корисність для когось, крім себе, а також, коли розвивають свої кращі якості [8, p. 278]. На думку нейроекономістів Цюріхського університету Ф. Тоблера і Е. Фера люди, які хочуть ощасливити інших, а не себе, відчувають більше щастя [6]. Виходячи з висновків цих досліджень, meaningful life — життя, сповнене сенсу — має всі шанси стати новим трендом і Європи, і всього світу майбутнього.

Все складніша сучасна демократія вимагає у людей більш "виточнених" здатностей взаємодіяти. Активність у малих групах допомагає вдосконалити вміння взаємодії, необхідні на рівні складного суспільства. Наприклад, невелика місцева громада набагато легше досягає компромісу, вирішує конфлікт, відтворює справедливість, ніж у випадку великого багатоструктурового суспільства з множинністю центрів впливу. В Україні ця тенденція виявляється у реформі з децентралізації влади та активному створенні об'єднаних територіальних громад, активізації та об'єднання зусиль місцевого населення у вирішенні питань місцевого значення. В сучасній Україні влада досі нездатна запропонувати непротирічну об'єднавчу ідею на довготермінову перспективу. Враховуючи та беручи це до уваги, українці історично майже завжди мали несильну державу (слабкою вона залишається і зараз), громадяни самоорганізоовуються на місцевому рівні і починають вирішувати свої проблеми без підтримки держави. Згідно з даними Інституту соціології НАНУ кількість українців, які належать до певної організації чи руху, зросло з 82% у 2014 р. до 87 % у 2016 р.

Важливо, що в сучасній Україні досить відчутним є ефект "стиснення часу". Наприклад, для пересічного українця на фоні стрімких змін події до листопада 2013 р. відбувалися наче у зовсім іншу епоху. Хоча різниця у часі — менше пяти років. Це історичний, якісний (за П. Штомпкою) час, який дуже сприятливий для маштабних змін. Поки на державному рівні ці зміни відбуваються не досить швидко, на місцевому рівні — розгортаються масштабніше. Можна говорити про повзучу атомізацію українського суспільства на спільноти, групи і громади. Держава залишається більшою мірою

фактором зовнішньої безпеки і гарантом природніх прав людини. У теорії управління змінами динаміку суспільно-політичного розвитку сучасної України можна описати як *"анігіляторна (емоційно-вольова) волатильність (мінливість з відхиленнями і розкидом) через альтерації (зміни, що не призводять до загибелі старого, а відбуваються через поєднання традиції і новації)"*.

Постсучасність характеризується переходом від модерної індивідуалістичної парадигми, основними поняттями якої були індивід та група, — до постмодерної соцієтальної парадигми, основними поняттями якої є персона та неотрайби [5]. Персона має значно більшу здатність вийти за межі своєї індивідуальності та злитися зі спільнотою, до якої належить, ніж ізольований, замкнений індивід. Неотрайби культивують такі риси особистості, як вірність общині, особиста доблесть, релігійні почуття, що подекуди переростають у фанатизм. На думку І. Грушецької, такі тенденції у міжнародному просторі носять небезпечний та руйнівний характер. Передусім, вони заперечують реальні міжнародно-правові процеси, що вже відбулися та мають незворотний характер. Водночас, так виглядає сучасна неотрайбалізована Європа, хоча не всі ознаки описаної тенденції розвитку очевидні.

Смисли моральних, економічних і політичних цінностей не в далекій перспективі, а в нинішніх подіях (відповідно до логіки "тут і зараз" М. Маффесолі) — ось нові сенси колективних ідентичностей XXI ст. Сучасна людина залишається емоційно залученою у функціонування свого найближчого оточення і зосереджується у повсякденності. Для неї домінантними стають цінності, приглушені раціоналізмом (емоційність, дух спільноти).

Ідеал демократичної держави мігрує у бік ідеалу етичних спільнот — від слова "етос" (з грецької — "стосується цінностей, які об'єднують членів певної групи"), тобто, по великому рахунку, смислів колективних ідентичностей. Членам сучасних племен близький архетип Вічної дитини, що вмотивована постійно навчатися, спілкуватися, активно відкривати світ через метод спроб і помилок. У сучасному світі потроху з'являються лідери, відповідні способу життя неотрайбів — емоційні та інтерактивні, алогічні та непередбачувані, наприклад Д. Трамп. З обранням останнього Президентом США, на думку українських соціологів, американське суспільство перейшло з етапу еволюції — в кризову епоху мережевого комунітаризму (не-індивідуального "Я"), що свідчить про входження у фазу інволюції 4-го епохального циклу [4].

Багато сучасних організацій публічного управління починають використовувати у своїй структурі елементи матричних проектно-орієнтованих структур, таким чином, намагаючись більше наблизитися до запитів клієнтів [9, с. 287]. Проектний підхід чудово працює з невизначеністю середовища, стратегічними цілями, потребою пошуку нестандартних рішень. "Less government — more governance", тобто "менше уряду – більше врядування", таким стає гасло системи публічного управління багатьох розвинених країн світу.

Яскравий приклад делегування повноважень — уже згаданий процес децентралізації в Україні.

У контексті децентралізації в багатьох регіонах України помітною стає тенденція відродження місцевих традицій. Але традиції — це ще не все історичне, яке реактуалізується на етапі (пост)постмодерну. Уже згадана евдемонічна модель щастя, що набуває популярності, реактуалізує мораль, етичні та загальнолюдські цінності, що закладають основу новим соціальним смислам майбутньої Європи, і України в тому числі.

Про мораль як абсолютний критерій прогресивних соціальних змін зазначали багато вчених [10]. На думку Е. Дюркгейма, у моралі простежується історичні корені походження правових норм. Виходячи з реактуалізації морально-етичних цінностей, нова соціальна реальність (потреба ефективно співпрацювати в спільнотах задля колективного блага) потребують ціннісного навчання.

Метою державного розвитку є досягнення публічного інтересу (суспільного блага). Орієнтація на постійне самовдосконалення людини для суспільного блага, забезпечення пріоритету загального блага громадян над особистими, приватними або корпоративними інтересами є важливими принципами професійної діяльності державних службовців, що задекларовано в оновленому законодавстві з питань державної служби в Україні. Як стверджував Ч. Гарофало, державне управління — це принципово моральна діяльність, а державний управлінець в такому випадку є моральним агентом.

Активне наповнене професійне життя публічного управлінця залежить від наповненості сенсом його життя, тобто необхідності бути частиною чогось "більшого, ніж він сам". Звідси, важливо постійно зміцнювати ціннісні основи світогляду публічних управлінців, що знівелює потребу наявності різноманітних антикорупційних органів. Натомість, наразі у вітчизняних програмах, зокрема професійної освіти державних службовців, багато уваги приділяється індивідуалізму та процедурно-правовим аспектам демократичного управління і порівняно небагато — цінностям та відповідальності. У сучасній Україні вчені констатують домінування формально-адміністративної практики державного управління, що слабко відображає його гуманістичний зміст та спрямованість на публічний інтерес в контексті нових умов. Слабкою є мотиваційна функція публічного адміністрування, яка в нових суспільних умовах органічно пов'язана з демократією участі, заохоченням громадян до співпраці з владою [4].

Виходячи з описаного вище контексту, метою публічної політики також має стати об'єднання громадян через їх спільну участь та навчання культурі демократії. Це допоможе уточнити цінності, створюючи так зване "*людське знання*" (поряд з експертним). Реалізація політики як публічного навчання допоможе у формуванні *"доброго громадянина", що відповідатиме реаліям системи "доброго (належного) врядування"* (Good Governance) та сучасним мережевим формам соціальної органі-

зації. Позаяк це допоможе усунути білі плями в суспільно-політичній перспективі, сприятиме рівноправній конкуренції ідей, їх різноманітності, тобто і подальшому зростанню багатоманіття "сучасних племен", що активно конструюються навколо нових/старих ідей сучасності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Відповідаючи на тезу Ж. Моне про те, що Європу треба створити, зазначимо Європа майбутнього створюється спільнотами. Європа — це інтелектуальний і моральний простір, що століттями переживав те чи інше випробування своїх цінностей. І при цьому завжди намагався долати ці випробування. Таким чином, дерево Європи росте, і це культурне дерево, що наразі укріплює і розгалужує коріння. Через зміцнення свого глибинного (коріння), повернення до традиційного Європа намагатиметься вистояти під вітром змін та кризових явищ, що уже встигли поламати її дереву крону.

Поняття "політика" зародилося у Європі у перших полісних формах демократії із громадянського діалогу для забезпечення прозорості управління державою і наразі динамічно повертає собі попередній історичний зміст. Контекст прямої демократії уможливлює тисячі свідомих децентралізованих експериментів (модель поліархії Р. Даля), що дають змогу апробовувати нові моделі політичного прийняття рішень і нові форми розвитку в Європі. Через неспроможність інтеграційної політики Європи вирішити внутрішні проблеми, актуалізується самоорганізація на місцевому, регіональному рівнях, епіцентр соціального життя зміщується у місцеві громади, мережі невеликих спільнот та груп, регіони. Європейські цінності багатоманіття, співсуспільної демократії, моралі витворені історією і є тим багатокомпонентним етосом, що Європа реактуалізовуватиме все більше в умовах кризи і тимчасової втрати "попутного вітру" на найближчі роки.

В Україні, навіть більш яскраво, ніж у Європі, виявляється характерна природа реакцій соціального організму в кризових умовах, коли відчуття історичного часу не відповідає реаліям часткових перетворень. Зневіра в очікуваннях повертає суспільство до традиційних цінностей, перевірених часом — відродження місцевих традицій, активізація самоуправління та самоорганізації, популяризація громадських обговорень та колективного прийняття рішень.

Криза в Україні та Європі сприяє зростанню їх антикрихкості — властивості живої матерії, коли після удару (кризи), її якості стають ще кращими [11]. Усі живі організми ростуть знизу вгору, демократія зародилася знизу вгору, мабуть, це є універсальним правилом розвитку — "знизу вгору". І якщо елементи "вгорі" сумніваються або помиляються, відповідь соціальний організм закономірно починає шукати у першопочатку — "знизу", у традиціях, основах. Наразі сучасна Європа та Україна переживають певну дозу стресу, що є вимушено (але "правильно" з точки зору логіки еволюційних процесів) для нарощення їх-

ньої антикрихкості та спроможності швидко, результативно реагувати на супра(пара)глобальні виклики світу майбутнього у новому просторі історичного часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Донченко О.* Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення) : монографія / О. Донченко, Ю. Романенко. — К. : Либідь, 2001. — 334 с.
2. *Штомпка П.* Социология социальных изменений / П. Штомпка; пер. с англ.; под ред. В. Ядова. — М.: Аспект Пресс, 1996. — 416 с.
3. *Девіс Н.* Європа: Історія; пер. з англ. П. Таращук, О. Коваленко. — К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2006. — 1464 с.
4. *Моніторинг* загальносистемних змін 1992–2015 рр. у Афонін Е., Балакірєва О. Функціональна і компетентнісна готовність державних службовців України до здійснення публічного адміністрування в умовах демократії // Український соціум. — 2015. — № 1. — С. 7–22.
5. *Maffesoli M.* (1996) The Time of the Tribes. The Decline of Individualism in the Mass. — London: SAGE Publications; Thousand Oaks, New Delhi, 1996.
6. *Fehr E., Tobler P., Park S., Kahnt T.* A neural link between generosity and happiness. Nature Communications, 2017; 8: 15964 DOI: 10.1038/ncomms15964.
7. *Esfahani E.* (2017) The Power of Meaning: Crafting a Life That Matters Hardcover, New York.
8. *Inglehart R.* (2007) Development, Freedom, and Rising Happiness A Global Perspective (1981–2007), Perspectives on Phychological Science Inglehart, vol. 3, issue 4, p. 264–285.
9. *Атаманчук Г.* Теория государственного управления / Г. Атаманчук. — М. : Юр. Лит., 1997. — 400 с.
10. *Etzioni A.* (1968) The Active Society: A Theory of Societal and Political Processes. Free Press, New York.
11. *Талеб Н.* Антикрихкість. Про (не) вразливе у реальному житті / Н. Талеб. — К. : Наш формат, 2018. — 408 с.

REFERENCES

1. *Donchenko O. and Romanenko Yu.* (2001), Arkhetypy sotsialnoho zhyttia i polityka [Archetypes of social life and politics], Lybid, Kyiv, Ukraine.
2. *Shtompka P.* (1996) Sotsyolohyia sotsyalnykh yzmenenyi [The sociology of social change], Aspekt Press, Moscow, Russia.
3. *Devis N.* (2006) Yevropa: Istoriia [Europa: History], Osnovu, Kyiv, Ukraine.
4. *Monitorynh* zahalnosystemnykh zmin (1992–2015) in Afonin, E. and Balakirieva, O. (2015) "Functional and competent readiness of civil servants of Ukraine for public administration in a democracy", Ukrainskyi sotsium, vol. 1, p. 7–22.
5. *Maffesoli M.* (1996) The Time of the Tribes. The Decline of Individualism in the Mass, SAGE Publications, London, Great Britain.
6. *Fehr E. and Tobler P.* (2017) "A neural link between generosity and happiness", Nature Communications, vol. 8, article number 15964.
7. *Esfahani E.* (2017) The Power of Meaning: Crafting a Life That Matters Hardcover, New York, USA.
8. *Inglehart R.* (2007) "Development, Freedom, and Rising Happiness A Global Perspective (1981–2007)", Perspectives on Phy-

chologicalScience,vol.3,issue4,p.264–285.
9. *Atamanchuk H.* (1997), Teoryia hosudarstvennoho upravlenyia [Public management theory], Moscow, Yurydychna dumka, Russia.
10. *Etzioni A.* (1968), The Active Society: A Theory of Societal and Political Processes, Free Press, New York, USA.
11. *Taleb N.* (2018) Antykrykhkist [Antimalice], Nash format, Kyiv, Ukraine.

UDC: 351.82:659.1]-027.21/.22

Сердечна Людмила Василівна,
кандидат наук з державного управління, докторант, Національна академія державного управління при Президентові України, 03057, м. Київ, вул. Антона Цедіка, 20, тел.: +38 (095) 551 78 85, e-mail: lvserdechna@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4311-3596

Сердечная Людмила Васильевна,
кандидат наук по государственному управлению, докторант, Национальная академия государственного управления при Президенте Украины, 03057, г. Киев, ул. Антона Цедика, 20, тел.: +38 (095) 551 78 85, e-mail: lvserdechna@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4311-3596

Serdechna Liudmyla Vasylivna,
Candidate of sciences in public administration, doctoral candidate, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, 03057, Kyiv, Str. Antona Tsedika, 20, tel.: +38 (095) 551 78 85, e-mail: lvserdechna@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4311-3596
DOI https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.119

ЦІННІСНО-СМИСЛОВІ АРХЕТИПИ “ВОЛОДІННЯ” ТА “БУТТЯ” В РЕКЛАМНОМУ САМОРЕГУЛЮВАННІ

Анотація. Розглянуто актуальні проблеми теорії і практики саморегулювання в процесі формування та реалізації державної політики у сфері реклами. При цьому реклама розглядається як складова інформаційного простору і масової культури, що впливає на формування ціннісних орієнтацій суспільства в багатьох країнах. Рекламна діяльність в умовах сучасного світу є однією з причин загострення соціальних суперечностей, що обертається проблемами для самої рекламної індустрії у вигляді посилення регулювання. Проблема концептуальних основ управління і регулювання рекламної сфери, співвідношення державного регулювання і саморегулювання продовжує залишатися актуальною для багатьох країн. Розгляно соціальні аспекти саморегулювання в контексті ціннісно-смислових архетипів “володіння” і “буття” з позиції соціальної концепції

Е. Фромма. Обґрунтовано необхідність вироблення парадигми регулювання реклами на основі ціннісних установок “володіння” і “буття”, які впливають як на функціонування і розвиток саморегулювання, так і на рівень корпоративної соціальної відповідальності рекламного бізнесу. Показано, що досягнення гармонізації відносин рекламного бізнесу, суспільства і держави вимагає трансформації пріоритетів рекламного самоврядування щодо захисту корпоративних інтересів до співпраці з суспільством. Узагальнено окремі методи і форми ефективного саморегулювання в європейських державах, досвід яких може стати орієнтирами як для європейського рекламного співтовариства, так і для світової рекламної індустрії. Обґрунтовано, що творче володіння, коли суб'єкти рекламного самоврядування мають діючу мотивацію “буття”, яка доповнює, а не виключає корпоративні інтереси “володіння”, впливає на формування ефективного саморегулювання у сфері реклами.

Ключові слова: реклама, цінності, архетипи, саморегулювання в рекламній сфері.

ЦЕННОСТНО-СМЫСЛОВЫЕ АРХЕТИПЫ “ОБЛАДАНИЕ” И “БЫТИЕ” В РЕКЛАМНОМ САМОРЕГУЛИРОВАНИИ

Аннотация. Рассмотрены актуальные проблемы теории и практики саморегулирования в процессе формирования и реализации государственной политики в сфере рекламы. При этом, реклама рассматривалась как часть информационного пространства и массовой культуры во многих странах, оказывая влияние на формирование ценностных ориентаций общества. Рекламная деятельность в условиях современного мира является одной из причин обострения социальных противоречий, что оборачивается проблемами для самой рекламной индустрии в виде ужесточения регулирования. Проблема концептуальных основ управления и регулирования рекламной сферы, соотношения государственного регулирования и саморегулирования продолжает оставаться актуальной для многих стран. Рассмотрены социальные аспекты саморегулирования в контексте ценностно-смысловых архетипов “обладания” и “бытия” с позиции социальной концепции Э. Фромма. Обоснована необходимость выработки парадигмы регулирования рекламы на основе ценностных установок “обладания” и “бытия”, которые оказывают влияние как на функционирование и развитие саморегулирования, так и на уровень корпоративной социальной ответственности рекламного бизнеса. Показано, что достижение гармонизации отношений рекламного бизнеса, общества и государства требует трансформации приоритетов рекламного самоуправления по защите корпоративных интересов к сотрудничеству с обществом. Обобщены отдельные методы и формы эффективного саморегулирования в европейских государствах, опыт которых может стать ориентирами и для европейского рекламного сообщества, и для мировой рекламной индустрии. Обоснован вывод, что созидательное обладание, когда субъекты рекламного самоуправления имеют действующую мотивацию “бытия”, которая дополня-

ет, а не исключает корпоративные интересы “обладания”, влияет на формирование эффективного саморегулирования в сфере рекламы.

Ключевые слова: реклама, ценности, архетипы, саморегулирование в рекламной сфере.

CONCEPTUAL AND VALUE-BASED ARCHETYPES OF “HAVING” AND “BEING” IN SELF-REGULATION OF ADVERTISING

Abstract. The publication is devoted to actual problems of theory and practice of self-regulation in the process of formation and implementation of state policy in the field of advertising, which, as part of the information space and mass culture in many countries, influences the formation of value orientations of society. The problem of conceptual bases of management and regulation of the advertising sphere, the correlation of state regulation and self-regulation continues to be relevant for many countries, including European countries. The article deals with the social aspects of self-regulation in the context of the value-semantic archetypes of “having” and “being” from the point of view of the social concept of E. Fromm. Are generalized the particular methods and forms of effective self-regulation in European states, the experience of “having” and “being”, which affect both the functioning and development of self-regulation, and the level of corporate social responsibility of the advertising business, is substantiated. It is shown that the achievement of harmonization of relations between the advertising business, society and the state requires the transformation of the priorities of advertising self-government from the protection of corporate interests to cooperation with society. Some methods and forms of effective self-regulation in European states are generalized, the experience of which can become reference points for both the European advertising community and the global advertising industry. The author substantiates the conclusion that creative possession, when the subjects of advertising self-government have an active motivation of “being”, which supplements and does not exclude the corporate interests of “having”, influences the formation of effective self-regulation in the sphere of advertising.

Keywords: advertising, values, archetypes, self-regulation of advertising.

Постановка проблеми. Проблема вдосконалення та підтримання системи суспільних цінностей є актуальною для сфери реклами, яка сьогодні виступає потужним засобом формування цінностей суспільства. Регулювання такої сфери — питання, яке без перебільшення визначає стан суспільства.

Суспільство супермаркету або суспільство вільних громадян, наділених індивідуальною свободою, воля яких не залежить від речей і брендів? Питання, поставлені Е. Фроммом у статті “Мати чи бути?”, лишаються актуальними для рекламної сфери, при чому не стільки в контексті розширення переліку

обмежень рекламної діяльності чи посилення вимог до контенту, скільки у виробленні парадигми регулювання, яка може збалансувати інтереси бізнесу та суспільства. Йдеться не про розширення й удосконалення зовнішнього контролю, а про зміну ролі саморегулювання. Трансформація пріоритетів рекламного самоврядування із захисту корпоративних інтересів до співпраці із суспільством, а також взаємодія саморегулювання із законодавчими механізмами можуть ефективно сприяти формуванню гармонійних відносин між рекламістами, суспільством і державою.

Мета статті полягає у дослідженні соціальних аспектів саморегулювання в рекламній сфері та соціальної відповідальності рекламної діяльності в контексті ціннісно-смислових архетипів "володіння" та "буття".

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням вивчення реклами присвячені численні наукові дослідження і публікації. Сучасну рекламу вивчають соціологи й управлінці, психологи та філологи, культурологи й лінгвісти, її вплив на людину став предметом вивчення навіть в медицині.

Серед наукових досліджень у галузі реклами значну питому вагу мають роботи, присвячені проблемам та аспектам рекламної діяльності як різновиду масових комунікацій. Зокрема, питання теорії та практики рекламної комунікації відображено в роботах Т. Амблера, Д. Бернета, В. Фрайбургера, Ф. Котлера, Ж.-Ж. Ламбена, С. Моріарті, Д. Огілві, К. Ротцол, Ж. Сегела, Д. Траута, У. Уелса й у наукових дослідженнях українських учених Г. Почепцова, Є. Ромата та ін.

Як теоретичне підґрунтя цього дослідження були використані наукові праці, в яких порушуються питання соціальної відповідальності реклами, зокрема Ж. Бодріяйра, Е. Фромма й Ж. Липовецькі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема сучасного суспільства, порушена Е. Фроммом у роботі "Мати чи бути?" [1], по суті, є артикуляцією проблеми концептуальних засад управління та регулювання рекламної сфери. Реклама, що є частиною інформаційного простору й масової культури, впливає на формування ціннісних орієнтацій суспільства. При цьому основним критерієм вимірювання ефективності реклами для суб'єктів рекламного ринку є в кінцевому підсумку прибуток. Для досягнення цієї мети реклама прагне не лише задовольнити потреби й бажання споживачів, але значною мірою сформувати їх. Рекламна діяльність робить "внесок" у загострення соціальних суперечностей, що обертається проблемами для самої рекламної індустрії у вигляді посилення регулювання та зниження довіри споживачів. Водночас досягнення збалансованих відносин із суспільством та довіри споживачів — у довгострокових інтересах усіх суб'єктів рекламного ринку.

Володіння й буття — це два основних способи, або модуси існування людини. Згідно з теоретичними положеннями Е. Фромма, переважання одного з них визначає відмінності в індивідуальних характерах людей і типах соціального характеру. Дещо спрощено ці два способи люд-

ського існування можна схарактеризувати двома фундаментальними рисами особистості — егоїзм та альтруїзм. При цьому, за Е. Фроммом, споживання — одна з форм володіння, яка в сучасних умовах "перевиробництва" стає головною формою володіння [1, с. 242].

Далі в цій роботі використання терміна "буття" передбачає такий спосіб існування людини, коли вона продуктивно використовує свої здібності, не бажаючи за це щось мати. Саме такому способу притаманне розуміння того, що не все, що сприяє зростанню системи (корпорації, галузі), є благом для людини, тоді як володіння — "індивідуальні егоїстичні устремління", коли сенс життя полягає в гонитві за задоволенням своїх бажань, а ставлення до світу виражається у прагненні зробити його об'єктом володіння. У цьому модусі перебуває прагнення до прибутку, перебільшення значення конкуренції та ролі ринкових механізмів. Саме прагнення до володіння, на думку Е. Фромма, є головною рисою сучасного "суспільства набувачів" [1, с. 284].

У цьому дослідженні ми спробуємо відповісти на питання про співвідношення ціннісних орієнтацій у сфері реклами — складової соціально-економічного життя суспільства, а також зрозуміти, чи може самоврядування загальмувати експансію реклами, подолати негативні явища та сприяти досягненню позитивних змін. Ціннісна орієнтація впливає на формування цілей самоврядування та саморегулювання, визначає напрями їх розвитку. Зокрема, ціннісні установки (архетипи) "володіння" й "буття" впливають не тільки на функціонування та розвиток самоврядування й саморегулювання, але й значною мірою на рівень корпоративної соціальної відповідальності рекламного бізнесу.

Проблеми концептуальних засад управління й регулювання рекламної сфери, співвідношення державного регулювання та саморегулювання продовжують залишатися актуальними для багатьох країн. Сьогодні вони гостро стоять навіть в умовах розвинених ринкових відносин, адекватного законодавства, громадянського суспільства та розвитку децентралізації, а також організованого саморегулювання. Можна навести чимало прикладів, що підтверджують цю тезу.

Наприклад, у Німеччині, де закон про рекламу був ухвалений у 1886 р., рекламне саморегулювання сформувалося до 1956 р., а з 1973 р. діє кодекс професійної етики, реклама однак час від часу створює проблеми в суспільстві. Так, у квітні 2016 р. газета Der Spiegel повідомила, що міністр юстиції Німеччини виступив із пропозицією заборонити рекламу, в якій жінки та чоловіки зображуються як сексуальні об'єкти. Він пропонує заборонити таку рекламу й внести відповідні поправки до закону проти недобросовісної конкуренції [2].

У європейських державах сьогодні діють як національні кодекси, так і Міжнародний кодекс рекламної діяльності. Він був ухвалений Міжнародною торговою палатою ще в 1937 р. і сьогодні є основою саморегулювання рекламного ринку в більшості країн–членах ЄС. При

цьому, негативні явища, пов'язані з рекламою, залишаються проблемою для суспільства. Так, Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) у спеціальному дослідженні проблеми ожиріння в Європі виділила рекламу серед його причин. Йдеться про рекламу шкідливих для здоров'я продуктів, пропаганду нездорового способу життя, стимулювання нераціонального попиту та споживання продовольчих товарів. ВООЗ визнала також значну роль реклами продовольчих товарів, спрямовану на дітей, у виникненні та розвитку цієї проблеми серед останніх [3, с. 132–164].

Реклама на сьогодні стала невід'ємною частиною простору сучасного європейського міста, причому вона заполонила не лише міський ландшафт, а й всі доступні сегменти інформаційного простору. Вона стала частиною соціально-політичного життя, культури й освіти.

Про вплив реклами на освіту свого часу зауважував А. де Сент-Екзюпері: "До звичайної педагогіки додалася педагогіка, що діє незаперечно, та до того ж напрочуд ефективно, і це — реклама. Промисловість, підпорядкована законам прибутку, намагається за допомогою відповідного виховання виробляти людей для жувальної гумки, а не жувальну гумку для людей" [4, с. 140].

Е. Фромм у своїй роботі "Мати чи бути?" дає дуже жорстку оцінку соціальній ролі реклами та її впливу на суспільство. Реклама з її суто сугестивними методами, на його думку, "переслідує людину скрізь, не даючи їй перепочинку ні вдень, ні вночі, занурюючи її в атмосферу напівзабуття та втрати відчуття реальності". Він переконаний, що "необхідно заборонити в комерційній рекламі і політичній пропаганді будь-які методи "промивання мізків" [1, с. 413].

Ж. Бодрійяр, досліджуючи кризові явища в культурі XX ст., зазначив, що в суспільстві споживання завдання реклами зводиться до інтерпретації бажань. Бажання матеріалізуються в речах, а речі уособлюють бажання й матеріалізують певні функції суспільного устрою. Реклама створює світ, в якому суспільні проблеми вирішують не люди, а речі: "будь-яка напруга, будь-який індивідуальний чи колективний конфлікт можуть бути вирішені за допомогою певної речі" [5, с. 105].

У дослідженні Жиля Липовецькі визначено, що постмодерністський стан європейської культури став результатом процесів, що заохочуються серед іншого масовим споживанням і засобами масової інформації [6, с. 44]. Сучасну епоху він називає "добою масового споживання" [6, с. 17].

Не тільки вчені, а й фахівці рекламної індустрії теж адекватно оцінюють її роль і вплив на суспільство. Керівник Асоціації Комунікаційних Агентств Росії В. Черняховський висловив думку, що "рекламний ринок — це свого роду гілка влади, яка управляє цілими групами людей. Сьогодні ж буде доречно сказати про те, що представники маркетингових і рекламних спеціальностей — це п'ята влада, яка, розширюючи масштаби свого впливу, вже управляє людством" [7].

Дещо в іншому контексті, але теж підтвердив реальні можливо-

сті впливу реклами на суспільство французький фахівець із політичних комунікацій Жак Сегела: "Фільми, серіали, розважальні програми — все це несправжнє життя, вигадка. А ось реклама — це реальність, навіть тоді, коли її зроблено з багатою фантазією" [8, с. 6].

Теоретики маркетингу визначають метою реклами та комунікацій у цілому досягнення комерційних цілей, тобто прибутку. Відомий європейський маркетолог, професор Ж.-Ж. Ламбен зауважив, що "у підґрунті ефективної реклами лежить логіка маркетингу", яка полягає в управлінні споживчим попитом, використовуючи всі сучасні технічні засоби. Це логіка ринкової економіки [9, с. 511].

Тім Амблер, провідний науковий співробітник Лондонської школи бізнесу, автор книги "Практичний маркетинг. Марочний капітал, маркетингові війни, позиціонування, парадокси дзен-буддизму" із суто англійським гумором підносить у своїй роботі "науку виживати на ринку": на війні як на війні, де не тільки "партизанський маркетинг", а й реклама теж перетворюється на "зброю" для накопичення "марочного капіталу". Однак, як стверджує Т. Амблер, у протистоянні рекламної індустрії та суспільства "правда полягає в тому, що кожна сторона по-своєму має рацію". І хоча свій інтерес є і в маркетолога, і у споживача, але "обидві сторони залишаться задоволеними тільки в тому випадку, якщо будуть прагнути до задоволення бажань одна одної" [10, с. 39].

У таких умовах, крім розвитку законодавства та зовнішнього контролю, вирішенню проблеми може сприяти ефективне самоврядування та саморегулювання. Саме саморегулювання може стати відповіддю на питання "мати чи бути", точніше, поставити його в іншому ключі — "мати й бути". Е. Фромм у своїй роботі вводить поняття "екзистенціальне володіння", що визначається як раціонально обумовлене прагнення до самозбереження й не суперечить природі "буття" існування. Один із виявів цього принципу — творче володіння — може бути підставою ціннісної орієнтації саморегулювання, навіть не дивлячись на те, що в цілому підприємницькій діяльності меншою мірою властиве переважання модусу "буття", проте мотивація саморегулювання може лежати в цьому контексті в його підґрунті.

Практика саморегулювання показує, що воно здатне швидко, гнучко й без зайвих витрат забезпечити існування гармонійних відносин між рекламістами, суспільством і державою.

"Принципи саморегулювання завжди є тими самими", — декларує основний міжнародний документ із саморегулювання в Європі "Керівництво EASA з саморегулювання" (EASA — Європейський Альянс зі стандартів у рекламі). "Реклама повинна бути законною, пристойною, чесною та правдивою, зробленою з почуттям громадянської відповідальності перед споживачем і суспільством та з відповідною повагою до правил чесної конкуренції. Це досягається за допомогою правил і принципів кращої рекламної практики, якими добровільно "пов'язує" себе рекламна індустрія. Правила

застосовуються організаціями саморегулювання, що створюються для цієї мети й засновуються самою рекламною індустрією. Мета — забезпечення високих стандартів у рекламі, довіри та впевненості споживача для користі всіх, хто в цьому зацікавлений" [11].

Однак, знову ж таки, як показують практика й наведені вище приклади, прийняття в рекламних спільнотах задекларованих норм і правил ще не гарантує їх тотального дотримання. Індустрія, яка заявляє про право регулювати саму себе, як і раніше, опиняється перед питанням "мати або бути?"

Деякі фахівці та дослідники реклами вважають, що саморегулювання є "реакцією галузі на спади в економіці, критику з боку громадськості [...]. Хоча альтруїстичний мотив захисту споживачів певною мірою, безсумнівно, присутній, основною рушійною силою саморегулювання є, вочевидь, передбачлива турбота про особисту вигоду" [12, с. 564].

Як і в ставленні суспільства в цілому, сьогодні немає однозначних рекомендацій і рішень, як позбавити його проблем і зробити благополучним, так і в рекламній індустрії сьогодні немає "формули щастя", яка внесе абсолютну гармонію в її відносини із суспільством. Однак у накопиченому за кілька десятиліть досвіді вже є приклади, які можуть стати орієнтирами і для європейського рекламного співтовариства, і для світової рекламної індустрії.

Заслуговує на увагу досвід регулювання рекламного контенту у Франції. Найважливіший орган французької системи саморегулювання в рекламі — Autorité de régulation professionnelle de la publicité (Орган регуляції фахівців реклами, ARPP), який є незалежною організацією й охоплює три чверті рекламодавців країни. Слід зауважити, що система саморегулювання Франції — одна з найстаріших у Європі, вона була заснована в 1935 р. і сьогодні є однією з найбільш ефективних. У підґрунті діяльності ARPP лежать загальні етичні норми, а також рекомендації, розроблені для окремих товарів і галузей, на підставі яких здійснюється попередня експертиза. Саме процедура попередньої експертизи значною мірою обумовлює ефективність саморегулювання. Рекламні матеріали подаються рекламістами добровільно, ARPP здійснює тестування реклами до її розміщення. Треба зауважити, що значна частина рекламних повідомлень відхиляється експертами, в тому числі і з етичних причин. Такий порядок став можливим, тому що правила, які встановлює ARPP, поділяють всі члени рекламного ринку [13].

Британський досвід є цікавим та унікальним тим, що в саморегулюванні, яке в Великобританії працює досить ефективно, активну роль відіграє *державний орган* — Британський регулятор у сфері комунікацій The Office of Communications (Ofcom) (курсив авт. — Л. С.). Ofcom спільно з національним органом саморегулювання зі стандартів у рекламі The Advertising Standards Authority (ASA) є єдиним ефективним регулятором. У британській моделі реклама регулюється кодек-

сами практики, покликаними захистити споживачів і створити рівні умови для рекламодавців. Нинішній керівник Ради ASA так описує його роботу: “Наші цілі залишаються простими: щоб маркетологи рекламували відповідально, а споживачі мали необхідну їм інформацію” [14].

Відповідальність фахівців рекламної індустрії формується не лише етичними кодексами, тому важливою умовою підвищення її рівня є вдосконалення освіти рекламістів. Аналіз ситуації, яка склалася, показує, що в процесі підготовки фахівців рекламної індустрії необхідно приділяти увагу питанням формування у них відповідних ціннісних установок і соціальної відповідальності. З цього приводу російський теоретик і практик реклами А. Репйов зауважив: “Так що ж повинно залишатися через кілька років у голові дипломованого рекламіста? Ясно, що це повинні бути найбільш фундаментальні принципи, закономірності та етичні норми” [15].

Міркування про “рушійні сили” вдосконалення саморегулювання в сучасній рекламі хочеться закінчити висловлюванням Жака Сегела з приводу, що прямо не стосується досліджуваної проблеми, але відбиває деякі загальні тенденції, характерні і для цієї сфери. Говорячи про особливості політичної реклами кінця XX ст. та її сприйняття суспільством, він, зокрема, зазначає: “Поряд із тим, що люди політики поступово дедалі сильніше відрізняються від інших, у деяких країнах з’являються політики чистіші, невинні, незаплямовані, *носії позитивних цінностей* (курсив авт. — Л. С.)” [16]. Треба зауважити, що помічена Ж. Сегела тенденція є характерною не тільки для сфери політики, а й для самої рекламної індустрії.

Сьогодні в багатьох країнах у рекламній сфері дедалі більшу роль відіграють самоврядування та саморегулювання. При цьому всередині самої галузі з’являється все більше “носіїв позитивних цінностей”, які розуміють, що з народом (тут термін “народ” більш доречний, ніж “споживачі”) їх зближують спільні цінності. Тому з’являється все більше громадських об’єднань рекламістів, розробляються й ухвалюються корпоративні кодекси, які прямо називаються моральними.

Висновки. З огляду на масштаби рекламної індустрії, її роль і можливості впливу на суспільство, слід розуміти, що навіть найдосконаліше законодавство й ефективна система зовнішнього контролю не зможуть усунути всі суперечності, з нею пов’язані. Але в умовах взаємодії із законодавчими механізмами, державними та громадськими системами зовнішнього контролю, рекламне саморегулювання здатне забезпечити існування гармонійних відносин між рекламістами, суспільством і державою.

Питання ціннісних установок “мати” або “бути” в саморегулюванні реклами, з позицій соціальної концепції Е. Фромма, не повинно ставитися як вибір альтернативи. Може йтися про можливість досягнення оптимального співвідношення матеріальних інтересів бізнесу й нематеріальних цінностей суспільства у регулюванні рекламної сфери,

зокрема у підвищенні ефективності саморегулювання. Значення має співвідношення ціннісно-смислових архетипів "володіння" та "буття". Найприйнятніша його форма — це творче володіння, коли суб'єкти рекламного самоврядування мають дієву мотивацію "буття", яка доповнює, а не виключає корпоративні інтереси "володіння".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Фромм Э.* Забытый язык. Иметь или быть? / Э. Фромм ; [пер. с нем. и англ.]. — М. : АСТ ; АСТ-Москва, 2009. — 442 с.
2. *Министр* юстиции Германии предлагает запретить сексуальную рекламу [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://aftershock.news/?q=node/388294. — Назва з екрана.
3. *Проблема* ожирения в Европейском регионе ВОЗ и стратегии ее решения / под ред.: Francesco Branca, Haik Nikogosian и Tim Lobstein. — Б/м : Всемирная организация здравоохранения, 2009. — 392 с.
4. *Буковская А.* Сент-Экзюпери или парадоксы гуманизма / А. Буковская ; пер. с польск. А. Н. Ермонского. — М. : Радуга, 1983. — 208 с.
5. *Бодрийяр Ж.* Система вещей / Ж. Борийяр. — М. : Рудомино, 2001. — 216 с.
6. *Липовецки Л. Ж.* Эра пустоты: Эссе о современном индивидуализме / Л. Ж. Липовецки. — СПб. : Владимир Даль, 2001. — 336 с.
7. *Почему* учиться рекламе надо за границей, а не в России [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://rb.ru/article/pochemu-uchitsya-reklame-nado-za-granitsey-a-ne-v-rossii/7386357.html. — Название с экрана.
8. *Сегела Ж.* Национальные особенности охоты за голосами. Так делают президентов / Ж. Сегела. — М. : Вагриус, 1999. — 264 с.
9. *Ламбен Ж.-Ж.* Стратегический маркетинг. Европейская перспектива / Ж.-Ж. Ламбен ; пер. с франц. — СПб.: Наука, 1996. — 589 с.
10. *Амблер Т.* Практический маркетинг / Т. Амблер ; пер. с англ.; под общей ред. Ю. Н. Каптуревского. — СПб. : Питер, 1999. — 400 с.
11. *Руководство* EASA по саморегулированию [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.advertology.ru/index.php?name=Subjects&pageid=81#1. — Название с экрана.
12. *Сэндидж Ч. Г.* Реклама: теория и практика / Ч. Г. Сэндидж, В. Фрайбургер, К. Ротцол. — М. : Прогресс, 1989. — 630 с.
13. *Саморегулювання* реклами: досвід Франції [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://detector.media/rinok/article/122104/2017-01-10-samoregulyuvannya-reklami-dosvid-frantsii/. — Назва з екрана.
14. *Хто і як* регулює рекламу у Великій Британії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://detector.media/rinok/article/122295/2017-01-18-khto-i-yak-regulyue-reklamu-u-velikii-britanii/. — Назва з екрана.
15. *Как убивают* рекламное образование [Электронный ресурс]. — Режим доступа: / http://www.repiev.ru/recenz/Romat-Textbook.htm. — Название с экрана.
16. *Король* политической рекламы Жак Сегела : из интервью Гарри Файфа с Жаком Сегела [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.elections.spb.ru/razdel9/seguela_a.htm. — Название с экрана.

REFERENCES

1. *Fromm E.* (2009). Zabytyj yazyk. Imet' ili byt'? [Forgotten language. To have or to be?]. Moscow: AST.
2. *Ministr* yusticii Germanii predlagaet zapretit' seksual'nuyu reklamu [The Minister of Justice of Germany proposes to prohibit sexual advertising], available at: https://aftershock.news/?q=node/388294 (Accessed March 26, 2018).
3. *The challenge* of obesity in the WHO European Region and the strategies for response /edited by Francesco Branca, Haik Nikogosian and Tim Lobstein. (2009), WHO.
4. *Bukovskaya A.* (1983), Sent-Ehkzyuperi ili paradoksy gumanizma [Saint-Exupéry or the paradoxes of humanism]. Moscow : Raduga.
5. *Baudrillard J.* (2001), Sistema veshchej [The system of objects]. Moscow: Rudomino.
6. *Lipovetsky G.* (2001), Ehra pustoty: Ehsse o sovremennom individualizme [The era of emptiness: An essay on modern individualism], SPb. : Vladimir Dal'.
7. *Pochemu* uchit'sya reklame nado za granicej, a ne v Rossii [Why study advertising overseas, not in Russia], available at: https://rb.ru/article/pochemu-uchitsya-reklame-nado-za-granitsey-a-ne-v-rossii/7386357.html (Accessed March 26, 2018).
8. *Séguéla J.* (1999), Nacional'nye osobennosti ohoty za golosami. Tak delayut prezidentov [National features of the hunt for votes. So do presidents]. M. : Vagrius.
9. *Lambin J.-J.* (1996), Strategicheskij marketing. Evropejskaya perspektiva [Strategic marketing. European perspective], SPb. : Nauka.
10. *Ambler T.* (1999), Prakticheskij marketing [Practical marketing], SPb: Piter.
11. *Rukovodstvo* EASA po samoregulirovaniyu [EASA Guidelines for Self-Regulation], available at: http://www.advertology.ru/index.php?name=Subjects&pageid=81#1 (Accessed March 26, 2018).
12. *Sandage C. H., Fryburger V., Rotzoll K.* (1989), Reklama: teoriya i praktika [Advertising: theory and practice]. Moscow: Progress.
13. *Samorehuliuvannia* reklamy: Dosvid Frantsii [Self-regulation of advertising: Experience of France], available at: http://detector.media/rinok/article/122104/2017-01-10-samoregulyuvannya-reklami-dosvid-frantsii/ (Accessed March 26, 2018).
14. *Khto* i yak rehuliuie reklamu u Velykii Brytanii [Who and how advertising regulates in the UK], available at: http://detector.media/rinok/article/122295/2017-01-18-khto-i-yak-regulyue-reklamu-u-velikii-britanii/ (Accessed March 26, 2018).
15. *Kak ubivayut* reklamnoe obrazovanie [How to kill advertising education], available at: http://www.repiev.ru/recenz/Romat-Textbook.htm (accessed March 26, 2018).
16. *Korol'* politicheskoj reklamy Jacques Séguéla [King of Political Advertising Jacques Séguéla], available at: http://www.elections.spb.ru/razdel9/seguela_a.htm (Accessed March 26, 2018).

УДК 316.752.4 : 351.858 : 328.18 : 32.019.51

Сичова Вікторія Вікторівна,
доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри соціології управління та соціальної роботи соціологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, 61077, м. Харків, пл. Свободи, 6, тел.: +38 (097) 440 11 23, e-mail: vvs2679@ukr.net
ORCID: 0000-0001-5001-8389

Сычова Виктория Викторовна,
доктор наук по государственному управлению, профессор, профессор кафедры социологии управления и социальной работы Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина, 61077, г. Харьков, пл. Свободы, 6, тел.: +38 (097) 440 11 23, e-mail: vvs2679@ukr.net
ORCID: 0000-0001-5001-8389

Sychova Viktoriia Viktorivna,
Doctor of Public Administration, Full Professor, Full Professor of Department of sociology of management & social work Kharkiv National University named after V. N. Karazin, 61077, Kharkiv, Ploshcha Svobody, 6, tel.: +38 (097) 440 11 23, e-mail: vvs2679@ukr.net
ORCID: 0000-0001-5001-8389
DOI https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.120

АРХЕТИПНЕ ПІДҐРУНТЯ ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ Й ОПОЗИЦІЇ У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ДЕКОМУНІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Анотація. У контексті архетипного підходу проаналізовано взаємодію влади та опозиції у процесі реалізації політики декомунізації. Складовою політики декомунізації стало перейменування об'єктів топоніміки населених пунктів, у назвах яких містиася символіка комуністичного тоталітарного режиму; були присвячені особам, причетним до злочинів останнього, а також подіям, пов'язаним із діяльністю комуністичної партії, встановленням радянської влади на території України, переслідуванням учасників боротьби за незалежність України у ХХ ст. З'ясовано радянське архетипне підґрунтя методів декомунізації в Україні, що засвідчили швидкий темп проведення політики, відсутність інформаційного супроводу, пояснень, особливо для населення центральних і східних регіонів України, для якого радянський символічний простір продовжує бути цінним.

Виявлено імперські та радянські архетипи взаємодії влади та опозиції на прикладі перейменувань радянських назв об'єктів топоніміки населених пунктів, що містили символи комуністичного тоталітарного режиму. Поляризований регіоналізм українського суспільства, дві відмінні національні ідентичності, що спиралися на різні системи політичних цінностей, сформували різні архетипи. Так, в Ужгороді та Кіровограді відбився вплив імперського (відповідно, австрійського та російського) архетипу. Протидія деяких міських рад Наддніпрянщини та Східної України рішенням парламенту іноді обумовлювалася не кількістю опозиції, а радянською ідентичністю депутатського корпусу.

Обґрунтовано конфронтаційний тип взаємодії парламентської опозиції та уряду/Президента; а також опозиції, уособленої місцевою політико-управлінською елітою Кіровограда, Харкова й Комсомольська Полтавської області, та державної влади, уособленої головою відповідної обласної державної адміністрації/парламентом. Доведено, що конформний тип взаємодії притаманний опозиції, репрезентованій міськрадою Дніпропетровська, та владі, репрезентованій відповідним міським головою/парламентом; а також опозиції, представленій міськрадою/міським головою Ужгорода, та владі, представленій головою Закарпатської обласної державної адміністрації.

Ключові слова: декомунізація, цінності, ідентичність, радянський архетип, конфронтаційний та конформний типи взаємодії, опозиція, влада.

АРХЕТИПНОЕ ОСНОВАНИЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ВЛАСТИ И ОППОЗИЦИИ В ХОДЕ РЕАЛИЗАЦИИ ПОЛИТИКИ ДЕКОММУНИЗАЦИИ В УКРАИНЕ

Аннотация. В контексте архетипного подхода проанализировано взаимодействие власти и оппозиции в процессе реализации политики декоммунизации. Составляющей политики декоммунизации стало переименование объектов топонимики населенных пунктов, названия которых содержали символику коммунистического тоталитарного режима; были посвящены лицам, причастным к преступлениям последнего, а также событиям, связанным с деятельностью коммунистической партии, установлением советской власти на территории Украины, преследованием участников борьбы за независимость Украины в XX веке. Выявлена советская архетипная основа методов декоммунизации в Украине, которые показали быстрый темп проведения политики, отсутствие информационного сопровождения, объяснений особенно для населения центральных и восточных регионов Украины, для которого советское символическое пространство продолжает быть ценным.

Выявлено имперские и советские архетипы взаимодействия власти и оппозиции на примере переименований советских названий объектов топонимики населенных пунктов, содержащих символы коммунистического тоталитарного режима. Поляризованный регионализм украинского общества, две отличные национальные идентичности, которые опирались на различ-

ные системы политических ценностей, сформировали разные архетипы. Так, в Ужгороде и Кировограде отразилось влияние имперского (соответственно, австрийского и российского) архетипа. Противодействие некоторых городских советов Приднепровья и Восточной Украины решениям парламента иногда обусловливалась не количеством оппозиции, а советской идентичностью депутатского корпуса.

Обосновано конфронтационный тип взаимодействия парламентской оппозиции и правительства/Президента; а также оппозиции, олицетворенной местной политико-управленческой элитой Кировограда, Харькова и Комсомольска Полтавской области, и государственной власти, олицетворенной председателем соответствующей областной государственной администрации/парламентом. Доказано, что конформный тип взаимодействия присущ оппозиции, представленной горсоветом Днепропетровска, и власти, представленной соответствующим городским головой/парламентом; а также оппозиции, представленной горсоветом/городским головой Ужгорода, и власти, представленной председателем Закарпатской областной государственной администрации.

Ключевые слова: декоммунизация, ценности, идентичность, советский архетип, конфронтационный и конформный типы взаимодействия, оппозиция, власть.

ARCHETEPATIVE BASIS OF INTERACTION AUTHORITIES AND OPPOSITIONS IN THE IMPLEMENTATION OF THE DECOMMUNIZATION POLICY IN UKRAINE

Abstract. In the article, in the context of the archetypal approach, the interaction of the authorities and the opposition in the course of implementing the decommunization policy was analyzed. An integral part of a decommunization policy was changing the Soviet names of toponymic objects in residential places bearing the Communist totalitarian regime symbols that consecrated persons involved in the crimes of the latter, also the events related to the activities of the Communist Party, the development of Soviet power in Ukraine, the persecution of participants in the struggle for Ukraine's independence in the XX century. The Soviet archetypal basis of decommunization methods in Ukraine is revealed, which it was testified to the rapid pace of policy, the lack of information support, explanations, especially for the population of the central and eastern regions of Ukraine, for which the Soviet symbolices was continues to be valuable.

The imperial/Soviet archetypes of interaction between the authorities and the opposition are defined by the example of renaming of Soviet names for objects of toponymy of settlements containing symbols of the communist totalitarian regime.

Polarized regionalism of Ukrainian society, two distinct national identities based on different systems of political values, have formed various archetypes. Thus, in Uzhgorod and Kirovohrad, the influence of the imperial (respectively, Austrian and Russian) archetypes was reflected. The opposition of some city councils of the Naddnipryanshyny and eastern Ukraine to the parliament's de-

cisions was sometimes determined not by the number of opposition, but by the Soviet identity of the deputy corps.

The existence of a confrontational type of the interaction between parliamentary opposition and government/president is substantiated; also between the opposition, embodied by the local political and management elite of Kirovohrad, Kharkiv and Komsomolsk of Poltava's region, and the state power, personified by the head of the relevant regional state administration/parliament. It is proved that the conformal type is inherent of interaction the opposition, which is represented by the city council of Dnipropetrovsk and the authorities represented by the respective mayor/parliament; also the interaction between opposition, which represented by the city council/mayor of Uzhhorod and the authorities, which is represented by the chairman of the Transcarpathian Regional State Administration.

Keywords: decommunization, values, identity, Soviet archetype, confrontational and conformal types of interaction, opposition, power.

Постановка проблеми. Формування єдиного гуманітарного (зокрема, символічного) простору України в умовах гібридної й інформаційної війни має безпековий вимір. Провадження з цією метою політики декомунізації, спрямованої на усунення наслідків комуністичної ідеології та зміцнення національної ідентичності, стало вимушеним кроком в умовах зовнішньої агресії. Опір парламентської опозиції з ідеологічних міркувань, протидія й саботаж деяких представників місцевої політико-управлінської еліти, а також амбівалентне ставлення до дій влади частини територіальних громад ускладнили та загальмували реалізацію політики декомунізації. Остання оголила наявність радянських архетипів, притаманних представникам як влади, так і опозиції, що стало визначальним для здатності / нездатності управляти місцевим гуманітарним розвитком. Зазначене актуалізує необхідність дослідження архетипного підґрунтя взаємодії влади й опозиції у процесі реалізації політики декомунізації в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження політики декомунізації найчастіше присвячено проблемам її реалізації (В. Бабка, В. В'ятрович, В. Лозовий, Л. Малес) [1; 13; 14]; методам і практиці її проведення (Г. Касьянов, А. Портнов, Т. Хітрова) [9; 17; 25] й архетипам в історичній пам'яті (О. Вовченко) [3]. Аналіз етнокультурних, ціннісних ідентичностей регіонів (А. Колодій, В. Козаков, В. Ребкало) [10; 11; 20] доздає змогуволяє передбачити місцеві особливості сприйняття політики сучасної Української держави. Разом із тим архетипне підґрунтя взаємодії влади й опозиції у процесі реалізації політики декомунізації в Україні ще не стало предметом аналізу науковців, що зумовило наукову актуальність цього питання.

Метою статті є з'ясування архетипного підґрунтя взаємодії влади

й опозиції у процесі реалізації політики декомунізації в Закарпатській, Дніпропетровській, Кіровоградській, Полтавській і Харківській областях щодо перейменувань радянських назв об'єктів топоніміки населених пунктів, що містили символи комуністичного тоталітарного режиму.

Виклад основного матеріалу. Архетип як тип взаємодії одних характеристик соціальної структури з іншими має визначальний вплив на соціальні тенденції та перетворення [5, с. 11]. Застосування архетипного підходу передбачає тлумачення управлінських процесів як колективно підсвідомих. Можна припустити, що представники влади й опозиції однакового віку можуть бути носіями одного архетипу управлінської культури. Тож, вони відтворюють той архетип взаємодії / соціальної практики, що була засвоєна на рівні колективно підсвідомого на попередньому / більш віддаленому етапі розвитку політичної системи. Архетипи виявляються у вигляді символів (в образах героїв, обрядах, традиціях, поведінковій практиці загалом) і містять узагальнений досвід предків [3, с. 69, 74; 5, с. 124, 126]. Тому тип взаємодії влади й опозиції обумовлює швидкість, результативність і якість політики декомунізації.

На переконання В. Ребкала й В. Козакова, "посткомуністичні країни розвиваються відповідно до логіки формування колективної ідентичності (через протиставлення себе іншому), а не за логікою солідарності на основі визнання прав одне одного (демократичної солідарності)" [20, с. 99]. Відсутність "колективного українського несвідомого <...> призводить до зростання привабливості для представників етнічних груп, що проживають у прикордонних регіонах України, ідентифікувати себе з народами сусідніх держав, а для багатьох суміжних держав — до розробки сценаріїв "захисту" "своїх співвітчизників" на її території" [3, с. 4]. Тому одним із напрямів політики національної пам'яті стала декомунізація, спрямована на безповоротне поривання України з радянським минулим (радянським архетипом) на рівні фундаментальних цінностей, ліквідацію символів комуністичного минулого, відновлення україноцентричних цінностей, консолідацію української нації й розвиток її історичної свідомості [1, с. 166]. Ця політика розпочалася в часи розпаду Радянського Союзу й активізувалася у травні 2015 р. у зв'язку зі вступом у дію пакета "декомунізаційних законів": "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режимів та заборону пропаганди їхньої символіки"; "Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років", "Про правовий статус та вшанування пам'яті учасників боротьби за незалежність України у XX столітті", "Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945". Ці закони були розроблені Українським інститутом національної пам'яті (далі — УІНП) — державним органом, що відповідає за формування та реалізацію політики "у сфері відновлення та збереження національної пам'яті" в Україні. Декомунізація мала завершитися 21.11.2016 р.

Складовою політики декомунізації стало перейменування об'єктів топоніміки населених пунктів, назви яких містили символіку комуністичного тоталітарного режиму, були присвячені особам, причетним до організації та здійснення Голодомору 1932–1933 років в Україні й політичних репресій, особам, які обіймали керівні посади у комуністичній партії, вищих органах влади та управління СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних та автономних радянських республік (крім осіб, діяльність яких була значною мірою пов'язана з розвитком української науки та культури), працівникам радянських органів державної безпеки, а також подіям, пов'язаним із діяльністю комуністичної партії, встановленням радянської влади на території України або в окремих адміністративно-територіальних одиницях, переслідуванням учасників боротьби за незалежність України у XX ст. [19, ст. 7].

Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації й органи місцевого самоврядування мали здійснити зазначене у шестимісячний термін із дня набрання чинності цим законом. За цей час вони мали також провести громадські слухання та подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо відповідних перейменувань населених пунктів, районів і областей [19, ст. 7]. У разі неприйняття ними протягом шести місяців зазначених рішень відповідний сільський, селищний або міський голова у наступний тримісячний термін ухвалював розпорядження про відповідні перейменування, враховуючи пропозиції громадськості, науковців і рекомендації УІНП. За відсутності зазначених перейменувань наступним кроком ставало розпорядження голови відповідної обласної державної адміністрації [19, ст. 7].

Якщо за шість місяців із дня набрання чинності цим Законом відповідальні органи державного управління та місцевого самоврядування не подали на розгляд Верховної Ради України пропозицій щодо перейменування радянських назв населених пунктів, районів та областей, то відповідне рішення ухвалював парламент у тримісячний термін. За відсутності пропозицій з місць Верховна Рада України керувалася рекомендаціями УІНП [19, ст. 7].

Стислий строк, за який передбачалося викорінити символи комуністичної доби, був обумовлений зовнішньою загрозою. Проте, на відміну від архетипу, символ виступає одним з найбільш стійких елементів культурного континууму. Швидкий темп декомунізації та конфліктний потенціал між представниками різних рівнів влади, закладений у зазначено алгоритмі реалізації декомунізаційних законів, свідчив про вияв радянського архетипу управлінської культури. Останньому властиві такі характерні ознаки: "закрита організаційна система, бюрократична управлінська форма; область цілевизначення — інтереси "верхів"; <...> владний механізм — єдиноначальність з бюрократичним апаратом; основна функція — перерозподіл ресурсів; політична культура — консерватизм (партія влади); механізми

соціальної мобілізації — примусові; основна етична цінність — чиношанування (ієрархія); базовий морально-психологічний принцип — конформізм" [26, с. 16]. Не випадково доктор історичних наук Г. Касьянов зазначав, що методи, якими проводиться декомунізація, мало в чому відрізняються від тих, що застосовували у радянський період: "методи імплементації дуже нагадують ті культурні паттерни, проти яких ці закони спрямовані, <...> "декомунізація" топографії є виворотом її "комунізації"" [9]. Т. Хітрова також застерігала від монополізації дискурсу декомунізації в інформаційному просторі [25, с. 62].

На першому етапі декомунізації окремі представники парламентської опозиції (О. Вілкул, М. Скорик) виступали з критикою владного курсу. У Верховній Раді України 19.05.2015 р. віце-прем'єр опозиційного уряду, народний депутат Н. Королевська заявила, що "влада посилює розкол в українському суспільстві диктаторськими законами про декомунізацію" [21]. Водночас вона підкреслила, що "Опозиційний блок" вимагає дотримання демократичних принципів, у першу чергу громадянських свобод, права вільно висловлювати свої погляди та переконання для кожного громадянина України [21]. Після офіційного завершення декомунізації, навесні 2017 р. "Опозиційний блок" виступив з такою офіційною заявою (11.04.2017 р.): "За кілька років, що минули з моменту проголошення політики декомунізації, влада зробила цілий ряд злочинів проти народної пам'яті, проти гідності українських громадян, проти свободи совісті та права громадян на свою думку" [7]. У травні 2017 р. 46 народних депутатів (від "Опозиційного блоку" та інших фракцій) подали подання до Конституційного Суду щодо визнання неконституційним закону про декомунізацію. Поєднання протилежних змістів — захист радянських / недемократичних цінностей із одночасною вимогою дотримання демократичних принципів — свідчить про амбівалентність парламентської опозиції до взаємовиключних складових дихотомії "демократія — тоталітаризм". Таке ставлення до політики декомунізації зумовлено, з одного боку, наявністю стійкого радянського архетипу, несприйняттям злочинів комуністичного режиму (за висловом А. Портнова, "незнанням і нерозумінням радянського" [17]). Репресивна радянська система "творила "нову людину", яка відзначалася такими рисами, як нетерпимість, агресивність, претензії на монопольне володіння істиною, опортуністичність. Ці ознаки остаточно сформували цілком неструктуровану в ідеально-ціннісному вимірі людину..." [20, с. 101]. З іншого боку, в умовах трансформації до демократичного режиму парламентська опозиція засвоїла нові ціннісні орієнтації. Конфронтаційне ставлення "Опозиційного блоку" до державної влади, уособленою парламентською більшістю, урядом і Президентом, має підґрунтям радянський архетип взаємодії влади й опозиції. Відповідна модель виникла в умовах функціонування командно-адміністративної системи, відсутності пар-

ламентаризму та приватної власності [22, с. 352].

Виявилося, що для значної частини населення центральних і східних регіонів України символічний простір (пам'ятники, топонімічні назви) радянського режиму продовжує бути цінним. Всеукраїнське соціологічне дослідження "Конфлікт в медіа, медіа в конфлікті" в серпні 2015 р. показало упереджене ставлення 35 % респондентів до реформи декомунізації [2]. Наприкінці декомунізації, у листопаді 2016 р., як засвідчило дослідження Соціологічної групи "Рейтинг", респонденти її швидше не підтримували (57 %), аніж підтримували (35 %) [23]. Водночас деякі результати опитувань засвідчили амбівалентне ставлення населення до політики декомунізації. Узагалі не підтримало ідеї перейменування вулиць 44 % респондентів, натомість 49 % опитаних висловилися "за" "вибіркові перейменування" [23]. Кількість прихильників політики декомунізації суттєво відрізнялося по регіонах: на Заході України — 72 %, у Центрі — 41 %, на Півдні — 26 %, а на Сході –18 % опитаних [23].

Такі розбіжності обумовлені різними регіональними ідентичностями. Політолог А. Колодій зазначала, що "регіональне розмежування політичних симпатій та антипатій було присутнє в українській політиці упродовж усього періоду незалежності" [10]. На її думку, через поляризований регіоналізм українського суспільства з двома політично активними центрами "притягування" — Галичиною (Львів) та Донбасом (Донецьк) за роки незалежності сформувалися дві протилежні (антагоністичні) соцієтальні культури, дві відмінні національні ідентичності, що спиралися на різні системи політичних цінностей, економічної та суспільно-політичної практики та діяльності регіональних еліт [10]. У підґрунті донецької культури та ідентичності лежала совєтська (радянська) та регіональна (місцева) донецька ідентичності [11, с. 74], яким притаманні домінування матеріальних потреб, прихильність до авторитарних методів правління, страх перед націоналізмом, культ сили й могутності та нетерпимість. У підґрунті ідентичності Галичини та решти регіонів (національна українська ідентичність, прагнення) неоднаковою мірою виражені в різних частинах країни — до створення української України (захист мови, культури етнічних українців при толерантному ставленні до інших мов і культур) та до демократичного, правового ладу [10].

Різний базовий "комплект цінностей" формує різні архетипи [20, с. 96]. Регіональними ідентичностями / архетипами обумовлюються типи взаємодії влади й опозиції, що виявилися у процесі реалізації декомунізації у Закарпатській, Дніпропетровській, Кіровоградській, Полтавській і Харківській областях.

До втручання голови Закарпатської обласної державної адміністрації (далі — ОДА) територіальні громади ставилися до декомунізації індиферентно. Креативні "погрози" Г. Москаля "назвати вулицю ім. Клари Цеткін вулицею Червоних Ліхтарів, а вулицю Чапаєва — вулицею Анки і Петьки" певною мірою прискорили процес декомунізації [18].

Проте навесні 2016 р. Ужгородський міський голова Б. Андріїв (партія "Відродження" [16], представлена колишніми членами "Партії регіонів") зняв з розгляду проект рішення про перейменування 22 вулиць [8]. Пасивний опір політиці декомунізації більшості Ужгородської міської ради (25 % депутатів від фракції "Відродження" [16]) можна пояснити їх радянською ідентичністю. Відстрочення, відхід від вирішення питань про перейменування радянської топоніміки населених пунктів засвідчили конформну модель взаємодії опозиції (міського голови й міськради Ужгорода) та державної влади (голови Закарпатської ОДА). Уявляється, що архетипним підґрунтям зазначеного типу відповідної взаємодії стала трансформація консенсусної моделі, що склалася у Закарпатті за австрійських часів (у XIX ст.), у бік конфронтаційної моделі (з 1939 р.), що існувала в Радянському Союзі [22, с. 351, 352].

Не всі міські голови зважилися на розпорядження, що суперечили цінностям більшості депутатів місцевих рад і частини свого електорату — територіальних громад. Перейменування м. Дніпропетровська (названого на честь річки Дніпро та одного з організаторів Голодомору 1932–1933 рр. Г. Петровського), ускладнювалося протистоянням відносної більшості (39 %) депутатів фракції партії "Опозиційний блок" та міського голови Б. Філатова, представника партії "Українське об'єднання патріотів — УКРОП" [16]. Оскільки 90,5 % містян висловилися проти зміни назви "Дніпропетровськ" [18], міськрада взагалі не подавала до парламенту пропозицій щодо перейменування міста. Це не було зроблене й після підписання 24.02.2016 р. коаліційної угоди (35 депутатами міськради з фракцій "УКРОП", "Самопоміч" і більшої частини депутатів від "Опозиційного блоку"), яка мала налагодити роботу з міським головою [4], тому парламент сам перейменував місто на "Дніпро", проти чого виступили представники "Опозиційного блоку". Міський голова Б. Філатов спочатку заявив про необхідність виконувати рішення законодавчого органу держави [15], проте пізніше звернувся до спікера А. Парубія з проханням відстрочити підпис постанови про перейменування міста, оскільки "зміна назви міста не на часі, й багато людей не розуміють, що коїться" [18].

Бажання територіальної громади м. Дніпропетровська, його політико-управлінської еліти зберегти гуманітарний простір Радянського Союзу свідчить про ознаки радянської ідентичності. Лояльне ставлення керівника міста від пропрезидентської політичної партії до політики декомунізації під час протистояння міськради / територіальної громади сприяли встановленню конформного типу взаємодії влади (міського голови, Верховної Ради України) та місцевої політичної опозиції (більшості міськради). Це, в свою чергу, обумовлюється радянським архетипом взаємодії міста як "кузні керівних кадрів" із столичним центром, а також конформним типом взаємодії влади й опозиції на частині східноукраїнських земель, який сформувався після неодноразового запровадження радянським керівництвом

такого державного механізму винищення опозиції, як Голодомор [22, с. 352].

Протидія певних міських рад рішенням Верховної Ради України іноді обумовлювалася не кількістю опозиції, а ідентичністю депутатського корпусу. Протистояння між територіальною громадою / міськрадою та парламентом відбувалося в Кіровограді, де міський голова А. Райкович і відносна більшість (21 %) депутатів міської ради репрезентували пропрезидентську партію БПП "Солідарність" [18]. Територіальна громада висловила своє незадоволення новими назвами міста ("Інгульськ", "Кропивницький") протестами під стінами парламенту й міськради. Назва на честь українського письменника, драматурга та громадського діяча М. Кропивницького влаштувала лише 8 % містян [6]. Проведене в місті у квітні 2016 р. спільне опитування КМІС і Соціологічної групи "Рейтинг" показало прагнення більшості мешканців (56,9 %) лишити назву "Кіровоград" (не дивлячись на те, що Кіров — один з організаторів Голодомору 1932–1933 рр.) або змінити її (у крайньому випадку) на "Єлисаветград" (54,9 %) [6]. Не бажаючи залишати в гуманітарному просторі України радянські та імперські символи, водночас не наполягаючи на "стратегії УІНП щодо відродження символів козацького минулого" [14, с. 19], парламент 14.07.2016 р. перейменував м. Кіровоград у Кропивницький, закріпивши символи української ідентичності. Конфронтаційне ставлення опозиції (більшості міськради) до міського голови / УІНП / парламенту було продемонстроване й під час зміни назви "Кіровоградська міська рада". Так, 30.11.2017 р. перейменована назва "Міська рада міста Кропивницького" (замість "Кропивницька міська рада") суперечить законодавству [12]. Таку конфронтаційність між місцевою опозицією та владою можна пояснити дуалістичним імперсько-радянським архетипом, сформованим за умов посиленої централізації ще в Російській імперії [22, с. 351] (місто виникло в середині 70-х років минулого століття), закріпленим за радянських часів.

Процес перейменування Комсомольська Полтавської області був складним і довготривалим, не дивлячись на те, що більшість міської ради була представлена фракцією БПП "Солідарність", а Полтавської обласної ради — фракціями провладних на той час партій (БПП "Солідарність", "Батьківщина") [16]. На громадських слуханнях (17.09.2015 р.) 98 % мешканців виступили за збереження назви Комсомольськ як абревіатури — *КО*лектив *М*олодих *СО*ціально *МО*тивованих *Л*юдей, (*Ь*), *С*правжніх, (*Ь*), *К*озаків [18]. Міськрада залишила стару назву з новим обґрунтуванням. Усупереч визначенню з боку УІНП незаконності такого "перейменування", міський голова соціаліст Д. Биков [16] залишив стару назву, мотивуючи це бажанням 16 тисяч містян [18]. 19.05.2016 р. парламент перейменував Комсомольськ на Горішні Плавні. На мітингу протесту горішньоплавців під мерією 23.05.2016 р. Д. Биков пообіцяв оскаржити рішення Верховної Ради України у Вищому адміністративному суді, звернутися до Прези-

дента та депутатів, більшість яких, на його думку, "не були в курсі, що громада Комсомольська проти цієї назви" [18]. Опозиційні фракції Полтавської обласної ради ініціювали проект рішення про звернення до спікера парламенту щодо перейменування назви міста.

Представники місцевої влади, будучи носіями радянської ідентичності, не усвідомлюють, що символічний простір комуністичного режиму заважає формуванню української ідентичності. Вони живуть побутовими проблемами добробуту, порівняння рівня життя за "комуністів і демократів", що викликає ностальгію за "соціалістичною стабільністю" та, як вважалося, "справедливим розподілом" соціальних благ [13, с. 300]. Архетипним підґрунтям конфронтаційної моделі взаємодії влади (голови Полтавської ОДА, УІНП і парламенту) та політичної опозиції (міського голови, більшості міськради) слугує радянська модель відповідних відносин. Останній властиві пріоритет соціально-економічних вимог над державотворчою складовою [22, с. 352].

У Харкові, де абсолютна більшість депутатів Харківської міської ради (майже 70 %) та міський голова Г. Кернес — представники політичної партії "Відродження" [16], також намагалися зберегти назви деяких районів міста зі зміною їх обґрунтування. На загальноміських слуханнях (листопад 2015 р.) Г. Кернес запропонував, щоб Дзержинський район називався на честь лікаря невролога — брата Ф. Дзержинського; Жовтневий — на честь місяця, в якому Україна була звільнена від німецьких загарбників, Фрунзенський — на честь льотчика, героя СРСР, сина більшовика. У міськраді вирішили, що під дію закону взагалі не підпадають Червонозаводський і Комінтернівський райони [18]. Декомунізацію завершував керівник Харківської ОДА І. Райнін (розпорядження від 17.05.2016 р.). Місцева політико-управлінська еліта м. Харкова демонструвала територіальній громаді свою непричетність до політики декомунізації, протиставляючи себе державній (центральній / регіональній) владі за принципом "свій — чужий", водночас здійснюючи низку перейменувань. Витоки цієї конфронтаційної моделі взаємодії місцевої політичної опозиції та державної влади містяться в радянському архетипі статусу Харкова як "першої столиці Радянської України". Його колишнє протиборство з україноцентричним Києвом в сучасній політичній історії відтворюється періодично. Це підтверджує радянське архетипне підґрунтя взаємодії місцевої опозиції (міського голови, більшості міськради) та влади (голови Харківської ОДА, УІНП).

У грудні 2016 р. УІНП відзвітував, що декомунізація в Україні завершена на 99 %: перейменовано 987 населених пунктів із назвами комуністичної доби й демонтовано півтори тисячі пам'ятників Леніну та більшовикам, проте відбулося зменшення не лише противників, а й прихильників політики декомунізації, відповідно, 41,1 % та 32,8 % опитаних, із збільшенням байдужих до неї — 24,5 % респондентів [24].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, за-

стосування архетипного підходу до аналізу методів реалізації політики декомунізації в Україні дозволило з'ясувати їх радянське архетипне підґрунтя. Вимушене використання таких методів для формування нової української колективної ідентичності в умовах зовнішньої агресії на етапі трансформації від комуністичного до демократичного режиму відтворило радянські архетипи взаємодії опозиції та влади. Конфронтаційний тип репрезентовано взаємодією парламентської опозиції та уряду / Президента, місцевої політико-управлінської еліти Кіровограда, Харкова й Комсомольська Полтавської області та державної (регіональної / центральної) влади. Конформний тип — відповідно, взаємодією міськради та міського голови Дніпропетровська / парламенту, а також міськради/ міського голови Ужгорода та голови Закарпатської ОДА.

Подальші дослідження будуть присвячені прогнозуванню тенденцій формування єдиного гуманітарного простору, національної ідентичності з урахуванням архетипного підґрунтя взаємодії влади й опозиції, а також обґрунтуванню дієвих моделей управління місцевим / регіональним гуманітарним розвитком.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бабка В. Л.* Історична пам'ять як фактор політичного впливу в незалежній Україні : дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.03 / В. Л. Бабка; Ніжинський держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. — Ніжин, 2016. — 249 с.
2. *Більшість* українців упереджені до влади, декомунізації та ЗМІ [Електронний ресурс]: [дослідження "Конфлікт в медіа, медіа в конфлікті"]. — Режим доступу : http://lvivmediaforum.com/news/bilshist-ukrajintsiv-uperedzheni-do-vlady-dekomunizatsiji-ta-zmi/
3. *Вовченко О. А.* Архетиповість українського суспільства як визначальний чинник самоідентифікації нації (безпековий вимір) : дис. ... канд. політ. наук : 21.01.01 / О. А. Вовченко; Нац. ін-т стратегічних досліджень. — К., 2016. — 213 с.
4. *Дніпропетровська* міська рада нарешті почне працювати [Електронний ресурс] // Сайт Дніпровської міської ради. — Режим доступу : https://dniprorada.gov.ua/uk/articles/item/11325/
5. *Донченко О.* Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення) : монографія / О. Донченко, Ю. Романенко. — К. : Либідь, 2001. — 334 с.
6. *Жителі* Кіровограда не хочуть перейменовувати місто — опитування [Електронний ресурс] // Українська правда. — 2016, 18 квіт. — Режим доступу : https://www.pravda.com.ua/news/2016/04/18/7105908/
7. *Заява* Опозиційного блоку [Електронний ресурс] // Сайт Опозиційного блоку. — Режим доступу : http://opposition.org.ua/uk/news/dekomunizaciya-ce-politichne-mrakobissya-pridushennya-prav-gromad-i-nacionalnikh-spilnot.html
8. *Із декомунізацією* вулиць в Ужгороді вирішили ще почекати [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakarpattya.net.ua/News/153049-Iz-dekomunizatsiieiu-vulyts-v-Uzhhorodi-vyrishyly-shche-pochekaty
9. *Касьянов Г. В.* Историческая политика и "мемориальные" законы в

Украине: начало XXI в. [Электронный ресурс] / Г. В. Касьянов // Историческая Экспертиза. — 2016. — № 2. — С. 28–57. Режим доступа: http://istorex.ru/page/kasyanov_gv_istoricheskaya_politika_i_memorialnie_zakoni_v_ukraine_nachalo_xxi_v

10. *Колодій А.* Міжрегіональні поділи в Україні і деякі принципи публічного врядування / А. Колодій // Будуємо нову Україну : зб. конф. (26–27 листопада 2014 р., м. Київ) / упоряд. Т. О. Ярошенко ; Українське Фулбрайтівське коло. — К.: ВД "Києво-Могилянська академія", 2015. — С. 309–327. Режим доступу: http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/4618
11. *Колодій А.* Український регіоналізм як стан культурно-політичної поляризованості / А. Колодій // Агора. Україна — регіональний вимір. — Вип. 3. — К., 2006. — С. 69–91.
12. *Костенко С.* Начебто й перейменували... [Електронний ресурс] / С. Костенко // Народне слово : щотиж. газета Кіровоградщини. — 2017, 30 листоп. — Режим доступу : http://n-slovo.com.ua/2017/11/30/
13. *Лозовий В. С.* Політика декомунізації в Україні та денацифікації у Німеччині: проблема відповідальності за скоєні злочини / В. С. Лозовий // Вісн. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка : історичні науки. — 2016. — Вип. 9. — С. 296–301.
14. *Малес Л. В.* Дискурс декомунізації в Києві / Л. В. Малес // Соціологічні студії. — 2016. — № 2 (9). — С. 16–21.
15. *Мер Дніпра* Борис Філатов закликав не розколювати суспільство через перейменування міста [Електронний ресурс] // УНІАН : інформ. агентство. — 2016, 19 трав. — Режим доступу : https://www.unian.ua/politics/1350231-mer-dnipra-boris-filatov-zaklikav-ne-rozkolyuvati-suspilstvo-cherez-pereymenuvannya-mista.html
16. *Місцеві* вибори. Україна 2015. Чергові місцеві вибори 25.10.2015. [Електронний ресурс] // Центральна виборча комісія : офіц. веб-сервер. — Режим доступу : http://www.cvk.gov.ua/pls/vm2015/PVM002?PT001F01=100&pt00_t001f01=100#
17. *Портнов А.* Про декомунізацію, ідентичність та історичні закони дещо інакше [Електронний ресурс] / А. Портнов // Критика. — 2015, травень. — Режим доступу : https://krytyka.com/ua/solutions/opinions/pro-dekomunizatsiyu-identychnist-ta-istorychni-zakony-deshcho-inakshe
18. *Пристрасті* за декомунізацією [Електронний ресурс] // УНІАН : інформ. агентство. — 2016, 2 червня. — Режим доступу : https://www.unian.ua/society/1363662-pristrasti-za-dekomunizatsieyu.html
19. *Про засудження* комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки [Електронний ресурс]: Закон України від 09.05.2015 р. № 317-VIII, із змін., внесеними згідно із Законом № 595-VIII від 14.07.2015. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/317-19
20. *Ребкало В.* Колективна ідентичність українського суспільства та її вплив на реформування державного управління / В. Ребкало, В. Козаков // Публічне управління: теорія та практика. — 2010. — № 3–4. — С. 95–102.
21. *Сайт* "Опозиційного блоку" від 19.05.2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://opposition.org.ua/uk/news/nataliya-korolevska-zakonami-pro-deko-

munizaciyu-vlada-posilyue-rozkol-v-ukranskomu-suspilstvi.html/
22. *Сичова В. В.* Регіональні особливості взаємодії політичної опозиції та органів державного управління в Україні / В. В. Сичова // Стратегія регіонального розвитку: формування та механізми реалізації : матеріали підсумкової наук.-практ. конф. за міжнар. участю, 30 жовтня 2009 р. : у 2 т. — Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2009. — Т. 1. — С. 351–353.
23. *Ставлення* до окремих історичних постатей та процесу декомунізації в Україні [Електронний ресурс] : [дослідження Соціологічної групи "Рейтинг", проведене 4–11.11.2016 р.] // Сайт Соціологічної групи "Рейтинг". — Режим доступу : http://ratinggroup.ua/research/ukraine/otnoshenie_k_otdelnym_istoricheskim_lichnostyam_i_processu_dekommunizacii_v_ukraine.html
24. *Ставлення* мешканців України до політики декомунізації (квітень 2017 р.) [Електронний ресурс]: [Дослідницька компанія "Соціополіс"]. — Режим доступу : http://sociopolis.ua/uk/doslidzhenya/doslidzhenya/224-decomunisation-april-2017
25. *Хітрова Т.* "Декомунізація" як риторичний дискурс та джерело формування амбівалентних смислів у сучасному інформ. просторі України / Т. Хітрова // Образ : наук. журн. — 2015. — Вип. 3 (18). — С. 60–67.
26. *Управление* персоналом : учеб. для вузов / под ред. Т. Ю. Базарова, Б. Л. Еремина. — 2-е изд., перераб. и доп. — М : ЮНИТИ, 2002. — 560 с.

REFERENCES

1. *Babka V. L.* (2016), "Historical Memory as a Factor of Political Influence in Independent Ukraine", Abstract of Ph.D. dissertation, Political culture and ideology, Mykola Gogol State University of Nizhyn, Nizhyn, Ukraine.
2. *Doslidzhennia* "Konflikt v media, media v konflikti" (2015),"The Most Ukrainians are biased towards authority, decommunization and the media", available at: http://lvivmediaforum.com/news/bilshist-ukrajintsiv-uperedzheni-do-vlady-dekomunizatsiji-tazmi/ (Accessed 15 March 2018)
3. *Vovchenko O. A.* (2016), "The Archetype of Ukrainian Society as a Determining factor in the nation's sel fidentification (security dimension)", Abstract of Ph.D. dissertation, The basis of national security of the state (political science); National Institute for Strategic Studies, Kyiv, Ukraine.
4. *The official* site of Dniprovsk City Rada (2016), "Dnipropetrovs'ka mis'ka rada nareshti pochne pratsiuvaty", available at: https://dniprorada.gov.ua/uk/articles/item/11325/ (Accessed 25 March 2018).
5. *Donchenko O. and Romanenko Yu.* (2001), Arkhetypy sotsial'noho zhyttia i polityka (Hlybynni rehuliatyvy psykhopolitychnoho povsiakdennia) [Archetypes of social life and politics (Depths regulate the psycho-political everyday life], Lybid, Kyiv, Ukraine.
6. *Ukrainian* Pravda (2016), "Zhyteli Kirovohrada ne khochut' perejmenovuvaty misto — opytuvannia", available at: https://www.pravda.com.ua/news/2016/04/18/7105908/ (Accessed 10 March 2018).
7. *The official* site of Opposition Bloc (2017), "Zaiava Opozytsijnoho bloku", available at: http://opposition.org.ua/uk/news/dekomunizaciya-ce-politichne-mrakobissya-pridushennya-prav-gromad-i-nacionalnikh-spilnot.html (Accessed 25 March 2018) (Accessed 25 March 2018).

8. *Online* edition of Zacarpattia Online Beta (2016), "Iz dekomunizatsiieiu vulyts' v Uzhhorodi vyrishyly sche pochekaty", available at: http://zakarpattya.net.ua/News/153049-Iz-dekomunizatsiieiu-vulyts-v-Uzhhorodi-vyrishyly-shche-pochekaty (Accessed 25 March 2018).
9. *Kasianov H. V.* (2016), "Historical politics and "memorial" laws in Ukraine: the beginning of the XXI century", Ystorycheskaia Ekspertyza, [Online], № 2, available at: http://istorex.ru/page/kasyanov_gv_istoricheskaya_politika_i_memorialnie_zakoni_v_ukraine_nachalo_xxi_v (Accessed 2 March 2018).
10. *Kolodii A.* (2014), "Interregional Divisions in Ukraine and Some Principles of Public Governance", Zbirka konferentsii Pershoi konferentsii Ukrains'koho Fulbrajtivs'koho kola [We are building a new Ukraine], Kyiv, Ukraine, 26–27 November, 2014, p. 309–327.
11. *Kolodii A.* (2006), "Ukrainian regionalism as a condition of cultural-political polarization", Ahora. Ukraina — rehional'nyj vymir, № 3, p. 69–91.
12. *Kostenko S.* (2017), "Nachebto j perejmenuvaly...", Narodne slovo : schotyzhn. hazeta Kirovohradschyny, [Online], 30 lystop, available at: http://n-slovo.com.ua/2017/11/30/ (Accessed 20 March 2018).
13. *Lozovyi V. S.* (2016), "The Decommunization Policy in Ukraine and denationalization in Germany: the problem of responsibility for the crimes committed", Visnyk Kam'ianets'-Podil's'koho nats. un-tu imeni Ivana Ohiienka : istorychni nauky, vol. 9, p. 296–301.
14. *Males L. V.* (2016), "The Discourse of decommunization in Kyiv", Sotsiolohichni studii, vol. 2 (9), p. 16–21.
15. *UNIAN* : Information Agency (2016), "Mer Dnipra Borys Filatov zaklykav ne rozkoliuvaty suspil'stvo cherez perejmenuvannia mista", available at: https://www.unian.ua/politics/1350231-mer-dnipra-boris-filatov-zaklikav-ne-rozkolyuvati-suspilstvo-cherez-pereymenuvannya-mista.html (Accessed 22 March 2018).
16. *The official* web portal of Central Election Commission (2015), "Local Elections. Ukrane 2015. Regular Local Elections 25. 10. 2015", available at: http://www.cvk.gov.ua/pls/vm2015/PVM002?PT001F01=100&pt00_t001f01=100# (Accessed 17 March 2018).
17. *Portnov A.* (2015), "On Decommunization, Identity, and Legislating History, From a Slightly Different Angle", Krytyka, [Online], may, available at: https://krytyka.com/ua/solutions/opinions/pro-dekomunizatsiyu-identychnist-ta-istorychni-zakony-deshcho-inakshe (Accessed 17 March 2018).
18. *UNIAN* : Information Agency (2016), "Prystrasti za dekomunizatsiieiu", available at: https://www.unian.ua/society/1363662-pristrasti-za-dekomunizatsieyu.html (Accessed 17 March 2018).
19. *The Verkhovna* Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine "On Conviction of Communist and National-Socialist (Nazi) Totalitarian Regimes in Ukraine and Prohibition of the Propaganda of Their Symbols", available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/317-19 (Accessed 10 March 2018).
20. *Rebkalo V. and Kozakov V.* (2010), "Collective identity of the Ukrainian society and its influence on a reformation of the public administration", Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka, № 3–4, p. 95–102.
21. *The official* site of Opposition Bloc (2015), available at: http://opposition.org.ua/uk/news/nataliya-korolevska-zakonami-pro-dekomunizaciyu-vlada-posilyue-rozkol-v-ukranskomu-

suspilstvi.html/ (Accessed 25 March 2018).
22. *Sychova V. V.* (2009), "Regional features of interaction of the political opposition and authorities in Ukraine", Materialy pidsumkovoi naukovo-praktychnoi konferentsii za mizhnarodnoi uchasti [Regional Development Strategy: Formation and Implementation Mechanisms], Odesa Regional Institute of Public Admi_nistration of the National Academy of Public Administration attached to the Office of the President of Ukraine, Odesa, Ukrane, vol. 1, p. 351–353.
23. *The site* of the Sociological Group "Rating" (2016), "Stavlennia do okremykh istorychnykh postatej ta protsesu dekomunizatsii v Ukraini", available at: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/otnoshenie_k_otdelnym_istoricheskim_lichnostyam_i_processu_dekommunizacii_v_ukraine.html (Accessed 10 March 2018).
24. *Sociopolis* TM Social, Political & Market Research (2017), "Stavlennia meshkantsiv Ukrainy do polityky dekomunizatsii", available at: http://sociopolis.ua/uk/doslidzhenya/doslidzhenya/224-decomunisation-april-2017 (Accessed 10 March 2018).
25. *Khitrova T.* (2015), ""Decommunization" as a rhetorical discourse and the source of the formation of ambivalent meanings in the modern information space of Ukraine", Obraz, vol. 3 (18), p. 60–67.
26. *Upravlenye* personalom [HR] (2002), 2nd ed., YuNYTY, Moscow, Russia.

УДК 159.92+ 159.923+ 1(44)(092)

Собольніков Валерій Васильович,
доктор психологічних наук, професор, професор кафедри загальної психології та історії психології, співробітник наукової лабораторії "Архетипна й адиктивна ідентичність", НДПУ, Російська Федерація, 630126, м. Новосибірськ, вул. Вилюйська, 28, тел.: +7 (905) 951 1047, e-mail: vsobolnikovis@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5880-7283

Собольников Валерий Васильевич,
доктор психологических наук, профессор, профессор кафедры общей психологии и истории психологии, сотрудник научной лаборатории "Архетипическая и аддиктивная идентичность", НГПУ, Российская Федерация, 630126, г. Новосибирск, ул. Вилюйская, 28, тел.: +7 (905) 951 1047, e-mail: vsobolnikovis@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5880-7283

Sobolnikov Valery Vasilyevich,
Doctor of Psychology, Professor, Professor of the Department of General Psychology and History of Psychology, Employee of the scientific laboratory "Archetypal and addictive identity", NSPU, Russian Federation, 630126, Novosibirsk, Str. Viliuiska, 28, tel: +7 (905) 951 1047, e-mail: vsobolnikovis@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5880-7283
DOI https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.121

НЕСВІДОМЕ ЯК ДЖЕРЕЛО АРХЕТИПУ ЄВРОПИ: ДИСКУРС НОМАДИЗМУ В КОНЦЕПЦІЇ М. МАФФЕСОЛІ

Анотація. Досліджується колективне несвідоме як підстава, що, можливо, обумовлює через архетипи специфіку розвитку європейської ментальності. Закладений нами дискурс як механізм являє собою польовий континуум, де первинним є архетипи колективного несвідомого, а вторинними — специфічна інтерпретація і модифікація первинного у загальні смисли, колективну європейську ментальність і різні смислові комунікації. Розбіжність парадигмального зсуву між епохами Модерну й Постмодерну досить точно демонструє пронизана інституціалізмом романтики концепція М. Маффесолі. Представлений у навчанні номадизм розкриває нову соціальну практику, звернену до європейської культури. Виділення ним архетипного змісту

як джерела соціальної трансформації нової спільноти зумовило необхідність аналізу низки концептуальних ідей кочівництва на фрагментарному рівні. Слід підкреслити, що поняття “кочівники” і його міжнародний синонім “Номади” не мають однозначного вживання, а в психології використовується для позначення патології, в основі якої знаходиться ірраціональне. Предметом дослідження став феномен номадизму, що не лише являє собою виразний шлях життєдіяльності, а й відкриває можливості пошуку методологічних засад організації подальших досліджень. Як умови генези розвитку цього процесу аналізуються поле соціального буття Номад, розвиток суспільства у вигляді номадної форми існування, трансформація ідентичності, яка має рухливі властивості, ймовірнісний процес деструкції, який розуміється як перехід від руйнування, але не до смерті, а відродження тощо.

Ключові слова: кочівництво, ідентичність, близькість, свобода, відчуження, номадизм, Модерн, Постмодерн, суб’єктність, колективне несвідоме, архетипи, деструктивні процеси, архетип, дискурс.

БЕССОЗНАТЕЛЬНОЕ КАК ИСТОЧНИК АРХЕТИПА ЕВРОПЫ: ДИСКУРС НОМАДИЗМА В КОНЦЕПЦИИ М. МАФФЕСОЛИ

Аннотация. Исследуется ставшее понятным коллективное бессознательное как основание, которое предположительно через архетипы обусловливает специфику развития европейской ментальности. Заложенный нами дискурс как механизм представляет собой полевой континуум, где первичным являются архетипы коллективного бессознательного, а вторичными специфическая интерпретация и модификация первичного в общие смыслы, коллективную европейскую ментальность и различного плана смысловые коммуникации. Расхождение парадигмального сдвига между эпохами Модерна и Постмодерна достаточно точно демонстрирует пронизанная институциализмом романтики концепция М. Маффесоли. Представленный в учении номадизм раскрывает новую социальную практику, обращенную к европейской культуре. Выделение им архетипического содержания как источника социальной трансформации нового сообщества обусловили потребность анализа ряда концептуальных идей кочевничества на фрагментарном уровне. Следует подчеркнуть, что понятие “кочевники” и его международный синоним “номады” не имеют однозначного употребления, а в психологии используется для обозначения патологии в основе, которой находится иррациональное. Предметом исследования стал феномен номадизма, представляющий собой не только явственный путь жизнедеятельности, но и открывающий возможности поиска методологических основ организации дальнейших исследований. В качестве условий генезиса развития этого процесса анализируется поле социального бытия Номад, формирование сообщества в виде номадной формы существования, трансформация идентичности, обладающей подвижными свойствами, вероятностный процесс деструкции, понимаемый как переход от разрушения, но не к смерти, а возрождению и т. д.

Ключевые слова: кочевничество, идентичность, близость, свобода, отчуждение, номадизм, Модерн, Постмодерн, субъектность, коллективное бессознательное, архетипы, деструктивные процессы, архетип, дискурс.

THE UNCONSCIOUS AS A SOURCE OF THE ARCHETYPE OF EUROPE: THE DISCOURSE OF NOMADISM IN THE CONCEPT OF M. MAFFESOLI

Abstract. The article explores the collective unconscious that has become understandable as the basis, which presumably through archetypes determines the specificity of the development of the European mentality. Our discourse as a mechanism is a field continuum where the archetypes of the collective unconscious are primary, and the specific interpretation and modification of the primary to the common meanings, the collective European mentality and the different plan of the semantic communications are secondary. The divergence of the paradigm shift between the epochs of modernity and postmodern quite accurately demonstrates the concept of Michel Maffesoli, penetrated by the institutionalism of romance. Presented in the teachings of nomadism reveals a new social practice, addressed to European culture. Allocating him the archetypal content as a source of social transformation of the new community necessitated the analysis of a number of conceptual ideas of nomadism on a fragmentary level. It should be emphasized that the term "nomads" and its international synonym for "nomads" do not have a unique use, but in psychology it is used to refer to a pathology based on an irrational one. The subject of the study was the phenomenon of nomadism, which is not only a clear way of life, but also an opportunity to search for the basics of further research into the specifics of civilizational development. As conditions for the genesis of this process are analyzed: the field of social life of nomads; the formation of a community in the form of a nomadic form of existence; the transformation of an identity with mobile properties; the process of destruction, understood as a transition from destruction, but not to death, but to rebirth; etc.

Keywords: nomadism, identity, closeness, freedom; alienation, nomadism, modernity, postmodernity, subjectivity, collective unconscious, irrational, archetypes, destructive processes, archetype, discourse.

Постановка проблемы. Состояние современной мысли можно охарактеризовать как поиск путей разрешения противоречий и развития человечества, основанного на расхождении между эпохами Модерна и Постмодерна. Исследователи повсеместно прибегают к дефинициям "архетип" и "коллективное бессознательное", которые служат своеобразными когнитивными образцами: интуитивное схватывание архетипа предшествует инстинктивному действию. Не случайно в европейской ментальности наряду с архетипами "Великая Мать" и "Великий Отец", важную роль иг-

рает архетип Европы. Бинарность архетипов от их совокупности до архетипа-империи обнаруживает тренд тяготения к формированию единой Европы. Вместе с тем процесс протекает в весьма сложных условиях, где результат до конца неясен. По сути, конфликт Модерна и Постмодерна осуществляется в рамках двух ментальностей и борьбы с репрессивностью и тоталитаризмом за толерантность, плюрализм, психологизм и т. д. Просматриваемый процесс мифологизации массового сознания (рост числа субкультур, трайбализация общества и т. д.) обращает наше внимание на ряд концептуальных положений теории Мишеля Маффесоли [1]. Проблема противоречий между реальной жизнью малых социальных групп и миром идеологических построений власти считается, по его мнению, признаком зарождения новой социальности. Одним из ее проявлений является феномен номадизма, представляющий собой не только явственный путь жизнедеятельности, но и возможности поиска методологических основ и принципов исследования специфики цивилизационного развития. Изучение проблемы кочевничества в рамках концепции М. Маффесоли актуализирует рассматриваемые нами вопросы.

Анализ последних исследований и публикаций. Феномен номадизма в европейской цивилизации рассматривается в качестве одной из центральных проблем номадологии (кочевничества), предметом исследования которой стал "номадный образ жизни", понимаемый как особый вид производящей экономики [2, с. 83–84]. При этом, не каждая разновидность мобильной жизни, отрицающая отношение к производящей экономике, может быть отнесена к номадизму. Возникновение Homo sapiens с процессом формирования кочевничества исследователи связывают по времени: от конца палеолита, мезолит, и до неолита. По мере своего развития, номадизм (кочевничество), распространился от Атлантики до Китая и от Восточной Африки до Сибири [3, с. 171–182]. В целом, если евразийское кочевничество возникло в IV–I тыс. до н. э., то в Южной Европе номадизм сложился только в начальный период неолита (IV–III вв. до н. э.) [4].

Анализ имеющейся литературы по номадизму получил свое отражение в работах Л. Гумилева, И. Златкина, Г. Маркова, А. Хазанова, Е. Гелнера, Л. Крейдера, В. Кенига, и др. В трудах исследователей подчеркивается связанность кочевничества с развитием цивилизации, и она воспринимается в качестве важного фактора развития человечества. С 90-х годов прошлого века в результате переосмысления методологических основ и научной парадигмы обнаружились новые подходы к проблемам номадизма в работах Н. Крадина, В. Трепавлова, Н. Масанова, С. Васютина, К. Ахсанова и др. Большое внимание анализируемой проблеме уделяют труды зарубежных исследователей З. Баумана, Ж. Бодрийяра, Г. Дебора, Ж. Делеза, Ф. Гваттари и др. При проведении анализа природы номадизма Ж. Делезом и Ф. Гваттари просматривается перспектива концепции этого феномена. Становится очевиднее проводимая М. Маффесоли аналогия между номадами и "племенами".

Изучение работ ряда исследователей убеждает, что основной функцией номад является способность к постоянной эволюции и стремление к изменению и обновлению мышления ее представителей. С появлением кочевого образа жизни в истории человечества появились возможности освоения посредством захвата новых территорий и последующего введения их в производственный оборот [5]. Одновременно создание этноконтактных групп привело к появлению диалектов, а затем и к формированию условий для последующего разделения труда и торговли. Вместе с тем следует отметить, что общественный строй воспринимал номады как "бич и кару божью", а их членов — как диких варваров, несущих разрушение и смерть. Очевидно, обособленный образ жизни подталкивал номады быть максимально мобильными, разрабатывать новые технологии, заниматься обменом, порождать диалекты и т. д. [цит. по 6]. Однако дальнейшая эволюция кочевничества привела к тому, что на рубеже XIV–XV веков под ударами зарождающегося капитализма номадийская система распалась.

В целом для населения Европы мир номад оставался явлением непонятным, во многом закрытым, малоисследованным, своеобразным "terra incognita". Отражением номадийской культуры стал кентавр — мифическое существо, получеловек-полулошадь, который воспринимался в виде идеального синтеза человека и зверя. Возникновение этого образа исследователи относят ко II тысячелетию до н. э. (Вавилон). Кочевники, пришедшие из Ирана около 1750 года до н. э., в границах своей империи воздвигли каменные изваяния богов-хранителей, в т. ч. и кентавров. Античное их описание как неистового, вожделенного объединения животных, устремляют наш взгляд к темной стороне женского архетипа. Заложенная в ней "программа" уходит корнями глубоко в коллективное бессознательное и прошлое человечества. Верификацией ее может стать гендерно-архетипический анализ процесса, подтверждающий существование в ментальных пластах архетипов "Великая мать — Великий отец" и взаимодействующего с ними мира кентавров [7].

Мифические персонажи эллинской культуры втягивают нас в животную природу бессознательного задолго до того, как появится возможность действительно прикоснуться к высшему, божественному. Как архетип кентавр представляет собой определенную часть дикой природы, не подверженную контролю сознания. Единственно "правильным направлением было спуститься в этот подземный мир, который может позволить выйти просветленным" [8, с. 80–81]. Ж. Т. Тощенко, исследуя феномен кентавр-культуры, раскрывает разрушительный характер ее природы. В современных условиях полагает он, под воздействием кентавр-культуры разлагается мировая культура, повсеместно замещаемая эрзац-, квази- и псевдокультурами. В своих устремлениях к истине и необходимости замены старого содержания новым внедряются в реальную жизнь фрагменты "кентавр-культуры, задающие разрушительный

процесс. Она соткана из элементов, представляющих противоречивые процессы в развитии культуры, которые эксплуатирует, но не всегда прямо себя, противопоставляя противоестественным проявлениям, различным низкопробным вкусам, устремлениям и ориентациям" [9, с. 172].

Цель статьи. В контексте изложенного целью данной работы является выделение архетипического дискурса коллективного бессознательного как духовной инфраструктуры и движущей силы социальных трансформаций нового сообщества.

Изложение основного материала. Конкуренция парадигм модернизма и постмодернизма в Европе порождает высокую степень неопределенности [10] в процессе распознания дискурса прогнозируемых (непрогнозируемых) событий. Психологическое понимание ситуационных (диспозициональных) факторов субъективной неопределенности актуализирует различные контексты личностного самоопределения. В результате такого рода социализация приводит к выделению особой группы людей (digital nomad — цифровое кочевничество), которая ведет "мобильный образ жизни", постоянно меняя места проживания и использует цифровые технологии для выполнения своих профессиональных обязанностей" [11, с. 141]. Пребывание "в постоянном движение становится образом жизни, где человек обретает весь "мир"" [12, с. 16].

Вместе с тем переход в новое состояние сопровождается очевидным изменением прежних способов существования личности и формированием иных способов ее жизнедеятельности. Человек, как и сообщество в целом, в условиях неопределенности будет испытывать проверку на "хрупкость" и "антихрупкость". Одновременно усилится потребность поиска гуманитарной составляющей интеграции систем "человек — человек" и "человек — искусственный интеллект". В полной мере станут проявлять себя проблемы идентичности в цифровую эпоху, цифрового неравенства, социокультурного прогнозирования и конструирования будущего. Неслучайно, исследуя проблемы вновь зарождающего сообщества эпохи постмодернизма, М. Маффесоли во многом связывает ее с влиянием архетипов коллективного бессознательного. Совокупность его архетипов становится, полагает он "строительным материалом" для развития общества будущего [13].

Наличие глубинного слоя психики у человечества как коллективного бессознательного позволяет представить содержание последнего через архетипы в виде "врожденных идей, или тенденций к организации опыта в рамках врожденно-определенных паттернов" [14, с. 9]. Результаты анализа экспериментальных и клинических исследований, древних мифов, обычаев и ритуалов, религиозных учений и т. д., проведенного К. Г. Юнгом [15], показали существование коллективного бессознательного. Фактически последнее является тем слоем психического, который стал результатом процесса эволюции биологического вида "человек" в виде концентрированного опыта всего человечества

в форме архетипов. Одновременно ученый осуществляет теоретическое осмысление и попытки выявить и обосновать центральный архетип, связывающий все элементы психики в единое целое. Для К. Юнга бессознательное ("Оно") и сознание ("Я") существуют в разных параметрах, следовательно, "самость" становится значимым носителем целостности психики, отражением принципа тотальности личности. Поэтому "проблема бессознательного, подчеркивал Фуко, его возможности, статус, способ существования, а также необходимые для него познания и выявления средства — это не внутренняя, случайная проблема гуманитарных наук, а по сути дела, проблема его существования" [16, с. 17].

В целом перспективы архетипической психологии требуют углубления понимания субъектности. Бессознательность архетипов порождает неопределенность и бесконечность их смысловой структуры, создавая некое поле для их реализации и интерпретации. Индивид, полагает М. Маффесоли, исчезает, а "личность, отдаляясь от своих связей, "взрывается" для расширения границ своей субъектности: "себя" в племени, "себя" в природе, "себя" в религии" [17]. Субъектность как категория отражает активную позицию человека в мире и занимает в современной психологии особое место. В сущности, обнаруживая в своей основе целостную характеристику активности человека, энергетическая сторона его психической организации обеспечивает индивидуальный деятельностно-преобразующий способ бытия. При этом его активно-преобразующая функция, имеющая четко выраженный авторский характер, обусловливает отношение к жизни как к личной проблеме, а к себе — как к творцу. Поэтому работа индивидуума на пути к "творцу", по М. Маффесоли, осуществляется по мере создания ею условий определения закона для своих действий вовне. Последнее им фиксируется на уровне появления новой ценности — целостности бытия существа. В новом обществе, по его мнению, начинают превалировать дух креативности, формироваться творческая и эстетическая основа жизнедеятельности [18].

Соглашаясь с изложенным, проанализуем архетипическе бессознательне, лежащее в основе формирования субъектности личности. Пребывая в виде концентрированного опыта человечества в форме архетипов, коллективное бессознательное ориентирует нас на необходимость их восприятия. Синтезированные категории архетипов как ядерные структуры, обладающие абстрактными противопоставлениями, придают не только определенную форму содержанию психики, но и возможность активации определенного типа восприятия и действия. К. Г. Юнг в этой связи подчеркивал, что, если "встречается ситуация, соответствующая данному архетипу, этот архетип активизируется, появляется принудительность, которая подобно инстинктивному влечению прокладывает себе путь вопреки всякому разуму и воле либо производит патологический конфликт, т. е. невроз" [19, с. 142–143]. При этом множество противоположных тен-

денций сосуществует или является двоякими, а поэтому всегда обнаруживается возможность реализации деструктивного поведения. Генезис этого явления раскрывается как вариант реализации в сознании социокультурного потенциала архетипа, способного выявлять, проявлять и оформлять определенные образы в сознании индивида.

Существующая реальность с помощью образов и символов синтезировать деструктивный опыт человеческих поколений, в сущности, подготавливает условия личностного регресса. На разрыве противоречий начинают формироваться негативная идентичность, с иной системой потребностей, способностей и убеждений и индивидуальной историей, а также деструктивное поведение по отношению к субъектам с позитивной идентичностью. При этом обнаруживается связь деструктивных изменений с археизацией социально-психологических структур. Просматривается также их стремление к формам, сложившимся в упрощенном варианте и в более простых условиях. Такое может привести к неадекватному восприятию текущего времени и поступающей информации и усилить процесс деструктуризации процесса. Наибольший интерес в этом плане вызывает возможная трансформация одного из центральных понятий психоанализа, такого как "влечение". В рамках теории драйвов влечение представляет собой стремление к удовлетворению слабо осознанных (неосознанных) потребностей, являющихся первоисточником действия и поведения. Достаточно часто это проявляется в деструкции (к смерти), агрессии, комплексах садомазохизма, Эдипа и Электры, архетипов Анима/Анимус. Более того, влечение как мотивация может возникать по типу как безусловного, так и условного рефлексов.

Концептуально идея влечения к разрушению (деструкции) как основы перехода к возрождению впервые была оформлена при поддержке З. Фрейда и К. Г. Юнга С. Шпильрейн [20]. Однако психологический механизм этого процесса раскрыт не был. Объяснение механизма влияния архетипов на сознание и поведение человека стало возможным на основе понимания современного психоанализа не как "захватывающего учения о бессознательном, а дела реорганизации "Я" [21, с. 37].

Попытку раскрыть механизм формирования деструкции предприняли С. Нашт и его сотрудники, логика познания которых основывалась на введении условного рефлекса, актуализации особенностей личности и внешней среды, ориентации на активизацию "Я" и т. д. Так, наделяя "Я" совокупностью важнейших функций (синтез личности, адаптация ее к внешнему или внутреннему миру и защита от деструктивного влияния окружающей среды) был выделен дефицит собственной энергии в "Я", которую индивид и вынужден заимствовать у "Оно" [22, с. 95–101]. Дезориентация "Я" под влиянием неинтегрированной агрессивности, чувства страха и другие импульсы, идущие из "Оно", побуждают "Я" модифицироваться для того, чтобы не допустить проникновения инстинктов. Такое понимание психологического механизма взаимодействия

подвело С. Нашта к выделению конфликтов как центральной проблемы, связанной с крушением ценностей и утратой смыслов своего существования [23, с. 157].

Возможность деструктивной модификации "Я" под влиянием внешнего мира становится также реальным по причине своего происхождения от "Оно" и является его частью. Выделившаяся из "Сверх-Я", часть "Я" представляет собой бессознательное. Поэтому защитная деятельность "Я" в определенной степени является неосознаваемой и, следовательно, не может быть независимой от бессознательного. Наличие в структуре "Я" особенностей (она может быть гибкой или негибкой) в качестве главного, определяющего момента позволяет определить силу или слабость "Я". Так, например, при слабости "Я", во-первых, преобладают нарциссические элементы личности; во-вторых, личность является мазохистической; в-третьих, преобладают гомосексуальные структуры; в-четвертых, наблюдается повышенная возбудимость, легкость перехода от одного действия к другому; в-пятых, имеются черты дебилизма в интеллектуальной сфере [21, с. 95–108].

При этом "Я" не может выйти за пределы своего природного естества и включать в себя социальные условия своей жизнедеятельности. Внешняя действительность перестает быть объективной реальностью и развертывается перед субъектом в зависимости от особенностей индивида. В результате появляется возможность формирования деструктивной идентичности личности, сознание которой саморазрушается в случае невозможности устранить содержащиеся в нем противоречия (антиномии). В целях диагностики деструктивности сознания необходимо выделить имеющиеся противоречия.

Последнее следует учитывать применительно к другому феномену — племенного мира. На фоне всемирной глобализации "племена" объединяются между собой определенными чувственными переживаниями и культивируют такие черты личности, как верность клану, личное достоинство, националистические и религиозные чувства и т. д. [24, с. 46].

М. Маффесоли, создавая новую модель, прогнозирует вероятность изменения традиционных форм семьи, школы и национального государства. Номадийский образ жизни программирует социальную мобильность, охватывая все сферы жизнедеятельности человека. "Структура кочевого образа жизни, — полагает он, — станет широко распространенной, и вполне естественно, люди за свою жизнь сменят несколько семей, несколько профессий", трансформируют гендерные аспекты своей идентичности, стили жизни и т. д. [25].

Изложенное открывает широкие возможности исследования психики человека в процессе взаимодействия с архетипами и выявления сложного во многом противоречивого влияния внутренних и внешних факторов формирования деструктивной идентичности [26]. Здесь, следуя З. Фрейду, К. Г. Юнгу, С. Нашту и др., стоит активнее использовать не только традиционные средства (толкование сновидений, методы свобод-

ных ассоциаций, трансферт, определение силы "Я" и др.), но и выходить на квазиэкспериментальные методы. В процессе изучения личности также целесообразно применять и анамнестический метод в целях анализа сексуальных, аффективных и социальных реализаций субъекта как личности и оценки ее поведения в особых состояниях сознания. При этом, по мнению С. Нашта, следует остерегаться соприкосновения сил инстинктов и "Я". "Мы не можем, утверждал он, менять требования бессознательного, но мы можем изменять ответы, которые ему даются "Я" и "Сверх-Я"" [21], тем самым определяя основное направление дальнейшей проработки проблем формирования деструктивной идентичности.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. В целом предложенная М. Маффесоли модель постмодернистского общества в полной мере передает чувство усиливающейся ненадежности укорененных социальных, религиозных и других институтов и создает видение перспективы дальнейшего развития общества. В результате разработанная им парадигма приобретает черты комплексной теории, которая, по мнению Э. А. Афонина, позволяет человеку "переступить" границы своей индивидуальности и сливаться с общностью, к которой он принадлежит [26]. На основании изложенного нам представляется важным дальнейшее исследование проблем формирования деструктивной составляющей нового сообщества. При этом одним из наиболее значимых направлений становится исследование природы внутренних и внешних механизмов социально-психологической ритмики развития в рамках психологического, биологического и социального времени и среды обитания. Современный уровень представлений о человеке как социальном существе невозможен без выявления психологических закономерностей становления и функционирования личности, в том числе и деструктивных сознания и поведения человека. Перед архетипической психологией стоят задачи исследования общих закономерностей формирования "номадийной" личности, деструктивных аспектов ее социализации. Более того, остается значимым проведение анализа внутренней ее динамики в системе взаимовлияния сознательных и бессознательных процессов, а также исследование устойчивости психической ее организации.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Околдованность* мира или божественное социальное / М. Маффесоли // Социо-логос. — Вып. 1. — М. : Прогресс, 1991. — С. 274–283.
2. *Хазанов А. М.* Кочевники и внешний мир / А. М. Хазанов. — 3-е изд., доп. — Алматы : Дайк-Пресс, 2002. — 604 с.
3. *Spooner Brian.* Nomadism in Baluchistan / Brian Spooner // Pastoralists and Nomads in South Asia. — Wiesbaden, Germany : Harrassowitz, 1975. — P. 171–182.
4. *Гонгор Д.* Краткая история Халхи. Халха-монгольские племена и халхаское ханство. XIII–XVII вв. : Ч. 1 / Д. Гонгор. — Улаанбаатар, 1970. — 390 с.

5. *Крадин Н. Н.* Кочевники в мировом историческом процессе / Н. Н. Крадин // Философия и общество. — 2001. — Вып. № 2 (23). — С. 108–138.
6. *Марков Г. Е.* Из истории изучения номадизма в отечественной литературе: вопр. теории / Г. Е. Марков // Восток. — 1998. — № 6. — С. 110–123.
7. *Собольников В. В.* Архетипическое обоснование деструктивности в контексте бинарности как структурообразующего принципа / В. В. Собольников // Сибирский пед. журн. : науч. периодическое изд. — 2015. — № 3. — С. 15–18.
8. *Хиллман Джеймс.* Внутренний мрак: бессознательное как проблема морали / Джеймс Хиллман // Внутренний поиск : сб. работ разных лет / пер. с англ. — М. : Когнито-Центр, 2004. — 335 с.
9. *Тощенко Ж. Т.* Кентавр-культура: современные лики / Ж. Т. Тощенко // Диалог культур в условиях глобализации : XI Междунар. Лихачевские научные чтения, 12–13 мая 2011 г. : Т. I. Доклады. — СПб. : СПбГУП, 2011. — С. 166–173.
10. Психология неопределенности: единство интеллектуально-личностного потенциала человека: коллективная монография / Т. В. Корнилова, М. А. Чумакова, С. А. Корнилов. — М. : Смысл, 2010. — 334 с.
11. *Gussekloo A.* Digital Nomads: How to Live, Work and Play Around the World / A. Gussekloo, E. Jacobs. — N.-Y. : Location-Independent Publishers, 2016. — 280 p.
12. *Rushkoff D.* Program or Be Programmed: Ten Commands for a Digital Age / D. Rushkoff. — New York, 2011. — 152 p.
13. *Maffesoli Michel.* L'homme postmoderne / Michel Maffesoli. — Paris, 2012. — 216 p.
14. *Юнг К. Г.* Архетип и символ / К. Г. Юнг. — М. : Ренессанс, 1991. — 150 с.
15. *Юнг К. Г.* Понятие коллективного бессознательного (1936) / К. Г. Юнг // Сознание и бессознательное. — СПб ; М. : Университет. кн., 1997. — С. 69–79.
16. *Foucault M.* Madness and civilization: a history of insanity in the age of reason / M. Foucault ; edited by R. D. Laing, D. G. Cooper. — New York : Pantheon Books, 1965. — 299 p.
17. *Afonin E. A.* Neotribalism and modern policy of decentralization: analisis of proffesor Michel Maffesoli's ideas / E. A. Afonin, V. A. Pliushch // Public management. — 2017. — № 4 (9). — P. 34–47.
18. *Maffesoli M.* Utopia or Utopias in the Gaps: From the Political to the "Domestic", Diogenes / M. Maffesoli. — English ed. Fiesole, 2005. — Vol. 52, Iss. 2. — P. 24–25.
19. *Юнг К. Г.* Психология бессознательного / К. Г. Юнг ; пер. с нем. — М. : Канон, 1994. — 320 с.
20. *Spielrein S.* Destruktion als Ursache des Werdens, Internat. Zeitschr / S. Spielrein // Fur Psychoanal. — 1912. — № 4. — 97 p.
21. *Nacht S.* La presence du psychanalyste / S. Nacht. — Paris, 1963. — 450 p.
22. *Собольников В. В.* Архетипические проблемы формирования деструктивной идентичности / В. В. Собольников // Гуманитарные науки и образование в Сибири : науч.-практ. журн. — 2015. — № 2. — С. 95–101.
23. *Nacht S.* La psychanalyse daujourdhuihui / S. Nacht. — Paris, 1956. — 390 p.
24. *Бауман З.* Глобализация. Последствия для человека и общества / З. Бауман ; пер. с англ. — М. : Весь Мир, 2004. — 188 с.
25. *Маффесоли М.* Неотрайбализм и современная политика децен-

трализации: открытая лекция в НАГУ при Президенте Украины (29 июня 2017 г.) [Электронный ресурс] / М. Маффесоли. — 2017. — Режим доступа: https://www.youtube.com/watch?v=zeh3LIn5uNM.
26. *Хиллман Дж.* Архетипическая психология / Дж. Хиллман; пер с англ. — М. : Когнито-Центр, 2006. — 351 с.

REFERENCES

1. *Okoldovannost'* mira ili bozhestvennoye sotsial'noye [The bewilderment of the world or the divine social] / M. Maffesoli // Socio-logos. Issue. 1. — M.: Progress, 1991. — P. 274–283.
2. *Khazanov A. M.* (2002). Kochevniki i vneshniy mir [Nomads and the outside world] / A. M. Khazanov. — 3rd ed, add. — Almaty: Dyke-Press. — 604 p.
3. *Spooner Brian.* (1975). Nomadism in Baluchistan [Nomadism in Baluchistan] / Brian Spooner // Pastoralists and Nomads in South Asia. — Wiesbaden, Germany: Harrassowitz. — P. 171–182.
4. *Gongor D. A.* (1970). Kratkaya istoriya Khalkhi. Khalkha-mongol'skiye plemena i khalkhaskoye khanstvo. XIII–XVII vv. [Brief History of Khalkha. Khalkha-Mongolian tribes and the Khalkha Khanate. XIII–XVII centuries] : Part 1 / D. Gongor. — Ulaanbaatar. — 390 p.
5. *Kradin N. N.* (2001). Kochevniki v mirovom istoricheskom protsesse [Nomads in the world historical process] / N. N. Kradin // Philosophy and Society. — Issue. № 2 (23). — P. 108–138.
6. *Markov G. Y.* (1998). Ye. Iz istorii izucheniya nomadizma v otechestvennoy literature: voprosy teorii [From the history of the study of nomadism in Soviet literature: theory issues] / G. Y . Markov, Vostok. — № 6. — P. 110–123.
7. *Sobolnikov V. V.* (2015). Arkhetipicheskoye obosnovaniye destruktivnosti v kontekste binarnosti kak strukturoobrazuyushchego printsipa [Archetypical justification of destructiveness in the context of binary as a structure-forming principle] / V. V. Sobol'nikov // Siberian Pedagogical Journal: a scientific periodical. — № 3. — P. 15–18.
8. *Hillman James.* (2004). Vnutrenniy mrak: bessoznatel'noye kak problema morali [Inner darkness: the unconscious as a moral problem / James Hillman] // Internal search: Sat. works of different years / trans. with English. — M.: Cognite Center. — 335 p.
9. *Toshchenko Zh. T.* (2011). Kentavr-kul'tura: sovremennyye liki [Centaur-Culture: Contemporary Faces] / Zh. T. Toshchenko // Dialogue of Cultures in the Context of Globalization: 11th International Likhachov Scientific Readings, May 12–13, 2011: T. I. Reports. — St. Petersburg. : SPbGUP. — P. 166–173.
10. *Psikhologiya* neopredelennosti: yedinstvo intellektual'no-lichnostnogo potentsiala cheloveka : kollektivnaya monografiya [The psychology of uncertainty: the unity of the person's intellectual-personal potential]: a collective monograph / T. V. Kornilova, M. A. Chumakova, S. A. Kornilov. — M.: Sense, 2010. — 334 c.
11. *Gussekloo A.* (2016). Digital Nomads: How to Live, Work and Play Around the World / A. Gussekloo, E. Jacobs. N.-Y. : Location-Independent Publishers. — 280 p.
12. *Rushkoff D.* (2011). Program or Be Programmed: Ten Commands for a Digital Age / D. Rushkoff. — New York. — 152 p.
13. *Maffesoli Michel.* (2012). L'homme postmoderne / Michel Maffesoli. — Paris. — 216 p.

14. *Jung K. G.* (1991). Archetype and the symbol / K. G. Jung. — M.: Renaissance. — 150 p.
15. *Jung K. G.* (1997). The notion of the collective unconscious (1936) / K. G. Jung // Consciousness and the unconscious. — St. Petersburg; M.: University Book. — P. 69–79.
16. *Foucault M.* (1965). Madness and civilization: a history of insanity in the age of reason / M. Foucault; edited by R. D. Laing, D. G. Cooper. — New York: Pantheon Books. — 299 p.
17. *Afonin E. A.* (2017). Neotribalism and modern policy of decentralization: analisis of proffesor Michel Maffesoli's ideas / E. A. Afonin, V. A. Pliushch //Public management. — № 4 (9). — P. 34–47.
18. *Maffesoli M.* (2005). Utopia or Utopias in the Gaps: From the Political to the "Domestic", Diogenes / M. Maffesoli. — English edition Fiesole. — Vol. 52, Iss. 2. — P. 24–25.
19. *Jung K. G.* (1994). Psychology of the unconscious / K. G. Jung; trans. with him. — M.: Canon. — 320 p.
20. *Spielrein S.* (1912 Destruktion als Ursache des Werdens, Internat. Zeitschr / S. Spielrein // Fur Psychoanal. — № 4. — 97 p.
21. *Nacht S.* (1963). La presence du psychanalyste / S. Nacht. — Paris. — 450 p.
22. *Sobolnikov V. V.* (2015). Arkhetipicheskiye problemy formirovaniya destruktivnoy identichnosti [Archetypical problems of formation of destructive identity] / V. V. Sobol'nikov // Humanities and Education in Siberia: a scientific and practical journal. — № 2. — P. 95–101.
23. *Nacht S.* (1956).La psychanalyse daujourdhuihui / S. Nacht. — Paris. — 390 p.
24. *Bauman Z.* (2014). Globalization. Consequences for man and society / Z. Bauman; trans. with English. — M.: The whole world. — 188 p.
25. *Maffesoli M.* (2017). Neotraibalism and the modern policy of decentralization: an open lecture at the National Academy of Sciences under the President of Ukraine (June 29, 2017) [Electronic resource] / M. Maffesoli. — Access mode: https://www.youtube.com/watch

УДК: 316.728

Судаков Володимир Іванович,
доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедрою теорії та історії соціології факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, тел.: +38 (067) 502 86 48, e-mail: vl_sudakov@ukr.net
ORCID: 0000-0002-2032-1093

Судаков Владимир Иванович,
доктор социологических наук, профессор, заведующий каферы теории и истории социлологии факультета социологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, 01601, г. Киев, ул. Владимирская, 58, тел.: +38 (067) 502 86 48, e-mail: vl_sudakov@ukr.net
ORCID: 0000-0002-2032-1093

Sudakov Volodymyr Ivanovych,
Professor, Doctor of Sociological Science, Head of the Theory and History of Sociology dpt., Faculty of Sociology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 01601, Kyiv, Str. Volodymyrska, 58, tel.: +38 (067) 502 86 48, e-mail: vl_sudakov@ukr.net
ORCID: 0000-0002-2032-1093
DOI https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.122

РОЗПОДІЛ ПРАЦІ ЯК АРХЕТИПНЕ ДЖЕРЕЛО СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ, СОЦІАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ ТА СОЦІАЛЬНОЇ НАПРУЖЕНОСТІ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПУБЛІЧНОМУ ПРОСТОРІ

Анотація. Представлено розробку аналітичного соціологічного підходу, спрямованого на наукове дослідження розподілу праці як архетипного джерела соціальної інтеграції, соціальних конфліктів та соціальної напруженості у європейському публічному просторі. Аргументована значущість розуміння архетипу розподілу праці як визначального транскультурного стимулу ресурсного розвитку сучасних суспільств і важливого чинника підтримки та посилення інтегративних засад їх публічного простору. Проаналізовано спеціалізовані концепції соціального та публічного простору, які були розроблені у європейській соціології для пояснення специфіки конфліктних та ризикових виявів архетипу розподілу праці в індивідуальних та колективних трудових практиках. Аргументовано, що в публічному мультикультурному просторі су-

часних європейських суспільств стабільно відтворюються різноманітні міжкультурні конфлікти, які реально є суперечливими функціональними виявами архетипу розподілу праці між індивідуальними колективними суб'єктами суспільного життя. Підкреслено, що соціальною основою цих міжкультурних конфліктів є різні форми соціальної напруженості, які відображують конкретні обставини соціальної нерівності, насильства, соціального відторгнення, депривації, протестної поведінки в системі трудових практик, а також в різних моделях зайнятості працездатного населення. Доведена необхідність подальшого розвитку фундаментальних та прикладних наукових досліджень нових міжкультурних конфліктів та форм соціальної напруженості в індивідуальних та колективних трудових практиках, які специфічним чином відтворюються та виразно простежуються у полікультурному європейському публічному просторі. Саме такі дослідження можуть стати важливими стимулами у розвитку теорії та методології соціального менеджменту.

Ключові слова: глобалізація праця, архетип розподілу праці, соціальна інтеграція, соціальна солідарність, соціальний конфлікт, соціальна напруженість, європейський публічний простір.

РАЗДЕЛЕНИЕ ТРУДА КАК АРХЕТИПНЫЙ ИСТОЧНИК СОЦИАЛЬНОЙ ИНТЕГРАЦИИ, СОЦИАЛЬНЫХ КОНФЛИКТОВ И СОЦИАЛЬНОЙ НАПРЯЖЕННОСТИ В ЕВРОПЕЙСКОМ ПУБЛИЧНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Аннотация. Представлена разработка аналитического социологического подхода, который направлен на научное исследование разделения труда как архетипного источника социальной интеграции, социальных конфликтов и социальной напряженности в европейском публичном пространстве. Аргументирована значимость понимания архетипа разделения труда как определяющего транскультурного стимула ресурсного развития современных обществ и важного фактора поддержки и усиления интеграционных принципов их публичного пространства. Осуществлен анализ специализированных концепций социального и публичного пространства, которые были разработаны в европейской социологии для объяснения специфики конфликтных и рискогенных проявлений архетипа разделения труда в индивидуальных и коллективных трудовых практиках. Аргументировано, что в публичном мультикультурном пространстве современных европейських обществ происходит стабильное воспроизводство различных интеркультурных конфликтов, которые реально являются противоречивыми функциональными проявлениями архетипа разделения труда между индивидуальными и коллективными субъектами общественной жизни. Подчеркнуто, что социальной основой этих интеркультурных конфликтов являются различные формы социальной напряженности, которые отражают конкретные социальные обстоятельства социального неравенства, насилия, социальной экслюзии, депривации, протестного поведения в системе трудовых практик, а также в различных моделях занятости трудоспособного населения. Доказана необходимость дальнейше-

го развития фундаментальных и прикладных научных исследований новых интеркультурных конфликтов и форм социальной напряженности в индивидуальных и коллективных трудовых практиках, которые специфическим образом воспроизводятся и прослеживаются в поликультурном европейском публичном пространстве. Именно такие исследования могут стать важными стимулами развития теории и методологии социального менеджмента.

Ключевые слова: глобализация, труд, архетип разделения труда, социальная интеграция, социальная солидарность, социальный конфликт, социальная напряженность, европейское публичное пространство.

THE LABOR DIVISION AS THE ARCHETYPAL SOURCE OF SOCIAL INTEGRATION, SOCIAL CONFLICTS AND SOCIAL TENSIONS IN THE EUROPEAN PUBLIC SPACE

Abstract. The article presents analytical sociological approach that is oriented to the scientific research of the division of labor as the archetypal source of social integration, social conflicts and social tensions the European public space. Devoted that the division of labor archetype is the fundamental transcultural stimulus for the resource development in the contemporary societies and is the important determinative factor for supporting and strengthening integrative foundations of public space in these societies. The specialized conceptions of social and public space, which have been elaborated in the European sociology for explanation the conflict-and the risk manifestations of the division of labor in the individual and collective labor practices were analysed by the author. Argued that in the globalized multicultural public space of the contemporary European societies take place the constant reproduction of the different intercultural conflicts which are the functional manifestations of the of division of labor between individual and collective actors of social life. Substantiated that the social foundation of these intercultural conflicts are the different forms of social tension which reflect the concrete circumstances of social inequality, violence, social exclusion, deprivation, protest behavior in the system of the labor practices and also in the different models of employment of the working population. Proved the necessity of further development of the fundamental and applied scientific researchers of the new intercultural conflicts and the forms of social tensions in the labor activities that are reproduce in the multicultural European public space. Such scientific researchers would be the important stimulus for the development of the theory and methodology of the public management.

Keywords: globalization, labor, division of labor archetype, social integration, social solidarity, social conflict, social tension, European public space.

Постановка проблеми. Відомо, що інтенсифікація глобалізаційних процесів спричинює виникнення нових форм діяльності людей в економічній, політичній та культурній сферах суспільного життя. Процеси

розвитку сучасних трудових практик засвідчують про їх безпосередній зв'язок з тенденцією поглиблення глобальної соціальної драми, яка відображує нові суперечливі реалії диференціації людської цивілізації на постіндустріальний центр, індустріальну напівпериферію та аграрну периферію. Саме ця диференціація має специфічні наслідки, які фактично призводять до зниження якості життя працездатного населення, росту безробіття та масової міжнародної міграції. Теперішня криза глобального та регіонального ринків праці відображає ситуацію радикальних змін міжнародного розподілу праці в європейському публічному просторі. Вочевидь, ці зміни мають певні як позитивні, так і негативні вияви. Важливо враховувати, що сам процес розподілу праці традиційно сприймався і аналізувався науковцями як ресурсний фундамент людського буття, як прогресивний транскультурний архетип соціальної інтеграції у різних формах соціальної солідарності. Негативні характеристики цього процесу базувалися на аргументації, що праця, у її різних диференціальних колективних формах, є основним джерелом соціальної нерівності, соціального відторгнення, насильства, соціальної напруженості, експлуатації та соціальних конфліктів. Важливо підкреслити, що нові хвилі глобальної технологічної модернізації є також специфічними чинниками дегуманізації суспільного життя. І ця обставина цілком справедливо сприймається і визначається вченими, які вивчають сучасну інституціональну кризу зайнятості на ринку праці європейських суспільств, як важлива наукова та практична проблема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що протягом останнього часу вчені приділяють значну увагу вивченню проблем праці та трудових відносин в європейських країнах. Ситуації "кризи і руйнації трудового суспільства", "кінця праці", "дестандартизації зайнятості" стали важливим об'єктом наукового аналізу у працях Е. Аткінсона, З. Баумана, У. Бека, Ж. Бодрійяра, Р. Дарендорфа, Е. Гіденса, Б. Латура, Д. Норта, Дж. Рітцера, Л. Склейра, Дж. Стігліца, Ч. Тіллі, О. Тофлера. Загалом, основні наукові результати проведених аналітичних розвідок доцільно розглядати як позитивні когнітивні стимули розвитку подальших інноваційних досліджень сучасних трудових відносин. Водночас, процес розподілу праці в європейських суспільствах спричинює формування та розвиток полікультурного публічного простору Європи зі своїми специфічними формами соціальної інтеграції, соціальними конфліктами та соціальною напруженістю. У наукових публікаціях таких дослідників, як А. Асман, М. Арчер, Е. Аткінсон, П. Бурдьо, Д. Буже, Ю. Габермас, К. Сорелз, Гр. Кроу, О. Вайдгрін, Дж. Уррі, Ф. Браун, А. Хескет, були запропоновані перспективні ідеї, які можна розглядати як стимули розвитку інноваційних досліджень проблеми розподілу праці в контексті сучасних міжкультурних комунікацій.

Мета статті полягає у дослідженні та характеристиці розподілу праці як архетипного джерела соціальної інтеграції, соціальних конфліктів та

соціальної напруженості в європейському публічному просторі.

Виклад основного матеріалу. Насамперед важливо враховувати, що поняття публічного простору набуло поширеного вжитку в сучасних соціальних науках. Проте, ця важлива наукова абстракція є надмірно широкою за своїм концептуальним обсягом і, на думку А. Асман, загалом відображує певні особливості "просторового повороту" (spatial turn) в соціальних та культурологічних дослідженнях [1, p. 149–166]. Варто прийняти до уваги ту важливу обставину, що в умовах інтенсифікації процесів глобалізації сучасні європейські суспільства, незважаючи на різні рівні їх соціально-економічного розвитку, у своїй сукупності формують цілісний публічний простір, який функціонально відтворюється специфічними детермінантами економічних, політичних та соціокультурних взаємодій і комунікацій між індивідами, соціальними спільнотами та соціальними інститутами.

Слід зазначити, що основні суперечності даного публічного простору соціологи довгий час пояснювали існуючими соціальними нерівностями, які інтерпретувались як наслідки прямого впливу міжнародного розподілу праці та нерівного розподілу дефіцитних матеріальних благ в окремих суспільствах. Нагадаємо, що ще на початку XX ст. у своїй концепції соціального простору П. Сорокін визначав феномени багатства, влади та професії як базисні чинники організації та відтворення соціального порядку та культури будь-якого суспільства [2, p. 39–40]. Сам системний зв'язок між цими феноменами обумовлюється процесом розподілу суспільної праці, яким і визначаються статусні позиції певних індивідуальних та колективних суб'єктів в системі соціальних взаємодій двох великих "кумулятивних" груп — привілейованої групи людей розумової праці та групи людей фізичної праці.

На початку XXI ст. французький соціолог П. Бурдьє намагався розробити власну теорію соціального простору, акцентуючи на важливості визначення статусних диспозицій соціальних суб'єктів з позицій аналізу використання ними різних видів капіталів — економічного, політичного, соціального, культурного, символічного. Процеси вільного використання та взаємної конвертації капіталів у публічному просторі розвинених європейських суспільств, як доводив Бурдьє, набувають автономного характеру і вже не мають прямої залежності від існуючого національного розподілу праці. Така ситуація, на думку вченого, потребує певного нового теоретичного осмислення базових ресурсних детермінант соціальної інтеграції в сучасних суспільствах, у яких на організацію соціальних відносин між людьми все більшою мірою впливає глобалізована сфера споживання. У праці "Соціальні структури економіки" [3] вчений зазначає, що процес економічної глобалізації радикально політизує процес розподілу праці в сучасних державах-націях через специфічні вимоги транснаціональних інститутів забезпечення людей необхідними благами споживання на основі вільного руху людей, товарів та капіталів. Він стверджує, що "так

званий "глобальний ринок" є суто *політичним* утворенням та цілком певними результативним наслідком більш чи менш свідомо організованої політики" [3, p. 225].

Зазначимо також, що відомі теоретики неомарксизму (Т. Адорно, Е. Фром, Г. Маркузе, Ю. Габермас) доводили, що у розвинених західних "суспільствах споживання" розподіл праці вже не визначає їх класову структуру та соціальну поведінку людей. Так Ю. Габермас у фундаментальній праці "Теорія комунікативної дії" вказує на важливість подолання спрощених уявлень на розподіл праці як інституціональну основу виробничої кооперації та стимул соціальної інтеграції. Він підкреслює, що в класових капіталістичних суспільствах розподіл праці є джерелом виникнення та розвитку різних форм соціальних конфліктів та соціальної напруженості. Водночас, вчений стверджує, що важливим соціальним наслідком процесу розподілу праці є формування специфічних стимулів та механізмів суспільної самоорганізації та самодіяльної активності людей у публічній сфері суспільного життя, у якій вони реалізують потенціал свого "життєвого світу".

У монографіях "Стукрутні трансформації публічної сфери" [4, p. 124–129] та "Розділений Захід" [5, p. 179–185] Ю. Габермас підкреслює, що саме в публічній сфері люди як активно діючі суб'єкти соціальних дій в сучасних полікультурних суспільствах, через соціальні механізми своєї самоорганізації мають реальні шанси встановити певну систему колективних прав як базових нормативно-правових норм міжкультурної комунікації і організації ненасильницького соціального порядку. Він вважає, що публічна сфера в полікультурних суспільствах — це специфічний публічний простір міжкультурної комунікації, який постійно відтворює різні форми громадянської активності, масові колективні заходи та публічні дискусії [5, p. 186–194].

З позиції Ю. Габермаса публічний простір відтворюється шляхом активного прояву та узгодження соціальних інтересів людей на основі суспільної самоорганізації. Однак, на наш погляд, важливо враховувати і ту обставину, що процеси відтворення публічного простору стимулюють формування нових тенденцій розподілу суспільної праці, які загалом відображують соціальні запити на професійну управлінську та адміністративну діяльність, спрямовану на зміцнення інтегративних засад соціального порядку та процесу соціальної солідарності в сучасних полікультурних суспільствах.

Важливо зазначити, що в соціології поняття "солідарність" відображує реалії певної соціальної єдності окремих індивідів та соціальних груп як інтегрального результату мирного співіснування людей на основі усвідомлених ними спільних потреб, інтересів, ідеалів, цінностей. Звичайно, описи та характеристики існуючих практик солідарності різних спільнот в сучасних полікультурних суспільствах широко представлені через численні спроби конкретизації принципів ліберальної ідеології, які сприяли утвердженню розуміння солідарності як базової соціальної

цінності та бажаної мети соціального прогресу. Тому в різних демократичних політичних програмах організації мирного та ненасильницького соціального порядку поняття солідарності часто використовується для позначення загальної інтегративної основи суспільного життя.

Варто також звернути увагу, що в сучасній науковій літературі даються різні визначення терміна "солідарність". Гр. Кроу у своїх працях [6; 7] аналізує різні семантичні значення цього терміна, які історично формувались відповідно до певних наукових або ідеологічних позицій вчених. Зокрема, він підкреслює, що О. Конт та його послідовник Е. Дюркгейм вважали, що солідарність — це "природний" стан суспільства, який базується на поділі суспільної праці, що об'єктивно сприяє встановленню соціальних зв'язків між людьми та їх зацікавленості у спільних діях та кооперації. Відома марксистська позиція запропонувала тлумачення солідарності як єдності певної соціальної спільноти, яка виникає на основі об'єктивно існуючого інтересу і стає мобілізаційною силою колективних дій. Так К. Маркс використовував поняття "солідарність" для визначення певного стану колективної єдності пролетаріату. У сучасних теоріях раціонального вибору поняття "солідарність" належать до феномену групової свідомості та групової дії, заснованої на ототожненні індивідів з "власною" групою / спільнотою, коли людина свідомо делегує частину своїх прав в обмін на можливість колективного захисту своїх інтересів [6, p. 4–29; 7, p. 52]. Вочевидь, що в суспільній свідомості солідарність має морально позитивне значення як ознака взаєморозуміння між членами суспільства як фактор забезпечення їх неконфліктного співіснування як індикатор загальної потреби людей жити разом. Тому погодимося з О. Вайдгріна, який досліджує солідарність як специфічну стратегію соціального обміну. Цей вчений вважає, що солідарність у своїх основних онтологічних вимірах полягає, по-перше, у відчутті взаємозв'язку та специфічного обміну з іншими членами групи, відчуттям "ми", тобто з почуттям єдності; по-друге, солідарність — це згода людей на певні спільні дії для підтвердження власних інтересів. Взагалі, солідарність — це єдність переконань та дій, взаємодопомоги та підтримки членів соціальної групи на основі спільних інтересів та необхідності досягнення спільних цілей групи; спільна відповідальність, а також активна симпатія і підтримка будь-яких дій або думок [7, p. 775].

Беручи до уваги зазначені концептуальні позиції, ми хотіли б підкреслити, що в умовах новітньої глобалізації в полікультурних суспільствах як націях-державах відбувається формування та зміцнення двох нових типів солідарності.

Ми вважаємо, що новий *"неоліберальний тип солідарності"* в його онтологічних виявах є специфічною формою процесу соціальної інтеграції, який утверджується через актуалізацію різних чинників соціальної напруженості, протесту, конфліктної поведінки, а також через специфічну боротьбу індивідів за пріоритетне визнання певних культурних цінностей та ідеалів за приналежність

до більш "високої", більш "якісної" культури. Інший — "інноваційний тип солідарності" — базується на позитивному ефекті збереження культурної багатоманітності та збагачення існуючих культур шляхом інноваційної та творчої діяльності соціальних суб'єктів, які створюють унікальні технічні, технологічні, мистецькі та духовні продукти.

Важливо підкреслити, що публічний простір сучасних полікультурних суспільств лише в ідеалі є ареною ненасильницького узгодження суспільних інтересів. Саме тому слід погодитися з позицією вчених (З. Бауман, У. Бек, Е. Гіденс, В. Норт), які звертають увагу на важливість дослідження ризиків "неочікуваних соціальних наслідків індивідуальної та колективної активності", актуалізація яких призводить до появи та розвитку різноманітних міжкультурних конфліктів. Вважається, що пошук оптимальних шляхів вирішення міжкультурних конфліктів є складною проблемою соціального менеджменту. Саме тому, зараз увага багатьох вчених приділяється дослідженню феномену соціальної напруженості як специфічного етапу, що передує появі та відтворенню міжкультурних соціального конфлікту.

У своїх інноваційних дослідницьких проектах М. Арчер [9] та Е. Аткінсон [10] підкреслюють, що новітні міжкультурні конфлікти є специфічними суперечливими виявами розподілу праці серед різних соціальних спільнот. Цілком певними і очікуваними результатами цих виявів є напруженість між антропологічною рівністю людей та соціальними нерівностями між ними, що виразно відображується у феноменах соціального виключення, бідності та безробіття.

К. Сорелз у своїй монографії [11] також намагається проаналізувати різні форми міжкультурних комунікацій як джерел конфліктних взаємодій в публічній сфері та вказує на важливість проведення даного аналізу для вирішення проблем соціальної політики та значущість розуміння міжкультурного конфлікту як "реальної або уявної несумісності цінностей, норм, очікувань та наслідків діяльності двох чи більшого числа індивідів або груп як представників різних культур" [11, p. 260]. К.Сорелз стверджує, що міжкультурним конфліктам властива гнучка структура, вони доволі часто відображують суперечливі реалії дій "по перетину культурних та соціальних кордонів" і є найбільш наочними індикаторами соціальної несправедливості. Саме тому пошук оптимальних шляхів вирішення та подолання міжкультурних конфліктів є серйозною комплексною проблемою теорії соціального менеджменту. Ось чому багато науковців зараз зосереджують свою увагу на дослідженнях феномену та процесу соціальної напруженості як специфічного етапу, що передує актуалізації міжкультурних конфліктів у публічній сфері.

У нашій недавній публікації [12] були представлені докази, що різні форми соціальної напруженості в сучасному глобалізованому світі є специфічними суперечливими наслідками міжнародного розподілу праці, а також важливими детермінантами формування та утвердження *"ін-*

клюзивної та ексклюзивної моделей зайнятості" [12, p. 338–342]. Відповідно до нашої точки зору, існуюча система соціальної напруженості є важливою онтологічною базою для здійснення наукової ідентифікації нових до-конфліктних і конфліктних реалій глобалізованої мультикультурної комунікації. Основні характеристики поняття "соціальна напруженість", як вважають авторитетні західні вчені, відображають певну систему типових причинних онтологічних факторів як джерел актуалізації: 1) насильства; 2) соціального відторгнення; 3) соціальної нерівності; 4) протестної поведінки; 5) соціальних конфліктів; 6) глобальних та локальних ризикових ситуацій як специфічних онтологічних модифікацій індивідуальної та колективної діяльності [13–19]. Ці науковці запропонували нові наукові підходи до концептуалізації теми соціальної напруженості в контексті певних інноваційних ідей. У зв'язку з цим, доцільно підкреслити зміст трьох таких важливих ідей.

По-перше, це ідея гносеологічного розвитку сучасних суспільних наук "поза межами суспільств"" (Дж. Урі [15], У. Бек [16]). Концептуальне вираження цієї ідеї полягає в аргументації дослідницької позиції, що під впливом процесу глобалізації всі сучасні суспільства як національні держави втрачають свою "органічну" природу та риси функціональної автономії і самодостатності. Саме тому соціологічний аналіз, який обмежується вивченням окремих суспільств як націй-держав, зараз перетворюється на інтелектуальну архаїку. Легко зрозуміти, що відповідно до цієї позиції, *соціальна напруженість є атрибутивним наслідком сучасного процесу глобалізації та "нових мобільностей"*.

По-друге, це ідея "перезбирання соціального" (Б. Латур [17]). Ця ідея відображає необхідність радикального переосмислення онтологічних особливостей соціальності в умовах інтенсивного розвитку соціальних мереж, які формують нові інтерактивні моделі соціальних взаємодій та міжкультурних комунікацій. У зв'язку з цим, також важливо враховувати той факт, що процеси віртуалізації суспільного життя позитивно стимулюють потенціал агентності індивідуальних та колективних соціальних суб'єктів та розширюють можливості їх залучення (включення) в існуючу глобальну, регіональну та місцеву соціальну практику. Проте таке залучення, на думку Ж. Бодрійяра [18], часто є соціальним симулякром, що реально відображує певні форми соціального відчуження та соціальної відторгнення. Так, бажання і дії мігранта або біженця, спрямовані на досягнення мети стати членом розвинутого суспільства, реально стикаються з механізмами соціальної ізоляції як функціональної системи економічних, політичних, правових та соціокультурних обмежень. Суперечливе поєднання цих бажань і дій та функціональних механізмів соціальної ізоляції, як ми вважаємо, є важливим джерелом соціальної напруженості. З точки зору такого концептуального розуміння, *соціальна напруга є онтологічним виявом протиріч між інклюзивним та ексклюзивним типами ідентичності*

індивідуальних та колективних соціальних суб'єктів.

По-третє, важливо також вказати на концептуальне значення ідеї радикального посилення тенденції індивідуалізації суспільного життя. Концепція "індивідуалізованого суспільства" З. Баумана доволі виразно відображує основні характеристики цієї ідеї [19, p. 2–14]. На нашу думку, дана концепція спрямовує науковий пошук: 1) на вивчення домінуючого впливу персоніфікованих (індивідуалізованих) соціальних практик в процесах організації соціального порядку в сучасних суспільствах; 2) на дослідження процесів формування та утвердження в розвинених європейських суспільствах меритократичного профілю соціальної структури як результату індивідуального вибору, який базується на накопиченні культурного капіталу та його "життєвих значень". Важливо взяти до уваги, що зростання впливу персоніфікованих соціальних практик фактично призводить до порушення та руйнування існуючих традиційних форм соціальної інтеграції через формування нових індивідуальних каналів соціальної мобільності. Вочевидь, що певна система таких "порушень та руйнувань" також є специфічним джерелом соціальної напруженості, яка може перетворюватися в різні приховані та явні форми соціальних конфліктів та протестної поведінки. Таким чином, *соціальна напруженість є специфічним наслідком радикального посилення тенденції індивідуалізації суспільного життя*.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Наукові дослідження новітніх тенденцій розподілу праці засвідчують про важливість та актуальність його аналізу як архетипного джерела соціальної інтеграції, соціальних конфліктів та соціальної напруженості Саме ці тенденції визначають якісні відмінності між соціальними системами різного типу, які в глобалізіованому соціальному просторі сучасної цивілізації призводять до її соціальної диференціації на постіндустріальний центр, індустріальну напівпериферію та аграрну периферію. Як універсальний транскультурний архетип розподіл праці є фундаментальним стимулом ресурсного розвитку сучасних європейських суспільств та важливим чинником формування інтегративних засад їх публічного простору.

В європейській соціології були розроблені різні концепції соціального та публічного простору, які специфічним чином пояснювали суперечливий характер проявів розподілу праці в європейському публічному просторі. Зокрема, особлива увага зверталася на конфліктогенний та ризикогенний характер трудових практик, які відтворюються у глобалізованому полікультурному публічному просторі сучасних європейських суспільств.

Науковий пошук у напрямі розроблення оптимальних стратегій ефективного управлінського впливу на міжкультурні конфлікти в системі трудових практик є важливим завданням теорії соціального менеджменту. Важливо враховувати, що формування даних конфліктів зумовлюється впливом різних форм соціальної напруженості, які

реально є суперечливими виявами архетипу розподілу праці в різних моделях зайнятості працездатного населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Assman A.* Introduction to cultural studies. Topic, Concepts, Issues / A. Assman. — Berlin: Erich Smidt Verlag, 2012. — 248 p.
2. *Johnson B. V.* Pitirim A. Sorokin on Order, Change and the Recostruction of Society / B. Johnson // Comparative Civilizartion Review. — 1999. — № 41. — P. 25–41.
3. *Bourdieu P.* The Social Structures of the Economy / P. Bourdieu. — Cambrige: Polity Press, 2005. — 240 p.
4. *Habermas J.* The Structural Transformations of the Pubic Sphere / J. Habermas. — Cambrige (Mass): The MIT Press, 1991. — 301 p.
5. *Habermas J.* The Divided West / J. Habermas. — Cambrige; Polity press, 2006. — 224 p.
6. *Crow Gr.* Social solidarities; theories, identities, and social change / Gr. Crow. — Buckingham; Open univ. press, 2002. — 152 p.
7. *Crow Gr.* Social solidarities / Gr. Crow // Sociological Compass. — 2010. — Vol. 4 (1). — P. 52–60.
8. *Widegreen O.* Social Solidarity and Social Exchange / O. Widegreen // Sociology. — 1997. — Vol. 31, issue 4. — London; Sage publ. — P. 755–771.
9. *Archer M.* The sociological approach to the tension between equality and social inequality / M. Archer // The Study of the Tension between Human Equality and Social Inequalities. From the Perspectives of the Various Social Sciences. — Vatican city: Academy of Political Sciences, 1996. — Acta 1. — P. 81–99.
10. *Atkinson A. B.* Social exclusion, Poverty and Unemployment / A. Atkinson // Exclusion, Employment and Opportunity / A. B. Atkinson and J. Hills eds. — London: school of Economic and Political Science, 1998. — P. 1–20.
11. *Sorrells K. S.* Intercultural Communication, Globalization and Social Justice (2nd ed.) / K. Sorrells. — Los Angeles: Sage publ., 2016. — 331 p.
12. *Sudakov V. I.* The global detrminats of the conflict intractions in the contemporary models of employment / V. Sudakov // Public management. — 2017. — № 3 (8). — P. 335–342.
13. *Bouget D.* Social Tension: some general elements / D. Bouget. — Oslo: The Peace Institute, 2008. — 35 p.
14. *North D. C., Wallisd J. J., Waingast B. B.* Violence and Social Orders. A conceptrual framework for interpreting recorded human history / D. C. North, J. J. Wallisd, B. B. Waingast. — N.-Y.: Cambrige univ. press, 2013. — 320 p.
15. *Urry J.* Sociology beyond Societies: Mobilities for the Twenty-first Century / J. Urry. — London: Routledge, 2000. — 266 p.
16. *Beck U.* World at Risk / U. Beck. — London: SAGE Publ., 2009. — 226 p.
17. *Latour B.* Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network Theory / B. Latour. — N.-Y.: Oxford: univ press, 2005. — 303 p.
18. *Baudrillard J.* Symbolic Exchange and Death / J. Baudrillard. — 2nd ed. — London: SAGE Publ., 2017. — 280 p.
19. *Bauman Z.* Individulized Sosiety / Z. Baunan. — Cambrige: Polity press, 2008. — 272 p.

REFERENCES

1. *Assman A.* Introduction to cultural studies. Topic, Concepts, Issues / A. Assman. — Berlin: Erich Smidt Verlag, 2012 — 248 p.

2. *Johnson B. V.* Pitirim A. Sorokin on Order, Change and the Recostruction of Society / Barry Johnson // Comparative Civilizartion Review. — 1999. — № 41. — P. 25–41.
3. *Bourdieu P.* The Social Structures of the Economy / P. Bourdieu. — Cambrige: Polity Press, 2005. — 240 p.
4. *Habermas J.* The Structural Transformations of the Pubic Sphere / J. Habermas. — Cambrige (Mass): The MIT Press, 1991. — 301 p.
5. *Habermas J.* The Divided West / J. Habermas. — Cambrige; Polity press, 2006. — 224 p.
6. *Crow Gr.* Social solidarities; theories, identities, and social change / Gr. Crow. — Buckingham; Open univ. press, 2002. — 152 p.
7. *Crow Gr.* Social solidarities / Gr. Crow // Sociological Compass. — 2010. — Vol. 4 (1). — P. 52–60.
8. *Widegreen O.* Social Solidarity and Social Exchange / O. Widegreen // Sociology. — 1997. — Vol. 31, issue 4. — London; Sage publ. — P. 755–771.
9. *Archer M.* The sociological approach to the tension between equality and social inequality / M. Archer // The Study of the Tension between Human Equality and Social Inequalities. From the Perspectives of the Various Social Sciences. — Vatican city: Academy of Political Sciences, 1996. — Acta 1. — P. 81–99.
10. *Atkinson A. B.* Social exclusion, Poverty and Unemployment / A. Atkinson // Exclusion, Employment and Opportunity / A. B Atkinson and J. Hills eds. — London: school of Economic and Political Science, 1998. — P. 1–20.
11. *Sorrells K. S.* Intercultural Communication, Globalization and Social Justice. (2nd ed.) / K. Sorrells. — Los Angeles: Sage publ., 2016. — 331 p.
12. *Sudakov V. I.* The global detrminats of the conflict intractions in the contemporary models of employment / V. Sudakov // Public management. — 2017. — № 3 (8). — P. 335–342.
13. *Bouget D.* Social Tension: some general elements / D. Bouget. — Oslo: The Peace Institute, 2008. — 35 p.
14. *North D. C., Wallisd J. J., Waingast B. B.* Violence and Social Orders. A conceptrual framework for interpreting recorded human history / D. C. North, J. J. Wallisd, B. B. Waingast. — N.-Y.: Cambrige univ. press, 2013. — 320 p.
15. *Urry J.* Sociology beyond Societies: Mobilities for the Twenty-first Century / J. Urry. — London: Routledge, 2000. — 266 p.
16. *Beck U.* World at Risk / U. Beck. — London: SAGE Publ., 2009. — 226 p.
17. *Latour B.* Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network Theory/ Brouno Latour. — N.-Y.: Oxford: univ press, 2005. — 303 p.
18. *Baudrillard J.* Symbolic Exchange and Death / J. Baudrillard. — 2nd ed. — London: SAGE Publ., 2017. — 280 p.
19. *Bauman Z.* Individulized Sosiety / Z. Baunan. — Cambrige: Polity press, 2008. — 272 p.

УДК 351/354:167.7

Суший Олена Володимирівна,
доктор наук з державного управління, завідувачка лабораторії методології психосоціальних і політико-психологічних досліджень, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 04070, м. Київ, вул. Андріївська, 15, тел.: +38 (067) 910 99 26, e-mail: a_s_y2000@yahoo.com
ORCID: 0000-0002-4364-7571

Суший Елена Владимировна,
доктор наук по государственному управлению, заведующая лабораторией методологии психосоциальных и политико-психологических исследований, Институт социальной и политической психологии НАПН Украины, 04070, г. Киев, ул. Андреевская, 15, тел.: +38 (067) 910 99 26, e-mail: a_s_y2000@yahoo.com
ORCID: 0000-0002-4364-7571

Sushyi Olena Vladimirovna,
Doctor of Science in Public Administration, Head of the Laboratory of Methodology of Psychosocial and Political-Psychological Research, Institute of Social and Political Psychology of the NAES of Ukraine, 04070, Kyiv, Str. Andriivska, 15, tel.: +38 (067) 910 99 26, e-mail: a_s_y2000@yahoo.com
ORCID: 0000-0002-4364-7571
DOI https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.123

СОЦІАЛЬНА АРХЕТИПІКА У ПРОБЛЕМНОМУ ПОЛІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Анотація. Розглянуто процес становлення та розвитку соціальної архетипіки як нового міждисциплінарного наукового напряму у проблемному полі публічно-управлінської науки, що реалізовано у процесі ініційованих Українською школою архетипіки (УША) та у формах наукової комунікації: міжнародні теоретико-методологічні семінари та конкурси молодих науковців "Архетипіка і державне управління" (2010–2018), міжнародний лекторій "Закономірності та особливості української трансформації" (2016), Інтернет-дискусії та скайп-конференції. Узагальнено тематичні напрями роботи зазначених наукових форматів, визначено перспективу подальшого поступу УША та розвитку соціальної архетипіки як міждисциплінарного наукового напряму.

Звертається увага, що на пострадянському просторі наукова спільнота не має достатньо сформованої думки щодо соціальної архетипіки як між-

дисциплінарного напряму досліджень та її методологічних засад. Підставою для критичних суджень є неоднозначне ставлення як до вчення К. Юнга про архетипи колективного несвідомого, так і до психоаналітичного напряму в цілому. Висунуто припущення, що зниження градусу критичного ставлення до соціальної архетипіки як міждисциплінарного напряму досліджень у предметному полі публічного управління залежатиме від низки умов. По-перше, від коректного використання та інтерпретації ідей, які вплинули на її становлення й розвиток. По-друге, від адекватного розуміння як можливостей соціальної архетипіки, які визначаються її оригінальними способами пояснення й методами аналізу важковловимих соціальних явищ, що може стати орієнтиром для подальших теоретичних та емпіричних пошуків, так і теоретичної й практичної обмеженості архетипного підходу. Саме тому соціальна архетипіка позиціонується як міждисциплінарний напрям досліджень.

Стверджується, що соціальна архетипіка — не універсальний науковий апарат і не ортодоксальне наслідування ідей юнгіанства. Насамперед, це — науковий інструментарій, який дає можливість встановити закономірності й особливості сучасного соціального розвитку, практичне застосування якого розширює можливості публічно-управлінської діяльності. Водночас, це — метафора, за посередництвом якої дослідника запрошують поринути у більш ширший психосоціальний і соціокультурний контекст соціальних явищ і процесів.

Ключові слова: соціальна архетипіка, Українська школа архетипіки, публічне управління, Україна, соціокультурні практики.

СОЦИАЛЬНАЯ АРХЕТИПИКА В ПРОБЛЕМНОМ ПОЛЕ ПУБЛИЧНОГО УПРАВЛЕНИЯ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Аннотация. Рассмотрен процесс становления и развития социальной архетипики как нового междисциплинарного научного направления в проблемном поле публично-управленческой науки, реализованного в рамках инициированных Украинской школой архетипики (УША) и в формах научной коммуникации: международные теоретико-методологические семинары и конкурсы молодых ученых “Архетипика и публичное управление” (2010–2018), международный лекторий “Закономерности и особенности украинской трансформации” (2016), Интернет-дискуссии и скайп-конференции. Обобщены тематические направления работы названных научных форматов, определены перспективы дальнейшего продвижения УША и развития социальной архетипики как междисциплинарного научного направления.

Обращается внимание, что постсоветское научное сообщество не имеет достаточно сложившегося мнения относительно социальной архетипики как междисциплинарного направления исследований и ее методологических основ. Основанием для критических замечаний является неоднозначное отношение как к учению К. Юнга об архетипах коллективного бессознатель-

ного, так и к психоаналитическому направлению в целом. Высказано предположение, что снижение градуса критического отношения к социальной архетипики как междисциплинарного направления исследований в предметном поле публичного управления зависит от ряда условий. Во-первых, от корректного использования и интерпретации идей, которые повлияли на ее становление и развитие. Во-вторых, от адекватного понимания как возможностей социальной архетипики, которые определяются ее оригинальными способами объяснения и методами анализа трудноуловимых социальных явлений, что может стать ориентиром для дальнейших теоретических и эмпирических изысканий, так и теоретической и практической ограниченности архетипного подхода. Именно поэтому социальная архетипика позиционируется как междисциплинарное направление исследований.

Утверждается, что социальная архетипика — не универсальный научный аппарат и не ортодоксальное наследование идей юнгианства. Прежде всего, это — научный инструментарий, который позволяет установить закономерности и особенности современного социального развития, практическое применение которого расширяет возможности публично-управленческой деятельности. Вместе с тем, это — метафора, посредством которой исследователя приглашают окунуться в более широкий психосоциальный и социокультурный контекст социальных явлений и процессов.

Ключевые слова: социальная архетипика, Украинская школа архетипики, публичное управление, Украина, социокультурные практики.

SOCIAL ARCHETYPIC IN THE PUBLIC ADMINISTRATION PROBLEM FIELD: CONTEMPORARY STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

Abstract. This article surveys the development process of social archetypes as a new direction for interdisciplinary research in the public administration problem field, that implemented in the framework of scholarly sessions of Ukrainian School of Archetypes (USArch), namely: International Theoretical and Methodological Seminars and International Competitions for Young Scholars "Archetypes and Public Administration" (2010–2018), International Lectures Cycle "Patterns and Characteristics of Ukrainian Social Transformation" (2016), Internet discussions and skype conferences. Program sessions themes of the listed scholary forms are summarized as well as prospects for further movement of USArch and development of social archetypes as a new direction for interdisciplinary research are defined.

Attention is drawn to the fact that the post-soviet scholarly community doesn't have a sufficiently developed opinion on social archetypes as an interdisciplinary field of research and its methodological foundations. The basis for criticism is an ambiguous attitude both to the teachings of K. Jung about the archetypes of the collective unconscious, and to the psychoanalytic trend as a whole. It is suggested that reducing the degree of critical attitude to social archetypes as an interdisciplinary field of research in the subject field of public administration

depends on a number of conditions. Firstly, using the common formulation and interpretation of the ideas that influenced its formation and development. Secondly, from an adequate understanding of both the possibilities of social archetypes which are determined by its original methods of explanation and methods of analysis of subtle social phenomena which can serve as a key point for further theoretical and empirical research, and the theoretical and practical limitations of the archetypal approach. That is why social archetypes is positioned as an interdisciplinary research area.

I argued that the social archetypes is not a universal scholarly apparatus and not an orthodox inheritance of the ideas of Jungianism. Finally, it is a methods that allows us to establish patterns and features of modern social development, the practical application of which expands the possibilities of public-management's activity. At the same time, it is a metaphor through which the researcher is invited to plunge into the wider psychosocial and sociocultural context of social phenomenas and processes.

Keywords: social archetypes, Ukrainian School of Archetypes, public administration, Ukraine, csocial and kultural practices.

Постановка проблеми. На сьогодні сучасна академічна наука має величезні потреби у зміні своїх методологічних засад і вимагає нових творчих підходів до наукового пошуку. Ці підходи значною мірою визначаються світовими тенденціями до розвитку міждисциплінарних, глобальних та інтегрованих напрямів, що найчастіше реалізуються в межах наукових шкіл. Українська державно-управлінська наука не стоїть осторонь і пропонує власні наукові способи та методи осмислення сучасних динамічних суспільних процесів.

В Україні започатковано наукову школу міждисциплінарного напряму — Українська школа архетипіки (УША), яка успішно розвивається. УША — це відкрите за своїм складом науково-громадське об'єднання представників різних галузей науки, які з позицій архетипів колективного несвідомого розглядають актуальні проблеми теорії й історії публічного управління, становлення та розвитку механізмів публічного управління й служби в органах державної влади та місцевого самоврядування [1].

Фахівці школи зазначають, що сучасний — постмодерний — соціальний світ набуває високого рівня динаміки безперервних змін і як ніколи потребує гармонізації та збалансованості основ свого існування. Такими гармонізаторами й передумовою сталого розвитку суспільства виступають архетипи колективного несвідомого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на початковий рівень розробленості архетипної проблематики у різних предметних сферах суспільного та гуманітарного знання, вона, однак, має належне обґрунтування в межах публіч-

но-управлінської науки в Україні. У її лоні УША розвиває новий науково-практичний міждисциплінарний напрям досліджень публічне управління, затверджуються основні положення методології соціальної архетипіки.

Соціальна архетипіка сформувалася на ґрунті архетипного підходу. Він тісно пов'язаний з аналітичною психологією швейцарця Карла Густава Юнга, американською типологією особистості Майєрс-Бріггс, творчістю українських соціологів Едуарда Афоніна й Олени Донченко, психодіагноста Леоніда Бурлачука, культуролога Сергія Кримського, історика Андрія Мартинова та політолога Юрія Романенка.

Майже десять років поспіль УША вигострює свою методологію на проблемах державного управління. Помітними віхами на шляху її становлення стала реалізація засновниками таких завдань:

• створення й адаптація для масових опитувань спеціальних психодіагностичних інструментів, які склали проективна методика "колірних уподобань" (автор Е. Афонін) і особистісний опитувальник "БАД" (автори Л. Бурлачук, Е. Афонін, О. Донченко);

• започаткування соціологічного моніторингу загальносистемних змін в Україні (1992–2017), Росії (2010, 2011) та Білорусі (2010, 2011, 2013);

• осмислення емпіричних даних, їх узагальнення та концептуалізація в соцієтальній (1994), циклічній (1996) і власне архетипній (2002–2010) парадигмах.

Ініційовані 2010 р. як основна організаційна форма об'єднання наукового співтовариства УША щорічні теоретико-методологічні семінари (далі — ТМС) за міжнародною участю "Архетипіка і державне управління" дозволили об'єднати зусилля понад 200 дослідників із 15 країн світу, а започатковані 2013 р. у межах ТМС щорічні міжнародні конкурси молодих учених склали соціальну гарантію сталого розвитку вітчизняної наукової школи архетипіки державного управління.

Мета статті — висвітлити процес становлення й розвитку соціальної архетипіки як нового міждисциплінарного наукового напряму у проблемному полі публічно-управлінської науки, що реалізовано у процесі ініційованих УША формах наукової комунікації. Огляд та узагальнення тематичних напрямів, представлених у цих наукових форматах, визначатиме перспективу подальшого поступу УША й розвитку соціальної архетипіки як міждисциплінарного наукового напряму у проблемному полі публічного управління.

Виклад основного матеріалу. В умовах зростання складності державних та управлінських завдань, які вирішуються сучасним суспільством, формування нових систем і типів управління, активізації теоретичних і практичних розробок і рішень в управлінській сфері тощо, наукове співтовариство УША сконцентрувало увагу насамперед навколо проблем у сфері державного управління. Однак новий науковий підхід є актуальним не лише для системи державного управління в Україні, але і для управління в різних сферах людської діяльності. Про це свідчить зміст наукових дис-

кусій, що розгортаються в процесі науково-комунікативних заходів, ініційованих УША, як-то міжнародний теоретико-методологічний семінар і конкурс молодих науковців "Архетипіка і державне управління" (2010–2018), міжнародний лекторій "Закономірності та особливості української трансформації" (2016), Інтернет-дискусії на youtube-платформі "Прояснение.info" [2], публічні лекції на запрошення УША відомого французького соціолога-постмодерніста, професора Мішелем Маффесолі та інших зарубіжних науковців.

Титульним науковим форумом УША є щорічний теоретико-методологічний семінар (ТМС) за міжнародною участю "Архетипіка і державне управління", який розпочав свою роботу у 2010 р. Його спрямованість щороку уточнюється. Метою ТМС є об'єднання міждисциплінарні зусилля дослідників, які працюють у різних галузях соціального та гуманітарного знання, а також обговорення теоретико-методологічних засад впливу архетипів колективного несвідомого на сучасне державне управління.

Упродовж багатьох років проблеми демократичного державотворення, що постають у сфері публічного управління та суспільної політики, обговорюються дослідниками УША з позицій науки державного управління, політології, історії, соціології, психології, економіки, філософії, культурології, філології, географії, математики тощо. Ключовим елементом форуму стали пленарні обговорення наукових доповідей, що групуються за панелями — загальнотематичними майданчиками для дискусій. Кульмінаційним моментом засідання є спільна дискусія, яка залежно від кількості учасників здійснюється за авторською методикою активного учасника УША Тараса Плахтія у форматах двовимірної чи тривимірної динамічних мереж.

Доповіді учасників друкуються у щорічних спеціальних випусках фахового журналу: українською / російською мовами "Публічне управління: теорія та практика" (2010–2015), українською / англійською "Публічне урядування" (2016–2018), що видається за науковою спеціальністю ДАК України "Державне управління" і був включений у наукометричні бази (Index Copernicus, РІНЦ). Щорічний огляд науково-комунікативних заходів УША презентується на сторінках фахового наукового видання "Український соціум". За результатами обговорень, а також узагальнення поданих у наукових публікаціях пропозицій щороку готуються інформаційні записки щодо практичних рекомендацій органам державної влади й управління. Стисло подамо огляд тематичних напрямів роботи ТМС і заснованого на його платформі конкурсу молодих науковців.

І ТМС "Архетипіка і державне управління" (Україна, м. Феодосія, 2010 р.). Організатори феодосійського форуму запропонували науковцям розглянути з позицій архетипіки доволі звичні проблеми теорії й історії державного управління та місцевого самоврядування, становлення механізмів державного управління та служби в органах державної влади й місцевого само-

врядування. Програмними умовами наукової дискусії було визначено такі теоретичні положення: одна з ключових рис нової — постмодерної — соціальної реальності, що йде на зміну модерному соціальному світу, пов'язується з психологією людей, "яка частіше, ніж це узвичаєно вважати, — як стверджує Серж Московічі, — підґрунтам соціального (суспільних структур, продуктів, інститутів тощо)". Друга риса пов'язується з актуалізацією нашого минулого, що дедалі вагоміше впливає на наше сьогодення. Виходячи із зазначених теоретичних позицій, у межах першого ТМС обговорювався комплекс питань, які дають можливість теоретично й методологічно розкрити особливості взаємозв'язків між державним управлінням та архетипними уявленнями, які аналізувалися в річищі циклічної парадигми (теоретична модель "універсального епохального циклу" Е. Афоніна й А. Мартинова).

II ТМС "Архетипіка і державне управління: об'єктивне, суб'єктивне та несвідоме у процесах соціальної інтеграції та диференціації" (Єгипет, м. Шарм-Ель-Шейх, 2011 р.) присвячено аналізу суперечностей виявів об'єктивного, суб'єктивного й несвідомого у процесах соціальної інтеграції та диференціації. Запропоновано, по-перше, поглянути на соціальну дійсність через виявлення глибинних (архетипних) детермінант як конструктів, що визначають цілісність соціуму, культури, дій та свідомості людини; по-друге, визначити теоретико-методологічні засади та методичний інструментарій аналізу динаміки цих процесів, що, на думку організаторів, може стати перспективною складовою теорії й практики державного управління.

III ТМС "Архетипіка і державне управління: ментально-психологічні аспекти" (Іспанія, м. Барселона, 2012 р.). Для розуміння феноменів "норми" та "патології", аналізу їх виявів у державному управлінні організаторами третього ТМС-2012 запропоновано "вийти" на макрорівень процесів соціальної і духовної історії конкретного суспільства та людства в цілому, в яку залучається і яку "засвоює" через механізми колективного несвідомого політик. Підставою такого собі уявного кроку є те, що в епоху Постмодерну психосоціальні характеристики суб'єктів взаємодії, особливості їх уподобань, мотивацій і стилів поведінки залежать як від ментальних характеристик і від культурних архетипів народу і його політико-управлінської еліти, так і від ситуації, що складається в певних суспільно-історичних умовах. Управлінські відносини як певні типи суспільних відносин, визначаються не лише діючою системою державного управління, вони обумовлюються також і факторами суспільно-історичного розвитку, тому управлінські відносини відображають соціокультурну специфіку взаємодії індивіда, суспільства й держави.

IV ТМС "Архетипіка і державне управління: інституційні форми, механізми та практики" (Україна, м. Київ, 2013 р.) присвячено проблемам розвитку публічного адміністрування в Україні та інших країнах світу, які аналізувались у фокусі

архетипної методології. Важливою передумовою на шляху інституціоналізації демократичних процедур в умовах кардинальних суспільних змін є перехід від панування корумпованих професійних політиків і політтехнологів до відкритої політики, у становленні та розвитку якої активну участь беруть не лише владні суб'єкти, парламентські політичні партії чи великий бізнес, а і — безпосередньо, через механізми прямого та зворотного зв'язку з владою — представники громадянського суспільства, так званого Третього сектору.

V ТМС "Архетипіка і державне управління: раціоналізація та нормативні практики" (Україна, м. Київ, 2014 р.). Програмні рамки V ТМС-2014 визначила глибока системна криза в Україні, яка стала віддзеркаленням нелінійного характеру суспільно-трансформаційних процесів, нівелювання стратегічних орієнтирів руху країни до демократії, що підштовхнули її в обійми соціальної інверсії. На тлі зворотних за своєю спрямованістю суспільних процесів "вибухають та виходять на поверхню" архетипи минулого, які "запускають" процес відтворення нового (або альтернативного / іншого), адекватного часові та мінливій людській природі підґрунтя суспільної інтеграції. За цих умов вирішення системної суспільної кризи й вихід на шлях сталого розвитку безперечно залежатимуть від успішного становлення раціональної системи нормативно-правового регулювання. Але не меншою мірою стан цієї регуляторної системи стає в нових умовах залежним від ефективного відтворення народжуваних психосоціальних властивостей людини та суспільних відносин, сакралізація яких здійснюється під впливом відповідних архетипів минулого. Останні, власне, і стають предметом наукової рефлексії (раціоналізації) колективного несвідомого.

VI ТМС "Архетипіка і державне управління: громадська самоорганізація, соціальна мобільність, суспільна інтеграція" (Україна, м. Ужгород, 2015 р.). Змістовний план VI ТМС-2015 опосередковано визначила ситуація, так би мовити, радикалізації суспільних настроїв унаслідок подій 2013–2014 рр., що не стільки зменшила притаманну масовій свідомості українських громадян амбівалентність та невизначеність, скільки сигналізувала, на думку організаторів, про формування нових установок, які можуть стати підґрунтям зміцнення національної самосвідомості українського народу, суспільної консолідації, соціальної мобілізації та громадської самоорганізації. Украй важливо не розпорошити ці паростки й саме на цьому ґрунті здійснювати системну, реалістичну, відкриту та прозору, соціально відповідальну державну політику, щоб відновити довіру до влади. Отже, пріоритетними для чергового обговорення стали питання стратегічних напрямів розвитку українського суспільства та держави щодо подолання системної кризи в Україні; відновлення суспільного діалогу, забезпечення стабільного громадянського й політичного миру та досягнення загальнонаціональної консолідації. Названі питання, звісно, було запро-

поновано аналізувати у контексті розвитку уявлень про природу колективного несвідомого.

VII ТМС "Архетипіка і державне управління: виклики та ризики суспільної трансформації" (Грузія, м. Тбілісі, 2016 р.). Програму VII ТМС-2016 пов'язано з ідеєю про те, що суспільні трансформації й політичні модернізації країн кінця XX — початку XXI століть не обов'язково збігаються з моделлю "західноєвропейського взірця", що постала в часи "великої депресії" 30–40-х рр. XX ст. Сучасне політичне життя країн "другого модерну" (за визначенням Ульріха Бека) призводить до появи нових соціально-економічних і суспільно-політичних форм організації суспільства. Зростає гострота й розширюється природна палітра конфліктності політичного моделювання, які виявляють, зокрема, країни пострадянського простору. Суспільно-трансформаційний процес визначається низкою нових феноменів "конвертованої демократії" чи "демократій-хамелеонів". Схоже, що сучасні політичні модернізації живляться не тільки універсаліями інституційних матриць та архетипами колективного несвідомого, а й специфічними виявами свідомого та несвідомого у різних просторово-часових втіленнях соціокультурної природи національно-державних утворень. Водночас зростаючі виклики та загрози глобальній, регіональній і суспільній цілісності та безпеці, що набирають сили в контексті становлення постмодерних реалій сучасного світу, суттєво змінюють традиційні уявлення щодо природи та чинників суспільного й державного розвитку. За цих умов найчутливішим у суспільно-трансформаційному процесі стає питання балансу між темпами нарощування суспільно-політичних, соціально-економічних та інших соціокультурних форм прояву інституційної активності (свободи) громадян і потенціалом відтворення психосоціальної (архетипної) природи суспільних реформ. Цей баланс між інституційною формою та психологічним змістом, власне, і забезпечує режим сталого розвитку суспільства.

VIII ТМС "Архетипіка і державне управління: механізми та стратегії вирішення конфліктів у сучасному світі" (Україна, м. Київ, 2017 р.). Актуалізовану ситуацією в Україні проблематику соціальних конфліктів не оминули увагою і архетипісти. Наразі загострилася потреба в адекватних щодо поточної ситуації уявленнях управлінців про психосоціальну природу людини та суспільства, володіння методами прогнозування й вирішення соціальних конфліктів. Важливо розуміти, що в нових суспільно-історичних умовах вони зумовлюються передусім психологічною природою людини та суспільства, неоднорідністю соціальної структури, динамічністю й нелінійним характером суспільного розвитку, багатоманітністю просторово-часових зв'язків і відносин, глобальною взаємозалежністю й ексклюзивними особливостями соціальних суб'єктів. Це значно ускладнює діагностику соціальних конфліктів і кризових ситуацій, можливості їх прогнозування й

моделювання механізмів вирішення конфліктів та управління конфліктними ситуаціями.

На запрошення УША в межах VIII ТМС (29 і 30 травня 2017 р.) відомим французьким соціологом-постмодерністом, професором Університету Париж V (Університет Париж Декарт) Мішелем Маффесолі прочитано публічні лекції за такими темами:

1. "Неотрайбалізм і сучасна політика децентралізації" [3];

2. "Трансформація політичного в етичне: моральні цінності постмодерного простору" [4; 5].

Про участь у щорічних заходах УША (2017) професора Сорбонни Мішеля Маффесолі дивіться матеріал "Укрінформ" [6].

IX ТМС "Архетипіка і публічне управління: європейський простір у вимірах уявного, реального та ідеального" (Франція, м. Монпельє, 2018 р.). Змістовий план цьогорічного наукового форуму визначає проблематика публічного управління, пов'язана зі змінами, які зазнаватиме у середньостроковій перспективі західно- та східноєвропейський суспільний простір. Спорідненість України та Європи, обумовлена спільними природно-географічними умовами й історико-культурною спадщиною, стимулює сподівання й прагнення українців увійти до родини країн Європейського Союзу. Натомість останнім часом не лише Україну поглинули процеси націє- та державотворення, які суттєво ускладнила зовнішня збройна агресія з боку сусідньої Росії. Європейський світ останнім часом також стикається з внутрішніми проблеми та зовнішніми викликами, які вкотре дали привід окремим експертам проголосити про занепад Європи.

Міжнародний конкурс молодих науковців. З метою розвитку співтовариства УША у 2013 р. на платформі ТМС було засновано щорічний Міжнародний конкурс молодих науковців "Архетипіка і державне управління" (2013–2017). Його програмні межі визначає тематика чергового ТМС. Молодіжний форум щороку набирає сили й збільшує кількість країн, представники яких беруть у ньому участь. У межах конкурсу міжнародна експертна комісія визначає переможців. Переможці та кращі автори наукових робіт мають змогу презентувати ключові ідеї на спеціальній пленарній панелі ТМС. До конкурсу випускаються українська й російськомовна збірки наукових праць переможців і кращих авторів конкурсу.

Міжнародний лекторій "Закономірності та особливості української трансформації". Нова ініціатива школи з популяризації основних результатів її роботи була втілена у форматі міжнародного лекторію "Закономірності та особливості української трансформації" (Україна, Польща, Казахстан, 2016 р.), який, за задумом, сприятиме популяризації вагомого для сучасності наукового напряму, підвищенню його авторитету й управлінської науки в цілому. Основними майданчиками Лекторію стали Національна парламентська бібліотека України, Інститут економіки і прогнозування НАН України та youtube-платформа "Прояснение.info", де представлено записи скайп-конференцій за участю архетипістів [7].

Тематика Лекторію охопила широке коло науковців та запропонованих до обговорення проблем[1]. Наводимо їх далі:

1. Вступ до лекторію "Закономірності та особливості української трансформації", Е. А. Афонін, д-р соціол. наук, проф., академік УТА, заслуж. діяч науки і техніки України, проф. НАДУ при Президентові України (Київ, Україна);

2. "Суспільна трансформація і розвиток особистості в онтогенезі", Е. А. Афонін, д-р соціол. наук, проф., акад. УТА, заслуж. діяч науки і техніки України, проф. НАДУ при Президентові України (Київ, Україна);

3. "Глобальне громадянське суспільство та його вплив на сучасну державну політику", Т. В. Бєльська, канд. держ. упр., доцент, докторант НАДУ при Президентові України (Київ, Україна);

4. "Культура довіри як цінність громадянського суспільства", О. М. Кожемякіна, канд. філос. наук, доцент, доцент Черкаського держ. політехн. ун-ту (Черкаси, Україна);

5. "Генокоди національних культур: концептуальні основи", В. П. Патраков, філософ, незалежний дослідник (Степногорськ, Казахстан);

6. "Трансформація інституту багатопартійності в Україні: de facto versus de jure" К. П. Меркотан, канд. політ. наук, незалежний дослід. (Борне Суліново, Польща);

7. "Історична соціологія та архетипні дослідження", А. Ю. Мартинов, д-р істор. наук, проф., старш. наук. співроб. Ін-ту історії України НАН України (Київ, Україна);

8. "Авторитет керівника в державному управлінні: архетипна парадигма", Т. В. Новиченко, д. держ. упр., доц., проф. НАДУ при Президентові України (Київ, Україна);

9. "Бінарні дихотомії влади: між "вічним еволюціонером" і "вічним, революціонером"", С. О. Юшин, д-р екон. наук, проф., головний науков. співроб. ННЦ "Ін-т аграрної економіки" Нац. акад. аграрних наук (Київ, Україна);

10. "Ціннісна система суспільства як механізм демократичного державотворення", О. В. Радченко, д-р держ. упр., проф., проф. Поморської акад. (м. Слупськ, Польща);

11. "Електронне врядування: механізми функціонування та розвитку", І. В. Клименко, канд. фіз-мат. наук, доцент, доцент НАДУ при Президентові України (Київ, Україна);

12. "Інституційний та психосоціальний аспекти реформування державної політики", О. В. Суший, д-р держ. упр., зав. лаб. Методології психосоціальних і політико-психологічних досліджень Ін-ту соціальної та політичної психології НАПН України (Київ, Україна);

13. "Глобальні комунікації та їх вплив на процеси державотворення", М. Г. Лашкіна, канд. держ. упр., доц., помічник нар. деп. України (Київ, Україна);

14. "Науково-інформаційні ресурси сучасного суспільства: управлінський концепт", Я. О. Чепуренко, канд. істор. наук, старш. наук. співроб., доц. каф. управління, інформ.-аналіт. діяльності та євроін-

[1] Персональні дані доповідачів наводяться у формулюванні, актуальному на час проведення Лекторію (2016 р.).

теграції Нац. педагогічного ун-ту ім. М. П. Драгоманова (Київ, Україна).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Пострадянська наукова спільнота не має достатньо сформованої думки щодо соціальної архетипіки як міждисциплінарного напряму досліджень та її методологічних засад. Підставою для критичних суджень із боку одних є неоднозначне ставлення до вчення К. Юнга про архетипи колективного несвідомого та до психоаналітичного напряму в цілому, який часом називають "новою релігією XX ст.". Інші зневажливо називають соціальну архетипіку псевдонаукою, іронізуючи, нібито пропонований напрям позиціонується як панацея для вирішення усіляких соціальних негараздів сьогодення та "геніальністю" незмінного керманича Української школи архетипіки (УША).

УША вигідно відрізняється від багатьох наукових шкіл системи соціогуманітарного знання тим, що, по-перше, вона має чітко визначений психодіагностичний науковий метод, що ґрунтується на психологічних типах К. Г. Юнга і в такий спосіб опосередковує архетипну сутність колективного несвідомого та його вплив на вирішення проблем публічного управління. Сконструйовані на цих засадах проективна методика "Колірних уподобань" (1987) й особистісний опитувальник БАД (2002) стали надійними інструментами для соціологічного моніторингу динаміки психосоціальних змін та їх зв'язку з інституційними перетвореннями в суспільстві.

По-друге, УША тривалий час перебуває в постійному розвитку. Особливої динаміки цей розвиток набув у 2010 р., відколи вона щорічно почала нарощувати нові елементи своєї інституційної практики, розширювати коло залучених до досліджень учасників і країн. На сьогодні в архетипному дискурсі УША на постійній та ротаційній основах узяли участь близько 200 дослідників з 15 країн світу.

По-третє, відкритий і пошуковий характер досліджень УША, її знайомство в 2016 р. з творчістю Жильбера Дюрана, а в 2017 р. — з одним із лідерів французької школи архетипіки професором Мішелем Маффесолі, який виступив у м. Києві з двома лекціями "Неотрайбалізм і сучасна політика децентралізації" й "Трансформація політичного в етичне", впевнена, склали надійну перспективу для нових ідей. На їх осмислення, власне, й спрямовано нинішній спільний українсько-французький науковий формат у м. Монпельє (Франція).

Як багаторічний, так би мовити, страж (у ролі вченого секретаря ТМС і конкурсу молодих науковців), учасник і подальший оглядач науково-комунікативних заходів УША висловлю думку, що можна сприймати чи не сприймати соціальну архетипіку як напрям міждисциплінарних досліджень в Україні, але не можна не поставитися з повагою до системності та багатогранності діяльності представників двох наукових шкіл архетипіки, сповненої безмежною енергією їх лідерів. Тож, наукове співтовариство архетипістів в Україні не втрачає оптимізму й упевнене,

що сформований науковий напрям соціальної архетипіки має достатній творчий потенціал для вирішення широкого кола питань і завдань суспільного та державного розвитку.

Водночас, зниження градусу критичного ставлення до соціальної архетипіки як міждисциплінарного напряму досліджень у предметному полі публічного управління залежатиме від:

• коректного використання ідей, які вплинули на її становлення й розвиток, зокрема до концепції К. Юнга "Про архетипи колективного несвідомого", вітчизняних концепцій "Соцієтальна психіка" (О. Донченко), "Універсальній епохальний цикл" (Е. Афоніна, А. Мартинова) тощо;

• адекватного розуміння як можливостей соціальної архетипіки, які визначаються її оригінальними способами пояснення й методами аналізу важковловимих соціальних явищ, що може стати орієнтиром для подальших теоретичних та емпіричних пошуків, так і теоретичної й практичної обмеженості архетипного підходу; саме тому соціальна архетипіка позиціонується як міждисциплінарний напрям досліджень.

5. Важливо усвідомлювати те, що соціальна архетипіка — не універсальний науковий апарат і не ортодоксальне наслідування ідей юнгіанства. Скоріше це науковий інструментарій, який дозволяє встановити закономірності й особливості сучасного соціального розвитку, доторкнутися до глибинної природи сучасних загроз, розібратися з широкою палітрою нових мотивів людського розвитку, передбачити ймовірні сценарії майбутнього, а головне — запропонувати сповнене консенсусу бачення можливих шляхів вирішення нагальних проблем сьогодення й майбутнього. Його практичне застосування має чималий потенціал, спроможний забезпечити ефективне вирішення актуальних проблем, що виникають у процесі суспільної трансформації. А подекуди — це просто метафора, за посередництвом якої дослідника запрошують поринути у більш широкий психосоціальний і соціокультурний контекст соціальних явищ і процесів.

Очевидно, що тематика й напрями роботи наступного — ювілейного — ТМС-2019 мають у цілому презентувати результати десятирічного поступу ТМС "Архетипіка і публічне управління" та УША. Одним із таких осмислених результатів мають стати теоретико-методологічні засади соціальної архетипіки як міждисциплінарного напряму досліджень у проблемному полі публічного управління. Суттєвим фактором осмислення цих засад стане цьогорічна (28–29 червня 2018 р.) зустріч у м. Монпельє (Франція) двох наукових шкіл — Української школи архетипіки та Французької школи послідовників Жильбера Дюрана.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Українська* школа архетипіки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://usarch.org/ua/page/Istoriya?page=1
2. *Прояснение.info* [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://www.youtube.com/channel/UCNSBFQV1Uqac7s9sWufVmgg/videos?sort=dd&view=0&shelf_id=0

3. *Маффесолі М.* Неотрайбалізм і сучасна політика децентралізації // Прояснение.info. — Режим доступа: https://www.youtube.com/watch?v=KYywloaWKSw&feature=youtu.be
4. *Маффесолі М.* Трансформація політичного в етичне: моральні цінності постмодерного простору : відеозапис лекції : Ч. 1 [Електронний ресурс] / М. Маффесолі // Прояснение.info. — Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=u_q3dLy-zQ8&feature=youtu.be
5. *Маффесолі М.* Трансформація політичного в етичне: моральні цінності постмодерного простору : відеозапис лекції : Ч. 2 [Електронний ресурс] / М. Маффесолі // Прояснение.info [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=fxEu2FjiRs0
6. *Мішель Маффесолі*, французький соціолог: погляд, що народ — це дитина, яку потрібно виховувати, повністю себе вичерпав [Електронний ресурс] // Укрінформ. — 23.06.2017. — Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2252920-misel-maffesoli-francuzkij-sociolog.html
7. *Міжнародний* лекторій "Закономірності та особливості української трансформації" (Україна, Польща, Казахстан, 2016 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2016/03/Lektoriy-flayer.pdf

REFERENCES

1. *Ukrainian* School of Archetypics, available at: http://usarch.org/ua/page/Istoriya?page=1, (Accessed 30 March, 2018).
2. *Proyasnenie.info* [Clarification.info], available at: https://www.youtube.com/channel/UCNS-BFQV1Uqac7s9sWufVmgg/videos?sort=dd&view=0&shelf_id=0, (Accessed 30 March, 2018).
3. *Videozapys* lektsii M. Maffesoli "Neotraibalizm i suchasna polityka detsentralizatsii" (2017) [Video of M. Maffesoli's lecture "Neotraibalism and Modern Decentralization Policy"], Proyasnenie.info [Clarification.info], available at: https://www.youtube.com/watch?v=KYywloaWKSw&feature=youtu.be (Accessed 30 March, 2018).
4. *Videozapys* lektsii M. Maffesoli "Transformatsiia politychnoho v etychne: moralni tsinnosti postmodernoho prostoru" (2017) [Video of M. Maffesoli's lecture "The transformation of political into ethical: moral values of postmodern space"], Ch. 1 [Part 1], Proyasnenie.info [Clarification.info], available at: https://www.youtube.com/watch?v=u_q3dLyzQ8&feature=youtu.be (Accessed 30 March, 2018).
5. *Videozapys* lektsii M. Maffesoli "Transformatsiia politychnoho v etychne: moralni tsinnosti postmodernoho prostoru" (2017) [Video of M. Maffesoli's lecture "The transformation of political into ethical: moral values of postmodern space"], Ch. 2 [Part 2], Proyasnenie.info [Clarification.info], available at: https://www.youtube.com/watch?v=fxEu2FjiRs0, (Accessed 30 March, 2018).
6. *Mishel Maffesoli*, frantsuzkyi sotsioloh: Pohliad, shcho narod — tse dytyna, yaku potribno vykhovuvaty, povnistiu sebe vycherpav (2017) [Michelle Maffessoli, French sociologist: The view that the people is a child who needs to be educated, completely exhausted itself], Ukrinform [Ukrinform], available at: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2252920-misel-maffesoli-francuzkij-sociolog.html, (Accessed 30 March, 2018).

7. *Mizhnarodnyi* lektorii "Zakonomirnosti ta osoblyvosti ukrainskoi transformatsii" (Ukraina, Polshcha, Kazakhstan) (2016) [International Lectures Cycle "Patterns and Characteristics of Ukrainian Social Transformation" (Ukraine, Poland, Kazakhstan)], available at: http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2016/03/Lektoriy-flayer.pdf, (Accessed 30 March, 2018).

УДК : 316.42+304.444

Шкляревський Геннадій,
доктор філософії, почесний професор історії, Бард коледж, 5003 Annandale-on-Hudson, NY, США, тел.: 845-243-4030, shkliare@bard.edu
ORCID: 0000-0002-2310-5660

Шкляревский Геннадий,
доктор философии, почетный профессор истории, Бард колледж, 5003 Annandale-on-Hudson, NY, США, тел.: 845-243-4030, shkliare@bard.edu
ORCID: 0000-0002-2310-5660

Shkliarevsky Gennady,
Ph.D, Professor of History Emeritus, Bard College, 5003 Annandale-on-Hudson, NY USA, tel.: 845-243-4030, shkliare@bard.edu
ORCID: 0000-0002-2310-5660
DOI https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.124

РОЗУМ, ВЛАДА ТА ПРОСВІТНИЦЬКИЙ ПРОЕКТ

Анотація. Розглянуто проект емансипації (також відомий як проект Просвітництва або проект Модернізму). Мета проекту — звільнення суспільства від усіх форм домінування й емансипації людства. Він зародився у період Просвітництва і мав колосальний вплив на хід історичного розвитку як Європи, так і всього світу. Незважаючи на те, що людство вже кілька століть намагається здійснити мету проекту емансипації людства, до цих пір вона залишається недосяжною. Чому? У пошуках відповіді проаналізуємо роботи Юргена Хабермаса — одного з найвидатніших сучасних філософів і соціологів. У своїх роботах Хабермас намагається вирішити проблему домінування і накреслити шлях до здійснення проекту емансипації. Критичний аналіз робіт Хабермаса виявляє причину, чому він та його попередники не могли кардинально вплинути на проблему. Висунуто аргумент, згідно з яким у концепції Габермаса, як і концепціях його попередників, є виняток, що є основою і головною причиною домінування. Вирішення проблеми винятку і домінування вимагає подолання парадигми Просвітництва. Висувається теоретичний підхід, який дає можливість вирішити цю проблему. Головним у новій парадигмі є те, що на відміну від парадигми Просвітництва, вона не виключає процес творення, а приймає його як головний принцип. Такий підхід дає можливість цілком уникнути виключення, яке є основою домінування. Розглянуто головні принципи нової суспільно-політичної практики, яка є

втіленням цієї парадигми. Визначено необхідність у подальшій теоретичній і практичній роботі для вироблення інституційних форм, що втілюють цю нову практику.

Ключові слова: проект емансипації, процес творення, Юрген Хабермас, влада, домінування, виняток.

УМ, ВЛАСТЬ И ПРОСВЕТИТЕЛЬСКИЙ ПРОЕКТ

Аннотация. Рассматривается проект эмансипации (также известный как проект Просвещения или проект Модернизма). Цель проекта — освобождение общества от всех форм доминирования и эмансипация человечества. Он зародился в период Просвещения и имел колоссальное влияние на ход исторического развития как Европы, так и всего мира. Несмотря на то, что человечество уже несколько столетий пытается осуществить цель проекта эмансипации, до сих пор эта цель остается недостижимой. Почему? В поисках ответа на этот вопрос, проанализируем работы Юргена Хабермаса — одного из самых выдающихся современных философов и социологов. В своих работах Хабермас пытается разрешить проблему доминирования и начертать путь к осуществлению проекта эмансипации. Критический анализ работ Хабермаса выявляет причину, почему он и его предшественники не могли разрешить эту проблему. Выдвинут аргумент, согласно которому в концепции Хабермаса, как и концепциях его предшественников, присутствует исключение, которое является основой и главной причиной доминирования. Решение проблемы исключения и доминирования требует преодоления парадигмы Просвещения. Выдвигается теоретический подход, который дает возможность решить эту проблему. Главным в новой парадигме является то, что в отличии от парадигмы Просвещения, она не исключает процесс творения, а принимает его как главный образующий принцип. Такой подход дает возможность полностью избежать исключения, которое служит основой доминирования. Рассмотрены некоторые главные принципы новой общественно-политической практики, которая является воплощением данной парадигмы. Указывается на необходимости дальнейшей теоретической и практической работы для выработки институциональных форм, воплощающих эту новую практику.

Ключевые слова: проект эмансипации, процесс творения, Юрген Хабермас, власть, доминирование, исключение.

REASON, POWER, AND THE PROJECT OF EMANCIPATION

Abstract. The focus of this article is the project of emancipation — alternately known as the Enlightenment project, or the project of modernity. The principal goal of this project is the elimination of domination and the emancipation of humanity. Having originated during the period of the Enlightenment, this project has powerfully shaped the course of European and world history. Yet despite centuries of progress, the project has still failed to achieve its goal. The article tries to answer one question: Why has the project of emancipation failed to achieve its

goal? In answering this question I focus on the work of Jurgen Habermas — arguably the most important contemporary advocate of the project of emancipation — and his proposed solution of this problem. My analysis shows that Habermas, as many of his predecessors, still fails to solve the problem of exclusion. The failure to solve this problem is the main reason why Habermas and the Enlightenment more generally fail to eliminate domination and achieve emancipation. The article argues that in order to solve the problem of exclusion, our civilization must transcend the paradigm of the Enlightenment. It proposes a new theoretical approach that transcends this paradigm. The distinct feature of this new approach is that it is articulated around the process of creation. According to the new approach, the process of creation should be the main focus of our social practice. It also discusses some general principles of the new social practice. Further research along the lines outlined in this article will be essential for creating and developing new institutional forms that would embody this new social practice.

Keywords: the project of emancipation, the process of creation, Jurgen Habermas, power, domination, and exclusion.

Постановка проблеми. З ранніх етапів цивілізації людства мрії про справедливий порядок були основою його історії. Багато чого змінилося протягом століть, але ці мрії непокоять нас сьогодні так само, якщо не більше, як це було тисячоліття тому; і як у минулому, вони обертаються навколо питання про владу. Що таке справедливий розподіл влади? Який політичний порядок може сприяти такому розподілу? Як ми можемо організувати наше життя, щоб досягти такого справедливого розподілу? Ці та подібні питання хвилюють нас дуже довго. Здійснювались неодноразові спроби досягти цієї мети через численні політичні перевороти та революції. Однак, незважаючи на великі страждання та загибель багатьох людей, ми, як і століття поспіль, ще не наблизились до цих цілей.

Деякі традиції спрямовані на вирішення цих монументальних завдань, але більше уваги присвячено традиції Просвітництва. Ця традиція домінувала і продовжує домінувати над нашою цивілізацією протягом останніх двох з половиною століть. Віра в розум — нашу здатність до раціональної думки — є центром Просвітницької традиції. Ті, хто дотримуються цієї традиції, твердо переконані в тому, що сила нашого розуму нескінченна, що не існує ніяких проблем, яких ми не можемо вирішити, не існує меж, яких ми не можемо подолати. Люди, на їхню думку, можуть і повинні використовувати цю силу для організації суспільного життя у раціональному, справедливому та неупередженому вигляді, що забезпечить свободу, процвітання та щастя для всіх членів суспільства. Така мрія надихнула Велику французьку революцію, Американську революцію та багато інших революцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на головне за-

непокоєння проекту Просвітництва політикою та суспільством, питання влади, природно, було одним з основних. Мислителі Просвітництва стверджували, що використання розуму та раціональності для контролю та керівництва владою є важливою умовою емансипації людей, що сприяло досягненню і формуванню нинішнього політичного і соціального порядоку. Проте, незважаючи на значні досягнення, проект Просвітництва не зміг досягти своєї мети, яка виявилася дуже ілюзорною. Розум і влада на сьогодні не є ближчими один до одної, ніж вони були в Епоху Розуму. Більш того, дехто навіть стверджує, що традиція Просвітництва переростає в деякі попередні форми суспільної організації. Наприклад, Мішель Маффосолі стверджує, що постмодернізм, що був наступним характеризується відмовою від індивідуалізму та зворотним зв'язком з нео-трибалізмом та номадізмом [1].

Мета статті. Аналізуючи роботи Юрґена Габермаса, одного з найважливіших сучасних прихильників Проекту з емансипації, стаття покаже причини, через які традиція Просвітництва не змогла вирішити проблему емансипації. Вона також окреслить новий підхід, який дає можливість вирішити проблему.

Виклад основного матеріалу. Габермас, як і багато інших [2], вважає, що домінування є головною перешкодою у реалізації проекту емансипації. Як і багато інших [3], він вважає виключення основним джерелом домінування. Як зауважує Кан, наприклад, одна постійна тема в творчості Габермаса полягає в тому, що "держава має глибокі застарілі правила, які, переважно через законодавче, судове і адміністративне регулювання та реформи, змушують виключати інтереси, тобто політичну артикуляцію цілей та бажань всього населення у прихованих способах" [4]. Тому, визначальними умовами, які стримують виключення, є головне занепокоєння Габермаса.

У своєму вирішенні проблеми емансипації, Габермас покладає свої надії на те, що він називає "комунікативною дією" — концепцію, яку він запозичує від Ханни Арендт, але значно переосмислює, — і комунікативний привід, який втілює логіку такої дії. На думку Габермаса, комунікативна дія та раціональність пронизують міжсуб'єктивні відносини, які популярізують домінування, яке Габермас називає життям світу, або суспільною сферою взаємодій серед рівних [5].

Також він вважає, що дискурсивна думка та волевиявлення, які відбуваються у світі, мають обмежувати сферу стратегічних предметно-орієнтованих дій і служити джерелом її легітимності [6]. Габермас прагне ізолювати сферу комунікативної дії від будь-яких спроб стратегічного підходу її колонізації. Дві сфери мають бути цілком розділені "з позитивним правом, що функціонує як посередник і перекладач між цими двома [6, с.10]. Таким чином, створюючи умови для безперешкодного та необмеженого впровадження комунікативного розуму, забезпечуючи контроль комунікативного розуму та влади над іншими формами влади та раціональностей, Габермас прагне виконати обіцянку проекту Просвітни-

цтва — створення суспільно-політичного ладу, в якому людський розум буде займати найголовніше місце.

На перший погляд може здатися, що теоретична перспектива Габермаса з його сильним упередженням до радикальної демократії та акцентом на комунікативному розумі дає змогу вирішити проблему виключення та домінування. Проте, при глибшому аналізі його теорія виявляє парадокс затяжної тонкої та постійної присутності виключення. Як виявляється, Габермас базується на своєму рішенні щодо виключення на виключення. Він прагне, наприклад, виключити зі сфери комунікативної дії стратегічні предметно-орієнтовані дії та причини. Цей факт не прослизнув повз уваги кількох критиків [7]. Наприклад, Емі Аллен вважає, що спроба Габермаса "спробувати ізолювати комунікативні дії та владу від шкідливого впливу стратегічної влади" є "нерозумною і недосяжною *навіть на концептуальному рівні* [6, с. 4]".

Наполягання Габермаса на ізоляції сфери комунікативної дії від стратегічного розуму, вказує на те, що він розглядає стратегічний розум як діаметральну протилежність, дійсну загрозу комунікативній раціональності. Питанням є: чому він бачить зв'язок між стратегічним та комунікативним розумом саме так? Або, точніше, за яких умов можна побачити ці відносини як антагоністичні?

Не дивно визнати в дихотомії, що Габермас оперує між комунікативним розумом, його орієнтацією на об'єкт і стратегічним розумом, що є предметно-орієнтованим та аналогічним з традиційним дуалізмом суб'єкт–об'єкт [8].

Зовнішній вигляд предмета як цілком відокремлений від об'єкта і діаметрально протилежний йому можна лише уявити за наявності розриву між двома цими поняттями. Дійсно, цей розрив присутній у теоретичній перспективі Габермаса. Вона є основоположною, або його конститутивною теорією. Це не є логічним висновком, що випливає з якоїсь іншої пропозиції, а також не є продуктом емпіричного спостереження. Це те, що Кант визначив як синтетичне апріорне судження або самоочевидну істину. Це аксіоматичний принцип організації, який Габермас використовує для організації своїх знань про реальність. Габермас не виправдовує позицію цього розриву. Навпаки, він використовує цю аксіому, щоб виправдати всі інші пропозиції в його теорії. Габермас сприймає цю аксіому некритично і без належного розгляду.

Прийняття Габермасом цієї аксіоми навряд чи є унікальним явищем. Традиційний дуалістичний підхід до співвідношення між предметом та об'єктом, був і залишається поширеним у нашій цивілізації. Але складні питання постають дуже часто. Одне важливе питання постає від Жана Піаже. На відміну від Габермаса, який засновує свої висновки на теоретичних міркуваннях, Піаже виводить свої спостереження з основоположних емпіричних досліджень у розвитку дитини, які він проводив протягом багатьох років [9]. Ці дослідження показують, що предмет та об'єкт не відокремлені один від одного; насправді вони тісно пов'яза-

ні: обидва з'являються в результаті процесу створення. Цей процес створення є основною темою досліджень Піаже. Він наполегливо стверджував, що, дитина не тільки створює реальність, вона також створює свій власний розум. Як змінюється одне, так само змінюється інше. Іншими словами, вони взаємопов'язані. Вони є двома полюсами одного континууму, утвореного процесом створення. І, як такі, вони доповнюють, а не суперечать одне одному [10, с. 20–22].

Філософські та соціологічні погляди Габермаса сильно вплинули на теоретичну спадщину Жана Піаже. Наприклад, у своєму есе "До реконструкції історичного матеріалізму" Габермас визнає свою прихильність до міркувань батька генетичної гносеології, коли пише: "Тільки генетичний структуралізм, розроблений Піаже, який досліджує логіку розвитку за процесом формування структур, прокладає міст до історичного матеріалізму" [11].

Проте, використовуючи спадщину Піаже, Габермас значно відхилився від оригіналу. Відповідно до теорії комунікативної дії, спілкування є основою суспільного життя. Це, на думку Габермаса, зумовило створення ідеалів правди, об'єктивності та раціональності. Ці ідеали передбачаються в формальних логічних операціях, які, на думку Піаже, характерні для більш пізніх етапів розвитку дитини [12]. У своїх дискусіях про розвиток формальних логічних дій, Піаже підкреслив, що вони розвиваються з конкретних дій, які беруть свій початок у фізіології та біології організму, тобто у сфері несвідомих функцій організму. Інакше кажучи, перетворюючи думки Піаже, Габермас виключив зі своїх спостережень весь процес створення, підкреслений Піаже. Не приймаючи до уваги процес створення, предмет і об'єкт виникають як непримиренні і діаметрально протилежні один одному явища.

Нерозв'язаний дуалізм у теоретичній перспективі Габермаса — це неминучий результат його нездатності охопити процес створення, описаний Піаже. Погляд на взаємозв'язок між суб'єктом і об'єктом як на антагоністичний, встановлює предметно-орієнтовану дію або асиміляцію (використання термінології Піаже) у суперечності з діяльністю, орієнтованою на об'єкт, або адаптацію (у словнику Піаже). Таким чином, теоретична перспектива Габермаса встановила суперечності між інструментальним/стратегічним розумом та комунікативною раціональністю.

Виняткове значення, яке Габермас приписує раціональному консенсусу, ставить наголос на спільності за рахунок різниць. Незважаючи на те, що він визнає проблеми раси, класу, гендеру та меншин для формування більш рівних і автономних відносин, Габермас, як і раніше, знижує, або не повною мірою зменшує, їхню роль у сфері комунікативних дій. Наприклад, багато феміністок критикували Габермаса за те, що він приділяв занадто мало уваги гендерним відмінностям [13]. Жан Кохен, дослідник, який, безсумнівно, розділяв погляди Габермаса, дорікав його за "своєрідну сліпоту до гендерних питань" [14]. Багато науковців висловлюють скептицизм щодо "впевненості

в абстрактній причині" Габермаса як єдиного підходу для вирішення соціальних та політичних питань, особливо актуальних для статі, раси та етнічної належності [15, с. 12]. Проте, існує дуже мало матеріалу, який Габермас пропонує для того, щоб розвіяти цей скептицизм [15, с. 12]. Він майже не замислюється над фактом цих виключень з його аналізу, але наполягає на тому, що їх можна обговорювати лише "у світлі заявлених стандартів [комунікативного розуму]", тим самим зменшуючи їх саме на абстрактну раціональність, яку критикують прибічники цих питань і сумнівів. На думку Габермаса, гніт етнічних, культурних, гендерних та інших груп можна оцінити лише "в світлі цього стандарту [16, с. 466–67]".

Також, згідно з Габермасом, прийняття комунікативного підходу має слугувати меті досягнення консенсусу на основі "критично виправданих претензій". Досягнення консенсусу потребує посилення зосередженості на спільних рисах і виключення розбіжностей. Спільність інтересів, настільки корисна, наскільки вона може підтримувати соціальну стабільність, створювати рівновагу. Відмінності, навпаки, дуже продуктивні і відіграють важливу роль у збагаченні нашого життя та виробленні нових рівнів організації реальності. Придушення та виключення відмінностей, знову ж таки добровільно чи ні, безумовно, обмежує можливості та темпи еволюції.

Виключення проблем гендеру, расової, етнічної приналежності та проблем меншин, свідчить про більш загальну тенденцію до виключення соціальної влади — сили грошей, зв'язків та привілеїв — з переліку потенційних загроз в ідеалістичному погляді Габермаса на комунікативну сферу. Емі Аллен надала докладний аналіз цієї тенденції у своєму есе "Незабезпечена сила кращого аргументу: Розум і влада в політичній теорії Габермаса "[6]. Вона робить висновок, що враховуючи "поширеність, глибину та систематичність асиметричних соціальних відносин влади, наприклад, за ознаками класу, статі, раси та сексуальності, і враховуючи способи, якими такі владні відносини є складовими ідентичності своїх цілей , "Очікування Габермаса про відокремлення комунікативної сфери від асиметрії стратегічної соціальної влади є нереальним, якщо не сказати більше [6, с. 18].

Не можна не виключити з цього досить довгого списку виключень, які вводить Габермас, виняток, який може бути особливо суперечливим. Ця особлива форма виключення пов'язана з суворими умовами, які Габермас накладає на його комунікативних агентів. За словами Габермаса, ті, хто діє в комунікативній сфері, повинні мати особливе ставлення і ряд компетенцій, необхідних для раціонального розуміння та досягнення консенсусу. Насамперед вони мають прийняти комунікативне ставлення, тобто вони повинні відмовитися від своєї орієнтації на предмет:

Комунікативна раціональність несе з собою коннотацію, яка ґрунтується, нарешті, на центральному досвіді необмеженої, уніфікованої, консенсусної сили аргументативної мови, в якій різні учасники *подолали*

свої лише суб'єктивні погляди і, завдяки взаємності раціонального мотивованого переконання, сприймали себе як єдність об'єктивного світу і інтерсуб'єктивність їхнього життєвого світу [17, с. 10].

Комунікативні агенти, за словами Габермаса, несуть відповідальність за "раціональне поводження".

"Тільки ті особи", — пише він, — "вважаються відповідальними, хто, як члени комунікативного співтовариства, може орієнтувати свої дії *на міжсуб'єктивну визнану дійсність претензій* [17, с. 14]".

Габермас визнає суворість вимог, які він формулює. "Моя позиція, — пише він, — полягає в тому, що ті, хто усвідомлює себе як людину, яка бере участь в обговоренні взаємних сподівань, на основі попередніх теоретичних знань про їх комунікативну компетентність, робить свій певний внесок у формування насправді досить вимогливих передумов до дійсної розмови [18, с. 255]". Але так може бути тільки у випадку, якщо ці умови та вимоги будуть виконані таким чином, що життєвий світ людини знову отримає особливу прозорість, оскільки це дасть змогу лише дорослим акторам виділити успішні і орієнтовані на розуміння дії так само чітко, як між емпірично мотивованим ставленням та раціонально мотивованою позицією, що включає поняття так або ні [19, с. 145]".

Необхідність прийняття особливого ставлення, набуття певних компетенцій та "подолання" суб'єктивності, безумовно, видається обмеженням, що накладаються на людину. Це обмеження на вільне вираження створює проблему щодо свободи людини, до якої Габермас залишається сильним прихильником. Габермас вирішує цю проблему, підкреслюючи добровільний характер цієї відмови від суб'єктивності. На думку Габермаса, людина має підкорити свою вільну дію тому, що Габермасом визначене як "непримусова сила кращого аргументу".

Ідея добровільної відмови від власної суб'єктивності є вразливою за двома підрахунками: теоретичному та емпіричному. "Я" — це продукт нашого творіння. Процес, який ми використовуємо у побудові реальності навколо нас, також впливає на нас. Тому будь-які зміни, які відбуваються в наших психічних діях, також обов'язково призводять до змін у способі, яким ми бачимо чи наближаємося до реальності. Отже, будь-яка спроба придушити або обмежити нашу власну самосвідомість, добровільно чи ні, має стримувати наше розуміння дійсності. Чи можемо ми накласти таке обмеження на себе? Чи можемо відмовитися від того, що ми вже побудували? Чи можемо ми забути те, про що вже дізналися?

Очевидною відповіддю на ці питання є "ні, це — неможливо". Отже, добровільне або недобровільне прийняття обмеження на власний погляд не здатне обмежувати що завгодно. "Я" навряд чи постраждає, навіть якщо ми вирішимо прийняти це ставлення. Воно буде просто виключене, буде утримуватись в дужках і приховане під землею (використовуючи потужну метафору Достоєвського). Таке добровільне утримання, просто позбавить "я" від нашого свідомого контролю, що зро-

бить його неконтрольованим. “Я”, швидше за все, відроджується щоб помститися разом з усією надмірністю усвідомлення власної правоти, намагаючись спростувати себе.

Психологічні якості та дискурсивні компетенції, яких вимагає Габермас для його комунікативних агентів є дуже складними. Багато практикуючих, які стали свідками справжніх дискусійних форумів, повинні визнати, що Габермаський комунікативний агент є далеким від справжніх учасників таких подій. Численні емпіричні дослідження в галузі психології, політики, демократичної теорії та практики та інших когнітивних напрямів приводять до одного неминучого висновку:

“... переконливі докази того, що підтримка узгоджених вірувань та уподобань [на які вказує теорія Габермаса] вимагає занадто багато завдань для обмеженого розуму”. Обмежена свідомість — це саме те, чим володіють люди. Цілком природно, що Габермас занадто покладається на агентів, дії яких можуть бути теоретично пояснені, але які залишаються практично недоступними у психологічному плані [20, с. 316, 328, 774].

Ці та аналогічні висновки дозволяють припустити, що багато реальних людей не підходять до образу комунікативного агента, який побудував Габермас. Тому існує цілком реальна можливість того, що велика кількість людей буде виключена з комунікативної сфери.

Як визнав сам Габермас, виключення є джерелом панування. Наведена вище дискусія показує, що теорія Габермаса передбачає не одне, а кілька виключень: виключення процесу створення з межі зору, виключення ірраціонального та суб’єктивного з комунікативної сфери, виключення інструментального розуму та стратегічної влади з життєвого світу людини, виключення розбіжностей та соціальної влади і, нарешті, виключення багато реальних людей, які не можуть претендувати на те, щоб бути Габермаськими комунікативними агентами. Виключення, як стверджує дехто, не вирішують проблем; вони просто змушують їх ховатись під землею, звідки вони виявляють себе в деякій викривленій і збоченій формі. Виключення Габермаса не є винятком, і, як і будь-яке інше виключення, вони мають відкрити дорогу для домінування. Будучи таким благородним, як і наміри Габермаса, що полягають у завершенні проекту модернізму, попередній аналіз показує, що шлях, який показує Габермас, навряд чи відповідатиме цим очікуванням саме на умовах, які сам Габермас приймає як необхідні.

Попередній аналіз показує, що існує кілька форм виключення, які торкаються теоретичної перспективи Габермаса. Як і всі виключення, вони також відкривають шлях до домінування. Як можна бачити, Габермас не вирішує проблеми виключення та домінування, і без такого вирішення, реалізація проекту Просвітництва, залишається дуже суперечливим питанням. Але чи існує спосіб вирішення цієї проблеми? Чи є спосіб уникнути виключення? Чи можемо ми створити суспільство, де не буде виключення та домінування?

Як показує також попередня дискусія, стійкість виключень в те-

орії Габермаса виявляється в одній фундаментальній причині: Нездатність Габермаса інтегрувати процес творіння в межах власного бачення. Якщо це так, то шлях до вирішення проблеми виключення та домінування полягає в інтеграції процесу створення в нашу систему бачення. Який вплив матиме така інтеграція на наш погляд на реальність, вибір, який буде доступний нам, і дії, які ми можемо зробити? Які соціальні та політичні форми з'являться в результаті нашого нового сприйняття? Неможливо надати детальні відповіді на всі ці питання в одній, навіть дуже великій за обсягом праці. Жодна особа чи навіть група людей не здатна виконати це завдання. Це вимагатиме творчих зусиль багатьох людей у теорії та на практиці. Найкраще, що може зробити ця робота, так це провести деякі основні спостереження щодо основних напрямів такого рішення.

Перше дослідження, яке слід зробити, полягає в тому, що, на відміну від комунікативної моделі Габермаса, процес створення не діє на основі консенсусу, тобто, підкреслюючи спільність і виключаючи відмінності. Навпаки, відмінності відіграють дуже важливу продуктивну роль у цьому процесі. У процесі створення, розбіжності не забороняються та не усуваються. Створення нових та більш потужних рівнів та форм організації вимагає інтеграції відмінностей, а не їх виключення. Ранній розвиток дитини дає гарний приклад [9].

Діти народжуються з кількома рефлексивними функціями — візуальними, звуковими, тактильними, смаковими та нюховими — які походять з фізіології організму. Ці функції не мають нічого спільного (тільки те, що вони належать одній дитині); вони, можна сказати, абсолютно несумісні одна з одною. Вже через кілька місяців після народження дитині вдається створити рівень нейронної організації, який координує та об'єднує всі ці спочатку несумірні функції та створює рівень організації, яка є набагато потужнішою, ніж будь-яка з цих функцій або їх загальна сума. Цей новий рівень організації пропонує набагато потужніші інструменти, які дитина може використовувати у своїх стосунках з реальністю. Процес створення відіграє ключову роль у виконанні цього грандіозного завдання.

Візьмемо, наприклад, дві функції: аудіо та візуальну. Ці дві функції спочатку цілком незалежні одна від одної. Щоб зберегти себе, ці функції мають залишатися активними: чим більше вони активні, тим краще вони зберігаються.

Спочатку ці функції мають свої специфічні активатори: фотони світла та звукові хвилі. У процесі розвитку дитини, він або вона координує ці дві функції і врешті-решт з'єднує їх, тобто дитина починає "бачити", коли він/вона чує, і "чує", коли він/вона бачить. Тобто, коли дитина чує голос матері, звук активізує не тільки нейрони, пов'язані із слухом, але також нейрони, пов'язані із зором. Дитина починає оглядатись та шукати знайоме зображення. Коли дві функції об'єднуються, вони активуються вдвічі частіше, ніж до їх об'єднання. Як результат, кожна функція вдвічі активніша, ніж раніше, і, отже, набагато краще зберігається. Режим,

який краще їх зберігає, вибирається як оптимальний.

Цей прогрес у поведінці дитини не є продуктом інтеграції на основі спільних рис — насправді, ці дві функції не мають нічого спільного; це результат інтеграції їх відмінностей. У "пошуках консенсусу" Габермаса не існує нічого схожого з цією інтеграцією. Процес, що створює цей новий і більш потужний рівень організації — рівень символічного мислення — інтегрує відмінності між аудіо- та візуальною функцією і, таким чином, зберігає їх. Як показує цей приклад, процес створення будується за рахунок формування нових і більш потужних рівнів та форм організації, що містять менш потужні рівні та форми (у цьому випадку аудіо- та візуальна функція) як окремі випадки. Це зберігає відмінності, а не відкидає їх.

Іншими [21] стверджувалося, що процес створення також є системою. Це система, яка включає в себе інші системи; її рівень організації включає всі інші рівні і форми організації реальності — минулого, сьогодення та майбутнього. Ці нові та більш потужні рівні організації створюють нові можливості та забезпечують більш потужні інструменти для реалізації цих можливостей. Іншими словами, процес створення створює силу, і ця сила дає нам можливість. Таким чином, процес створення є джерелом сили.

Якщо включення є джерелом нашої сили, то, виключаючи відмінності та створюючи умови для домінування, ми зменшуємо нашу силу. Сила та домінування не мають нічого спільного. Вони насправді протистоять один одному.

Виключення людей та ідей гальмує процес створення і зменшує силу, яку можна було б виробити іншим шляхом, шляхом інтеграції відмінностей, у нові та більш потужні рівні та форми організації реальності. Енергія, породжена процесом створення, пропонує нові можливості та нові варіанти вибору, що збільшують нашу свободу. Саме з цієї причини, як стверджують деякі, ця енергія цілісно пов'язана з свободою, тоді як виключення та домінування — ні [22; 23].

Оскільки виключення та домінування не дають сили, вони не можуть конкурувати з включенням, що породжує силу. Посилюючи процес створення та генерування більшої сили за рахунок включення, ми можемо усунути виключення та домінування — ці дві головні перешкоди для реалізації проекту Просвітництва.

Зазначене підказує, що першим кроком до реалізації проекту емансипації має стати визнання вирішальної різниці між домінуванням та силою як двома абсолютно різними видами. Ми повинні охопити процес створення, як процес, який наділяє нас силою і включає її в нашу реальність. Цей процес має стати основним напрямом нашої соціальної практики.

Оскільки в цій роботі також нагадується те, що коли ми виключаємо процес створення в наше бачення, ми цілком зосереджуємось на конкретному продукті чи продуктах цього процесу, уникаючи усіх інших. Таке виключення відкриває шлях до домінування. І домінування робить процес еволюції та генерацію нових

і більш потужних рівнів організації реальності більш складним, менш ефективним і часто марнотратним процесом. Акцент на процесі створення працює проти занепокоєння конкретними продуктами. Орієнтуючись на процес, ми будемо менш імовірно абсолютизувати ці продукти за рахунок процесу. Ми намагатимемося передусім зберегти цей процес. Процес створення, його безперешкодна і безперервна еволюція має стати нашим головним занепокоєнням, найважливішим продуктом, за яким ми будемо оцінювати нашу продуктивність. Ми маємо висвободити процес, який збільшує нашу силу і реалізує наш потенціал.

Оскільки процес творіння працює над включенням і розширенням можливостей, чим більша кількість людей наділена повноваженнями у процесі створення, тим могутнішими є ми всі. Чим ширше наш підхід до розширення можливостей і включення, тим ближче ми до реалізації проекту Просвітництва. Цей висновок відповідає різноманітним перспективам, які останнім часом стають все більш помітними та сильними у зв'язку зі сприйманим дефіцитом демократії у світі. Ці перспективи (наприклад, дорадча, пряма та демократична участь) критикують ліберальну демократичну теорію та елітарну практику сучасної представницької демократії. Вони також виступають за розширення повноважень усіх членів суспільства та їх включення в процес прийняття демократичних рішень [24].

Вимоги щодо більшого розширення можливостей і включення є проблемними питаннями. Вони висувають ряд важливих теоретичних та практичних питань, що стосуються зв'язку між широкою участю в процесі прийняття рішень та ієрархіями; іншими словами, між ієрархічною та неієрархічною взаємодією, між лідерами та тими, кого вони намагаються очолити. Ці питання докладно розглянуті в інших роботах [25], і не потребують розгляду у цій роботі. Однак існує одне питання, яке слід розглянути для цілей цієї статті: Чи є постійне існування ієрархії перешкодою для реалізації проекту Просвітництва та ліквідації виключення та домінування?

Є досить багато теоретичних поглядів на питання про постійне існування ієрархій. Поки ці перспективи служать цінними джерелами ідей, більшість, якщо не всі, мають одну спільну проблему: вони не враховують процес створення в своєму баченні, і в результаті, вони бачать ієрархію та мережі, як онтологічно окремі та протилежні одне одному явища [25].

Обговорюючи проблему ієрархій та лідерства, варто пам'ятати, що ієрархії та лідери — це не випадкові та довільні явища; вони не є однією трагічною аберацією в еволюції людини, як стверджують багато противників ієрархій. Вони є продуктом цієї еволюції. Неієрархічна взаємодія вимагає регулювання. Регулювання являє собою рівень організації, більш потужної, ніж та організація, яку він регулює, або їх загальна сума. І більш потужний рівень організації означає ієрархію.

Основна функція регулювання є рефлексивною. Іншими словами, вона не є локальною і здатна відо-

кремитись і відображати всю систему і всі взаємодії між її підсистемами. Через їх розташування в обмеженому просторі між системою та його середовищем, ієрархії та лідери, які виконують цю функцію, можуть критично відображати (тобто спостерігаючи одночасно систему, а також себе як частину системи) всі рівні взаємодії між агентами та підсистемами системи. Останнє, в силу свого місця, можуть відображати лише місцеву взаємодію. З цієї причини, лідери в змозі сприймати нові та більш потужні рівні організації, створені всіма взаємодіями всередині системи, а також визнавати, сприяти та збільшувати консолідації цих нових рівнів організації. Їхня роль у цій здатності не має нічого спільного з командуванням і контролем, тобто передає рішення зверху до тих, що наведені нижче, та здійснює нагляд за їх виконанням. Лідери повинні оцінити величезну креативну потужність локальних взаємодій і бути налаштовані на їх варіації. Оскільки вони покладаються або керуються тим, що вони роблять за рахунок таких взаємодій, вони мають сприяти, регулювати та покращувати їх, а не заважати та блокувати, намагаючись домінувати над ними. Це чутлива, делікатна та високопрофесійна роль, яка передбачає як співпрацю, так і двосторонню адаптацію. Ця роль також має величезний креативний компонент. Оскільки системи постійно розвиваються, вони вимагають інтеграції своїх локальних та глобальних операцій. Ця інтеграція є функцією лідерства. Для того, щоб інтегрувати місцевий та глобальний рівні, лідери повинні працювати на глобальному (регуляторному) рівні з точки зору місцевих взаємодій. Це завдання вимагає створення рівня організації, яка має достатню потужність для включення як локальних, так і глобальних операцій системи як окремих випадків. Це дуже творча роль, яка забезпечує подальшу еволюцію системи.

Відносини між лідерами та тими, кого вони ведуть, не можуть базуватися на домінуванні. Вони вимагають співпраці та тісної взаємодії в спільній творчій роботі, яка підтримує еволюцію системи. Таке співробітництво може бути ефективним лише у випадку існування балансу між ієрархічною та неієрархічною взаємодією, між ієрархіями та мережами [25]. Лідери не повинні бути авторитетними арбітрами, чиє слово є вирішальним і остаточним. Поняття лідера як авторитетного арбітра, без якого буде хаос та нестабільність, пов'язано з істотним недоліком в сучасному погляді на реальність, що виключає процес створення з його системи сприйняття світу. З цієї точки зору, немає чітких і раціональних критеріїв, які можуть допомогти зробити обґрунтований та об'єктивний вибір варіанта, який пропонує найбільшу ефективність. Як зазначено в інших роботах, цей підхід багато в чому спирається на суб'єктивний вибір тих, хто знаходиться на вершині ієрархії [25]. Причина, через яку ми схильні передавати процес прийняття рішення лідерам, полягає саме в тому, що у нас немає об'єктивних та раціональних критеріїв валідації. За відсутності таких критеріїв, всі рішення є суб'єктивними та рівними. Визнання всіх рішень як рівноправ-

них, ймовірно, призведе до хаосу та нестабільності, і ніхто не хоче боротися за розлад. Як результат, загальним поточним дефолтом є відкладання рішення тих, хто знаходиться на найвищому рівні ієрархії, тому що навіть погане рішення, яке зберігає порядок, вважається кращим ніж те, що призводить до хаосу та нестабільності. Скільки разів люди платили ціну за обмеження своїх лідерів?

Еволюція людських систем життєво залежить від механізмів і процедур прийняття рішень на основі раціональних та об'єктивних критеріїв. Перспектива, яка включає процес створення, пропонує такі критерії. Ця перспектива пропонує підхід до перевірки знань та прийняття рішень, що не є винятковим і водночас нерелятивістським.

Існує велика кількість літератури, у якій обговорюються інклюзивні способи наближення до перевірки знань та рішень. Незважаючи на численні відмінності та навіть розбіжності, спроби розібратись у цьому питанні, наводять загальні контури для такого підходу [26]. Як було зазначено раніше, комбінаторна сила — це те, що відрізняє один рівень організації дійсності від іншої. Тому ми можемо використовувати комбінаторну силу — або, іншими словами, всеохоплюваність — як один із важливих критеріїв для валідації знань та рішень. Чим ширше рішення, підхід чи теорія, тим більшою є його комбінаторна спроможність і, отже, тим більшою є її дійсність.

Законні розбіжності не мають викликати боротьбу за владу, коли одна перспектива прагне де-легітимізувати та ліквідувати іншу. Скоріше, вони повинні мотивувати пошук іншої, більш загальної (навіть ортогональної) перспективи, яка б побудувала рівень організації, котрий зміг би усунути ці дисонанси; конкуруючі позиції стануть конкретними випадками у такому комплексному підході.

Такий підхід суттєво контрастує з домінуючою практикою виробництва знань та прийняттям рішень, яка, зазвичай, є винятком. Ієрархії намагаються контролювати виробництво знань та прийняття рішень та альтернативи мовчанню. Контроль над фінансуванням, експозицією, видавництвом, зустрічами та просто грубою силою надає широкі можливості для введення в дію ортодоксії. Найчастіше виробництво знань перетворюється на застосування влади.

Ми більше не можемо задовольнятись системою валідації, яка залежить від підпорядкування та доступу до влади. Ефективна, демократична та відкрита система виробництва знань та прийняття рішень має базуватися на кращому розумінні того, що являє собою знання та як воно виробляється. Така система вимагає інституціоналізації більш відкритої, всеохоплюваної, демократичної, і, в кінцевому рахунку, більш раціональної практики при перевірці знань та розподілі ресурсів. Як вже було сказано раніше, чим ширше є система знань, тим ширшим є його комбінаторний потенціал, і тим більш потужним він є. Всеохоплюваність та влада (у сенсі Геделеана), не підпорядкування домінуючим тенденціям, повинні бути найважливішими критеріями оцінки знань та рішень.

Критичне усвідомлення та самоаналіз є ще одним важливим критерієм. Ми часто звертаємось до серйозного судження, і часто забуваємо, що критичне судження стосується насамперед нашої здатності критично розглянути власні переконання, організовуючи принципи та самоочевидні істини. Ми маємо здійснювати свідомий та навмисний контроль над власними "істинами" та несвідомими упередженнями, а не дозволяти старим та неспроможним ідеям домінувати у процесі виробництва знань. Критична обізнаність має важливе значення для ефективності виробництва знань.

Рішення, які ми приймаємо — чи вони стосуються управління нашими підприємствами, організаціями чи урядами — завжди слід керуватися одним і єдиним принципом: вони мають зосереджуватися на подальшій еволюції процесу створення нових і більш потужних рівнях та формах організації реальності. Наші рішення не можуть засновуватись на владі, отриманій від авторитету ієрархії. Такий підхід навряд чи є раціональним. Є лише одне джерело влади для нас людей, і це нові та більш потужні способи, за допомогою яких ми організовуємо реальність, включаючи наш власний розум. Організація людських систем, включаючи нашу цивілізацію, структурування нашого громадського простору має відображати це розуміння.

Вищезгадане описує лише деякі аспекти реалізації проекту Просвітництва. Ми можемо зрозуміти цей проект лише виходячи за межі Просвітництва. Ця робота лише торкнулася цього багатого предмета, повного внутрішніх складнощів. Ми все ще перебуваємо на самому початку шляху, який веде до реалізації цього грандіозного завдання. Пересуваючись цим шляхом, ми зіткнемося з багатьма новими проблемами, визначимо нові питання та зможемо знайти нові рішення. Як стверджується у цій роботі, проект Просвітництва, по визначенню, сам факт того, що він повинен ґрунтуватися на об'єднанні, не може бути роботою однієї особи або навіть групи осіб. Він має охоплювати весь людський рід.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У цій роботі стверджується, що наша цивілізація може реалізувати проект емансипації та ліквідувати домінування. Як було показано у цій роботі, влада і розум тісно пов'язані між собою; і обидва пов'язані зі свободою. Насправді всі три мають однакове джерело: вони всі беруть початок у процесі створення нових рівнів і форм організації реальності. Ми успадкували цей процес від еволюції, яка передувала виникненню людського роду. Реалізація поточних та майбутніх можливостей, які цей процес має запропонувати, досі очікує свого виконання. Найбільш потужний інструмент, який ми маємо — наша свідомість, ще не зрозуміла всієї важливості цього процесу. Це є нашим завданням та завданням майбутніх поколінь, — цілком прийняти цей процес і використовувати свої величезні можливості для нашої користі і на користь світу, в якому ми живемо.

Подібно до будь-якої іншої системи, наша цивілізація може лише підтримувати себе, продовжуючи

розвиватися, створюючи нові рівні та форми організації. Система, яка не розвивається, — розпадається. Як вже говорилося в інших роботах [25], реальність не приймає статус-кво. У процесі безперервного створення ми повинні виробляти нові та більш потужніші засоби для відновлення реальності в вічних циклах оновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Maffesoli M., Felski R., Megill A. and Gaddis Rose M.* "The Return of the Tragic in Postmodern Societies." New Literary History vol. 35, № 1 (April 13, 2004): 133–49.
2. *Burawoy M.* "The Roots of Domination: Beyond Bourdieu and Gramsci." Sociology, vol. 46, № 2 (April 1, 2012), p. 187–206.
3. *Foucault M.* Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason (New York: Vintage Books, 1988).
4. *Kahn R.* "The Problem of Power in Habermas." Human Studies 11, № 4 (November 1988): 361–87.
5. *Kellner D.* "Habermas, the Public Sphere, and Democracy: A Critical Intervention." Perspectives on Habermas, 2000 http://knowledgepublic.pbworks.com/f/Habermas_Public_Sphere_Democracy.pdf (accessed May 9, 2015).
6. *Allen A.* "The Unforced Force of the Better Argument: Reason and Power in Habermas' Political Theory." Constellations, vol. 19, № 3 (September 1, 2012), p. 353–68.
7. *Plot M.* "Communicative Action's Democratic Deficit: A Critique of Habermas's Contribution to Democratic Theory." International Journal of Communication, vol. 3 (2009), p. 825–852.
8. *Bogdan C.* "Intersubjectivity and Techno-Science: Jürgen Habermas," Journal for Communication and Culture, vol. 3, № 1 (n. d.), p. 29–47.
9. *Piaget J.* The Origin of Intelligence in Children (International Universities Press: Madison, 1998).
10. *Shkliarevsky G.* "Of Cats and Quanta: Paradoxes of Knowing and Knowability of Reality," p. 20–22 http://search.arxiv.org:8081/paper.jsp?r=1012.0289&qid=1372596301818mix_nCnN_-392512110&qs=Gennady+Shkliarevsky (accessed December 1, 2010).
11. *Shkliarevsky G.* "The Paradox of Observing, Autopoiesis, and the Future of Social Sciences." Systems Research and Behavioral Science 24, № 3 (2007): 323–32.
12. *Piaget J.* The Moral Judgment of the Child. New York: The Free Press, 1965.
13. *Pajnik M.* "Feminist Reflections on Habermas's Communicative Action: The Need for an Inclusive Political Theory." European Journal of Social Theory, vol. 9, № 3 (August 1, 2006), p. 385–404.
14. *Cohen J.* "Critical Social Theory and Feminist Critiques: The Debate with Jürgen Habermas," in Johanna Meehan, ed., Feminists Read Habermas: Gendering the Subject of Discourse. New York: Routledge, 1995.
15. *Flyvbjerg B.* "Ideal Theory, Real Rationality: Habermas Versus Foucault and Nietzsche." SSRN Scholarly Paper. Rochester, NY: Social Science Research Network, April 1, 2000.
16. *Calhoun C. Ed.* Habermas and the Public Sphere. Cambridge: MIT Press, 1992.
17. *Habermas J.* The Theory of Communicative Action, Vol. 1: Reason and the Rationalization of Society. Boston: Beacon Press, 1984.
18. *Honneth A. and Joas H. Eds.* Communicative Action: Essays on Jürgen

Habermas's Theory of Communicative Action. Cambridge: Polity Press, 1991.
19. *Habermas J.* The Theory of Communicative Action: Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason, vol. 2. Boston: Beacon Press, 1987.
20. *Kahneman D. and Tversky A. Eds.* Choices, Values, and Frames. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
21. *Shkliarevsky G.* "The Paradox of Observing, Autopoiesis, and the Future of Social Sciences." Systems Research and Behavioral Science 24, № 3 (2007): 323–32.
22. *Morriss P.* "What Is Freedom If It Is Not Power?" Theoria: A Journal of Social & Political Theory, vol. 59, № 132 (September 11, 2012), p. 1–25.
23. *Pansardi P.* "Power and Freedom: Oppos24ite or Equivalent Concepts?" Theoria: A Journal of Social & Political Theory, vol. 59, № 132 (September 11, 2012), p. 26–44.
24. *Marcus D.* "The Horizontalists." Dissent, Fall 2012.
25. *Shkliarevsky G.* "Rethinking Democracy: A Systems Perspective on the Global Unrest." Systems Research and Behavioral Science, vol. 33, № 3 (May 11, 2016), p. 452–70.
26. *Churchman C. W.* The Design of Inquiring Systems: Basic Concepts of Systems and Organization. Basic Books, Inc.: New York, 1971.

REFERENCES

1. *Maffesoli M., Felski R., Megill A. and Gaddis Rose M.* "The Return of the Tragic in Postmodern Societies." New Literary History vol. 35, № 1 (April 13, 2004): 133–49.
2. *Burawoy M.* "The Roots of Domination: Beyond Bourdieu and Gramsci." Sociology, vol. 46, № 2 (April 1, 2012), p. 187–206.
3. *Foucault M.* Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason (New York: Vintage Books, 1988).
4. *Kahn R.* "The Problem of Power in Habermas." Human Studies 11, № 4 (November 1988): 361–87.
5. *Kellner D.* "Habermas, the Public Sphere, and Democracy: A Critical Intervention." Perspectives on Habermas, 2000 http://knowledgepublic.pbworks.com/f/Habermas_Public_Sphere_Democracy.pdf (accessed May 9, 2015).
6. *Allen A.* "The Unforced Force of the Better Argument: Reason and Power in Habermas' Political Theory." Constellations, vol. 19, № 3 (September 1, 2012), p. 353–68.
7. *Plot M.* "Communicative Action's Democratic Deficit: A Critique of Habermas's Contribution to Democratic Theory." International Journal of Communication, vol. 3 (2009), p. 825–852.
8. *Bogdan C.* "Intersubjectivity and Techno-Science: Jürgen Habermas," Journal for Communication and Culture, vol. 3, № 1 (n.d.), p. 29–47.
9. *Piaget J.* The Origin of Intelligence in Children (International Universities Press: Madison, 1998).
10. *Shkliarevsky G.* "Of Cats and Quanta: Paradoxes of Knowing and Knowability of Reality," p. 20–22 http://search.arxiv.org:8081/paper.jsp?r=1012.0289&qid=1372596301818mix_nCnN_-392512110&qs=Gennady+Shkliarevsky (accessed December 1, 2010).
11. *Shkliarevsky G.* "The Paradox of Observing, Autopoiesis, and the Future of Social Sciences." Systems Research and Behavioral Science 24, № 3 (2007): 323–32.
12. *Piaget J.* The Moral Judgment of the Child. New York: The Free Press, 1965.
13. *Pajnik M.* "Feminist Reflections on Habermas's Communicative Action: The Need for an Inclusive Political Theory." European Journal of Social

Theory, vol. 9, № 3 (August 1, 2006), p. 385–404.
14. *Cohen J.* "Critical Social Theory and Feminist Critiques: The Debate with Jürgen Habermas," in Johanna Meehan, ed., Feminists Read Habermas: Gendering the Subject of Discourse. New York: Routledge, 1995.
15. *Flyvbjerg B.* "Ideal Theory, Real Rationality: Habermas Versus Foucault and Nietzsche." SSRN Scholarly Paper. Rochester, NY: Social Science Research Network, April 1, 2000.
16. *Calhoun C. Ed.* Habermas and the Public Sphere. Cambridge: MIT Press, 1992.
17. *Habermas J.* The Theory of Communicative Action, Vol. 1: Reason and the Rationalization of Society. Boston: Beacon Press, 1984.
18. *Honneth A. and Joas H. Eds.* Communicative Action: Essays on Jürgen Habermas's Theory of Communicative Action. Cambridge: Polity Press, 1991.
19. *Habermas J.* The Theory of Communicative Action: Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason, vol. 2. Boston: Beacon Press, 1987.
20. *Kahneman D. and Tversky A. Eds.* Choices, Values, and Frames. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
21. *Shkliarevsky G.* "The Paradox of Observing, Autopoiesis, and the Future of Social Sciences." Systems Research and Behavioral Science 24, № 3 (2007): 323–32.
22. *Morriss P.* "What Is Freedom If It Is Not Power?" Theoria: A Journal of Social & Political Theory, vol. 59, № 132 (September 11, 2012), p. 1–25.
23. *Pansardi P.* "Power and Freedom: Oppos24ite or Equivalent Concepts?" Theoria: A Journal of Social & Political Theory, vol. 59, № 132 (September 11, 2012), p. 26–44.
24. *Marcus D.* "The Horizontalists." Dissent, Fall 2012.
25. *Shkliarevsky G.* "Rethinking Democracy: A Systems Perspective on the Global Unrest." Systems Research and Behavioral Science, vol. 33, № 3 (May 11, 2016), p. 452–70.
26. *Churchman C. W.* The Design of Inquiring Systems: Basic Concepts of Systems and Organization. Basic Books, Inc.: New York, 1971.

УДК 35.08

Щегорцова Вікторія Миколаївна,
кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри державного управління ХарРІ НАДУ, Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, 61001, Харків, просп. Московський, 75, тел.: +38 (067) 705 21 03, e-mail : vikkiua@mail.ru

ORCID: 0000-0003-0632-1115

Щегорцова Виктория Николаевна,
кандидат наук по государственному управлению, доцент, доцент кафедры государственного управления ХарРИ НАДУ, Харьковский региональный институт государственного управления Национальной академии государственного управления при Президенте Украины, 61001, Харьков, просп. Московский, 75, тел.: +38 (067) 705 21 03, e-mail: vikkiua@mail.ru

ORCID: 0000-0003-0632-1115

Shchegortsova Viktoria Mykolaivna,
Candidate of Sciences in Public Administration (PhD), Associate Professor, Associate Professor of Public Administration Department of KRI NAPA, Kharkiv Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration attached to the Office of the President of Ukraine, 61001, Kharkiv, Prospekt Moskovskii, 75, tel.: +38 (067) 705 21 03, e-mail : vikkiua@mail.ru

ORCID: 0000-0003-0632-1115
DOI https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.125

МОТИВАЦІЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В АРХЕТИПНОМУ ПІДХОДІ: ТЕОРІЯ І ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Анотація. Розглянуто теоретичні засади мотивації державних службовців. Описані основні мотиваційні теорії. Змістовні теорії мотивації (А. Маслоу, К. Альдерфер, Д. Мак-Клеланд, Ф. Херцберг) ґрунтуються на аналізі мотиваційної сфери людини, на прямій залежності між задоволенням/незадоволенням потреб та мотивацією людини. У процесуальних теоріях мотивації (В. Врум, Дж. Адамс, Е. Лок, теорія Портера-Лоулера) досліджуєть-

ся процес мотивації та акцентується увага на впливі зовнішніх факторів на мотивацію людини. Узагальнюючи здобутки вчених щодо основ мотивації, запропоновано рекомендації керівникам органів публічного адміністрування щодо реалізації функції мотивації. Узагальнено основні проблеми мотивації праці, характерні для персоналу, незалежно від форми власності організації. Виділено такі проблеми та перешкоди мотивації персоналу: складність дослідження та визначення мотивів особистості, проблема справедливості оцінки результатів діяльності з боку керівництва і колективу, незадоволення гігієнічними факторами, негативні відносини у колективі, невідповідність очікуванням з боку працівника, забагато нововведень та змін в організації роботи, монотонність діяльності, невідповідність кваліфікації працівника рівню роботи, постійні зміни, стресові ситуації можуть викликати апатію до роботи. За результатами експертного опитування визначені основні проблеми мотивації праці в органах публічного адміністрування. Система мотивації публічних службовців має низку недоліків: незадоволеність розмірами матеріального забезпечення, існування загальнодержавних міжвідомчих та регіональних розбіжностей у розмірах оплати праці державних службовців, несправедливість при індивідуальному преміюванні. Мотивація публічних службовців ґрунтується на можливості кар'єрного росту, підвищення компетентностей, престижі роботи в органах державної влади, стабільності зайнятості, задоволеності режимом роботи і обсягом щорічних відпусток, гарному пенсійному забезпеченню та можливості бути причетними до значущих для суспільства справ.

Ключові слова: державна служба, мотивація, теорії мотивації, проблеми мотивації в органах публічного адміністрування.

МОТИВАЦИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ В АРХЕТИПИЧЕСКОМ ПОДХОДЕ: ТЕОРИЯ И ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ

Аннотация. Рассмотрены теоретические основы мотивации государственных служащих. Представлено описание основных мотивационных теорий. Содержательные теории мотивации (А. Маслоу, К. Альдерфер, Д. Мак-Клеланд, Ф. Херцберг) основываются на анализе мотивационной сферы человека, на прямой зависимости между удовлетворением/неудовлетворением потребностей и мотивации человека. В процессуальных теориях мотивации (В. Врум, Дж. Адамс, Э. Лок, теория Портера-Лоулера) исследуется процесс мотивации и акцентируется внимание на влиянии внешних факторов на мотивацию человека. На основании обзора достижений ученых основ мотивации, предложены рекомендации руководителям органов публичного администрирования по реализации функции мотивации. Обобщены основные проблемы мотивации труда, характерные для персонала, независимо от формы собственности организации. Выделены следующие проблемы и препятствия в мотивации персонала: сложность исследования и определения мотивов личности, проблема справедливости оценки результатов деятель-

ности со стороны руководства и коллектива, недовольство гигиеническими факторами, сложные отношения в коллективе, несоответствие ожиданиям со стороны работника, много нововведений и изменений в организации работы, монотонность деятельности, несоответствие квалификации работника уровню работы, постоянные изменения, стрессовые ситуации могут порождать апатию к работе. На основе результатов экспертного опроса определены основные проблемы мотивации труда в органах публичного администрирования. Система мотивации публичных служащих имеет ряд недостатков: неудовлетворенность размерами материального обеспечения, существование общегосударственных межведомственных и региональных различий в размерах оплаты труда государственных служащих, несправедливость при индивидуальном премировании. Мотивация публичных служащих основывается на возможности карьерного роста, повышении компетентности, престиже работы в органах государственной власти, стабильности занятости, удовлетворенности режимом работы и объемом ежегодных отпусков, хорошем пенсионном обеспечении и возможности быть причастными к значимым для общества делам.

Ключевые слова: государственная служба, мотивация, теории мотивации, проблемы мотивации в органах публичного администрирования.

MOTIVATION OF CIVIL SERVANTS FROM ARCHETYPICAL APPROACH PERSPECTIVE: THEORY AND PROBLEM ISSUES

Abstract. The theoretical bases of motivation of civil servants are considered in the article. The description of the basic motivational theories is presented. Substantive theories of motivation (A. Maslow, K. Alderfer, D. McCleland, F. Hertzberg) are based on the analysis of the motivational sphere of a person, on the direct relationship between satisfaction/dissatisfaction of human needs and motivation. In the procedural theories of motivation (V. Vroom, J. Adams, E. Lock, Porter-Lawler theory), the process of motivation is studied and attention is focused on the influence of external factors on the motivation of a person. On the basis of a review of the achievements of the scientific foundations of motivation, recommendations were made to the heads of the public administration authorities on the implementation of the motivation function. Generalized the main problems of labor motivation, typical for staff, regardless of the form of ownership of the organization. The following problems and obstacles in personnel motivation are identified: the complexity of research and determination of the motives of the individual, the problem of fairness in evaluating the performance of management and staff, dissatisfaction with hygiene factors, complex relationships in the team, inadequate expectations on the part of the employee, many innovations and changes in organization of work, monotony of activity, incompatibility of the worker's qualification with the level of work, constant changes, stressful situations can cause apathy to slave father. Based on the results of the expert survey, the main problems of labor motivation in public administration

bodies were identified. The system of motivating public servants has a number of shortcomings: dissatisfaction with the size of material security, the existence of state-wide interdepartmental and regional differences in the wage rates of civil servants, injustice with individual bonuses. The motivation of public servants is based on the opportunities for career growth, increasing competence, the prestige of working in government bodies, the stability of employment, job satisfaction, the amount of annual leave, good pensions and the opportunity to be involved in significant cases for society.

Keywords: public service, motivation, theory of motivation, problems of motivation in public administration bodies.

Постановка проблеми. Прагнення України вступити у Європейський Союз передбачає реформи у публічному адмініструванні, посилює вимоги до сучасного державного управління, ефективність якого залежить, передусім, від ефективної державної служби. Результативність діяльності органів публічного адміністрування залежить від мотивації державних службовців працювати сумлінно та результативно. Однак, сучасні проблеми у сфері державної служби, як висока плинність кадрів, особливо молодих і висококваліфікованих спеціалістів, низька продуктивність та якість прийняття рішень в органах публічної влади є наслідками слабкої мотивації проходження державної служби. Тому одним із шляхів досягнення високої ефективності функціонування органів публічного адміністрування є використання функції мотивації, що дасть можливість підвищити зацікавленість у державних службовців працювати активно й ініціативно, реалізовувати свій трудовий потенціал задля служіння народу України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні засади дослідження розвитку мотивації як функції менеджменту було закладено у працях всесвітньо відомих вчених: В. Врум [1], Е. Лок [2], Д. Мак-Грегор [3], А. Маслоу [4], Е. Мейо [5-6], Ф. Тейлор [7], А. Файоль [8], Ф. Херцберг [9] та ін. Вагомий внесок у розроблення теоретичних і практичних засад трудової мотивації зробили українські вчені у сфері державного управління: Н. Гончарук [10], С. Дубенко [11], Т. Желюк [12], В. Малиновський [13], Т. Пахомова [14], Л. Пашко [15] та ін.

Мета статті полягає у розгляді теоретичних засад мотивації державних службовців та визначенні основних проблем мотивації праці в органах публічного адміністрування.

Виклад основного матеріалу. У зарубіжних літературних джерелах термін “мотивування” визначається як зовнішній вплив з метою формування внутрішнього спонукання. Так, французькі дослідники менеджменту на державній службі С. Алес’єн та Д. Фушер зазначають, що мотивувати — означає створювати та підтримувати ситуації, які стимулюють бажання працівника

реалізовувати свої старання та досягати цілі, що були визначені [16, с. 193]. Американський вчений у сфері управління людськими ресурсами М. Армстронг вважає, що мотивувати людей — це змушувати їх рухатися в певному напрямі для досягнення певного результату [17, с. 155].

Внутрішня мотивація людини складається із різноманітних потреб, мотивів, цілей та інтересів, тому застосовувати методи мотивації необхідно комплексно. Крім того, кожна особистість має характерну, тільки їй властиву мотиваційну сферу, тому при розробці та впровадженні методів мотивації необхідно використовувати індивідуальний підхід. Найкращий результат від мотивації як функції управління досягається тільки за умов комплексно-цільового підходу до розробки системи заходів щодо підвищення трудової активності.

Активізація розвитку та поширення поглядів до необхідності використання мотивації в менеджменті зумовлено, насамперед подоланням технократичного підходу до людини як до машини, крім того, розвиток досліджень з мотивації тісно пов'язаний з відповідними етапами розвитку матеріального виробництва та функціями і значущістю людини в ньому.

Гуманістичний підхід до управління персоналом підвищує роль та значущість людини у виробництві, доводить, що функціонування та результативність виробництва залежать не тільки від відповідності чисельності та професійно-кваліфікаційного складу працівників вимогам техніки та технології, а й від соціально-психологічних факторів, і від мотивації людей працювати. За такого підходу управлінські рішення вже виходять за межі лише економічних положень, зумовлюється необхідність підвищення уваги до особистісних характеристик працівників, неформальних зв'язків у колективі, поліпшення умов праці та ін.

Особливо великий вклад в теорію мотивації праці внесли представники школи "людських відносин", становлення якої пов'язано з теорією мотивації Е. Мейо (1880–1949). Дві його роботи "Людські проблеми індустріальної цивілізації" та "Соціальні проблеми індустріальної цивілізації" пов'язані з результатами, так званих, Хоторнських експериментів, що проводились у 1927–1932 роках на чікагських заводах Hawthorne Works. До речі, Hawthorne Works було одне з передових американських підприємств з дуже розвиненою на той час системою мотиваційних заходів: програми пенсійного забезпечення, допомога у разі хвороби або непрацездатності, можливість купувати акції компанії, відстоювати свої інтереси через представників. Крім того, в цій компанії існував культурно-спортивний клуб для працівників та журнал, що виходив двічі на місяць і висвітлював звернення керівництва, всі виробничі та культурні новини. Головні тези австралійського дослідника Е. Мейо щодо мотивації полягали в тому, що, по-перше, не треба особливу увагу приділяти матеріальним стимулам, а по-друге, зростання обсягів виробництва залежить від згуртованості колективу, яким правильно керує грамотний та турботливий менеджер. Отже, розро-

блені Е. Мейо принципи управління людськими ресурсами акцентували увагу та спирались на необхідність враховувати індивідуальні психічні характеристики людей та міжособові відносини у колективі.

Сучасні дослідники поділяють теорії мотивації на змістовні та процесуальні. В основу змістовних теорій мотивації (А. Маслоу, К. Альдерфер, Д. Мак-Клеланд, Ф. Херцберг) покладено аналіз мотиваційної сфери людини, її представники наполягають на прямій залежності між задоволенням/незадоволенням потреб та мотивацією людини. У процесуальних теоріях мотивації (В. Врум, Дж. Адамс, Е. Лок, теорія Портера-Лоулера) досліджується процес мотивації та акцентується увага на впливі зовнішніх факторів на мотивацію людини. Цінність зазначених теорій в управлінській практиці полягає у можливості виявлення причин слабкої мотивації праці державних службовців та використанні здобутків науковців у побудові системи мотивації праці в органах виконавчої влади.

Аналіз теорії мотивації дав змогу виділити положення щодо практичної цінності для будови дієвої системи мотивації в органах публічного адміністрування:

• в основі мотивації кожної людини лежить матеріальна зацікавленість та задоволення потреб матеріального характеру (фізіологічні потреби піраміди А. Маслоу, потреби існування з теорії К. Альдерфера);

• якнайменше персонал можна поділити на два типи: перший тип — люди активні від природи, мають виражену внутрішню мотивацію поліпшити своє матеріальне становище та прагнуть кар'єрного росту; другий — від природи пасивні, керівникам необхідно постійно підштовхувати, спрямувати таких людей. Співпраця керівництва з підлеглими є приємною для працюючих та запорукою успіху для організації;

• в основі мотивації людини лежать її внутрішні потреби, саме несвідоме посідає важливе місце в мотивації, тобто при розробці методів мотивації керівник має враховувати індивідуальні психологічні особливості людей;

• керівництво має розробити таку систему винагород, що була б спроможна задовольнити потреби підлеглих. Створення атмосфери у колективі, що стимулює енергійність та ініціативність у працівників та надає можливості реалізувати свій потенціал, є найсильнішими мотиваторами. З метою посилення мотивації командної роботи радимо керівникам створювати атмосферу корпоративного духу, гармонії в колективі, викорінювати несправедливість;

• керівникам необхідно при розробці та впровадженні системи мотивації акцентувати увагу на індивідуальних психологічних особливостях людей та міжособових відносинах у колективі. Запорукою успіху організації є згуртованість колективу та гарні довірливі відносини між керівниками та підлеглими (Е. Мейо);

• так як в основі мотивації лежать потреби людини, головне завдання керівників полягає в тому, щоб зрозуміти, які людина має потреби, та надати їй можливість їх реалізувати у трудовому процесі. Однак, неза-

доволення потреб нижчого рівня не призводить до актуалізації вищих потреб (А. Маслоу);

• людині властиве бажання професійного та кар'єрного росту, самовираження та самоактуалізації, так що працівники не можуть бути мотивовані тільки економічними стимулами або гігієнічними факторами (Ф. Херцберг);

• керівникам необхідно знати та враховувати, на яку очікувану винагороду за свою діяльність розраховують підлеглі (В. Врум);

• керівники повинні справедливо ставитись до винагородження та оцінювання діяльності підлеглих (С. Адамс);

• в основі мотивації людини лежать цілі, усвідомлення яких допоможе керівнику пояснити поведінку людини. Керівнику необхідно створити такі умови, коли б підлеглий сприймав цілі організації як свої (Е. Локк);

• людина отримує задоволення не тільки від результатів своєї праці, а й від факту закінчення роботи (Портер-Лоулер);

• людина буде робити те, за що вона отримувала в минулому винагороду, і не буде повторювати поведінку, за яку її карали. Тому керівники повинні постійно висловлювати своє ставлення до результатів діяльності працівників, винагороджувати досягнення та застосовувати санкції за проступки (Скіннер)

З викладеного можна зробити висновок, по-перше, про неможливість застосовувати якусь одну з теорій мотивації, тому що кожна з них має свої недоліки та слабкі місця, по-друге, справжнього ефекту від мотивації досягне той управлінець, який на основі найдоцільніших положень теорій мотивації виробить свою комплексну систему мотивації, з урахуванням особливостей організації та індивідуальних характеристик своїх підлеглих.

Процес управління мотивацією є досить складним та неоднозначним. Мотивацію розглядають як сукупність факторів — мотиваторів, що впливають на трудову поведінку людини, спонукають її до діяльності, визначають цілі трудової поведінки. Про деякі фактори, які роблять процес мотивації складним, та про проблеми, які виникають у процесі дії системи мотивації, мова йтиме далі.

У науковій літературі зустрічаються дослідження з вивчення перешкод та проблем мотивації. Узагальнивши їх, виділимо проблеми мотивації, які існують в усіх установах незалежно від форм власності чи роду занять:

• на поведінку працівника впливають внутрішні мотиватори (потреби, інтереси, цінності) та зовнішні мотиватори (зовнішні щодо працівника впливи, економічні та неекономічні методи мотивації). Отже, завдання керівника полягає в тому, щоб через зовнішню мотивацію породжувати внутрішню, яка і є основною рушійною силою;

• складність дослідження та визначення мотивів особистості. Керівникам необхідно спостерігати та вивчати мотиви, що справді рухають людиною;

• потреби людини знаходяться в складному динамічному взаємозв'язку. Залежно від конкретної си-

туації потреби людини змінюються, що може призвести до неочікуваної реакції працівників на мотивуючий вплив з боку керівника;

• сила мотивів, їх стійкість, структурованість є унікальними для кожної людини та по-різному діють на її поведінку. Те, що є ефективним для мотивації однієї людини, може бути неефективним для іншої;

• безумовно, ефективність трудової діяльності залежить від мотивації. Проте ця залежність досить складна і неоднозначна. Відсутність однозначного зв'язку між мотивацією і кінцевими результатами діяльності зумовлена тим, що на результати праці впливає безліч інших чинників, як, наприклад, кваліфікація працівника, його професійні здібності та навички, правильне розуміння поставлених завдань, зовнішнє середовище тощо;

• проблема справедливості оцінки результатів діяльності з боку керівництва і колективу. Розв'язання даної проблеми можливо через запровадження доступності інформації про те, як оцінюються результати, за що виплачуються винагороди, хто саме і за що отримав премії;

• постійні зміни, стресові ситуації можуть породжувати апатію до справи, знижувати працездатність. Причини такої ситуації можуть бути переважно двох типів: неправильне керівництво і організація робочого процесу та недостатня кваліфікація та досвід самого працівника або особистісні характеристики (неуважність, повільність, забудькуватість). Для вирішення такої ситуації, звичайно, треба ліквідувати причину: якщо вона першого типу — керівник повинен переробити або удосконалити свій менеджмент, якщо причина другого типу — необхідно або зробити ротацію кадрів, або направити працівника на навчання чи підвищення кваліфікації;

• рівень роботи нижчий, ніж кваліфікація працівника. Така ситуація може сильно знизити мотивацію людей, які є амбіційними, спрямованими тільки на успіх, які прагнуть професійного та кар'єрного росту;

• процес роботи — звичний та постійно повторюється. Для працівників, що за особистими внутрішніми характеристиками прагнуть до постійного розвитку та новизни, ситуація, коли нічого не змінюється, знижує їхню активність, розвиває у них апатію до роботи. Ідеальний вихід із зазначеної ситуації — кар'єрний ріст або переведення на іншу посаду;

• забагато нововведень та змін в організації роботи. Ситуація демотивації для людей, зорієнтованих на стабільність, які погано адаптуються до змін і важко сприймають нововведення. В цій ситуації необхідно працівникам роз'яснювати причини нововведень, надавати їм можливість самим брати участь у процесі введення змін, прислуховуватись до їх поглядів та, за можливості, враховувати їх побажання;

• відсутність кар'єрного росту. Відомо, що оптимальним строком перебування на одній посаді є три-п'ять років, потім робота стає малоцікавою, пізнавальний інтерес до неї згасає, людині, особливо амбіційній та тій, що прагне постійно розвиватися, стає нецікаво працювати, вона починає ставитися до роботи як до

чогось монотонного, без творчого підходу;

• невідповідність очікуванням з боку працівника. Кожна людина, яка вступає на державну службу, має свої цілі, намагання та очікування, якщо вони не стають реальними, активність людини знижується. Теорія мотивації В. Врума підкреслює важливість залежності очікувань людини та реальних результатів від її діяльності. Якщо діяльність не призводить до очікуваних результатів, людина наступного разу може знизити свою активність та працювати менш наполегливо. Тому керівник повинен знати — наскільки є важливими для працівника очікування, він повинен сам їх формувати, давати надію, обіцяти і обов'язково виконувати їх;

• незадоволення гігієнічними факторами, а саме: умовами праці, у тому числі й технічним забезпеченням. Для більшості людей є важливим місцезнаходження установи, розмір кабінету, кількість колег у ньому, можливість вільно користуватися технікою та мати необхідний набір індивідуальної техніки. Навіть невеликі зміни у гігієнічних факторах можуть призвести до невдоволення в колективі, негативно вплинути на мотивацію людей працювати самовіддано та якнайкраще;

• негативні відносини у колективі. Для державних службовців, як і для будь-яких людей, що працюють у колективі, командно, дуже важливий морально-психологічний клімат у колективі. Якщо у сфері спілкування в колективі є проблемні зони, вони можуть негативно впливати не тільки на психологічний стан окремих людей, а й виявлятися як напруга у робочих відносинах колективу. Звичайно, така ситуація погано впливає на особистісну та колективну мотивацію, породжує відокремленість та конфлікти.

Спираючись на результати експертного опитування слухачів (60 осіб) факультету магістерської підготовки Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, можемо зробити наступні висновки про стан мотивації праці в органах публічного адміністрування. По-перше, існують загальнодержавні міжвідомчі та регіональні розбіжності у розмірах оплати праці державних службовців, вони пояснюються не тільки передбаченими у штатних розкладах вищими категоріями державних службовців, ніж на місцях, а й розмірами премій. По-друге, пріоритетними мотивами вступу на державну службу є можливості для кар'єрного росту, престиж роботи в органах державної влади, стабільність зайнятості, гарне пенсійне забезпечення та можливість бути причетними до значущих для суспільства справ. По-третє, найбільш актуальними методами мотивації праці державних службовців постають економічні та соціальні. Тобто для державних службовців важливим є задоволення потреб матеріального характеру та можливість зробити кар'єру, брати участь у прийнятті рішень, приймати значимі для суспільства рішення. По-четверте, аналізуючи задоволеність державних службовців проходженням державної служби, з'я-

совано, що найбільше невдоволення викликають такі критерії: розміри заробітних плат, включаючи і премії, та несправедливість індивідуального преміювання. Більшість державних службовців задоволені режимом роботи, пенсійним забезпеченням, обсягом щорічних відпусток та матеріальною допомогою на оздоровлення. По-п'яте, позитивними моментами у системі мотивації праці в органах виконавчої влади є напрацювання керівників у цій сфері, а саме у напрямах поліпшення відносин між керівниками та підлеглими, покращення морально-психологічного клімату у колективі, надання можливості проявляти ініціативність та творчість у роботі та за власним вибором підвищувати кваліфікацію та проходити навчання.

Дослідження проблем мотивації в органах публічного управління дає основу для напрямів реформування управління людськими ресурсами на державній службі задля підвищення її результативності.

Висновки і перспективи подальших досліджень Управління мотивацією праці, як і будь-яке управління, передбачає наявність як об'єкта мотивації (державних службовців), так і суб'єкта (лінійних керівників). Також, значну роль у процесі вироблення та впровадження заходів мотивації має відігравати кадрова служба як допоміжний підрозділ, що може досліджувати мотиваційну сферу державного службовця та на її основі виробляти та пропонувати керівникам методи мотивації. Тому перспективами подальших досліджень є дослідження функцій та складу служби управління персоналом органу публічного адміністрування, враховуючи її роль у реалізації функції мотивації управління державними службовцями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Vroom V.* Work and motivation / V. Vroom. — New York : Wiley, 1964. — 208 p.
2. *Locke E. A.* (1968). "Toward a theory of task motivation and incentives" / E. A. Locke. — Organizational Behavior and Human Performance. 3 (2), 1968. — P. 157.
3. *McGregor D.* The human side of enterprise / D. McGregor. — Harmondsworth : Penguin books, 1987. — 246 p.
4. *Maslow A.* Motivation and personality / A. Maslow. — New York : Harper, 1954. — 411 p.
5. *Mayo E.* The human problems of an industrial civilization / E. Mayo. — New York : Viking Press, 1933. — 279 p.
6. *Mayo E.* The social problems of an industrial civilization / E. Mayo. — London : Routledge & Kegan Paul, 1949. — 318 p.
7. *Taylor F. W.* The principles of scientific management / F. W. Taylor. — New York : M.E., Sc.D., 1911. — 144 p.
8. *Fayol H.* General and industrial management / H. Fayol. — New York : IEEE Press, 1984. — 112 p.
9. *Herzberg F.* Work and the Nature of Man / F. Herzberg. — New York : The World Publishing Company, 1966.
10. *Гончарук Н.* Мотивація й оцінка керівного персоналу у сфері державної служби / Н. Гончарук // Актуальні проблеми держ. упр. : зб. наук. пр. / редкол. С. М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. — Д. : Вид-во ДРІДУ НАДУ, 2007. — Вип. 2 (30). — С. 250–256.
11. *Дубенко С. Д.* Державна служба в Україні : навч. посіб. / С. Д. Дубен-

ко. — К. : Вид-во УАДУ, 1998. — 168 с.
12. *Желюк Т. Л.* Державна служба : навч. посіб. / Т. Л. Желюк. — К. : Професіонал, 2005. — 576 с.
13. *Малиновський В.* Функція мотивації управлінської праці / В. Малиновський // Вісн. УАДУ : зб. наук. пр. / редкол. : В. І. Луговий (голов. ред.) [та ін.]. — К. : Вид-во УАДУ, 2003. — № 3. — С. 165–170.
14. *Пахомова Т.* Мотивація персоналу в системі державної служби / Т. Пахомова // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. / редкол. С. М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. — Д. : Вид-во ДРІДУ НАДУ, 2006. — Вип. 3 (25). — С. 209–213.
15. *Пашко Л. А.* Людські ресурси у сфері державного управління: теоретико-методологічні засади оцінювання: монографія / Л. А. Пашко. — К.: Вид-во НАДУ, 2005. — 236 с.
16. *Alécian S., Foucher D.* Le management dans le service public / S. Alécian, D. Foucher. — Paris : Editions d'Organisation, 2002. — 446 p.
17. *Армстронг М.* Практика управления человеческими ресурсами / М. Армстронг ; [пер. с англ. С. Мордовина]. — 8-е изд. — СПб. : Питер, 2008. — 832 с.

REFERENCES

1. *Vroom V.* (1964). Work and motivation. New York: Wiley [in English].
2. *Locke E. A.* (1968). Toward a theory of task motivation and incentives. Organizational Behavior and Human Performance, 3(2), 157–189 [in English].
3. *McGregor D.* (1987). The human side of enterprise. Harmondsworth: Penguin books [in English].
4. *Maslow A.* (1954). Motivation and personality. New York: Harper [in English].
5. *Mayo E.* (1933). The human problems of an industrial civilization. New York: Viking Press [in English].
6. *Mayo E.* (1949). The social problems of an industrial civilization. London: Routledge & Kegan Paul [in English].
7. *Taylor F. W.* (1911). The principles of scientific management. New York, London: Harper & Brothers [in English].
8. *Fayol H.* (1984). General and industrial management. New York: IEEE Press [in English].
9. *Herzberg F.* (1966). Work and the Nature of Man. New York: The World Publishing Company [in English].
10. *Honcharuk N.* (2007). Motyvatsiia y otsinka kerivnoho personalu u sferi derzhavnoi sluzhby [Motivation and evaluation of management personnel in the field of civil service]. Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia — Current problems of public administration, 2 (30), 250–256 [in Ukrainian].
11. *Dubenko S. D.* (1998). Derzhavna sluzhba v Ukraini [State Service in Ukraine]. Kyiv: Vyd-vo UADU [in Ukrainian].
12. *Zheliuk T. L.* (2005). Derzhavna sluzhba [State Service]. Kyiv: Profesional [in Ukrainian].
13. *Malynovskyi V.* (2003). Funktsiia motyvatsii upravlinskoi pratsi [Function of the motivation of managerial work]. Visnyk UADU — Bulletin of UADU, 3, 165–170 [in Ukrainian].
14. *Pakhomova T.* (2006). Motyvatsiia personalu v systemi derzhavnoi sluzhby [Motivation of the personnel in the system of civil service]. Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia — Actual problems of public administration, 3 (25), 209–213 [in Ukrainian].
15. *Pashko L. A.* (2005). Liudski resursy u sferi derzhavnoho upravlinnia: teoretyko-metodolohichni zasady ot-

siniuvannia [Human Resources in the Field of Public Administration: Theoretical and Methodological Principles of Evaluation]. Kyiv: Vyd-vo NADU [in Ukrainian].
16. *Alécian S., Foucher D.* (2002). Le management dans le service public. Paris: Editions d'Organisation [in French].
17. *Armstrong M.* (2008). Praktika upravleniya chelovecheskimi resursami [The practice of human resources management]. (S. Mordovin, Trans). (8th ed.). Saint Petersburg: Piter [in Russian].

УДК 351.82:[37.014.6:005.6]

Яременко Наталя Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент, ДВНЗ "Криворізький державний педагогічний університет", 50086, м. Кривий Ріг, просп. Гагаріна, 54, тел.: +38 (067) 564 30 08, e-mail: yartala28@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2834-0894

Яременко Наталья Владимировна,
кандидат филологических наук, доцент, ГВУЗ "Криворожский государственный педагогический университет", 50086, г. Кривой Рог, просп. Гагарина, 54, тел.: +38 (067) 564 30 08, e-mail: yartala28@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2834-0894

Yaremenko Natalia Volodymyrivna,
PhD of philological sciences, Kryvyi Rih, State Pedagogical University, 50086, Kryvyi Rih, Prospect Haharina, 54, tel.: +38 (067) 564 30 08, e-mail: yartala28@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2834-0894

Коломієць Наталія Євгенівна,
кандидат філологічних наук, доцент, ДВНЗ "Криворізький державний педагогічний університет", 50086, м. Кривий Ріг, просп. Гагаріна, 54, тел.: +38 (067) 564 30 08, e-mail: yartala28@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5455-2538

Коломиец Наталия Евгеньевна,
кандидат филологических наук, доцент, ГВУЗ "Криворожский государственный педагогический университет", 50086, г. Кривой Рог, просп. Гагарина, 54, тел.: +38 (067) 564 30 08, e-mail: yartala28@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5455-2538

Kolomiets Natalia Yevhenivna,
PhD of philological sciences, Kryvyi Rih State Pedagogical University, 50086, Kryvyi Rih, Prospect Haharina, 54, tel.: +38 (067) 940 08 14, e-mail: natagh2012@ukr.net
ORCID: 0000-0001-5455-2538

DOI https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i14.126

РЕІНТЕРПРЕТАЦІЯ АРХЕТИПУ “БОЖЕСТВЕННА ДИТИНА” В АСПЕКТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Анотація. Розглянуто специфіку реінтерпретації архетипу “божественна дитина” в аспекті реалізації Програми сталого розвитку, ухваленої у вересні 2015 р. рішенням Генеральної Асамблеї ООН. Виявлено основні шляхи подолання сучасної кризи освіти шляхом формування нових ментальних інваріантів базових першоелементів культури, через уточнення смислів архетипів, формування нових пластів, продукування цінностей. Подібна реінтерпретація є вагомим кроком на шляху до утворення збалансованої моделі глобального співтовариства. Переорієнтація парадигми суспільної свідомості зумовила потребу реформувати систему освіти, адже потенціал майбутнього формується у процесі становлення особистості дитини. Актуалізація архетипу “божественної дитини” в аспекті реалізації Програми сталого розвитку демонструє модифікацію культурного надбання людства в глобалізованому соціумі. Акцентовано, що смисловим центром осягнення проблеми дитинства є архетип “божественної дитини”, який виступає матрицею колективного безсвідомого досвіду та актуалізується й об’єктизується в реальному бутті, оскільки процес формування дорослої людини дає змогу розглядати дитинство як унікальну соціокультурну цінність, коли закладаються підвалини майбутнього. Дитина ж є архетипною основою першопочатку буття. Трансформація первісного архетипу в сучасний життєвий потік відбувається завдяки ціннісним орієнтирам, ментальним структурам, релігійно-духовним концептам та соціокультурним вимогам доби. Спостережено зокрема, що незалежно від культурних орієнтирів доби, смисловий центр дитинства базується на розумінні того, що молоде покоління продукує оновлення буття, і в майбутньому формуватиме новий устрій. А отже потребує переходу освіти від простого репродукування знань і навичок до компетенцій, необхідних для існування в динамічному сучасному.

Ключові слова: архетип, божественна дитина, Пуер, Програма сталого розвитку, ментальний інваріант.

РЕИНТЕРПРЕТАЦИЯ АРХЕТИПА “БОЖЕСТВЕННОЕ ДИТЯ” В АСПЕКТЕ РЕАЛИЗАЦИИ ПРОГРАММЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Аннотация. Рассмотрена специфика реинтерпретации архетипа “божественный ребенок” в аспекте реализации Программы устойчивого развития, принятой в сентябре 2015 решением Генеральной Ассамблеи ООН. Выявлены основные пути преодоления современного кризиса образования путем формирования новых ментальных инвариантов базовых первоэлементов культуры, через уточнение смыслов архетипов, формирование новых пластов, продуцирования ценностей. Подобная реинтерпретация является весо-

мым шагом на пути к образованию сбалансированной модели глобального сообщества, поскольку переориентация парадигмы общественного сознания обусловливает необходимость реформирования системы образования. Актуализация же архетипа “божественного ребенка” в аспекте реализации Программы устойчивого развития демонстрирует модификацию культурного наследия человечества в глобальном социуме. Акцентировано, что смысловым центром постижения проблемы детства является архетип “божественного ребенка”, который выступает матрицей коллективного бессознательного опыта и реализуется в реальности, поскольку процесс формирования взрослого человека позволяет рассматривать детство как уникальную социокультурную ценность, когда закладываются основы будущего. Ребенок же является архетипной основой истока бытия. Трансформация первоначального архетипа в современный жизненный поток происходит благодаря ценностным ориентирам, ментальным структурам, религиозно-духовным концептам и социокультурным требованиям времени. Обнаружено в частности, что независимо от культурных ориентиров эпохи, смысловой центр детства базируется на понимании того, что молодое поколение производит обновление бытия, и в будущем будет формировать новый миропорядок. Следовательно, требует перехода образования от простого репродуцирования знаний и навыков в компетенции, необходимые для существования в современном динамичном социуме.

Ключевые слова: архетип, божественный ребенок, Пуэр, Программа устойчивого развития, ментальный инвариант.

REINTERPRETATION OF THE ARCHETYPES OF THE “DIVINE CHILD” IN THE ASPECT OF THE IMPLEMENTATION OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT PROGRAM

Abstract. The article makes an attempt to clarify the specifics of the reinterpretation of the “Divine Child” archetype in the aspect of implementing the Sustainable Development Program adopted in September 2015 by the decision of the UN General Assembly. The main ways of overcoming the current crisis of education are identified through the formation of new mental invariants of the basic first elements of culture through clarifying the meanings of archetypes, the formation of new layers and the production of values. It is suggested that such reinterpretation is a significant step towards creating a balanced model of the global community, since the reorientation of the paradigm of public consciousness necessitates the reform of the education system. Actualization of the “Divine Child” archetype in the aspect of implementing the Sustainable Development Program demonstrates the modification of the cultural heritage of mankind in a global society. The child, however, is the archetypal foundation of the very first being. The transformation of the original archetype into the modern life flow is due to value orientations, mental structures, religious-spiritual concepts and socio-cultural requirements of the day. The authors emphasize that the semantic center of comprehension of the problem of childhood is the archetype “Divine Child”, which acts as a matrix of

collective unconscious experience and is realized in reality. In the article it was found, in particular, that, regardless of the cultural orientations of the age, the semantic center of childhood is based on the understanding that the younger generation is carrying out a renewal of life and in the future will form a new world order. Therefore, it is necessary to transfer education from simply reproducing knowledge and skills to the competencies necessary for existence in a modern dynamic society.

Keywords: archetype, divine child, Puer, Sustainable development program, mental invariant.

Постановка проблеми. Кризові явища, яких зазнає сучасний світ, вимагають розробки й реалізації планомірних дій для збереження землі й убезпечення людства від реальних загроз. Саме це спонукало активно шукати шляхи подолання системної кризи. У вересні 2015 р. рішенням Генеральної Асамблеї ООН ухвалено Програму сталого розвитку, яка містить у собі цілі, що визначають загальний напрям світового розвитку, й виступає основою міжнародних зусиль для спільної діяльності задля збереження та відновлення світових ресурсів. Згадані там сімнадцять напрямів визначають підґрунтя взаємодії держав усіх рівнів розвитку на найближчі п'ятнадцять років та окреслюють усі аспекти людської діяльності (економіка, соціальне життя, політичні процеси, збереження навколишнього тощо). Провідні положення сталого розвитку було розроблено у процесі роботи конференції ООН з проблем екології й розвитку в 1992 р. (Ріо-де-Жанейро), доопрацьовано на Всесвітньому саміті в Йоханесбурзі (2002 р.), конкретизовано й остаточно сформульовано на конференції "Ріо+20" в 2012 р. Крім того, у вересні 2017 р. Уряд України презентував доповідь "Цілі сталого розвитку: Україна", де визначено провідні параметри реалізації ПСР, щоб задовольняти потреби сучасності, не руйнуючи можливостей наступних поколінь, з урахуванням специфіки національного розвитку.

Однією із центральних проблем, які має вирішувати Програма сталого розвитку, є забезпечення всеосяжної та справедливої якісної освіти, заохочення до створення можливостей навчання протягом усього життя, тобто створення нового освітнього середовища, яке б дало змогу змінити стереотипи мислення та поведінки, модернізувати людське співтовариство, створити підстави для змін і сприяти реалізації провідних концепцій сталого розвитку. "Ми зобов'язуємося забезпечити якісну освітню діяльність на всіх рівнях — у ранньому дитинстві, в початковій, середній, вищій, технічній та професійній підготовці. Усі люди незалежно від статі, віку, расової, етнічної приналежності та люди з інвалідністю, мігранти, корінні народи, діти та молодь, особливо ті, хто перебуває в уразливих ситуаціях, повинні мати доступ до можли-

востей навчання протягом усього життя, які допоможуть їм отримати знання та навички, потрібні, щоб використовувати можливості та повноцінно брати участь у суспільстві. Ми намагатимемося забезпечити дітей та молодь сприятливими умовами для повної реалізації своїх прав та можливостей, допомагаючи нашим країнам отримувати демографічні дивіденди, в тому числі за допомогою безпечних шкіл та об'єднаних громад і сімей" [1, с. 22]. Не може бути жодних сумнівів у тому, що освіта перебуває в центрі духовної системи як потенціал, сформований, виходячи з юнгіанської концепції архетипу "Божественна дитина", який водночас є джерелом системи моральних екзистенціалів.

Криза освіти, що виявилась на сучасному етапі, розглядається в контексті глобальних проблем сучасності поряд із демографічною, екологічною й економічною; вона потребує всебічного осмислення, оскільки перед світом постає цілком реальна загроза протягом кількох десятків років сформувати повністю безграмотне покоління. У зв'язку з цим на Всесвітній конференції ЮНЕСКО з ОУР, що відбулася в Айті-Нагоє (Японія) в 2014 р., надано оцінку сучасного стану освіти та розроблено концепцію, націлену на реалізацію реформування освіти для досягнення цілей сталого розвитку.

За даними, наведеними Амел Карбул, членом Міжнародної комісії по фінансуванню можливостей у сфері освіти на глобальному рівні, "якщо лідери зараз не будуть вживати заходів для збільшення інвестицій та реформування світової освіти, більше 124 мільйонів молодих людей будуть позбавлені доступу до шкіл і більше 250 мільйонів не зможуть отримати навички, необхідні для здорового та успішного життя" [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному науковому дискурсі проблема реінтерпретації архетипу "Божественна дитина" в аспекті реалізації Програми сталого розвитку розглядається на межі досліджень гуманітарного, антропологічного та політичного спрямувань. Різні аспекти програми стали предметом дослідження у численних працях дослідників, зокрема унормування міжнародних відносин розглянуто в роботах Д. Медоуз, Г. Гарднер, Н. Картер та ін.; проблеми глобалізації в контексті реалізації програми сталого розвитку вивчали Д. Кортен, К. Флавін та А. Урсула; критерії безкризового економічного розвитку розроблено у працях У. Ростоу; екоцентричну парадигму реалізовано в дослідженнях М. Редкліфта, Л. Мілбрайта, І. Рандерса тощо.

Мета статті полягає у з'ясуванні особливості реінтерпретації архетипу "Божественна дитина" в аспекті реалізації Програми сталого розвитку як можливості подолання освітньої кризи.

Виклад основного матеріалу. Зміни, що відбуваються протягом останніх десятиріч, обумовили ціннісну переорієнтацію в суспільстві та вплинули на формування нових ментальних інваріантів базових першоелементів культури. Передусім йдеться про уточнення смислів архетипів, формування нових шарів і продукування цінностей. Така реінтерпретація є вагомим кроком на

шляху до утворення збалансованої моделі глобального співтовариства. Переорієнтація парадигми суспільної свідомості обумовила необхідність реформування системи освіти, оскільки потенціал майбутнього формується у процесі становлення особистості дитини. "Підвищений інтерес гуманітарного знання до теми дитинства на межі XX–XXI ст. надав їй статус міждисциплінарної проблеми, що зумовило можливість і необхідність враховувати дані фізіології, психіатрії, психоаналізу, етнографії, етнопсихології, педагогічної психології і права та спеціальних дослідженнях дитинства. Проте, визнання міждисциплінарного характеру проблеми ще не сформувало усвідомлення наявності дискурсивної єдності дитинства і, тим паче, до позначення зовнішніх і внутрішніх меж цієї єдності" [3, с. 7]. Перспектива конструктивного проектування майбутнього, продуктивного поступу людства до встановлення гармонійних взаємозв'язків стає можливою за умови гармонізації духовно-ціннісного простору, де регуляторна роль належить архетипам.

Актуалізація архетипу "Божественна дитина" в аспекті реалізації Програми сталого розвитку демонструє трансформацію культурного досвіду людства в сучасних глобалізаційних процесах. Проекція метаконцептів на сучасне життя призводить до увиразнення ціннісно-смислового універсуму людини майбутнього. К. Г. Юнг стверджував: "Уся міфологія та всі одкровення походять з цієї матриці досвіду, а відповідно, і майбутня ідея про світ та людину також вийдуть із неї" [4, с. 219–246.]. Згідно з ученням К. Г. Юнга, однією з вагомих архетипних характеристик є проекція на майбутнє. Особливості інтелектуального й психофізичного розвитку дітей обумовлюють такі риси, як наївність, залежність від думки дорослих, відкритість, душевна чистота та ін.

Процес формування дорослої людини дозволяє розглядати дитинство як унікальну соціокультурну цінність, коли закладаються підвалини майбутнього. Л. Нефьодова визначає іманентне та континуальне як філософські засади репрезентації дитинства: "Сенсом іманентного є абсолют, єдине, самість; сенсом континуального є вкорінення самості в бутті, виокремлення та її становлення. Немовля, являючи собою чисту нероздільність, зберігаючи у своїй самості божественність та єдність із абсолютом, укорінюючись у бутті, здійснює відокремлення усередині самості, диференціюючись, що і визначає континуальність. Найяскравіше вираження континуальності — межі між дитинством і дорослістю" [3, с. 12]. Процес формування особистості ґрунтується на архетипних ситуаціях, закорінених у бутті. Відповідно, дитинство постає не тільки як самоцінний феномен, а з перспективою адаптації до дорослого життя, причому збільшення можливостей дитини в розумінні процесів світобудови, формування її запитів та інтересів відбувається з утратою відчуття цілісності та гармонійності існування.

Дитина є архетипною основою першопочатку буття. Трансформація первісного архетипу в сучасний життєвий потік відбувається завдяки

ціннісним орієнтирам, ментальним структурам, релігійно-духовним концептам та соціокультурним вимогам доби. Соціальна державна політика в інтересах дітей на сучасному етапі може бути репрезентована в таких аспектах: захист прав дітей, охорона дитинства, освіта, соціальний захист та ін. Як стверджує Т. Коваленко, "з 1991 р. на законодавчому рівні в Україні були закріплені принципи: першочерговості інтересів дитини; забезпечення повноцінного життя дітей; залучення дітей до життя спільноти та проголошення відсутності в Україні будь-яких виявів дискримінації дітей" [5, с. 109]. Ця теза ще раз підтверджує думку про те, що всі вагомі морально-етичні ідеї, які формуються в суспільстві, закорінено в архетипах.

Положення Програми сталого розвитку, що стосуються навчально-виховного процесу, розкривають ціннісний потенціал та вищий сенс понадчасового змісту феномену дитинства. Під цим кутом надзвичайно вагомими видаються проблеми гендерної самоідентифікації, інформаційної взаємодії особистості, суспільства та природи, формування критичного, нестандартного та креативного підходу до пошуку вирішення нагальних питань сучасності. Сучасні потреби щодо освітньої діяльності обумовлюються парадигмою, згідно з якою дитина, переступаючи межу дорослішання, має бути пристосована до динамічного й мінливого світу, зорієнтована на Універсум, наділена здатністю креативно поєднувати різні види діяльності, самовдосконалюватись і саморозвиватись.

Крім того, постановка проблеми гендерної самоідентифікації хлопчиків і дівчат у дитинстві повинна вплинути на нерівність представників різних статей у соціумі та посилити в майбутньому участь жінок у громадському, економічному та політичному житті суспільства. Освітня система нині має потужний педагогічний потенціал, спрямований на формування у молодого покоління принципів гендерної рівності й гендерно відповідної поведінки, що передбачає ліквідацію різних виявів дискримінації, формування поваги до людини незалежно від її статевої приналежності та паритетного становища обох статей у суспільстві. "Гендерний підхід у педагогіці передбачає відхід від концепції "вроджених" статевих відмінностей між хлопчиками і дівчатками в освітні ідеї вроджених статевих ролей, переносить акцент на інституційний аспект середовища і контекст взаємодії суб'єктів гендерних відносин. Гендерний підхід в освіті виражається у відмові від асиметрії гендерної соціалізації бінарного типу і переходу на багатополюсну модель соціального конструювання статі без поширення репродуктивних відмінностей на всі інші сфери життя жінок і чоловіків. Основні стратегії гендерного підходу в освіті — заохочування дітей до більшої гнучкості в поведінці, інтересах і особистісних рисах порівняно з межах статевих ролей; створення такого навчально-виховного середовища, в якому жіноче і чоловіче начало в кожній людині будуть розвиватись як два взаємозв'язаних виміри будь-якої особистості і інтегруються у психологічну андрогін-

ність” [6, с. 122]. Передбачається, що залучення жінок на рівні з чоловіками до управління ресурсами, процесів економічного планування й ухвалення рішень призведе до відходу від асиметрії соціальних ролей жінок і чоловіків у суспільстві, утвердить встановлення партнерських взаємостосунків у родині та згармонізує різні сфери життєдіяльності людини.

Аспект інформаційної взаємодії особистості, суспільства та природи спрямовано у першу чергу на поліпшення екологічної ситуації, розвиток стратегії з подолання кліматичних змін, оздоровлення стану довкілля шляхом зменшення викидів парникових газів та ін. Звернення до цих проблем в освітньому процесі є початковим етапом трансформації суспільної думки на шляху до сталого розвитку.

За умов формування у молоді критичного, нестандартного та креативного підходу до пошуку вирішення нагальних питань сучасності у покоління, що формується, впливатиме на вектори суспільного розвитку та виконуватиме культуротворчу функцію в ролі носіїв нового типу мислення. Сучасна людина ще з дитинства орієнтується на постійне навчання як можливість пристосовуватися до нових запитів цивілізації. Цьому сприяють стрімка зміна технологій, інформатизація усіх сфер суспільного життя, економічна та соціокультурна глобалізація тощо.

У “Порядку денному на XXI століття” окреслено пріоритетні напрями модернізації освіти для сталого розвитку. Зокрема, там наголошено, що базова середня освіта насамперед потребує удосконалення, оскільки нації, які мають високий рівень неграмотності й переважно некваліфіковані трудові ресурси, практично не мають шансів для сталого розвитку. Крім того, існуюча освіта має переорієнтувати зміст і методику на реалізацію провідних завдань сталого розвитку, а отже розбудувати нову педагогічну систему, інтегруючи в єдину систему проблеми економіки, екології й соціуму. Акцентовано, що людина майбутнього має володіти низкою компетенцій, зорієнтованих на екологічно правильне господарювання, активну участь у житті суспільства та здоровий спосіб життя.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, актуалізація архетипу “Божественна дитина” в аспекті реалізації Програми сталого розвитку демонструє модифікацію культурного надбання людства в глобалізованому соціумі. Смисловим центром осягнення проблеми дитинства є архетип “Божественна дитина”, який виступає матрицею колективного несвідомого досвіду й актуалізується та об’єктизується в реальному бутті. Незалежно від культурних орієнтирів доби смисловий центр дитинства ґрунтується на розумінні того, що молоде покоління продукує оновлення буття і в майбутньому формуватиме новий, раніше не існуючий устрій. На сучасному етапі відбулося переосмислення освітньої парадигми з метою реалізації Програми сталого розвитку, а це потребує переходу освіти від простого репродукування знань і навичок до компетенцій, необхідних для існування в динамічному сучасному.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Transforming* our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development [Електронний ресурс]. — С. 22. — Режим доступу: https://sustainabledevelopment.un.org/post2015
2. *Про освітню* комісію [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://educationcommission.org/about/
3. *Нефедова Л. К.* Феномен детства в основных формах его репрезентации (философия, миф, фольклор, литература) : автореф. дис. ... д-ра филос. наук : 09.00.13 / Л. К. Нефедова. — Омск, 2005. — 38 с.
4. *Юнг К. Г.* Аналитическая психология и мировоззрение / К. Г. Юнг // Проблемы души нашего времени. — М. : Изд. группа "Прогресс", 1996 ; Универс, 1996. — 331 с.
5. *Коваленко Т.* Дитина як об'єкт державного управління у сфері санаторно-курортного забезпечення / Т. Коваленко // Держ. упр. та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. / гол. ред. С. М. Серьогін. — Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2014. — Вип. 2 (21). — С. 108–118.
6. *Формування* у молоді гендерно-відповідальної поведінки (на прикладі українських ВНЗ) : навч. посіб. / за заг. ред. Н. Світайло. — Суми : Хорошие люди, 2013. — 209 с.

REFERENCES

1. *Transforming* our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development [Електронний ресурс]. — С. 22. — Режим доступу: https://sustainabledevelopment.un.org/post2015
2. *Про освітню* комісію [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://educationcommission.org/about/
3. *Нефедова Л. К.* Феномен детства в основных формах его репрезентации (философия, миф, фольклор, литература) : автореф. дис. ... д-ра филос. наук : 09.00.13 / Л. К. Нефедова. — Омск, 2005. — 38 с.
4. *Юнг К. Г.* Аналитическая психология и мировоззрение / К. Г. Юнг // Проблемы души нашего времени. — М. : Изд. группа "Прогресс", 1996 ; Универс, 1996. — 331 с.
5. *Коваленко Т.* Дитина як об'єкт державного управління у сфері санаторно-курортного забезпечення / Т. Коваленко // Держ. упр. та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. / гол. ред. С. М. Серьогін. — Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2014. — Вип. 2 (21). — С. 108–118.
6. *Формування* у молоді гендерно-відповідальної поведінки (на прикладі українських ВНЗ) : навч. посіб. / за заг. ред. Н. Світайло. — Суми : Хорошие люди, 2013. — 209 с.

Умови публікації у збірнику “ПУБЛІЧНЕ УРЯДУВАННЯ”

З метою перевірки дотримання вимог до оформлення наукової статті Міністерства освіти і науки України та науково-метричної бази даних “Scopus” вона, в обов’язковому порядку, проходить процедуру попереднього розгляду, яка включає: процедури внутрішнього, зовнішнього експертного рецензувань та перевірку на дотримання правил видавничої етики.

Стаття, Заява, Відомості про автора(ів), фото та квитанція про оплату за переклад статті на англійську мову надсилаються на e-mail адресу: irina_pravo@ukr.net. Зразки Заяви та Відомостей про автора(ів) можна завантажити за посиланнями: Заява, Відомості.

З метою включення збірника “Публічне урядування” до таких авторитетних світових наукометричних, бібліографічних та реферативних баз, як SciVerse Scopus та Web of Science, збірник видається двома мовами (оригіналом, англійською). У друкованому варіанті — англійською мовою, в електронному — українською мовою (розміщується на сайті громадської наукової організації “Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління” http://vadnd.org.ua/ua/collection/). За умови подання статті до збірника двома мовами — публікація статті безкоштовна, а у разі відсутності англомовного перекладу — коштуватиме автору 75 грн за 2000 знаків з метою її професійного перекладу на англійську мову. Редакція залишає за собою право редагування статей. Сума та реквізити за оплату перекладу статті на англійську мову будуть надіслані автору(ам) тільки після того, як стаття буде відредагована редакцією збірника.

Обов’язковою умовою для публікації статті у збірнику є зазначення кожним автором у Відомостях про авторів персональних номерів у системі ORCID (https://orcid.org/register) та Web of Science Reseracher ID (http://www.researcherid.com/SelfRegistration.action).

Назва файла з електронною версією статті має обов’язково містити прізвище та ім’я автора. Стаття друкується із фотокарткою автора, яку необхідно надіслати до редакції окремим файлом в електронному вигляді (у форматі зображення .jpg) гарної якості, можна неформальну (бажано документальне або в офісі), обсягом не менш як 800 Кб, розміром 10×12 см.

Пріоритет надається публікаціям іноземних авторів та публікаціям англійською мовою.

Вимоги до наукової статті та її оформлення:

Стаття має бути написана на актуальну тему, містити результати глибокого наукового дослідження та обґрунтування отриманих наукових результатів відповідно до мети статті.

Структура наукової статті (*згідно з вимогами ВАКу*):

- індекс УДК у верхньому лівому кутку листа (Times New Roman, 14 пт., курсив);
- порожній рядок (Times New Roman, 14 пт.);
- ПІБ автора (співавторів, не більше трьох), науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи, адреса місця роботи із зазначенням поштового індексу, e-mail автора, контактний телефон, по ширині, мовою статті (Times New Roman, 14 пт.);
- ORCID у нижньому правому кутку листа (Times New Roman, 14 пт., курсив);
- порожній рядок (Times New Roman, 14 пт.);
- назва статті — великими літерами, по центру, мовою статті (Times New Roman, 14 пт., жирний). Назва статті подається без використання вузькоспеціалізованих скорочень, крапка в кінці назви не ставиться;
- порожній рядок (Times New Roman, 14 пт.);
- анотація структурована (1800–2000 знаків) мовою статті (Times New Roman, 14 пт.).
- порожній рядок (Times New Roman, 14 пт.);
- ключові слова (3–10 слів) мовою статті (Times New Roman, 14 пт.).

Зазначена інформація подається окремими блоками українською, російською та англійською мовами перед статтею:

- порожній рядок (Times New Roman, 14 пт., жирний);
- постановка проблеми (Times New Roman, 14 пт., жирний);
- аналіз останніх досліджень та публікацій (Times New Roman, 14 пт., жирний);
- формулювання цілей (мети) статті (Times New Roman, 14 пт., жирний);
- виклад основного матеріалу (Times New Roman, 14 пт., жирний);
- висновки і перспективи подальших досліджень (Times New Roman, 14 пт., жирний);
- список використаних джерел (Times New Roman, 14 пт., жирний).

Оформлення наукової статті:

- всі статистичні дані мають бути підкріплені посиланнями на джерела;
- всі цитати мають закінчуватися посиланнями на джерела;
- посилання на підручники та науково-популярну літературу є небажаними;
- посилання на власні публікації є небажаними і допускаються лише в разі нагальної потреби;
- посилання на наш журнал "із ввічливості" є також небажаними та не прискорюють процес прийняття статті до друку в жодному разі;
- вторинне цитування не дозволяється! Якщо Ви цитуєте Ф. Котлера, то посилання має бути саме на нього, а не на автора, який читав Котлера;
- у формулах використовуються тільки загальноприйняті символи;
- у формулах — лише найрозповсюдженіші символи зі стандартного набору;
- таблиці мають бути пронумеровані та мати назву;
- у тексті загальноприйняті і ті, що часто зустрічаються, терміни слід подавати абревіатурою (перший раз обов'язково розшифрувати);
- всі рисунки та графіки мають бути пронумеровані та мати назву;
- формат А4, гарнітура "Times New Roman", кегель № 14, міжрядковий інтервал 1,5; параметри сторінки (береги) — 2 см з усіх боків;
- мінімальний розмір статті — 8 тис. друкованих знаків з пробілами, максимальний — 34 тис. (оптимальний розмір статті — 20–24 тис. друкованих знаків);
- при побудові графіків майте на увазі, що журнал є чорно-білим.

Оформлення списку літератури:

1. Літературні джерела, що цитуються, мають бути пронумеровані відповідно до порядку звертання до них у тексті. Посилання на джерело подається у квадратних дужках, наприклад: "... відомо з [4]. ..." або "... розглянуто у [4, с. 203] ...";

2. Список літератури наводиться наприкінці статті відповідно до порядку звернення по тексту на мові оригіналу та згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 "Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання";

3. Список літератури англійською мовою має бути оформлений за міжнародним бібліографічним стандартом APA (http://www.bibme.org/citation-guide/apa/). Якщо наукова праця написана мовою, що використовує кириличний алфавіт, то її бібліографічний опис необхідно транслітерувати латинськими літерами. Після назви праці латинськими літерами зазначається переклад англійською мовою у дужках. За необхідності можливо надання послуги з оформлення списку літератури англійською мовою. Вартість послуги — 3 грн за 1 джерело.

Стаття приймається на розгляд та передається на внутрішню рецензію тільки за наявності повного пакета документів та повних авторських даних. Редакція лишає за собою право на незначне редагування та скорочення, зберігаючи головні висновки та авторську стилістику. Позиція редакції може не співпадати з думкою індивідуального автора, висловленою у статті. Усі статті розміщаються на платній основі. Середній термін очікування публікації (від дня подачі до дня публікації) — в середньому 3–6 місяців (залежно від сезонного навантаження). Статті авторів, які мають заборгованість, приймаються лише після погашення заборгованості.

Наукове видання

ПУБЛІЧНЕ УРЯДУВАННЯ

№ 4 (14) — червень 2019

Підп. до друку 30.01.18. Формат 70×100 1/16.
Ум. друк. арк. 32,24. Обл.-вид. арк. 25,80.
Наклад 300 пр.